

การวิเคราะห์ลำเรื่องต่อกลอน

ปริญญานิพนธ์

ของ

ไศยทิศสุดา อนันตรักษ์

๒ ก.ย. ๒๕๓๕

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย

กันยายน ๒๕๓๔

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปฏิญานพนธ์ฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอก
ภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

คณะกรรมการควบคุม

.....ประธาน

(รศ.สุนันทา ไสริัจ)

.....กรรมการ

(ผศ.วิณา วิสเพ็ญ)

คณะกรรมการสอบ

.....ประธาน

(รศ.สุนันทา ไสริัจ)

.....กรรมการ

(ผศ.วิณา วิสเพ็ญ)

.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(อ.วาสนา นามพงศ์)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปฏิญานพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ศ.ดร.สมพร บัวทอง)

วันที่ 23 ..เดือน ..กุมภาพันธ์ ..พ.ศ. 2534

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจาก รศ.สุนันทา ไสร์จจำ
ประธานกรรมการ และ ผศ.วิภา วิสเพ็ญ กรรมการ ที่กรุณาให้คำแนะนำ ให้แนวคิด
ตลอดจนกรุณาตรวจและแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเมตตาและเอาใจใส่เป็นอย่างยิ่ง
ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ว่าสนา นามพงศ์ ที่กรุณาเป็นกรรมการสอนเพิ่มเติม
และให้ข้อเสนอแนะที่ช่วยให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ รศ.จรรุวรรณ ธรรมวัตร ผศ.ดร.จินดา งามสุทธิ
รศ.อภิศักดิ์ ไสอินทร์ อาจารย์สุรศักดิ์ พิมพ์เสน อาจารย์บุญถิ่น คิตรี ที่กรุณาให้
ข้อมูลและให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ไพฑูรย์ อนุฤทธิ์ ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือในด้าน
ภาษาอังกฤษเป็นอย่างดี

ขอกราบขอบพระคุณ หัวหน้าคณะหมอลำเรื่องต่อกลอน ผู้แสดง ผู้แต่งกลอนลำ และ
ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องหมอลำ ที่กรุณาสละเวลาให้ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับหมอลำที่มีค่ายิ่งใน
การวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณแม่ ผู้เสริมสร้างกำลังใจ และให้ความมอดทนแก่ผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ที่ได้มอบทุนในการอุดหนุน
การวิจัยประจำปีงบประมาณ 2534 เพื่อสนับสนุนการศึกษาของผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณ ดร.มนตรี อนันตรักษ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำเพื่อเป็นแนวทางการศึกษา
และการทำงานแก่ผู้วิจัยด้วยการให้กำลังใจและให้ความห่วงใยตลอดมา ขอขอบคุณจิตรา
ลูกสาริน ที่เป็นกำลังใจ ตลอดจนร่วมรับรู้ทุกข์สุขกับผู้วิจัยตลอดมา จึงขอจารึกแรงใจที่ได้รับไว้
ณ ที่นี้

ขอบคุณคุณชาตรี และคุณดวงตา สุระเทวี ที่ช่วยถอดเสียงจากแถบบันทึกเสียง
ด้วยความตั้งใจและปรารถนาดี

ไศภิตสุดา อนันตรักษ์

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	7
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	8
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	8
ค่านิยมศัพท์เฉพาะ	9
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	10
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	12
2 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับลำเรื่องต่อกลอน	23
ความเป็นมาและกำเนิดของลำเรื่องต่อกลอน	23
วิวัฒนาการของลำเรื่องต่อกลอน	26
ผู้แต่งกลอนลำ	26
ลักษณะกลอนลำ	29
ลักษณะคำประพันธ์	30
โอกาสแสดง	32
ดนตรีประกอบการแสดง	33
ขั้นตอนในการแสดงลำเรื่องต่อกลอน	34
เรื่องที่ใช้แสดง	40
ท่วงทำนองลำและลีลาการพ้อง	42
ผู้แสดง	47
เครื่องแต่งกาย	47
การเจรจา	48

เวทีและฉาก	49
ทางเครื่อง	50
ลักษณะการรับงานทางธุรกิจของลำเรื่องต่อกลอน	50
ธุรกิจการบันทึกเสียง	50
ธุรกิจการรับงานเพื่อการแสดง	52
ธุรกิจให้เข้าเวที เครื่องเสียง แสงสี	56
3 องค์ประกอบของการแสดงลำเรื่องต่อกลอน	59
เรื่องที่แสดง	59
ผู้แสดง	74
เครื่องแต่งกาย	77
การเจรจา	90
ท่วงทำนองลำและลีลาการพ้อง	95
ฉาก	97
เครื่องดนตรี	99
เพลงประกอบการแสดง	103
ทางเครื่อง	104
4 วิเคราะห์กลอนลำของลำเรื่องต่อกลอน	111
ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำ	111
วรรณศิลป์ในกลอนลำ	125
คำที่เลือกสรรใช้	127
การใช้คำสรรพนาม	128
การใช้คำวิเศษณ์	137
การใช้คำซ้ำซ้อน	139

การใช้คำภาษาต่างประเทศ	141
การใช้คำสแลง	143
การใช้คำทันสมัย	144
การใช้คำพังเพยและสำนวน	145
ความหมายอันลึกซึ้งกินใจ	146
การใช้คำที่มีเสียงไพเราะและมีความหมายพิเศษ	147
การใช้กวีโวหาร	150
5 วิเคราะห์คุณค่าของลำเรื่องต่อกลอน	163
คุณค่าด้านอารมณ์	164
ให้ความจรรโลงใจ	164
ให้ความเพลิดเพลิน	174
คุณค่าด้านสังคมวิทยา	184
สะท้อนค่านิยมเกี่ยวกับความกตัญญู	185
สะท้อนค่านิยมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของคนในสังคม	188
สะท้อนความเชื่อในสังคม	198
สะท้อนศาสนา	214
สะท้อนวิถีชีวิตมนุษย์	216
6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	226
ความมุ่งหมายในการค้นคว้า	226
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	226
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	227
อภิปรายผล	232
ข้อเสนอแนะทั่วไป	234
ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป	235

บรรณานุกรม 236

ภาคผนวก 242

ประวัติย่อของผู้วิจัย 321

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ		หน้า
1	ค้ายหรือเครื่องบูชาครู	36
2	หัวหน้าคณะเล่าเรื่องต่อกลอนไหว้ครูก่อนจะทำการแสดง	37
3	ผู้แสดงเชิญธงชาติและพระบรมฉายาลักษณ์เมื่อเริ่มการแสดง	38
4	ดนตรี บรรเลงไหว้วางพร้อมนักร้อง และหางเครื่อง	39
5	แถบบันทึกเสียงเล่าเรื่องต่อกลอนเรื่องกษัตริย์และนางกษัตริย์	51
6	สำนักงานหมอลำ	53
7	การแต่งกายของผู้แสดงฝ่ายชายที่ไม่นุ่งผ้าโจงกระเบน เสื้อ และกางเกง ใช้ผ้าไหมหรือผ้าต่วนสีเดียวกัน	79
8	การแต่งกายของผู้แสดงฝ่ายชายที่นุ่งผ้าโจงกระเบนและใช้โคร่งลวด สวมกางเกงขาสั้นส่วนที่ใช้กางเกงผ้ายัด แล้วตัดขากางเกงออก	80
9	การแต่งกายของผู้แสดงฝ่ายชายแบบนุ่งผ้าอย่างมอญไม่ใช่โคร่งลวด แต่ใช้การจับจีบผ้า	81
10	การแต่งกายของตัวละครที่แต่งกายไม่เข้าชุดกันคือสวมเสื้อกล้าม แล้วผูกเนคไทขนาดใหญ่ และสวมกางเกงขาสั้นส่วน ให้สีตัดกันกับเสื้อ	82
11	การแต่งกายของผู้แสดงฝ่ายหญิงใช้ชุดไทย และชุดไทยประยุกต์	83
12	การแต่งกายของผู้แสดงฝ่ายหญิงในชุดราตรี	84
13	ผู้แสดงฝ่ายชายกำลังร่างโคร่งคิ้ว	86
14	การเขียนคิ้วแบบมีหัวคิ้วหนาจะทำให้ใบหน้าคมเข้มขึ้น	86
15	ผู้แสดงฝ่ายหญิงประดับหัวมอญเมื่อแต่งหน้าแล้ว	87
16	การแต่งหน้าของตัวละคร	88
17	การติดตั้งฉากโดยใช้โครงเหล็กของคณะเล่าเรื่องต่อกลอน	98

18 จากของลาเรื่องต่อกลอนที่เป็นจากท้องพระโรง แล้วมีเครื่องดนตรีสากล
และแผ่นป้ายชื่อคณะบังไว้ 99

19 หมอแคนเป่าแคนข้างหลืบเวที 101

20 นักดนตรี ใช้เครื่องดนตรีสากลบรรเลงเพลง 102

21 หางเครื่องกับชุดแต่งกายที่มีคิซิดแตมีสีสันตักัน 106

22 หางเครื่องกับชุดแต่งกายที่ค่อนข้างเปิดเผย 106

23 หางเครื่องในชุดที่เล่นสีสันสวยงาม 107

ภูมิหลัง

วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์ และภูมิธรรม ภูมิปัญญา ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้น ๆ รวมไปถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทั้งหมดของสังคม ตั้งแต่ภายในจิตใจของคน มีค่านิยม คุณค่าทางจิตใจ คุณธรรม ลักษณะนิสัย แนวความคิดและสติปัญญา ออกมาจนถึงท่าทีและวิถีปฏิบัติของมนุษย์ต่อร่างกายและจิตใจของตน รวมถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสภาพแวดล้อม ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า "วัฒนธรรม เป็นสิ่งละเอียดอ่อนที่มีพลังต่อกลุ่มชน ผู้เป็นเจ้าของอย่างมหาศาล เพราะเป็นสิ่งที่กำหนดบุคลิกภาพ ศักยภาพ มีการเกี่ยวพันอย่างแนบแน่นกับสถาบันพื้นบ้านมา ตั้งแต่เริ่มต้นแล้วค่อย ๆ หยั่งลึกงอกงามขึ้นเป็นลำดับ"¹

กลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ แต่ละกลุ่ม ย่อมมีการสะสมทางวัฒนธรรมของตนเอง มาเป็นเวลานาน จึงทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งเป็นสาขาย่อยของวัฒนธรรมประจำชาติขึ้น วัฒนธรรมท้องถิ่นแม้ว่าจะมีโครงสร้างหลักทางวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน แต่ภาษาพูด ประเพณี ศิลปะ สถาปัตยกรรมศาสตร์ และสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นมีส่วนกำหนดแนวทางวัฒนธรรมท้องถิ่นให้มีความแตกต่างกันออกไป ดังเช่นประเทศไทยที่วัฒนธรรมท้องถิ่นมีความแตกต่างกันระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นของภาคกลาง ภาคใต้ ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีวัฒนธรรมประจำชาติ ซึ่งจะสะท้อนเอกลักษณ์ของชาติไทยโดยส่วนรวมให้ปรากฏเพื่อแสดงถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มชนในประเทศ

กิ่งแก้ว อัดถากร กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่นว่า "เป็นสิ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ ที่รักษาเชิดชูสภาพความเป็นอยู่อันร่วมเย็นเป็นสุขของท้องถิ่นนั้น เราควรชี้ให้ประชาชนตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น หากช่วยกันรักษาไว้จะทำให้คุณค่าของท้องถิ่นมี

¹สุธินันท์ พงศ์ไพบูลย์. "เมืองไทยสู่สมัยวัฒนธรรมเฟื่องฟูและสืบสาน," ใน ที่ระลึก งานส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ 14. 2534. หน้า 8.

มากขึ้น"¹ ดังนั้นการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งที่ช่วยให้รู้จักและเข้าใจสภาพชีวิตความเป็นอยู่ดั้งเดิมของคนในท้องถิ่นต่าง ๆ ในอดีต คนรุ่นหลังจะได้รู้จักตนเองและดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างถูกต้องเหมาะสมขึ้น

การศึกษาคติชาวบ้านเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้เข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ตลอดจนวิวัฒนาการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวอันเป็นวิถีชีวิตมนุษย์ ความเชื่อ ความต้องการ แนวความคิด อุดมคติ และสิ่งอื่น ๆ อีกหลายประการ บทบาท ทวีสุข² แบ่งประเภทของคติชาวบ้านไว้หลายประเภท คือประเพณีมุขปาฐะ ที่สืบทอดโดยการบอกเล่าใช้คำพูดเป็นสื่อกลาง เช่น สุภาษิต ปริศนาคำทาย นิทาน ภาษิต คำพังเพย เพลงพื้นบ้าน ประเภทมุขปาฐะที่สืบทอดโดยการเลียนแบบการปฏิบัติกรกระทำ การสังเกต เช่น การอาชีพ การกลีกรรรม ทอผ้า สถาปัตยกรรมหรือภูมิมากรรม คนตรีชาวบ้าน ประเภทสมที่ต่องอาศัยการถ่ายทอดโดยปฏิบัติควบคู่ไปกับการบอกเล่า คือใช้คำพูดหรือภาษาประกอบกัน เช่น การละเล่นต่าง ๆ การแสดง เช่น ลิเก หมอลำ ละคร ความเชื่อโชคลาง ประเพณี

เพลงพื้นบ้านเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะประเภทหนึ่งที่ใช้ร้องเล่นในสังคมท้องถิ่น ใช้ถ่ายทอดสืบทอดกันมาโดยใช้ความจำ ไม่มีการบันทึกให้ทราบถึงผู้แต่ง ที่มาของเพลง หรือแม้กระทั่งระเบียบวิธีการเล่นก็ใช้จดจำสืบทอดกันมา จึงมีผู้เรียกเพลงพื้นบ้านว่า เป็นบทเพลงไร้ตัวอักษรบ้าง เพลงนอกศตวรรษบ้าง เพลงนอกทำเนียบบ้าง จึงถือว่าเพลงพื้นบ้านเป็นวรรณกรรมปากเปล่าหรือวรรณกรรมมุขปาฐะ (Oral Literature) เป็นวัฒนธรรมทางด้านความบันเทิงของชาวบ้านในท้องถิ่น แล้วแพร่กระจายจากถิ่นหนึ่งไปยังถิ่นหนึ่ง มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตเป็นอย่างมาก เพลงพื้นบ้านนอกจากจะให้ความบันเทิง สนุกสนานแล้ว เนื้อหาของเพลงพื้นบ้านยังสื่อความหมายได้หลายอย่าง เช่น "บอกความรัก ความห่วงใย เตือน สอนหรือตักเตือน บอกความสิ้นหวัง ความโกรธแค้น ความเศร้าสร้อย บอกอารมณ์ฉุนเฉียว การประท้วงสังคม การต่อต้าน การบีบบังคับใด ๆ

¹ กิ่งแก้ว อัดถากร. "วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น," ข้อฟ้า. 4(14) : 14-16 ; เมษายน 2514.

² บทบาท ทวีสุข. "คติชาวบ้าน : กระจกส่องสังคม," รามคำแหง. 8(9) : 156-166 ; มนุษยศาสตร์ เล่ม 2, 2525.

บอกลักษณะสภาพสังคม ความเชื่อ ค่านิยม ภาษาและวัฒนธรรมอื่น ๆ "1 การสื่อความหมายของ เพลงพื้นบ้านดังกล่าวจะพบได้ในเพลงพื้นบ้านภาคกลาง เพลงกล่อมเด็กภาคใต้ จ๊อยและซอของ ภาคเหนือ และหมอลำจากภาคอีสาน

สุกัญญา สัจฉายา² กล่าวถึงลักษณะเด่นของเพลงพื้นบ้านว่า มีความเรียบง่ายและมี ลักษณะเฉพาะท้องถิ่น ความเรียบง่ายนี้ปรากฏอยู่ในรูปแบบและท่วงทำนอง ความเรียบง่ายของ รูปแบบ คือการซ้ำคำ ซ้ำวรรค ซ้ำโครงสร้างของจังหวะสัมผัส ภาษาที่ใช้เป็นภาษาพูดธรรมดา ส่วนความเรียบง่ายในท่วงทำนอง คือมีท่วงทำนองไม่ซับซ้อน มีระดับเสียงเข้าไปขึ้นมา มีจังหวะหยุด ง่ายและสะดวกต่อการจดจำ ส่วนลักษณะเฉพาะถิ่นที่ปรากฏอยู่ในภาษาที่รจนา ท่วงทำนองเพลง พื้นบ้านจะเป็นสื่อถ่ายทอดเรื่องราวอันเกิดขึ้นในสังคมชาวบ้านทุกระดับ จากระดับชาวบ้านใน หมู่บ้าน ตำบล เมือง จนกระทั่งถึงระดับชาติ

เพลงพื้นบ้านอีสานมีบทบาทสำคัญมากในสังคมอีสาน เพราะเป็นสิ่งบันทึกความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ อุดมการณ์ ตลอดจนความเป็นอยู่ของสังคมที่เป็นเจ้าของเพลง ซึ่งเป็นการถ่ายทอดลักษณะ วัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้านไว้ในบทเพลง อนุชนรุ่นหลังจึงสามารถจะศึกษาประวัติศาสตร์ของตน ได้จากเพลงพื้นบ้าน นอกจากนั้นเพลงพื้นบ้านอีสานยังมีบทบาทสำคัญในการกล่อมเกลานิสัยใจคอ ของชาวอีสานให้เป็นผู้มีจริยธรรม คุณธรรม อันเนื่องมาจากการแทรกคติสอนต่าง ๆ ทาง พุทธศาสนาไว้มากมาย

ในบรรดาเพลงพื้นบ้านอีสานซึ่งมีหลายชนิดนั้น การ "ลำ" เป็นเพลงพื้นบ้านอีสานที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง และมีบทบาทต่อชุมชนอีสานมาทุกยุคทุกสมัย บทบาทของการลำที่มีต่อ ชุมชนทำให้การลำเป็นทั้งการละเล่นและการแสดงที่ดำรงสืบต่ออยู่ได้คู่กับชุมชน "การลำเป็นเพลง พื้นบ้านที่ได้รับใช้ชีวิตชาวอีสานมานานทั้งในยามทุกข์ และยามสุข ดังจะเห็นว่าในยามเจ็บป่วย บางครั้งชาวอีสานจะใช้การลำเพื่อรักษาโรค ซึ่งได้แก่ ลำล่อง ลำผีฟ้า และในยามสุขชาวอีสาน

¹จารุวรรณ ธรรมวัตร. รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทของหมอลำต่อสังคมอีสาน
ในช่วงกึ่งศตวรรษ. 2528. หน้า 1.

²สุกัญญา สัจฉายา. เพลงปฎิพากษ์ : บทเพลงแห่งปฎิภาณของชาวบ้านไทย.
2525. หน้า 1.

จะใช้การลาเพื่อความบันเทิง ซึ่งเนื้อหาที่ใช้ลาส่วนใหญ่จะนำมาจากวรรณคดี นิทานพื้นบ้าน สุภาษิต ปัญหาเกี่ยวกับคดีโลกคดีธรรม ตลอดจนเรื่องราวสภาพความเป็นอยู่ของสังคม ซึ่งนอกจากจะให้ความบันเทิงแล้ว ยังมุ่งเน้นเพื่อการอบรมสั่งสอนอีกด้วย"¹

การลามีหลายประเภท เช่น "ลาผ้า ลาส่อง ลาพื้น ลากลอน ลาหมู่ และลาเพลิน ในบรรดาประเภทต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วนั้น ลากลอนจัดเป็นการลาที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาในอดีต ดังจะเห็นได้จากในสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นั้น ความนิยมทั้งลาได้แพร่ขยายไปถึงกรุงเทพฯ จนทำให้มหรสพอย่างอื่นแทบจะสูญหายไป ถึงกับต้องมีการประกาศห้ามเล่นหมอลำ"²

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ราว ร.ศ.112 (พ.ศ. 2436) "ได้มีการจัดตั้งมณฑลขึ้นในภาคอีสาน ได้แก่ มณฑลลาวกลางอยู่ที่เมืองนครราชสีมา มณฑลลาวพวนอยู่ที่เมืองอุดรธานี และมณฑลลาวท้าวอยู่ที่เมืองอุบลราชธานี ในช่วงเวลาดังกล่าว พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นข้าหลวงต่างประเทศสำเร็จราชการมณฑลลาวท้าว ในขณะที่เป็นข้าหลวงสำเร็จราชการอยู่ที่มณฑลลาวท้าว นั้น ทรงจัดให้มีการประกวดลำแคน (ลากลอนในปัจจุบัน) โดยประกาศให้หมอลำที่อยู่เมืองยโสธร และเมืองอุบลราชธานีเข้าประกวดแข่งขัน หมอลำที่แข่งขันชนะเลิศจะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหมอลำหลวงหากทางราชการมีงานที่จะต้องมหรสพสมโภชก็จะเรียกหมอลำหลวงไปแสดงสมโภชในงานต่าง ๆ "³

ลากลอนแบ่งออกตามรูปแบบการแสดง เช่น ลากลอนธรรมดา ลำซิ่งขู้ เมื่อความนิยมของลากลอนมาถึงระยะหนึ่งก็เกิดการเปลี่ยนแปลง เพื่อพัฒนาการแสดงให้เป็นที่ดึงดูดความสนใจ

¹จารุวรรณ ธรรมวัตร. รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทของหมอลำต่อสังคมอีสานในช่วงกึ่งศตวรรษ. 2528. บทนำ.

²เจริญชัย ชนไพโรจน์. "หมอลำ," วิทยาลัยวิชาการศึกษา มหาสารคาม. 1 : 8 ; มิถุนายน - สิงหาคม 2516.

³เสงี่ยม ปิงไสย. บทบาทของลากลอนในด้านการเมือง. 2533. หน้า 3.

ของผู้ชมให้มากยิ่งขึ้น "การเล่าจึงมีรูปแบบการแสดงที่ต่อเนื่องกันมาเกิดเป็นเล่าเรื่องต่อกลอน ซึ่งเป็นการเล่าที่แสดงเป็นหมู่คณะ โดยพัฒนามาจากการเล่นซึ่งใช้หมอลำคนเดียว"¹

เล่าเรื่องต่อกลอน เป็นหมอลำอีกประเภทหนึ่งที่ได้รับการนิยมนิยมจากคนอีสาน เป็นหมอลำที่ได้รับอิทธิพลการแสดงมาจากลิเก จึงมีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบการแสดงในลักษณะที่เป็น การประยุกต์หลายอย่าง เช่น การแต่งกาย จะเลียนแบบการแต่งกายของลิเก คนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงจะเป็นการประสมระหว่างเครื่องดนตรีพื้นเมือง เช่น แคน พิณ ขอ กับเครื่องดนตรีสากล จ้าพวก กลองชุด กลองทอม กีตาร์ เบส ออร์แกน แซกโซโฟน

เรื่องที่ใช้แสดงในเล่าเรื่องต่อกลอนเป็นนิทานขนาดยาว มีเหตุการณ์ซับซ้อนหลายตอนจบ จึงเรียกว่า ลำเรื่องต่อกลอน เรื่องที่นิยมแสดงในยุคแรก คือนิทานชาดก และนิทานพื้นบ้าน สมพงษ์ บุตรโรจน์² กล่าวถึงเรื่องที่แสดงในระยะต่อมาว่า มีการดัดแปลงเรื่องราวขึ้นมาใหม่ให้ทันสมัย อาจนำมาจากนิทานพื้นบ้านไปจนถึงชีวิตความเป็นอยู่ของคนในปัจจุบัน แต่ก็ยังให้ข้อคิดและคติธรรมแก่ผู้ชม เช่น หัวดาออกก่อน-หัวค้อนนำหลัง พ่อช้างสามผัว-เจ้าหัวสามไบสัด ย่ากินปลิง กลองข้าวน้อยฆ่าแม่ ปอบกินยา-ทำกินลูกสะไภ้

การแสดงของผู้แสดงในเล่าเรื่องต่อกลอนนั้น สมพงษ์ บุตรโรจน์ กล่าวว่า "หมอลำประเภทนี้มีตัวเล่นตัวแสดงไม่มากนัก ส่วนมากจะหาตัวแสดงเด่น ๆ เล่นบทได้ดีเยี่ยมมาแสดง เวลาพูดมักจะใช้คำพูดตอบโต้และเกี้ยวพาราสี และการเล่านั้นจะให้ข้อคิด เป็นคติสอนใจ"³

จารุวรรณ ธรรมวัตร⁴ กล่าวถึงความนิยมเล่าเรื่องต่อกลอนว่า ลำเรื่องต่อกลอนได้รับความนิยมสูงสุดจากช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 มาจนถึง พ.ศ. 2509 เป็นช่วงเวลาสิ้นสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและแผนที่ 1 ซึ่งผลจากการพัฒนาทำให้มีการนำพลังงานไฟฟ้ามาใช้ในเขตภาคอีสาน เป็นผลให้ประชาชนสามารถรับบริการบันเทิงแบบตะวันตกได้กว้างขวางขึ้นกว่าเดิม

¹จารุวรรณ ธรรมวัตร. รายงานการวิจัย เรื่องบทบาทหมอลำต่อสังคมอีสานในช่วงกึ่งศตวรรษ. 2528. หน้า 80.

²สมพงษ์ บุตรโรจน์. "หมอลำ," ใน งานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ 13 8 วิทยาเขต. 2532. หน้า 35.

³แหล่งเดิม. หน้า 34.

⁴จารุวรรณ ธรรมวัตร. เล่มเดิม. หน้า 91.

ประกอบกับถนนซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่เชื่อมโยงวัฒนธรรมส่วนต่าง ๆ ให้ผสมผสานเข้าหากันได้พัฒนา
มากขึ้น ธุรกิจบันเทิงรูปแบบอื่นเข้ามามีผลกระทบถึงลำเรื่องต่อกลอน ทำให้ความนิยมฟังลำเรื่อง
ต่อกลอนลดน้อยลงไปจากเดิมบ้าง แต่อย่างไรก็ตาม การแสดงลำเรื่องต่อกลอนในปัจจุบันก็ยังมี
การแสดงอยู่ทั่วไปในภาคอีสาน เช่น แถบจังหวัดมหาสารคาม ขอนแก่น อุดรธาธานี อุครธานี
กาฬสินธุ์ ฯลฯ และได้พัฒนารูปแบบการแสดงให้มีความทันสมัยยิ่งขึ้น รวมทั้งพัฒนาการรับงานว่าจ้าง
เพื่อการแสดงในรูปของธุรกิจที่มีสำนักงานหมอลำเป็นผู้นำดำเนินการ ทั้งนี้เป็นผลมาจากสภาพสังคม
สภาพเศรษฐกิจ และสภาพวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทำให้การลำที่มีบทบาทใน
อดีตของชาวอีสานต้องปรับเปลี่ยนไปตามสภาพกาล การลำบางชนิดก็ยังคงสามารถยืนหยัดอยู่ได้
เช่น ลำพื้น ลำกลอน ลำเรื่องต่อกลอน ลำเพลิน แต่บางชนิดก็ใกล้จะสูญหายไป กอปรกับคนไทย
รุ่นใหม่ไม่สามารถสืบทอดความนิยมคิดของบรรพบุรุษไว้ได้ทั้งหมด จึงเกิดความสงสัยต่อผลงานของ
บรรพบุรุษ บางคนมองเห็นว่าเป็นความเชย ลำสมัย และอับอาย

ในปัจจุบันนับว่าเป็นสิ่งที่น่าชื่นชมและยินดีอย่างยิ่งที่หน่วยงาน สมาคม และสถาบัน
การศึกษาต่าง ๆ ของแต่ละภูมิภาค มีการตื่นตัวในการรวบรวม พื้นฟู และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม
พื้นบ้านในลักษณะต่าง ๆ มีการสืบค้นข้อมูล เพลงพื้นบ้านในท้องถิ่น มีการศึกษาถึงค่านิยม ความเชื่อ
สาเหตุของความเสื่อมของเพลงพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่นเป็นจำนวนมาก เรียกได้ว่าเป็นการระดม
กำลังความคิดและความรู้เพื่อที่จะรักษาเพลงพื้นบ้านให้คงอยู่สำหรับอนุชนรุ่นหลัง เช่น จัดให้มีการ
ประกวดเพื่อเป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูเพลงพื้นบ้านในหลายรูปแบบ และการจัดประกวดเพลงพื้นบ้าน
อีสาน คือหมอลำประเภทต่าง ๆ ก็เป็นวิถีทางหนึ่งที่ได้นำมาใช้ในหลายหน่วยงาน และหลายสถาบัน
การศึกษาในภาคอีสาน เช่น สถาบันวิทยุกระจายเสียงของกรมประชาสัมพันธ์ สถาบันวิทยุโทรทัศน์
แห่งประเทศไทย ช่อง 4 ศูนย์ประชาสัมพันธ์เขต 1 จังหวัดขอนแก่น หน่วยงานของแต่ละจังหวัด
และสถาบันการศึกษาทั้งระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม เป็นสถาบันการศึกษาอีกแห่งหนึ่งที่ทำให้ความสำคัญในการฟื้นฟู ส่งเสริมและอนุรักษ์
ศิลปวัฒนธรรมและเพลงพื้นบ้านอีสาน การจัดประกวดหมอลำประเภทต่าง ๆ จึงได้มีการดำเนิน
มาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการจัดประกวดหมอลำประเภทต่าง ๆ นี้จะทำให้เกิดผลดีต่อผู้แสดงคือ
"เป็นการกระตุ้นหมอลำให้มีความกระตือรือร้นในการฝึกตนเองเพื่อความมีชื่อเสียง และหมอลำ
ที่มีอายุมากก็จะฝึกฝน แะนะนำ และถ่ายทอดความรู้ ความชำนาญของตนให้แก่หมอลำรุ่นหลัง

จึงเกิดการสืบทอดการแสดงหมอลำต่อกันมาอีกรุ่นหนึ่ง"¹ ส่วนผลดีต่อผู้ชมหมอลำ นอกเหนือจาก ความบันเทิงแล้วก็คือ ทำให้юнชนรุ่นหลังที่ไม่เคยรู้จักหมอลำประเภทต่าง ๆ มาก่อน ได้มีโอกาส ชมการแสดงแล้วก่อให้เกิดความเข้าใจในรูปแบบการแสดงและองค์ประกอบการแสดงของหมอลำ ประเภทต่าง ๆ คึยั้งขึ้น นอกจากนั้นเหล่าศิลปินหมอลำก็เกิดแรงใจ และกำลังใจเมื่อได้รับ ความสนใจ ความเอาใจใส่จากสถาบันการศึกษา ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างชุมชน กับสถานศึกษา ซึ่งเป็นจุดประสงค์สำคัญอย่างหนึ่งที่สถาบันการศึกษาต้องการ

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรมีการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ลำเรื่องต่อกลอน ซึ่งเป็นหมอลำที่ เกิดจากการผสมผสานของหมอลำหลายประเภท และยังเป็นหมอลำที่มีการแสดงอยู่ในอีสานปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อเป็นการบันทึกมรดกทางวัฒนธรรมและธำรงรักษา ส่งเสริมศิลปะการแสดงหมอลำ เพลงพื้นบ้านอีสานในช่วงเวลาหนึ่งเอาไว้เป็นหลักฐาน ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษา ก่อนที่จะมีการ เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสมัยใหม่ นอกจากนี้การวิเคราะห์ ลำเรื่องต่อกลอนยังจะเป็นประโยชน์ต่อครูผู้สอน ในการนำไปประกอบการเรียนการสอนวิชาหมอลำ หมอแคน ซึ่งเป็นวิชาชีพเพิ่มเติมแขนงหนึ่งในระดับมัธยมศึกษาตามที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนด ไว้อีกด้วย

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการแสดงลำเรื่องต่อกลอน
2. เพื่อวิเคราะห์กลอนลำของลำเรื่องต่อกลอน ในด้านลักษณะคำประพันธ์และ วรรณศิลป์
3. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของลำเรื่องต่อกลอน

¹วิชา วิสัษฐ์. "แนวทางในการสืบทอดเพลงพื้นบ้านอีสาน," ใน เอกสารสันมนา เพลงพื้นบ้านอีสาน. 2524. หน้า 19.8.

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ทำให้ทราบถึงลักษณะองค์ประกอบของการแสดงลำเรื่องต่อกลอน
2. ทำให้ทราบถึงลักษณะคำประพันธ์และวรรณศิลป์จากกลอนลำในลำเรื่องต่อกลอน
3. ทำให้ทราบคุณค่าของลำเรื่องต่อกลอน

ขอบเขตในการศึกษาค้นคว้า

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาองค์ประกอบของการแสดงลำเรื่องต่อกลอนใช้คณะหมอลำเรื่องต่อกลอน จำนวน 8 คณะ จากคณะหมอลำเรื่องต่อกลอน 40 คณะ ที่สมัครเข้าประกวดชิงโล่พระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ประจำปี พุทธศักราช 2533 ซึ่งจัดประกวดที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม ในช่วงเดือนพฤษภาคม 2533 ถึงเดือนเมษายน 2534 คณะหมอลำเรื่องต่อกลอน 8 คณะ ที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างผ่านการคัดเลือกจากคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตัดสินให้เข้ารอบรองชนะเลิศ ซึ่งประกอบด้วย

1. คณะรุ่งทิวาอินคอนเสริท์
2. คณะฟ้าใหม่สารคาม
3. คณะไทรทองบันเทิงศิลป์
4. คณะแพงเพชร บ.ฉลาคน้อย
5. คณะเครือฟ้าวาทะศิลป์
6. คณะเพชรแก่นคำ
7. คณะไทยยืนยง
8. คณะดอกฟ้าสารคาม

2. กลอนลำของลำเรื่องต่อกลอนที่นำมาวิเคราะห์ด้านลักษณะคำประพันธ์และวรรณศิลป์ มี 8 เรื่อง ซึ่งได้มาจากคณะหมอลำเรื่องต่อกลอน 8 คณะ ที่ผ่านการคัดเลือกจากคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตัดสินให้เข้ารอบรองชนะเลิศ ซึ่งประกอบด้วย

1. กลอนลำเรื่อง ยายหมาขาว คณะรุ่งทิวาอินคอนเสริท์
2. กลอนลำเรื่อง ตีจิ้งเห็นเหม็นจั่งอื้อ คณะฟ้าใหม่สารคาม
3. กลอนลำเรื่อง ท้าวสังกะทัด คณะไทรทองบันเทิงศิลป์

4. กลอนเล่าเรื่อง เมียหนีเพราะหนี้หลาย คณะแพงเพชร ป.ฉลาดน้อย
5. กลอนเล่าเรื่อง นางพญาหงส์ขาว คณะเครือฟ้าวาทะศิลป์
6. กลอนเล่าเรื่อง น้ำตาเมียหลวง คณะเพชรแก่นคำ
7. กลอนเล่าเรื่อง ยาเมาให้ชู้ ยามัวให้หัว คณะไทยยืนยง
8. กลอนเล่าเรื่อง ลูกเขยยกคำช้าง ลูกเขยหล้าต่อนกทา คณะดอกฟ้าสารคาม

3. การวิเคราะห์คุณค่าของลำเรื่องต่อกลอนที่ใช้กลอนเล่า 8 เรื่อง ซึ่งได้มาจาก คณะหมอลำเรื่องต่อกลอน 8 คณะ ที่ผ่านการคัดเลือกจากคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตัดสินให้เข้ารอบ รองชนะเลิศเช่นเดียวกับข้อ 2 และจากการศึกษาของคํประกอบของการแสดงลำเรื่องต่อกลอน

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ลำเรื่องต่อกลอน หมายถึง การลำที่แสดงเป็นหมู่คณะ มีเนื้อเรื่องในการแสดงยาว มีเหตุการณ์ซ้ำซ้อนหลายตอนจบ บางคนเรียกว่าลิเกลาว หรือลิเกอีสาน

องค์ประกอบของการแสดงลำเรื่องต่อกลอน หมายถึง ส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบการแสดง ลำเรื่องต่อกลอน ได้แก่ เรื่องที่แสดง ดนตรีประกอบ ท่วงทำนองลำและลีลาการพ้อง การเจรจาจาก ผู้แสดง เครื่องแต่งกาย เพลงประกอบการแสดง และหางเครื่อง

กลอนเล่า หมายถึง บทกลอนที่หมอลำใช้ลำในการแสดง ซึ่งกลอนเล่าแต่ละบทจะไม่กำหนดความยาวขึ้นอยู่กับความต้องการในการเสนอเนื้อหาสาระเป็นสำคัญ

วรรณศิลป์ หมายถึง ศิลปะการใช้ภาษาที่ปรากฏในกลอนเล่า เช่น การใช้คำ อุปมาอุปไมย สัญลักษณ์

คุณค่า หมายถึง สาระประโยชน์และสุนทรียที่ปรากฏในกลอนเล่าด้านอารมณ์ และด้านสังคมวิทยา

ค่านิยมทางสังคม หมายถึง สิ่งที่กลุ่มชนใดกลุ่มหนึ่งในสังคม พิจารณาเห็นว่าสิ่งนั้นถูกต้องควรกระทำ และมีค่าควรแก่การรักษาไว้ ซึ่งอาจไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุดในสังคมก็ได้ เช่น ความประพฤติ ความเชื่อ ความกตัญญู ความสามัคคี

วิถีชีวิต หมายถึง พฤติกรรมใด ๆ ของมนุษย์ในสังคมหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นวัน เป็นเดือน เป็นปี หรือมากกว่านั้นขึ้นไป เช่น การบวช การแต่งงาน ความเป็นอยู่ การปกครอง

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

1. วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 ศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหมอลำ รวมทั้งเอกสารและวารสารอื่น ๆ ที่สามารถนำมาประกอบการศึกษาค้นคว้าได้

1.2 เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยผู้วิจัยใช้วิธีการดังนี้

1.2.1 สังเกตการแสดงของหมอลำเรื่องต๋อกลอนทั้ง 8 คณะ ด้วยตนเองอย่างใกล้ชิด

1.2.2 สัมภาษณ์บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ และคุ้นเคยเกี่ยวข้องในการแสดงลำเรื่องต๋อกลอน กลุ่มบุคคลดังกล่าว ได้แก่

หัวหน้าคณะลำเรื่องต๋อกลอน จำนวน 8 คน คือ

นายบริสุทธิ์ เกณฑ์กาล หัวหน้าคณะห้าใหม่สารคาม

นายคำตา เทียบเอียง หัวหน้าคณะรุ่งทิวาอินคอนเสิร์ท

นายณรงค์ เสนาคำ หัวหน้าคณะไทรทองบันเทิงศิลป์

นายป. จลาคน้อย หัวหน้าคณะแพ่งเพชร ป.จลาคน้อย

นายสุนทร สัตโรจน์ หัวหน้าคณะเครือฟ้าวาทะศิลป์

นายสมจิตร บุตุกลาง —หัวหน้าคณะเพชรแก่นคำ

นายพา อินทปัญญา หัวหน้าคณะไทยยืนยง

นายทองแดง พาละพันธ์ุ —หัวหน้าคณะดอกฟ้าสารคาม

ตัวแทนผู้แสดงฝ่ายชายและฝ่ายหญิง คณะละ 2 คน

ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องหมอลำ คือ

นายพิมพ์ รัตนคุณศาสน์ ศิลปินพื้นบ้านดีเด่น พ.ศ. 2528 สาขา

หมอลำ อายุ 79 ปี

นายจารุมุคค์ เรืองสุวรรณ ประธานชมรมส่งเสริมฟื้นฟู

วัฒนธรรมอีสานและบุคคลดีเด่นทางวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สาขามนุษยศาสตร์ (สังคมการเมือง การปกครอง) ปี พ.ศ. 2532 อายุ 66 ปี

56 ปี

นายพรชัย ศรีสารคาม อาจารย์วิทยาลัยครูมหาสารคาม อายุ

นางศรีนวล รัตนชัยวรรณ อาชีพหมอลำ อายุ 79 ปี

นายธงชัย แสนเย็น อาชีพหมอลำ อายุ 51 ปี

นายกู้เกียรติ แก้วเกตุ อาชีพแต่งกลอนลำและหมอลำ อายุ 36 ปี

1.3 บันทึกข้อมูลการแสดงคณะหมอลำเรื่องต่อกลอนทั้ง 8 คณะ ด้วยการบันทึกเสียงเพื่อการวิเคราะห์ในด้านวรรณศิลป์ และคุณค่าของลำเรื่องต่อกลอน

2. อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

2.1 เครื่องบันทึกเสียง

2.2 แถบบันทึกเสียง

2.3 กล้องถ่ายรูปพร้อมฟิล์ม และฟิล์มสไลด์

2.4 แบบสัมภาษณ์

3. การจัดการต่อข้อมูล

ในการดำเนินการศึกษาครั้งนี้จะวิเคราะห์ข้อมูล จัดกระทำ และนำเสนอผลแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ดังนี้

3.1 ศึกษาองค์ประกอบของการแสดงลำเรื่องต่อกลอนจากการสังเกตการแสดง การสัมภาษณ์ และจากข้อมูลอื่น ๆ ที่รวบรวมมาได้ ในด้านเรื่องที่ใช้แสดง เครื่องดนตรี ฉาก ผู้แสดง เครื่องแต่งกาย การเจรจา ท่วงทำนองลำและลีลาการพ้อง เพลงประกอบการแสดง และหางเครื่อง

3.2 วิเคราะห์กลอนลำในด้านลักษณะคำประพันธ์ และด้านวรรณศิลป์ มีวิธีการวิเคราะห์กลอนลำด้วยการบันทึกเสียงการแสดงลำเรื่องต่อกลอนทั้ง 8 คณะ แล้วถอดเสียงจากแถบบันทึกเสียงออกมาเป็นตัวอักษร โดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้

3.2.1 ใช้การถ่ายเสียงคำบางคำตามเสียงที่หมอลำออกเสียงใกล้เคียงกับเสียงจริงให้มากที่สุด โดยถือเกณฑ์ตามแนวนิยมของการเขียนถ่ายเสียงภาษาถิ่น กล่าวคือคำที่ออกเสียงเป็นเสียงโทในภาษาถิ่น จะถ่ายเสียงเป็นเสียงตรี เช่น ฟ่าว เป็นฟ้าว (rieb) พ่อ เป็นพ่อ (pob) อ่าง เป็น อ้าง (ráng) เป็นต้น ส่วนเสียงอื่นนอกนั้นใช้การถ่ายเสียงตามเสียงจริง เช่น บุคพู้ (บั้งตึงด้วยความไม่พอใจ) โฮมถ้อน (รวมกัน) เป็นต้น

3.2.2 ในกรณีที่พบว่าคำบางคำมีปัญหาในการถ่ายเสียง จะใช้การทับศัพท์เสียงภาษาอีสานตามต้นฉบับของกลอนลาจากหัวหน้าคณะล่าเรื่องต่อกลอน ซึ่งรวมถึงการเขียนคำควบกล้ำที่ต้นฉบับจะเขียนคำที่ถูกต้องไว้ แต่การออกเสียงในการล่า หมอลำส่วนใหญ่จะไม่ออกเสียงควบกล้ำ เช่น กลิ้งเกลือก กว้างขวาง ครอบครว เป็นต้น ส่วนคำที่มี "ร" เป็นพยัญชนะต้น ภาษาอีสานจะออกเสียงเป็น "ฮ" เช่น รัก เป็น ฮัก เรา เป็น เฮา เมื่อถ่ายเสียงก็ถ่ายเสียงตามแนวนิยม

3.3 การวิเคราะห์คุณค่าของลำเรื่องต่อกลอน มีวิธีการวิเคราะห์จากกลอนลาตามข้อ 3.2 และจากการสังเกตการแสดงลำเรื่องต่อกลอน และจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหมอลำเพื่อวิเคราะห์คุณค่าของลำเรื่องต่อกลอนในด้านต่อไปนี้

3.3.1 คุณค่าด้านอารมณ์

3.3.1.1 ให้ความจริงใจ

3.3.1.2 ให้ความเพลิดเพลิน

3.3.2 คุณค่าด้านสังคมวิทยา

3.3.2.1 สะท้อนค่านิยมเกี่ยวกับความกตัญญู

3.3.2.2 สะท้อนค่านิยมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของคนในสังคม

3.3.2.3 สะท้อนความเชื่อในสังคม เช่น ความเชื่อด้าน

พุทธศาสนา ลางสังหรณ์ เทพเจ้า ฤกษ์ยาม ความฝัน คำสาบาน การเสี่ยงทาย และคำทำนาย

3.3.2.4 สะท้อนคำสอน

3.3.2.5 สะท้อนวิถีชีวิตมนุษย์ เช่น การบวช การแต่งงาน

สภาพความเป็นอยู่ การปกครอง

3.4 สรุปผลการศึกษาวิเคราะห์และเสนอแนะ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ลำเรื่องต่อกลอนนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดจากเอกสารและงานวิจัยของกลุ่มผู้ที่มีมองเห็นคุณค่าของหมอลำ ได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหมอลำไว้มาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

บุญเรือง ถาวรสวัสดิ์¹ กล่าวถึงความหมายของคำว่า อาจพิจารณาได้ 2 นัย คือ ถ้าเป็นคำนามก็ใช้เรียกหนังสือผูก ซึ่งเป็นวรรณคดีเก่าแก่ของอีสาน และเป็นวรรณคดีเรื่องราวหลายตอนจบ เช่น ลาล้างขี้ล้นปี่ชัย ลาล้างปาลี่ต้น และถ้าเป็นกริยา ล่า หมายถึง การร้องทำนองกลอนในหนังสือผูก เพราะฉะนั้นคนที่สามารถจดจำคำกลอนในหนังสือวรรณคดีได้เป็นเรื่องเป็นราว จึงถือว่าเป็นคนเก่งที่เรียกกันว่า หมอล่า

วิรัช บุญกุล² กล่าวถึงการล่าของชาวอีสานว่าเดิมเรียกว่า "ขับ" เช่น ขับศรีพันคร ขับกระเถกสินไชย คำว่า ขับ ภาษาไทยก็มีใช้ เช่น ขับเสภา ขับกล่อม ซึ่งมีความหมายในทางร้อง การขับต่างกับการร้องเพลงตรงที่การขับเป็นการพูดที่ประกอบทำนองให้มีเสียงระดับสูงต่ำให้ชวนฟังยิ่งขึ้น แต่การร้องนั้นใช้กับเพลงซึ่งมีองค์ประกอบมากและละเอียดกว่าการขับ ในภาษาไทยมีใช้ทั้งคำว่าขับร้องและล่านำ การล่าของอีสานจึงจัดอยู่ในประเภทของการขับล่านำหรือล่านำ คือเป็นการกล่าวบทกลอนเป็นทำนองและลีลาที่น่าฟังอย่างยิ่ง

สมพงษ์ บุตรโรจน์³ กล่าวถึงการล่าว่าเป็นศิลปะการร้องการแสดงที่เกิดจากการอ่านหนังสือผูก พุทธภาษิตสั่งสอน เรื่องตลก ตลอดจนเรื่องชาดก เรื่องประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมต่าง ๆ เวลาว่างก็จะเชิญคนพูดเก่งมาพูด ซึ่งการพูดนี้จะพูดหรืออ่านกันในวันกรรม (ตลอดลูก) กันเหมือนดี (งานศพ) จากนั้นก็พัฒนาการอ่าน คิดทำนอง การแสดงทำทางประกอบ โดยใช้หมอลำคนเดียวเป็นผู้พูดผู้แสดง ซึ่งผู้พูดคนนี้จะพูดเป็นตัวแทนแสดงทุกตัวที่เขาผูกเป็นเรื่องขึ้น โดยเปลี่ยนบุคลิกและเสียงให้เข้ากับตัวละคร

จารุวรรณ ธรรมวัตร⁴ กล่าวถึงลักษณะการแสดงหมอล่าว่า การแสดงหมอล่าในสมัยแรกเริ่มนั้น มีลักษณะคล้ายเพลงพื้นบ้านอื่น ๆ ที่มีหมอเพลงสมัครเล่น ยังมีได้มีหมอเพลงยึดถือเป็น

¹บุญเรือง ถาวรสวัสดิ์. "แคนกับล่า," ใน หมอล่า : เอกสารวันชิงชนะเลิศการประกวดหมอล่ากลอน ครั้งที่ 3. 2521. หน้า 41 - 49.

²วิรัช บุญกุล. "ดนตรีพื้นเมืองอีสาน," ใน รายการเอกสารสัมมนาเพลงพื้นบ้านอีสาน. 2524. หน้า 7.1.

³บุญเรือง ถาวรสวัสดิ์. หน้าเดิม.

⁴จารุวรรณ ธรรมวัตร. ผูกบทกวีของชาวบ้าน. 2526. หน้า 17.

อาชีพเช่นทุกวันนี้ เข้าใจว่าหมอลำจะออกโรงเล่นเมื่อมีงานในละแวกบ้านใกล้ ๆ เช่น งานศพ งานทำบุญบ้าน งานเทศกาลประจำปีของหมู่บ้านตามฮีตสิบสอง คองสิบสี่ สาเหตุแรกคงจะเป็นว่าผู้ที่มีความรู้ความสามารถจดจำเรื่องราวต่าง ๆ ในวรรณคดีได้ ได้รับเชิญให้มาเล่านิทานให้ชาวบ้านฟัง ผู้เล่าอาจเล่าโดยเอาหนังสือผูกมาอ่านให้ฟัง หรือเล่าปากเปล่าบ้าง เจ้าภาพอาจมีของตอบแทนเป็นสินน้ำใจเพียงเล็กน้อย เรียกว่า "คาย" หรือ ค่ายกครู ยังไม่มีสินจ้างรางวัลอะไรมากมาย

เจริญชัย ชนไฟโรจน์¹ แบ่งประเภทของหมอลำ คือหมอลำพื้น บางที่เรียกว่า ลำเรื่อง คำว่าพื้น หรือเรื่อง หมายความว่า นิทาน หรือเรื่องราว ลำพื้น จึงหมายถึง ลำเป็นเรื่องเป็นราว หมอลำกลอนเป็นการลำสองคนในลักษณะโต้ตอบกัน หมอลำหมู่เป็นการแสดงเป็นหมู่ เป็นกลุ่ม ได้แบบอย่างการแสดงและการแต่งกายมาจากลิเก ได้แบบอย่างการลำจากลำพื้น และลำกลอน หมอลำเพลินเป็นหมอลำหมู่อีกประเภทหนึ่งที่ผู้แสดงฝ่ายหญิงจะนั่งกระโปรงแบบฝรั่งมีจังหวะในการลำเป็นจังหวะสนุกสนาน และประเภทสุดท้ายคือ หมอลำผีฟ้า เป็นหมอลำที่ทาทำที่ติดต่อกสื่อสารกับผีฟ้าเมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วย

สวัสดิ์ จันทหาร² กล่าวถึง ปฏิกิริยาของผู้เข้าชมหมอลำว่า การลำเมื่อถึงบทของหมอลำแสดงด้วยการลำกลอน เมื่อผู้ฟังพอใจหรือถึงใจอย่างสุดขีด ก็จะส่งเสียงให้ร้องอย่างแข็งขัน ผู้ฟังบางรายมีอารมณ์ร่วมกับการแสดงออกของหมอลำอย่างเต็มที่ก็จะส่งเสียงให้ร้องขึ้นสุดเสียงจนลืมตัว บางรายมีอาการพอใจซาบซึ้งจนน้ำตาคลอก็มี การแสดงออกของผู้ฟังลำโดยการให้ร้องแข็งขันนั้นเป็นการแสดงออกซึ่งความพอใจและซาบซึ้งอย่างยิ่งของชาวอีสาน

การแสดงหมอลำก็คล้ายกับสิ่งมีชีวิต คือมีการเกิด การเจริญเติบโต และก็อาจเหี่ยวแห้ง สิ้นสุดหายไป ถ้าไม่มีการดัดแปลงปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับกาลสมัย หมอลำเป็นเพลงพื้นบ้านอีสานประเภทหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงและการค่อย ๆ สิ้นสุดหายไป อนุกุล

¹เจริญชัย ชนไฟโรจน์. ดนตรีพื้นบ้านอีสาน. 2526. หน้า 23 - 24.

²สวัสดิ์ จันทหาร. "ลำทางยาว," ใน หมอลำ : เอกสารวันชิงชนะเลิศการประกวดหมอลำกลอน ครั้งที่ 3. 2521. หน้า 50 - 60.

คลังบุญครอง¹ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการค่อย ๆ สูญหายไปของเพลงพื้นบ้านอีสานว่าเป็นเพราะเหตุสำคัญสามประการ คือ

ประการที่หนึ่ง ความไม่กล้าจะแสดงออกซึ่งศิลปะของตนเอง ชาวอีสานนับได้ว่ามีความอับโชคในด้านการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของตน เพราะถูกล้อเลียนจนเกินควร เลยเข้าใจว่าตนเองมีมด้อยทั้งที่ใจจริงอยากจะแสดงออกในด้านศิลปะประเภทใด เช่น อยากจะลำเป็นภาษาอีสาน อยากจะแต่งกายเป็นชาวอีสานแท้ ๆ อยากจะพ้อนรำหรือซึ้ง แต่ไม่กล้าแสดงศิลปะของตนที่มีอยู่ให้ผู้อื่นทราบได้ จะมีการแสดงบ้างก็เฉพาะในหมู่ของตน จึงทำให้ศิลปะของชาวอีสานรู้กันในวงแคบ คนภาคอื่นจำนวนมากเมื่อฟังหมอลำ ซึ่งเป็นศิลปะเพลงพื้นบ้านชั้นเยี่ยมของอีสานแล้วจะ ไม่รู้เรื่อง ทั้ง ๆ ที่หมอลำมีความหมายและแฝงไว้ด้วยสิ่งดีงามไม่น้อยกว่าเพลงพื้นบ้านของภาคอื่น ๆ เลย

ประการที่สอง ไม่ทราบคุณค่าแห่งศิลปะพื้นบ้านพื้นเมือง หันไปนิยมศิลปะของผู้อื่น ไม่คิดสนใจที่จะฟื้นฟูศิลปะของตนเองให้เจริญก้าวหน้า ชาวอีสานรุ่นหลัง ๆ มักมองข้ามความสำคัญ ของศิลปะพื้นบ้าน

ประการสุดท้าย ไม่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการโฆษณา ประชาสัมพันธ์อย่างแท้จริง ไม่มีใครจะเป็นผู้เห็นความสำคัญของศิลปะชาวอีสาน ซึ่งจะอุทิศตนเพื่อธำรงรักษา และส่งเสริมด้านนี้ให้คงอยู่

สำหรับการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการแสดงของหมอลำนั้น อภิศักดิ์ โสมอินทร์²

ได้กล่าวว่า ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา หมอลำได้พัฒนาตัวเองเป็นอย่างมาก และการพัฒนาเหล่านั้น ได้แสดงออกถึงภูมิปัญญาของศิลปินชาวนา ที่จะปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความนิยมของตลาด อันเป็นนโยบายที่จะทำให้หมอลำอยู่รอด จากเดิมที่เคยถูกเรียกว่า ลิเกลาว บัดนี้ ความเป็นลิเกที่หลงเหลืออยู่บ้างก็คือ การแต่งกายของตัวพระตัวนางเท่านั้น และเรื่องที่นำมาแสดงก็เป็นเรื่องสมัยใหม่ ไม่ใช่มีเฉพาะเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เท่านั้น

¹บุญกล คลังบุญครอง. "ดนตรีของภาคอีสาน," ใน มรดกอีสาน. 2521.

หน้า 70.

²อภิศักดิ์ โสมอินทร์. "หมอลำ : ศิลปินชาวนา," ใน สารสื่อเสียงฉบับต้อนรับปีใหม่ 2534 มศว. มค. 2534. หน้า 65 - 66.

วิภา วิสเพ็ญ¹ กล่าวถึงการรวมตัวของหมอลำว่า เอกลักษณะส่วนรวมของชาวอีสานคือ การลำ ในช่วง 26 ปีที่ผ่านมาศิลปะพื้นบ้านที่มีวิวัฒนาการก้าวหน้าในการรักษาศิลปะการแสดงออก ชนิดนี้ได้รวมตัวกันเป็นสมาคมหมอลำอีสานขึ้น มีการเขียนกลอนลำในเนื้อความที่ทันสมัยเข้ากับ สภาพเหตุการณ์ยิ่งขึ้น

จารุวรรณ จันทรเกษ² กล่าวถึงลักษณะพิเศษของกลอนลำว่า เป็นคำกลอนที่แต่งขึ้นเพื่อ ใช้แสดงหมอลำ มีความแตกต่างพิเศษจากกลอนประเภทอื่น คือจะมีการส่งสัมผัสระหว่างวรรค ตั้งแต่ต้นจนจบ เพื่อความไพเราะของน้ำเสียง แต่ในการแสดงหมอลำนั้น อาจจะใช้คำประพันธ์ ประเภทอื่น เช่น กาพย์ หรือกลอนอ่านที่ไพเราะ เช่น กลอนสลับสี่บาทยิบเดินดง การะเคດเดินดง มาเป็นเนื้อเรื่องก็ได้

ชน บทจร³ กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของกลอนลำสมัยใหม่ว่า กลอนลำสมัยนี้ส่วนใหญ่ ก็ยังสะท้อนอารมณ์ความรู้สึกส่วนตัวในเรื่องความรัก ความผิดหวัง เช่นเดียวกับเพลงลูกทุ่ง เมื่อก่อนกลอนลำเกี่ยวพาราสัมผัสจะออกเป็นแนวพื้นบ้านจริง ๆ คือมีอะไรก็ว่ากันตรง ๆ ไม่อ้อมค้อม ครึ่งมาถึงเดี๋ยวนี้มีล้าเฟล็น ร้องให้ใส่เดือน ผันสลาย มีล้าเดิน หยดน้ำตาเกิดน้อง ออกหักดั่งเป่าะ ๆ ๆ ซึ่งเนื้อหาหรือภาษากวีนั้นลักษณะเป็นเพลงลูกทุ่งประเภทรัก ๆ ใคร่ ๆ นั้นเอง

สิทธิ พิณจุฑาผล และทิพย์สุนทร นาคธน⁴ กล่าวถึงสุนทรียภาพแห่งบทกวีว่า กวีนิพนธ์ที่มีสุนทรียภาพหรือความงดงามนั้นย่อมประกอบด้วยคุณสมบัติหลายประการ อันได้แก่

1. จังหวะลีลา (Rhythm) หมายถึง เสียงสูง เสียงต่ำ เสียงสั้นยาว และเสียงหนัก เสียงเบาของพยัญชนะ สระ รวมทั้งน้ำหนักของเสียงในแต่ละคำตลอดจนการส่งสัมผัสนอก สัมผัสใน

¹วิภา วิสเพ็ญ. "แนวทางในการสืบทอดเพลงพื้นบ้านอีสาน," ใน เอกสารสัมมนา เพลงพื้นบ้านอีสาน. 2524. หน้า 19.1.

²จารุวรรณ จันทรเกษ. แนวความคิดด้านค่านิยมในวรรณกรรมร้อยกรองของภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ. 2519. หน้า 36.

³ชน บทจร. "กลอนลำสลับเพลงเมื่อเพลงลูกทุ่งขมขื่นเพลงพื้นบ้านอีสาน," บานไม่รู้โรย. 2(3) : 69 ; เมษายน 2529.

⁴สิทธิ พิณจุฑาผล และทิพย์สุนทร นาคธน. การอ่านและพิจารณาหนังสือ ท.021. 2520. หน้า 124 - 127.

2. การเลือกสรรคำ แบ่งเป็น

2.1 เสียงของถ้อยคำที่ส่งผลต่อความรู้สึก

2.2 การกล่าวน้อยคำ หรือการเลือกใช้คำน้อยแต่กินความหมายมาก

2.3 การกล่าวเกินจริง ได้แก่ การกล่าวเกินจริงสำหรับคนสามัญ แต่ต้องการเน้นอารมณ์ให้เกิดความสะเทือนใจ

2.4 การกล่าวเป็นทวนองขัดกันอย่างคู่กันไป (Paradox) คือ การกล่าวสองสิ่ง ที่ขัดแย้งคู่กันไป

2.5 กวีโวหาร ได้แก่ การกรองคำให้สื่อความหมายให้ชัดเจนด้วยความไพเราะ ลึกซึ้ง และสะเทือนอารมณ์

2.6 จินตนาการ (Imagination) ได้แก่ ความคิดคำนึงถึงประสบการณ์เมื่อได้อ่านร้อยกรองที่กล่าวถึงเรื่องทวนองเดียวกัน

2.7 ภาพในจิต (Image) ได้แก่ ภาพที่เกิดจากการใช้ถ้อยคำสร้างให้เห็นลักษณะ สิ่งที่ได้บรรยาย

2.8 การทำให้เป็นบุคคล (Personification) ได้แก่ การบรรยายสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ มีกิริยาอาการประหนึ่งเป็นมนุษย์

2.9 อุปมา อุปไมย (Imagery) ได้แก่ การกล่าวเปรียบเทียบด้วยถ้อยคำ สำนวนที่มีความลึกซึ้ง ซึ่งมีหลายวิธี เช่น การเปรียบเทียบเหมือน (Simile) การเปรียบเป็น (Metaphor)

2.10 สัญลักษณ์ (Symbol) หมายถึง สิ่งแทนที่ที่ยอมรับกันว่าเหมือนกันในแง่ใดแง่หนึ่ง

สุพัตรา สุภาพ¹ กล่าวถึงค่านิยมในชนบทว่า

1. ยอมรับบุญรับกรรมไม่ได้แย้ง โดยมีความเชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

2. ขึ้นอยู่กับธรรมชาติ

3. เชื่อถือโชคกลาง เมื่อมีชีวิตขึ้นอยู่กับธรรมชาติคิดว่ามีสิ่งลึกลับบางอย่างบันดาลให้ธรรมชาติแห่งแสงหรืออุดมสมบูรณ์ ชาวชนบทจึงเกิดความกลัว จึงมีการเซ่นสรวงบูชาสิ่งลึกลับ

¹สุพัตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย. 2520. หน้า 19 - 22.

ดังกล่าว และความรู้สึกในเรื่องสิ่งมีอิทธิพลเหนือธรรมชาติยังเกี่ยวข้องกับเรื่องชีวิตประจำวัน
ทั่ว ๆ ไปอีก

4. ชอบเสียงไซเค โดยเฉพาะยามว่างจากการทำนา มักจะเล่นการพนัน เช่น ถั่ว
โป ชนไก่ ปลาปักด หวยใต้ดิน
5. นิยมเครื่องประดับ โดยเฉพาะทอง ซึ่งแสดงถึงควมมีหน้ามีตาหรือฐานะของบุคคล
6. นิยมคุณความดี ถ้าใครทำดีจะเป็นที่รักใคร่ และเลื่องลือ
7. นิยมพิธีการ และการทำบุญเกินกำลัง
8. ชอบเป็นฝ่ายรับมากกว่าฝ่ายรุก เชื่อผู้มีอำนาจ เชื่อผู้ใหญ่
9. ทำงานเป็นเล่น ทำเล่นเป็นงาน เช่น เกี่ยวข้าว ปลุกบ้าน จะต้องมีการรื่นเริง
ควบคู่กันไปด้วย

10. หึงพาอาศัยกัน ประเพณีช่วยกันทำช่วยกันกิน
11. มีความเป็นส่วนตัวมากเกินไป คือนิยมทำงานแบบกันเองมากกว่าแบบทางการ
12. รักญาติพี่น้อง
13. มีความสนใจในสิ่งที่เป็นอยู่ในขณะนั้น
14. หวังความสุขชั่วพริบตา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนองงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้น มีผู้ศึกษาและวิจัยเพลงพื้นบ้านอีสานประเภทหมอลำไว้ในลักษณะที่แตกต่างกันหลายท่าน ดังนี้

อรุณดา พรหมนอก¹ ได้ศึกษาเรื่องหมอลำหมู่ซึ่งเป็นละครประกอบเพลงพื้นเมืองของภาคอีสาน โดยการสัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้และผู้มีอาชีพแสดงหมอลำ ซึ่งผลจากการศึกษา พบว่าหมอลำหมู่เป็นศูนย์รวมวรรณกรรมชนิดอื่นที่นิยมแพร่หลายในภาคอีสาน ได้แก่ นิทานชาวบ้าน คำผญา คำส่อขวัญ เพลงพื้นเมืองและเพลงในเทศกาลต่าง ๆ และวรรณกรรมทางศาสนา นอกจากนี้ยัง

¹อรุณดา พรหมนอก. หมอลำหมู่ซึ่งเป็นละครประกอบเพลงพื้นเมืองของภาคอีสาน.

พบว่า หมอลำหมู่มีการเปลี่ยนแปลงมาก เริ่มจากการตัดแปลงมาจากหมอลำกลอน เพิ่มเติมและเปลี่ยนแปลงลีลาการฟ้อน บทร้อง ฉาก เครื่องแต่งกาย และดนตรี หมอลำหมู่จึงสะท้อนให้เห็น วิวัฒนาการของวรรณกรรมอีสานได้ดีที่สุด

จารุวรรณ ธรรมวัตร¹ ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของหมอลำต่อสังคมอีสานในช่วงกึ่งศตวรรษ โดยการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในวงการหมอลำ เช่น หมอลำ หมอแคน หมอสอย ขวัญผไท นักเขียนกลอนลำ และผู้ชอบฟังลำ รวมทั้งศึกษาจากเอกสารที่มีผู้รวบรวมไว้แล้ว และผลจากการศึกษาพบว่า หมอลำมีบทบาทสำคัญอยู่ 2 ประการ คือบทบาทด้านพิธีกรรม หมอลำที่มีบทบาทด้านพิธีกรรม คือหมอลำผีฟ้า การลำผีฟ้า ซึ่งเป็นการลำเพื่อรักษาคนไข้ และลำเพื่อขอความขานาย อีกบทบาทหนึ่งคือบทบาทด้านนันทนาการ เช่น หมอลำพื้น หมอลำกลอน หมอลำเร่ร้องต่อกลอน และหมอลำเพลิน ขณะเดียวกันองค์ประกอบในการแสดงหมอลำแต่ละประเภท คือผู้เล่น ผู้ฟัง เนื้อเรื่อง เวที ดนตรี ผู้เล่นดนตรี บทบาทของหมอลำด้านนี้คือให้ความบันเทิง ให้ความรู้ ให้ความเพลิดเพลินและรักษาบรรทัดฐานของสังคม และมีบทบาทแฝงเร้น คือผ่อนคลายความเครียดและความคับข้องใจอันเกิดจากการอบของสังคม

เสงี่ยม บึงไสย์² ได้ศึกษาเรื่องบทบาทของลำกลอนในด้านการเมือง โดยศึกษาจากกลุ่มหมอลำและผู้แต่งกลอน จำนวน 23 คน ใช้ข้อมูลประเภทกลอนลำ จำนวน 115 สำนวน ศึกษาในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น อุดรธานี มหาสารคาม ร้อยเอ็ด และอุบลราชธานี ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่า บทบาทของหมอลำกลอนในด้านการทำหน้าที่เป็นสื่อบุคคล และสื่อสารทางการเมืองให้กับหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ คือสื่อนโยบายของรัฐไปสู่ประชาชน สื่อแนวคิดจากประชาชนไปสู่หน่วยราชการ และสื่อแนวความคิดจากประชาชนสู่ประชาชน นอกจากนั้นยังพบโลกทัศน์ทางการเมืองที่ปรากฏในกลอนลำในด้านโลกทัศน์เกี่ยวกับคุณสมบัติของนักการเมือง โลกทัศน์เกี่ยวกับรูปแบบการปกครอง และโลกทัศน์เกี่ยวกับการปกครองในระบอบคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย

¹จารุวรรณ ธรรมวัตร. รายงานการวิจัยเรื่อง บทบาทของหมอลำต่อสังคมอีสานในช่วงกึ่งศตวรรษ 2528. หน้า 132.

²เสงี่ยม บึงไสย์. บทบาทของลำกลอนในด้านการเมือง. 2533.

สุพรรณ ทองคล้าย¹ ได้ศึกษาเรื่องลักษณะร้อยกรองพื้นถิ่นอีสาน โดยศึกษาเฉพาะ บทร้อยกรองที่ชาวพื้นถิ่นแต่งสร้างหรือดัดแปลงมาจากคำประพันธ์จากวรรณกรรม และจากคำบอกเล่าในด้านรูปลักษณ์ เนื้อหาและการใช้บทร้อยกรอง เพื่อจะวิเคราะห์ถึงที่มาและวิวัฒนาการของการสร้างบทร้อยกรองพื้นถิ่นอีสาน ผลจากการศึกษาพบว่า สภาพสังคมทำให้เกิดบทร้อยกรองขึ้นมา ประกอบกับชาวพื้นถิ่นอีสาน รวมไปถึงคนไทยทั่ว ๆ ไป มีนิสัยเจ้าบทเจ้ากลอน ชอบพูดถ้อยคำให้คล้องจองกัน แรก ๆ จะเป็นถ้อยคำที่มีสัมผัสอย่างสั้น ๆ ไม่กี่คำ แล้วจึงขยายวรรณจนเกิดเป็นบทร้อยกรองขนาดยาวขึ้นมา บทร้อยกรองของอีสานแม้จะเรียกชื่อแตกต่างกัน แต่โดยรูปลักษณ์ที่ปรากฏแล้ว ล้วนแต่มีลักษณะสัมผัสแบบรายยาวของทางภาคกลาง นอกจากนี้ บทร้อยกรองอีสานจะสะท้อนสภาพสังคมพื้นถิ่นออกมาค่อนข้างรอบด้านไม่ว่าจะทางรูปธรรมหรือนามธรรม และการใช้บทร้อยกรองของชาวอีสานจะใช้เพื่อความสนุกสนาน และใช้เพื่อความบันเทิง

นอกจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหมอลำโดยตรงแล้ว ผู้วิจัยยังได้ศึกษางานวิจัยที่ศึกษาเพลงพื้นบ้านภาคกลางที่มีลักษณะการแสดงที่เป็นที่นิยมของประชาชนในท้องถิ่น เช่นเดียวกับการแสดงหมอลำในภาคอีสาน เพื่อผู้วิจัยจะได้ศึกษาแนวคิดและวิธีการบางอย่างประกอบการวิเคราะห์ลำเรื่องต่อกลอน งานวิจัยดังกล่าวคือ

สุรพล วิรุฬห์รักษ์² ได้ศึกษาเรื่องลิเกโดยนำข้อมูลจากการค้นคว้าภาคสนามมาเป็นหลักในการศึกษาด้านวิวัฒนาการของลิเกตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน และศึกษาด้านลักษณะการแสดงของลิเกในปัจจุบัน จากการศึกษพบว่าลิเกสามารถแสดงได้สารพัดรูปแบบ แต่จะมีความเป็นเอกลักษณ์ของลิเกที่เป็นของตนเองอยู่เสมอ คือการคันกลอนสด การร้องเพลงทำนองราตรีเกลิง และหงษ์ทอง รวมทั้งการเปล่งเสียงร้องและเจรจาให้ดังพร้อมกับการลากเสียง สำหรับด้านรูปแบบการแสดงมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เป็นที่นิยมของคนดูเป็นสำคัญ

วาสนา ต้นสารี³ ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องลำตัด ซึ่งเป็นเพลงพื้นบ้านประเภทหนึ่งของภาคกลาง โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากปากคำของวิทยากรและศิลปินลำตัดและ

¹สุพรรณ ทองคล้าย. ลักษณะร้อยกรองพื้นถิ่นอีสาน. 2524. หน้าบทคัดย่อ.

²สุรพล วิรุฬห์รักษ์. ลิเก. 2522. หน้า 289.

³วาสนา ต้นสารี. ลำตัด : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. 2532.

จากการชมการแสดงลำตัดคณะหวังเต๊ะ ผลการศึกษาพบว่า ลำตัดแม้จะเป็นเพียงการแสดงพื้นบ้าน ที่มุ่งให้ความบันเทิง แต่จะสอดแทรกความรู้ ข้อคิด และคติสอนใจในการดำเนินชีวิตแก่ผู้ชมอีกด้วย นอกจากนี้ลำตัดยังมีความไพเราะในด้านศิลปะ การใช้ถ้อยคำ มีการสรรคำมาใช้ ใช้คำซ้ำ คำซ้อน คำที่ไพเราะกินใจ การอุปมาอุปไมย การใช้สัญลักษณ์ การพรรณนา การแทรกภาษาต่างประเทศ และศัพท์สแลงตามยุคสมัย ขณะเดียวกันก็จะสอดแทรกค่านิยม และความรู้ในด้านวิถีชีวิต เช่น ความกตัญญู การปฏิบัติตนของสตรี การครองเรือน ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของโลก การอยู่ร่วมกันในสังคม วัฏสังสาร และเรื่องความรักแก่ผู้ชมอีกด้วย

สกุณา สุขฉายา¹ ได้ศึกษาเรื่องเพลงปฐกัญของภาคกลางโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะ รวบรวมเพลงปฐกัญภาคกลางไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และมุ่งศึกษาบทบาทในการนำเสนอเรื่อง เพศที่ปรากฏในเพลงชนิดนี้โดยอาศัยแนวพินิจในเชิงประวัติ สังคมวิทยา และจิตวิเคราะห์ ผู้วิจัย เก็บข้อมูลภาคสนามจากพ่อเพลงแม่เพลงและผู้สนใจในท้องถิ่นภาคกลาง และจากข้อมูลที่มีการบันทึกไว้ ผลการศึกษาพบว่า เพลงปฐกัญมีบทบาทอย่างยิ่งต่อสังคมไทยอดีตคือ ให้ความบันเทิง ความสามัคคี ให้การศึกษา แนวทางในการดำเนินชีวิต ถ่ายทอดค่านิยมในสังคม บันทึกเหตุการณ์ วิพากษ์วิจารณ์สังคม รวมทั้งทำหน้าที่ระบายความแค้นให้สังคมโดยแสดงออกในรูปของการพูด เรื่องเพศ และการเสนอเนื้อหาสนับสนุนการละเมิดกรอบประเพณีของสังคม

สุมาลย์ เรื่องเดช² ได้ศึกษาเรื่องเพลงพื้นเมืองจากตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี โดยใช้วิธีสัมภาษณ์วิทยากร เพื่อรวบรวมศึกษาและจำแนกรูปแบบเพลงประกอบ การเล่นพื้นเมือง เพลงประกอบพิธี เพลงเด็ก จากชาวบ้านในหมู่บ้าน ผลการศึกษาพบว่า เพลงพื้นเมืองจะสะท้อนให้เห็นแนวคิด ค่านิยม และแนวปฏิบัติตนของชาวบ้านในตำบลพนมทวน ซึ่งมีอิทธิพลมาจากศาสนาพุทธ คำสั่งสอนของผู้มีอาวุโส สภาพเหตุการณ์บ้านเมือง นอกจากนี้เพลง ยังเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตในชนบท ด้านฉันทลักษณ์ของเพลงพื้นเมืองนั้นส่วนใหญ่จะเป็นกลอนชาวบ้าน ในวรรคหนึ่งมีตั้งแต่ 3 - 12 คำ ใช้คำที่เข้าใจง่าย เน้นสัมผัสนอกมากกว่า

¹สกุณา สุขฉายา. เพลงปฐกัญ : การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิเคราะห์. 2525.

หน้า 5 - 6.

²สุมาลย์ เรื่องเดช. เพลงพื้นเมืองจากตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. 2517. หน้า 227.

สัมผัสใน ใจความของเพลงจะเกี่ยวข้องกับสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ ประเพณี ความเชื่อ ทศนคติ เหตุการณ์ประทับใจ การยึดมั่นในพุทธศาสนา ความกตัญญู การนับถืออาวุโสเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิต และใช้เพลงเพื่อเป็นการผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานประจำวัน อีกด้วย

ผะอับ ไชยะกฤษณะ และคนอื่น ๆ¹ ได้ศึกษาวรรณกรรมประกอบการเล่นลิเกเพื่อรวบรวมวรรณกรรมที่ใช้ในการแสดงลิเกโบราณ และศึกษาวิธีการแสดงตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยใช้วิธีการรวบรวมเอกสารและออกปฏิบัติภาคสนามในจังหวัดภาคกลางเฉพาะแหล่งที่มีการแสดงลิเกประกอบการสัมภาษณ์จากผู้มีความรู้และผู้เกี่ยวข้องกับการแสดง ผลการศึกษาพบว่า ลิเกมีการปรับปรุงและพัฒนาตลอดเวลา สิ่งที่ทำให้การแสดงลิเกยืนยงมาได้ก็คือลักษณะและค่านิยมแบบไทย และความอิสระในการแสดง ซึ่งทำให้ผสมผสานกันได้ดีกับสังคมทุกสมัย ในสมัยปัจจุบันนี้ด้านทำนองเพลงก็พัฒนาไปเป็นเพลงลูกทุ่ง ด้านเนื้อเรื่องก็จะปรากฏเรื่องต่าง ๆ ของละครและภาพยนตร์เข้ามาปะปน แสดงว่าคนไทยยังมีรสนิยมแบบไทย ๆ อยู่อย่างมั่นคง

¹ผะอับ ไชยะกฤษณะ และคนอื่น ๆ . วรรณกรรมประกอบการเล่นลิเก. 2523.

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสำเนียงท้องถิ่น

ความเป็นมาและกำเนิดของสำเนียงท้องถิ่น

สำเนียงท้องถิ่นเป็นหมอลำประเภทหนึ่งที่มีกำเนิดมาจากการพัฒนาทางความคิดของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีความเฉลียวฉลาดและมีความคิดอ่านดี การพัฒนาทางความคิดเริ่มจากการพูดจาสนทนากันด้วยภาษาพูดธรรมดาหรือร้อยแก้ว ต่อมาเมื่อผู้คิดให้ภาษาพูดแปลกออกไปจากเดิม เรียกว่าพูดให้มีคำ "ตงโตย" คำตงโตยก็คือ "บทร้อยกรองสั้น ๆ ที่นำมาแทรกเพิ่มข้างหน้าหรือข้างหลังในการสนทนาหรือเล่านิทานเพื่อให้เกิดความน่าฟัง หรือเป็นคำเปรย ๆ เตือนสติให้ข้อคิด บางถิ่นเรียกว่า "ตบด้วย" เทียบได้กับคำพังเพยของภาคกลางนั่นเอง เช่น การทำอาหารเป็นหน้าที่ของผู้หญิงจะต้องทำให้อร่อย เพื่อเป็นเสน่ห์ปลายจวัก ถ้าทำไม่อร่อยอาจมีคำพูดที่มีคำตงโตยว่า "แกงเต็มหม้อเหลือกินบ่อมีชดแต่หน้าขาวเหือดตาย"¹ ต่อมาภาษาได้มีการวิวัฒนาการเป็นภาษา "ยาย" "ภาษายาย เป็นถ้อยคำสั้น ๆ ที่ตกแต่งแล้วนำมาใช้ในการพูด เพื่อให้ไพเราะ คมคาย กินใจ หรือขบขัน ซึ่งก็แล้วแต่จุดประสงค์ของผู้พูด ลักษณะการใช้ภาษาดังกล่าวเรียกว่า "คำยาย" หรือ "ยายเว้า" จากคำยายมีวิวัฒนาการมาเป็น "ผญา" ซึ่งก็คือภาษาร้อยแก้วที่ผู้มีสติปัญญา เฉลียวฉลาดจะนำภาษามาทำให้เกิดความสับสนกัน เป็นถ้อยคำที่ยาวขึ้นมีการใช้คำให้คล้องจอง ให้สัมผัสเพื่อความไพเราะ จดจำง่าย ให้คติเตือนใจ สั่งสอน หรือเป็นการเสียดสีเปรียบเทียบ ผู้ที่จดจำคำผญาได้มาก และสามารถโต้ตอบหรือนำมาใช้ได้มาก จะเรียกว่าเป็นคน "อ้อป่อง" คือ ผู้ที่มีความฉลาดความเก่งในการจดจำ จากนั้นจึงเกิดเป็นภาษากาพย์ ซึ่งก็คือคำพูดที่ห่อหุ้มตัวภาษาให้งดงาม เปรียบเช่นภาพไม้ที่ห่อหุ้มลำต้นให้มีสีสันลวดลายสวยงามแตกต่างกัน และในที่สุดก็เป็นภาษา

¹ พรชัย ศรีสารคาม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ไสภิตสุตา อนันตรักษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 194/8 ถนนอรุณพิรุชา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2534

กลอนลาที่หมอลำไปพูดหรือขับร้องด้วยท่วงท่อนสูง ๆ ต่ำ ๆ ประสานกับเสียงแคนทำให้เกิดความไพเราะยิ่งขึ้น"¹

จากวิวัฒนาการทางภาษาของอีสานดังกล่าวจึงทำให้เกิดลาพื้น ซึ่งเป็นการลาที่เกิดขึ้นก่อนการลาประเภทอื่น ๆ คำว่า "พื้น" คือเรื่องราว หรือนิทาน ลาพื้นจึงหมายถึงลาเป็นเรื่องราวหรือการเล่าเรื่อง สมัยก่อนลาพื้นเป็นที่นิยมมากเป็นหมอลำที่ลำคนเดียว แสดงเป็นตัวละครทุกตัวมีผ้าขาวม้าเป็นอุปกรณ์ประกอบการลา "เรื่องที่ลาพื้นชอบลาคือ เรื่องท้าวสีดอน ท้าวการะเกด พระเวสสันดร และนางสิบสอง เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องยาวมากต้องใช้เวลาลาถึงหนึ่งคืนหรือสองคืน หมอลำพื้นส่วนมากจะเป็นผู้ชายเพราะมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนกับพระที่วัด ผู้หญิงจึงหมดโอกาสที่จะเรียนเขียนอ่านได้"² ต่อมาได้มีผู้คิดดัดแปลงวิธีการแสดงลาพื้นจากการเล่านิทานคนเดียวมาเป็น 2 คน และหลายคนขึ้นตามลำดับ มีตัวละครเพิ่มขึ้น "การคิดดัดแปลงลาพื้นมาเป็นลาหมู่มีมานานแล้ว มาสมบูรณ์แบบเมื่อปี พ.ศ. 2485 โดยหมอลำชาวขอนแก่น 3 คน คือ หมอลำทองคำ บ้านสีถ่าน อำเภอมือเมือง จังหวัดขอนแก่น หมอลำคำกลอง บ้านกุดบากเห็ด อำเภอยางวิทย จังหวัดขอนแก่น หมอลำอินตา บ้านเหล่านาคี อำเภอมือเมือง จังหวัดขอนแก่น"³ ลาหมู่เป็นที่สนใจของคนทั่วไปอย่างกว้างขวาง มีการฝึกหัดลาหมู่อย่างจริงจัง แล้วได้ขยายขอบเขตออกไปอย่างรวดเร็ว ลาหมู่ตามรูปศัพท์หมายถึง การร้องเป็นหมู่ แสดงเป็นหมู่ ลาหมู่ได้แบบอย่างการแต่งกายมาจากลิเกและได้แบบอย่างการลาจากลาพื้นและลากลอน ลาหมู่ประกอบด้วยผู้แสดงประมาณ 12 - 30 คน ตัวละครประกอบด้วยพระราชา ราชนี เจ้าชาย เจ้าหญิง คนใช้ พ่อแม่ ลูกชาย ลูกสาว ฤาษี เทวดา ภูตผี ตัวตลก หมอลำแต่ละคนจะแต่งกายตามบทบาทในเรื่อง เครื่องดนตรียังคงเป็นแคนที่ให้จังหวะให้เสียง ดังมีคำกล่าวถึงลักษณะของลาหมู่ว่า "แคนดวงเดียวหมอลำพ้อฮ้อย"

ลาหมู่แยกออกเป็นลาเวียงและลาเรื่องต่อกลอน ลาเวียงเป็นการลาท่วงท่อนสูงเอื้อนยาวเป็นช่วง ๆ นิยมลาเรื่องเกี่ยวกับนิทานของอีสานที่รู้จักกันดี คือ แก้วหน้าม้า จาปาสีตัน ขุนนางอ้าว

¹พิมพ์ รัตนคุณศาสน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ไชยทิศสุดา อนันตรักษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 144/9 ซอยสวัสดิ์ ถนนมิตรภาพ อำเภอมือเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2534

²เจริญชัย ชนไฟโรจน์. ดนตรีพื้นบ้านอีสาน. 2526. หน้า 24.

³คำพล กองแก้ว. "ลำนละหมอลำ" ใน วัฒนธรรมไทย. 18(1) : 36 ; มกราคม 2522.

ผาแดงนางไอ่ ฯลฯ ลาเวียงได้รับความนิยมมากในสมัยก่อน การลาใช้ตัวละครดำเนินเรื่อง เครื่องแต่งกายคล้ายลิเกจึงเรียกว่าลิเกลาว ส่วนลาเรื่องต่อกลอนเป็นลาหมู่ที่ได้รับความนิยมในเวลาต่อมา เรื่องและลักษณะการแสดงเป็นเช่นเดียวกับลาเวียง "แต่มีการนำเอาดนตรีกลองชุดเข้ามาเพิ่ม กับกลองทอม แคน ซอ และพิณ"¹ การที่เรียกชื่อว่าลาเรื่องต่อกลอนนั้น เนื่องจากกลอนลาของผู้แสดงแต่ละคนจะสัมพันธ์ต่อเนื่องเป็นเรื่องเดียวกัน เพราะคำว่า "ต่อกลอน" ก็คือ การที่กลอนลาชิ้น ๆ มีผู้แต่งไว้แล้ว ผู้แสดงต้องท่องบทกลอนลาชิ้นเพื่อมาลาต่อกันเป็นเรื่องราว ผู้แสดงไม่สามารถจะฉันทะกลอนลาได้ตามใจชอบเพราะถ้าทำเช่นนั้นกลอนลาจะไม่สัมพันธ์กับผู้อื่น

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเรื่องหมอลำและหมอลำหลายท่านถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับกำเนิดของลาเรื่องต่อกลอน ซึ่งประมวลความเห็นได้เป็น 2 ทศนะ ดังนี้

ทศนะที่หนึ่ง ลาเรื่องต่อกลอนมีกำเนิดมาจากการนำลาพื้นไปพัฒนาใหม่ จากที่มีหมอลำคนเดียวต้องลาทุกบทบาท มาเป็นการลาหลาย ๆ คนตามบทบาทของชายจริงหญิงแท้ เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินและสมจริงสมจัง

ทศนะที่สอง ลาเรื่องต่อกลอนมีกำเนิดจากการเลียนแบบการแสดงลิเกบางคนจึงเรียกลาเรื่องต่อกลอนว่าลิเกลาว สิ่งที่ลาเรื่องต่อกลอนรับมาจากลิเกคือการแต่งกาย การจัดฉากและเวที

จะเห็นได้ว่าลาเรื่องต่อกลอนเกิดจากการผสมผสานระหว่างลาพื้น ลาหมู่ และลิเกของภาคกลาง โดยรับเอาด้านเนื้อเรื่องหรือเรื่องที่แสดงจากลาพื้น รับเอาด้านจำนวนผู้แสดงที่เป็นชายจริงหญิงแท้เพื่อสวมบทบาทให้สมจริงจากลาหมู่ และรับเอาการแต่งกาย จากและเวทีจากลิเก แล้วผสมผสานสิ่งที่รับมานั้น เข้าเป็นรูปแบบเฉพาะของลาเรื่องต่อกลอน นอกจากนี้สิ่งที่เด่นเอกลักษณ์ของการลาลาเรื่องต่อกลอนที่เด่นชัดคือ กลอนลาของผู้แสดงแต่ละคนจะต่อเนื่องกันเป็นเรื่องราวเดียวกัน จะแยกลาเหมือนลากลอนไม่ได้ สำหรับจุดประสงค์ในการแสดงของลาเรื่องต่อกลอน นอกจากจะมุ่งเสนอความบันเทิงให้แก่ผู้ชมแล้ว ยังได้เสนอเนื้อหาสาระทั้งทางคติโลกและทางศีลธรรมแก่ผู้ชมอีกด้วย ทางคติโลกได้แก่ การเสนอเนื้อหาสาระในด้าน เศรษฐกิจ สภาพสังคม อาชีพการงาน ความรู้ด้านต่าง ๆ ส่วนทางศีลธรรม ได้แก่ การให้ความรู้และอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับด้านศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม และการประพฤติปฏิบัติตน เป็นต้น

¹สมพงษ์ บุตรโรจน์. "หมอลำ," ใน งานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ 13

วิวัฒนาการของลำเรื่องต่อกลอน

เมื่อลำเรื่องต่อกลอนเกิดขึ้นแล้วก็ได้มีการดัดแปลงเพิ่มเติมให้มีสิ่งใหม่ ๆ ในการแสดงอยู่ตลอดมา การดัดแปลงและเพิ่มเติมนี้ แม้จะไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกันทุกแห่งแต่ก็เป็นที่แพร่หลายเพราะลำเรื่องต่อกลอนเป็นการแสดงเพื่อความบันเทิงและเป็นอาชีพ ผู้แสดงต้องพยายามปรับตัวให้อยู่ในความนิยมของผู้ชมด้วยอย่างรวดเร็ว ต่อไปนี้จะกล่าวถึงสิ่งที่ลำเรื่องต่อกลอนมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนมีรูปแบบการแสดงดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้

ผู้แต่งกลอนลำ

ผู้แต่งกลอนลำเป็นบุคคลกลุ่มหนึ่ง ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการถ่ายทอดแนวคิดในเรื่องต่าง ๆ ทั้งทางคดีโลกและศีลธรรมไปสู่ผู้ชมได้ โดยใช้กลอนลำเป็นสื่อ กลุ่มบุคคลที่แต่งกลอนลำเรื่องต่อกลอนแบ่งได้ 2 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มบุคคลที่ผ่านการบวชเณรและบวชพระมาก่อน แล้วสึกออกมาประกอบอาชีพเป็นหมอลำหรือผู้แต่งกลอนลำ บุคคลในกลุ่มนี้จะมีความชำนาญในเรื่องของการนำเรื่องราวในพุทธศาสนาชาดกต่าง ๆ มาแต่งเป็นกลอนลำได้เป็นอย่างดี รวมทั้งนำเอาภาษาบาลีสันสกฤตมาประกอบในกลอนลำอีกด้วย

2. กลุ่มบุคคลธรรมดาที่มีความรักและความสนใจในการแต่งกลอนลำไม่ได้มีอาชีพเป็นหมอลำแต่อาศัยการฟังมาก การฝึกฝน และความชอบส่วนตัวเป็นแรงบันดาลใจในการแต่งกลอนลำ บุคคลกลุ่มนี้บางคนจะเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาดี

คุณสมบัติที่สำคัญของผู้แต่งกลอนลำเรื่องต่อกลอน ได้แก่

1. เป็นผู้มีใจรักและมีความอดทน เพราะการแต่งกลอนลำในระยะแรกจะต้องอาศัยการฝึกฝนอย่างหนักเป็นเวลานาน
2. เป็นผู้ที่มีความสามารถทางภาษา คือสามารถตีความหมายของคำและสามารถสื่อความหมายในเรื่องที่แต่งได้เป็นอย่างดี ไม่ใช่จะคำนึงถึงเฉพาะการสัมผัสของกลอนลำ ตัวอย่างเช่น

"พอแต่เสียงแคนฮ้าวสาวหมอลำค้ำกัมไก่อ ผูกพันก็ลูกโย้จูงน้องจ๋องหลาน
เอ็นกันกลับแต่บ้านหลานกะแอ้วแซวเสียง ผู้บ่าวเอียงหูฟังลิ้งลาไปเคื้อเจ้า
พิมพ์ รัตนคุณศาสน์

ความหมายของกลอนกล่าว่าว่าหมอลำไม่ได้ผู้ฟังจึงลุกหนีไป จากตัวอย่างแสดงว่า ผู้แต่งกลอนลำคำนึงถึงเฉพาะการสัมผัสคำ ไม่ได้พิจารณาความหมายว่าจะมีความขัดแย้งหรือไม่ นอกจากจะเป็นผู้ที่ตีความหมายของคำได้ชัดเจนแล้ว จะต้องเป็นผู้ที่เข้าใจในเรื่องการใช้ภาษา ทั้งภาษาโบราณ ภาษาถิ่น ภาษาบาลีสันสกฤต ภาษาแบบแผน คำราชาศัพท์ และมีความรู้ในเรื่องฉันทลักษณ์ของกลอนลำเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพื่อจะได้รู้จักเลือกใช้ถ้อยคำ ภาษา และระดับของภาษาให้เหมาะสม เพราะสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับผู้แต่งกลอนลำคือ ต้องระมัดระวังในเรื่องการใช้ภาษาให้ถูกต้องเหมาะสมกับบุคคล และกาลเทศะ เช่น ถ้าเป็นโอกาสเพื่อการเผยแพร่งานของทางราชการ ภาษาที่ใช้ต้องเลือกให้เหมาะสม และหากมีการกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ จะต้องใช้ความระมัดระวังภาษาที่ใช้เป็นพิเศษ แม้ว่าบางครั้งการใช้คำราชาศัพท์จะไม่ถูกต้อง แต่ก็แสดงให้เห็นถึงความพิถีพิถันในการเลือกพ้องคำมาใช้ ดังตัวอย่าง

หลวงประดิษฐมนูธรรมลุกขึ้นไค้งถวายราชธานี กรุงสี่พีเมืองไทยทองขอให้เป็น
ของพระองค์ ขอจงทรงรักษาไว้ประชาชนชาวไทยมีสืบแปดล้านล้านยี่นคี่ขอพึ่ง ไพรด
พระองค์จงทรงเสวยสุขเรีงเรีงซึ่งนิกรไพร่ฟ้าประชาเชื่อให้อยู่เย็น
พิมพ์ รัตนคุณศาสน์

แต่ถ้าเพื่อต้องการความบันเทิง ผู้แต่งกลอนลำจะเลือกใช้ภาษาพูดธรรมดาที่สนุกสนาน ตลกคะนอง บางครั้งอาจถึงกับมีคำหยาบปะปนบ้าง

3. เป็นผู้มีความรู้ และเข้าใจในเรื่องท่วงทำนองในการลำ รู้จักจังหวะ และการปล่อยเสียง เพราะการแต่งกลอนลำนั้น ผู้แต่งจะต้องกำหนดจังหวะและท่วงทำนองที่จะใช้ในการลำแต่ละกลอนลำลงไปด้วย ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการท่องจำของหมอลำ

4. เป็นผู้ที่ขวนขวายใฝ่รู้ใฝ่เรียนอยู่เสมอ กล่าวคือ ฟังมาก ถามมาก คิดมาก เขียนมาก และอ่านมากจากสื่อต่าง ๆ ได้แก่ หนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ เอกสาร วิทยุ โทรทัศน์ ทั้งนี้เพื่อจะได้นำสาระความรู้ที่ได้มาเสนอในกลอนลำได้อย่างถูกต้อง เหมาะสมกับสภาพที่เป็นจริงในสังคม เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อถือศรัทธา และสนใจที่จะชมการแสดงมากยิ่งขึ้น

คุณสมบัติของผู้แต่งกลอนลำดังกล่าว เป็นคุณสมบัติที่ผู้แต่งกลอนลำในสมัยก่อนยึดถือปฏิบัติตลอดมา แต่ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างในด้านการใช้ภาษา เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคม การใช้ภาษาของผู้แต่งกลอนลำปัจจุบัน จึงไม่ค่อยพิถีพิถันหรือลุ่มลึกในเรื่องของการนำภาษาถิ่น

ภาษาโบราณมาใช้มากนัก มีการนำภาษาสมัยใหม่ ภาษาสแลง ภาษาอังกฤษ เข้ามาใช้ในกลอนลา เพื่อให้เกิดความสะกดก ความคล้องตัว ความรวดเร็ว ความทันสมัยและทันเหตุการณ์

พิมพ์ รัตนคุณศาสน์¹ กล่าวว่า ผู้แต่งกลอนลาสมัยก่อนไม่นิยมบอกชื่อว่าเป็นผู้แต่งกลอนลา ผู้แต่งกลอนลาบางคนจะใช้ชื่อของหัวหน้าคณะที่มาว่าจ้างใส่ลงไปในกลอนลา เช่น ถ้าผู้ว่าจ้างชื่อ สมพร ผู้แต่งกลอนลา ก็จะขึ้นต้นกลอนลาว่า "อาจารย์สมพรเขียนแต่งกลอนนิทานนี้" ทั้งนี้เพื่อให้ผู้แสดงในขณะนั้นเกิดความศรัทธาในตัวของท่านหัวหน้าคณะ การแต่งกลอนลาเมื่อผู้ว่าจ้างติดต่อให้แต่ง ผู้แต่งกลอนลาจะต้องถามถึงท่านเองลาว่าใช้ท่านเองใด เพื่อจะได้เลือกคำมาใช้ในการลากเสียงหรือตัดเสียงให้เหมาะสมกับท่านเองลา ผู้ว่าจ้างมักจะบอกโครงเรื่องหรือลักษณะของเรื่องราว ต้องการเรื่องลักษณะใด จะใช้ลาในงานใด การใช้ภาษาควรเป็นแนวใด ตลก สุภาพ หรือค่อนข้างหยาบ หรือให้มีครบทุกรสชาติ แต่ก็มีผู้ว่าจ้างบางคนไม่กำหนดโครงเรื่องให้ จะบอกความต้องการว่าให้แต่งเรื่องเกี่ยวกับนิทาน หรือชาดกในพุทธศาสนา สำหรับคำตอบแทนในการแต่งกลอนลานั้น ไม่มีการกำหนดราคา ส่วนมากก็แล้วแต่ผู้ว่าจ้างจะให้ถือว่าเป็นการช่วยเหลือกัน

ผู้แต่งกลอนลาเรื่องต่อกลอนในปัจจุบันอาจจะบอกชื่อผู้แต่งไว้ในกลอนลาหรือเขียนบอกไว้ต่างหาก บอกชื่อเรื่องราวเป็นเรื่องประเภทใด บอกถึงชื่อคณะ สถานที่ติดต่อคณะ การว่าจ้างของลาเรื่องต่อกลอนก็ยังคงมีลักษณะเหมือนสมัยก่อน มีเพิ่มเติมคือปัจจุบันมีการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านกันมากขึ้น หน่วยงานของรัฐ บริษัทห้างร้านจะจัดให้มีการประกวดหมอลาประเภทต่าง ๆ อยู่เสมอ ดังนั้นบางครั้งผู้ว่าจ้างจะบอกจุดประสงค์ในการลว่า เพื่อสมัครเข้าประกวด ต้องการเรื่องลักษณะใด ผู้แต่งกลอนลา ก็จะแต่งกลอนลาในลักษณะนั้น ๆ ตามจุดประสงค์ของผู้ว่าจ้าง "ปัจจุบันผู้แต่งกลอนลาเรื่องต่อกลอนจะแต่งกลอนลาเรื่องต่าง ๆ ไว้ขายในราคาตั้งแต่สองพันบาทขึ้นไป ราคาของกลอนลาเรื่องต่อกลอนจะถูกหรือแพงนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะของเรื่อง ถ้าเป็นเรื่องสมัยเก่าเกี่ยวกับ ชาดก นิทานพื้นบ้าน นิทานสุภาษิต ที่ต้องแทรกคำบาลีสันสกฤต ภาษาถิ่นโบราณ เช่น เรื่องจาปาลีตัน ท้าวปาวจิตต์นางพิมพ์ นางพญาหมาขาว ผาแดงนางไอ่ นางสิบสอง ท้าวกำทาดำ ฯลฯ ราคาของกลอนลาเรื่องต่อกลอนประเภทนี้จะมีราคาสูง เพราะผู้แต่งจะต้องใช้ความประณีต ความพิถีพิถันในการเลือกสรรถ้อยคำมาใช้ และใช้เวลาแต่งนาน

¹พิมพ์ รัตนคุณศาสน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ไศภิตสุดา อนันตรักษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 144/9 ซอยสวัสดิ์ ถนนมิตรภาพ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2534

ส่วนเรื่องที่เป็นเรื่องชาวบ้านสมัยใหม่ที่เลียนแบบละครหรือภาพยนตร์จะมีราคาถูกกว่า เพราะผู้แต่งกลอนมีความเห็นว่าแต่งง่าย ภาษาที่ใช้ก็เป็นภาษาปัจจุบัน เรื่องราวไม่ยุ่งยากซับซ้อน"¹

สำหรับขั้นตอนในการแต่งกลอนเล่าเรื่องต่อกลอนนั้น เมื่อผู้ว่าจ้างบอกจุดประสงค์แล้ว ผู้แต่งจะวางโครงเรื่อง กำหนดตัวละคร กำหนดบทบาทของตัวเอกในเรื่องซึ่งจะเน้นบทบาทในกลอนมากกว่าผู้แสดงอื่น จากนั้นจึงถนัดถใจการใช้ภาษาให้เหมาะสมกับฐานะของตัวละครตามบทบาทในเรื่องว่าช่วงใดจะใช้ภาษาที่กึ่งใจ เพื่อให้เกิดความซาบซึ้ง ตอนใดจะแทรกคติธรรม คำสอน หรือตอนใดจะแทรกบทกลอน ผู้แต่งกลอนนอกจากจะแต่งกลอนเล่าเป็นเรื่องราวแล้ว จะต้องแต่งบทเจรจาและบทบรรยายให้ผสมกลมกลืนไปกับกลอนเล่าด้วย สำหรับความสั้นยาวของเรื่องขึ้นอยู่กับผู้ว่าจ้างจะกำหนดให้ ส่วนมากผู้แต่งกลอนเล่าจะแต่งกลอนเล่าโดยคำนึงถึงระยะเวลาในการแสดง ซึ่งจะเริ่มแสดงตั้งแต่เวลาเย็นถึงค่ำจนถึงเวลาประมาณห้าทุ่มของวันใหม่ ผู้แต่งกลอนเล่าสามารถที่จะกำหนดความสั้นยาวของเรื่องได้โดยไม่เสียอรรถรส

ลักษณะกลอนเล่า

พิมพ์ รัตนคุณศาสน์² กล่าวว่า กลอนเล่า หมายถึง การนำเอาคำมาเรียบเรียงให้มีสัมผัสสละสลวยเนื่องกันไปเป็นระยะดังกลอนเรื่อน เวลาออกเสียงจะเกิดความไพเราะ เป็นบทกลอนให้หมอลำใช้เล่า ซึ่งเน้นเนื้อหาสาระ ความหมาย และความไพเราะของบทกลอนเป็นสำคัญ

กลอนเล่าเรื่องต่อกลอนเป็นกลอนเล่าที่มีลักษณะเดียวกันกับกลอนเล่าของการลำปะเท่อื่น มีความแตกต่างก็เพียงแต่กลอนเล่าในเล่าเรื่องต่อกลอนของผู้แสดงแต่ละคน จะมีความต่อเนื่องสัมพันธ์กันเป็นเรื่องราวตามที่ผู้แต่งกลอนเล่าได้แต่งไว้ กลอนเล่าเรื่องต่อกลอนเรื่องแรกที่รู้จักกันจากคำบอกเล่าต่อ ๆ มาคือ เรื่องนกกะยางขาว ซึ่งแต่งโดย พิมพ์ รัตนคุณศาสน์ เป็นเรื่องในธรรมเนียมพิธีทานธรรมาภิบาลแล้วดัดแปลงแต่งเป็นกลอนเล่าเรื่องต่อกลอนขึ้น จากนั้นหมอลำ

1 กู้เกียรติ แก้วเกตุ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ศักดิ์สุตา อนันตรักษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบึงกาฬ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2534

2 พิมพ์ รัตนคุณศาสน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ศักดิ์สุตา อนันตรักษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 144/9 ซอยสวัสดิ์ ถนนมิตรภาพ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2534

ทองคำ เพ็งดี ซึ่งอยู่คณะอุบลพัฒนาได้นำไปล้านจนเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในหมู่ผู้ชม จากนั้นจึงมีการแต่งกลอนเล่าเรื่องต่อกลอนกันมากขึ้น คณะหมอลำที่ทำให้การเล่าเรื่องต่อกลอนโด่งดังมีชื่อเสียงเป็นที่นิยมมากในช่วงสมัยนั้นคือ คณะรังสิมันต์

ในกลอนเล่าของลำเรื่องต่อกลอน จะแบ่งตามเนื้อหาของกลอนลำกล่าวคือ อาจมีกลอนเกี้ยว กลอนนิทาน กลอนศีลธรรม กลอนวิชาการ หรือกลอนพรรณนาขมธรรมชาติปะปนกันไป ในกลอนลำเรื่องหนึ่ง กลอนลำบางเรื่องอาจจะไม่มีการกลอนนิทาน หรือกลอนพรรณนาขมธรรมชาติดีก็ได้ ทั้งนี้เพราะผู้แต่งกลอนลำจะคำนึงถึงเนื้อเรื่องว่ามีลักษณะอย่างไร ควรนำกลอนลำลักษณะใดมาแต่งในช่วงเวลานั้น ๆ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ชมได้รับความสนุกสนานไปกับอารมณ์ รัก โกรธ และเกลียดตามลักษณะของกลอนลำ

ลักษณะคำประพันธ์

ลักษณะคำประพันธ์ของลำเรื่องต่อกลอนนั้นเป็นลักษณะที่เรียกว่า ร่ายอีสาน (ฮ่าย) ในแต่ละวรรคจะไม่จำกัดจำนวนคำตายตัว นิยมใช้คำภายในวรรคตั้งแต่ 5 - 15 คำขึ้นไป คำนี้ถึงเนื้อความและสาระให้จบความภายในวรรคเป็นสำคัญ กลอนลำของลำเรื่องต่อกลอนจะเน้นที่สัมผัสส่นอก ซึ่งเป็นสัมผัสบังคับมากกว่าสัมผัสใน การส่งสัมผัสส่นอกนั้นจะส่งสัมผัสเกาะเกี่ยวกันไปจนจบใจความ และคำที่ส่งสัมผัสนั้นก็ไม่ได้จำกัดหรือกำหนดว่าจะต้องเป็นคำใดในวรรค ขึ้นอยู่กับจังหวะการผ่อนลมหายใจของหมอลำที่เล่า ดังแผนผังคำประพันธ์

000000000 000000 00000000000 00000000000 ...

ตัวอย่าง

"มโนในมมขอน้อมชราการทั้งน้อยท่ม ที่มาชุมนุมมากลั่นกะเพื่อบุญ มีบ้านนั้นและบ้านพัน
ได้มายุ่วมการกองกุศล หวังรับผลคืออินพพานชาติสิมากายพัน สละทนต์านไว้ในหัวใจ
บ่ตระหนี่ ..."¹

ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลาเรื่องต่อกลอนที่เป็นร่ายของอีสานนี้ มีผู้รู้บางท่านกล่าวว่า "กลอนลาของชาวพื้นถิ่นอีสานต่างก็ได้อิทธิพลหรือประยุกต์มาจากฉันทลักษณ์ของวรรณกรรมลายลักษณ์ ทั้งสิ้น เช่น กาพย์ (กาบ) กล่าวว่าได้รับอิทธิพลมาจากกาพย์วชิรบันตี กลอนลาได้อิทธิพลมาจาก กลอนลาแบบวชิรบันตีซึ่งเป็นกลอนลาที่ปรากฏในวรรณกรรมลายลักษณ์ ผ่านมาสู่ชาวพื้นถิ่นโดยหมอลา ไปอ่านวรรณกรรมลายลักษณ์แล้วเกิดชอบใจจึงท่องจำมาแสดง เลยเรียกว่า กลอนลา"¹ ส่วนร่าย (ฮ่าย) ระบุว่ามาจากร่ายยาวของวรรณกรรมลายลักษณ์ นอกจากนี้ยังมีร่าย (ฮ่าย) ที่มาจากกาพย์ คือ ร่าย (ฮ่าย) วชิรบันตี และร่าย (ฮ่าย) มหาวชิรบันตีอีกด้วย

ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า ร่ายอีสาน (ฮ่าย) คงไม่ได้ต้นเค้ามาจากวรรณกรรม ลายลักษณ์ เพราะวรรณกรรมขบประมุขมีกำเนิดก่อนวรรณกรรมลายลักษณ์ ดังนั้นร่ายอีสาน (ฮ่าย) จึง อาจถูกนำไปสร้างเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ได้ การดัดร่ายอีสาน (ฮ่าย) ซึ่งเป็นแบบสามชุกของ ชาวพื้นถิ่นไปตั้งชื่อใหม่เป็นภาษาบาลีสันสกฤตเพื่อทำให้เกิดกฎเกณฑ์ที่แน่นอน ทำให้ร่ายอีสาน (ฮ่าย) แบบง่าย ๆ ของชาวอีสานถูกกลืนไป เกิดเป็นร่ายอีสานที่มีชื่อและลักษณะเป็นแบบบาลีสันสกฤต พิมพ์ รัตนคุณศาสน์ ผู้แต่งกลอนลาเรื่องต่อกลอนที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของชาวอีสานก็ได้แสดง ทัศนะเกี่ยวกับลักษณะกลอนลาที่เป็นแบบวชิรบันตีว่า การที่จะแต่งกลอนลาให้สัมผัสลงไปในคำที่กำหนด อย่างตายตัวนั้น จะทำให้ได้กลอนลาที่ไม่ไพเราะและหมอลาก็จะไม่สะดวก เกิดการติดขัดในการผ่อน ลมหายใจขณะที่เล่า ในสภาพความเป็นจริงแล้ว ชาวพื้นถิ่นอีสานยังคงสร้างบทร่ายกรองง่าย ๆ ตาม ลักษณะของร่าย (ฮ่าย) ที่เคยเป็นมา ดังเช่นที่กลอนลาของลาเรื่องต่อกลอนก็เป็นการใช้คำประพันธ์ ที่เป็นร่ายอีสาน (ฮ่าย)

ปัจจุบันกลอนลาของลาเรื่องต่อกลอนก็ยังคงใช้คำประพันธ์เป็นร่ายอีสาน (ฮ่าย) จะมี แตกต่างไปจากสมัยก่อนก็เพียงเป็นการใช้คำสมัยใหม่ คำศัพท์ใหม่ ๆ คำภาษาต่างประเทศ มาใช้ใน กลอนลาแทนการใช้ภาษาถิ่นเดิม แม้จะดูเหมือนว่า ไม่ได้อนุรักษ์กลอนลาเรื่องต่อกลอนแบบดั้งเดิม ยุคสมัยและภาวะปัจจุบันทำให้ต้องมีการพัฒนาเพื่อให้ทันสมัยและทันต่อเหตุการณ์ ประกอบกับผู้แต่ง ได้รับการศึกษาสูงขึ้น จึงทำให้เกิดแนวความคิดใหม่ ๆ ในการพัฒนากลอนลาเรื่องต่อกลอนให้ สอดคล้องกับสภาพสังคม

¹จารุบุตร เรืองสุวรรณ. ของดีอีสาน. 2520. หน้า 75.

โอกาสแสดง

สมัยก่อนโอกาสแสดงของลำเรื่องต๋อกลอนคือ ระยะเวลาทำบุญให้ทานช่วงออกพรรษา เทศกาลกรฐินและผ้าป่า หมอลำเรื่องต๋อกลอนบางคณะจะมีงานแสดงทุกคืน จนถึงเป็นธรรมเนียมว่า ถ้าคณะใดไม่มีงานแสดงในงานกรฐินถือว่าเป็นคณะที่ไม่ประสบผลสำเร็จในการตั้งคณะหมอลำ นอกจากนั้นช่วงเดือนสิบสองไปจนถึงเดือนห้าเดือนหกจนหมดเทศกาลประจำปี จะเป็นช่วงเวลาที่มีการว่าจ้างการแสดงลำเรื่องต๋อกลอนมากที่สุด เพราะจะมีงานเทศกาลต่าง ๆ มาก รวมทั้งงานส่วนตัว เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานบวช งานแก้บน งานฉลองตำแหน่ง เช่น ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เจ้าอาวาส และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ชาวอีสานจะนิยมว่าจ้างลำเรื่องต๋อกลอนมาแสดง เพราะนอกจากจะได้รับความบันเทิงสนุกสนานแล้ว ยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีฐานะดี ความมีหน้ามีตาของผู้ว่าจ้างอีกด้วย

ปัจจุบันโอกาสแสดงของลำเรื่องต๋อกลอนก็สืบทอดเนื่องมาจากสมัยก่อน คือแสดงในช่วงเทศกาลออกพรรษา เทศกาลกรฐิน ผ้าป่า งานบุญต่าง ๆ เช่น บุญพระเวส บุญแจกข้าวอุทิศส่วนกุศลถึงผู้ล่วงลับ เทศกาลประจำปี และงานฉลองต่าง ๆ โอกาสแสดงของลำเรื่องต๋อกลอนที่ต่างไปจากสมัยก่อนคือ การที่ผู้ว่าจ้างจ้างให้ไปแสดงในที่ต่าง ๆ โดยการจัดที่เรียกว่า "งานอ้อมผ้า" คณะผู้ว่าจ้างจะใช้ผ้าหรือถุงปุ๋ยเย็บติดกันเป็นผืนใหญ่แล้วล้อมบริเวณที่กำหนดให้เป็นพื้นที่แสดง แล้วเก็บค่าผ่านประตูจากผู้เข้าชม สำหรับสถานที่ที่ใช้ในการแสดงแบบอ้อมผ้านี้ ส่วนมากจะใช้ที่ว่างในวัดหรือโรงเรียน โดยผู้ว่าจ้างจะตกลงเรื่องสถานที่กับทางวัดหรือทางโรงเรียนเอง หมอลำเรื่องต๋อกลอนหลายคณะให้ข้อมูลว่า จะได้รับการว่าจ้างให้ไปแสดงในงานอ้อมผ้าอยู่เสมอ แทบทั่วทุกจังหวัดในภาคอีสาน บางจังหวัดในภาคกลาง เช่น ปราชินบุรี ลพบุรี ราชบุรี จันทบุรี นครนายก ฯลฯ และบางจังหวัดในภาคเหนือ เช่น เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง เพชรบูรณ์ ฯลฯ เหตุที่มีการไปแสดงที่ภาคกลางและภาคเหนือเพราะภาคเหล่านี้มีชาวอีสานที่ไปทำงานหรืออพยพย้ายถิ่นฐานไปอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นการจัดงานอ้อมผ้าจึงได้รับการต้อนรับและเป็นที่นิยมอย่างมาก ต่อมามีการพัฒนาจากการแสดงอย่างเดียวคือ หมอลำ ก็เพิ่มการแสดงประเภทอื่น การละเล่น ร้านค้า ร้านเกมต่าง ๆ ขึ้นในลักษณะของงานสวนสนุก ที่ผู้เข้าชมจะได้รับความบันเทิงหลายรูปแบบ สำหรับค่าผ่านประตูเข้าชมจะมีราคาสูงขึ้นกว่าเดิม

โอกาสแสดงของลำเรื่องต๋อกลอนสมัยก่อนกับสมัยปัจจุบันก็ไม่ต่างกันเท่าใดนัก แต่สิ่งที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัดคือ จุดประสงค์ในการแสดง การแสดงลำเรื่องต๋อกลอนสมัยก่อนถือว่าการแสดงเป็นเรื่องของความต้องการสนุกสนานรื่นเริงและให้คติสอนใจแก่ผู้ชมการแสดงเป็นหลักใหญ่

เพราะผู้แสดงส่วนมากมีอาชีพหลักคือการทอผ้าไว้อยู่แล้ว การแสดงหมอลำถือเป็นงานอดิเรกหรืออาชีพรอง การตื่นนอนขวยในการแสดงเพื่อการยังชีพจึงไม่เห็นเด่นชัดเช่นสมัยปัจจุบัน ที่ยึดถืออาชีพหมอลำเป็นอาชีพหลัก การทอผ้าไว้เป็นอาชีพรอง ดังนั้นจุดประสงค์หลักจึงคือการขวนขวายให้มีการแสดง

ในช่วงเทศกาลต่าง ๆ คณะหมอลำเรื่องต่อกลอนที่มีชื่อเสียงได้รับความนิยมจากผู้ชมจะมีงานแสดงอย่างสม่ำเสมอ จะมีระยะที่เว้นว่างบ้างก็ในช่วงเดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายน ซึ่งเป็นช่วงฤดูฝน เพราะผู้ว่าจ้าง ผู้ชม ต้องทอผ้าไว้เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การว่างจ้างในช่วงนี้จึงไม่มี คณะหมอลำเรื่องต่อกลอนจึงหยุดการแสดงในระยะเวลาดังกล่าวเช่นกัน โดยสาเหตุสำคัญก็คือไม่มีผู้ว่าจ้าง และฝนจะเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งถ้ามีการแสดง ขณะเดียวกันหมอลำส่วนใหญ่ก็เป็นชาวนา จึงต้องหยุดงานแสดงเพื่อช่วยครอบครัวทอผ้า

การหยุดพักการแสดงในระยะเวลาดังกล่าวนับเป็นผลดีต่อคณะลำเรื่องต่อกลอน เพราะจะได้ใช้เวลาช่วงนี้ปรับปรุงคณะของตนให้ดียิ่งขึ้นในด้านต่าง ๆ ได้แก่ มีการเตรียมเรื่องที่จะแสดงใหม่ เตรียมแจกบทกลอนลำให้ผู้แสดงไปท่องและทำความเข้าใจกับบทที่ได้รับ มีการเตรียมเครื่องแต่งกาย ซ่อมแซมฉาก ระบบแสง สี เสียง เครื่องดนตรี มีการซ่อมเพื่อความพร้อมเพียง บางคณะที่ผู้แสดงอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน จะใช้เวลากลางคืนซ้อมการแสดง ซ้อมท่าเต้นทางเครื่อง สำหรับคณะที่ผู้แสดงมีภูมิลำเนาห่างไกลกัน หัวหน้าคณะจะนัดหมายวันเวลาเพื่อทำการซ่อมเป็นครั้งคราว ดังนั้นการหยุดพักการแสดงของคณะลำเรื่องต่อกลอน จึงถือว่าเป็นการเตรียมคณะให้พร้อมในรูปแบบใหม่ที่ได้พัฒนาขึ้น เมื่อเริ่มเปิดการแสดงใหม่ ผู้ชมจะได้พบกับความตื่นตาตื่นใจ และชื่นชมกล่าวขวัญถึงสิ่งที่คณะหมอลำได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง อันจะมีผลระยะยาวต่อการว่าจ้างของผู้ว่าจ้างที่มีการบอกกล่าวกันต่อ ๆ ไป

ดนตรีประกอบการแสดง

ดนตรีที่ประกอบการแสดงลำเรื่องต่อกลอน ยุคแรกนิยมใช้ แคน พิณ และโทน (ชาวบ้านเรียกว่ากลองโทน เป็นกลองขนาดเล็กหน้าเดียวมีทั้งชนิดที่ทำด้วยดินเผาและทำด้วยไม้ ถ้าทำด้วยไม้นิยมสพายไธลแล้วตี) เป็นเครื่องดนตรีที่ช่วยในการให้จังหวะแก่หมอลำในการลำและพ้องเครื่องดนตรีเหล่านี้จะมีเสียงที่ไพเราะกินใจ ทำให้ผู้ชมซาบซึ้งและเกิดอารมณ์คล้อยตามไปด้วย

สมัยต่อมามีการเพิ่ม ขอ ฉิ่ง ฉาบ เข้าไปเพื่อความแปลกใหม่ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน เป็นยุคสมัยที่วงดนตรีลูกทุ่งได้รับความนิยมอย่างสูง ลำเรื่องต่อกลอนจึงมีการนำเอาดนตรีสากลมา

ประกอบการแสดง เช่น กลองคู่ กลองชุด กีตาร์ ซึ่งมีหน้าที่ทำท่อนองหลัก และกีตาร์ที่ช่วยให้จังหวะที่เรียกว่า กีตาร์เบส แต่ชาวบ้านเรียกว่า "เบส" แอคคอร์ดเดียน ออร์แกน แซกโซโฟน ฯลฯ วงดนตรีสากลจะบรรเลงเรียกคนดูโดยการเสนอเพลงยอดนิยมก่อนเปิดการแสดงเล่าเรื่องต่อกลอน นอกจากนั้นดนตรีสากลจะช่วยให้จังหวะประกอบตอนสำคัญ ๆ ของเนื้อเรื่องเพื่อเสริมบรรยากาศ ซึ่งส่วนมากจะใช้จังหวะกลอง และออร์แกนเป็นสำคัญ เครื่องดนตรีดังกล่าวจะทำให้เกิดเสียงที่เข้ากับลีลาการแสดงของหมอลำ ผู้ชมจะได้รับความตื่นเต้นและเร้าใจยิ่งขึ้น สำหรับเครื่องดนตรีดั้งเดิมที่มีคู่กับหมอลำคือแคนนั้น ก็ยังคงมีไว้เพื่อเป่าคลอและให้จังหวะในการเล่าของหมอลำ

ขั้นตอนในการแสดงของลำเรื่องต่อกลอน

จารุวรรณ ธรรมวัตร¹ กล่าวว่า ภายก่อนขั้นตอนการแสดงลำเรื่องต่อกลอน เริ่มเมื่อผู้แสดงแต่งตัวเรียบร้อยแล้ว หัวหน้าคณะจะทำการยกครูโดยนั่งล้อมวงรอบ ๆ ภายหลังหรือเครื่องบูชาครู ซึ่งประกอบด้วย ขันห้า ขันแปด เหล้าก๊อง ไข่หนึ่งพอง ผ้าขาวหนึ่งผืน ผ้าขึ้นหนึ่งผืน แป้งผัดหน้า น้ำมันทาผมหู และเงินขึ้นครู ซึ่งอาจเป็น 5 บาท 6 บาท หรือ 12 บาท ก็ได้ เมื่อยกครูเสร็จแล้วหัวหน้าคณะจะรินเหล้าแจกให้ดื่ม แล้วดนตรีใหม่โรงพร้อมที่จะแสดง

ช่วงแรก เป็นการเริ่มโดยหมอลำฝ่ายหญิงออกมาบรรยายรำเบิกโรง หลังจากนั้นโฆษกประกาศเรื่องที่จะแสดงและเล่าเนื้อเรื่องโดยย่อ แล้วบางคณะต่อด้วยการบรรเลงเพลง

ช่วงที่สอง เริ่มการแสดงโดยมีตัวละครออกมาแสดงตามลำดับของเนื้อเรื่อง เช่น ตัวท้าวพระยา นางพระยา ราชโอรส ฤาษี นางเอก ตัวโกง ตัวตลก คำนึงเรื่องด้วยกลอนลำและการเจรจาที่มีถ้อยคำสัมผัสไปจนจบเรื่อง แล้วจึงเป็นการลำล่องลำผู้ฟัง โดยมีเนื้อความเป็นการอวยพร ขอบคุณ และให้สติตักเตือนข้อแนะนำแก่ผู้ชม "การลำล่องลำนี้จะเป็นที่ชื่นชอบของผู้ชมสมัยก่อนมาก เป็นตอนที่ผู้เล่าผู้แก่จะไม่ยอมพลาดเป็นอันขาด ตั้งใจรอฟัง "บันออนซอนยามเด็กหรือยามค่อนลิแจ้ง" ทั้งนี้เพราะว่าบรรยากาศยังตึกยังเงียบสงัด ได้ยินเสียงหมอลำชัดแจ่มแจ่มใสไพเราะปราศจากเสียงรบกวนใด ๆ "² ทานองลำลาลาเป็นทานองที่สามารถโน้มน้าจิตใจผู้ฟัง ให้มี

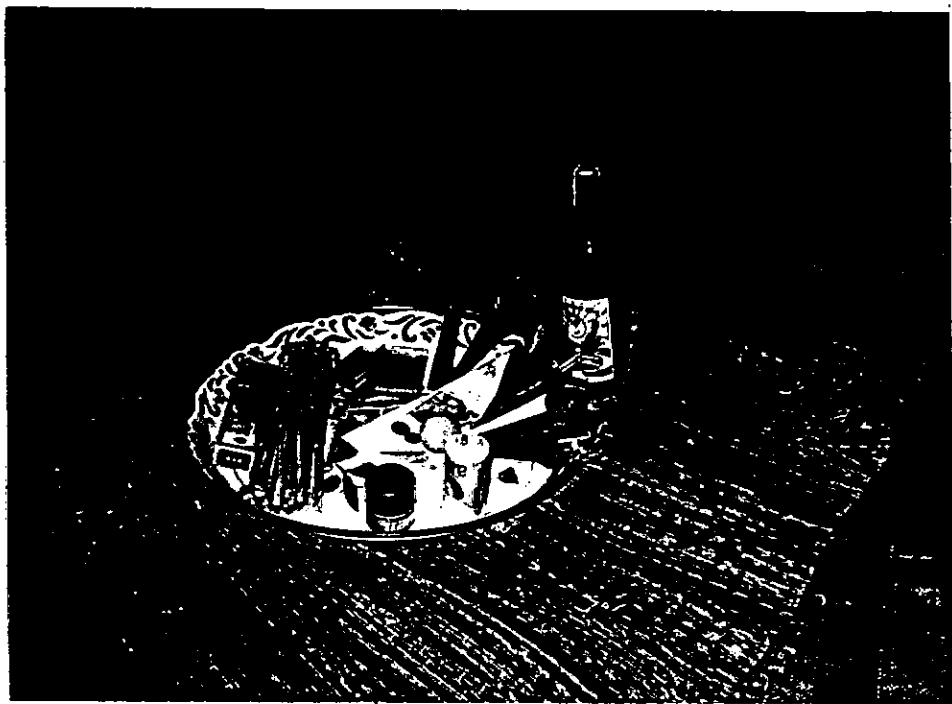
¹จารุวรรณ ธรรมวัตร. รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทของหมอลำต่อสังคมอีสานในช่วงกึ่งศตวรรษ. 2528. หน้า 91.

²เจริญชัย ขนไพโรจน์. "เหม็ดพิชลำล่องแล้วลำเต้ยเข้าใส่กัน," ใน สมบัติอีสาน. 2523. หน้า 12.

ความรู้สึกนึกเห็นและเกิดอารมณ์สะท้อนใจ นึกเห็นภาพพจน์ไปตามท่วงท่าและข้อความที่หมอลำ "ลำ" หมอลำสมัยก่อนจึงต้องแสดงฝีมือในการลำล่องล่ออย่างเต็มที่

ส่วนขั้นตอนการแสดงของลำเรื่องต่อกลอนในสมัยปัจจุบัน แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนหนึ่ง ก่อนการแสดง จะมีการจัดตั้งผ้าจากที่เรียกกันว่า "เอ้หน้าซุ้ม" คือการประดับตกแต่งเวทีและฉากเพื่อเตรียมสถานที่ที่จะแสดงให้พร้อม ส่วนผู้แสดงก็จะแต่งตัวตามบทบาทที่ได้รับ จากนั้นจึงมีการยกอ้อยอครหรือไหว้ครู เพราะหมอลำก็เป็นศิลปินเช่นเดียวกับศิลปินอื่น ๆ จึงมีการบูชาครู เคารพสาธอนและปฏิบัติบูชาครู เพราะมีความเชื่อมั่นว่าคาถาที่ครูหมอลำครอบให้ หรือเป่ากระหม่อมให้เมื่อฝากตัวเป็นศิษย์ คือสิ่งที่ทำให้หมอลำผู้นั้นแจ่มจางล่อนลาได้ดี มีคนรัก คนเมตตา คนนิยม เสียงที่ลำก็คึกคักมีตก ทำให้รูปลักษณ์ที่ไม่สวยงามกลับกลายเป็นรูปลักษณ์ที่งดงามในสายตาของผู้ชม การยกครูของหมอลำเรื่องต่อกลอนแต่ละคณะอาจแตกต่างกัน แต่โดยทั่วไป หมอลำจะมีครูหลักคือหิ้งบูชาครูที่บ้าน ซึ่งโดยปกติแล้วบนหิ้งจะมีพระพุทธรูป แจกันปักดอกไม้ ดอกไม้ เชิงเทียน และกระถางธูป แต่จะมีบางคณะที่แตกต่างไปจากนี้บ้างคือ บนหิ้งจะมีเทพต่าง ๆ พระพรหม พ่อแก่ (หัวถั่ว) และนายศรีปากขาม ก่อนที่จะมีการเดินทางไปแสดงที่ใดก็ตาม จะต้องหาดอกไม้ไหว้สักการะครูหลักก่อน นอกจากนั้นการกราบไหว้บูชาครูหลักจะทั่วทุกวันพระ และ ยกครูหลักเป็นพิธีการประจำปีละครั้ง

การยกครูก่อนการแสดงของลำเรื่องต่อกลอนในปัจจุบัน เครื่องบูชาครูเจ้าภาพหรือผู้ว่าจ้าง จะเป็นฝ่ายจัดไว้ให้ตามที่คณะหมอลำได้กล่าวไว้ เครื่องบูชาครูลำเรื่องต่อกลอนสมัยก่อนกับสมัยปัจจุบันมีความคล้ายกัน จะมีแตกต่างก็คือสิ่งที่นำมาบูชาขึ้น มีเพิ่มขึ้นจากสมัยก่อน ได้แก่ เงินขึ้น ครูเพิ่มเป็น 12.50 บาท 24 บาท 25.50 บาท หรือ 29 บาท หวี กระจก ข้องผมหรือผม ดอกไม้ 5 คู่ หรือ 8 คู่ เทียนเล่มเล็ก 5 คู่ เทียนเล่มใหญ่ 1 คู่ ธูป 1 ห่อ และบางคณะจะตั้งพระพุทธรูปของคณะไว้กับเครื่องบูชาด้วย นอกจากนี้ในบางคณะที่หัวหน้าคณะนับถือเทพหรือกุมาร ไม่รับประทานเนื้อสัตว์ จะมีเครื่องบูชาครูที่แตกต่างไปจากที่กล่าวมาเพิ่มขึ้น ได้แก่ ผ้าขาวแพรวา ลิปติก น้ำอ้อยคลมที่มีสีแดงหรือสีเหลือง 4 ขวด หรือน้ำมะพร้าวอ่อน บุหรี่ 1 ซอง การไหว้บูชาครูนั้น หัวหน้าคณะจะไหว้ก่อนเป็นการบอกกล่าวครู ให้ช่วยทำให้การแสดงผ่านไปด้วยดี ไม่มีอุปสรรคหรือเรื่องร้ายใด ๆ เกิดขึ้น จากนั้นผู้แสดงที่แต่งตัวแต่งหน้าหรือทำหน้าที่ของตนเสร็จแล้ว จะเข้ามาไหว้ การปฏิบัติเช่นนี้ส่วนมากคณะหมอลำนิยมปฏิบัติเพื่อเป็นการประหยัดเวลา แต่บางคณะหัวหน้าคณะและผู้แสดงทุกคนจะล้อมวงเครื่องบูชาครูแล้วไหว้พร้อมกัน

ภาพประกอบ 1 ค่ายหรือเครื่องบูชาครู

ภาพประกอบ 2 หัวหน้าคณะลาเรื่องต่อกลอนไหว้ครูก่อนจะทำการแสดง

เมื่อมีการไหว้ครูเรียบร้อยแล้ว ผู้แสดงในคณะจะมีการคุกเข่าขอมาผู้อาวุโส ผู้กำกับ การแสดง หรือหัวหน้าคณะ เพื่อเป็นการขอพรและขอมาถ้าการแสดงมีการล่วงเกินกัน ขณะเดียวกันผู้แสดงด้วยกันก็มีการไหว้ขอมาซึ่งกันและกัน ถ้าบทบาทในการแสดงจะต้องมีการ ล่วงเกินทางกายและวาจา

ขั้นตอนที่สอง เริ่มการแสดง เมื่อเริ่มการแสดงผู้แสดงฝ่ายชายจะเชิญธงชาติ และ พระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ออกมายืนหน้าเวที คนตรีบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เพื่อถวายความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังภาพ

ภาพประกอบ 3 ผู้แสดงเชิดธงชาติและพระบรมฉายาลักษณ์เมื่อเริ่มการแสดง

ต่อจากนั้นวงดนตรีบรรเลงเพลงเป็นการไขว่วงเพื่อแสดงให้เห็นความพร้อมเพรียง
นักร้องชายหญิงออกมาร้องเพลงลูกทุ่งหรือเพลงไทยสากลที่กำลังได้รับความนิยม โดยมีหางเครื่องที่
แต่งกายด้วยชุดสวยงามเร้าใจออกมาเต้นประกอบเพลง เป็นการเรียกร้องความสนใจจากผู้ชม
การไขว่วงและหางเครื่องส่วนมากจะใช้เวลาประมาณ 30 - 40 นาที

ภาพประกอบ 4 คนตรีบรรเลงไซว้างพร้อมนักร้องและหางเครื่อง

เมื่อเริ่มแสดงลำเรื่องต่อกลอน ผู้แสดงคนแรกจะลำเกริ่นหรืออารัมภบททักทายผู้ชมด้วยกลอนลำ บางคณะจะเป็นกลอนลำที่ไหว้พระรัตนตรัยและครูบาอาจารย์ แต่พบเป็นส่วนใหญ่ เพราะนิยมลำเกริ่นด้วยการบอกกล่าวเพื่อโฆษณาตนเอง โฆษณาคณะและสถานที่ติดต่อของคณะ แล้วจึงบอกว่าเรื่องที่แสดงมีลักษณะของเรื่องเป็นอย่างไร ตนเองรับบทเป็นใคร แล้วเข้าสู่เนื้อเรื่อง การแสดงจะต่อเนื่องกันไปด้วยกลอนลำ บทเจรจา และการบรรยาย จนกระทั่งจบเรื่อง

ตอนท้ายเรื่อง พระเอกนางเอกจะลาล่องลา เพื่อให้ศิลาให้พรและขอบคุณผู้ชมหรือเจ้าภาพจบด้วยลำเต้ยที่ให้ความสนุกสนานอื้อมอกอื้อมใจแก่ผู้ชม แต่ในบางครั้งผู้ชมที่เป็นวัยรุ่นอยู่ชมการแสดงจนจบเรื่องมักจะร้องขอให้ลำเต้ยลาโดยไม่ต้องลาล่องลา เพราะตนเองจะได้พ้อนราไปกับจังหวัดของลำเต้ย ส่วนผู้ชมที่อยู่ในวัยกลางคนหรือวัยชรา จะรอฟังลาล่องลาด้วยใจจดจ่อ ดังนั้นผู้แสดงจะต้องดูสถานการณ์แล้วตัดสินใจว่าควรแสดงตามที่ได้เตรียมมาหรือจะเอาใจผู้ชม ดังตัวอย่างลาล่องลาของคณะเพชรแก่นคำ มีดังนี้

โอ้ย...ฟ้าเอ๋ยฟ้ามาฮ้องสักกะหลา ฟ้าเอ๋ยฟ้ามันฮ้องสักกะหลาย พี่ชายเอ๋ย
อ้ายอย่าฟ้าวเปิดหนาย ว่านางเป็นนักร้อง บาดว่าน้องเล็กแล้วจึงใจไค้เง้าใส่กัน
หันมาย ๆ น้อ...

เอ้อ...ลาที่ลาไปแล้ว สมควรก็เด็กคั้นลาหมดคั้นจนว่าขอนสิแจ้ง จนแสงฟ้าก็ยังไม่
เข้าคานนี้หลานลี้ห่างฮามเห็น ทั้งอาจารย์หรือเฒ่าหนุ่มสาวอ่าวป่า บุญของหมอลาหลา
มาเห็นกันป๊ะเทื่อ หลอน ๆ มาจึงได้พ้อเห็นหน้าแต่ละคั้น ม่วนม่วนก็อย่าได้เว้าพัน
ขมเคียดขี้หลาน หากมีงานคราวหลังให้ข่าวคราวแน่เด้อท่าน คั้นมีงานคราวหน้าป๊ะสิมา
ให้ส่งข่าว เขียนจดหมายไปบอกให้ตัวน้องนี้ขึ้น จดหมายฮอดกะลี้ปิ่นเปิดอ่านให้ทันใจ
คั้นไปมาหาขายอย่าลู่กายพระนางน้อง จาเอาเดื่อนามของข้อยเยาว์วัยบ่ใจม่อ เนาอยู่ที่
ขอนแก่นหรือบ้านคือเสถียรน้องให้จ้อเอา เขากินข้าวและน้ำสาก่อนจึงกายหนี ของกินมีแนวได้
ลี้ลู่กันฉั่นเลียง ไก่ก็ลาเสียเสียงลงคอนน้อยค้อยเขี่ย ลาจากกันเด้อเพื่อวันนั้นวันหน้าลี้บ่เห็น
ขอให้ปราศจากเว่นเข็ดบูบากรรมเวร อย่าให้มีเวรเข็ดบูบาเวรนาใช้ ให้มีชัยสุลันกุล
ทานมาอยู่ข้อย อย่าให้ตกต่ำต้อยสมข้อยกล่าวแถลง การฟ้าฝนอย่าได้แล้งน้ำแกงให้ลั่นอ่าว
พวกคนหนุ่มคนสาวให้เจ้าได้คู่ช่อนเทียบข้างคู่ช่อน ให้มีชัยสุลันกุลทานอย่าได้ขาด ให้
ดักบาตรและหยาดน้ำยามเข้าอยู่บ่เขา อย่าชู้เขาทางสร้างการทาบุญให้ทุนเพิ่ม ให้พากัน
แต่งเพิ่มเสริมสร้างส่งทาง ยามเมื่อค้ำขี้พ่างลี้ขึ้นอยู่ทางสวรรค์ ใ้ผู้ทาบุญหลายลี้ฮ้องเฮือง
เหลือฮ้าย ใ้ผู้ทนายทางฆ่าอับปางขีเป็นบาป มันลิจนจ่มพื้นลงหม้อแผ่นแดง ใ้ผู้แพงเงินไว้
อัฐโพนแจกจ่าย ก็จะถูกขี้ยากฮ้ายกายหน้าเมื่อลุน การทาบุญกุศลนี้ใ้มีบ่ควรพลาดบ่ควรประมาท
เว่นเวรฮ้ายลี้แล่นถึง ให้เจริญเรียงเรียงการทาบุญเด้อคุณพ้อ คุณแม่ คราวนี้แหมหลานลี้
จากคั้นหมู่เจ้า น้องลี้จากคั้นหมู่เอื้อยตะวันเข้าลี้บ่เห็น กรรมมีเวร...เอ้อ...ละหน้า...

เรื่องที่ใช้แสดง

สมัยก่อนเรื่องที่นำมาใช้แสดงนั้นมีลักษณะของเรื่องประเภทประเทืองอารมณ์ และประเทือง
สติปัญญา เรื่องที่นำมาแสดงจะต้องมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับจุดเด่นของหมอลาประเภทนั้นด้วย เช่น
ลาเรื่องตลกกลอนจะมีจุดเด่นที่ผู้ชมจะได้รับความสนุกสนานจากเนื้อเรื่องพร้อมสาระ เรื่องที่ใช้แสดง
สมัยก่อนจึงเป็นเรื่องในปัญญาสชาดกฉบับลาว ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่องที่
นิยมนำมาแสดงได้แก่ เรื่อง ภูมะโรง เป็นเรื่องที่นำมาจากนิทานพื้นบ้านของลาว นอกจากนี้จะเป็น
เรื่องเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านของอีสาน เช่น การะเกด สังข์ศิลป์ชัย สุริวงศ์ พระเจ้าทุดสามเปา

นางพม่อม นางแดงอ่อน จ้าปาสีตัน ฯลฯ "เรื่องที่แสดงส่วนมากเป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ แม้เรื่องบางเรื่องเป็นนิทานชาวบ้านธรรมดาที่มีการดัดแปลงแต่งให้เป็นเรื่องราวของกษัตริย์ เช่น เรื่องขุนนางอ้าว นอกจากนั้นยังพยายามทำให้เป็นเรื่องของพระโพธิสัตว์ แม้เดิมจะไม่มีในชาดกเป็นเพียงนิทานชาวบ้าน เช่น เรื่อง ท้าวกำกาคำ เป็นต้น"¹ ผู้แต่งกลอนลำสมัยก่อนาสุภาชิต คำผญาของอีสานมาดัดแปลงแต่งเป็นเรื่องเพื่อให้คิดสอนใจเกี่ยวกับการทำความดี การประพฤติดี ความกตัญญู ความเชื่อในเรื่องบาปบุญและกฎแห่งกรรม การที่หมอสาต้องแสดงเรื่องที่เป็นนิทานพื้นบ้าน หรือชาดกอยู่เสมอขึ้น ทำให้ผู้แสดงและผู้ชมเกิดความรู้สึกเบื่อ จึงทำให้เกิดการคิดสร้างเรื่องใหม่ ๆ ขึ้นมา ดังเช่นเรื่องในสมัยปัจจุบัน

สมัยปัจจุบันเรื่องที่เล่าเรื่องต่อกลอนใช้แสดงส่วนมากจะเป็นเรื่องสมัยใหม่ ที่ผู้แต่งได้รับแนวคิดมาจากโทรทัศน์ ภาพยนตร์ ผสมกับจินตนาการส่วนตัวและสภาพสังคม จึงทำให้มีการแต่งเรื่องในลักษณะที่เป็นเรื่องแบบชาวบ้านขึ้นเป็นจำนวนมากเพื่อเป็นการสนองความต้องการของผู้ชม เช่น เรื่อง คู่กรรม ม่ายสามที่บวชชีสามหน นางบุญใจบาป ทางสองเส้น ผัวด้ามพร้าเมียสาเกกะเบือ น้ำเตสาวลาวผู้บ่าวไทย อาเสียตายคุณนายเฒ่า ชีวติกรอมตะ นาเสียเมียสูญ ฯลฯ แต่เรื่องที่ใช้แสดงในปัจจุบันก็ไม่ใช้เรื่องสมัยใหม่ทั้งหมด เพราะยังมีเรื่องที่เป็นชาดก โดยนักนิทานพื้นบ้าน สุภาชิตคำพังเพย และผญาอีสานมาดัดแปลงแต่งเป็นเรื่องให้คณะหมอลำเรื่องต่อกลอนได้แสดงอยู่ในปัจจุบัน เช่น เรื่อง นางสงกรานต์ นกกระจอกน้อย ท้าวหน้ามุนหน้าเมา สายแนนนาแก่น อยากให้เพ่นตายโตตายช้า บุษยาปากไวลูกสะไภ้จองทอง เป็นต้น

ในทัศนะของนักวิจัยเกี่ยวกับเรื่องที่ใช้แสดงของลำเรื่องต่อกลอนในปัจจุบันเห็นว่า แม้ยุคสมัยของเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เรื่องชาดกควรจะสิ้นสุดไปแล้วก็ตาม แต่ขนบในการแสดงของคณะหมอลำก็ยังคงมีการรักษากันต่อมาเป็นอย่างดี เพราะแม้เรื่องจะเป็นแนวเก่าหรือแนวใหม่เพียงใดก็ตาม ผู้แต่งกลอนลำเรื่องต่อกลอนก็อดไม่ได้ที่จะพาเดินไปถึงชาดกในพุทธศาสนาเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ของเรื่อง ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างพุทธศาสนากับการแสดงหมอลำของชาวอีสานได้อย่างชัดเจน

¹ ธีรธาดา พรหมนอก. หมอลำหม่อซึ่งเป็นละครประกอบเพลงพื้นเมืองของภาคอีสาน.

ท่วงท่าของลำและลีลาการพ้อง

ท่วงท่าองในการลำของลำเรื่องต่อกลอนโดยทั่วไปแบ่งเป็นท่าองหลักได้ 4 ประเภท ดังที่ เจริญชัย ขนไพโรจน์¹ แบ่งไว้ดังนี้

1. ท่าองลำทางสั้น เป็นท่าองลำแบบเนื้อเต็ม ไม่มีเอื้อนเสียง ยกเว้นตอนขึ้น ความสั้นยาวของพยางค์ต่าง ๆ ในกลอนลำจะสม่ำเสมอโดยตลอด ท่าองลำทางสั้น ส่วนมากจะใช้ในการลำเพื่อแสดงออกถึงอารมณ์อันเป็นสุขหรือเพื่ออธิบายความ และลำเพื่อบำเนนเรื่องให้รวดเร็วขึ้น ดังตัวอย่าง

"ฟังเคื่อหล่าสาวไทยนาเนื้อกำ หมอลำมักน้องนอนให้ไล่หมอน พี่คือยากซ้อนนอนข้าม
เคียงหนู ขอขันธ์ว่าจ้งไค่น้อง เงินอ้ายชายลำนมีแต่ง..."

พิมพ์ รัตนคุณศาสน์

2. ท่าองลำทางยาว คนอีสานสมัยก่อนเรียกลำทางยาวว่า "อ่านหนังสือ" นอกจากนี้ ยังมีชื่อเรียกอีกหลายชื่อ ได้แก่ ลาล่องโขง หรือลาล่องของ หรือลาล่อง เป็นท่าองลำที่มีจังหวะ ลีลาเนิบช้า เสียงสูง มีการเอื้อนเสียงยาว หมอลำที่มีเสียงคี่น้ำเสียงกังวาน ย่อมได้เปรียบในการลำท่าองทางยาวมาก ลำทางยาวเดิมจะพรรณนาถึงการล่องโขงหรือแม่น้ำโขง ต่อมาในสมัย ปัจจุบันเป็นการลำเพื่อเสนอนิทานพื้นบ้าน ราชันถึงความรัก ความคิดถึง แสดงอารมณ์ โศกเศร้า คร่ำครวญ ผิดหวัง สั่งสอน แนะนำตักเตือน ขอร้องวิงวอน เชิญชวน อวยพร การยกย่อง การขอบคุณ และนิยมนำมาใช้ในการลำลา เป็นต้น ดังตัวอย่าง

มาบัดนี้ขี้ไค้ล่องทางยาว
ขอเชิญชาวพ่อแม่เฮาฟังไว้
ไหมกับหมอนเป็นกลอนขี้ไค้ล่อง พ่อแม่เอย
หลานหมอลำกะได้เหลียวไปป่อง
ทางหนองคายฝ่ายเบื้อง เวียงจันทน์พัน
แม่น้ำงลาว แม่น้ำงลาว...เอย

¹ เจริญชัย ขนไพโรจน์. ดนตรีพื้นบ้านอีสาน. 2526. หน้า 35.

โอย...พวกหมู่เจ้า ไทยถิ่นอีสานสูงพ้อแม่เอย
 เขาจะเป็นคนเคยเฮ็ดนาอาศัยฟ้า
 บัดนี้มาทางเบื้องอีสานเมืองกะโลดต่าง
 ผ่นบ่ตก ฟ้าเกิดแล้ง ดงไม้กะบ่มี
 ฮอดม่อน มิดหม่บ่มีฝน
 คนเขาก็ทรมานลำบาก
 ปากและท้องของเจ้ากะแอ่วนา
 ลูกเจ้าข้าหลานกะแอ่วนา
 หาแนวป้อนหลานกินกะเทียงยาก
 หากบ่ป้อนกะนอนให้ แอ่วนาเขา ...

พิมพ์ รัตนคุณศาสน์

3. ทานองลาเตี้ย เป็นทานองลาอีกแบบหนึ่งที่หมอลำจะลาช่วงเวลาจะออกมาปรากฏตัว เพื่อมาหาผู้แสดงอีกคนหนึ่ง เช่น ลูกชายออกมาโดยลาเตี้ยหาบิดามารดา เพราะบิดามารดาเรียกให้ไปพบ นอกจากนี้ลาเตี้ยก็จะใช้ลาต่อจากลาทางยาวเป็นการปิดท้ายรายการ ทานองลาเตี้ยจะมีท่วงทานองและจังหวะเร็ว กระชั้น ทานองลาเตี้ยนี้ได้รับความนิยมตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ท่วงทานองลาเตี้ยมีอยู่ 4 ทานอง คือเตี้ยโขง เตี้ยพม่า เตี้ยธรรมดา และเตี้ยหัวโนนตาล ดังตัวอย่าง

"...หล่าสาวคานางหมดแต่ลาสาละนอทางสิ้น หันมานอลาทางล่องหมดแต่ลาสาละนอล่อง
 แล้วลาเตี้ยเข้าไล่กัน หันมาเห็นหน้ามาเห็นหูเห็นตามาเห็นคิ้วเห็นหงอน ขายออนซอนนอแม่น
 อยากเกี้ยวเที่ยวเว้าต่อพระนาง แท้หน้าน้องหน้าผู้งามหน้าอายเห็นไผ่มาบ่คือน้อง..."

ป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม

4. ทานองลาเพลิน เป็นทานองลาที่มีจังหวะเร็ว ครึกครื้น สนุกสนาน ไม่มีการเอื้อนเสียง ได้รับอิทธิพลจากทานองดนตรีตะวันตก ดนตรีลูกทุ่ง และดนตรีไทยสากล ดังที่ขั้ววาลย์ วงษ์ประเสริฐได้ยกกลอนลาของสุภาพ คาวดวงเด่น มีเนื้อความว่า

"...น้องนี้เป็นสาวหมอลำ ต้องทระกาจา เส้าสุตผีน เทียฟ้อนเมื่อตอนกลางคืน
จากนสุตผีนเพราะเงินตรา เอ้าฉันได้มาก็ใช้มันอีก น้องเกิดมาเป็นชาวนา พอตื่นขึ้นมา
ต้องเตรียมหวานไถ บุคไปร้องเพลงไปและมันแสนสุขใจนี้นา ไปชมป่า เอ้าหม่อมจางมัน
ลอยคอ ลา ลา ลา ... หละมาพี่มาแม่ข้าอังกืในหนอง สองตาเราคอยจ้องมองอังกื
ในหนองร้องเพลงเป็นกลุ่ม เอ้า บุ่ม บุม บุ่ม บุม บุ่ม บุ่ม บุ่ม"¹

ดังนั้นเล่าเรื่องต่อกลอนจึงเป็นการเล่าที่มีครบทุกท่อนงลำ คือใช้ท่อนงลำทางยาวเป็น
ท่อนงหลักในการแสดง ท่อนงลำทางสั้นใช้เมื่อต้องการดำเนินเรื่องให้รวดเร็วกระชับท่อนง
ลำเพลินจะใช้เมื่อต้องการให้ความสนุกสนานและให้ผู้แสดงได้แสดงลีลาการพ้อนรำร่า และเมื่อ
จะจบเรื่องใช้ท่อนงลำทางยาวเพื่อกล่าวขอบคุณและอวยพรแก่ผู้ชม จากนั้นปิดท้ายรายการด้วย
ลำเต้ย หรือลำเต้ยอาจจะใช้แทรกอยู่ในช่วงใดก็ได้ เพียงแต่ต้องคำนึงถึงความกลมกลืนไปกับ
เนื้อเรื่อง และในปัจจุบันมีการนำลำเต้ย (เต้ยคอง) เข้ามาใช้เพิ่มอีกท่อนหนึ่งในลำเรื่องต่อกลอน
ใช้เมื่อผู้แสดงลำบทกลอนลำของตนจบในแต่ละช่วงแล้ว ผู้แสดงคนนั้นก็จะลำเต้ยเข้าจากไป แล้ว
ผู้แสดงคนอื่นออกมา การลำเต้ยนี้เป็นท่อนงลำอีกท่อนหนึ่งที่ช่วยให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน
ยิ่งขึ้น เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ ดังตัวอย่าง

บัดนี้พอคราวแล้วเดินดงเนรเทศ คือท้าวพระเวสกับนางมัทรีกัณฑาชาลีขึ้นคอนขอนป่า
เวสสันตากะเลยอุ้มลูกน้อยเดินเข้าป่าไผ่...

บุญมี ศรีอุปถ

ท่งท้งนองล้งของล้งรื่องต้งกลอนนอกจากแบ่งได้เป็น 4 ท้งท้งหลักด้งกล้งว้มาแล้ว ใน การล้งของหมอล้ง ยังแบ่งท่งท้งนองล้งออกเป็นตามท่งท้งนองต้งถ้งน้ ค้ือเป็นการแบ่งท่งท้งนอง ล้งตามว้ธีการร้ง หรือส้าเนียงการร้งเฉพาะต้งถ้งน้ ซึ่งมีหลายท้งท้ง (ว้ด) แต่ต้งน้ยมก้นอยู่ใน บ้จ้จ้บันได้แก่

1. วาดอูบล (ท่อนองอูบล) เป็นท่วงท่อนองการล้าที่มีจังหวะค่อนข้างช้า และเอื้อนเสียงให้ยืดยาวมาก ผลาทานองนี้จะต้องมีเสียงดี และใช้ลูกคอเพื่อการเอื้อนเสียงเป็นระลอก ๆ

¹ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ. ศิลปะการพ่อนาคอีสาน. 2532. หน้า 35.

การขึ้นต้นในการลัษณ์จะขึ้นด้วยการไ้แล้วเอื้อนเสียงยาว มักจะตามด้วยคำว่า "ฟ้าเอ๋ยฟ้า" เสมอ ซึ่งเป็นคำขึ้นต้นที่แสดงให้เห็นความผูกพันของชาวอีสานว่า ชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขารวมอยู่กับความปรานีของฟ้าฝนมาโดยตลอดจะมีกินหรืออดก็อยู่ที่ฟ้าและฝนตกลงมาให้เกิดผลผลิตการเกษตร วาดอุบลจะนิยมมีคำเสริมคำสร้อยคือ คำว่า แล้วบัดนี้ พ่อผมเอ๋ย แม่ผมเอ๋ย ศรีทธาเอ๋ย ฯลฯ ดังตัวอย่าง

โอ้ย...โอ้ย...ฟ้าเอ๋ยฟ้าฮ้องแล้ง พี่มีใบแดงพอสีได้มาแต่ง...แล้วบัดนี้คำสินสอดน้อง
มันแพง เงินใบแดงสีแต่งน้อง...ของทางฮ้าย...แม่ผมมี...เค้...นอ...ละน่า...

แล้วมาบัดนี้ หักมาฟังบทข้อ ยอดคี่มาขี้บ่ ฟังจนฮอดตะเวนโค้ง ฟังให้จบครบถ้วน
สิงม้วนบ่อนจั่งได้ พวกลูกหลานได้มาลาลองให้ศรีทธาไปคิดต่อ เดียวนี้เคื้อคุดพ่อเพียง
เป็นบทเริ่มต้น บทันโค้งเข้าสั้กัน ในตอนนี้จะฟังตนเฮียมข้า หมอสู้นอยู่ในเรื่อง
ผูนอนเคื่องคิคว่นแต่น้ำขี้ผู้สงวน...

กู่เกียรติ แก้วเกตุ

2. วาดขอนแก่น มีท่วงทำนองจังหวะและลีลาในการลัษณ์จะกระชั้นและเร็ว จังหวะ
ไม่ค่อยนุ่มนวล ไม่นิยมขึ้นต้นด้วยการไ้ วาดขอนแก่นส่วนมากจะเน้นการเล่นท่าทาง การแสดงออก
ทางหน้าตามากกว่าการเล่นหรือเน้นเสียงเอื้อน ดังตัวอย่าง

สุริโยบังดาว แสงพราว ๆ คั่นบักเตอ...โอ้ยเคื้อ...เห็นนกใส่กับเมียบินเฮียงกัน
คาบบังคีนถ้ำฮ่อมเขา นกกดปุดตาแดงยามมื่อแลงปิ่นเข้า อุ่มหนามคองบูด ๆ สงสาร
พ่อหุดแท้แต่คีนนี้ข้าวบักกิน เห็นเลาดัน ๆ คีนพ้อมเอ๋นตบมือ คือลี้ใจหลายว่าแม่นาง
จาด้วย...

กู่เกียรติ แก้วเกตุ

3. วาดสารคามกาฬสินธุ์ สาเหตุที่ได้ชื่อว่าวาดสารคามกาฬสินธุ์เป็นเพราะหมอลำ
ชาวกาฬสินธุ์มาอยู่ในสังกัดคณะหมอลำจังหวัดมหาสารคามมาก มีการรวมตัวของคณะหมอลำกาฬสินธุ์
เป็นจำนวนมาก และทำนองลำที่แท้จริงเป็นวาดของชาวกาฬสินธุ์ ต่อมาจึงมีการเรียกทำนองลำว่า
วาดสารคามกาฬสินธุ์ ท่วงทำนองลำของวาดนี้จะอยู่ในระดับกลาง เสียงไม่สูงไม่ต่ำเกินไป ผู้ลำใน

วาคนี้จะต้องมีเสียงค่อนข้างใหญ่และนุ่มนวล จึงจะล่าวาคสารคามกาฬสินธุ์ได้ไพเราะ นิยมขึ้นต้นการล่าวาคด้วยการโอ้ แต่ไม่ใช่เสียงเอื้อนยืดยาวเหมือนวาคอุบล และคำที่นิยมใช้เสมอในกลอนลาของวาคสารคามกาฬสินธุ์คือ คำว่า "มาบัดนี้ ในตอนนี้ เวลานี้ ฯลฯ" ซึ่งจะใช้หลังจากคำโอ้แล้วดังตัวอย่าง

ในตอนนี้จะละนอกชุดพอ...ท้าวหน้ามมหน้าเม้านิทานเก่าเคิมคา เรื่องขององค์สัมมาศาสดา
แต่คราวนี้ ลงจุติภายใต้เสวยกรรมใช้ส่าง ท้าร้อยชาติจั่งล่งพันแคว้นเกี่ยวได้กรรม
เวลานี้ ตกหว่างท้าวหน้าเม้าลีเข้าป่าสัจจร หนีไปนอนในดงเถื่อนโพงไพรกว้าง ตกหว่าง
ควงพาแปดองเซหนีจากคัมค่าง บาปหรือเวรทั้งปวงได้มาดิ่งหน่วงน้าว พาบาท้าวเพี้ยจร
ในตอนนี้อ้อว่าทุกข์เดือดร้อนนั้นเป็นเรื่องธรรมดา ข้าคือองค์พระสัมมาผู้ล่งลงเสวยใช้
จ่าต้องไปทนสู้สนองกรรมทุกขเวร...

กู่เกียรติ แก้วเกตุ

วาคลาตามท่วงท่อนองท้องถิ่นนอกจากทั้ง 3 วาคลาดังกล่าวแล้ว "ยังมีวาคลาทุกทไรสง ซึ่ง
เป็นวาคลาที่มีท่วงท่อนอง จังหวะ ลีลาเร็ว ใช้ลาเมื่อต้องการเดินเรื่อง และวาคอุเขียว เป็น
ท่วงท่อนองและลีลาการลาที่ไพเราะอ่อนหวานเหมาะสำหรับการลาเกี่ยวมากที่สุด"¹

ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า ความแตกต่างของท่วงท่อนองลาของท้องถิ่นอยู่ที่การใช้คำเพื่อให้
เสียงสั้นหรือยาว วาคลาแต่ละวาคจะมีเอกลักษณ์เฉพาะที่ผู้ฟังสามารถทราบได้ว่าหมอลาลาโดย
ใช้วาคใด วาคอุบลจะให้หมอลาวาคขอนแก่น หรือวาคสารคามกาฬสินธุ์ลาไม่ได้ เพราะลักษณะ
วาคลาที่ต่างกัน ยกเว้นหมอลาที่มีความสามารถจริง ๆ จึงจะสามารถเพิ่มเสียง คัดเสียงให้เข้ากับ
วาคนั้น ๆ ได้ แต่ส่วนมากหมอลาที่เคยล่าวาคใดก็จะถนัดในการล่าวาคนั้น ๆ เพราะระดับเสียงของ
หมอลาแต่ละคนมีความแตกต่างกัน เป็นเสียงใหญ่ ห้วน แหลม หรือระดับกลาง จึงต้องพิจารณาเสียง
ของตนให้เข้ากับวาคลา จึงจะทำให้การลามีความไพเราะ

สำหรับลีลาการฟ้อนของหมอลาเรื่องต่อกลอนนั้น สมัยก่อนผู้เป็นหมอลาจะต้องมีการเรียน
การออกท่าทางและลีลาการฟ้อนเป็นเวลานานหลายเดือน เพื่อให้ท่าทางลีลาการฟ้อนกลมกลืนไปกับ
กลอนลา "ลีลาการฟ้อนของหมอลาสมัยก่อนได้มาจากการสังเกตธรรมชาติ และการย่างเยื้องของ

¹ เสงี่ยม บึงไสย. บทบาทของลากลอนใต้ด้านการเมือง. 2533. หน้า 33.

พวกสัตว์ สีสากการพ้องจึงมีการเลียนแบบท่าทางสัตว์และเลียนแบบธรรมชาติ เช่น ท่าแรงคากปีก ท่าช้างหล่มบ่า ท่ากาเดินก๊อน ท่าหย่อนใส่สาว ท่าเต่าลงหนอง"¹ สมัยปัจจุบันการเรียนการออก ท่าทางหรือสีลาการพ้องนั้นถือว่ามีความสำคัญรองไปจากการเล่า เล่าเรื่องต่อกลอน จะใช้การพ้อง ประกอบเมื่อมีการเล่าเตี้ย เล่าเพลินโดยผู้เล่าจะพ้องใช้สีลาตามสบาย ไม่ได้คำนึงถึงท่าหลักในการพ้อง แบบสมัยก่อน เพราะการพ้องสำหรับเล่าเรื่องต่อกลอนไม่ถือว่าเป็นจุดเด่นที่สำคัญ แต่ถ้าเป็นลักลอน ผู้เล่าจะต้องใช้สีลาการพ้องมาก

ผู้แสดง

ผู้แสดงในเล่าเรื่องต่อกลอนสมัยก่อนและสมัยปัจจุบันไม่มีความแตกต่างกัน เพราะจำนวน ผู้แสดงจะมากหรือน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับเนื้อเรื่องที่แสดง โดยทั่วไปแล้วผู้แสดงเล่าเรื่องต่อกลอนจะมี ตัวหลักที่สำคัญและขาดไม่ได้ คือพระราชาหรือพ่อ มเหสีหรือแม่ ไอรสหรือธิดา (ลูกชายหญิง) ตัวโกงชายหรือหญิง คนรับใช้ของฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิง และตัวตลก นอกนั้นจะเป็นตัวประกอบที่มี บทบาทในเรื่องที่แสดง อาจจะเป็นเพื่อน ญาติ พี่ น้อง คนสวน ทหาร ฯลฯ

ผู้แสดงเล่าเรื่องต่อกลอนจะรับผิดชอบท่องจำบทกลอนเล่าของตนเมื่อได้รับการแจกบทการ แสดงจากหัวหน้าคณะ หลังจากท่องจำได้แล้วผู้แสดงที่รับบทบาทต่าง ๆ ก็จะเล่าด้วยบทกลอนเล่าที่มี เนื้อเรื่องสัมพันธ์กันต่อเนื่องกันได้เป็นเรื่องราว ผู้แสดงคนหนึ่ง ๆ จะแสดงบทที่ได้รับในเรื่องไป ตลอดจนจบการแสดง สำหรับการคัดเลือกผู้แสดงให้แสดงบทบาทต่าง ๆ นั้น หัวหน้าคณะจะเป็น ผู้พิจารณา จากเสียง รูปร่างหน้าตา บุคลิกภาพเป็นสำคัญ เมื่อมีการชักซ้อมการแสดงและผู้แสดง รับบทนั้น ๆ ได้ดี ก็จะแสดงบทนั้นต่อไปจนกว่าจะเปลี่ยนเรื่องแสดง แต่ส่วนมากแล้วพระเอก นางเอก และตัวโกง ตัวตลก ก็จะรับบทเป็นผู้แสดงในบทบาทเดิมต่อไป เพียงแต่เปลี่ยนเรื่องที่ แสดงใหม่เท่านั้น

เครื่องแต่งกาย

กำเนิดเครื่องแต่งกายของเล่าเรื่องต่อกลอนมีหมอลำหลายท่านได้กล่าวว่า การแต่งกายของ เล่าเรื่องต่อกลอนได้รับอิทธิพลมาจากลิเก ดังนั้นการแต่งกายของผู้แสดงเล่าเรื่องต่อกลอนสมัยก่อนกับ

¹จารุวรรณ ธรรมวัตร. รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทของหมอลำต่อสังคมอีสานในช่วง กึ่งศตวรรษ. 2528. หน้า 78.

สมัยปัจจุบันจึงไม่น่าจะมีความแตกต่างกัน นอกจากมีการประดับเสื้อผ้า เครื่องแต่งกายให้มีสีสันและ ลวดลายที่เข้ากับสมัยนิยม และตามสภาพเศรษฐกิจของหมอลำที่จะมีกำลังในการประดับตกแต่งเสื้อผ้า มากน้อยเพียงใด เครื่องแต่งกายของฝ่ายหญิงจะสวมชุดไทย หรือชุดที่เข้ากับเนื้อเรื่อง มีการผลัด เปลี่ยนชุดให้สวยงามและตามสภาพเรื่องอยู่เสมอ เครื่องแต่งกายฝ่ายชายก็เป็นเสื้อที่ประดับด้วย คั้นเงินคั้นทอง กางเกงขาสั้นสามส่วน หรือโจงกระเบน ส่วนเครื่องประดับก็เหมือนลิเกทุกประการ ฝ่ายชายมีการเปลี่ยนเครื่องแต่งกายให้เข้ากับเนื้อเรื่องเช่นกัน เพื่อให้เกิดความสมจริงสมจัง และ ให้อยู่หมัดขึ้นชอบ เนื่องด้วยเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของลำเรื่องต่อกลอน คือเครื่องแต่งกายที่สวยงาม หูหრა และแพรวพราว

การเจรจา

การแสดงของลำเรื่องต่อกลอน นอกจากจะใช้กลอนลำในการดำเนินเรื่องแล้ว การเจรจา ของผู้แสดงก็เป็นสิ่งที่ช่วยสรุปกลอนลำให้มีความชัดเจนขึ้น ผู้ชมที่ฟังกลอนลำไม่ว่าก็จะมีสมาธิ เข้าใจ เนื้อเรื่องได้เมื่อฟังการเจรจาของผู้แสดง สมัยก่อนการเจรจาของผู้แสดงจะเป็นถ้อยคำที่มีการสัมผัส ของคำมากกว่าการเจรจาด้วยถ้อยคำธรรมดา ลักษณะการสัมผัสคำที่ใช้ในการเจรจานั้น ผู้แต่ง กลอนลำสมัยก่อนนิยมนำพามาแทรกเพื่อให้กลมกลืนกับเนื้อหาของเรื่อง แต่จะไม่แทรกมากเกินไป เพราะถ้ามีพามากผู้แสดงจะมีการะเินการท่องจำเพิ่มขึ้น ผู้ฟังผู้ชมก็จะมีความรู้สึกเบื่อเกิดความ จิตจืด เรื่องที่ผู้แต่งกลอนลำนิยมนำพามาแทรกในการเจรจาคือเรื่องที่เป็นนิทานพื้นบ้าน และชาดก ต่าง ๆ

สมัยปัจจุบันการเจรจาด้วยถ้อยคำธรรมดาจะมีมากกว่าการเจรจาด้วยถ้อยคำที่สัมผัสหรือ พญา แต่ก็ยังมีการเจรจาของผู้แสดงเหมือนสมัยก่อนอยู่ในบางคณะ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้แต่ง กลอนลำเป็นสำคัญ เพราะผู้แต่งกลอนลำเป็นผู้แต่งบทเจรจาและการบรรยายด้วย ความสนุกสนาน ของผู้ชมลำเรื่องต่อกลอน ขึ้นอยู่กับการเจรจาของผู้แสดงที่จะเพิ่มเติมถ้อยคำที่ทันสมัย ทันเหตุการณ์ ที่กำลังอยู่ในความสนใจหรือเป็นข่าวโด่งดังอยู่ขณะนั้นมาเจรจาได้ตอบกัน ซึ่งการเจรจาของผู้แสดง นั้น ผู้แสดงอาจจะเจรจาให้ตรงตามบทที่กำหนดให้ หรือผู้แสดงใช้ปฏิภาณไหวพริบหาถ้อยคำมาเสริม ให้สัมพันธ์กับเรื่องก็ได้ แต่มีสิ่งทีละหมอลำที่ลืมต้องคำนึงถึงคือ การเจรจาด้วยถ้อยคำนอกเรื่องนั้น ต้องพิจารณาสถานที่และบุคคลที่ชมการแสดงเป็นสำคัญ ในการแสดงของลำเรื่องต่อกลอน ผู้ชมจะได้ หัวเราะด้วยความขบขัน สนุกสนาน ก็เนื่องมาจากการเจรจาของตัวตลก ที่ต้องชวนขบขำขมขลกล กทั้งคำเจรจา กิริยาท่าทาง ประกอบกันเข้าเพื่อเรียกเสียงหัวเราะจากผู้ชมให้มากที่สุด

การเจรจาของผู้แสดงลำเรื่องต่อกลอนนอกจากจะช่วยให้การดำเนินเรื่องชัดเจนขึ้น ให้ความสนุกสนานแก่ผู้ชมแล้ว การเจรจายังช่วยในด้านการยืเวลาในการแสดงให้นานออกไปได้ รวมทั้งช่วยให้หมอลำได้หยุดพักการใช้เสียงในการลำอีกด้วย

เวทีและฉาก

การลำของหมอลำในยุคแรกไม่มีการยกเวทีและไม่มีฉาก ลำพื้นซึ่งเป็นการลำที่เกิดขึ้นก่อนการลำประเภทอื่น ๆ ก็แสดงโดยไม่มีการยกเวที ส่วนมากใช้ลานดินหน้าบ้านเจ้าภาพ โดยผูกกระดานที่สานมาจากไม้ไผ่ แล้วปักหลักไว้แขวนตะเกียงหรือผูกได้ให้สว่าง ผู้ชมก็จะนั่งหรือยืนชมอยู่รอบ ๆ ด้าน การแสดงลำกลอนยุคแรกก็ไม่มีเวทีเช่นกัน ต่อมามีการสร้างเวทีขนาดเล็ก สูงจากพื้นประมาณ 1 เมตร กว้าง 2 เมตร ลึก 3 เมตร เปิดโล่งทั้งสี่ด้านไม่มีฉากกัน ผู้ชมสามารถมองเห็นได้รอบทั้งสี่ด้าน

ส่วนเวทีของลำเรื่องต่อกลอน ซึ่งมีผู้แสดงเป็นจำนวนมาก ผู้แสดงสวมบทบาทชายจริงหญิงแท้ มีการเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวตามบทบาทในเรื่อง มีการสร้างฉากให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ เช่น ฉากบ้าน วัด ป่า "การสร้างเวทีจะยกสูงจากพื้นประมาณ 1 เมตร กว้าง 8 เมตร ลึก 5 เมตร เปิดโล่งสามด้านและปิดมิดชิดหนึ่งด้านเป็นส่วนหลังเวทีที่มีฉากกันส่วนหน้า ใช้เป็นที่แต่งตัวและเป็นที่พักในระหว่างการแสดงและหลังการแสดง"¹

สมัยปัจจุบันเวทีของลำเรื่องต่อกลอนจะมีขนาดความยาวเพิ่มขึ้นจากสมัยก่อนมาก ความยาวทั่วไปประมาณ 10 เมตร แต่บางคณะความยาว 16 เมตร ความกว้าง 8 เมตร และสูงจากพื้นประมาณ 1 - 2 เมตร เหตุที่ต้องใช้ความยาวของเวทีมากเพราะ ลำเรื่องต่อกลอนเป็นการแสดงที่ใช้เครื่องดนตรีสากลประกอบจำนวนหลายชิ้น และที่สำคัญคือต้องใช้เนื้อที่ของเวทีเพื่อการเดินของทางเครื่อง เวทีจึงต้องสร้างอย่างมั่นคงพอที่จะรองรับน้ำหนักของผู้แสดงจำนวนมากได้

ส่วนฉากของลำเรื่องต่อกลอนในปัจจุบัน ก็มีการเปลี่ยนฉากให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง ส่วนมากคณะหมอลำจะมีฉากสำรองไว้ประมาณ 3 - 5 ฉาก จากที่ต้องมีไว้เป็นฉากหลัก คือ ฉากห้องพระโรงในพระราชวัง ฉากในป่า และฉากที่มีกระท่อมหรือบ้าน การตกแต่งเวทีและฉาก

¹จารุวรรณ ธรรมวัตร. รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทของหมอลำต่อสังคมไทยในช่วง
กึ่งศตวรรษ. 2528. หน้า 78.

เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งต่อการแสดงลำเรื่องต่อกลอน เพราะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ ความพร้อมของคณะหมอลำ เปรียบดังเช่นห้องรับแขกของบ้านที่จะเชิญชวนผู้ชมให้อยากเข้าไปหรือไม่

ทางเครื่อง

สิ่งใหม่อีกสิ่งหนึ่งของวิวัฒนาการที่ทำให้ลำเรื่องต่อกลอนมีรูปแบบการแสดงที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมากก็คือ การมีทางเครื่อง ทางเครื่องคือผู้แสดงชายหญิงจำนวนหนึ่งที่ออกมาเต้นประกอบ เพลง จุดประสงค์ในการนำเอาทางเครื่องมาเต้นประกอบเพลงก็เพื่อเรียกร้องความสนใจจากผู้ชม ทางเครื่องส่วนมากจะมีอายุประมาณ 13 - 20 ปี จำนวนทางเครื่องของลำเรื่องต่อกลอนส่วนมาก จะมีจำนวนตั้งแต่ 10 - 20 คน แต่ก็มีบางคณะที่เป็นคณะใหญ่จะมีทางเครื่องประมาณ 30 คน ไว้สลับเปลี่ยนโดยไม่ให้เวทว่าง

เนื่องจากทางเครื่องจะเป็นผู้แสดงชุดแรกที่จะต้องเป็นผู้เริ่มต้นในการแสดง ดังนั้นทางเครื่องจึงต้องแต่งหน้าแต่งตัวให้เสร็จก่อนผู้แสดงลำเรื่องต่อกลอน และเมื่อคนตรีบรรเลงเพลง ทางเครื่องจะออกไปเต้นด้วยลีลาท่าทางต่าง ๆ ตามที่มีการฝึกซ้อมกันมา ทางเครื่องจะทำหน้าที่ในการแสดงไหมโรงประมาณ 30 - 40 นาที ก็ถือเป็นการหมดหน้าที่ของทางเครื่อง แต่มีบางคณะที่ทางเครื่องจะต้องออกมาเต้นประกอบระหว่างที่หมอลำลำเต้ย ลำเพลิน หรือลำเดิน โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้ชมได้เปลี่ยนบรรยากาศบ้าง

ลักษณะการรับงานทางธุรกิจของลำเรื่องต่อกลอน

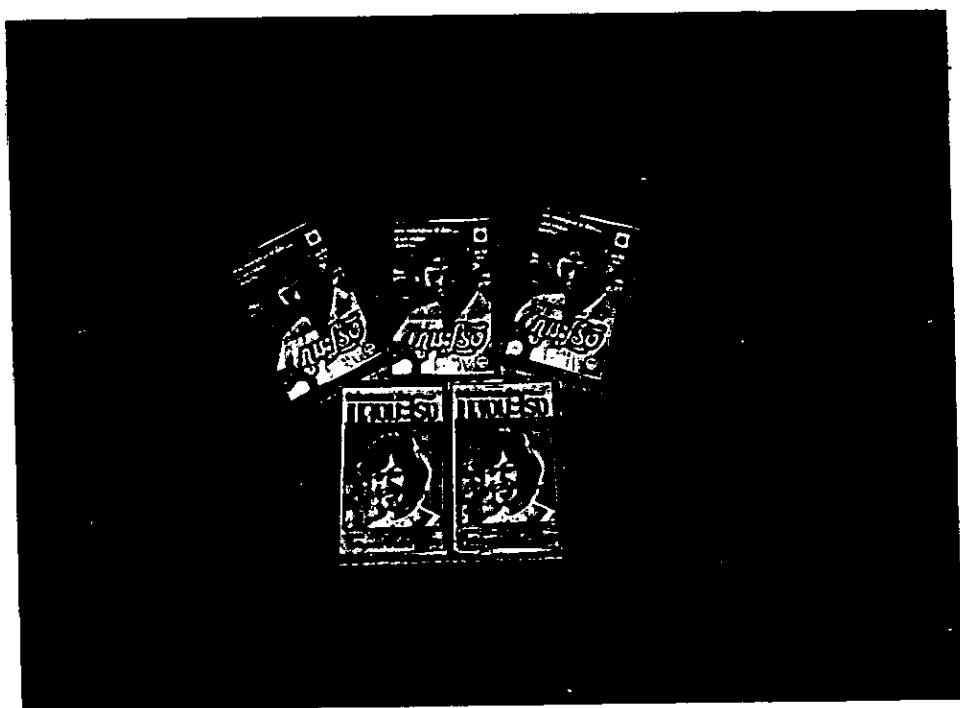
ในปัจจุบันลำเรื่องต่อกลอน เป็นการลำที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางจากผู้ว่าจ้างและผู้ชมที่มีความชื่นชอบอย่างแท้จริงก็คือชาวบ้านทั่วไปในสังคมชนบท มากกว่าผู้ที่อยู่ในสังคมเมือง ขณะเดียวกันกลอนลำของลำเรื่องต่อกลอนนั้นก็สามารถสื่อได้ตรงกับความรู้สึก ความชอบ ความนิยมของชาวบ้านทั่วไปเป็นอย่างมาก ในกลอนลำจะไม่กล่าวถึงผู้ที่อยู่ในสังคมเมืองเท่าใดนัก

จากการที่คนอีกส่วนใหญ่นิยมฟังและชมการแสดงลำเรื่องต่อกลอนอย่างแพร่หลายนี้เอง จึงทำให้เกิดธุรกิจเกี่ยวกับลำเรื่องต่อกลอนขึ้น ดังนี้

1. ธุรกิจการบันทึกเสียง

การบันทึกเสียงลำเรื่องต่อกลอน เริ่มโดยบริษัทที่เล็งการณ์ไกลเช่น บริษัทกรุงไทย แผ่นเสียง บริษัทสหทองเฮงเทปแผ่นเสียง บริษัทเมโทร บริษัทเนชั่นมิวสิก บริษัท ขวีสเตริโอ ฯลฯ ได้จัดทำแถบบันทึกเสียงลำเรื่องต่อกลอนจากคณะที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยม

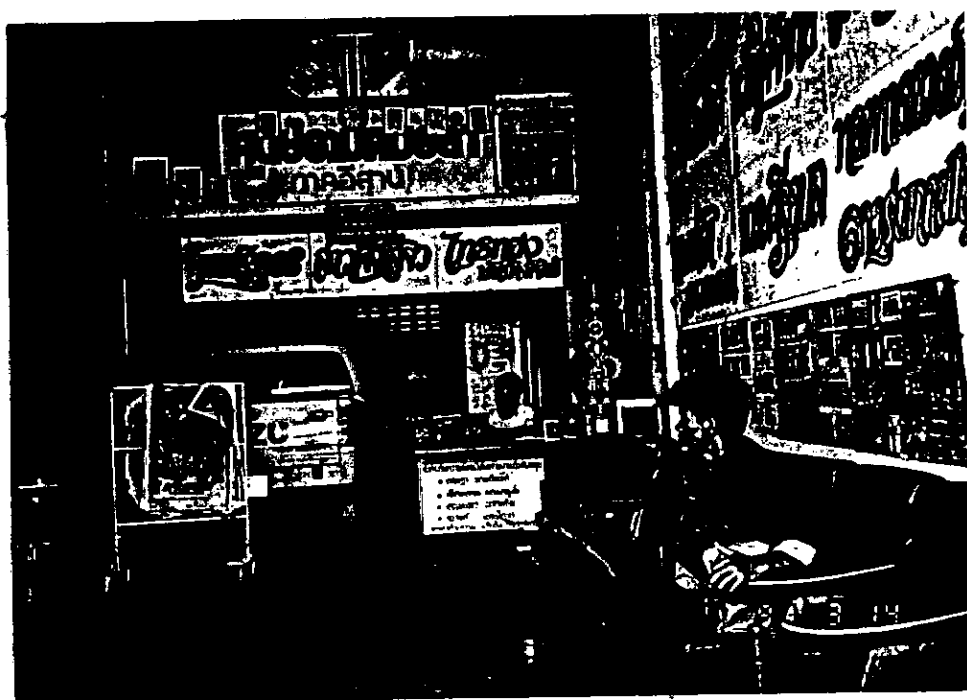
อยู่ขณะนั้น หรือมีเนื้อเรื่องที่น่าสนใจออกจากรายการข่าวอีสานทั่วไป หรือชาวอีสานที่ต้องไปทำงานใน กรุงเทพฯ ทำงานตามภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย และที่ไปทำงานแถบประเทศตะวันออกกลางอีก เป็นแสน ๆ คน เมื่อชาวอีสานคิดถึงบ้านก็จะหึงลาได้จากแถบบันทึกเสียง ทำให้ชาวอีสานเหล่านั้น ได้รับความสุขที่ได้คิดถึงความหลังเมื่อครั้งอยู่บ้านของตน ขณะเดียวกันโดยอุปนิสัยที่คนอีสานชอบความ สนุกสนานอยู่แล้วจึง ไม่เสียดายในการซื้อแถบบันทึกเสียงการลาไปหัง ธุรกิจการบันทึกเสียงการลาจึง ได้แพร่หลาย เกิดการแข่งขันจากบริษัทหลายบริษัท จำนวนแถบบันทึกเสียงลาของลาเรื่องต่อกลอนจึง เพิ่มขึ้นในตลาดแถบบันทึกเสียงมาก ผู้ซื้อมีโอกาสเลือกซื้อจากคณะหมอลำหรือหมอลำที่ตนชื่นชอบ ราคาของแถบบันทึกเสียงลาเรื่องต่อกลอนประมาณวันละ 30 - 50 บาท ชุดหนึ่งมีประมาณ 3 - 5 ม้วน จึงจะจบเรื่อง

ภาพประกอบ 5 แถบบันทึกเสียงลาเรื่องต่อกลอนเรื่องภูมะโรงและนางมะโรง

2. ภารกิจารรับงานเพื่อการแสดง

สมัยก่อนหมอลำจะมีการรวมตัวกันตั้งสมาคมหมอลำขึ้น เช่น สมาคมหมอลำแห่งประเทศไทย เพื่อเป็นศูนย์กลางในการรับติดต่อจากผู้ว่าจ้างหรือเจ้าภาพ เพื่อไปแสดงในงานต่าง ๆ สมาคมมักตั้งในตัวจังหวัด ส่วนหมอลำก็คือศิลปินจากหมู่บ้านต่าง ๆ ที่ไปสมัครเข้าสังกัดสมาคมนั้น ๆ การจัดตั้งสมาคมหมอลำ ทำให้การแสดงหมอลำเป็นการแสดงที่แพร่หลาย ต่อมาในปัจจุบันมีการตั้งคณะหมอลำมากขึ้น จึงมีผู้คิดริเริ่มจัดตั้งเป็น "สำนักงานหมอลำ" ขึ้นตามจังหวัดต่าง ๆ ในภาคอีสาน เช่น สมาคมแคนคู่ จังหวัดศรีสะเกษ สมาคมหมอลำประเทศไทย จังหวัดมหาสารคาม สำนักงานบ้านหักทมิฬ จังหวัดขอนแก่น สำนักงานสุธาโฆษา จังหวัดอุบลราชธานี ฯลฯ สำนักงานเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการรับติดต่อกับผู้ว่าจ้าง หรือบางครั้งสำนักงานก็เป็นผู้ออกทุนในการจัดตั้งคณะหมอลำให้แก่หมอลำ ค่าแสดงที่หมอลำได้รับจากผู้ว่าจ้าง จะต้องจัดแบ่งเป็นเปอร์เซ็นต์ให้แก่สำนักงานตามที่ได้ตกลงกันไว้ หมอลำจึงไม่ได้รับค่าแสดงเต็มที่เหมือนสมัยก่อน ดังนั้นหมอลำเรื่องต่อกลอนที่มีชื่อเสียงและพอมือทุน จึงจัดตั้งสำนักงานของตนโดยไม่ผ่านคนกลาง แต่ก็มีเป็นส่วนน้อย ทั้งนี้เพราะการจัดตั้งสำนักงานต้องใช้สถานที่ตั้งในเขตชุมชน การคมนาคมสะดวก เช่น บริเวณสถานีขนส่ง บริเวณตลาด แหล่งการค้า ฯลฯ เพื่อความสะดวกของผู้ว่าจ้าง ดังนั้นราคาค่าเช่าสถานที่ในพื้นที่ดังกล่าวจึงมีราคาสูง นอกจากนี้มูลาเนาของหมอลำส่วนมากก็อยู่ในชนบท อุปสรรคและปัญหาในการจะตั้งสำนักงานเองจึงมีมาก ฉะนั้นคณะหมอลำเรื่องต่อกลอนส่วนมากจึงยอมอยู่ภายใต้สังกัดของสำนักงานหมอลำที่คนกลางจัดตั้งขึ้น

ภาพประกอบ 6 สำนักงานหมอลำ

การสังกัดสำนักงานของคณะหมอลำนั้น สามารถที่จะขึ้นกับสำนักงานอื่นได้อีก แต่การรับงานแสดงจะต้องถือเอาวันที่ที่ทางสำนักงานแต่ละแห่งรับไว้เป็นเกณฑ์ตัดสินก่อนหลัง โดยให้รับงานที่มาติดต่อก่อน และเมื่อคณะหมอลำเรื่องต่อกลอนรับงานจากสำนักงานใด จะต้องแจ้งให้อีกสำนักงานหนึ่งทราบทันที การที่คณะหมอลำบางคณะสังกัดสำนักงานหลายแห่ง ก็เพื่อจะได้มีงานแสดงสม่ำเสมอ แต่คณะหมอลำก็ต้องจ่ายค่าแสดงเป็นเปอร์เซ็นต์ให้แก่สำนักงานแต่ละแห่งตามราคาที่ตกลงไว้

การรับงานแสดงของลำเรื่องต่อกลอนที่สังกัดสำนักงาน มีขั้นตอน ดังนี้

1. เมื่อผู้ว่าจ้างหรือเจ้าภาพมาติดต่อและระบุว่าจะจ้างลำเรื่องต่อกลอนคณะนั้น ๆ ทางสำนักงานก็จะเปิดแถบบันทึกเสียงตัวอย่างกลอนลำของคณะนั้นให้ฟัง เมื่อเจ้าภาพหรือผู้ว่าจ้างพอใจก็จะบอกวันเวลา และสถานที่ที่จะให้ไปแสดง ทางสำนักงานจะมีตารางการรับงานของแต่ละคณะไว้แล้ว ถ้าวันเวลาตรงกันกับผู้ว่าจ้างรายอื่น ผู้ว่าจ้างต้องเลือกวันที่จะให้ไปแสดง หรือเปลี่ยนคณะใหม่ที่ว่างตรงกับวันเวลาที่ผู้ว่าจ้างต้องการก็ได้ จากนั้นก็จะตกลงเรื่องราคาในการแสดง สำหรับอัตราค่าจ้างในการแสดงลำเรื่องต่อกลอน จะมีราคาตั้งแต่ 13,000 บาทขึ้นไป อัตราค่าจ้าง

จะขึ้นอยู่กับสถานที่และระยะทางที่จะไปแสดงด้วยว่าอยู่ภายในเขตจังหวัด หรือต่างจังหวัด ถ้าเป็นต่างจังหวัดและระยะทางไกล เช่น แถบจังหวัดภาคกลาง ภาคเหนือ อัตราค่าจ้างจะประมาณ 20,000 - 30,000 บาท เพราะต้องคิดค่าน้ำมัน ค่ายานพาหนะ ค่าเช่าเครื่องเสียง และค่าอาหารการกินของผู้แสดง รวมในราคานี้ด้วย

2. การทำสัญญาว่าจ้าง เมื่อตกลงราคาการแสดงแล้ว ทางสำนักงานจะจัดทำใบสัญญาการว่าจ้างจำนวน 3 ฉบับ แต่ละฉบับมีข้อความตรงกัน แล้วมอบให้ผู้ว่าจ้าง สำนักงาน และหัวหน้าคณะหมอลำ ฝ่ายละ 1 ฉบับ จากนั้นผู้ว่าจ้างจะต้องวางเงินมัดจำไว้แก่ทางสำนักงาน แล้วทางสำนักงานก็คิดเปอร์เซ็นต์ที่จะต้องให้กับคณะหมอลำจากเงินมัดจำนั่นเอง ประมาณร้อยละ 10 - 20 ส่วนค่าจ้างในการแสดงที่เหลือ ผู้ว่าจ้างจะมอบให้หัวหน้าคณะเมื่อการแสดงสิ้นสุดลง

การทำสัญญาว่าจ้างนี้ ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ปฏิบัติตามสัญญาก็สามารถฟ้องร้องได้ตามกฎหมาย ดังตัวอย่างใบสัญญาว่าจ้าง

ศูนย์รวมหมอลำภาคอีสาน

เล่มที่.....

ตึกกสิลาบันเทิง

เลขที่.....

เลขที่ 1112/152 คีรติ บ.บ.ส. อ.เมือง จ.มหาสารคาม 44000 โทร

เขียนที่.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ข้าพเจ้า.....บัตรประชาชนเลขที่.....อยู่บ้าน.....

บ้านเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

ซึ่งเป็นผู้ว่าจ้าง (ลำเรื่องต๋อกลอน ลำเพลิน ลำกลอน คนตรี ภาพยนตร์ หนังประโมไท)

คณะ.....เวที.....ผ้าล้อมอยู่กับ.....ไฟฟ้าอยู่กับ.....

ไปแสดงในงาน.....วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....ตรงกับ.....ค่า

เดือน.....เริ่มแสดงเวลา.....ถึงเวลา.....น.

โดยข้าพเจ้าได้ตกลงว่าจ้าง เป็นจำนวนเงิน.....บาท (.....)

ได้วางมัดจำไว้ เป็นจำนวนเงิน.....บาท (.....)

คงเหลือที่จะจ่ายอีก เป็นจำนวนเงิน.....บาท (.....)

1. ถ้าเป็นงานในลักษณะล้อมผ้าหาเงิน ผู้ว่าจ้างจะต้องวางมัดจำ 50 % โดยส่งมาให้อีกจำนวน.....บาท (.....) ส่วนที่เหลือจะจ่ายให้ในเวลา.....น. หรือก่อนการแสดง ถ้าเงินไม่ได้ตามสัญญาจะไม่ทำการแสดง และถือว่าผิดสัญญา

2. ผู้ว่าจ้างต้องรับผิดชอบความปลอดภัยแก่ชาวคณะในเวลาทำการแสดง และต้องมีเจ้าหน้าที่ให้ความคุ้มครองกับคณะด้วย

3. เส้นทางไม่ตรงตามสัญญา หรือลำบากจนรถของชาวคณะไม่สามารถเข้าไปได้ ชาวคณะจะเดินทางกลับทันที

4. อาหาร ที่หัก น้ำดื่ม ตลอดจนความสะดวกอื่น ๆ ค่ายอ้อ การขออนุญาตต่าง ๆ เป็นหน้าที่ของผู้ว่าจ้าง

5. เมื่อคณะไปถึงที่แสดง หรือทำการแสดงเสร็จแล้ว ผู้ว่าจ้างต้องจ่ายเงินตามสัญญาให้กับทางคณะโดยไม่บิดพลิ้วใด ๆ

6. หากทางคณะหมอลำขัดข้อง ทางสำนักงานจะแจ้งให้ผู้ว่าจ้างทราบล่วงหน้าภายใน 10 วัน ในกรณีนี้ทางสำนักงานจะคืนมัดจำให้ และหากทางผู้ว่าจ้างขัดข้อง ขอให้แจ้งสำนักงานทราบก่อนล่วงหน้า 10 วัน

7. ผู้ว่าจ้างจะคืนหมอลำถ้าเกิน 1 วัน ผู้ว่าจ้างจะไม่มีสิทธิ์รับเงินมัดจำคืน

8. ผู้ว่าจ้างผิดสัญญาที่ระบุไว้นี้ชาวคณะจะไม่แสดง ผู้ว่าจ้างจะต้องชดเชยค่าเสียหายครบตามสัญญา

9. หนังสือสัญญานี้ ทบทวน 3 ฉบับ มีข้อความตรงกัน ผู้ว่าจ้างถือไว้ 1 ฉบับ คณะหมอลำถือไว้ 1 ฉบับ และสำนักงานถือไว้ 1 ฉบับ

ทั้งสองฝ่ายได้อ่านข้อความในสัญญาแล้ว รับว่าถูกต้องจึงได้ลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐาน

(ลงชื่อ).....ผู้ว่าจ้าง

(ลงชื่อ).....ผู้รับจ้าง

(ลงชื่อ).....พยาน

(ลงชื่อ).....พยาน

(ลงชื่อ).....ผู้เขียนสัญญา

หมายเหตุการเดินทาง :

3. การติดต่อส่งข่าวแก่คณะหมอลำ เมื่อสำนักงานได้รับงานการแสดงไว้แล้ว จะทำการติดต่อส่งข่าวแจ้งไปให้คณะหมอลำเรื่องต่อกลอนนั้น ๆ ทราบ โดยใช้วิธีส่งโทรเลข ส่งจดหมาย หรือให้คนไปส่งข่าว หรือออกรายการทางสถานีวิทยุที่สำนักงานหมอลำได้เช่าเวลาไว้ เมื่อคณะหมอลำทราบข่าวก็จะมารับใบสัญญา แล้วไปแสดงตามกำหนด

การมีรายการทางสถานีวิทยุของสำนักงานหมอลำ นับเป็นวิธีการประชาสัมพันธ์เพื่อโฆษณาและแนะนำคณะหมอลำในสังกัดของตนที่ได้ผลอย่างยิ่ง เพราะผู้จัดรายการบางคนก็เป็นเจ้าของสำนักงานเอง หรือผู้จัดรายการบางคนได้รับคำตอบแทนจากสำนักงานแล้วก็จะบอกกล่าวถึงการเดินทางไปแสดงของคณะหมอลำในสังกัดให้ผู้ฟังทราบว่า จะเดินทางไปแสดงที่ใดบ้าง จะติดต่อเพื่อการแสดงได้ที่ไหน อย่างไร รวมทั้งมีการเปิดกลอนลำของคณะหมอลำที่มีการบันทึกเสียงเรื่องใหม่ไว้ในช่วงที่หยุดพักการแสดงมาเปิดให้ผู้ฟังได้ฟัง เมื่อผู้ฟังส่วนมากได้ฟังขณะที่ทำไร่ทำนาแล้วเกิดความชื่นชอบ ก็จะทำให้การติดต่อว่าจ้างให้ไปแสดงในงานต่าง ๆ เมื่อหมดฤดูทำนาแล้ว ดังนั้นการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบของการจัดรายการทางวิทยุเช่นนี้ ทำให้สำนักงานหมอลำประสบผลสำเร็จทางธุรกิจหมอลำเป็นอย่างมาก เพราะสื่อที่สามารถเข้าถึงชาวบ้านในชนบทได้อย่างทั่วถึงมากที่สุดก็คือวิทยุ

3. ธุรกิจให้เช่าเวที เครื่องเสียง แสง สี

ธุรกิจด้านนี้นับได้ว่าเป็นธุรกิจที่เกิดขึ้นมาเนื่องจากผลของการพัฒนารูปแบบการแสดงของหมอลำประเภทต่าง ๆ นั่นเอง เวที เครื่องดนตรี แสงสี เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการแสดงของลำเรื่องต่อกลอน เพราะถ้าเวทีการแสดงมีขนาดใหญ่ แข็งแรงมั่นคง ผู้แสดงก็มีความมั่นใจในความคงทนแข็งแรง จึงแสดงได้อย่างเต็มที่ ผู้ชมเองก็ชื่นชอบ เครื่องเสียงที่พร้อมจะทำให้ผู้ชมได้ยินเสียงของผู้แสดงอย่างทั่วถึง และแสงไฟที่สวยงามระยิบระยับไปด้วยสีสันทัน เข้ากับบรรยากาศในเนื้อเรื่อง สิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้ชมเกิดความตื่นตาตื่นใจและชื่นชอบ ดังนั้นคณะหมอลำที่ยังไม่มีเวที เครื่องเสียงและแสงสีเป็นของตนเอง จึงต้องใช้วิธีการเช่าจากผู้ทำธุรกิจด้านนี้ และราคาค่าเช่าจะถูกหรือแพงขึ้นอยู่กับชนิดของเครื่อง ขนาดของเครื่อง จำนวนเครื่องที่จะเช่า และจำนวนวันในการเช่า ผู้ทำธุรกิจนี้จะมีผู้คุมเครื่องเสียง แสง สี ณะทำการแสดง และมีการสร้างเวทีให้ คณะหมอลำเรื่องต่อกลอนมีหน้าที่เตรียมตัวในการแสดงเท่านั้น ธุรกิจการให้เช่าเครื่องเสียง เวที แสง สี นี้มีผู้จัดทำเป็นจำนวนมาก สำนักงานหมอลำบางแห่งก็เป็นเจ้าของธุรกิจให้เช่าเครื่องเสียง แสง สี ด้วย คณะลำเรื่องต่อกลอนบางคณะที่มีทุนเพียงพอก็จัดซื้อ เวที เครื่องเสียง แสง สี ให้เป็นของตนเองทำให้ประหยัดเงินค่าเช่าได้อย่างมาก

จะเห็นได้ว่า การรับงานทางธุรกิจของลาเรื่องต่อกลอนก็เป็นวิธีการที่ทำให้เกิดการแข่งขันกันในด้านต่าง ๆ โดยมีจุดประสงค์อยู่ที่การได้รับงานแสดงมากที่สุด เช่นเดียวกับที่หน่วยงานของรัฐและเอกชน สถาบันต่าง ๆ ได้จัดให้มีการประกวดการแสดงพื้นบ้านอีสาน เพื่อเป็นการฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปะการแสดงของอีสานไว้ การจัดประกวดลาเรื่องต่อกลอนก็เป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้คณะหมอลำมีการแข่งขันกัน หมอลำมีการตื่นตัวในการที่จะพัฒนาตนเอง พัฒนารูปแบบการแสดงในด้าน การเลือกเรื่อง เลือกผู้แสดง เลือกเสื้อผ้า ชักซ้อมบท เพื่อต้องการเอาชนะ ยิ่งการประกวดที่มีผู้ชมจำนวนมาก มีการถ่ายทอดเสียงทางสถานีวิทยุ ก็ยิ่งนับได้ว่าเป็นการประชาสัมพันธ์คณะของตนที่คุ้มค่าที่สุด การประกวดจึงทำให้คณะหมอลำมีความตั้งใจและเกิดแรงบันดาลใจมากกว่าเดิม ผู้วิจัยเห็นว่า นอกจากทำให้ผู้แสดงตื่นตัวแล้ว ถ้าคณะหมอลำใดได้รับรางวัลชนะเลิศหรือเข้ารอบรองชนะเลิศ ก็ย่อมได้รับชื่อเสียง เกียรติยศ เป็นที่รู้จักของผู้ชมหมอลำ จากนั้นสิ่งที่จะมีผลโดยตรงต่อคณะหมอลำนั้น ๆ ก็คือ ได้รับการว่าจ้างให้ไปแสดงในงานเทศกาลต่าง ๆ จึงนับได้ว่า การจัดประกวดก็เป็นวิธีการหนึ่งทีนอกจากจะได้ประโยชน์ทางตรงตามที่ตั้งจุดมุ่งหมายไว้แล้ว ยังได้ประโยชน์แฝงเร้นที่นับได้ว่าสำคัญสำหรับคณะหมอลำก็คือ การมีงานแสดงตลอดปี เพราะนั่นหมายถึงการทำให้มีสภาพทางเศรษฐกิจของผู้แสดงดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

วิวัฒนาการของลาเรื่องต่อกลอนจากสมัยก่อนจนถึงสมัยปัจจุบันดังที่ได้กล่าวมา ในทัศนะของผู้วิจัยมีความเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงของลาเรื่องต่อกลอนน่าจะมาจากสาเหตุดังนี้

1. สภาพทางสังคม

เมื่อสภาพทางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป ลาเรื่องต่อกลอนก็อยู่ไม่เจยไม่ได้ กระแสธารแห่งความอยาก ความต้องการ การดิ้นรนของมนุษย์ย่อมมีอยู่ในตัวเสมอ ดังนั้น ลาเรื่องต่อกลอนจึงมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม สภาพความนิยมของสังคม เพื่อให้ผลงานการแสดงเป็นที่ยอมรับของผู้ชม ซึ่งก็หมายถึงการจะได้มีงานแสดงอยู่อย่างสม่ำเสมอ ฉะนั้นลาเรื่องต่อกลอนจึงต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงด้านการแสดงให้มีสิ่งใหม่ขึ้น เพื่อเอาใจผู้ชม เอาใจตลาด อันจะมีผลต่อการได้มาซึ่งรายได้จากการแสดงเพื่อการดำรงชีพของหมอลำ แทนการมีจุดประสงค์เพื่ออนุรักษ์ศิลปะการแสดงดั้งเดิมของอีสานไว้เพียงอย่างเดียว

2. ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

การแสดงออกเพื่อความบันเทิงในสังคมปัจจุบัน ล้วนแต่ได้นำอุปกรณ์ทางเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาเป็นสิ่งที่เพิ่มความสนใจแก่ผู้ชมมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการแสดงของวงดนตรีลูกทุ่ง วงสตริง คอนเสิร์ตต่าง ๆ ตลอดจนการจัดประกวด หมอลำก็เช่นกันได้รับเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่

เข้ามาเพื่อพัฒนาการแสดงให้เห็นเข้ากับสภาพสังคม ลำเรื่องต่อกลอนจึงมีการรับเอาเครื่องดนตรีสากล ระบบแสงที่มีไฟพระปริบระยิบระยับ ระบบเสียงที่ใช้ลำโพงหลายขนาดมีทั้งเสียงทุ้ม เบาตามต้องการ เข้ามาประกอบการแสดง เพื่อให้เกิดความแปลกใหม่แก่ผู้ชม แต่ถึงอย่างไร ลำเรื่องต่อกลอนก็ยังคง เครื่องดนตรีอีสานคือแคนไว้เป็นคู่กับหมอลำไว้เช่นเดิม ถึงแม้บทบาทของแคนจะถูกลดความสำคัญ ลงไปบ้างก็ตาม

3. การรับอารยธรรมตะวันตก

สภาพสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปมากก็เพราะอิทธิพลของอารยธรรมตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นด้านใดอารยธรรมตะวันตกล้วนเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยขึ้นทุกวัน สำหรับในด้านการแสดงของละครเรื่องต่อกลอนก็เช่นกัน มีการเลียนแบบการแสดงดนตรีสากล ดนตรีลูกทุ่ง ซึ่งเลียนแบบมาจากแถบตะวันตกอีกทอดหนึ่ง ละครเรื่องต่อกลอนรับเอาการเต้นประกอบเพลงมาดัดแปลงเป็นทางเครื่องเพื่อเต้นออกท่าทางหรือแสดงวิธี

4. สภาพทางเศรษฐกิจ

เมื่อสภาพเศรษฐกิจของชาวอีสานตกต่ำลงเพราะการประกอบอาชีพทำนา ทำไร่
ไม่ได้ผล การดิ้นรนเพื่อให้ชีวิตคงอยู่ของชาวอีสานจึงเกิดขึ้น บางคนอพยพครอบครัวไปทำงานทำ
ในกรุงเทพฯ หรือต่างจังหวัดในภาคอื่น ที่เห็นว่ามีโอกาสสมบูรณ์กว่าภาคอีสาน ส่วนชาวอีสาน
ที่พอมีฝีมือในการแสดงหมอลำ ก็ต้องยึดอาชีพหมอลำเป็นอาชีพหลักแทนอาชีพทำนาทำไร่ เพื่อหา
รายได้จุนเจือครอบครัว ผลจากเศรษฐกิจที่เน้นความสำคัญของเงินเป็นหลัก ทำให้มีสำนักงาน มี
นายทุนอยู่เบื้องหลังของคณะลำเรื่องต่อกลอน ช่วงที่ว่างจากงานเทศกาล คณะหมอลำจึงมีการออก
ตระเวนแสดงตามหมู่บ้านต่าง ๆ โดยการเก็บค่าผ่านประตู การแสดงของลำเรื่องต่อกลอนจึงเปลี่ยน
จากการเล่นเพื่อความบันเทิง มาเป็นการแข่งขันหาเงินกันโดยแฝงมาในรูปของความบันเทิง

การเปลี่ยนแปลงของลำเรื่องต่อกลอนดังกล่าวจะยังคงมีอยู่ต่อไป เพื่อไม่ให้เกิดการหยุดนิ่งหรือลำหลัง เพื่อพัฒนาต่อไปตามสมัยนิยม แต่ถึงอย่างไรลำเรื่องต่อกลอนก็ยังคงรักษาสาระเค้าโครงเดิมไว้บ้าง เพื่อให้ผู้อ่านรุ่นหลังได้ทราบถึงรูปแบบการแสดงตั้งแต่เดิม

บทที่ 3

องค์ประกอบของการแสดงเล่าเรื่องต่อกลอน

การศึกษาและวิเคราะห์องค์ประกอบของการแสดงเล่าเรื่องต่อกลอน ผู้วิจัยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 8 คณะ องค์ประกอบสำคัญที่ศึกษา ได้แก่ เรื่องที่แสดง ผู้แสดง เครื่องแต่งกาย การเจรจา ท่าทางองุ่นและลีลาการพ้อง จาก เครื่องดนตรี เพลงประกอบ การแสดงและทางเครื่อง

เรื่องที่แสดง

เรื่องที่คณะหมอลำเรื่องต่อกลอนทั้ง 8 คณะนำมาแสดง ได้แก่ เรื่องท้าวสังกะตัต นางพญาหงส์ขาว ยายหมาขาว น้ำตาเมียหลวง ค้างเห็นเหม็นจัญญ์ ยาเมาให้ขี้ยาเมาให้ผ้า ลูกเขยกคำข้างลูกเขยหล้าต่อนกทา และเมียหนีเพราะหนี้หลาย

จากการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะทั้ง 8 คณะ พบว่า เรื่องที่นำมาแสดงได้มาจากการติดต่อขอซื้อเรื่องจากผู้แต่งกลอนเล่าที่รู้จักกัน และซื้อถือในฝีมือการแต่งในราคาตั้งแต่ 3,000 บาทขึ้นไป นอกจากนี้ยังมีการติดต่อขอซื้อเรื่องจากสำนักงานหมอลำบางสำนักงานที่มีเรื่องจำนวนมาก เพราะสำนักงานจะติดต่อกับผู้แต่งกลอนเล่าโดยตรงให้แต่งกลอนเล่าที่เป็นเรื่องทั้งสมัยเก่าและสมัยใหม่ แล้วสำนักงานขอซื้อเรื่องไว้เพื่อขายต่อให้คณะหมอลำที่ต้องการเรื่องในลักษณะนั้น ๆ

เรื่องที่เลือกมาแสดงในการประกวดครั้งนี้ หัวหน้าคณะจะเลือกเรื่องที่เห็นว่าผู้แสดงในคณะแสดงได้คล่องแคล่ว จดจากกลอนเล่าได้แม่นยำ และเข้าถึงบทบาทได้ดี รวมทั้งเป็นเรื่องที่หัวหน้าคณะคิดว่าเป็นเรื่องที่เด่นดังของคณะที่เคยทำให้ผู้ชมชื่นชอบมาแล้ว หัวหน้าคณะจะซักซ้อมความเข้าใจในการดำเนินเรื่องกับผู้แสดงก่อนที่จะมีการแสดง เพราะช่วงระยะเวลาที่มีจำกัด หัวหน้าคณะจะตกลงกับผู้แสดงว่ามีการตัดทอนเรื่อง รวบรวมเรื่อง หรือปรับปรุงเรื่องในช่วงใด เพื่อจะได้แสดงให้เหมาะสมกับเวลาและผู้ชมไม่เสียอรรถรส

ลักษณะของเรื่องที่นำมาแสดงทั้ง 8 คณะ ผู้วิจัยแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. เรื่องที่เป็นนิทานพื้นบ้านของอีสาน มี 4 เรื่อง ได้แก่ เรื่องท้าวสังกะตัต นางพญาหงส์ขาว ยายหมาขาว และน้ำตาเมียหลวง

2. เรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ โดยใช้คำพังเพยอีสานเป็นชื่อเรื่อง แล้วปรับแต่งเนื้อเรื่องให้มีความสัมพันธ์กับคำพังเพยนั้น มี 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องดีจังเห็น همینจังฮู้ ยาเมาให้ขี้ยาเมาให้หัว และลูกเขยกกคำข้างลูกเขยหล้าต่อนกทา

3. เรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ตามสภาพสังคม มี 1 เรื่อง คือเรื่องเมียหนีเพราะหนี้หลาย

1. เรื่องที่เป็นนิทานพื้นบ้านของอีสาน

1.1 เรื่องท้าวสังกะตัต เป็นนิทานพื้นบ้านอีสานเก่าแก่ที่อิงหลักธรรมะ มุ่งสอนให้คนสร้างกรรมดี ไม่อาฆาตจองเวร และเป็นคติสอนใจแก่สตรีในเรื่องความประพฤติ ที่ต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดา มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้

ท้าวพรหมทัตเป็นเจ้าผู้ครองเมืองจีน มีเมียชื่อนางสุเมธทา มีโอรสชื่อท้าวสังกะตัตเป็นหนุ่มรูปงามยังไม่มีคู่ครอง ท้าวสังกะตัตได้ยั่วยุคิดคิดเล่ห์เหลี่ยมถึงความงามของนางอรุณีธิดาท้าวพรหมศรีแห่งนครศรีเชียงใหม่ อยากจะได้พบนางอรุณี จึงขออนุญาตบิดามารดาปล่อยเรือนำสินค่าไปขายพร้อมทหารและที่เลี้ยง

ท้าวพรหมศรีหวงแหนนางอรุณีมาก ไม่อนุญาตให้ออกไปเที่ยวไกลตา วันหนึ่งนางอรุณีมีความร้อนรุ่มในใจ จึงขออนุญาตบิดามารดาไปเที่ยวเล่นทางน้ำ และได้ร้องเพลงมาลัยพร้อมแนบจดหมายให้ลอยไปกับกระแสน้ำเพื่อเสี่ยงทายหาเนื้อคู่ ท้าวสังกะตัตเป็นผู้ได้รับพวงมาลัยเสี่ยงทายนั้น เมื่อถึงเมืองจึงพยายามออกเร่ขายเสื้อผ้าเพื่อจะได้พบปะกับนางอรุณี เมื่อท้าวสังกะตัตได้พบนางอรุณีที่ตลาด ทั้งคู่ต่างมีความพึงพอใจกัน และได้พบปะพูดคุยกันที่กระท่อมในสวนที่ท้าวสังกะตัตพักอาศัยอยู่กับยายแก่คนเฒ่าสวน ต่อมาท้าวสังกะตัตลักลอบได้เสียกับนางอรุณีโดยที่บิดามารดาของนางอรุณีไม่ทราบเรื่อง จนท้าวพรหมศรีสงสัยในพฤติกรรมของลูกสาวที่มีท่าทีเปลี่ยนไป ได้พยายามวางแผนเพื่อจะทราบความจริงให้ได้ วันหนึ่งขณะที่ท้าวสังกะตัตลอบเข้าหานางอรุณี ได้ถูกหลวงพี่ทหารดักไว้บาดเจ็บสาหัสและเสียชีวิตโดยเข้าใจผิดว่าเป็นฝีมือของนางอรุณีที่คิดร้ายต่อตน นางอรุณีนึกสงสารมีใจปล่อยน้ำไป ศพท้าวสังกะตัตกลับลอยทวนกระแสน้ำไปถึงเมืองจีน ท้าวพรหมทัตและนางสุเมธทาเสียใจมาก ได้เก็บศพไว้สามเดือนจึงจะเผา นางอรุณีเศร้าโศกเสียใจจนร่างกายซูบผอม พระอินทร์สงสารจึงแปลงกายเป็นนกกระจอกสองตัวมาตกถึงกันถึงความเก่งกาจของแต่ละตัวว่า สามารถแปลงกายเป็นชายหรือหญิงได้ อีกฝ่ายบอกว่าเนื้อของตนสามารถชุบชีวิตคนตายให้ฟื้นได้ แล้วนกสองตัวก็ตักกันจนตาย นางอรุณิจึงย่างนกตัวหนึ่งและกิน เนื้อร่างกายก็กลายเป็นชาย อีกตัวหนึ่งนางได้หมักด้วยเกลือเรียกว่า "ลัมนก" แล้วเดินทางไปเมืองจีนเพื่อ

ซุขชีวิตสามี เมื่อท้าวพิชัยซุขชีวิตให้ท้าวสังกะทัตได้สำเร็จ ท้าวพรหมทัตศน์จึงยกเมืองให้ครองร่วมกับ
ท้าวสังกะทัต นางอรุณีในร่างของผู้ชายทราบจากปากคำของท้าวสังกะทัตว่ายังมีความแค้นใน
ตัวนางอรุณีเป็นอย่างมากอยู่ นางเสียใจมากจึงเขียนจดหมายเล่าความจริงให้สามีฟัง แล้วหนีกลับ
บ้านเมืองของตน ท้าวสังกะทัตเมื่อทราบเรื่องราวที่เป็นจริงทั้งหมดจึงออกเดินทางพร้อมบิดามารดา
ไปยังเมืองเชียงใหม่ ผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายจึงขอมาโทษต่อกัน แล้วจัดพิธีแต่งงานให้กับท้าวสังกะทัตและ
นางอรุณีอย่างสมเกียรติ

1.2 เรื่อง นางพญาหงส์ขาว เป็นนิทานพื้นบ้านเผ่าธรรมะ ที่แสดงให้เห็นถึงความ
โลกของมนุษย์ ความรักความห่วงใยของผู้เป็นแม่ที่มีต่อลูก และสอนให้มีความเมตตากรุณาต่อเพื่อน
มนุษย์ด้วยกัน มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้

ท้าวสุมังคะราชกษัตริย์เมืองโคดาวดี มีมเหสีชื่อนางวรรณธะรา ไม่มีบุตรธิดา
มีเพียงน้องชายของท้าวสุมังคะราช 2 คน ชื่อกุนทะลี และศรีสุวรรณ ทั้งสองได้ขออนุญาตพี่ชาย
เข้าป่าเพื่อเล่าเรียนวิชา เมื่อน้องชายเดินทางไปแล้ว ด้วยความโลภนางวรรณธะราจึงให้
ท้าวสุมังคะราชยกสมบัติส่วนที่เป็นของน้องทั้งสองให้กับตน ท้าวสุมังคะราชก็ยินยอมยกให้ด้วยความรัก
และลุ่มหลงมเหสี

ฝ่ายกุนทะลีและศรีสุวรรณ เดินทางไปป่าได้พบกับสองสาวชาวบ้าน คือน้อย
และมุกดาวลี ลูกสาวของตาใสและยายลี ชาวบ้านป่าที่ทุกข์ยาก เกิดความรักชอบพอกันจึงตกลงเป็น
สามีภรรยาโดยพ่อแม่ของฝ่ายหญิงรับรู้และเห็นดีด้วย มุกดาวลีและกุนทะลีมีลูกสาวชื่อบัทมา ลูกชาย
ชื่อแก้วกุมาร เมื่อมุกดาวลีคลอดแล้วก็ป่วยหนัก กุนทะลีจึงรีบเดินทางกลับบ้านเมืองเพื่อขอเงินพี่ชาย
มารักษามุกดาวลี นางวรรณธะราที่สะใภ้ไม่ยอม แต่ให้พี่พร้อมคิดคอกเบี้ย กุนทะลีจำใจต้องทำ
ทุกอย่างเพื่อต้องการนำเงินไปรักษาอาการป่วยของภรรยา เมื่อถึงบ้านปรากฏว่ามุกดาวลีตาย
เสียแล้ว กุนทะลีเสียใจมาก และนำลูกชายลูกสาวมาอาศัยอยู่กับพี่ชายและพี่สะใภ้ นางวรรณธะรา
ใช้กุนทะลีและลูกทำงานหนักเพื่อให้ได้รับความทุกข์ทรมานจะได้หนีไปจากครอบครัวตน แต่ทุกครั้ง
นางหงส์ขาวซึ่งก็คือมุกดาวลีได้ให้ความช่วยเหลือเสมอ จนความนี้ทราบถึงนางวรรณธะรา จึงบังคับ
ให้กุนทะลีไปจับนางหงส์ขาวมาให้ตนและฆ่าหงส์เพื่อจะกินตับแต่ตับหงส์นั้นบัทมาและแก้วกุมารได้นำไป
เพื่อจะกินเพราะความหิว ตับหงส์กลายเป็นปิ่นทองมากมาย วรรณธะราจึงกล่าวร้ายว่าหลานทั้งสอง
ไปขโมยปิ่นทองของตนมา ให้ทหารนำหลานไปฆ่าทิ้ง แต่พระอินทร์ได้ลงมาช่วยไว้จนกระทั่งกุนทะลี
และลูกทั้งสองมีความสุข ส่วนวรรณธะราได้รับผลจากกรรมชั่วที่ได้ก่อเอาไว้ในเวลาต่อมา

1.3 เรื่องยายหมาขาว นิทานพื้นบ้านเผ่าคติธรรมที่แสดงให้เห็นถึงผลของการมีความกตัญญูต่อมารดา แม้มารดาจะมีสภาพใดก็ตาม มีเนื้อเรื่องย่อดังนี้

เทพธิดาบัวศรีเดิมอยู่บนสวรรค์ แล้วได้เกิดเป็นนางหมาขาวในเมืองมนุษย์ เพื่อชดใช้กรรมเก่าที่ได้สร้างไว้ นางหมาขาวมีลูกสาวเป็นคนชื่อ จันท์ศรี และมลิทอง วันหนึ่งนางหมาขาวออกไปหาอาหารและผลไม้เพื่อมาเลี้ยงลูก เมื่อกลับมาไม่พบลูกเพราะพรานบุญมาพบเด็กทั้งสองจึงนำไปเลี้ยงเป็นลูกจนเติบโตเป็นสาวรุ่นสวยงาม จันท์ศรีมีรูปโฉมที่สวยงาม แต่อุบนิสัยไม่ดีถูกพรานบุญอบรมสั่งสอนอยู่เสมอ มลิทองมีรูปโฉมสวยงามลืพี่สาวไม่ได้ แต่อุบนิสัยเรียบร้อย อ่อนโยน มีน้ำใจดีจึงเป็นที่รักใคร่ของพรานบุญยิ่งนัก จันท์ศรีและมลิทองได้ซักถามความจริงเกี่ยวกับกำเนิดของตน พรานบุญจึงเล่าให้ฟัง จันท์ศรีไม่เชื่อและไม่พอใจเมื่อทราบว่าตนเป็นลูกของนางหมา ส่วนมลิทองกลับอยากพบหน้าแม่

ฝ่ายนางหมาขาวได้ออกติดตามหาลูกจนร่างกายผ่ายผอม แม้เวลาผ่านไปหลายปีนางก็ไม่ละความพยายาม ร่างกายของนางเต็มไปด้วยบาดแผลที่ถูกหนามเกี่ยว นางค้นค้นมาจนถึงบ้านของพรานบุญและได้พบกับลูกสาวทั้งสอง เมื่อทราบความจริงจันท์ศรีไม่ยอมรับว่านางหมาขาวเป็นแม่ เพราะมีความอับอาย นางแสดงกิริยาทำทางรังเกียจและขะแขยง มลิทองกลับต้อนรับแม่หมาขาวอย่างยินดี คุณแลปรนนิบัติด้วยความรักและเอาใจใส่ไม่มีความรังเกียจแม้แต่น้อย นางหมาขาวจึงได้พักอาศัยอยู่กับพรานบุญและลูกสาวทั้งสอง

ท้าวบาดานกษัตริย์หนุ่มประสาป่าพร้อมกับเทพสุวรรณ์โรหิตคู่ใจ แล้วได้พบจันท์ศรีและมลิทองที่ไปหาผลไม้ในป่า จันท์ศรีโกหกว่าตนเป็นลูกสาวเจ้าเมือง แต่มลิทองเล่าความจริงถึงกำเนิดของตนให้ทราบ ด้วยความสวยงามของนางจันท์ศรี ท้าวบาดานจึงรับนางไปเป็นมเหสีและเทพสุวรรณ์รับนางมลิทองเป็นภรรยา พรานบุญและนางหมาขาวคิดถึงลูกจึงเดินทางไปเยี่ยม นางจันท์ศรีกลับคำว่าและไล่ต้อนางหมาขาวจนร่างกายบอบช้ำ นางได้ชมชานไปหาลูกสาวคนเล็กคือ มลิทอง โดยมีพรานบุญไปเป็นเพื่อน มลิทองและเทพสุวรรณ์ให้การต้อนรับด้วยความจริงใจ เอาใจใส่ดูแลและปรนนิบัตินางหมาขาวและพรานบุญอย่างดี นางหมาขาวได้รับความเข้าใจจากการกระทำของจันท์ศรี ต่อมานางจึงสิ้นใจ จันท์ศรีไม่ยอมไปเผาศพ ปล่อยให้เป็นที่นอนของมลิทองและเทพสุวรรณ์ มลิทองและเทพสุวรรณ์ได้นำกระดูกของนางหมาขาวเก็บไว้บูชา กระดูกกลับกลายเป็นทองคำ จันท์ศรีรู้ข่าวจึงมาขอไห้กระดูกนางหมาขาวเพื่อจะเอาทองคำ และด้วยกรรมชั่วของนางที่ฆ่า กระดูกกลับยังมีสภาพเดิม จันท์ศรีโกรธมากสาปแช่งกระดูกของแม่ ภายหลังท้าวบาดาน

เนรเทศนางจันทร์ศรีออกจากบ้านเมือง ส่วนมลิทองด้วยความกตัญญูคุณต่อมารดาทำให้ชีวิตของนางพบแต่ความสุขความเจริญสืบต่อมา

1.4 เรื่อง น้ำตาเมียหลวง เป็นนิทานเก่าแก่ของอีสานเกี่ยวกับเรื่องของภรรยา น้อยภรรยาหลวงที่เล้าสืบทอกันมาและได้มีการดัดแปลงจากเรื่องเดิมบ้าง เนื้อเรื่องจะแสดงให้เห็นผลของความอิจฉาริษยาและความโลภของภรรยาน้อย มีเรื่องย่อดังนี้

พระเจ้าโพธิสารแห่งเมืองอินทปัตฐคามมีเหล่เอกชื่อมณฑิรา มีโอรส

3 พระองค์ มเหสีรองชื่อศรีไวซึ่งเลื่อนตำแหน่งมาจากสนม ศรีไวมีลูกติดจากสามีเดิมเป็นชายชื่อ พิมเสน พระเจ้าโพธิสารก็เลี้ยงดูอย่างดีไม่มีความรังเกียจ ศรีไวมีจิตใจริษยามณฑิราและโอรส เพราะอยากได้ตำแหน่งมเหสีเอก และทรัพย์สินสมบัติทั้งหมด จึงร่วมกันวางแผนกับพิมเสนไปว่าจ้างให้ไพร่หลวงทนายว่าโอรสทั้งสามของมณฑิราเป็นกาลีบ้านกาลีเมือง จะนำอันตรายมาสู่ราชบุตรต่อไป พระเจ้าโพธิสารเชื่อในคำทนายจึงให้น้ำโอรสไปปล่อยแม่น้ำ แล้วให้มณฑิราไปอยู่กระท่อมท้ายสวน

โอรสทั้งสามรอดพ้นจากความตายเพราะฤาษีได้ช่วยไว้ และเลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่ และเล่าความจริงเกี่ยวกับความเป็นมาของโอรสให้ฟัง ทั้งสามจึงออกติดตามหาพ่อแม่ เมื่อพบกับพระเจ้าโพธิสาร ความจริงทั้งหมดจึงถูกเปิดเผย พระเจ้าโพธิสารสั่งให้น้ำศรีไวและพิมเสนไปประหารชีวิต มณฑิราขอร้องให้ไว้ชีวิตแก่ศรีไวและลูก พระเจ้าโพธิสารจึงลดโทษให้โดยการถอดยศฐานบรรดาศักดิ์แล้วเนรเทศออกจากบ้านเมือง พระเจ้าโพธิสาร มณฑิรา และโอรสทั้งสามพระองค์ก็ครองเมืองอย่างมีความสุข

2. เรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ โดยใช้คำพังเพยอีสานเป็นชื่อเรื่องแล้วปรับแต่งเนื้อเรื่องให้มีความสัมพันธ์กับคำพังเพยนั้น

2.1 เรื่อง คีจิงเห็นเหินจิงฮู้ เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงการไม่มีคุณธรรมและหลักธรรมในการครองเรือน ความหลงมัวเมาในกามตัณหาจนพาตัวไปสู่ความยากลำบาก มีเรื่องย่อ ดังนี้

ยายพลอยเป็นแม่ม่าย ครั้นเมื่อสามีตายได้ทั้งทรัพย์สินสมบัติและไร่นาไว้พอเลี้ยงลูกชาย 2 คน จนเติบโตเป็นหนุ่ม คนพี่คือบุณฑนา บวชเป็นพระหลายปีแล้ว คนน้องชื่อทองลายุ้งบ้านดูแลยายพลอย ต่อมาบุณฑนาและคำหอมซึ่งเป็นเพื่อนกันได้ลาสิกขาบทพร้อมกัน เพราะมีความรักในตัวของบุพผาสาวสวยในหมู่บ้าน บุพผามีความรักในตัวของบุณฑนามากกว่าคำหอม จึงให้บุณฑนาพาผู้ใหญ่มาลู่ขอ และบอกให้คำหอมรอตนถ้ารอได้เพราะหากตนเป็นม่ายจะกลับมาแต่งงานกับคำหอม

ฝ่ายยายพลอยได้เตรียมหาลูกสะใภ้ไว้แล้วชื่อหนูพาน หนูพานเป็นภาพร้าวอาศัยอยู่กับลุงมือขุนนิสัยยันขันแข็งสุภาพเรียบร้อย เป็นที่ถูกใจยายพลอยมาก บุญหนาเมื่อทราบว่าจะต้องเข้าพิธีแต่งงานกับหนูพานก็ไม่พอใจ ตกลงกับยายพลอยว่าถ้าตนยอมแต่งงานกับหนูพานแล้ว ยายพลอยจะต้องไปรับบุพผามาเป็นภรรยาของตนอีกคนหนึ่ง

ชีวิตการครองเรือนของบุญหนามีปัญหาเพราะบุพผามีจิตใจริษยาหนูพาน ยิ่งทราบว่าหนูพานมีท้อง เห็นยายพลอยรักใคร่ห่วงใย บุญพาก็ยิ่งมีความเคียดแค้นและริษยามากขึ้น จึงหาทางกลั่นแกล้งหนูพานตลอดมา หนูพานแม้จะเป็นภรรยาหลวงแต่ก็จำต้องยอมอดทน หมั่นทำความดีเพื่อเอาชนะใจสามีและภรณาน้อยแต่ก็ไม่เป็นผล วันหนึ่งยายพลอยเห็นบุพผาทบตีหนูพาน ยายพลอยจึงด่าว่าและสั่งสอนบุพผา บุพผาได้เถียงและเข้าทำร้ายยายพลอย บุญหนากลับจากทำงาน เห็นเหตุการณ์ก็เข้าข้างบุพผา ยายพลอยเสียใจที่ลูกชายหลงมัวเมาจนไม่มีสติปัญญาใคร่ครองความดีความชั่ว นางจึงล้มป่วย โดยมีหนูพานคอยดูแลและปรนนิบัติ ยายพลอยเรียกทุกคนมาเพื่อให้ทราบว่า จะยกทรัพย์สินสมบัติให้ใครบ้าง บุญหนาโกรธมากเมื่อทราบว่าแม่ยกที่นาให้ตนเพียงเล็กน้อย นอกนั้นเป็นของทองลาและหนูพาน บุญนาจึงวางแผนฆ่าหนูพานโดยใส่ยาพิษในแกงปลา แล้วให้บุญหนายกไปให้หนูพาน หนูพานกลับนาไปนอนให้ยายพลอยกิน เมื่อยายพลอยตาย บุญหนาและบุพผาจึงปรึกษาราวว่า เพราะหนูพานฆ่าจึงไล่ให้หนูพานและทองลาออกจากบ้าน เมื่อหมดเล่ห์หนามบุพผาจึงให้บุญหนาโอนกรรมสิทธิ์ที่นาและทรัพย์สินเป็นของตน และต่อมาได้ลอบเล่นชู้กับคำหอม จนบุญหนาจับได้ บุพผาจึงหนีไปอยู่กับคำหอมพร้อมทรัพย์สิน บุญหนาไม่มีที่อยู่อาศัยได้สำนึกที่ตนกระทำชั่วกับหนูพาน น้องชาย และแม่ ออกติดตามหาหนูพานและทองลาจนพบ และขอยอมรับผิดชอบ ยอมให้ทุกคนลงโทษ พร้อมกับสัญญาว่าจะประพฤติดนเป็นสามีที่ดี เป็นพ่อ และพี่ที่ดี จะไม่ให้มีเหตุการณ์ร้ายเกิดขึ้นอีก หนูพานยอมยกโทษให้เพราะทองลาขอร้อง ครอบครัวยุบุญหนาจึงได้พบกับความสุข

2.2 เรื่อง ยาเมาให้ชู้ยามั้ให้ผัว เป็นเรื่องที่น่าสนใจจากคำพังเพยอีสานที่ว่า "ปลาตัวเดียวเน่าเหม็นคับข้อง" แล้วดัดแปลงใหม่เพื่อให้คติสอนใจแก่สตรีที่มีครอบครัว เพื่อให้ประพฤติดนในฐานะภรรยาอย่างถูกต้องเหมาะสม มีเรื่องย่อ ดังนี้

ยายคานแบ่งมีลูกชายชื่อคำสีซึ่งแต่งงานกับบุตแต่งจนมีลูกสาวและลูกชาย บุตแต่งมีนิสัยรักสวยรักงาม เกียจคร้านในการทำงานบ้านงานไร่ แต่คำสีและคานแบ่งก็ไม่ได้ว่ากล่าวแต่อย่างใด ครอบครัวยืนอยู่กันอย่างความสุขจนกระทั่งวันที่คำสีเดินทางไปทำงานรับจ้างที่จังหวัดจันทบุรี บุตแต่งจะมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปคือ จะแต่งตัวสวย หาน้ำท่าและยาสูบอย่างดีไว้คอยจарย์เมาซึ่งเป็นเพื่อนรักของคำสี และในที่สุดทั้งสองก็ลักลอบเป็นชู้กัน ลูกสาวลูกชายและยายคานแบ่ง

ขอร้องให้บุญแต่งเล็กประพาศติดเช่นนี้ บุญแต่งไม่ยอมกลับคำว่าและพาลหาเรื่องทะเลาะกับยายคำแพง ยายคำแพงจึงเขียนจดหมายเล่าเรื่องให้คำสีฟัง เมื่อคำสีกลับมาได้สอบถามเรื่องราวจนกระทั่งทราบความเป็นจริง ก็ขอร้องให้บุญแต่งเล็กกระทำ บุญแต่งโกรธและขอหย่ากับคำสี พร้อมกับนำลูกทั้งสองไปอยู่กับจารย์เฒ่าด้วย บุญแต่งลุ่มหลงอยู่กับจารย์เฒ่าจนไม่ดูแลลูกทั้งสองปล่อยให้ออกอยากและทำงานหนัก ลูกทั้งสองจึงพากันขอกลับไปอยู่กับยายคำแพง คำสีนั้นต่อมาก็ได้กรรยาใหม่ชื่อบัวลามีนิสัยเรียบร้อยขยันขันแข็ง ทำให้สภาพครอบครัวของคำสีมีความสุข

ฝ่ายจารย์เฒ่าวันวันก็มีความสุขเบื่อหน่ายในความเกียจคร้านของบุญแต่ง จึงหาเรื่องทะเลาะวิวาท และไล่บุญแต่งออกจากบ้าน บุญแต่งขมขานกลับมาหาคำสีเพื่อขอรับผิดและจะประพาศติดใหม่ให้เป็นภรรยาที่ดีและแม่ที่ดี แต่คำสีและคำแพงไม่ยอมเพราะครอบครัวมีความสุขอยู่แล้ว บุญแต่งจึงลาลูกและสามีเดินทางไปอย่างไร้จุดหมาย และด้วยความสำนึกในกรรมชั่วที่ตนเคยกระทำไว้ต่อครอบครัว บุญแต่งจึงได้ตัดสินใจบวชเป็นแม่ชี ณ วัดแห่งหนึ่ง

2.3 เรื่อง ลูกเขยยกคำข้าง ลูกเขยหล่อดอนกกระทำ เป็นเรื่องที่หน้าคำพิงเพยของอีสานมาดัดแปลงเพื่อชี้ให้เห็นถึงสติปัญญาของมนุษย์ว่า สติปัญญาของมนุษย์นั้นไม่ใช่จะมีได้เฉพาะผู้ที่เรียนมามาก บวชเรียนมามากเท่านั้น มีเรื่องย่อ ดังนี้

เศรษฐีจำปาและนางคำมี มีลูกสาว 3 คน คนโตชื่อสีกา คนรองชื่อวาสนา คนสุดท้องชื่ออาคา ทั้งสามสาวยังไม่ได้แต่งงาน ด้วยความไม่พอใจในการทำบุญทานของจำปาและคำมี ทำให้ต้องไปทำบุญที่วัดเสมอ สีกาจึงได้เกิดความนิยมชมชอบพระรูปหนึ่งที่บวชอยู่วัดชื่อเฒ่าและอาคา ก็มีใจขึ้นชอบในสามเณรรูปหนึ่งชื่อคำ ต่อมาพระเฒ่าได้ลาสิกขาบทเพราะต้องมาเลี้ยงดูบิดาที่แก่มาแล้ว พระเฒ่าได้ชื่อเรียกหลังการสึกว่า จารย์เฒ่า จารย์เฒ่าเป็นหนุ่มใหญ่บวชมานาน มีความรู้ในทางธรรมะเป็นอย่างดี เมื่อสึกแล้วบิดาอยากให้แต่งงานเพื่อจะได้ลูกสะใภ้มาดูแลและปรนนิบัติ จารย์เฒ่ามีใจชอบสีกาอยู่แล้วจึงให้บิดาไปสว่ขอ และด้วยความไม่รู้เรื่องในทางโลก จึงไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับภรรยา จนพ่อตาคือจำปาต้องให้คำแนะนำ นางสีกาจึงตั้งท้อง ส่วนเณรคำก็สึกออกมาเรียกกันว่าเชียงคำและได้แต่งงานกับอาคา จำปาเมื่อเห็นลูกเขยทั้งสองมีความสุขขันขันแข็งเอากการเอางานจึงมอบทุนให้ลูกเขยทั้งสองเพื่อทำการค้าขายคนละหนึ่งช้าง

ลูกเขยทั้งสองออกเดินทางไปเมืองอื่น จารย์เฒ่าเห็นช้างตัวใหญ่ คิดว่าถ้านำไปขายย่อมจะได้กำไรมาก จึงไปติดต่อยืมซื้อช้างในราคาหนึ่งช้าง เมื่อมาถึงบ้านทุกคนต่างชื่นชมว่าจารย์เฒ่ามีสติปัญญาดี ส่วนเชียงคำใช้เงินจำนวนน้อยไปซื้อนกกระทาตัวเล็ก ๆ จึงถูกพ่อตาค่อนแคะว่าจะทำอะไรได้อย่างไร อาคาคอยให้กำลังใจสามีว่า นกกระทาอาจจะทำให้มีเงินทองต่อไปก็ได้

และในที่สุดลูกเขยคนเล็กก็สามารถใช้นกกระทาทาการค้าขายต่อได้จนมีเงินทองเพิ่มขึ้น ส่วนลูกเขยคนโตนั้นขายช้างไม่ได้เพราะไม่มีใครซื้อ การค้าขายไม่เจริญเท่ากับลูกเขยคนเล็ก

3. เรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ โดยนำสภาพสังคมชนบทปัจจุบันในด้านการนิยมไปทำงาน ตะวันออกกลางของชาวบ้านมาแต่งให้ทันกับเหตุการณ์ เพื่อเป็นอุทาหรณ์และชี้ให้เห็นถึงผลกระทบในการครองเรือนทั้งชายและหญิงที่พึงจะกระทำ มี 1 เรื่อง ได้แก่เรื่อง "เมียหนีเพราะหนี้หลาย" มีเรื่องย่อดังนี้

ยายผันเมื่อสามีตายนางก็เลี้ยงดูลูกชายมาจนเป็นหนุ่ม และได้จัดการแต่งงานอย่างสมเกียรติกับสาวสวยในหมู่บ้านชื่อคำปลิว สักและคำปลิวยู่ด้วยกันมาจนมีลูก 2 คน คำปลิวนั้นมีนิสัยชอบแต่งตัว รักสวยรักงาม แต่ไม่ชอบทำงานบ้านและทำงานไร่นา เกรงจะทำให้ผิวพรรณของตนหมองคล้ำ ด้วยความรักในตัวของภรรยาคำปลิวไม่เคยว่ากล่าวให้คำปลิวต้องเสียใจ สู้ทนทำงานแทนภรรยาทุกอย่าง

สักันเมื่อเห็นเพื่อนบ้านพากันสมัครไปทำงานที่ประเทศแถบตะวันออกกันมาก ก็อยากจะไปบ้างเพื่อจะได้ส่งเงินมาให้ครอบครัว ครอบครัวจะได้มีฐานะดีขึ้น ยายผันก็ตามใจลูกชาย จึงนำที่มาเท่าที่มีอยู่ไปจำนองได้เงินมาสามหมื่นบาท แล้วสักันก็สมัครไปทำงานที่ประเทศลิเบีย สักันมีเพื่อนชื่อคำจันทร์ซึ่งก็แต่งงานแล้วกับศรีนวลมีลูก 2 คนเช่นกัน คำจันทร์นั้นเคยรักชอบกันกับคำปลิวเมื่อสมัยหนุ่มสาวมาก่อน แต่จำใจต้องแต่งงานกับศรีนวลที่พ่อแม่จัดการตกแต่งให้ คำจันทร์จะด่าว่าศรีนวลอยู่เสมอว่า เป็นคนขี้เหร่ และตนเองไม่เคยรัก ศรีนวลจำต้องอดทนเพราะเห็นแก่ลูกทั้งสอง คำจันทร์มีนิสัยเป็นหนุ่มสาวชอบเที่ยวเตร่ ไม่ชอบทำงานปล่อยให้หน้าตาของศรีนวลต้องทำไร่นาเก็บเกี่ยวข้าว

เมื่อสักันเดินทางไปทำงานที่ประเทศลิเบีย ได้ส่งเงินมาให้คำปลิวเก็บคอกอมเพื่อสร้างครอบครัว แต่คำปลิวนำไปใช้ซื้อเครื่องแต่งตัว และใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย พร้อมกับออกเที่ยวเตร่กับคำจันทร์ และที่สุดก็ลักลอบเป็นชู้กัน ทำให้สภาพครอบครัวของทั้งสองครอบครัวต้องมีอันแตกแยกกัน ลูก ๆ ต่างได้รับความเดือดร้อนผู้ที่เกี่ยวข้องก็ล้วนแต่ได้รับความทุกข์ เพราะผลจากกามตัณหาของชายหญิงที่ไม่รู้จักบาปบุญคุณโทษ

การลำดับเรื่องของเรื่องที่นำมาแสดง 8 เรื่อง มีลักษณะดังนี้

1. การเริ่มเรื่อง มีการปูพื้น นพมาศ ศิริกายะ¹ กล่าวถึงการปูพื้นว่า เมื่อการแสดงเริ่มขึ้นผู้ชมจะยังไม่ทราบว่า แสดงเรื่องอะไร ตัวผู้แสดงเป็นใครบ้าง มีความสัมพันธ์ระหว่างกันและกันแค่ไหน มีความคิดอ่านอย่างไร มีความต้องการอะไร สิ่งเหล่านี้ผู้แต่งจำเป็นต้องบอกให้ผู้ชมรู้ในตอนเริ่มเรื่อง เพื่อจะจุดความสนใจแก่ผู้ชม ขวนให้ติดตาม และเป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิหลังของเรื่องเท่าที่จำเป็น

การปูพื้นของลำเรื่องต่อกลอน จะเริ่มเรื่องด้วยการที่ตัวเอกของเรื่องจะออกมาเล่าด้วยกลอนแล้วจึงเจรจา และมีการบรรยายก่อนแล้วตัวเอกของเรื่องจึงเล่าและเจรจา

การเล่าด้วยกลอนแล้วจึงเจรจาทันทีของตัวเอกเพื่อเป็นการปูพื้น ผู้วิจัยพบลักษณะที่แตกต่างกัน ดังนี้

1. ตัวเอกเริ่มเล่าโดยกล่าวขอภัยผู้ชม บอกชื่อผู้แต่งเรื่อง และบอกที่มาของเรื่องแล้วจึงเจรจา ดังตัวอย่างจากเรื่องน้ำตาเมียหลวง

พระเจ้าไผ่สารลา : สาธุสา...ผู้ข้าขอมาไหว้ ยามลาไปอย่าป้อยคำ ล่าในเรื่องพระสัมา บางคาถาคิดบ่พอ ลืมถืมล่วงเกิน...แนวสืบฮู้บ่ที่เคย...คำพิงเพยเพิ่นเอ็นดาเนนเรื่องบ่สมบุรณ์ พวกลูกหลานเกิดมากาลกายลุน ใหญ่บ่ทันปรุมเบื่อง...พ่อแม่เอ๊ย...รามสุรเพิ่นเป็นคนเขียนเรื่อง ประพันธ์กลอนซอนแซกบ่แม่นแบกต่างหน้า ไทยละว่าส่วยเขมรในนิทานเรื่องนี้เพิ่นได้คัดเลือกเพิ่น...ออกจากหมู่ไบลานฮอยเพิ่นเอาเหล็กงานขี้คเขียนจดไว้...

พระเจ้าไผ่สารเจรจา: ไผ่สารคือนามข้า ครองนครอินตะปัตถา ประชาเชื้อบ่หมองหม่น มณิรามเหลืเอกตันเฮียงข้างผ่างชม ส่วนศรีไว้มเหลืฝ่ายซ้าย ย้ายตำแหน่งนางสนม...

2. ตัวเอกเล่าโดยทักทายผู้ชมแล้วกล่าวถึงผู้เรียบเรียงเรื่อง ชื่อคณะและขอให้ผู้ชมช่วยส่งเสริมการแสดงของคณะ แล้วจึงเจรจาเพื่อดำเนินเรื่อง ดังตัวอย่างจากเรื่องยาเมาให้ชู้ยามัวให้ผัว

¹นพมาศ ศิริกายะ. หนังสือเรียนศิลปกรรม ศ.033 การวิเคราะห์การละคร. 2524.

คำลีลา : ศรัทธาท่านผู้ฟังเสียง ผู้เรียบเรียงได้เขียนกลอน ได้บอณาตาราเค้า น้อคุณแม่
 เคียวนี้หนักหรือเบาจะคงสู้ศึกจะต้องมีครู ได้เรียนรู้มานาท่าน พี่น้องเอ๋ย ลูกศิษย์ของอาจารย์
 เขียงคานายคนี่พมณาท่าน้ำผาสนาม เคียวนี้ข้าศึกขามฝั่งน้ำทะเลใหญ่ยาวสุด แม่สมุทรคงคาได้
 แต่งเรือเอาไว้ ในวันนี้ไทยนิยงสัพพยจ้านลงงานกะปากอ่าว สวานาวาให้ล่องพันทะเล
 กว้างย่านไกล ผู้ฟังเอ๋ย เรือลี้ข้ามฝั่งได้อาศัยหมู่แพนเพน มายืนพายทอทักร้อยกันให้มันมม
 อย่าให้เรือมันล่มกลางวังเวินแม่น้ำใหญ่แพนมาเป็นแรงใจมากช่อยพาย โอ้ยช่อยคำให้ไปมมแม่น
 ผังชลละเตี้ยาเอ...นอยายนอ

คำลีเจรจา : สิบนิ้วขอกราบคารวะ บรรดาญาติสนิทมิตรที่แก่่น แพนที่รอรับฟังทั้งหลาย
 ทราบชะน่อย เคียวนี้ตั้งแต่คราวก่อนนั้นนะ อาทิตย์ก่อนได้มาเว้ากับลูกกับเมียว่า ลีลาเขา
 ไปเที่ยวจังหวัดจันทน์...

3. ตัวเอกจะเล่าเพื่อเป็นการทักทายและกล่าวขอบคุณผู้ชมที่ยังให้การต้อนรับแล้วจึง
 เจรจาแนะนำตนเองว่าแสดงในบทบาทใด ดังตัวอย่างจากเรื่อง ยายหมาขาว

บัวศรีลีลา : มื้อนี้มาเห็นหน้าประสบตาแพนเก่า เหมิดฮอดความสิว่าแสนปลื้มอ่มุรา
 พวกพ่อลุงแม่ป้าหน้าบ่าวอวอว ทั้งศรัทธากะหากหลายบ่าวสาวกะแซ่ซ้อง ลูกหลานมาวันนี้
 กะยังดีเสมอกาด จันขอกราบแทบเท้าพระคุณเจ้าบ่ลื้ม จันนี้คอยยืนหมั่นเตือนบ่พางกลางวัน
 สาแล้วลืบท่าง...

บัวศรีเจรจา : นามของข้ามีนามว่าบัวศรี เนาอยู่กลางป่าไม้ไพรกว้างผู้เดียว แต่ก่อนนี้
 นางเเนาอยู่สรวงสวรรค์ เพราะว่าการมนทันทน์จึงล่องลงภายใต้...

4. หัวหน้าคณะหรือผู้ทำหน้าที่บรรยายจะเล่าด้วยการทักทายผู้ชม แล้วจึงเจรจาเพื่อ
 แนะนำชื่อคณะ ชื่อเรื่องที่แสดง จากที่กล่าวถึงต่อไป และบอกชื่อตัวแสดงที่รับบทเป็นตัวเอก
 ดังตัวอย่างจากเรื่อง นางพญาหงส์ขาว

กุนทะลีลา : กตัญญูเวที่ค้ำมาคือธรรมประดับโลก พ่อแม่เอ๋ย เสียงวิหคมันทำฮ้องคือ
 แพนก้องคอกสงพร ลมพระพายพัดย้อนคือแพนก้องความมาหา ความพฤกษาพนาไพรก้อง
 ฮวยลงเพียงตุ้ม กาจจัดมิลิงภายใต้กัจจกัยลงชั้นหมใต้บัวกสารพัศพรหม...

กุนทะลีเจรจา : ในมือนี้อีกหลานเราชาวคณะเครื่องฟ้าวาศศิลป์สีนาเสนอผลงานใน
ท้องเรื่องนางพญาหงส์ขาว นางพญาหงส์ขาวจากแรกเกิดขึ้น ณ เมืองโคดาวดี เมืองโคดาวดี
กว้างปวงชนชมชื่น สุขราบรินทั่วหน้าลุ่มป่าคู่คู่คน พระเจ้าสุมังคะราชเป็นกษัตริย์สร้าง
ครองปรางค์ดุมไพร่ วรรณทะราแก่นไท้เทียมข้างพี่พระองค์ พระเจ้าสุมังคะราชมีน้องชาย
สองคน คนหนึ่งคือกุนทะลีและศรีสุวรรณ ฉากนี้ขอเชิญพ่อแม่พี่น้องพบกับพระเอกหนุ่มประจำ
ทีมงานนำเสนอโดยคุณ อุดรน้อย เมืองขอนแก่น

การปูพื้นเรื่องด้วยการใช้ผู้บรรยายแทนการเล่าของตัวเอก ผู้วิจัยข้อที่แตกต่างกัน
ดังนี้

1. ผู้บรรยายจะบอกลักษณะของเรื่อง ชื่อคณะ และเชิญชวนให้ผู้ชมช่วยให้คำแนะนำ
และติดตามชมการแสดง ดังตัวอย่าง

ผู้บรรยาย : พังเคื่องคนเล่าให้ฟังเอาบ้านบ่อน นิทานธรรมตั้งแต่ก่อน บ่แม่นเรื่อง
แอบอ้างแฝงซ่อนบ่อนนิยาย มีบ่อนดีบ่อนชั่วเป็นบ่อนสลับกัน พังมาฟังทางนี้นิทานดีสมัยเก่า
สมัยคนผู้เล่าคงลี้ล้อยู่กะมี บัดนี้เปิดคัมภีร์ไบเบิลลานออกมาอ่าน เพื่อลูกหลานผู้เกิดใหม่
ยังบ่ฮู้นิทานนี้เป็นจังใด แะแนวทางบอกไว้สืไป่องทางเดิน เชิดสลับและสัตะรับฟังใน
คืนนี้ บ่อนใดดีให้จำไว้ คิดในใจเป็นคำเงียน ครูผู้เขียนกลอนกล้างเรียนบ่อนใดมันบ่อ
เผื่อนฟังแล้วว่าอภัย ชาวคณะโทรทงความรู้น้อยบ่ทันเด่นคือเขา ความรู้เบาบางบท
ให้ข่อยพุงจูซี่ พรรณมานี้พอสมควรมันไว่ก่อน บัดนี้ตกเข้ามาถึงบ่อนตัวดำเนินใน
ท้องเรื่องเชิญพี่น้องให้รับฟัง

เรื่องท้าวสังกะทัต

2. ผู้บรรยายจะทักทายผู้ชม และบอกชื่อคณะว่ามีการคัดเลือกทีมงานเพื่อการแสดง
อย่างพร้อมเพรียง แล้วจึงแนะนำผู้แสดงตัวเอก ดังตัวอย่าง

ผู้บรรยาย : บัดนี้ บรรดาแฟนผู้คอยดำ ขยับมาสมาฟังเรื่อง มาฟังเสียงไอร้องหมอลำ
พื้นภาคอีสาน มื่อนี้มาแล้วท่านฟ้าใหม่สารคาม พวกักรวมทีมมาดั่งสัตตพาไว้ มื่อนี้มาแสดงให้
ตามแรงใจผู้เห็นชอบ เสียงประกอบต่อเรื่องคืนแฟนเจ้าผู้อยากเห็น จึงได้คัดเลือกพันคารา

เด่นมารวมทีม ล้วนแต่บุณพลดังสั่งมารวมเค้า บัดนี้หันมาเข้าพังกันสาตราเรื่อง เสียงลือลอม
หรือว่าแทศรัทธาเจ้าให้ค่อยฟัง เชื้ออันยาท่านเม่น ๆ กับบุณฑนาได้เลยผู้ข้า

เรื่องดีจึงเห็นเห็นจั่งอยู่

3. ผู้บรรยายจะบอกกับผู้ชมถ้าเรื่องราวที่จะเล่าไปตรงกับชีวิตจริงของใคร จากนั้น
จะบอกลักษณะของเรื่อง ชื่อเรื่อง ชื่อหัวหน้าคณะ และบอกชื่อผู้แสดงตัวเอกว่ารับบทบาทเป็นใคร
ในเรื่อง ดังตัวอย่าง

ผู้บรรยาย : ผู้ฟังเอ๋ย ก่อนเล่าในวันนี้ ถ้ามีบ่อนที่กินใจ หรือไปตรงกับใจ โปรดคอย
ผู้เขียนเรื่อง เป็นย่อนเงินหรือเบี้ยเฟื่องเลยมากมายเป็นเนื้อเรื่อง เมืองนอกเป็นเหตุ
ให้หัวเมียได้ห่างกัน ผู้ฟังเอ๋ย ทิดสุกันนี้ขึ้นเป็นหนี้เพี้ยมเงินเขา เมียได้เอาใจหนีเปลี่ยน
ใจไปมีชู้ บ่มีทุนลงลายก็ได้จางาจาไซ้ มื้อนี้ บ.จลาคน้อยขอมอบให้เป็นของค้อนท่านผู้ชม
สิบนิ้วขอกราบกำลานแจกจ่ายสุภาสิต ให้เขามีความคิ๋อย่าได้เป็นคือนี้ เมียหนีเพราะเป็น
หนี้คงมีมาอย่าได้หน่าย ขอบรรยายบทเบื้องต้นเอื้อนของเล่าแม่ย่าผัน พบกับทิดสุกันตอน
ฤดูกาลเก็บเกี่ยว เหลียวลงไปทุ่งกว้างข้าวข้าวดอกก็เต็มทุ่งนา สำหรับทิดสุกันเมอบหน้าที
ให้กับพระเอกยอดนิยม พงศ์ถวิล เวียงอุบล เป็นผู้รับบทบาทแสดงเมียหนีเพราะหนี้หลาย

เรื่อง เมียหนีเพราะหนี้หลาย

4. ผู้บรรยายจะบอกว่าผู้ใดแต่งเรื่องนี้ ลักษณะของเรื่องเป็นอย่างไร บอกชื่อเรื่อง
และชื่อคณะ ดังตัวอย่าง

ผู้บรรยาย : เพิ่นว่ากินก้อยกึ่งลิกอยน้อยใส่บักนาว เจ้าผู้สาวไกลบ้านลิหวนตาอย่าลืม
ท่าน ชัยสงวนหรืออาจารย์ปิ่นทองเป็นคนแต่ง นานิทานท้องเรื่องเป็นของค้อนผากถึง แม่ตุ๋เอ๋ย
คาโบราณเพิ่นว่าไว้ บ่ผิดฮึดคำสอนจารย์พาโลวดแต่โตคุณไม่ว่าบวชเรียนได้ หลายภาษา
ความรู้นัก หากแต่การเฮ็ดสร้างแต่พออยู่แฮ่ดบ่เป็น ผู้เป็นทิดว่านั่นบวชเจ็ดวันพอแต่ได้
เปลี่ยนชื่อ ถือว่าครองฮึดเค้าไผ่กะเว้าว่าดี สุ่มื้อนี้มีสิทธิ์ แม่เน่เขียนน้อยเขียนลอยเพิ่น

ปลายทางกะเอินใส่ ไม้ฝรั่งเกียจหน้าจาเว้ากะม่วนหุ มาพึ่งคุณทานนี้ลืมาคืบแม่ใหญ่ เพิ่นว่า
เขยผู้กกได้คำข้าง แต่เขยเหล่าต่อนกทา จากลูกหลานดอกฟ้าสารคามได้แล้ว ผู้บ้า

เรื่องลูกเขยกคำข้าง ลูกเขยเหล่าต่อนนกระทา

จะเห็นได้ว่าการปูพื้นของเล่าเรื่องต่อกลอนไม่ว่าจะเริ่มเรื่องด้วยการเล่าด้วยกลอนเล่า
หรือเริ่มเรื่องด้วยการบรรยาย สิ่งที่แตกต่างกันก็จะเป็นเพียงวิธีการในการเริ่มที่ไม่เหมือนกัน แต่
รายละเอียดอื่น ๆ เช่น การหักทลายผู้ชม บอกชื่อผู้แต่ง ชื่อเรื่อง ลักษณะเรื่อง หัวหน้าคณะ ชื่อคณะ
ก็ล้วนแต่ปรากฏในการปูพื้นของเล่าเรื่องต่อกลอนทุกคณะ

2. การดำเนินเรื่อง เมื่อมีการเริ่มเรื่องโดยให้ภูมิหลังความเป็นมาพอที่จะทำให้ผู้ชม
รู้เรื่อง และเริ่มให้ความสนใจแล้ว ก็จะมีเหตุการณ์เพื่อดำเนินเรื่องต่อไป การดำเนินเรื่องของ
เล่าเรื่องต่อกลอน จะมีวิธีการดำเนินเรื่องในลักษณะ ดังนี้

2.1 ตัวเอกของเรื่องจะต้องมีการเดินทางจากบ้านเมือง มีเรื่องท้าวสังกะตัต
ที่ต้องออกเดินทางไปเมืองนครศรีเชียงใหม่เพื่อไปค้าขายและท่องเที่ยว เรื่องนางพญาหงส์ขาว
กุนทะลีและศรีสุวรรณได้เดินทางออกจากบ้านเมืองเพื่อไปเล่าเรียนวิชา เรื่องลูกเขยกคำข้าง
ลูกเขยเหล่าต่อนนกระทา จารย์เฒ่าและเชียงคำต้องออกเดินทางไปต่างเมืองเพื่อทำการค้าขาย
เรื่องยาเมาให้ขี้ยาฆ่าให้หัว คาสีต้องเดินทางไปต่างเมืองเพื่อรับจ้างทำงาน และเรื่องเมียหนี
เพราะหนี้หลาย สุกันได้เดินทางไปต่างประเทศเพื่อทำงาน

2.2 ตัวเอกฝ่ายชายมักจะพบคู่ครอง โดยการเดินทางไปถึงเมืองฝ่ายหญิง ดังเช่น
เรื่องท้าวสังกะตัตที่เดินทางไปต่างเมืองแล้วได้พบกับนางอรุณี เรื่องยายหมาขาว ท้าวบาคาและ
เทพสุวรรณได้พบคู่ครองคือนางจันทร์ศรีและมลิทองเมื่อไปเที่ยวป่า เรื่องนางพญาหงส์ขาว กุนทะลี
ได้ออกเดินทางไปต่างเมืองเพื่อเล่าเรียนวิชาแล้วได้พบกับมุกดาวลีในป่า เรื่องนอกเหนือจากนี้
จะเป็นเรื่องที่ตัวเอกมีคู่ครองอยู่แล้ว

2.3 มีสื่อชักนำให้ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงได้พบกัน คือเรื่องท้าวสังกะตัต สื่อที่ชักนำ
ให้ตัวเอกฝ่ายชายได้พบตัวเอกฝ่ายหญิงคือ พวงมาลัยดอกไม้ เรื่องยายหมาขาวและนางพญาหงส์ขาว
สื่อที่ทำให้ฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ได้พบกันก็คือเหตุนั่งเฝ้า

2.4 สิ่งที่ใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินเรื่องเพื่อให้เรื่องดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง
คือเรื่องท้าวสังกะตัต พระอินทร์ได้แปลงกายเป็นนกเพื่อช่วยนางอรุณีให้มีวิธีการ ไปช่วยชุบชีวิตสามี
และเรื่องนางพญาหงส์ขาวพระอินทร์ก็ช่วยให้ลูกทั้งสองของกุนทะลีรอดพ้นจากการฆ่าของ

นางวรรณทะรา เรื่องน้ำตาเมียหลวง คำทำนายของโหรเป็นเครื่องมือที่ทำให้เรื่องดำเนินไปอย่างน่าติดตามเพราะโหรทั้งสามของนางมณฑิรา ต้องถูกนำไปปล่อยลอยแพในแม่น้ำ

2.5 การบอกเหตุล่วงหน้า มิใช่การบอกตรงว่าเนื้อเรื่องจะดำเนินต่อไปอย่างไร แต่เป็นการบอกใบ้หรือผูกเหตุการณ์ให้ผู้ชมอยากติดตามว่าจะเกิดอะไรขึ้น หรือเรื่องจะเป็นอย่างไร มีการใช้วิธีการดำเนินเรื่อง โดยใช้ความฝัน คือเรื่องท้าวสังกะตัตที่นางอรุณีได้เล่าความฝันของตน ให้บิดามารดาฟังก่อนที่จะได้พบกับท้าวสังกะตัต และเรื่องยาเมาให้ขี้ ยามั่วให้หัว เมื่อกรรยามีขี้ คาสีซึ่งไปทำงานที่จังหวัดจันทบุรี ได้ฝันร้ายว่าไฟไหม้บ้าน ดังนั้นความฝันจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้การดำเนินเรื่องดำเนินเป็นไปอย่างชวนให้ติดตาม

3. ความยุ่งยาก จะเป็นแรงผลักดันที่ผู้แต่งกลอนนำมาใช้เพื่อให้เกิดความขัดแย้ง ทะຍอยเข้ามาเรื่อย ๆ เป็นการทำให้เรื่องมีความเข้มข้นขึ้น ความยุ่งยากและความขัดแย้งที่ปรากฏในลาเรื่องต่อกลอนคือ ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ดังตัวอย่างเรื่อง น้ำตาเมียหลวงและ คีจิงเห็นเหม็นจั่งฮู้ ที่มีความขัดแย้งระหว่างภรรยาน้องภรรยาหลวง และแม่ของสามี เรื่องยาเมาให้ขี้ ยามั่วให้หัว ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นคือ ความขัดแย้งระหว่างลูกสะใภ้และแม่สามี เรื่อง นางพญาหงส์ขาวและยายหมาขาว เป็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และสัตว์ เพราะตัวเอกมีความขัดแย้งกับตัวโกง และตัวโกงก็เกิดความขัดแย้งกับสัตว์ที่มาช่วยตัวเอก และเรื่องเมียหนี เพราะหนีหลาย เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งของมนุษย์ที่มีต่อสภาพสังคมที่นิยมความมีฐานะทางการเงิน นิยมวัตถุ จึงทำให้มีพฤติกรรมที่ผิดทอนของคลองธรรมไป

4. จุดสูงสุดของเรื่อง เป็นช่วงขณะที่มีความตึงเครียดมากที่สุดในเรื่อง หรือที่ใช้เรียกทับศัพท์ว่า "ไคลแมกซ์" ของเรื่อง ลาเรื่องต่อกลอนในแต่ละเรื่องจะมีจุดสูงสุดของเรื่องเพื่อให้ผู้ชมเกิดความอยากรู้อยากเห็นและอยากติดตามว่าเรื่องราวจะเป็นอย่างไร ตัวอย่างเช่น

ในเรื่อง ยาเมาให้ขี้ ยามั่วให้หัว จุดสูงสุดคือตอนที่บุดูแต่งขมาพานมาอ้อนวอนขอคืนดีกับสามี โดยให้สัญญาว่าจะประพฤติดัวเป็นภรรยาและแม่ที่ดี แล้วสามีจะให้ภักดิ์หรือคืนดีด้วยหรือไม่

ในเรื่อง ท้าวสังกะตัต จุดสูงสุดคือ ตอนที่พระเจ้าโพธิสารทราบความจริงจากโหรทั้งสามแล้ว จะตัดสินใจลงโทษนางศรีไวและลูกชายอย่างไร

ในเรื่อง ลูกเขยกักคำข้าง ลูกเขยหล่่าต่อนกทา จุดสูงสุดคือตอนที่พ่อตาได้ให้เงินลูกเขยทั้งสองคนคนละหนึ่งซังเพื่อทำการค้าขาย ลูกเขยทั้งสองจะมีวิธีการในการใช้เงินเพื่อทำการค้าอย่างไร และมีเหตุผลอย่างไร

5. การคลี่คลายเรื่อง จะเป็นตอนท้ายของเรื่องที่ปัญหาต่าง ๆ ได้คลี่คลายไปเพื่อแสดงให้เห็นผลสุดท้ายของตัวเอกในเรื่อง และเพื่อลงเอยเรื่องให้จบอย่างเป็นที่พอใจแก่ผู้ชมตัวอย่างเช่น

ในเรื่อง ท้าวสังกะทัต ตอนท้ายของเรื่อง นางศรีไวและลูกชายถูกถอดยศจากการเป็นมเหสีแล้วให้เนรเทศออกจากเมืองเพื่อชดใช้การกระทำที่เคยก่อไว้

ในเรื่อง ยาเมาให้ชู้ ยามั่วให้หัว ตอนท้ายของเรื่อง บุณแตงต้องหนีจากความอับอายขายหน้า การถูกเหยียดหยามและสมน้ำหน้าของคนที่คบครวด้วยการออกบวชเป็นแม่ชี

ในเรื่อง ยายหมาขาว ตอนท้ายเรื่อง จันทรศรี ถูกเนรเทศออกจากบ้านเมืองเพราะความประพฤติไม่ดี ส่วนเลืทองเป็นลูกที่ดี มีความกตัญญูที่มีชีวิตอย่างมีความสุข

6. เอกภาพ หนพาส ศิริกายะ¹ ให้ความหมายคำว่าเอกภาพคือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ลักษณะที่แสดงว่ามีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเชื่อมโยงอยู่ด้วยกัน เช่น เรื่องมีเนื้อหาสาระสำคัญไปในทางใด รัก เสียสละ หรือการไม่จองเวร

สำหรับความเป็นเอกภาพของเรื่องในลำเรื่องต่อกลอนนั้น จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าเอกภาพของเรื่องอยู่ที่การให้ข้อคิดเห็นแก่ผู้ชมในเชิงปรัชญาและศีลธรรมที่มีอยู่ในหลักธรรมของพุทธศาสนา เช่น หลักแห่งกรรมดีกรรมชั่ว เรื่องบาปบุญ และหลักของอนิจจัง ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ประชาชนในภาคอีสานยึดถืออยู่แล้ว

ในการศึกษาเรื่องที่ใช้การแสดงของลำเรื่องต่อกลอน ผู้วิจัยได้พบข้อที่น่าสังเกตได้แก่

1. เรื่องที่นำมาแสดงทุกเรื่อง เป็นเรื่องการต่อสู้ระหว่างฝ่ายธรรมะกับฝ่ายอธรรม หรือฝ่ายความดีกับฝ่ายความชั่ว และผลสุดท้ายความชั่วก็ต้องพ่ายแพ้ความดี
2. ใจความของเรื่อง มุ่งที่จะสั่งสอนให้ทำดี ละเว้นการทำชั่วเพราะไม่มีใครหลีกพ้นกรรมที่ก่อไว้ และให้ระงับเวรด้วยการไม่จองเวร แต่ให้ละเวรด้วยการทำความดี
3. เรื่องที่นำมาแสดงจะยึดหลักคำสอนของพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ และจะเกี่ยวพันกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมด้วย เช่น ความกตัญญูรู้คุณพ่อแม่ รู้คุณผู้มีคุณ การครองเรือน การครองชีพ เป็นต้น

¹หนพาส ศิริกายะ. หนังสือเรียนศิลปกรรม ศ.033 การวิเคราะห์บทละคร. 2524.

4. เรื่องที่แสดงต้องเป็นเรื่องที่เข้าใจง่าย อาจเป็นเรื่องราวในชีวิตประจำวัน การทํามาหากิน ความเป็นอยู่ เรื่องในครอบครัว เมียหลวงเมียน้อย เรื่องไม่มีความซับซ้อน เพราะจะทำให้ผู้ชมไม่เข้าใจ หรือต้องไม่เป็นเรื่องที่ก่อให้เกิดความขบขันให้ผู้ชมต้องขบคิดอย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้เรื่องที่แสดงจะไม่คำนึงถึงความเป็นไปได้หรือไม่ เพราะบางเรื่องตัวผู้แสดงบางตัว อาจหายไปเลยโดยไม่มีการกล่าวถึงอีกเลยก็ได้ ทั้งนี้เพราะจุดประสงค์ในการแสดงที่สำคัญของ ลำเรื่องต่อกลอนก็คือ ต้องการให้ผู้ชมเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน

ผู้แสดง

การแสดงลำเรื่องต่อกลอนจะมีจำนวนผู้แสดงประมาณ 10 - 15 คน และตัวแสดงที่เป็น ตัวสำคัญในการแสดงของแต่ละคณะมีดังนี้

ตัวพระตัวนาง หมายถึง ผู้แสดงฝ่ายชายและฝ่ายหญิงที่มีบทบาทเป็นตัวเอกของเรื่อง มีความเกี่ยวพันกันในเรื่องรักใคร่ และเป็นตัวสำคัญที่ทำให้การดำเนินเรื่องน่าสนใจและน่าติดตาม บทของตัวพระตัวนางนั้นจะขึ้นอยู่กับเรื่องที่จะแสดงว่าจะรับบทเป็นกษัตริย์หรือคนธรรมดา และจากการ วิจัยลำเรื่องต่อกลอน 8 คณะ ผู้วิจัยพบว่า บทของตัวพระที่เป็นกษัตริย์มี 4 เรื่อง คือเรื่องท้าว สังกะทัต เรื่องยายหมาขาว เรื่องนางพญาหงส์ขาว และเรื่องน้ำตาเมียหลวง บทของตัวละครที่เป็นคนธรรมดามี 4 เรื่อง คือเรื่องดีจั่งเห็นเหม็นจั่งฮู้ เรื่องยาเมาให้ขี้ยาเมาให้หัว เรื่องลูกเขย กกคำช้าง ลูกเขยหล้าต่อนกกระทา และเรื่องเมียหนีเพราะหนีหลาย ส่วนตัวนางที่รับบทเป็นราชินี มี 2 เรื่องคือ เรื่องท้าวสังกะทัต และเรื่องน้ำตาเมียหลวง ที่เหลืออีก 6 เรื่อง ตัวนางรับบทเป็น หญิงชาวบ้านธรรมดา คือเรื่องนางพญาหงส์ขาว ยายหมาขาว ดีจั่งเห็นเหม็นจั่งฮู้ ยาเมาให้ขี้ ยาเมาให้หัว ลูกเขยกกคำช้างลูกเขยหล้าต่อนกกระทา และเมียหนีเพราะหนีหลาย

ตัวพระรอง-นางรอง หมายถึง ผู้แสดงฝ่ายชายและฝ่ายหญิงที่มีบทบาทหรือศักดิ์เป็นรอง ตัวพระตัวนาง ตัวพระรอง-นางรอง มักจะรับบทเป็นพี่ชาย น้องชาย พี่สาว น้องสาว และเพื่อนสนิท ดังเช่น เรื่องยายหมาขาวตัวนางรองรับบทเป็นพี่สาวของตัวนาง และเรื่องนางพญาหงส์ขาว เรื่อง ดีจั่งเห็นเหม็นจั่งฮู้ ตัวพระรองรับบทเป็นน้องชายของตัวพระ

ตัวพ่อแม่ หมายถึง ผู้แสดงที่รับบทเป็นพ่อแม่ของฝ่ายตัวพระและตัวนาง มีทั้งที่เป็นกษัตริย์ และคนธรรมดา เป็นผู้แสดงที่มีส่วนสำคัญในการดำเนินเรื่องให้เกี่ยวเนื่องกันไป

ตัวโกง หมายถึง ผู้แสดงฝ่ายชายและฝ่ายหญิงที่แสดงบทอิจฉาริษยาตัวพระหรือตัวนาง เพื่อให้เนื้อเรื่องมีความเข้มข้น สนุกสนานชวนให้ติดตาม ผู้แสดงเป็นตัวโกงจะใช้กริยาทำทางและคำพูด

เพื่อกลั่นเกล้ง หรือกระทำกวีติทางเพื่อทำลายตัวพระหรือตัวนาง ตัวโง่งนัยเป็นตัวขู่อีกตัวหนึ่ง ในการแสดงเล่าเรื่องต่อกลอนที่ทำให้ผู้ชมมีอารมณ์ร่วมด้วย จากการศึกษาเล่าเรื่องต่อกลอน 8 คณะ ผู้วิจัยพบว่า ตัวโง่งที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องเป็นตัวโง่งฝ่ายหญิง 6 เรื่อง ได้แก่ เรื่องนางพญาหงส์ขาว ยายหมาขาว น้ำตาเมียหลวง คัจจเห็นเหม็นจั่งฮู้ เมียหนีเพราะหนีหลาย และเรื่องยาเมาให้ขี้ยาเมาให้ผัว ที่เหลืออีก 2 เรื่อง เป็นตัวโง่งฝ่ายชาย 1 เรื่อง คือเรื่องท้าวสังกะทิต และเรื่องลูกเขยยกค้าช้างลูกเขยหล้าต่อนกกระทา ไม่มีตัวโง่งเพราะเป็นเรื่องที่ออกไปในทางขำขัน

ตัวตลก หมายถึง ผู้แสดงที่ทำหน้าที่สร้างความขบขัน ความครื้นเครงให้แก่ผู้ชม ลักษณะของ ตัวตลกและบทตัวตลกจะไม่มีเขียนไว้ในบทของเรื่องที่แสดง แต่เวลาแสดงจริง ทุกคณะจะต้องมี ตัวตลกแทรก ตัวตลกจึงเป็นผู้แสดงที่ขาดไม่ได้ในการแสดง เล่าเรื่องต่อกลอนแต่ละคณะจะมีตัวตลก 2 - 3 คน ตัวตลกจะมีทั้งที่เป็นฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ทำหน้าที่ติดตามตัวพระตัวนาง ช่วยดำเนินเรื่องและสร้างความขบขันไปพร้อมกัน บางครั้งตัวตลกจะทำหน้าที่เป็นทั้งพี่เลี้ยง และเพื่อนของ ตัวพระตัวนางด้วย ชื่อของตลกก็นิยมตั้งให้ผู้ฟังขบขัน เช่น หอย สกายแล็บ จ่อยชา คาปิ่น หรือ ชื่อ ไข่ บู่จ๊ก (ชื่อใคร นามสกุล ไม่รู้จัก) การแสดงของตัวตลกส่วนมากจะเป็นการแสดงท่าทาง และใช้คำพูดไปตามอารมณ์ ตามสภาพเหตุการณ์ ไม่ต้องอาศัยหลักอะไร เล่นขบขันออกไปตาม อัดในมิติแต่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับเรื่อง ซึ่งบทของตัวตลกนี้หัวหน้าคณะจะไม่กำหนดว่าจะ ต้องพูดหรือแสดงอย่างไร ให้ตัวตลกทำหน้าที่โดยอิสระ ผู้รับบทเป็นตัวตลกจะทำการซักซ้อมมุขตลก กันเอง รวมทั้งอาศัยปฏิภาณไหวพริบของแต่ละคนด้วย และจากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า เล่าเรื่อง ต่อกลอนบางคณะใช้กะเทยแสดงเป็นตัวตลกฝ่ายหญิง ทั้งนี้อาจจะเพื่อความสะดวกเมื่อต้องแสดงบทที่มีการ เปลี่ยนเสื้อผ้าในฉากนั้น และเพื่อให้ผู้ชมเกิดความสนุกสนาน

ตัวประกอบ หมายถึง ผู้แสดงที่ทำหน้าที่ผูกโยงโครงเรื่องให้ประกอบกันอย่างสมเหตุสมผล สมลักษณะ อาจมีตำแหน่งยศศักดิ์ แต่ก็ไม่ใช่ตัวสำคัญที่จะเป็นจุดสนใจแก่ผู้ชมเท่าใดนัก ตัวประกอบ แบ่งออกเป็น ตัวประกอบสัมพันธ์บท คือตัวประกอบที่จำเป็นต้องแสดงบทเพื่อให้การดำเนินเรื่อง สอดคล้องกันไป มีบทบาทและความสำคัญร่วมกับการแสดงบทบาทของผู้แสดงตัวอื่น ๆ ตัวประกอบ สัมพันธ์บทนี้เป็นส่วนหนึ่งของเรื่อง เช่น ฤาษี ไพร เทวดา พระอินทร์ ถ้าขาดตัวประกอบเหล่านี้ การแสดงอาจแปรสภาพเปลี่ยนไปได้ ส่วนตัวประกอบเสริมเรื่อง คือตัวประกอบที่ไม่มีบทสัมพันธ์กับ ผู้อื่น แต่มีบทบาทเฉพาะตัวที่นำมาประกอบไว้ เพื่อให้ลักษณะของเรื่องเป็นจริงมีชีวิตชีวขึ้น เช่น ทหาร ประชาชน ชาวบ้าน ถ้าขาดตัวประกอบเหล่านี้ก็ไม่ทำให้เรื่องเสียไป

ผู้แสดงที่เป็นตัวสำคัญในการแสดงเล่าเรื่องต่อกลอนดังกล่าว ส่วนมากจะยังคงรับบทบาทในการแสดงเช่นเดิมเมื่อมีการแสดงเรื่องใหม่ เช่น ผู้แสดงเป็นตัวละครตัวนางก็รับบทเป็นตัวละครตัวนาง ผู้แสดงเป็นตัวโงะและตัวตลกก็รับบทเป็นตัวโงะและตัวตลก

ในการคัดเลือกผู้แสดงเพื่อแสดงบทบาทต่าง ๆ ในเล่าเรื่องต่อกลอน จากการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะและผู้แสดงได้ให้ข้อคิดเห็นแก่ผู้วิจัยดังนี้

ตัวละครตัวนาง (ตัวเอกฝ่ายชายและตัวเอกฝ่ายหญิง) จะพิจารณาผู้แสดงที่มีรูปร่างหน้าตาดี มีความสวยงามและมีบุคลิกที่เด่นกว่าผู้แสดงคนอื่น มีน้ำเสียงในการเล่าดี เสียงแจ่มใส ชัดเจน นอกจากนี้จะต้องคำนึงถึงวัยและประสบการณ์ในการเล่าประกอบด้วย สำหรับวัยของตัวละครตัวนางโดยเฉลี่ยแล้วจะมีวัยตั้งแต่ 25 - 45 ปี

ตัวละครรองนางรอง พิจารณารูปร่างหน้าตาบุคลิกและน้ำเสียงที่รองลงมาจากตัวละครตัวนาง วัยของผู้แสดงที่รับบทตัวละครรองนางรองประมาณ 20 - 30 ปี ตัวละครรองนางรองเมื่อมีประสบการณ์ในการแสดงมากขึ้น ก็จะได้รับบทเป็นตัวละครตัวนางต่อไป

ตัวพ่อแม่ พิจารณาที่บุคลิกลักษณะ และรูปร่างหน้าตาที่เหมาะสมกับบทบาทพ่อแม่และแม่ วัยของผู้รับบทเป็นตัวพ่อแม่ประมาณ 30 - 50 ปี

ตัวโงะ พิจารณาที่หน้าตาและบุคลิกที่ไม่สวยงามหรือหล่อเหลาเกินตัวละครตัวนาง มีน้ำเสียงและลีลาในการเล่าดี วัยของผู้รับบทตัวโงะจะเฉลี่ยประมาณ 25 - 40 ปี

ตัวตลกและพี่เลี้ยง พิจารณาจากบุคลิกลักษณะและอุปนิสัย อาจมีรูปร่างอ้วน ผอม เตี้ย สูง และเป็นผู้มีปฏิภาณ มีความรู้รอบตัวและวาทศิลป์ในการพูดการแสดงพอสมควร ส่วนตัวประกอบอื่น ๆ ก็ใช้ผู้แสดงที่เพิ่งเริ่มออกการแสดงหรืออาจนักร้องและทางเครื่องบางคนเข้ามาช่วยรับบทเป็นตัวประกอบ วัยของผู้รับบทตัวตลกและพี่เลี้ยงจะเฉลี่ยประมาณ 20 - 45 ปี

จากการสัมภาษณ์ผู้แสดงเล่าเรื่องต่อกลอนในการคัดเลือกตัวผู้แสดงของหัวหน้าคณะหรือครูผู้สอนในคณะหมอลำ ผู้แสดงทุกคนต่างก็ยอมรับบทบาทนั้น ๆ เพราะทราบดีว่าการแสดงหมอลำนั้นจะต้องอาศัยรูปร่างหน้าตา และน้ำเสียงเพื่อเป็นจุดเด่นที่จะดึงดูดความสนใจจากผู้ชม ผู้แสดงที่มีวัยและประสบการณ์น้อย ก็พยายามสังเกตการแสดงและเรียนรู้จากรุ่นพี่ สำหรับค่าตัวในการแสดงนั้น ผู้แสดงได้บอกแก่ผู้วิจัยว่าขึ้นอยู่กับบทบาทที่ได้รับ ถ้าตัวละครตัวนางหรือตัวแสดงที่เป็นตัวเด่น ตัวดำเนินเรื่อง และมีเครื่องแต่งตัวเป็นของตนเองจะได้ค่าตัวในการแสดงประมาณ

400 - 500 บาท ต่อการแสดงหนึ่งครั้ง ถ้าไม่มีเครื่องแต่งตัวเป็นของตนเองใช้เครื่องแต่งตัวของคณะจะได้รับค่าตัวในการแสดงประมาณ 300 บาท ตัวแสดงอื่น ๆ จะได้รับค่าตัวในการแสดงประมาณ

200 บาท ผู้แสดงส่วนมากจะชอบแสดงเรื่องสมัยใหม่ เพราะเห็นว่าการใช้คำ การใช้ภาษาของ กลอนลาไม่ยากต่อการท่องจำเหมือนเรื่องสมัยเก่า ส่วนปัญหาของผู้แสดงที่มีในการแสดงนั้นส่วนมาก จะเป็นการที่ถูกผู้ชมที่เป็นวัยรุ่นทั้งที่มีอาการเมาและไม่เมา พุดจาไม่สุภาพหรือบอกให้หยุดการลา การพุด เพื่อจะได้ลาเตี้ยลาเพลิน ผู้แสดงจะต้องระงับอารมณ์และใช้สมาธิในการแสดงอย่างมาก การแก้ปัญหาของผู้แสดงก็ใช้อาการนิ่งเฉยทำเป็นไม่ได้ยิน ไม่ได้ตอบปฏิกิริยาที่ไม่ดีจากผู้ชมบางส่วน นั้น แล้วทำการแสดงไปตามบทบาทนั้น ๆ ต่อไป นอกจากนี้สิ่งที่ผู้แสดงไม่ชอบและไม่อยากให้เกิดขึ้น อย่างยิ่งขณะทำการแสดงคือ การชกต่อยมีเรื่องกันบริเวณหน้าเวทีของกลุ่มผู้ชมที่เป็นวัยรุ่น เพราะ ทำให้การแสดงต้องหยุดชะงัก อารมณ์ของผู้แสดงจะไม่ต่อเนื่องตกอยู่ในภาวะการฉีกท้าวกระแวง ว่าตนเองจะไม่ปลอดภัย ปัญหานอกเหนือจากนี้จะเป็นปัญหาส่วนตัวในด้านสุขภาพร่างกาย และเสียง แสบแห้ง ผู้แสดงต้องแก้ไขปัญหาด้วยการพักผ่อนให้มากที่สุดเมื่อเสร็จสิ้นการแสดงและระวังรักษา เสียงให้แจ่มใสอยู่เสมอ

การแสดงลาเรื่องต่อกลอนใช้ผู้แสดงในเรื่องและผู้แสดงด้านดนตรีประกอบเรื่องเป็น จำนวนมาก ฉะนั้นเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในการอยู่ร่วมกันของคนหมู่มาก หัวหน้าคณะมักจะออกกฎเกณฑ์ ในการอยู่ร่วมกันขณะทำการแสดงและขณะเดินทาง เช่น ให้มีความรักต่อกันฉันพี่น้อง ทุกคนต้อง ปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด ถ้ามีอาการเจ็บป่วยต้องรีบบอกหัวหน้าเพื่อแก้ไขปัญหา ผู้แสดงชายหญิง ถ้ามีความรักจะชอบกันฉันท์หนุ่มสาวให้บอกหัวหน้าคณะรับรู้ และการนั่งรถยนต์เพื่อการเดินทางไปแสดง ยิ่งที่ต่าง ๆ จะแยกกันนั่งระหว่างผู้แสดงชายและผู้แสดงหญิง ดังนั้น หัวหน้าคณะจึงทำหน้าที่ดังเช่นพ่อ แม่ปกครองลูก ๆ ชายหญิงจำนวนมากให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

เครื่องแต่งกาย

เครื่องแต่งกายของผู้แสดงลาเรื่องต่อกลอนแบ่งได้เป็น 2 ฝ่ายคือ เครื่องแต่งกายของ ผู้แสดงฝ่ายชายและเครื่องแต่งกายของผู้แสดงฝ่ายหญิง

เครื่องแต่งกายของผู้แสดงฝ่ายชาย ประกอบด้วย

เสื้อ ผู้แสดงนิยมใช้หลายแบบเช่น เสื้อคอกลม คอเล็ก หรือคอปิด แขนสั้น ตัดโดย ใช้ผ้ายัด ผ้ามันหรือผ้าต่วนที่มีสีล้วน ราคาผ้าปัจจุบันผ้ามันเมตรละ 45 บาท ผ้าต่วนราคาเมตรละ 75 บาท นอกจากนี้อาจใช้เสื้อลูกไม้ปักโบว์ทั้งตัวแล้วปักด้วยเพชรเทียม หรือเพชรกระจก มีเสื้ออีก

หรือเลื้อยดั่งสวมทับ แต่บางคนก็ไม่สวมเพราะต้องการให้ผู้ชมเห็นความสวยงามในการตกแต่งตัวเสื้อ ด้วยเครื่องตกแต่งต่าง ๆ

กางเกง ผู้แสดงฝ่ายชายนิยมนุ่งกางเกงผ้ายัดที่ใช้เล่นกีฬา (กางเกงวอร์ม) ขายาวสีดำ ราคาประมาณ 100 - 120 บาท มาตัดขากางเกงออกให้มีความยาวเลยเข้าเพื่อใช้เป็นกางเกง ขาสวมส่วนแล้วตกแต่งขอบขากางเกงด้วยเครื่องตกแต่ง แต่ผู้แสดงบางคนใช้ผ้ามันตัดเป็นกางเกง โดยเลือกสีให้เข้าชุดกับเสื้อ จากนั้นจึงสวมถุงเท้ายาวสีขาวและรองเท้าหุ้มส้นสีดำ ซึ่งการสวม รองเท้าของผู้แสดงเล่าเรื่องต่อกลอนทำให้เห็นเป็นข้อแตกต่าง จากการแต่งกายของลิเกที่จะ ไม่สวมรองเท้าขึ้นเวทีเพราะถือว่าเป็นการหมิ่นครุ แต่เล่าเรื่องต่อกลอนจะสวมรองเท้าเพื่อให้เกิด ความสวยงามและสุภาพเรียบร้อย

เครื่องประดับ ผู้แสดงฝ่ายชายจะใช้เครื่องประดับมาก ได้แก่ หัวมอญ ผ้ารองเคียร เคียร ขนนก ดอกไม้ ปีกขาว ตุ่มหู รัตเซฟ ขายหน้า สนับเข่า 1 คู่ เข็มขัด หัวเข็มขัด สายคอสั้น สายรัดคอ และนอกจากนี้ผู้แสดงบางคนจะสวมแหวน นาฬิกา สร้อยข้อมือทองคำ และ กาไลข้อเท้าทั้งสองข้าง

จากการสังเกตของผู้วิจัยและการสัมภาษณ์ผู้แสดง พบลักษณะการแต่งกายของผู้แสดง ฝ่ายชาย ดังนี้

ผู้แสดงแต่งกายโดยสวมเสื้อและกางเกงขาสวมเป็นสีเดียวกัน ไม่นุ่งผ้าโจงกระเบน แล้วใช้เครื่องประดับ การแต่งกายลักษณะนี้ตรงกับ การแต่งกายของหมอลำเพลิน ดังภาพ

ภาพประกอบ 7 การแต่งกายของผู้แสดงฝ่ายชายที่ไม่นุ่งผ้าโจงกระเบน เสื้อและกางเกงใช้ผ้ามันหรือผ้าต่วนสีเดียวกัน

ผู้แสดงแต่งกายโดยสวมเสื้อและกางเกงสามส่วนสีพื้นและสวมเสื้อและนุ่งผ้าโจงกระเบนที่มีสีเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน แล้วใช้โครงลวดช่วยพยุงกลีบผ้านุ่ง ดังภาพ

ภาพประกอบ 8 การแต่งกายของผู้แสดงฝ่ายชายที่นุ่งโจงกระเบนและใช้โครงลวดสวมกางเกง
ขาสามส่วนที่ใช้กางเกงผ้ายัดแล้วตัดขากางเกงออก

ผู้แสดงแต่งกายแบบประยุกต์ คือสวมกางเกงขาสามส่วนสีพื้นและสวมเสื้อ
นุ่งผ้าโจงกระเบนสีเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน แต่ใช้วิธีการนุ่งผ้าอย่างมอญ (ผู้แสดงหมอลำเรื่อง
ต่อกลอนนิยมเรียกกันว่า "ท่อมอญ") คือโจงข้างขวาจับห้อยชาย(สวมเข้าซ้าย บางคนอาจใช้
โครงลวดช่วยพยุงกลับผ้าข้างเดียวหรือทั้งสองข้าง และบางคนไม่ใช้โครงลวดแต่จับจีบผ้าให้อยู่
คงที่มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะจะสะดวกในการเคลื่อนไหวมากกว่าการใช้โครงลวด ดังภาพ

ภาพประกอบ 9 การแต่งกายของผู้แสดงฝ่ายชายแบบนุ่งผ้าอย่างมอญไม่ใช้โครงลวดแต่ใช้การจับจีบผ้า

ผู้แสดงฝ่ายชายซึ่งรับบทในการแสดงเป็นตัวพระ ตัวพระรอง ตัวโกงฝ่ายชายและตัวพ่อ จะแต่งกายในลักษณะที่คล้ายกันโดยส่วนรวมแม้จะรับบทในการแสดงเป็นกษัตริย์หรือคนธรรมดา การแต่งกายของผู้แสดงก็จะไม่มีความแตกต่างหรือแสดงอะไรให้เห็นเด่นชัด การแต่งกายจะไม่เป็นสิ่งที่ขึ้นาหรือบ่งบอกว่าผู้แสดงคนใดรับบทเป็นใคร ความแตกต่างจะมีอยู่บ้างในเรื่องของสีเส้นเสื้อผ้า และเครื่องตกแต่งเครื่องประดับบางชิ้นที่มีการตกแต่งดัดแปลงตามความชอบของผู้แสดง ส่วนตัวตลกฝ่ายชายนั้นจะสวมใส่เสื้อผ้าที่ผิดแผกแหวกแนวจากคนอื่น ๆ เช่น แต่งกายโดยใช้สิ่งของหรือเสื้อผ้าหนูนท้องเข้าไปให้เลดูเหมือนผู้หญิงท้องแก่ ใช้สีเส้นของเสื้อผ้าให้ตัดกันอย่างฉูดฉาด หรือไม่เหมาะสมกับรูปร่าง ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้ชมได้หัวเราะเมื่อตัวตลกออกมาปรากฏตัว ดังภาพ

ภาพประกอบ 10 การแต่งกายของตัวตลกที่แต่งกายไม่เข้าชุดกันคือ สวมเสื้อกล้ามแล้วผูกเนคไทขนาดใหญ่ และสวมกางเกงขาสั้นส่วนให้สีตัดกันกับสีเสื้อ

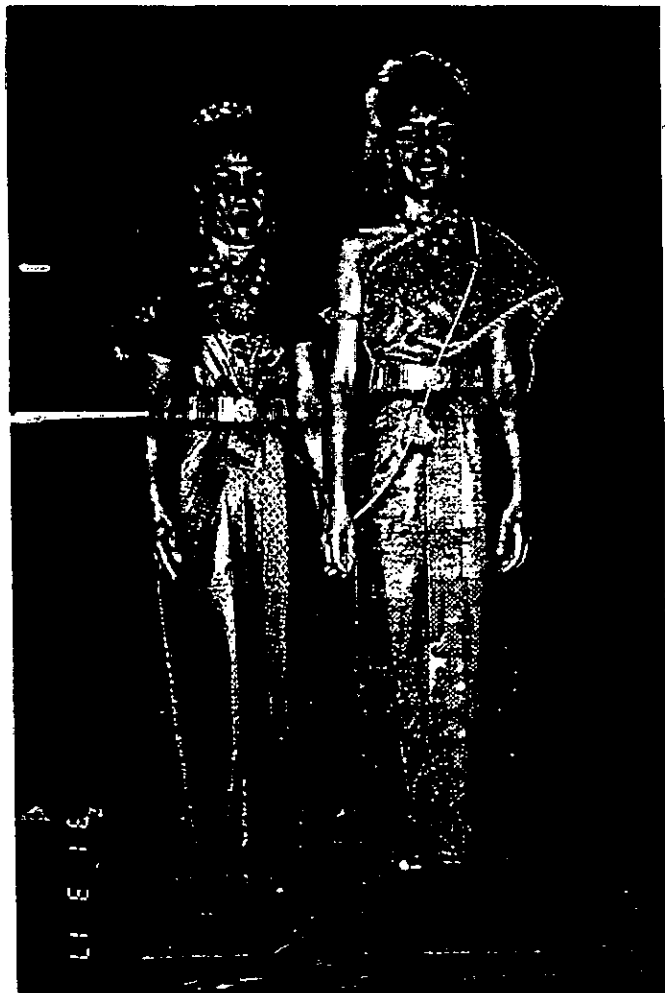
ผู้แสดงฝ่ายชายจะมีการเปลี่ยนเครื่องแต่งกายเพื่อให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง เช่น จากเด็กป่า จากในพระราชวัง จากเป็นชาวบ้านธรรมดา ผู้แสดงก็จะใช้เครื่องแต่งกายที่สัมพันธ์กับเนื้อเรื่อง นอกจากนี้ยังเปลี่ยนเครื่องแต่งกายเพื่อให้เกิดความสวยงาม และเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศให้มีสีสันที่หลากหลายตระการตา ซึ่งจะทำให้ผู้ชมไม่เบื่อ เกิดความนิยมชมชอบและศรัทธาต่อการแสดงของหมอลำคณะนั้น ๆ โดยเฉลี่ยแล้วผู้แสดงฝ่ายชายจะเปลี่ยนเครื่องแต่งกายประมาณ 3 - 4 ชุด ต่อการแสดงหนึ่งครั้ง

ด้านการตัดเย็บเครื่องแต่งกายของผู้แสดงฝ่ายชาย ผู้แสดงหลายท่านได้บอกแก่ผู้วิจัยว่า เครื่องแต่งกายฝ่ายชายส่วนมากผู้แสดงหรือหัวหน้าคณะจะสั่งซื้อจากร้านที่จำหน่ายผ้า เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับสำหรับลิเกโดยเฉพาะ ร้านค้าเหล่านี้จะอยู่แถวตลาดคลองเตย และศาลเจ้าพ่อเสือบางแค ร้านค้าเหล่านี้จะมีใบสั่งซื้อสินค้าและแบบของเสื้อผ้า เครื่องประดับให้ดูพร้อมบอกราคาไว้ด้วย ผู้แสดงก็จะสั่งซื้อจากร้านค้า ถ้าซื้อประจำและซื้อจำนวนมาก ร้านค้าก็จะลดราคาให้

สำหรับราคาของเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับจะมีหลายราคา ขึ้นอยู่กับแบบ เนื้อผ้า และชนิดของเครื่องตกแต่งที่ประดับเสื้อผ้า ดังนั้นผู้แสดงบางคนที่มีฐานะทางการเงินยังไม่ดีพอที่จะสั่งซื้อจากร้านค้าได้ ก็จะใช้วิธีว่าจ้างร้านตัดเสื้อผ้าให้ตัดตามแบบที่ต้องการแล้วซื้อเครื่องตกแต่งมาปักมาเสริมเอง ทำให้ทุนค่าใช้จ่ายในเรื่องเครื่องแต่งกายไปได้

เครื่องแต่งกายของผู้แสดงฝ่ายหญิง

ผู้แสดงฝ่ายหญิงซึ่งรับบทในการแสดงเป็นตัวนาง ตัวนางรอง ตัวโกงฝ่ายหญิง และตัวแม่ จะนิยมเครื่องแต่งกายที่ใช้ผ้าคันทันเงิน คันทอง หรือที่ผู้แสดงชอบเรียกกันว่า "ผ้าลิเก" ราคาในปัจจุบันเมตรละ 85 บาท และใช้ผ้าคาดเงินคาดทองที่เป็นสีล้วนไม่มีลายราคาเมตรละ 120 บาท นามาคัดเป็นชุดไทยจักรี ไทยเรือนต้น และไทยประยุกต์ นอกจากนี้ยังนิยมแต่งด้วยชุดราตรี และชุดตามสมัยนิยม ดังภาพ

ภาพประกอบ 11 การแต่งกายของผู้แสดงฝ่ายหญิงใช้ชุดไทยและชุดไทยประยุกต์

ภาพประกอบ 12 การแต่งกายของผู้แสดงฟ้ายหญิงในชุดราตรี

ผู้แสดงฟ้ายหญิงจะเปลี่ยนเครื่องแต่งกายในการแสดงแต่ละครั้งแต่ละคนประมาณ 5 - 8 ชุด โดยเฉพาะตัวนางที่มีบทบาทเด่นเป็นตัวดำเนินเรื่อง การเปลี่ยนชุดเครื่องแต่งกายจะมีความจำเป็นมาก เพราะนอกจากจะคำนึงถึงการแต่งให้เหมาะสมกับฐานะของตัวละครแล้ว จะคำนึงถึงความสวยงามด้วย ผู้แสดงฟ้ายหญิงที่มีฐานะทางการเงินดีจึงมีชุดที่สวยงาม ทันสมัย และมีชุดไว้สำรองจำนวนมาก ผู้แสดงฟ้ายหญิงหลายท่านได้บอกแก่ผู้วิจัยว่า เครื่องแต่งกายชุดไทยนั้น จะว่าจ้างร้านตัดเสื้อผ้าตัดเย็บให้ในราคาชุดละประมาณ 400 - 600 บาทขึ้นไป ต้องใช้ผ้าในการตัดแต่ละชุดตั้งแต่ 3 เมตรขึ้นไป ดังนั้นเมื่อรวมค่าผ้าและค่าตัดเย็บ ผู้แสดงจะต้องใช้เงินจำนวนมากพอสมควรต่อการที่จะได้ชุดเพื่อการแสดงแต่ละชุด ส่วนชุดราตรีถ้าต้องใช้ผ้าเนื้อดี และหลายเมตร มีแบบที่หรูหราซับซ้อน ราคาในการตัดเย็บจะแพงมากขึ้นตามความยากง่ายของแบบ ผู้แสดงบางคนจึงมีวิธีการประยุกต์ โดยตัดเสื้อหรือกระโปรงยาว กระโปรงสั้นหลาย ๆ แบบไว้

เพื่อใช้ในการแสดงได้หลาย ๆ ครั้ง และถ้าผู้แสดงฝ่ายหญิงบางคนมีฝีมือในการตัดเย็บเสื้อผ้าได้เอง ก็จะทำค่าใช้จ่ายในเรื่องเครื่องแต่งกายไปได้มาก

สำหรับเครื่องประดับของผู้แสดงฝ่ายหญิงซึ่งเป็นส่วนประกอบที่ทำให้การแต่งกายมีความสวยงามและเด่นชัดได้แก่ หัวมอญ มงกุฎเพชร ปิ่น ดอกไม้สำหรับประดับศีรษะ ต้นหู สร้อยคอ เข็มขัด กาไลข้อมือ นาฬิกา แหวน และสวมถุงน่องรองเท้าที่เข้าชุดกับเครื่องแต่งกาย

สิ่งที่ควรกล่าวถึงควบคู่ไปกับเครื่องแต่งกาย การแต่งกายของผู้แสดงละครเรื่องต่อกลอนคือการแต่งหน้าของผู้แสดงทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ซึ่งมีขั้นตอนการแต่งหน้าโดยจะเริ่มด้วยการลงแป้ง เบียงรองพื้นสีชมพูด้วยพองน้ำ แล้วขึ้นโครงคิ้วร่างเขา ๆ ไว้ก่อน ทาเปลือกตาด้วยสีฟ้าหรือสีเขียว สำหรับฝ่ายชาย และสีม่วงหรือสีน้ำเงินออกฟ้าหรือสีบอร์นซ์สำหรับฝ่ายหญิง จากนั้นก็ทาปาก ทาแก้ม สีแดงจัด ผัดหน้าด้วยแป้งฝุ่นอีกครั้ง แล้วจึงกลับมาเขียนคิ้ว สำหรับตัวพระนิยมเขียนคิ้วให้เป็นเหลี่ยม มีสันคิ้ว ปลายคิ้วลาดลงเสมอหางตา ซึ่งการเขียนคิ้วแบบนี้หัวคิ้วหนาจะทำให้ใบหน้ามีความคมเข้ม ดวงอาจและสง่างาม เมื่อเลิกคิ้วหรือโปรยปรายสายตาก็จะให้นัยน์ตาของผู้แสดงดูหวานขี้ขี้และ โศกซึ้ง เรียกร้องความสนใจ ความรักความสงสารจากผู้ชมได้เป็นอย่างดี ส่วนตัวนางก็วาดคิ้วเป็นวงโค้งให้ดูอ่อนหวานละมุนละไม จากนั้นก็แรเงาสันจมูกให้ดูโค้งเป็นสัน และกรรมวิธีสุดท้ายก็คือการติดขนตาปลอม ติดทั้งเปลือกตาบนและล่าง แต่ก็มีผู้แสดงบางคนใช้การเขียนขอบตาบนและล่างให้เข้มแทนการติดขนตาปลอม

ภาพประกอบ 13 ผู้แสดงฝ่ายชายกำลังร่างโครงคิ้ว

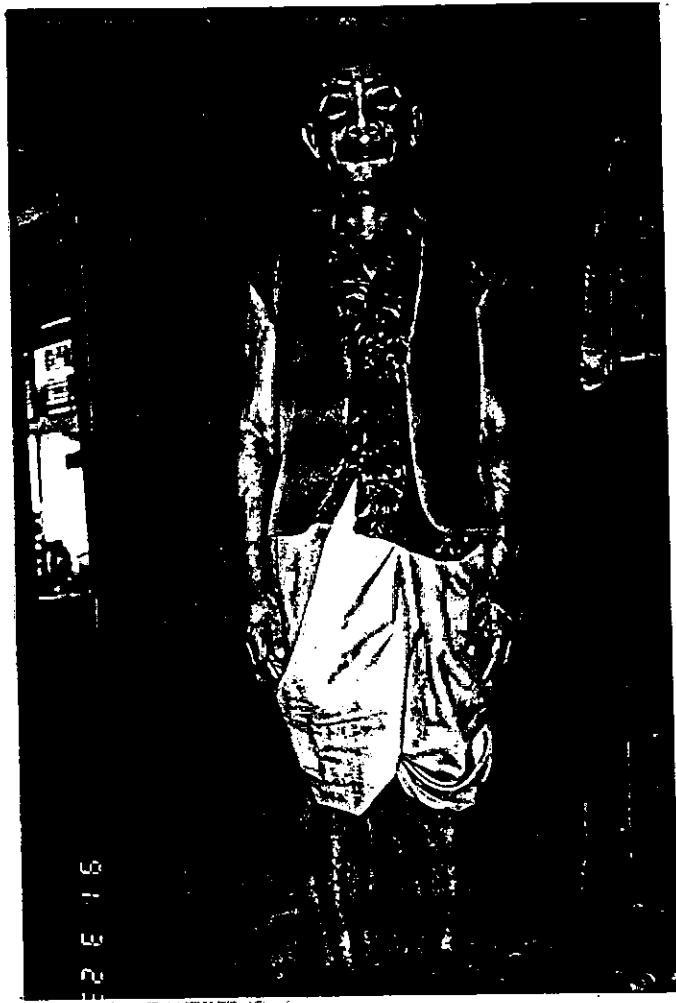

ภาพประกอบ 14 การเขียนคิ้วแบบมีหัวคิ้วหนาจะทำให้ใบหน้าคมเข้มขึ้น

ภาพประกอบ 15 ผู้แสดงฝ่ายหญิงประดับหัวมอญเมื่อแต่งหน้าแล้ว

การแต่งหน้าดังกล่าวเป็นเรื่องของตัวพระตัวนาง ส่วนตัวโง่งนั้นอาจมีการเพิ่มความเข้มบนใบหน้าขึ้น เช่น เขียนคิ้วให้หนาขึ้น เขียนหนวดเพื่อให้ดูขี้ขึ้น ถ้าเป็นตัวโง่งและตัวตลกหญิงก็แต่งหน้าให้สวยงามอย่างตัวนางได้ นอกจากตัวตลกชายซึ่งมีวิธีแต่งหน้าแปลก ๆ เฉพาะตัว เช่น เขียนหน้าเขียนหนวดให้คล้ายตัวตลกโลกคือ ซาลี แชลิน หรือผัดหน้าจนขาวออกและเขียนคิ้วบางนิดเดียว เขียนปากให้กว้าง ทาแก้มสีแดงจัดเป็นวงกลม มีการเติมไฟเมื่อดูใหญ่ หรือทาเป็นปานสีดำ แต่งฟันให้ดูเป็นฟันหลอ หรืออะไรก็ได้ที่แต่งแล้วทำให้ผู้ชมหัวเราะเมื่อตัวตลกออกมาถึงภาพ

ภาพประกอบ 16 การแต่งหน้าของตัวตลก

ลักษณะการแต่งหน้าของผู้แสดงเล่าเรื่องต่อกลอนจะแต่งให้คมเข้มและให้สีจืดจางเพราะเมื่อแสดงบนเวที แสงไฟจะช่วยทำให้ใบหน้าของผู้แสดงมีความเด่น และสวยงามไม่ซีดเซียว ผู้แสดงทุกคนในคณะหมอลำเรื่องต่อกลอนจะแต่งหน้าได้เองและเก่งทุกคน เพราะต้องช่วยตัวเองและแต่งแทบทุกวันจึงมีความชำนาญ สามารถแก้ไขจุดบกพร่องบนใบหน้าของตนเองให้ดูงดงามได้

ดังนั้นการแต่งหน้าของผู้แสดงเล่าเรื่องต่อกลอนจะไม่มีแบบแผนตายตัว หรือไม่มีหลักเกณฑ์ว่าตัวพระตัวนาง ตัวโกง ตัวพ่อแม่ ตัวประกอบอื่น ๆ จะต้องแต่งหน้าในลักษณะนี้ลักษณะนี้ และขณะเดียวกันการแต่งหน้าก็ไม่ได้เป็นส่วนที่บอกให้ทราบถึงฐานะของผู้แสดงบทบาทในเรื่อง เช่นเดียวกับเครื่องแต่งกาย การแต่งหน้าของผู้แสดงจึงขึ้นอยู่กับรสนิยมและความสามารถส่วนตัวของผู้แสดงแต่ละคนเป็นสำคัญ

ในเรื่องการแต่งกาย การแต่งกาย และเครื่องประดับของผู้แสดงเล่าเรื่องต่อกลอนดังกล่าวมา ผู้วิจัยได้พบข้อที่น่าสนใจ เกิด ดังนี้

1. การแต่งกายของผู้แสดงฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะมีความสวยงาม หรูหรา ทันสมัย หรือจะให้ความคล้ายกัน หรือแตกต่างกันเล็กน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจของผู้แสดง แต่ละคนที่จะซื้อหา หรือตัดเย็บเอง ผู้แสดงอาจจะตกลงกันในเรื่องเครื่องแต่งกายว่าจะแต่งเหมือนกันหรือต่างกันได้

2. การแต่งกายของผู้แสดงฝ่ายชายและฝ่ายหญิงแสดงให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ตาม ทัศนะของชาวบ้าน ที่อาศัยจดจำมาจาก ภาพยนตร์ โทรทัศน์ และการแสดงประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะลิเก แล้วนำมาเลียนแบบหรือประยุกต์จากเดิมให้เหมาะสมกับตนเอง และเมื่อตนเองเห็น ว่าดีและสวยงามแล้ว ผู้แสดงจะไม่ได้คำนึงถึงความกลมกลืนหรือการเข้ากันได้หรือไม่ระหว่าง เครื่องแต่งกายกับเครื่องประดับ เช่น ผู้แสดงบางคนแต่งกายด้วยชุดไทยจักรีสมัยรัตนโกสินทร์ แต่ใช้เครื่องประดับศีรษะสมัยศรีวิชัย ตุ่มหูที่ใช้ก็จะใช้เท่าที่ผู้แสดงมี อาจเป็นตุ้มหูเงิน ตุ่มหูพลาสติก ที่กำลังอยู่ในสมัยนิยม แต่ส่วนมากตุ้มหูที่ผู้แสดงชายและหญิงนิยมใช้จะมีรูปทรงยาวเพื่อให้กับรูปหน้าให้ ดูยาวขึ้น

3. ผู้แสดงฝ่ายชายและหญิงจะแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายชุดเดิมไม่ว่าจะแสดงที่ใด จากการสัมภาษณ์ผู้แสดงได้บอกแก่ผู้วิจัยว่า เครื่องแต่งกายคือ เสื้อผ้านั้นจะใช้แสดงเป็นเวลาหนึ่งปี จากนั้นก็จะขายต่อให้กับคณะหมอลำน้อย (คณะหมอลำที่เพิ่งเริ่มตั้งคณะใหม่ยังไม่มีทุนพอในการซื้อ เครื่องแต่งกายใหม่) เมื่อเริ่มแสดงในปีใหม่ก็จะเปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นชุดใหม่

สำหรับปัญหาของผู้แสดงเกี่ยวกับเครื่องแต่งกาย และเครื่องประดับนั้น ผู้แสดงส่วนมาก กล่าวว่า ราคาผ้า ราคาเครื่องประดับ และเครื่องแต่งหน้า มีราคาสูงขึ้นทุกวันขณะที่ค่าตัวในการ แสดงยังคงอยู่ในอัตราเดิม แต่ถึงอย่างไรผู้แสดงทุกคนก็จำเป็นต้องมีเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ และเครื่องแต่งหน้าเป็นของตนเอง เพราะถ้าเครื่องแต่งตัวสวยงาม ผู้ชมจะชื่นชอบแล้วจะมีผลต่อ การว่าจ้างของผู้ชมต่อไป ฉะนั้นผู้แสดงคนใดที่ไม่มีเครื่องแต่งกายเป็นของตนเองก็ต้องขวนขวาย พยายามแก้ปัญหาด้วยการค่อย ๆ สะสมทีละเล็กทีละน้อย และจัดสรรรายได้ส่วนหนึ่งไว้เพื่อการซื้อ เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ และเครื่องแต่งหน้า ซึ่งจากการที่ผู้แสดงเล่าเรื่องต่อกลอนทั้งชายและ หญิงมีเครื่องแต่งกายเป็นของตนเองนี้เอง จึงทำให้มีการแต่งกันตามใจชอบ รูปแบบของเครื่อง แต่งกายเล่าเรื่องต่อกลอน จึงมีการแตกแหกแนวออกไปมาก จนไม่สามารถหาเอกลักษณ์ในด้าน เครื่องแต่งกายและการแต่งกายของเล่าเรื่องต่อกลอนได้ชัดเจน

การเจรจา

การเจรจาในเล่าเรื่องต่อกลอนมี 2 ลักษณะ คือการเจรจาดำบท และการเจรจาดำนอกบท

การเจรจาดำบทนั้น ผู้แสดงจะต้องท่องบทเจรจาดำที่ผู้แต่งเรื่องได้เขียนไว้ให้

ดังตัวอย่างบทเจรจาดำบทเรื่องท้าวสังกะทัต ของคณะไพร่ทองบันเทิงศิลป์ เมื่อตัวพ่อของตัวเองออกมาแล้วจะต้องเจรจาดำบทว่า

พรหมทศน์ว่า : สบายดีทุกกัณฑ์ผลิบอแนะนำเป็นราชาผู้ยิ่งใหญ่ ได้ปกครองพวกไพร่
 ราษฎร ไพร่ฟ้าประชาเชื่อถืออยู่เย็น นามกรว่านั้นเรียกชื่อพรหมทศน์ สุ่มตามเหลือเป็น
 คู่เคียงเฮียงซ้อน ประชากรสมบูรณ์ด้วยเมืองจันทบุรีประเสริฐยิ่ง พระบมัญชิตพญามีบุตรชาย
 เกิดร่วมโสภะเพียงผ่องใส งามละไมละเมียดพร้อมท้าวนี้ชื่อสังกะทัต กิจวัตรประจำวัน
 เคยเที่ยวลงไปสงน้ำ มื้อนี้ถึงยามแล้ว ลีไปครองน้องพสุเป็นมเหสีเขาสิมากล่าวว่า
 ผูกคนแต่ให้คอยฟัง

ตัวอย่างการเจรจาดำบทเรื่องดีจึงเห็นหมื่นจัญญ์ ของคณะฟ้าใหม่สารคาม เมื่อตัวพระสา
 แล้วจึงเจรจาดำบทว่า

บุพผาว่า : ทิดบุพผานามบ้อย ยายพลอยนั้นคือแม่ พ่อได้ตายจากแล้วจึงมาเข้า
 ห่มเหลือง เดียวนี้เป็นทิดแล้วย่อนใจแวนาสาวบุพผา เป็นคนงามจ่องดึงใจอ้าย จังได้โล
 ผืนผ้าสิกละเทศ คิดอยากไปกล่าวไว้เอาน้องเฮ็ดเมีย บักคำหอมกะสิมากพร้อมกัน
 แต่มื้อนี้สิลักไปเล่นกับสาวบุพผาก่อนหมั้นก่อนนา คันเป็นตาจั่งสิเมื่อบอกอ้อม

การเจรจาดำบทจะมีลักษณะเป็นถ้อยคำที่สละสลวย บางครั้งมีสัมผัสต่อเนื่องไปทำให้ฟัง
 แล้วมีความไพเราะรื่นหู ดังตัวอย่างเรื่องน้ำตาเมียหลวง ของคณะเพชรแก่นคำ ตอนหนึ่งว่า

โพธิสารว่า : โพธิสารครองสร้าง หอบรางค์คุ้มไผ่ ราษฎรใหญ่ค่อยได้ยอเยื้อง
 ว่าดี เอ...วันเมเหลือทั้งสองคือมณฑิราและศรีไว คือจั่งเข้าเฝ้าข้าพเจ้าข้าแทน
 ข้าพเจ้าสิ่นรจกคราวก่อนนา

และตัวอย่าง เรื่องเมียหนีเพราะหนี้หลายของคณะ ป.ฉลาดน้อยส่งเสริม ตอนหนึ่งว่า

ศรีนวลว่า : ลีบนิ้วขอกราบคารวะแด่พ่อแม่ยายน้องที่รอรับฟัง แม่เอ๊ย ศรีนวลมาเป็น
ไก้ ทางเขื่อนไกลเลี้ยงพ่อปู่ อยู่หน้าฟัวแต่ละมือกินข้าวบ้ายน้ำตา อ้ายคำจันทร์เพิ่มหัวชาแล้ว
การงานฮอดคืบเกี่ยว เอาแต่เที่ยวเลาะบ้านกลับมาแล้วผัดตำเมี่ยง มื้อนี้จะจักว่า ไปใส่อ้าย
คำจันทร์กะดี ทือว่าสืบบ้านแม่เลี้ยงเบาะหรือจั่งใด

นอกจากจะมีลักษณะที่เป็นถ้อยคำที่สละสลวยแล้วการเจรจาตามบทก็ยังปรากฏเป็นการ
เจรจาด้วยภาษาศาพุทธธรรมคาถาที่ผู้แสดงทุกคนจะทราบดีว่าบทเจรจาของตนจะอยู่ในช่วงใดเพื่อให้
ความสอดคล้องกัน ดังตัวอย่างการเจรจาตามบทด้วยถ้อยคำธรรมคาถา ระหว่างมลิทองและจันทร์ศรี
ในเรื่องยายหมาขาว ของคณะรุ่งทิวาอินคอนเสิร์ต ตอนหนึ่งว่า

มลิทองว่า : พี่จันทร์ศรีเว้าอ้อหยังคนเดียวพี่

จันทร์ศรีว่า : พี่กำลังเว้าเรื่องพ่อเฮาน้องหล่า

มลิทองว่า : เอ้าเว้าพื้นพ่อคนเดียวกะเป็นดีพี่

จันทร์ศรีว่า : เว้าตัว มลิทองเกิดเป็นเมื่อมามีมือได้กะด่าตั้งแต่พี่

มลิทองว่า : บ่ด่าดอกพ่อบอกพ่อสอนตัวพี่

จันทร์ศรีว่า : เฮ้ย สอนบ่ว่าจั่งขึ้นดอก มลิทองส่งสัยหยังบ่น้องหล่า ส่งสัยว่าเฮา

เกิดมาจากไล่ เฮาคือบ่มีแม่ชั้นเคะ

ส่วนการเจรจานอกบท เป็นการเจรจาที่ผู้แสดงคิดคำเจรจาเอง เพื่อเพิ่มหรือเสริมเรื่อง
ให้ตรงกับสภาพเหตุการณ์ การเจรจานอกบทนี้ผู้แต่งเรื่องจะไม่ได้เขียนไว้ และหัวหน้าคณะก็ไม่ได้
กำหนดว่าจะต้องเจรจานอกบทอย่างไร ผู้แสดงจะใช้ปฏิภาณไหวพริบของตนในการเจรจา เพื่อให้
เรื่องสอดคล้องและสัมพันธ์ไปอย่างต่อเนื่อง ส่วนมากการเจรจานอกบท ตัวตลกจะเป็นผู้แสดง และ
ใช้เวลาในการเจรจามาก เพราะผู้ชมจะได้หัวเราะและสนุกสนานก็เมื่อตัวตลกได้เจรจานอกบท
ดังตัวอย่างการเจรจานอกบทของผู้แสดงในเรื่องลูกเขยกกคำข้างลูกเขยหล่าต่อนกทา ตัวตลกได้
เจรจานอกบทตอนหนึ่งว่า

อัมเว้า : สบายดีผู้คนเคื้อ ผู้ขำมีนามอยู่แล้วชื่อว่า ใจเหวินพะพะนะ โอ้ยหลงบั้งสูตร
ตัวนั้นเมะ สิมฮอดชื่อเจ้าของ ผู้ขำมีชื่อว่า อัม อัมชัย อัมชัย แกแลคซี่ ภาษาไทยโตออโตมอ
ไม้เอกอัม ภาษาอังกฤษกะ ดี เอ จี เอ คาก้า อยู่กันแหละกับแมงอันนั้นกะคาย สิไปให้
พ่อเพิ่นใช้สาดีบาดนี้ บ่อยไคนี้ เอ้าหล่าไปแบบเฉลิมพลตามใจแม่เกิดน้อง

ตัวอย่างการเจรจาอภิบทของตัวละครในเรื่องเมียหนีเพราะหนี้หลาย ตอนหนึ่งว่า

จ้อยเว้า : หานจ้งมาแล้ว กูอ่านได้แต่วันทีมัน วันที่สี่สิบเก้ากันยายน พ.ศ. สามสี่

ตัวอย่างการเจรจาอภิบทของตัวพ่อในเรื่องยายหมาขาวของคณะรุ่งทิวาอินคอนเสิร์ต
ตอนหนึ่งว่า

พราบนุญเว้า : เอื้อให้พ่อดีกว่า ให้วัลองเพล เตื่อลูก

จากการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะเกี่ยวกับการเจรจาตามบทของผู้แสดงพบว่า การเจรจาตามบท
จะช่วยให้ผู้ชมเข้าใจเรื่องราวดีขึ้นเพราะผู้ชมอาจจะฟังการเล่าไม่ทัน เมื่อฟังการเจรจาของผู้แสดง
ก็จะเข้าใจเรื่องในช่วงนั้นได้ ขณะเดียวกันการเจรจาตามบทยังช่วยทำให้การดำเนินเรื่องรวดเร็ว
และกระชับยิ่งขึ้น เพราะการเจรจาของผู้แสดงจะเป็นการบอกกล่าวให้ผู้ชมทราบว่าเรื่องราวต่อไป
จะกล่าวถึงใคร และจะทำอะไรต่อไป ดังตัวอย่างเรื่องนางพญาหงส์ขาว ตอนหนึ่งว่า

มุกดาวลีเว้า : น้อมสมมาพี่น้องผู้มีเกียรติศักดิ์นา นามฉายาของฉันท่อมุกดาวลีเอิ้น
ครอบครัวของมุกดาทุกขียากอนาธา อยู่กลางโคกกลางป่า มีหน้าที่เก็บผลหมากรากไม้อยู่
บ่ได้ขาด แต่ว่ามุกดานั้นเคยไปจักเพื่อ มีแต่พ่อกับแม่เราเป็นคนไป มีน้องมุกดาลีไปชวน
เอื้อน้อยไปป่าแพนพ่อกับแม่เบ็งกะนา เราคือสี่ใจหลาย

ตัวอย่างเรื่องน้ำตาเมียหลวง ตอนหนึ่งว่า

ศรีโหว่ว : พิมพ์เลขรักของแม่ ลูกสิ้มซัมเศร่าอยู่เฮ็ดหยัง อู้บว่าไซคาลังเข้าข้าง
เฮาแล้ว ฟ้าวตามแม่ไปเดียนี่เลยลูก แม่สิพาไปบ้านโหลหลวงไปจ้างโหลมาทนายพระโอรส
ทั้งสาม ให้โหลท้วงว่าเป็นคนกาสีบ้านกาสีเมือง หาเรื่องให้มันออกจากนครไป ลูกของแม่ก็จะ
เป็นผู้โชคดี และแม่ก็จะได้เป็นแม่เหลื้เต็มตัว มาเตรียมฟ้าวเดินทางเออะลูกแม่

นอกจากนี้การเจรจาตามบทของผู้แสดงยังมีส่วนทำให้ผู้ชมได้รับทั้งข้อคิด คติเตือนใจและ
คำแนะนำสั่งสอน สุภาษิตและพญาเกี้ยว พญาสอน จากการเจรจาตามบทของผู้แสดง ดังตัวอย่าง
เรื่อง ท้าวสังกะทัต ตอนหนึ่งว่า

พรหมทัตน์ว่า : คำนั่งอยู่แล้วให้เริ่มตอบปฏิบัติ เฮาเป็นองค์จักรพรรดิให้น้องสาวรวมไว้
ขาวทั้งใจกายพร้อมนากันสมประกอบ อย่าให้เกลี้ยงตั้งแต่หน้าทางในนั้นหมากเคื่อง

และตัวอย่างในเรื่องเดียวกันที่มีการเจรจาเพื่อสั่งสอน ตอนหนึ่งว่า

เทวีว่า : รุณเอย ฝิดชอบนั้นเจ้าอยู่คู่กัน ความสำคัญในใจสิ่งใดควรรู้ พิจารณา
ให้มันถ้วน สิ่งใดมันสมควรแม่สอน แล้วคงสิจื้อ ยามมันหนักลูกอย่าถือ แนวนบตีมันลิเปื้อน
เอือนลิเศร่าเก่าสิลั่น ละไปลูกเอ้ย

ตัวอย่างเรื่องลูกเขยกกค้าข้างลูกเขยหล่าต่อนกกระทา ตอนหนึ่งว่า

สีกาว่า : โอ้ยเพิ่นว่า แนวนหากพร้าวมันบ่หล่นไกลกกดอก บ่คือแนวยูงยางมันหล่น
หนีไกลตัน จารย์ครุหาเมียช้อนต้องน้าสายข้าวกอง เต้คันสาวได้บ่ถักต้องตาเต่าเพิ่นบ่เอาชิ้น
ตัวเนาะ

ตัวอย่างเรื่องศิจั้งเห็นเห็นจั้งอู้ ที่การเจรจาของผู้แสดงกล่าวเป็นคำพญาเพื่อเปรียบเทียบ
ตอนหนึ่งว่า

บุพผาว่า : อ้ายคำหอมเอ๋ย ย้านเปลื้องทุนเงินเจ้า เป็นคุณนายย้านเป็นหล่อย
 น้องบ่เคยจั้งขึ้นเกรงย่านบ่ทอนสม วาสนาน้องนั้นเพียงแต่ชาวดิน บ่หาตุ๋นเป็นหงส์
 ย้านหมู่กาแขวท้วงดอกอ้าย น้องลีเอาคนพาเฮ็ดพาสร้างพิศอก น้องบ่กล้าไปเล่นไปเที่ยว
 ดอก ย้านอ้วนลงพุง บุพผาเป็นแม่ฮ้างจ้งมาเว้าใหม่เคื้อ

จากการสัมภาษณ์ผู้แสดงเกี่ยวกับการเจรจาเอกบทพบว่า การเจรจาเอกบทของผู้แสดงนั้น
 มีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้ชมเกิดความสนุกสนานเพื่อคลายเครียดจากเนื้อเรื่อง การเจรจาเอกบทของ
 ผู้แสดงจะใช้ถ้อยคำที่ทันสมัยและกำลังอยู่ในความสนใจของคนทั่วไปอยู่ขณะนั้นมาใช้ ดังตัวอย่าง
 เรื่อง นางพญาหงส์ขาว ตอนหนึ่งว่า

อ้ายเบ็ดเว้า : จ่อยเจ้าไปเบ็งคว่าแม่นฮี้หยัง หือแม่นลูกน้องซัดคัมตี

และอีกตอนหนึ่งว่า

กุนทะลีเว้า : ตายจ้งไต่ บ่ได้ถึกับบ่าวธูลักกี้ ยังอยู่บ่ทันไต่ตายดอก

ตัวอย่างจากเรื่อง เมียนีเพราะหนี้หลาย ตอนหนึ่งว่า

คาบลิเว้า : กะล่างแหล่ว ผัวข่อยสิได้ไปหาอยู่ คั่นลงเกี่ยวข้าวเล็บมือกะสิหัก
 ก่อนตัว ผัวกะสิคำเขาสิว่าคุณนายข้าคือผัวแหล่และ ข่อยลีเอาหน้าไปไว้ใส

นอกจากนี้การเจรจาเอกบทผู้แสดงจะนิยมใช้ภาษาเจรจาให้ผิดสำเนียง ออกเสียงของ
 คำไม่ถูกเพื่อให้ผู้ชมตลกในคำเจรจานั้น ดังตัวอย่างจากเรื่อง ยาเมาให้ขู่ม้าให้ผัว ตอนหนึ่งว่า

แป็บเว้า : โอ้โฮ หยิ่งผลละเงาะจ้งเลยว่ะ

กล้วยเว้า : แหมแป็บมันน่าจะหยิ่งกะกินหมากเงาะเหมือนกับไม่เคยพ้อเลยนี่ยะ กินหมัก
ตั้งเค็งกะตำ กูไหลดจิดวะ อุบาทว์อุพะโลกินได้กินดี เด้มิ่งนี่เมะ

การเจรจาออกบทบางครั้งก็จะเจรจาในลักษณะที่เป็นสองแง่สองงามแต่จะไม่ใช้คำที่โจ่งแจ้ง เป็นเพียงใช้คำที่มีความหมายโดยนัย เพื่อให้ผู้ชมคิดต่อ ดังตัวอย่างจากเรื่องลูกเขยยกคำช้าง ลูกเขยหล้าต่อนกกระทา ตอนหนึ่งว่า

จารย์เฒ่าว่า : โอ้ย บ่แม่นสิเรื่องเดียวกันกับสีกาคำให้ลูกนั้นตีพ่อ เขาว่าลูกหาเลี้ยงเมียสนุกแต่ปากเทิง ปล่อยให้ทุกขปากได้ ใ้แล้วลืออยู่น่าพะนะว่า
: คนเขามีหลายปากตีพ่อ อีกปากหนึ่งมันกินหยังละพ่อ

และ

อ้มว่า : ก่อนนอนเมิงกะบ่เบ็งที่วี ที่หยังก่อนตี

จารย์เฒ่าว่า : เบ็งอยู่ที่วี เมียกะยังคำอยู่

อ้มว่า : เบ็งที่วีสินั่นเมะ เด็กมาจิงค้อยเบ็งขาวคำ ก้มกแต่ขาวคำเบ็งบ่ได้ลูป

เอากะยังได้เต้ โอ้ยเฒ่ามาอยากตายคาขาวคำ

การเจรจาของการแสดงเล่าเรื่องต่อกลอนจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่ง ในการช่วยบูรส่เรื่องที่แสดงให้เห็นชีวิตชีวา ผ่อนคลายอารมณ์ของผู้ชมได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการเจรจาจึงต้องมีลักษณะที่เป็นการเจรจาตามบทเพื่อช่วยการดำเนินเรื่อง และมีเจรจาทนอกบทเพื่อสร้างความครึกครื้น สนุกสนาน ผู้ชมจึงได้ทั้งเนื้อหาสาระและความเพลิดเพลินควบคู่กันไป

ท่วงทอลานและลีลาการพ้อน

จารย์วรรณ ธรรมวัตร¹ อธิบายเกี่ยวกับท่วงทอลานองเล่าไว้ว่า "ท่วงทอลานองเล่า" เป็นผลงานสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นได้ด้วยความสามารถเฉพาะของหมอลำ หรืออาจเกิดขึ้นได้โดยการเลียนแบบต่อ ๆ กันมา ทานองเล่าที่ดีมีความสอดคล้องกับรสนิยมของผู้ชม ย่อมแพร่กระจายไปหลายท้องถิ่นเกิดเป็นทานองหลักที่หมอลำส่วนมากนิยมใช้ในการลานและเกิดเป็นทานองเฉพาะถิ่นขึ้น

¹จารย์วรรณ ธรรมวัตร. รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทของหมอลำต่อสังคมอีสานในช่วง
กึ่งศตวรรษ. 2528. หน้า 77.

ท่านองหลักของหมอลำเรื่องต่อกลอนที่ใช้ลำ อาจใช้ท่านองลำทางสั้น ลำทางยาว ลำเต้ย ลำเพลิน ซึ่งจะใช้ท่านองลำแบบใดจะขึ้นอยู่กับเนื้อเรื่องและบทบาท เช่น ถ้าเป็นการลำดำเนินเรื่อง อาจลำทางสั้น เมื่อเนื้อหาโศกเศร้ามีการลาอาจใช้ลำทางยาว เมื่อมีความสดชื่นสนุกสนานอาจใช้ ลำเต้ย และลำเพลิน

จากการสังเกตและสัมภาษณ์หัวหน้าคณะ พอจะสรุปได้ว่า ทาละองลำจะใช้ท่านองลำทางยาว เป็นท่านองหลักเพื่อการดำเนินเรื่อง และใช้ท่านองลำเพลิน ลำเต้ย ลำเดินดง เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศเพราะเป็นท่วงท่านองจังหวะที่มีความสนุกสนาน ผู้แสดงจะลำตามบทจากกลอนลำด้วย ท่านองลำยาว เมื่อจะเข้าฉากเพื่อให้ผู้แสดงคนอื่นออกมา ผู้แสดงก็จะลำเดินดง หรือลำเพลิน และ ตอนท้ายเรื่องจึงลำเต้ยสลับอีก ซึ่งถือได้ว่าเป็นเทคนิคการแสดงของหมอลำที่ได้นำหลักการทางศิลปะ มาดึงดูดจิตใจผู้ชม คือหลักการชักจูงและเปลี่ยนบรรยากาศด้วยการใช้ท่วงท่านองลำหลากหลาย มาใช้ในการลำ

ส่วนท่านองเฉพาะถิ่นเป็นท่านองลำหรือสำเนียงการร้องเฉพาะถิ่น ซึ่งชาวอีสานจะเรียกกันว่า "वाद" จากการสังเกตและสัมภาษณ์หัวหน้าคณะพบว่า คณะลำเรื่องต่อกลอนที่ลำด้วยท่านอง สารคาม-กาฬสินธุ์มีคณะ ดอกฟ้าสารคาม ไทยยืนยง และฟ้าใหม่สารคาม ลำด้วยท่านองขอนแก่นมี คณะ เพชรแก่นคำ เครือฟ้าवादศิลป์ รุ่งทิวาอินคอนเสริฐ และไพรทองบันเทิงศิลป์ ลำด้วยท่านอง อุบลมีคณะเดียวคือ คณะ บ.ฉลาตน้อยส่งเสริม ซึ่งท่านองลำเฉพาะถิ่นดังกล่าว เป็นท่านองลำที่ได้รับ ความนิยมมาก ท่านองลำเฉพาะถิ่นแม้จะมีชื่อเรียกต่างกันออกไป แต่โดยส่วนรวมแล้วก็มีความ คล้ายคลึงกัน จะแตกต่างกันก็เพียงแต่การเอื้อนเสียง บ่อยเสียงให้สั้นหรือยาว หรือเล่นลูกคอ ทั้งนี้ เพราะกลอนลำก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน แต่ด้วยความฉลาดของผู้แต่งกลอนลำและผู้ลำ ที่พยายามตัด หรือเสริมปรับปรุง เพื่อให้ได้वादหรือท่านองลำที่แตกต่างกันออกไป

สำหรับลีลาการพ่อนราของลำเรื่องต่อกลอน จากการสังเกตและสัมภาษณ์พบว่า การแสดง ลำเรื่องต่อกลอนให้ความสำคัญในการลำและการเจรจามากกว่าจะเน้นลีลาการพ่อนรา การใช้ ท่ารำจึงขึ้นอยู่กับความถนัดและความพอใจของผู้แสดง ผู้แสดงจะรำพอเป็นกิริยา ไม่ได้คำนึงถึง ความถูกต้องของท่ารำดังเช่นการแสดงของหมอลำกลอน ผู้แสดงลำเรื่องต่อกลอนจะใช้มือ แขนและ ออกกิริยาท่าทางประกอบเมื่อลำตามกลอนลำ และจะแสดงลีลาการพ่อนรำก็ต่อเมื่อมีการลำเพลิน ลำเดินดง และลำเต้ยเพื่อเข้าโรงออกโรง ซึ่งการรำรำก็ไม่มีหลักเกณฑ์ หรือท่าหลักที่เป็นแบบแผนตายตัว ต่างคนต่างรำตามสบายไม่เคร่งครัด เพียงแต่การรำรำนั้นต้องให้สัมพันธ์และเข้ากับจังหวะดนตรี แต่ส่วนมากลีลาการพ่อนของผู้แสดงชายหญิงก็เลียนแบบท่ารำวางมาตรฐานบางท่า เช่น

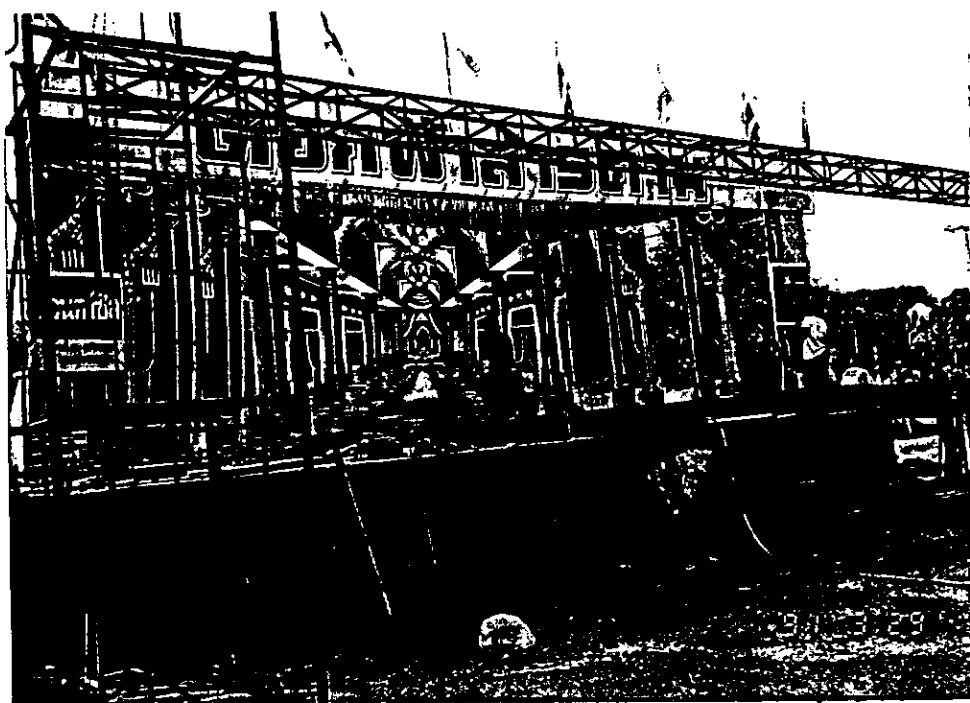
ทำสอสร้อยมาลา และชักแบ่งผัดหน้า แต่ไม่เหมือนทั้งหมดเพราะผู้แสดงจะกรีดนิ้วและทอดแขนให้ยาวและสั้นตามจังหวะของดนตรีและลีลาของแต่ละคน สำหรับช่วงระยะเวลาในการฟ้อนรำ จะใช้เวลาสั้น ๆ แล้วจึงเป็นการลาเพื่อเข้าสู่เนื้อเรื่องที่แสดงต่อไป

ฉาก

ฉากเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่คณะลาเรื่องต่อกลอนจะต้องมีและจัดทำขึ้น เพราะนอกจากเป็นการช่วยประดับเวทีให้มีความสวยงามแล้ว ฉากยังเป็นส่วนกันเพื่อบังไม่ให้ผู้ชมเห็นผู้แสดงด้านหลังเวที

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า การแสดงของลาเรื่องต่อกลอนจากจะเป็นฉากตาย คือ ไม่มีการเปลี่ยนฉาก จะใช้ฉากเพียงฉากเดียว และฉากที่นิยมใช้มากคือ ฉากท้องพระโรง รองลงมาคือฉากในป่าหรือในสวน เมื่อสัมภาษณ์หัวหน้าคณะลาเรื่องต่อกลอนหลายท่านได้อธิบายว่า เหตุที่ใช้ฉากเดียวเพราะสถานที่และเวลาที่ใช้ในการแสดงจำกัด จึงไม่สามารถเปลี่ยนฉากได้ โดยปกติการแสดงของลาเรื่องต่อกลอน ถ้าแสดงตามเวทีทั่ว ๆ ไป จะมีการเปลี่ยนฉากอย่างน้อย 2 - 3 ฉาก เพื่อให้มีความสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องและเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศให้ผู้ชมได้ตื่นตาตื่นใจกับสีสันสวยงามของฉาก เช่น ฉากแรกอาจเป็นฉากท้องพระโรง และเมื่อจะต้องออกเดินทางไปในป่าเขา ฉากต่อไปก็จะเปลี่ยนเป็นฉากในป่า แต่ถ้าสถานที่หรือเวทีในการแสดงจำเป็นต้องใช้ฉากเดียว หัวหน้าคณะจะพิจารณาถึงความสวยงามและสีสันของฉากเป็นประการสำคัญ เพราะถ้าฉากสวยงามก็สามารถดึงดูดความสนใจจากผู้ชมได้เป็นสิ่งแรกแล้ว

ฉากลาเรื่องต่อกลอน เป็นฉากผ้าดิบเย็บติดกันเป็นผืนใหญ่แล้วเขียนเป็นภาพต่าง ๆ สองข้างมีทึบแทนประตูซึ่งคณะหมอลาเรียกว่า "ผ้าลูกตั้ง" หรือ "บานกั้ง" เขียนให้เข้าชุดกันฉากละ 1 ผืน กับทึบ 1 คู่ เรียกว่า 1 ชุด ฉากทุกฉากจะเป็นภาพมีความลึกทุกเส้นไปรวมกันตรงกลางฉากเป็นจุดสุดสายตา ฉากที่ลาเรื่องต่อกลอนใช้โดยทั่วไปจะมีขนาดความยาว 6 เมตร สูง 3 เมตร และผ้าลูกตั้งยาว 1 - 1.20 เมตร สำหรับคณะที่เป็นคณะใหญ่มีจำนวนผู้แสดงมาก โดยเฉพาะเน้นที่เครื่องดนตรีและหางเครื่องต้องใช้เวทีขนาดใหญ่ ดังนั้นจึงต้องใช้ฉากที่มีขนาดใหญ่ ด้วย ความยาวประมาณ 16 เมตร สูง 10 - 12 เมตร ไม่มีผ้าลูกตั้งแต่มีปีกข้างยาว 1.6 เมตร ฉากขนาดใหญ่จะใช้โครงเหล็กเช่นเดียวกับโครงจอภาพยนตร์เป็นฐานเพื่อความแข็งแรง

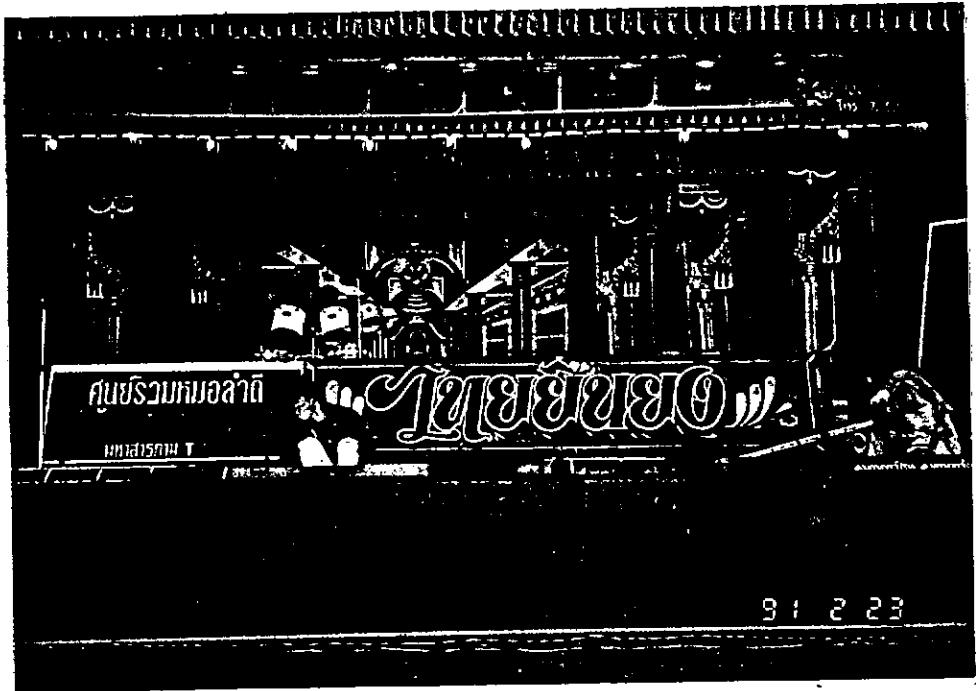

ภาพประกอบ 17 การติดตั้งฉากโดยใช้โครงเหล็กของคณะละครเรื่องต๋อกลอน

ฉากของละครเรื่องต๋อกลอนจะใช้สีสันทันที ฉากเพื่อให้มีความเด่นเห็นชัดเจนและเพื่อความทนทานเมื่ออายุการใช้งานนานกว่าสีจะซีดหมองลง เป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการซื้อฉากอีกทางหนึ่ง เพราะค่าเขียนฉากมีราคาแพง ราคาฉากจะขึ้นอยู่กับขนาดของผืนผ้าและลวดลายที่ต้องเขียน ถ้าฉากผืนใหญ่มีความละเอียดของลวดลายภาพมาก เช่น ฉากพระราชวัง ท้องพระโรง จะมีราคาแพงตั้งแต่ 7000 - 10,000 บาทขึ้นไป ส่วนฉากป่า ฉากกระท่อมจะมีราคาถูกกว่า เพราะรายละเอียดของภาพมีน้อยกว่าการใช้สีก็น้อยกว่าด้วย ดังนั้นหัวหน้าคณะจึงต้องเก็บรักษาผ้าฉากไว้ให้อยู่ในสภาพดี มีการซ่อมแซมอยู่เสมอ เพื่อให้ได้ยืดอายุการใช้งานให้นานที่สุด

จะเห็นได้ว่าฉากของละครเรื่องต๋อกลอนเป็นเพียงสิ่งประดับเวทีให้มีความสวยงามโอฬารมากกว่าจะเป็นส่วนสร้างบรรยากาศให้เห็นสมจริงสมจังตามเนื้อเรื่อง เพราะสิ่งเหล่านั้น ผู้แสดงได้เล่าและเจรจาบอกผู้ชมให้เข้าใจอยู่แล้ว ขณะเดียวกันฉากของละครเรื่องต๋อกลอนแม้จะมีการเปลี่ยนก็จะถูกเครื่องดนตรีสากลจำนวนหลายชิ้นโดยเฉพาะกลองชุดบังคับความสวยงามของฉากถึงครึ่งฉาก เพราะด้านหน้าของฉากจะเป็นบริเวณที่ตั้งเครื่องดนตรีสากล แล้วมีแผ่นป้ายที่บอกชื่อคณะและสำนักงานหมอลำบางส่วนล่างของเครื่องดนตรีไว้อีกชั้นหนึ่ง และเครื่องดนตรีเหล่านั้นก็จะไม่เคลื่อนย้าย

จนกว่าการแสดงจะเสร็จสิ้น ดังนั้นผู้ชมจึงมองเห็นความสวยงามของฉากได้เฉพาะเพียงส่วนบน และด้านข้างของฉากเท่านั้น ดังภาพ

ภาพประกอบ 18 ฉากของลำเรื่องต่อกลอนที่เป็นฉากท้องพระโรง แล้วมีเครื่องดนตรีสากลและแผ่นป้ายข้อความบังไว้

เครื่องดนตรี

ในการแสดงลำเรื่องต่อกลอนจำเป็นต้องมีเครื่องดนตรีให้จังหวะประกอบ เพราะจะทำให้การลำมีความไพเราะน่าฟังมากขึ้น เครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดงของลำเรื่องต่อกลอนประกอบด้วยเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานและเครื่องดนตรีสากล

เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานที่สามารถยืนหยัดอยู่กับการแสดงของหมอลำ ได้แก่ แคน ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องดนตรีประกอบการลำที่เก่าแก่ที่สุด "แคนจะทำหน้าที่ประกอบจังหวะในการลำของผู้ลำ เป็นเครื่องดนตรีประเภทเป่าทำด้วยไม้ขางที่ตัดให้สั้น ยาวลดหลั่นกัน เพื่อให้เกิดระดับเสียง ไล่ขึ้นแบบออร์แกน แล้วเอามาเรียงกันเป็นคู่รัดเข้าประกอบกันด้วยไม้เนื้อแข็ง เรียกว่า เต้าแคน แล้ว

เจาะรูสำหรับปิดเปิดเสียงให้ดัง"¹ แคนถือว่าเป็นเครื่องดนตรีชั้นเยี่ยมยอดของอีสาน เป็นเครื่องดนตรีที่เล่นได้ไพเราะที่สุด "ผู้ที่มีความชำนาญในการเล่นมากจะสามารถเล่นสอดเสียงได้อย่างไพเราะเพราะพริ้ง และหมอแคนที่ดีที่สุดคนหนึ่งของภาคอีสาน ที่ได้รับการกล่าวขวัญถึงถึงการเป่าที่ไพเราะซาบซึ้งคือ หมอแคนทองจันทร์ ของคณะ ป.ฉลาดน้อยส่งเสริม"² ลายของแคนมีหลายลาย เช่น ลายแซ่ ลายลมพัดพร้าว ลายอ่านหนังสือน้อย ลายอ่านหนังสือใหญ่ ลายสุดสะแนน ลายไปซ้าย ลายแม่หม้ายกล่อมลูก ฯลฯ

ลายแคนที่ใช้ประกอบการเล่าของเล่าเรื่องต่อกลอนจากการสัมภาษณ์หมอแคนหลายท่านได้บอกแก่ผู้วิจัยว่า เมื่อเปิดจากการเล่าจะเป่าลายอ่านหนังสือน้อยและจะใช้ลายอ่านหนังสือน้อยเป่าตลอดการเล่าของหมอเล่าตลอดเรื่อง เมื่อจะกล่าวจึงใช้ลายอ่านหนังสือใหญ่ ซึ่งลายอ่านหนังสือใหญ่ เป็นลายที่มีเสียงช้าและเศร้า ลายอ่านหนังสือน้อยก็มีเสียงช้าและเศร้าเช่นกันแต่คนละระดับเสียง มีจังหวะเร็วกว่าและเสียงไม่ทุ้มไม่โหยวนเท่าลายอ่านหนังสือใหญ่ เป็นความไพเราะแบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนและเมื่อถึงจากที่มีการผ่อนหรือสนุกสนาน หมอเล่าจะเล่าด้วยซึ่งเป็นเพลงรักสัน ๆ หมอแคนก็จะเป่าลายเล่าด้วย โดยเป่าเป็นตอน ๆ ตามคนด้วย ซึ่งอาจจะเป็น เต้ยโขง เต้ยพม่า เต้ยธรรมดา และเต้ยหัวโนนตาล

ดังนั้นการเป่าแคนของหมอแคนในเล่าเรื่องต่อกลอน จึงเป่าเมื่อผู้แสดงออกมาเล่าและหยุดเป่าเมื่อผู้แสดงมีการเจรจา แล้วก็เป่าต่อเมื่อผู้แสดงเล่า หมอแคนจะนั่งเป่าอยู่ข้างหลังเวทีไม่ได้นั่งอยู่ด้านหน้าหรือเป่าคลออยู่ข้างหมอเล่าเหมือนลูกกลอน หมอแคนจึงอยู่ห่างจากผู้เล่ามาก จึงได้มีการพัฒนาโดยให้ไมโครโฟนติดที่ปลายแคน ซึ่งการที่แคนถูกลดบทบาท ลดความสำคัญลงเช่นนี้ หมอแคนหลายท่านได้กล่าวว่า ก็ต้องยอมรับสภาพการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ เพราะการแสดงต่าง ๆ ส่วนมากต้องตามใจผู้ชม แต่ถึงแม้จะถูกลดบทบาทลง แคนก็ยังคงอยู่คู่กับหมอเล่าทุกชนิดต่อไป เพราะเป็นสัญลักษณ์ที่คู่กัน เมื่อมีหมอเล่าก็ต้องมีหมอแคนถือเป็นสัญลักษณ์ประจำของชาวอีสานอยู่แล้ว

1อนุกุล คลังบุญครอง. "ดนตรีของภาคอีสาน," ใน มรดกอีสาน. 2521. หน้า 69.

2สมพงษ์ บุตรโรจน์. งานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยครั้งที่ 13 8 วิทยาเขต.

ภาพประกอบ 19 หมอแคนเป่าแคนข้างหลืบเวที

เครื่องดนตรีสากล เช่น กลองชุด กลองทอม แตรมเปต แซกโซโฟน กีตาร์ เบส ออร์แกน เป็นเครื่องดนตรีหลักที่สำคัญของการแสดงลำเรื่องต่อกลอนที่มีบทบาทมากในการเรียกผู้ชม และดึงดูดความสนใจจากผู้ชม เพราะถ้ามีเครื่องดนตรีสากลจำนวนมากขึ้น เสียงดนตรีสร้างความ สนุกครึกครื้น ย่อมแสดงให้เห็นถึงฐานะและระดับชั้นของหมอละครนั้น ๆ และถ้านักดนตรีมี เครื่องแต่งกายที่เป็นชุดเหมือนกันหมด เล่นดนตรีโดยใช้โน้ต ผู้ชมก็จะยังมีความตื่นตาตื่นใจและ ชื่นชอบอันจะมีผลต่อการว่าจ้างของผู้ว่าจ้างต่อไป หัวหน้าคณะได้บอกแก่ผู้วิจัยว่า ถ้ามีการว่าจ้าง ผู้ว่าจ้างมักจะถามว่า มีเครื่องดนตรีสากลกี่ชิ้น อะไบ้าง มีนักดนตรี นักร้องกี่คน เล่นเพลง ประเภทใดบ้าง ผู้ว่าจ้างจำนวนมากให้ความสำคัญต่อเครื่องดนตรีสากลมากกว่าเครื่องดนตรีพื้นบ้าน

เครื่องดนตรีสากลจะมีบทบาทในการแสดงนับตั้งแต่เริ่มบรรเลงเมื่อเปิดการแสดงให้ นักร้องร้องเพลง และทางเครื่องเต็นประกอบเพลง เมื่อถึงช่วงที่ผู้ลาล่าเต้ย ล่าเพลิน ล่าเดินคง

ดนตรีสากลจะบรรเลงให้จังหวะเพื่อให้ผู้ล่าได้พ่อนรายราไปด้วย โดยเฉพาะกลองและออร์แกน จะมีบทบาทช่วยเน้นเสียงขณะมีการเจรจา และโดยเฉพาะตอนที่ผู้แสดงมีบทบาทต้องทะเลาะเบาะแว้งตบตีกัน กลองจะช่วยทำเสียงเป็นจังหวะให้เมื่อผู้แสดงทำท่าทางตี เตะ หรือทุบ ซึ่งทำให้ผู้ชมสนุกสนานเป็นอย่างมาก และเมื่อถึงช่วงเวลาโศกเศร้าเสียงออร์แกนจะช่วยทำให้บรรยากาศเศร้าซึมไปด้วย

นักดนตรีที่เล่นดนตรีสากลจะได้ค่าจ้างในการเล่นคนละประมาณ 200 - 300 บาท เครื่องดนตรีสากลนั้นส่วนมากจะเป็นของคณะหมอลำ มีไม่กี่คณะที่ต้องเช่าเครื่องดนตรีราคาค่าเช่าคืนละ 1,200 - 1,500 บาท ซึ่งมักจะพบกับอุปสรรคคือ ผู้เล่นดนตรีไม่คุ้นเคยกับเครื่อง ไม่มีเวลาฝึกซ้อมกับเครื่อง เมื่อทำการแสดงก็เกิดการติดขัดไม่ราบรื่นได้ ทำให้เกิดผลเสียต่อคณะหมอลำ ดังนั้นส่วนมากแล้วเมื่อเริ่มตั้งคณะหมอลำเรื่องต่อกลอน สิ่งหนึ่งที่หัวหน้าคณะหมอลำจะต้องพยายามจัดซื้อก็คือเครื่องดนตรีสากล เพราะถือว่าเป็นองค์ประกอบในการแสดงที่สำคัญมากอีกประการหนึ่ง

ภาพประกอบ 20 นักดนตรีใช้เครื่องดนตรีสากลบรรเลงเพลง

เพลงประกอบการแสดง

เพลงประกอบการแสดงของลำเรื่องต่อกลอน มีบทบาทในการช่วยเรียกร้องความสนใจจากผู้ชมให้เร่งรับชมการแสดงเมื่อได้ยินเสียงเพลง คล้ายกับเป็นสัญญาณบอกแก่ผู้ชมว่าการแสดงของลำเรื่องต่อกลอนกำลังจะเริ่มแล้ว เสียงดนตรีและเสียงเพลงของนักร้องจึงทำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ชม ในด้านการรับเร่งตนเองเพื่อจะได้ไปให้ทันเวลาในการแสดง แล้วจะได้รับความสนุกสนาน ครึกครื้นกับท่วงทำนองและจังหวะของเพลง ส่วนผู้แสดงลำเรื่องต่อกลอนก็ได้ใช้เวลาในช่วงที่ดนตรีบรรเลงและนักร้องร้องเพลงต่าง ๆ นั้นเตรียมตัว ซักซ้อมและทำความเข้าใจบทอีกครั้งก่อนจะเริ่มการแสดง นอกจากนี้เพลงที่ร้องประกอบกับการบรรเลงดนตรี ยังช่วยทำให้ทางเครื่องได้ออกมาเต้นแสดงลีลาท่าทางประกอบเพื่อให้การแสดงสมบูรณ์ขึ้น

จากการศึกษาการแสดงลำเรื่องต่อกลอน ผู้วิจัยพบว่าเพลงที่นำมาใช้ในการแสดงลำเรื่องต่อกลอน มีดังนี้

เพลงสรรเสริญพระบารมี เป็นเพลงที่คณะหมอลำเรื่องต่อกลอนใช้บรรเลงเป็นเพลงแรก พร้อมกับผู้แสดงได้เชิญธงชาติและพระบรมฉายาลักษณ์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถออกมายืนหน้าเวที เป็นการแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ของคณะหมอลำ ซึ่งถือได้ว่าเป็นธรรมเนียมที่เหมาะสมอย่างยิ่ง

เพลงไขว่วง เป็นเพลงที่คณะผู้เล่นดนตรีบรรเลงเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นความพร้อมเพรียงของผู้เล่นดนตรี แต่ละคณะจะบรรเลงเพลงไขว่วงประมาณ 2 เพลง และช่วงที่ดนตรีบรรเลงเพลงไขว่วงนี้ ลำเรื่องต่อกลอนบางคณะจะมีทางเครื่องออกมาเต้นประกอบด้วย

เพลงลูกทุ่ง เป็นเพลงที่ถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของเพลงที่นำมาใช้ประกอบการแสดง เพราะผู้ชมจะนิยมฟังเพลงลูกทุ่งมาก เพลงที่นักร้องนำมาร้องจึงเป็นเพลงของนักร้องลูกทุ่งที่กำลังอยู่ในความนิยมและเคยได้รับความนิยมมาแล้วทั้งเพลงเก่าและเพลงใหม่ เพลงลูกทุ่งที่ทุกคณะจะชอบร้อง คือเพลง บัตรเชิดที่ถูกลิ้ม ตามใจแม่เถิดน้อง ของเฉลิมพล มาลาคำ เพลงปากโกรธใจคิดถึง วันนั้นพี่ต้องอกหัก ของสาธิต ทองจันทร์ เพลงสาวอีสานพลัดถิ่น ของจินตหรา พูนลาภ และเพลงของนักร้องคนอื่น ๆ อีกเช่น สุนารี ราชสีมา เดือนเพ็ญ อาทวยพร พุ่มพวง ดวงจันทร์ พรศักดิ์ ส่องแสง ฯลฯ เพลงที่กล่าวมาเป็นลักษณะของความนิยม ไม่ได้ถือเป็นเพลงตายตัวของคณะ เพลงลูกทุ่งที่ร้องในช่วงเปิดการแสดงของลำเรื่องต่อกลอนนี้ จะมีประมาณ 10 เพลง โดยแบ่งเป็นเพลงที่หมอลำเองเร็วและทำนองช้า เพื่อให้ทางเครื่องได้แสดงลีลาการเต้นประกอบเพลงได้หลากหลายท่าทาง

เพลงสตริง เป็นเพลงที่มีคณะลาเรื่องต่อกลอนบางคณะนำมาร้อง แต่จะมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับเพลงลูกทุ่ง อาจจะเป็นด้วยนักร้องไม่ถนัดและลักษณะของเพลงไม่เข้ากับบรรยากาศของการแสดงลาเรื่องต่อกลอน จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า เพลงสตริงที่กำลังได้รับความนิยมมากในขณะนี้จะถูกนำมาร้องบ้าง ได้แก่ เพลงถอยดีกว่า ของ สุนิสา สุนิสา และเพลงคู่กัด ของธงชัย แมคอินไตย์

จากการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะ หลายท่านได้บอกเล่าแก่ผู้วิจัยเกี่ยวกับการเลือกเพลงมาประกอบการแสดงว่า เพลงที่นำมาร้องมาบรรเลงนั้น หัวหน้าคณะบางคณะจะให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเลือกเพลงมาร้อง แต่ก็ไม่ได้กำหนดลงไปว่าต้องเป็นเพลงนั้นเพลงนี้ หรือต้องมีเพลงใดบ้าง ยกเว้นเพลงสรรเสริญพระบารมีที่ทุกคณะจะถือเป็นธรรมเนียมนิยมอยู่แล้ว และก็มีบางคณะที่หัวหน้าคณะไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องดนตรีและเพลง บ่อยให้เป็นหน้าที่ของหัวหน้าวงดนตรีกับนักร้องที่จะตกลงในเรื่องเพลงและการฝึกซ้อม โดยยึดหลักการให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้ชมเป็นจุดสำคัญ ดังนั้นเพลงที่ประกอบการแสดงลาเรื่องจึงใช้เพลงลูกทุ่งเป็นหลัก ส่วนเพลงที่หมอลำร้องประกอบขณะแสดงเรื่องบางเรื่องเช่น ลาเพลิน ลาเต๋ยนั้น ถือว่าเป็นเพลงแทรกที่ช่วยทำให้บรรยากาศการแสดงมีความสนุกสนานครึกครื้นขึ้น

ทางเครื่อง

ทางเครื่องเป็นองค์ประกอบการแสดงที่มีความสำคัญต่อการแสดงลาเรื่องต่อกลอนมาก เพราะทางเครื่องจะเป็นการแสดงที่เรียกร้องและดึงดูดความสนใจจากผู้ชมซึ่งมีทั้งชายและหญิงวัยรุ่นวัยกลางคนจนถึงวัยชรา ผู้ชมจะตั้งหน้าตั้งตารอชมการเดินของทางเครื่องเพื่อจะดูว่าแต่งกายอย่างไร และมีท่าเต้น ลีลาการเดินที่เร้าใจประทับใจเพียงใด

เมื่อดนตรีเริ่มบรรเลง ทางเครื่องก็จะออกมาเดินพร้อมด้วยเครื่องแต่งกายที่สวยงามด้วยแบบและสีสันทัน แล้วแสดงลีลาท่าทางต่าง ๆ อย่างพร้อมเพรียง จากนั้นนักร้องจึงจะออกมายืนอยู่ด้านหลังทางเครื่องที่กำลังเดิน ทางเครื่องจึงเป็นจุดเด่นบนเวทีการแสดงในช่วงนี้ เพราะการแต่งกายของทางเครื่องจะมีตั้งแต่ชุดที่เปิดเผยสัดส่วนของร่างกายมากที่สุดจนกระทั่งถึงชุดที่ปกปิดร่างกายได้มากเช่นกัน เมื่อจบเพลงทางเครื่องจะรีบเข้าไปด้านหลังเวที แล้วเปลี่ยนเสื้อผ้าชุดใหม่ให้เร็วที่สุด เพื่อออกมาเต้นในเพลงต่อไป ทางเครื่องจะต้องเดินประกอบเพลงประมาณ 10 - 12 เพลง ใช้เวลาเดินประมาณ 30 - 40 นาที จึงจะหมดหน้าที่การแสดง แต่ก็มีบางคณะที่ให้ทางเครื่องออกมาเดินประกอบอีกเมื่อมีการลาเต๋ย ลาเพลิน และเดินดง

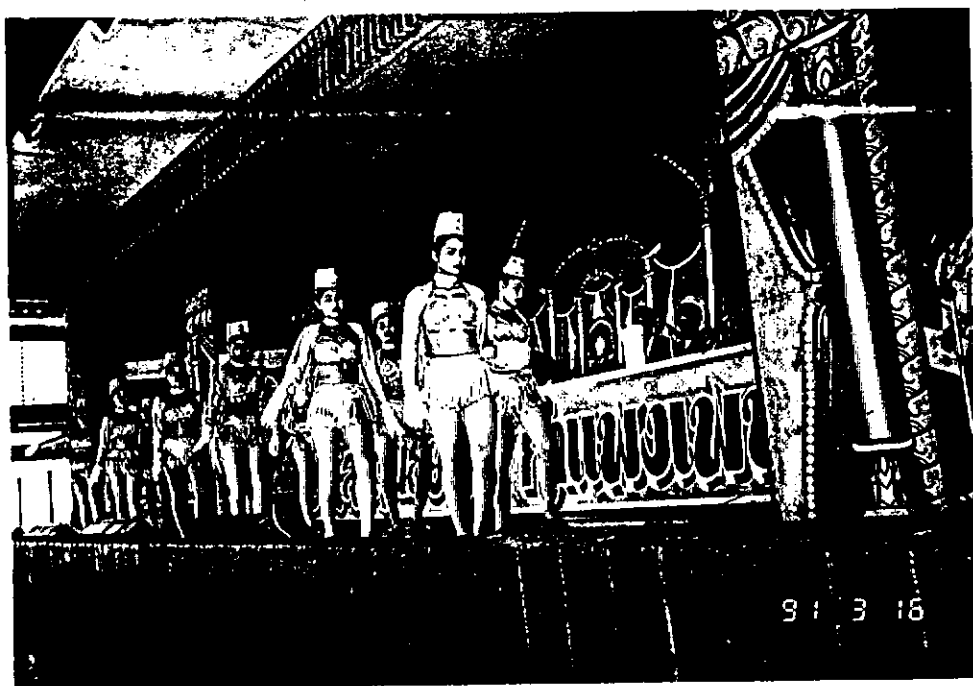
ทางเครื่องของลำเรือต่อกลอนส่วนมากจะเป็นผู้หญิง แต่ละคณะจะมีทางเครื่องประมาณ 10 - 12 คน ถ้าเป็นคณะใหญ่จำนวนทางเครื่องจะมีประมาณ 20 - 30 คน โดยมีทั้งทางเครื่องฝ่ายชายและฝ่ายหญิง แบ่งเป็นหลายชุดเพื่อเดินสลับกันไม่ให้เวทียาว การเดินของทางเครื่องจะเดินประกอบเพลงเป็นส่วนมาก มีบางคณะที่ทางเครื่องแสดงรื้อวประกอบเพลง โดยใช้อุปกรณ์ประกอบ เช่น โหมตตกแต่งเป็นรูปต่าง ๆ ใช้ร่มใช้พัด ฯลฯ แล้วทางเครื่องเป็นผู้แสดงรื้อวประกอบตามเนื้อเพลงนั้น ๆ ซึ่งการแสดงรื้อวประกอบเพลงพร้อมกับการใช้อุปกรณ์ในการแสดงของบางคณะนี้ ทำให้ผู้ชมมีความตื่นตาตื่นใจและจะปรบมือให้ด้วยความชื่นชม

ท่าเดินของทางเครื่องแต่ละคณะจะมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับผู้ฝึกสอนท่าเดินว่าจะออกแบบท่าเดินให้อย่างไร จากการสัมภาษณ์ผู้เป็นทางเครื่องได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ท่าเดินจะมีคนในคณะ หรือผู้อื่นช่วยฝึกสอนให้ในระยะแรก จากนั้นหัวหน้าคณะจึงจะมอบหมายให้ผู้ที่เดินดีเดินคล่องแคล่ว เป็นผู้ช่วยฝึกสอนทางเครื่องคนอื่น ๆ ต่อไป ท่าเดินของทางเครื่องส่วนมากก็จดจำจากการเดินของทางเครื่องวงดนตรีลูกทุ่ง หรือเลียนแบบจากคณะอื่นบ้าง และมีท่าเดินที่คิดกันเองบ้าง บางคณะจะมีผู้สอนท่าเดินประจำคณะโดยเฉพาะ รับผิดชอบเรื่องทางเครื่องทั้งด้านเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับตกแต่ง ท่าเดินและการฝึกซ้อม ท่าเดินของทางเครื่องส่วนมากจะสื่อความหมายตามจังหวะเพลงว่าเป็นเพลงช้าหรือเร็วมากกว่าที่จะสื่อความหมายตามเนื้อเพลง แต่ถ้าเป็นเต้นรื้อวประกอบเพลง ท่าเดินลีลาการเดินจะคำนึงถึงความหมายของเนื้อเพลงมากกว่าจังหวะเพลง จากการสังเกตท่าเดินของทางเครื่องผู้วิจัยพบว่า ท่าเดินของทางเครื่องส่วนมากจะเดินในแนวระนาบ เดินออกด้านข้าง เจียงและเป็นวงกลม ท่าเดินจะมีลักษณะการตอบสนองต่อดนตรีกล่าคือ ถ้าเสียงดนตรีทุ้มจะตรงกับท่าเดินที่ผู้เดินใช้ขาเป็นหลัก เสียงดนตรีระดับกลางจะตรงกับท่าเดินที่ผู้เดินออกท่าทางที่เอว และเสียงดนตรีแหลมจะตรงกับท่าเดินที่ผู้เดินใช้มือและแขน นอกจากนี้ท่าเดินของทางเครื่องจะแสดงถึงความเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตมนุษย์ คือมีท่าเดินและท่าวิ่ง

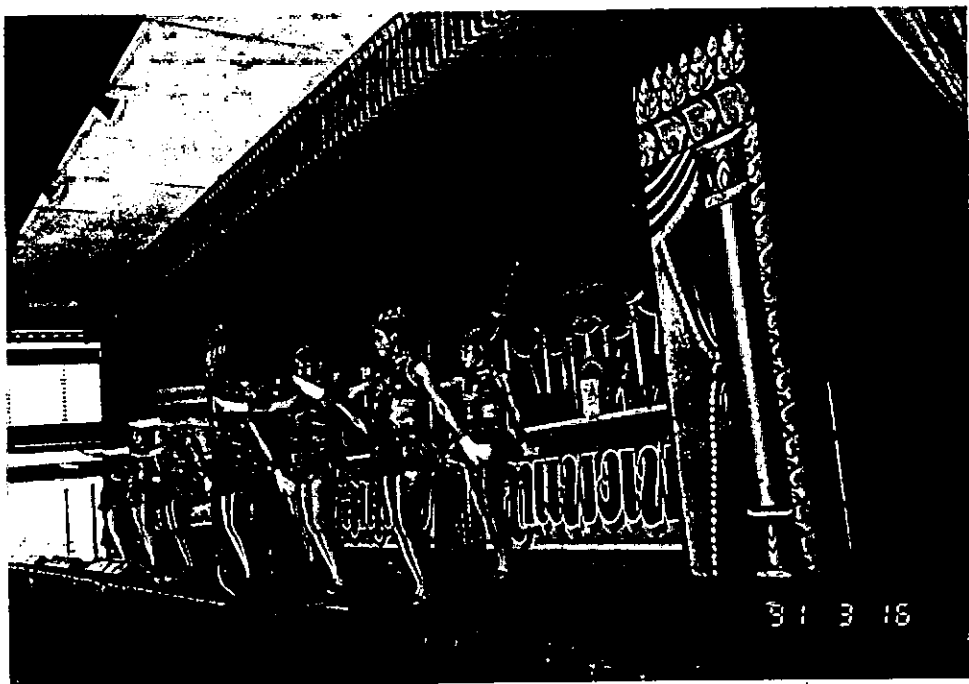
การแต่งกายของทางเครื่องจะมีหลายชุดหลายแบบ แต่ส่วนมากจะเป็นชุดที่ค่อนข้างเปิดเผย ร่างกายของผู้เดิน เช่น ชุดอาบนํ้ารูปสลัสนสวยงาม และตกแต่งด้วยเครื่องประดับเสื้อผ้าประเภทคิ่นเงินคิ่นทองหรือลูกปักสีต่าง ๆ นอกจากนี้จะเป็นชุดกระโปรงสั้น กระโปรงยาว เสื้อแขนสั้นบ้าง ยาวบ้าง การแต่งกายของทางเครื่องจะเน้นที่การเล่นสีสันทัดกันเพื่อความเด่นชัดของชุดและผู้สวมใส่ เช่น กระโปรงสีแดงอมส้มจะขลิบเอวด้วยสีน้ำเงิน และตัวเสื้อสีน้ำเงินจะใช้สีแดงขลิบคอและแขน หรือกระโปรงสีม่วง สวมเสื้อสีฟ้า ฯลฯ ซึ่งการใช้สีสันทัดกันของเสื้อผ้า ให้มีสีจัดจ้านก็เพื่อความสวยงามเพราะแสงสีของไฟจะช่วยให้ผู้เดินดูสวยงามและเด่นสะดุดตา ดังภาพ

ภาพประกอบ 21 ทางเครื่องกับชุดแต่งกายที่มีลวดลายตัดกันคือเสื้อแขนยาวสีฟ้า น้ำทะเล
ตัดกับกระโปรงสีม่วง

ภาพประกอบ 22 ทางเครื่องกับชุดแต่งกายที่ค่อนข้างเปิดเผย

ภาพประกอบ 23 หางเครื่องในชุดที่เล่นสีส่นสวยงามคือกระโปรงสั้นสีแดงอมส้มขลิบเอวกระโปรง
ด้วยสีน้ำเงิน เสื้อตัวสั้นสีน้ำเงินมีโบว์ยาวสีแดงอมส้ม และสวมหมวกสีเดียวกับกระโปรง
สวมถุงมือสีขาว

เครื่องแต่งกายของหางเครื่องจากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า บางคนไม่มีชุดหางเครื่อง
เป็นของตนเอง จะต้องเช่าจากร้านหรือจากสำนักงานหมอลำที่มีบริการให้เช่าชุดของหางเครื่อง ผู้เต้น
จึงพบกับปัญหาคือ ชุดที่เช่านั้นไม่พอดีกับรูปร่าง คับเกินไปหลวมเกินไปบ้าง และถ้าเป็นชุดเก่าทำให้
เข้าในราคาไม่แพงนัก ชุดก็จะชำรุดสีส่นไม่สดใส เมื่อผู้เต้นสวมใส่จึงทำให้เกิดความกังวลกับเสื้อผ้า
ความมั่นใจในตนเองก็จะลดลง ขณะเดียวกันผู้ชมก็จะไม่ชื่นชอบ เมื่อเห็นผู้เต้นอยู่ในชุดที่ชำรุดและ
ไม่สวยงาม ซึ่งจะมีผลต่อการว่าจ้างต่อไป ส่วนคณะที่มีทุนในการตัดชุดหางเครื่องเป็นของตนเอง
ส่วนมากจะใช้คนในคณะที่มีความสามารถในด้านนี้เป็นผู้ดำเนินการ ตั้งแต่การออกแบบชุดและตัดเย็บ
ชุดเพราะการตัดเย็บเองได้นั้นจะช่วยทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายด้านเครื่องแต่งกายของหางเครื่องได้
มาก เพราะถ้าว่าจ้างตัดจะมีราคาชุดละ 60 - 70 บาท และถ้าชุดนั้นต้องปักด้วยเครื่องตกแต่ง
ผู้ตัดเย็บจะคิดค่าปักชุดละ 30 - 40 บาท ดังนั้นหลายคณะจึงต้องประหยัดรายจ่ายด้านนี้ด้วยการตัด
เย็บ และปักตกแต่งชุดของหางเครื่องเอง เมื่อใช้แสดงครบ 1 ปี จึงจำหน่ายต่อให้คณะหมอลำอื่น ๆ

ที่มาติดต่อขอซื้อ สำหรับค่าจ้างของผู้เดินทางเครื่องจะได้คนละ 100 - 150 บาท ต่อการแสดง
หนึ่งครั้ง

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าทางเครื่องที่ได้รับความนิยมชมชอบ จากผู้ชมเป็นอย่างมาก
จะมีลักษณะ ดังนี้

เครื่องแต่งกายสวยงาม มีความเป็นระเบียบในเครื่องเครื่องแต่งกาย กล่าวคือ มีชุดและ
เครื่องประดับตกแต่งต่าง ๆ เหมือนกันหมด แม้กระทั่ง ถุงเท้า รองเท้า ถุงมือ และหมวก

รูปร่างหน้าตาดี และมีขนาดของรูปร่างที่ใกล้เคียงกัน ไม่มีรูปร่างที่แตกต่างกันมาก
จนทำให้เกิดความรู้สึกตลกแทนความชื่นชอบ

มีความพร้อมเพรียงในการเดินท่าต่าง ๆ ทุกคนเดินด้วยความมั่นใจ มีความยิ้มแย้มแจ่มใส
แสดงออกถึงความสนุกสนานในหน้าที่ที่ตนกำลังทำอยู่

มีท่าเดินที่สุภาพเรียบร้อยสวยงาม ไม่เน้นการเดินที่มีลีลาท่าทางไปในทางเย้ายวน ยั่ววน
หรือท่าเดินที่ไม่สุภาพ

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบสิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับทางเครื่องในการแสดงของคณะลา
เรื่องต่อกลอน ได้แก่ ทางเครื่องบางคนมีความสามารถเป็นทั้งทางเครื่อง นักร้อง และแสดงเป็น
ตัวประกอบในเรื่องที่แสดง จึงทำให้ได้ค่าจ้างในการแสดงเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันผู้เดินทางเครื่องและ
ผู้ออกแบบท่าเต้น ออกแบบชุดเดินให้ทางเครื่อง บางคนจะมีกะเทยเข้ามามีบทบาทเป็นผู้รับผิดชอบ
โดยเฉพาะการออกแบบเครื่องแต่งกายและท่าเต้น นับว่าเป็นสิ่งใหม่อีกอย่างหนึ่งที่ปรากฏในการ
แสดงของลาเรื่องต่อกลอน นอกจากนี้ในด้านผู้ชมการแสดงลาเรื่องต่อกลอน ช่วงแรกที่มีการแสดง
ของทางเครื่องจะมีผู้ชมที่เป็นผู้ชายทั้งวัยรุ่น วัยกลางคนมารอชมการเดินของทางเครื่องเป็นจำนวน
มาก และเมื่อการแสดงของทางเครื่องเสร็จสิ้นลง ผู้ชมกลุ่มดังกล่าวก็จะทยอยออกไป เหลือผู้ชม
ที่เป็นผู้ชื่นชอบในการแสดงช่วงหลังที่เป็นลาเรื่องต่อกลอน ซึ่งโดยมากจะเป็นผู้หญิงวัยกลางคนและ
วัยชรามากกว่าผู้ชายในวัยเดียวกัน ผู้ชมกลุ่มหลังนี้ต้องการชมการแสดงลาเรื่องต่อกลอนในด้าน
เนื้อหาสาระและความสนุกสนานจากเนื้อเรื่องมากกว่าความสนุกสนานและไพเราะจากเสียงเพลง
และการเดินของทางเครื่อง

องค์ประกอบการแสดงของลาเรื่องต่อกลอนที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ พอจะสรุปลักษณะการ
แสดงได้เป็น 2 ภาค ภาคแรกคือ ภาคบันเทิงซึ่งประกอบด้วยการแสดงดนตรีและการเดินของ
ทางเครื่อง ภาคที่สอง คือภาคที่เป็นภาคเนื้อหาสาระ ซึ่งก็คือการแสดงลาเรื่องต่อกลอนเป็น
เรื่องราวต่าง ๆ นั้นเอง และการเน้นจุดเด่นของการแสดงก็อยู่ที่ส่วนที่เห็นด้วยตาและได้ยินด้วยหู

คือฉากหรือสิ่งแวดล้อมของเรื่อง เครื่องแต่งกาย การแต่งหน้าและรูปร่างหน้าตาผู้แสดง การใช้มือ ประกอบท่าทาง การแสดงท่าทางและลีลาจากการพ้องประกอบการเล่า เป็นส่วนที่เห็นด้วยตานอกนั้น จะเป็นส่วนที่ได้ยินด้วยหู ดังนั้นองค์ประกอบแต่ละประเภทของเล่าเรื่องต้องกลั่นแล้วมีความสำคัญที่เอื้ออำนวยต่อการแสดงทั้งสิ้น ถ้าคณะหมอลำเรื่องตอกลอนคณะใดมีองค์ประกอบในการแสดงที่ครบครันได้มาตรฐาน คณะหมอลำเรื่องตอกลอนคณะนั้นก็จะได้รับความนิยมอย่างสูงจากผู้ชม โดยการติดตามชมการแสดง และว่าจ้างให้ไปแสดงในงานต่าง ๆ ตลอดทั้งปี ทำให้บุคลากรในคณะหมอลำมีสภาพเศรษฐกิจส่วนตัวดีขึ้นด้วย

แต่ทว่าอุปสรรคเป็นสิ่งที่จะต้องมีในการแสดงทั่ว ๆ ไป คณะเล่าเรื่องตอกลอนก็มีอุปสรรคในด้านองค์ประกอบเช่นกัน จากการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะได้กล่าวถึงปัญหาที่พบและพิจารณาแก้ไขอยู่เสมอมีดังนี้

1. ราคาเรื่องที่ซื้อมาเพื่อใช้ในการแสดงมีราคาแพง คณะใดที่หัวหน้าคณะแต่งกลอนเล่าได้หรือมีผู้แต่งกลอนเล่าประจำคณะก็จะไม่เดือดร้อน แต่ส่วนมากหัวหน้าคณะต้องว่าจ้าง และติดต่อขอซื้อเรื่องจากผู้แต่งกลอนเล่าในราคาตั้งแต่ 3,000 - 8,000 บาทขึ้นไป ทำให้เพิ่มรายจ่ายอีกทางหนึ่งเพราะแต่ละคณะจะต้องมีเรื่องที่จะแสดงสำรองไว้ประมาณ 4 - 5 เรื่อง บางคณะจะมีถึง 20 เรื่อง

— 2. นักดนตรีลาออก การที่นักดนตรีประจำวงลาออก ทำให้เกิดอุปสรรคในการแสดงอย่างยิ่ง หัวหน้าคณะจะต้องว่าจ้างหรือยืมตัวนักดนตรีจากคณะอื่น มาเล่นแทน ปัญหาการเล่น ไม่สัมพันธ์กันก็จะตามมา ซึ่งมีผลสะท้อนต่อการแสดงของผู้คนอื่นอีกด้วย

3. ผู้แสดงลาออก เช่น พระเอก นางเอก นางรองพระรอง ตัวตลก และหางเครื่อง บางคณะจะพบปัญหาที่ผู้แสดงลาออกเพื่อไปทำงานใหม่หรือไปอยู่กับคณะใหม่ หรือด้วยภาระทางครอบครัว หัวหน้าคณะจะต้องว่าจ้างหรือยืมตัวผู้แสดงจากคณะอื่นมาแทนชั่วคราว แล้วเร่งฝึกฝนผู้แสดงใหม่จนกว่าจะแสดงบนเวทีได้ ผู้แสดงที่ลาออกบ่อยมากคือ หางเครื่อง ซึ่งส่วนมากจะลาออกเป็นกลุ่มเนื่องจากการชักชวนระหว่างผู้แสดงด้วยกัน

4. คณะหมอลำที่ไม่มีเครื่องแต่งตัวของหางเครื่องเอง จะพบปัญหาในการเช่าชุด หางเครื่องจากสำนักงาน หรือร้านค้าที่ตัดชุดให้หางเครื่องทั้งขายและเช่า จะมีราคาเช่าแพง ตั้งแต่ชุดละ 100 - 200 บาท (1 ชุดต่อผู้สวมใส่ประมาณ 10 - 12 คน) และถ้าเป็นชุดใหม่มีแบบมีสีสันสวยงาม มีเครื่องประดับเสื้อผ้ามาก มีหมวก มีผ้าขลิบใน ราคาชุดเหล่านี้ยิ่งจะราคาสูงขึ้น

5. ราคาว่าจ้างในการเขียนฉากมีราคาแพงตามราคาผ้าและสี ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการวาดและเขียนฉาก ดังนั้นคณะหมอลำเรื่องต่อกลอนที่ยังมีฐานะทางการเงินไม่พร้อมจึงต้องใช้ฉากหลักเพียงฉากเดียวตลอดปีและหลายปี ส่วนคณะที่มีฐานะทางการเงินพร้อมฉากก็จะมีควมวิจิตรตระการตาและมีฉากเปลี่ยนจำนวนหลายฉาก

6. ราคาค่าเช่าพาหนะ เครื่องเสียงและไฟเพื่อการแสดงมีราคาเช่าแพง คือรถยนต์เช่าวันละ 1,200 - 1,500 บาทต่อวัน ราคาค่าเช่าจะขึ้นอยู่กับขนาดของรถและสภาพของรถ คณะหมอลำเรื่องต่อกลอนจะต้องใช้รถในการเดินทางไปแสดงประมาณ 2 - 4 คัน ทางผู้ให้เช่าพาหนะจะมีคนขับให้แต่คณะหมอลำต้องเติมน้ำมันเอง เครื่องเสียงและไฟเช่าวันละ 2,000 - 5,000 บาท ถ้าใช้เครื่องเสียงและไฟขนาดใหญ่ เล่นแสงสีมาก ราคาค่าเช่าก็สูงขึ้นและผู้ให้เช่าจะมีคนคุมเครื่องเสียงและไฟของเขาเอง ส่วนเวทีที่เช่าจะขึ้นอยู่กับขนาดความกว้างและยาว ราคาค่าเช่ามีตั้งแต่ 1,200 - 1,500 บาทขึ้นไป

7. เครื่องดนตรีซำรูด ต้องใช้เงินจำนวนมากในการซ่อม อุปกรณ์ของเครื่องดนตรีสากลล้วนมีราคาสูง นักดนตรีบางคนไม่มีความรู้ในการซ่อมแซมเพื่อให้ใช้ได้ จึงต้องให้ผู้มีความรู้ความชำนาญในด้านเครื่องดนตรีซ่อมแซม และราคาในการซ่อมแซมก็มีราคาแพงเช่นเดียวกัน

เมื่อการแสดงลำเรื่องต่อกลอนมีอุปสรรค การแก้ปัญหาของหัวหน้าคณะลำเรื่องต่อกลอนต่อปัญหาที่เกิดขึ้นจะใช้วิธีการที่ต่างกันในการแก้ปัญหา บางปัญหาจะต้องบริหารจัดการแก้ไข บางปัญหาจะต้องใช้เวลาในการแก้ปัญหาย่อยๆ เป็นค่อยไป โดยหัวหน้าคณะจะต้องอาศัยความสามารถในการแก้ปัญหา ด้วยวิธีการประหยัดค่าใช้จ่าย การจัดทำเองแทนการว่าจ้างผู้อื่น หรือให้ญาติพี่น้องเข้ามาช่วยแบ่งเบาภาระในแต่ละด้าน

การแสดงลำเรื่องต่อกลอน แม้จะมีอุปสรรคมากมายในการจัดการแสดง แต่คณะหมอลำเรื่องต่อกลอนก็ยังคงยืนหยัดต่อสู้ เพื่อให้การแสดงของคณะตนดำเนินไปด้วยดีให้มากที่สุด ทั้งนี้ นอกจากจะเป็นอาชีพของผู้แสดงแล้ว ยังเพื่อเป็นการให้ความบันเทิงแก่เหล่าผู้ชม ที่รอคอยชมด้วยความชื่นชอบและศรัทธา จึงนับได้ว่าลำเรื่องต่อกลอนเป็นศิลปะการแสดงอีกประเภทหนึ่ง ที่สอดคล้องกลมกลืนกับชีวิตของชาวอีสาน

วิเคราะห์กลอนลาของลำเรื่องต่อกลอน

ในบทนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์กลอนลาของลำเรื่องต่อกลอนในด้านลักษณะคำประพันธ์และด้านวรรณศิลป์

ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลา

ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลาที่หมอลำนำมาใช้ในการแสดงนั้น มีผู้กล่าวถึงลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลาไว้ดังต่อไปนี้

ประเทือง คล้ายสุบรรณ กล่าวถึงลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลาว่า

บทลาที่เป็นร้อยกรองยาว ๆ ที่เรียกว่ากลอนลาหรือกาพย์นั้น โดยลักษณะคำประพันธ์แล้ว กลอนลามีลักษณะคำประพันธ์เป็นร้อย กลอนลาแต่ละแบบจะมีจำนวนคำในวรรคมากน้อยต่างกันระหว่าง 6 - 11 คำ เช่น กลอนเดินคงคือ บทขมนก ชมไม้ หรือกลอนตลก นิยมวรรคละ 6 - 7 คำ กลอนนิทานนิยมวรรคละ 8 - 9 คำ กลอนบทรักหรือบทโศก ที่มีลีลาช้า ๆ นุ่มนวล พรรณาหรือเก็บความได้ละเอียดมีวรรคละ 9 - 11 คำ แต่ทั้งนี้ไม่ใช่กฎเกณฑ์ตายตัวทีเดียว¹

สุพรรณ ทองคล้าย ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่ทำให้ความเห็นเกี่ยวกับลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลาว่า "บทร้อยกรองพื้นถิ่นของชาวอีสาน ไม่ว่าจะเป็นเรียกว่า กาบ กลอนลา หรืออ้ายก็ตาม โดยรูปลักษณ์แล้วก็คือร้อยของทางภาคกลางนั่นเอง"²

สุวรรณี อุคมผล กล่าวถึงลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลาว่า "บทที่หมอลำใช้ร้องที่เรียกว่ากลอน แต่ไม่ได้มีฉันทลักษณ์แบบกลอนทั่วไป นับตั้งแต่จำนวนคำซึ่งไม่แน่นอน การรับส่งสัมผัสก็มีได้ตายตัว ความไพเราะขึ้นอยู่กับจังหวะในการลา"³

¹ประเทือง คล้ายสุบรรณ. ร้อยกรองท้องถิ่น. 2528. หน้า 88.

²สุพรรณ ทองคล้าย. ลักษณะร้อยกรองพื้นถิ่นอีสาน. 2524. หน้า 23.

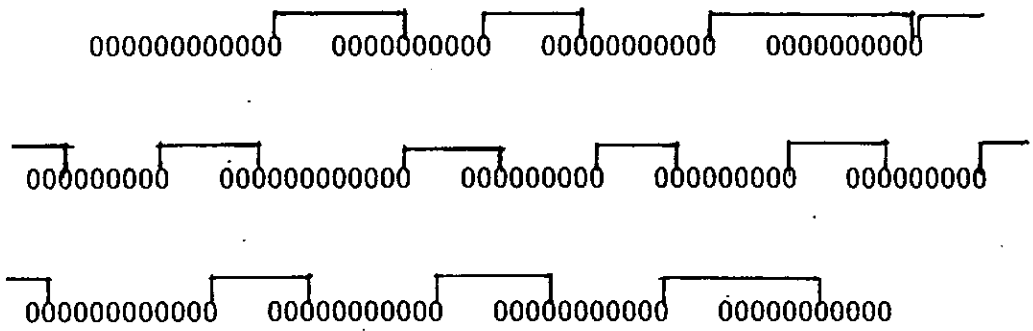
³สุวรรณี อุคมผล. วรรณกรรมการแสดงของไทย. 2528. หน้า 225.

ในการศึกษาของผู้วิจัย พบลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำเรื่องต่อกลอนตรงตามที่
 ประเทือง คล้ายสุบรรณ สุพรรณ ทองคล้าย และสุวรรณี อุดมผล ได้กล่าวแสดงความ
 คิดเห็นไว้ กล่าวคือ ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำเรื่องต่อกลอนนั้น มีลักษณะที่เรียกว่า
 ร่ายอีสาน (ฮ่าย) คือเป็นร้อยกรองแบบง่าย ๆ มีจำนวนคำในแต่ละวรรคประมาณ 5-15 คำขึ้นไป
 จำนวนคำในแต่ละวรรคไม่แน่นอนตายตัว จะใช้คำมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับท่วงทำนองในการลำของ
 หมอลำ รวมทั้งเนื้อความและสาระที่ผู้แต่งกลอนลำต้องการเสนอให้จบความภายในวรรคเป็นสำคัญ
 คำสุดท้ายของแต่ละวรรคจะส่งสัมผัสไปยังคำใดคำหนึ่งในวรรคถัดไปจนจบบท และการส่งสัมผัส
 ระหว่างวรรคนี้จะไม่กำหนดว่าจะสัมผัสกับคำใดในวรรค เพราะขึ้นอยู่กับจังหวะการผ่อนลมหายใจ
 ของหมอลำในการที่จะออกเสียงสั้นหรือทอดเสียงให้ยาว การส่งสัมผัสระหว่างวรรคจะนิยมใช้
 สัมผัสสระเกาะเกี่ยวกันไปตั้งแต่ต้นจนจบ ส่วนความยาวของกลอนลำในแต่ละบทนั้นไม่จำกัด
 ขึ้นอยู่กับเนื้อความที่ต้องการพรรณนา

นอกจากนี้ในแต่ละวรรคของกลอนลำเรื่องต่อกลอน อาจมีคำเสริมซึ่งเป็นคำที่นำมาเสริม
 เข้าข้างหน้าวรรคหรือระหว่างวรรค เช่น คำว่า ไอนอ บัดนั้น เมื่อนั้น เทื่อนี้ บ่านนี้
 บัดนี้ ละมาบัดนี้ ตอนนี้ แล้วในยามนี้ อันนี้ ในตอนนี้ ไอ้ยนอแม่ ไอ้ยผู้ฟังเอ๋ย
 แพนเอ๋ยแพน เป็นต้น และเมื่อจบบทอาจมีคำสร้อย ซึ่งเป็นคำที่เสริมเข้าท้ายวรรคสุดท้าย เช่น
 คำว่า แลนา ก่อนหน้า น้อ ฟีน้อ น้อแพนเอ๋ย นานี้ เตละนอ เตหน้า เตละหน้า
 เตอคนฟัง เตอนาย ละหน้า ละน้อ ละเต้ ละเต้อ แพนฟังเอ๋ย คนฟังเอ๋ย พ่อแม่เอ๋ย
 ฟีน้องเอ๋ย แพนแพนน้อ แม่ใหญ่เอ๋ย แพนหมอลำเอ๋ย เป็นต้น

จากการศึกษาของผู้วิจัย พบลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำทั้ง 8 คณะ มีลักษณะร่วมกัน
 ดังต่อไปนี้

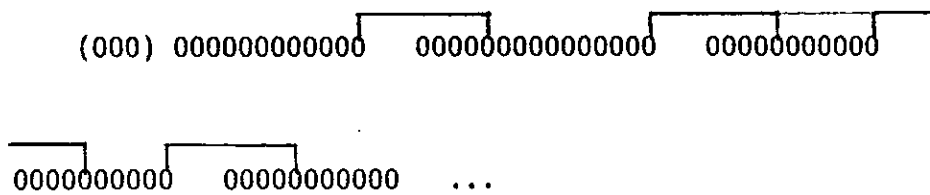
1. ลักษณะคำประพันธ์แบบปกติ คือเป็นลักษณะกลอนลำที่ใช้คำตั้งแต่ 5 - 15 คำขึ้นไป
 มีสัมผัสระหว่างวรรคเกาะเกี่ยวกันไปจนจบใจความ แผนผังมีดังนี้

ตัวอย่าง

ขึ้นโลกสูงลงโลกคือตามหาอ่อนน้อยบุตรี เป็นเวลาหลายปีจนจ๋อยเหลืองไขว่ร่าง
 เดินตามทางนางหมาเอนบางที่ก็หอนเห่า เสียงโหยหวานเสียงเอ็นหาน้อยอยู่บ่เขา
 ทุกคำเข้าบ่มีส่วความกระสัน จนนั่นวันนางทนทุกขั้ละเทียหาบุตรน้อย มีแต่วอย ๆ
 ข้างตามทางลัดป่า ผ่องว่าหนามขุดต้องตามเนื้อเปื่อยเพ อุกใจเคี้ยมไกลบ้าน
 เวลานั้นผ่านพ้น เทิงอาหารข้าวน้ำหลายมือบ่ได้กิน มีแต่รินน้ำตาไหลท่วงไย
 บุตรีน้อย มีแต่วอย ๆ ด้านตามทนางจนรอบป่า คับบ่พ้อพบหน้าชีวลั่นกะข้างนาง
 นั้น

2. ลักษณะคำประพันธ์แบบที่มีคำเสริมอยู่หน้าวรรค แผนผังมีลักษณะดังนี้

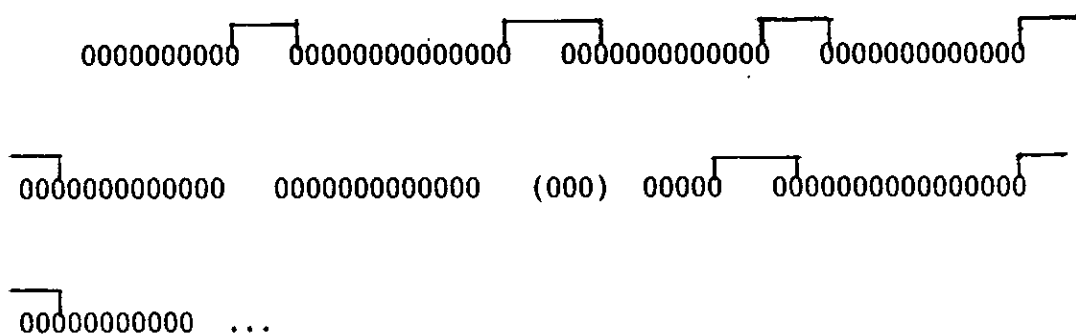
ตัวอย่าง

(พ่อแม่เอ๋ย) วางแผนการเคื้อเอาไว้บ่ตรงหมายเลยเป็นแม่ ว่าสีง่าอีแก่ทญพาน
 ผู้คาดไว้มันเลยหลังท่าเสีย จังมาขมขึ้นเปลี้ยมาฆ่าแม่เจ้าของตาย แต่หากเป็น
 ความหมายดั่งกันที่ทานไว้ เหมิดแล้วความหมองไหม้อโหลแน่เคื้อแม่ ลูกบ่ได้ ตั้งแกล้ง
 หวังฆ่าดอกแม่เอ๋ย...

หรือ

(คุณยายเอ๋ย) อายุวัยคะนองห่าว พวมเป็นหนุ่มเป็นสาวท้าวในเนื้ออยากมีคู่
ไผ่ได้นือลีมาเป็นสะใภ้ อยู่ตามแถวเลาะฮ้านอยากพานพ้อพบเห็น พระนาง
อย่าหลีกเว้นเห็นแล้วอย่าเมินเฉย รู้จักเกยเหือนชานถิ่นสถานเนาวยัง โอ้ยฟังลา
ไปให้จันทน์บ้านพัฒนาเคื้อล่งป่าให้หยามแห่ว ขึ้นรถยนต์ตั้งแต่สารคามฮอดบ้าน
ประมาได๋บ่โดน ...

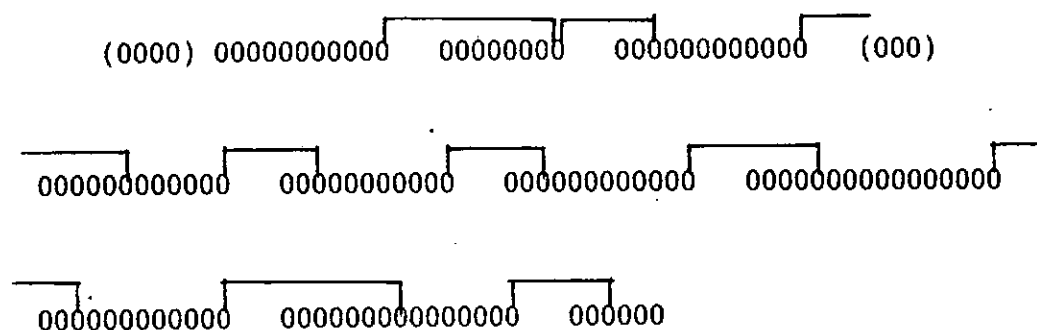
3. ลักษณะคำประพันธ์ที่มีคำเสริมอยู่ระหว่างวรรค แผนผังมีลักษณะดังนี้

ตัวอย่าง

จัดตั้งเป็นนามตั้งคนพึ่งอย่าฟ้าวหน่าย หล่ายออกเป็นจากม้วนประมวลไว้เรื่องนิทาน
นิรพานล่วงแล้วบ่ข้องเกี้ยว พ.ศ. รอสดับจับรสพระธรรมในคีนนี้ ในคัมภีร์ยาวกว้าง
บวงชนพึ่งมาก ไผ่ผู้เห็นฉลาดรู้เห็นแล้วให้อื่นตรอง (พ่อแม่เอ๋ย) น้องชายออกจากบ้าน
ประมาณว่าคือหลายปี บ่เห็นกลับคืนมาสู่เมืองน้อกายพี กุนทะลีเอ๋ยน้อง ไปไสน้อบ่อ
ไค้งตำว หลายเดือนขอบเข้าน้องชายอ้ายสัง บ่มาน้อ ...

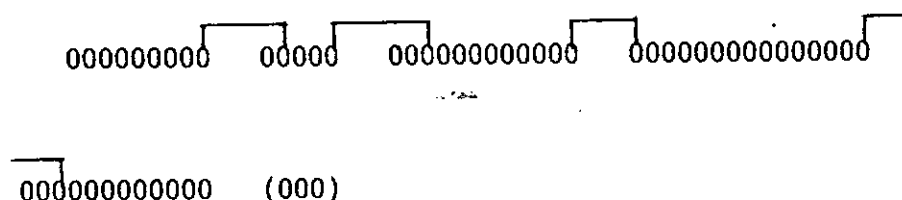
4. ลักษณะคำประพันธ์ที่มีคำเสริมอยู่หน้าวรรคและระหว่างวรรค แผนผังมีลักษณะดังนี้

ตัวอย่าง

(ละมานันต์) ลมพระพายพานต้องสะบัดใบใจเจ้าหวัน เอื้อยสีกาได้แต่คิดราพัน
จิตกระสันอยู่บ่แล้วแนวมมีบัวเห็ดให้อาย (พินางเอื้อย) เจ้าคิดตอตั้งแต่อายผู้หมายข่ม
เอาเป็นผ้า เลยเปลอตัวเกินไปบ่ใคร่ครวญแต่คินนี้ แต่งตัวดีเอามาพร้อมกระจก
แยงสีลงถ่า ทางลงไปฮดยาผ่านหัวเหือนเลาะฮัวจารย์ครูเฝ้าเข้าสู่สวน สายลม
ครวญพองแสงแล้วพจารย์ครูอยู่บ้านบ่ เอื้อยสีกาเลอาอยากไปเว้าต่อละเทิงผ่องอายผ่อง
อยากเว้า จารย์ครูเฝ้าอยู่บ่บ่

5. ลักษณะศัพทประพันธ์ที่มีคำสร้อยอยู่ท้ายวรรคเมื่อจบบท มีแผนผังดังนี้

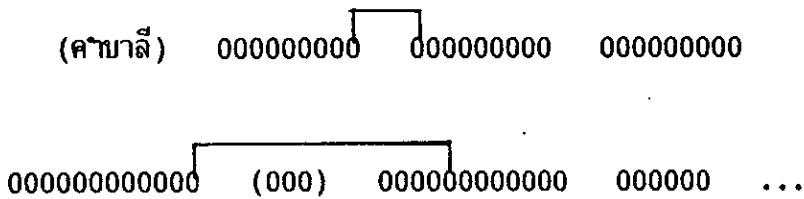
ตัวอย่าง

แล้วในยามนี้เป็นจิ้งใต้ละหมู่เจ้า พวกเฝ้าพ่อศรีธธา พังลามาแต่ตอนกกฮอด
บ่อนกลางที่วางไว้ ในวันนี้ไทยยีนงกำลัง เชื่อมบทนิทานประพันธ์ใส่ แม่นึกใจเจ้าแน่
บ่อนิทานนี้เป็นจิ้งใต้ (พิน้องเอื้อย)

หรือ

จัดบทกลอนบ่อนั้นคือวิ่งเล่นเร็วทัน จันคือนางมณฑิราเป็นแม่เมียของอ้าย
หวังลีไปทูลให้พระสามเฒ่าเสาก่อน ชาวนิกรใหญ่น้อยพวมไหลเข้าถ้ำพระโรง (ละเคื่อ)

6. ลักษณะคำประพันธ์ที่มีคำบาลีขึ้นต้นวรรค มีแผนผังดังนี้

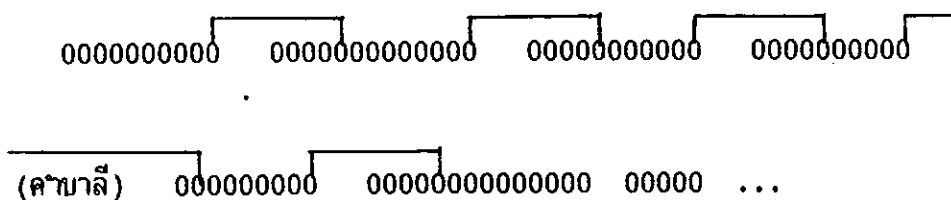
ตัวอย่าง

วิริเยนะทุกขะมะเจติ ก่อนลีล่วงทุกข์ได้เป็นเพราะความเพียร เวียนมาบรรจบ
ครบแล้วชั่วสองเดือน มีพระชนมายุกว่าถึงวันนี้ เอาขันตปนไว้ถวายถือว่าใช้กรรมเก่า
(ลูกชายเอ๊ย) ร่างกายสืบทอดเนาเอ็นหรือหนังสีเปื่อยเป้ สีเหลืองไว้ตั้งแต่โครง ...

หรือ

สร้างวิไลทะเยนะนั้นเป็นพลังอันยิ่งใหญ่ พิน้องเอาใจใส่ ให้ใจใสตั้งแก้วทานแล้ว
อย่าจ่มน้ำ ผลผลาท่อนนั้นสันทัดให้ถึงสุข อย่าได้มัวนทุกข์เกียกгамมกั
ให้พาตัวหนีมันคุมตั้หากามกิเลส เหตุสืพาเกิดชั่วควรเว้นให้ห่างไกล ...

7. ลักษณะคำประพันธ์ที่มีคำบาลีอยู่ระหว่างวรรค มีแผนผังดังนี้

ตัวอย่าง

...ยังเป็นห่วงกังวลอยู่ในห้วงกรรมเก่า เทียวส่งสารหลายเหล่านเกิดตายไปแล้ว
หาสร้างก่อเวร พยายามหลีกเลี่ยงให้ไกลจากทางอบาย เมตตาสัตว์ทั้งหลายอย่าผูกเวร
กันไว้ สัพเพสัตว์เวลาใหญ่ มีในตัวแล้วจิตใจแป้วต่าง เว้าให้เป็นตัวอย่างคือ
ศาสนเบื่องตัน คือโพธิ์กว้างหม่นาม ...

หรือ

... เป็นจิ้งจกเหล่าน้อยเห็นเอ็นว่านามหญิง ปฏิบัติตามจริงถูกผู้หญิงโดยด้าม
ตามนิทานไขขั้วคำบาลีเพื่อบอกกล่าว มาดาบิตุอุปถัมภ์ พ่อแม่เลี้ยงแต่บ่อย
เฮาคอยต้องตอบสนอง เคื้อคำ

ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนดังกล่าวจะปรากฏในกลอนแต่ละเรื่องเป็นจำนวนมาก
โดยมีวิธีการแต่งสลับไปตามเนื้อเรื่อง บทกลอนบางบทจะมีคำเสริม คำสร้อย และคำบาลี
ปะปนกันไปเพื่อความในวรรคและในบทให้ชัดเจนขึ้น

ส่วนการส่งสัมผัสของกลอนเรื่องต่อกลอนนั้น ผู้แต่งกลอนจะมีแนวโน้มในการแต่งเพื่อ
ให้ความไพเราะงดงาม และมีคุณค่าในเชิงวรรณศิลป์ สำหรับวิธีแต่งกลอนของเล่าเรื่องต่อกลอน
โดยใช้คำประพันธ์ประเภทร้อยส้านั้น จะมีลักษณะพิเศษที่เป็นจุดเด่นที่เป็นแนวโน้มในการแต่งและ
ถือว่าไพเราะงดงาม ก็คือ การเน้นหนักในคำท้าย หรือคำพืด (สัมผัส) ซึ่งแบ่งได้ 2 ชนิด คือ

1. คำท้ายนอก (สัมผัสนอก) คือการนำคำในวรรคหนึ่ง ส่งสัมผัสกับคำในอีกวรรคหนึ่ง
โดยไม่กำหนดว่าต้องสัมผัสกับคำใดในวรรค

ตัวอย่าง

ขอมวยประนมมือวันทาขมาโทษ ไปรคอกัยแก่นักร้องทำนองเพี้ยนบ่เลี่ยนไหล
 ขอมจุลแก่โทษให้อภัยแน่อยาคีเตียน วาทะศิลป์บ่ทันเขียนนาฏศิลป์บ่ทันคล่อง บททำนอง
 ยังกบ่างมันบ่บางอยู่หลายบ่อน คั่นกลอนบ่เพราะพริ้งอภัยไว้ให้แก่จัน...

2. คำก่ายใน (สัมผัสใน) จารุบุตร เรื่องสุวรรณ กล่าวถึงลักษณะของคำก่ายในว่า
 "เป็นการส่งสัมผัสภายในวรรคเดียวกัน โดยมีทั้งสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะเดียวกันตั้งแต่
 2 คำขึ้นไป และคำที่สัมผัสกันนั้นจะอยู่เรียงกันหรือมีคำอื่นคั่นก็ได้"¹ ในกลอนลาของลา
 เรื่องต่อกลอนพบลักษณะการสัมผัสในด้วยสระและพยัญชนะมีลักษณะดังนี้

2.1 สัมผัสสระ คือการสัมผัสคำด้วยสระภายในวรรค หากมีคำสัมผัสตั้งแต่
 2 คำขึ้นไป จะมีชื่อเรียกเฉพาะดังนี้

2.1.1 สัมผัสด้วยสระเดียวกันเรียงกันอยู่ 2 คำ เรียกว่า "เคียง"

ตัวอย่าง

...คิดเห็นชายกายมาบ้านแต่วันวาน้องยังห่วง มีศรรักบ่กทรวงฮักพี่เคียงบ่ได้ว่า...

หรือ

...เสร็จจากธุระนั้นเข้าไปบ่อนนอนเตียง ตาชาเลียงดูชายผ่ายพระนางก็เลยยิ้ม...

¹จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. "วรรณกรรมพื้นบ้านภาคอีสาน," วัฒนธรรมไทย. 16(5) :

หรือ

ละมานี่ นับแต่หัวจากบ้านสาวบุญแต่งเงงกระจก พันยาเมาไว้คอยทางหว่างพิจารณา
 ลีมาบ้าน ราคานุวัตรมารฮ้ายแต่หนีไปใจมันขึ้น พอพานั้นสู่ฟ้าสีหน้าก็แจ่มใส...

หรือ

...ละแต่พิจารณาเวลากว่าใจมันต่างบคือหลัง จักเป็นหยิ่งเค้เฮาเป่าแต่ลมคมแบ่ง-
 แยกแต่คิงไว้คงถ่า...

2.1.2 สัมผัสด้วยสระเดียวกันเรียงกันอยู่ 3 คำ เรียกว่า "เทียบเคียง"

ตัวอย่าง

...คำมารดาให้ได้ไมาก็จริงอยู่ เกิดเป็นคนก็อยากอู้เรียนรู้คู่อัน...

หรือ

...ไต่กลางทางฮ้างวางมารดาพร้อมทั้งพ่อ ลีขอไต่ม่อนไปลงคำเทียวสาเภา...

หรือ

...หอมคำหอมเลยได้มาดูอันมันค่นอยู่แต่ในอก คิดอยากกลับไปนอนน้คดั่งไต่บ่มีแต่ม...

2.1.3 สัมผัสด้วยสระเดียวกันเรียงกันสระละ 2 คำ เรียกว่า "ทบเคียง"

ตัวอย่าง

...จิ้งกะตี่ดั่งจับลงรับกันพะลันฟ้าว สุดสะแนนแคนห่าวสาวลงไปฮอดไผ่งใหญ่...

หรือ

...หนูพานั้งเสียงว่า เรามาจาแกลั้งใส่ แนวเมียน้อยกับเมียใหญ่หากเป็นจั้งซี้
ใน่หนอแล้วจั้งอยากเป็น...

หรือ

...ขอฝากชื่อคะแนเสียงลงเบอร์เซ็นต๋อย่าตำร้อย คอยฟังบั้นกลั่นสมอง
นามระบือชื่อก้องน้องใหม่อดใจรอ...

2.1.4 มีสระอื่นคั่นกลาง 1 คำ เรียกว่า "เพี้ยนแอก"

ตัวอย่าง

...น้ำตานองคันไหลย้อย ลมพัดส่วย ๆ คณิงน้อยผู้อนอู่ ลาก่อนเตื่อลูกแก้ว
แม่ไปแล้วอย่าแอ้ว เตื่อคำแพงเอ้ย

หรือ

...กัลปพฤกษ์ต้นไม้กับเกิดกลางเมือง ดอกไม้เป็นเสื้อผ้าอาภรณ์คุ้มคุ้มใส่ส่องเสื้อม
บ้านเมืองฮ่งเฮื่อง...

หรือ

ลูกแม่เอ้ย เตยดอหยิงซังอียิงให้แท้ จังหนีแม่พลอยพลัด ป่าให้มารคาอุกทุกขระทม
บ่มีแล้ว ได้กินกลอยแล้วลืมหัว แนวเฮาเป็นนางหมาบุตรน้อยจั้งไกลห่าง...

2.2 สัมผัสพยัญชนะ คือเอาพยัญชนะตัวเดียวกันหรือพยัญชนะที่มีเสียงสูงต่ำคู่กัน
ที่เรียกว่าอักษรคู่มาสัมผัสกัน เช่น ข-ค ถ-ท ส-ช ผ-พ ฝ-ฟ ห-ฮ และ หล-ล หว-ว
เป็นต้น การสัมผัสพยัญชนะในกลอนลาพบว่ามีลักษณะ ดังนี้

2.2.1 สัมผัสพยัญชนะเดี่ยวเรียงกัน 2 คำ เรียกว่า "คู่"

ตัวอย่าง

...คิดไปเห็นบ่อน้ำที่เคยอยู่แต่คราวหลัง ผมกะยังเป็นคนอีกบ่โดนลิ้นไค้...

หรือ

...เขียนเป็นกลอนแต่งแต้มเนมทั่วเขาขับ เอาให้จนลืมนอนอย่างนั่งอิงชิงช้อง
บ่มาตัวล่อ...

หรือ

...ขอประจักษ์ให้ชื่อเสียงเกียรติอ่องดังกระหึ่มดั่งเดิม ถึงแม่นเพ็ญริเริ่มลงใหม่
กะตามที...

2.2.2 สัมผัสพยัญชนะเดียวกันเรียงกันอยู่ 3 คำ เรียกว่า "เพี้ยมคู่"

ตัวอย่าง

...บ่ทันหมายอนาคตส่องบ่เห็นทางแจ้ง ละคัมแสงสีส่วยบุพผานางคาดเป็นคู่...

หรือ

...อรุณไชยจำนภาเอียงเอื้องอ่วย แลเห็นก้อนเมฆย้วยทิวฟ้าอร่ามศรี...

หรือ

...อนิจจังนี้ละเจ้าสิแปรป็นเปลี่ยนบ่ถอย ทานผลบุญน้อยขอได้ทานผลบุญสังขารคนนอ
อายุบ่อยู่ยืนน้อไปได้...

หรือ

...ถึงยามล่วงหนาวถึงฮ้อน คั้นว่าคองคั่งค้ำคั้นเขาเจ้าเลาเถื่อน...

2.2.3 สัมผัสพยัญชนะตัวเดียวกันเรียงกันอยู่ 4 คำ เรียกว่า "เทียมรถ"

ตัวอย่าง

...มื่อนั้นนางเคียดฮ้ายผัวสืบล่อยให้ฮอนเคียว เหลี้ยวแต่ทางบ่เห็นมาได้แต่คองคั้น
ความเค้น...

หรือ

...ใจคนเฮามันแปรเปลี่ยน คือกกรรมกวงเวียนหมุนเวียนเปลี่ยนขึ้นลงเรื่อยอยู่บ่เขา...

หรือ

พี่น้องเอ๋ย ฟังคำจาของลูกไก่กะพอได้เชื่อถือ บัดหันมาฟังทางแม่กะคือพอเชื่อได้
มันก้ำเก็งเก็งกัน...

หรือ

...หันมาจาบ่อน้องหล้าอ่อนมณีรา ได้ยินสามีจากล่าวอนวานว่าว่าลีไปเอาเจ้าหมอ
โหมมาทนายเบ้ง คั้นพีไว้จ้งขันต่วน้องกะบ่ขึ้น...

2.2.4 สองพยัญชนะเดียวกันเรียงกันที่ละ 2 คำ เรียกว่า "ทบคู่"

ตัวอย่าง

...อยู่กับใจไผ่มันบ่แบ่งปันแบ่งได้ ละทรัพย์สินอย่าแพงไว้ให้ตัดใจบริจาค...

หรือ

...แม่เอ๋ยแม่ แม่न्छนคำเบดเปื้อนกลิ้งเกลือกติดคินก็ตามก่อน เบยลือสาหะ
เพียรพำถนอมแลงเข้า...

2.2.5 พยัญชนะสองหรือสามตัวเรียงกัน แล้วมีพยัญชนะอื่นคั่นกลาง

อีกคำหนึ่งเรียกว่า "แซกคู่"

ตัวอย่าง

...หอบความรักความแพงคือดั่งแสงอาทิตย์ต้องเป็นกรงแก้วอันเลื่อนลอย...

หรือ

...วันเดือนข้ามได้ฮ้ามจรงจากพี เดินคี่ด่านคั่วตามอ้าวอ้าวมาพีเอ๋ย...

2.2.6 พยัญชนะสองตัวเรียงกัน แล้วมีพยัญชนะอื่นคั่นกลาง 2 คำ เรียกว่า

"แซกรถ"

ตัวอย่าง

...ข้างห้องป้อนประสงค์อ่อนน้อยบุตรา บาดนางหมามาทนทุกข์อยู่ผู้เดียวดอกในค้ำว...

หรือ

...นางหมากลับคืนห้องพอแสงทองลับป่า ลมกลาปั่นเปียงนกท้าวฮ่วมฮัง ผูกหมู
ติดชาติไม้ไผ่มันหล่นเมื่อลมตก...

จะเห็นได้ว่ากลอนลาของลาเรื่องต่อกลอน นอกจากจะมีสัมผัสระหว่างวรรคซึ่งถือเป็นสัมผัสหลักที่สำคัญแล้ว ก็ยังมีสัมผัสในที่ ไม่ใช่สัมผัสบังคับ ทั้งที่เป็นสัมผัสสระ และสัมผัสพยัญชนะ การที่ผู้แต่งกลอนลาเล่นสัมผัสในที่ เพราะสัมผัสในที่ จะช่วยให้กลอนลามีความไพเราะเสนาะหูยิ่งขึ้น ทำให้กลอนลาไม่เสียงคล้องจองกันจากเสียงสระและเสียงคล้องจองจากเสียงพยัญชนะ สัมผัสในที่ จึงมีส่วนช่วยให้ลีลาของกลอนลา มีความแปลกผันกันออกไป รวมทั้งเป็นการแสดงให้เห็นฝีมือฝีปากของผู้แต่งกลอนลาอีกด้วย

ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลาเรื่องต่อกลอน พอสรุปได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. กลอนลาเรื่องต่อกลอนมีลักษณะคำประพันธ์เป็นร้อยแบบชาวบ้าน บทหนึ่งไม่จำกัดความยาว และไม่กำหนดวรรคแยกตัว
2. ในแต่ละวรรคไม่จำกัดจำนวนคำ ส่วนใหญ่จะมีตั้งแต่ 5 - 15 คำขึ้นไป จำนวนคำในแต่ละวรรคจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับเนื้อความเป็นสำคัญ
3. มีสัมผัสระหว่างวรรค ซึ่งเป็นสัมผัสบังคับโดยคำท้ายวรรคหน้าจะส่งสัมผัสไปยังคำใดคำหนึ่งในวรรคถัดไปจนจบบทเพื่อความไพเราะของน้ำเสียง
4. ภายในวรรคจะมีสัมผัสในซึ่งเป็นสัมผัสที่ไม่ได้บังคับ แต่ผู้แต่งได้เล่นสัมผัสทั้งสระและพยัญชนะจำนวนมาก เพื่อความไพเราะและความสั่นไหวต่อเนื่องของน้ำเสียงในการลา
5. หน้าวรรคหรือระหว่างวรรคมีคำเสริมแห่งละ 2 - 4 คำ คำเสริมที่พบได้แก่ คำว่า โอนอ บัดนั้น เมื่อนั้น เทื่อนี้ ป่านนี้ บัดนี้ ละมาบัดนี้ ตอนนั้น แล้วในยามนี้ อันนี้ ในตอนนั้น ไอนอแม่ ไอย์ผู้ฟังเอ๋ย แพนเอ๋ยแพน เป็นต้น คำเสริมหน้าวรรคหรือระหว่างวรรคเป็นการเกริ่นนำของผู้ลา เพื่อทักทายผู้ฟังและใช้เพื่อการคันจึ่งหะและขึ้นความใหม่ในกลอนลา

6. ท้ายวรรคหรือท้ายบทมีคำสร้อยแต่ละ 2 - 4 คำ คำสร้อยที่พบได้แก่ คำว่า แลนา ก่อนหน้า น้อ พื่อน น้อแฟนเอ๋ย นานี้ เด็ละนอ เด็หน้า เด็ละหน้า เด็คนพัง เด็อนาย ละหน้า ละน้อ ละเด็ ละเด็ แฟนพังเอ๋ย คนพังเอ๋ย พ่อแม่เอ๋ย พี่น้องเอ๋ย แฟนแฟนเอ๋ย แม่ใหญ่เอ๋ย แฟนหมอลำเอ๋ย เป็นต้น คำสร้อยท้ายวรรคหรือท้ายบทเป็นการใช้คำเพื่อผ่อนเสียงให้ช้าลง เพื่อตั้งให้ผู้ฟังมีอาการร่วมรับรู้เหตุการณ์ไปด้วยกับผู้เล่า ซึ่งนับได้ว่าเป็นการใช้จิตวิทยาในการพูดอย่างหนึ่ง

วรรณศิลป์ในกลอนลำ

ในเรื่องความหมายของคำว่า "วรรณศิลป์" มีผู้รู้ทางภาษาและวรรณคดีได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของคำว่า "วรรณศิลป์" ไว้ว่า หมายถึง "ศิลปะในการแต่งหนังสือ หรือศิลปะทางวรรณกรรม หรือหนังสือที่ได้รับความนิยมว่าแต่งดี"¹

ลีธธา พินิจกุล และคนอื่น ๆ กล่าวถึงความหมายของวรรณศิลป์ไว้ว่า "วรรณศิลป์ คือศิลปะในการแต่งหนังสือ หัวใจของศิลปะทั้งหลายก็คือ สุนทรียภาพหรือความประณีตงดงาม ได้แก่ ความงามของเนื้อเรื่อง ความงามความมีสาระของข้อคิดเห็น หรือแนวคิดที่แทรกแฝงอยู่ในเนื้อเรื่อง และความงามที่สำคัญที่สุดคือวิธีแต่งที่ผสมผสานเข้ากันได้อย่างประณีต"²

ผะอบ โปษะกฤษณะ ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่กล่าวถึงลักษณะของวรรณศิลป์ไว้ว่า

ในภาษาไทยเราเมื่อกล่าวถึงคำว่าวรรณศิลป์ ก็มักจะเข้าใจกันไปถึงศิลปะบริสุทธิ์ (Pure Arts) คือวรรณศิลป์ที่มีความมุ่งหวังที่ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดให้ผู้อ่านมีความนึกคิด เช่นเดียวกัน วรรณศิลป์จึงปรากฏในรูปภาษาร้อยกรองหรือภาษากวีเป็นส่วนใหญ่ เพราะภาษาร้อยกรองนั้น ย่อมโน้มน้าวอารมณ์ให้เกิดจินตนาการได้ง่าย อาจจะทำให้ผู้อ่าน

¹ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม. 2528. หน้า 732.

²ลีธธา พินิจกุล และคนอื่น ๆ . ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย. 2515.

ได้ยินเสียงไพเราะเสนาะโสต ได้ลิ้มรสอันโอชะ ได้สัมผัสสิ่งอ่อนนุ่มละมุนละไม ได้เห็นภาพอันงดงามตามที่ทิวได้วาดไว้ด้วยตัวอักษร¹

จากความเห็นของหลายท่านดังกล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าการศึกษาด้านวรรณศิลป์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อจะให้เข้าถึงแก่นแท้ของวรรณกรรมนั้น ๆ เป็นการศึกษาเพื่อค้นหาความงาม ความไพเราะ ความผสมผสานกลมกลืนของกลอนกลอนละในละเรื่องต่อกลอน ดังนั้นการศึกษาด้านวรรณศิลป์ของกลอนกลอนก็คือ การศึกษาศิลปะการใช้ภาษาในกลอนกลอนนั่นเอง

กุหลาบ มลลิกะมาส² กล่าวถึงองค์ประกอบที่สร้างความไพเราะงดงามให้แก่ร้อยกรองว่า ควรมีองค์ประกอบดังนี้

1. คำที่เลือกสรรใช้ คำในร้อยกรองโดยทั่วไปมักจะไม่ใช่คำาคาด ๆ พ้น ๆ แต่เป็นคำที่มีความหมายลึกซึ้งสะท้อนอารมณ์ หรือสูงส่ง มีสง่า ด้วยรูปและเสียงเป็นพิเศษขึ้นไป เช่น คำที่เรียกหญิงที่รักว่า เขาวมาลย์ สมร แก้วกับอก แก้วกับตน ทราชมสงวน ทราชมสวาท เป็นต้น

2. เสียงเสนาะ เป็นคุณสมบัติสำคัญที่จะทำให้ร้อยกรองนั้น ๆ งดงามในความรู้สึกของผู้อ่าน เสียงเสนาะประกอบด้วย

2.1 สัมผัส คือเสียงคล้องจอง ได้แก่ สัมผัสบังคับเรียกว่า สัมผัสนอก และสัมผัสไม่บังคับเรียกว่าสัมผัสใน สัมผัสทั้ง 2 ประเภทนี้อาจสัมผัสอักษรหรือใช้อักษรเดียวกัน หรือสัมผัสสระใช้สระเดียวกัน

2.2 สีสำนึงหะ สีสำนึงหะในวรรณกรรมร้อยกรองคือ ช่วงชั่วที่มีผลในด้านเสียงและจังหวะ อาจมีเสียงอ่อนเนิบ คึกคัก กระชั้นกระซอก กระแทกกระทั้น เสียงของร้อยกรองอันเกิดจากสัมผัสและสีสำนึกหะ จะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจ และเกิดความรู้สึกไปตามเนื้อเรื่องอย่างลึกซึ้งประทับใจ

¹พอบ โปษะกฤษณะ. "วรรณศิลป์คืออะไร," ใน วรรณศิลป์ปริทัศน์. 2518.

หน้า 72.

²กุหลาบ มลลิกะมาส. วรรณกรรมไทย. 2518. หน้า 164 - 173.

2.3 การเลียนเสียงธรรมชาติ บทร้อยกรองที่กวีสอดใส่เสียงธรรมชาติเอาไว้
อย่างเหมาะสมจะเป็นสิ่งช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการได้ดียิ่งขึ้น

2.4 การเล่นคำ เป็นกลวิธีที่ให้ความไพเราะด้านเสียงอีกวิธีหนึ่ง เช่น การซ้ำคำ
ซ้ำความ เล่นอักษร เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้เกิดเสียงเสนาะและให้ความรู้สึกในด้าน
ความหมายอีกด้วย

3. ความหมายอันลึกซึ้งกินใจ ความหมายอันลึกซึ้งกินใจของบทร้อยกรอง กวีจะต้องใช้
กลวิธีต่าง ๆ ในการแต่งดังนี้

3.1 การใช้คำที่มีเสียงและความหมายที่ไพเราะเป็นพิเศษ

3.2 การใช้กวีโวหาร คือการใช้ขึ้นเชิงในการแต่งให้มีรสของถ้อยคำลึกซึ้ง
ประทับใจ มุ่งเอาความรู้สึกด้านอารมณ์เป็นสำคัญกว่าข้อเท็จจริง เช่น ภาพพจน์ การพรรณนาและ
การบรรยาย เป็นต้น

กลอนฉันทของลำเรื่องต่อกลอนเป็นสิ่งที่เกิดจากภูมิปัญญาของศิลปินชาวบ้านและในกลอนลำ
ก็มีความงดงามทางภาษาไม่น้อยไปกว่าวรรณกรรมร้อยกรองอื่น ๆ ผู้วิจัยจะศึกษาลักษณะการใช้
ภาษาในกลอนลำของลำเรื่องต่อกลอนในประเด็นต่อไปนี้

1. คำที่เลือกสรรใช้

2. ความหมายอันลึกซึ้งกินใจ

2.1 การใช้คำที่มีเสียงไพเราะและความหมายเป็นพิเศษ

2.2 การใช้กวีโวหาร

2.2.1 ภาพพจน์ ได้แก่การอุปมาอุปไมย การใช้สัญลักษณ์ และการกล่าว
เกินจริง

2.2.2 การพรรณนาได้แก่ การพรรณนาที่ทำให้เห็นภาพอย่างตรงไปตรงมา
และการพรรณนาที่ต้องตีความ

วรรณศิลป์ในกลอนลำของลำเรื่องต่อกลอนมีลักษณะดังนี้

1. คำที่เลือกสรรใช้ การใช้คำในกลอนลำของลำเรื่องต่อกลอน ส่วนมากเป็นคำภาษา
ถิ่นอีสาน ซึ่งชาวบ้านใช้พูดกันในชีวิตประจำวัน เป็นคำพื้น ๆ ธรรมดาที่เข้าใจง่าย ไม่ใช้ศัพท์ที่
ยากเกินไป คำที่ใช้มาจากภาษาพูดเป็นสำคัญ ผู้แต่งกลอนลำสามารถสื่อความหมายให้ผู้ชมเข้าใจ
เนื้อเรื่องและสร้างความรู้สึกระทึกใจ ด้วยการเลือกสรรคำมาใช้ในกลอนลำด้านต่าง ๆ ดังนี้

- 1.1 การใช้คำสรรพนาม
- 1.2 การใช้คำวิเศษณ์
- 1.3 การใช้คำซ้ำคำซ้อน
- 1.4 การใช้คำภาษาต่างประเทศ
- 1.5 การใช้คำสแลง
- 1.6 การใช้คำทันสมัย
- 1.7 การใช้คำพังเพยและสำนวน

1.1 การใช้คำสรรพนาม ในกลอนลาจะพบการใช้คำสรรพนามบุรุษที่ 1 และสรรพนามบุรุษที่ 2 เป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะผู้แสดงแต่ละคนจะต้องลำต่อเนืองกันเป็นเรื่องราว เพื่อดำเนินเรื่องติดต่อกันไปตั้งแต่ต้นจนจบ กลอนลาจึงต้องใช้คำสรรพนามแทนชื่อตนเองและผู้อื่นในการโต้ตอบกัน ส่วนสรรพนามบุรุษที่ 3 จะไม่พบมากนัก การใช้คำสรรพนามในกลอนลาจะใช้คำง่าย ๆ ตามความเป็นจริงที่ชาวบ้านใช้พูดกันอยู่ ขณะเดียวกันก็เป็นคำที่แสดงให้เห็นถึงระดับความสัมพันธ์ได้ดังนี้

ก. คำสรรพนามที่แสดงถึงความเป็นกันเอง มีความสนิทสนมกันในฐานะ
สามีภรรยา พ่อแม่ลูก ชายหนุ่มหญิงสาว พี่น้อง และเพื่อน

ข. คำสรรพนามที่แสดงถึงการยกย่องให้เกียรติอย่างสูง

ค. คำสรรพนามที่แสดงถึงความรักและยกย่องผู้หญิง

ก. คำสรรพนามที่แสดงถึงความเป็นกันเอง

ในฐานะสามีภรรยา

สรรพนามบุรุษที่ 1 ใช้คำว่า พี่ อ้าย แทนตัวสามี

สรรพนามบุรุษที่ 2 ใช้คำว่า น้อง เจ้า แทนตัวภรรยา

ตัวอย่าง

สมณทาเอียนน้องอย่าทาทรงเศร้าท่าใจให้สดชื่น ยอดมือฮ้อมมืออื่นอยู่โดนไปหากสิ่ง
บุตรน้อยได้ตัวคืน เจ้าอย่าคิดมอดันทรงโศกโศกา พี่ลิพาไปเขาพักให้น้องใส่กะใจแจ่ง
เรื่อง ท้าวสังกะทัด

หรือ

มณฑิราขอแปลงกล่าวดำวอนไว้ ฟังก่อนอ้ายอย่าได้ด่วนโมโห อย่าไล่ไปทางผิด
คิดว่ากุมารร้าย ลูกชายเฮาสามท้าวบุพผหลายจึงเกิดฮ่วม เจ้าอย่าไปฟังความเขามาลับ
ล่อไว้เสียท้าวผู้ฮักแพงเค้ออ้าย

เรื่อง น้ำตาเมียหลวง

ในรำนะพ่อแม่ลูก

สรรพนามบุรุษที่ 1 ใช้คำว่า ลูก ข้อยลูกอ่อน ผม แทนตัวลูก

สรรพนามบุรุษที่ 2 ใช้คำว่า เจ้า แทนตัวพ่อแม่

ตัวอย่าง

โอ้ยพ่อเอ๋ยลูกขึ้นมาตอนนี้เรื่องสืบรักษา ว่ามารดาไปไสจิงบ่มาหาน้อย หรือแม่เฒ่ามารดา
ข้อยตายไปจากลูกอ่อน

เรื่อง ยายหมาขาว

หรือ

แม่เค้อคิดฮอดเจ้าจนกายจ๋อยผอมโซ ผลผลาอยู่ในดงแม่บ่เคยฝันพ่อ

เรื่อง ยายหมาขาว

หรือ

พ่อผมเอ๋ยเดี๋ยวนี้เกิดเหตุร้ายกล้าทางฝ่ายตัวของผม ตอนบรรทมในราตรีเค้อวันนี้
สหายพินแล้วมันมีแนวเบื้องกล่าว ผมเป็นห่วงบ่เขาจิงได้มากแล้วเจ้าทั้งสองเจ้าให้ค่อยฟัง

เรื่อง ท้าวสังกะทัต

ในร้านคู่รัก

สรรพนามบุรุษที่ 1 ใช้คำว่า อ้าย พี่ นาง

สรรพนามบุรุษที่ 2 ใช้คำว่า น้อง เธอ คุณ

สรรพนามบุรุษที่ 3 ใช้คำว่า พี่น

ตัวอย่าง

สีกาเอี้ยคันจังขึ้นกะแม่น้องบักอ้ายติแกลงปลอมแปลง ผู้นั้นมาคุยกันว่าทำดีกันพอได้
 บาคพี่มาคุยน้องสั่งปลอมแปลงแกลงใส่

เรื่อง ลูกเขยกกค้าช้าง ลูกเขยหล่าต่อนกกระทา

หรือ

สาวสีกาข้านรอกเก้อเพลอใจนาแนวคิดต่อ ให้สีกานอนรอพรรษาคือพี่นว่า จารย์ครูเมา
 สีเปลี่ยนสี ฮักพี่นเฒ่าคอมสีกานางกะไคแน่ ข้านพี่จารย์บ่เหลียวแลสีกานอกมาสีบ่ว่า ไปเอาซ้อน
 ผู้นั้นเขา คันพี่นเฒ่านางหมายสร้างกินทานนาค้าข่อย...

เรื่อง ลูกเขยกกค้าช้าง ลูกเขยหล่าต่อนกกระทา

หรือ

ตกตะลึงยืนเก้อเห็นเธอมาขึ้นคิดสะกิดว่าคัม่วน อ่วยหน้าเบิ่งแต่พอควรพอ
 ประสบพบน้องเห็นแล้วเกือบแม่นวิน

เรื่อง ท้าวสังกะทัต

หรือ

บุบผาเอี้ยทางตัวพี่หากมาตกแต่งพร้อมทุกอย่างบริบูรณ์ สีฟ้าคุณคนสวยอยู่สบาย
 คือนายเจ้า

เรื่อง คีจิงเห็นเหม็นจังฮู้

ในร้านหนังสือ

สรรพนามบุรุษที่ 1 ใช้คำว่า ผม น้อง

สรรพนามบุรุษที่ 2 ใช้คำว่า เอ๊ย พี่ พี่นาง เจ้า

ตัวอย่าง

พี่เอ๊ยนอนในปรางค์มันคือกลุ้ม มรสุมหัวใจมีแนวสีเทียมต่อ ผมนั้นแอบมีพ่ออาศัย
ชายเป็นเพื่อนเว้า เอาใจหมั่นดอกกลั่นหมายพี่เอ๊ย น้องคิดว่าอยากลาจากเจ้า
หาเรียนเวทย์อาคม...

เรื่อง นางพญาหงส์ขาว

หรือ

ถ้าจิ้งจกทะเลยงแขนเอ๊ยหยองลงเขื่อนเคลื่อนจากที่ มองเบิ่งสาวนารีทาง
ค้มเหนือฝ้ายไต้ ไปเป็นเส้นดอกส่วสนพี่นางเอ๊ยหัวใจวนพอบานน้ำ

เรื่อง ลูกเขยกกล้าช้าง ลูกเขยหล้าต่อนกกระทา

ในร้านเพื่อน

สรรพนามบุรุษที่ 1 ใช้คำว่า เฮา กู ข้อย

สรรพนามบุรุษที่ 2 ใช้คำว่า โต มึง เสี่ยว เจ้า

ตัวอย่าง

บุญหนา เอ๊ยโตมันคนปัญญาค้อยเหม็ดภูมิบ้าแย่ง แนวคนหัวคิดสั้นบุพพานนั้นน้องบ่เอา
ฟังเบิ่งบั๊กทิดว่าเฮาอยากเอ๊ยหัวเราะเยาะ

เรื่อง ตีจิ้งเห็นเหม็นจิ้งจู้

หรือ

อันนี้จะพ่อเลี้ยวเอี้ยว เจ้าอย่าเว้าจ้งชั้นน้อยแห่งต้นคันตักใจ

เรื่อง เมียหนีเพราะหนีหลาย

หรือ

คำหอมเอี้ยวมิ่งเป็นหยั่งจ้งมาสร้างจอมกรรมคุณน้อย ส่งบุษยามาให้กฐาเคื้อมิ่งมือนี่
มิ่งคือกล้าแม่่นยาก

เรื่อง คีจ้งเห็นเหม็นจ้งอู้

ข. คำสรรพนามที่แสดงถึงการยกย่องให้เกียรติอย่างสูง เมื่อกล่าวถึง
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถจะใช้สรรพนามที่แสดง
ความยกย่องและเทิดทูนอย่างสูงสุด เช่น จอมราชันย์อิธราชไท่ จอมราชันย์แห่งสยามไทย
พระแม่ท่าน ราชินีมิ่งแก้ว องค์พระภูมิพล และพ่อหลวง เป็นต้น

ตัวอย่าง

ละม้ายด้นล้าดักกลอนให้เห็นแจ้ง การแสดงให้เข้าที่ เทิดพระเกียรติবারมี
จอมราชันย์อิธราชไท่ อยู่เหนือเกล้ากระหม่อมหัว พร้อมทั้งพระแม่ท่านได้เคียง
ท่านราชินี สดุดีจอมราชันย์แห่งสยามไทยนี้

เรื่อง ลูกเขยกักคำข้าง ลูกเขยหล้าต่อนภกระทา

หรือ

ไฉ่ยแทบเบื้องบาทพระราชา ราชินีมิ่งแก้ว กวมไว้กระหม่อมเอี่ยมละสมพระทัย
ทุกมาดมุ่งในระหว่างวางพระหัตถ์

เรื่อง ยายหมาขาว

หรือ

"วิงวอนแม่ป้า ประชากราชบุรีทั้งหลาย อย่ากระจายคนทางแตกกระแหงคนกำ
 อุตสาหทำอุตสาหที่ องค์พระภูมิพล เพิ่มพูนค้นพวมอ่าน โดยเฉพาะชาวอีสาน
พ่อหลวง เข้าบ่ออยู่หนึ่งหาทางช่วยให้อยู่เย็น"

เรื่อง น้ำตาเมียหลวง

นอกจากคำสรรพนามที่กล่าวถึงพระมหากษัตริย์และราชินีแล้ว ใน
 กลอนลา ยังมีคำสรรพนามที่กล่าวถึงผู้ที่หมอลำให้ความเคารพนับถืออีก คือครูอาจารย์ และผู้ชม เช่น
 สรรพนามที่เรียกครูอาจารย์ มีคำว่า อาจารย์ ครู ท่าน เป็นต้น

ตัวอย่าง

"จาบทกลอนข้าก่อนบทละครให้ตระหง่าน อาจารย์ฉันผู้ปั้นสร้างโครงเรื่องแต่งมา"

เรื่อง น้ำตาเมียหลวง

หรือ

"กราบมวลแพนแดนทางกำ มาคอยคุดหมอลำหม่อมน้อมต่อมวลครู กตัญญูหมั่นเคา
 คือแก้วคู่ค่า"

เรื่อง น้ำตาเมียหลวง

หรือ

"กราบเท้าก่อนลิกกล่าวขระนมกร ขอให้คุณครูสอนช่วยใจจำไว้"

เรื่อง น้ำตาเมียหลวง

หรือ

"หนักหรือเบาจะคงอยู่ ศิษย์จะต้องมีครู ได้เรียนรู้มานานท่าน"

เรื่อง ยาเมาให้ชู้ยาเมาให้ผิว

ส่วนสรรพนามที่ใช้เรียกเจ้าภาพหรือผู้ชม มีคำว่า ท่าน ท่านผู้ฟัง

พ่อแม่ พ่อศรัทธา พี่น้องลงป่า เป็นต้น

ตัวอย่าง

คำติชมเหนือคำนพ้าหมดทุกท่าบมีเหมือน คำติเตือนหรือคำชม เป็นผมต้องฟังไว้

พ่อแม่ติผมมาผมกะบ่เสียใจ"

เรื่อง น้ำตาเมียหลวง

หรือ

"ท่านผู้ฟังทุกท่านฉันขอกราบเป็นความจริง ชายหรือหญิงทั้งมวลบ่ม่วนหูกัยไว้"

เรื่อง น้ำตาเมียหลวง

หรือ

"การที่มัล้านี่รับรองว่าตัวดีแนวนั้นกะบ่แมน ผู้ที่ให้คะแนนนั้นแมนพวกพี่น้องลงป่า
ผู้รับฟัง"

เรื่อง น้ำตาเมียหลวง

หรือ

"แล้วในยามนี้เป็นจึงได้ละหม่เจ้า พวกเฝ้าพ่อศรัทธาพึ่งลามาแต่ตอนกก
ฮอดบ่อนกลางที่วางไว้"

เรื่อง ยาเมาให้ชู้ยามให้ผิว

ส่วนสรรพนามแทนตัวเองในลักษณะที่ทำให้เกียรติผู้ฟังและอ่อนน้อมต่อผู้ฟัง
มีคำว่า ผม กระผม จัน คัจฉัน นาง ลูก ผู้ข้า ลูกหลาน

ตัวอย่าง

"พ่อแม่ชมลูกหลานไป ชมบ่อนได้จนหลงเพื่อเพลินนางเจ้าสิ้น"

เรื่อง น้ำตาเมียหลวง

หรือ

"โอกาสนี้น้องนางขอเป็นลูกไม้ทางพี่ย่านาง หรือว่าทางฝ่ายพี่สร้างเกียรติสืบ
นอนกลางดินกินกลางทราย"

เรื่อง น้ำตาเมียหลวง

หรือ

"บางที่พลาดบ่อนได้ ขอบอกผู้ขี้ขี้เห็นฟ้าใหญ่ลุน มีอื่นพันพิงถามข่าวจะยังดี"

เรื่อง น้ำตาเมียหลวง

หรือ

"สำหรับตัวกระผมนี่ก็แสนปลาบปล้ำที่ท่านสั่งจดหมายหา เขียนจดหมายดิมช่วยเขียน กระผมบ้าง"

เรื่อง เมียหนีเพราะหนีหลาย

ค. คำสรรพนามที่แสดงถึงความรักและยกย่องผู้หญิง การใช้คำเรียกบุคคล ที่รักและยกย่องผู้หญิงนั้น จะพบการใช้คำที่มีน้ำเสียงไพเราะนุ่มนวล มีความหมายดี และให้ความรู้สึกไปในทางอนำรักนำทะนุถนอม นำสงสาร อ่อนโยนและละมุนละไม เช่น สายสมรแก้ว นางนาค หล้าคำ นางน่อง นาฏน่อง นวลน่อง คำเอ๋ย นื่องหล้า หล้า สาวนาง คนงาม เป็นต้น

ตัวอย่าง

"กล่าวถึงสายสมรแก้วมีสีทองนางนาค จิตสาวท้าวไฉ่คิงแท้แต่แม่คิง"

เรื่อง ยายหมาขาว

หรือ

"หล้าคำเอ๋ยเจ้าคือหงส์เห็นภรรยาผู้ดีเด่นตัวหละนาง"

เรื่อง น้ำตาเมียหลวง

หรือ

"ส่วนผมที่ราลคกันเคื่อน้องหล้าลตตัวลงเป็นแม่นน้อยเคื่อน้องจิงสิสม"

เรื่อง น้ำตาเมียหลวง

1.2 การใช้คำวิเศษณ์ คำวิเศษณ์ในภาษาของภาคอีสานจะมีเป็นจำนวนมากและมีลักษณะหลากหลายน่าสนใจยิ่ง คำวิเศษณ์ที่ปรากฏในกลอนลำก็เป็นลักษณะของการนำคำมาขยายเพื่อแสดงความหมายหรือบอกลักษณะต่าง ๆ เช่น ขนาด สัณฐาน คุณภาพ เวลา สถานที่ ปริมาณ จำนวน ฯลฯ เพื่อให้เกิดความชัดเจนและเข้าใจแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น เช่น คำวิเศษณ์ที่อธิบายลักษณะว่า ไปเวินเวิน หมายถึงการไปเรื่อย ๆ แต่ถ้าเป็น ไปสะหรีววิว หมายถึงการไปแล้วไม่หวนกลับมา บ้านตูปหูบ หมายถึงบ้านทรงเตี้ยที่มีความข่อมข่อ หรือคำวิเศษณ์ที่อธิบายลักษณะของสีว่า แดงโองตง หมายถึงสีแดงสด ฟ้าสีเหล่ ๆ หมายถึง ฟ้าสีมัว ๆ มีด ไม่สว่างแจ่มใส

การใช้คำวิเศษณ์ขยายคำกริยา ขยายคำวิเศษณ์ ขยายคำนาม ในกลอนลำมีดังต่อไปนี้

คำวิเศษณ์ขยายกริยาหรือกริยาวิเศษณ์

1. เท่อเล่อ ขยายกริยานั่ง เช่น

ตัวอย่าง

"มื่ออันบุบผาสาวสีได้นั่ง เท่อเล่อคอยดำแต่ส่องทาง"

นั่ง เท่อเล่อ หมายถึง ลักษณะการนั่งตัวตรงในที่ที่เป็นจุดเด่นมองเห็นได้ชัดเจน แล้วชะเง้อมองไปข้างหน้า

2. อ่อม ขยายกริยาเฝ้า เช่น

"แม่เอ๋ยมือคีนั่งเฝ้า อ่อมเสียงจา"

เฝ้า อ่อม หมายถึง การพูดด้วยเสียงเบา ๆ ซ้ำ ๆ

3. อั้งตั้ง ขยายกริยานั่ง เช่น

"เอื้อยบัวลีเลากะนั่ง อั้งตั้ง เคียดให้แม่บ่แลไผ่"

นั่ง อั้งตั้ง หมายถึง ลักษณะการนั่งโดยไม่พูดจากับใคร สีหน้าแสดงถึงความไม่พอใจ

คำวิเศษณ์ขยายวิเศษณ์

1. อื้อคือ ขยายวิเศษณ์มีด เช่น

ตอนนี้มีอื้อคือเป็นมีดใหม่บ่มคมลุก พวกมันบุกลงคนจนอ่อนกายโคลย้อย"

มีดอื้อคือ หมายถึง มีดครีมีไปหมด

2. ไคยโมย ขยายวิเศษณ์ เหงา เช่น

"หมอคำหอมมันแต่ไคยข้าง บุกพาสั่งเอาทางเขาโตมานั่งเหงาไคยอยู่ผู้เดียว
คือคนบ้า"

เหงาไคยโมย หมายถึง ลักษณะการนั่งขมเข็มอลอยไม่มีชีวิตชีวา

3. อ้อยจ้อย ขยายวิเศษณ์ มีด เช่น

"ส่วนบุพผนางเมียเห็นแต่มีดอ้อยจ้อยอยู่ในห้องกะบี่มี"

มีดอ้อยจ้อย หมายถึง ความเงียบสนิทไม่มีอะไรเคลื่อนไหว

คำวิเศษณ์ขยายคำนาม

1. อิงอั้ง ขยายคำนาม ชายหญิง เช่น

"มองดูวาทหรือชายเห็นชายหญิงอิงอั้ง พวกมันนั่งเรียบริ้อยดูแล้วทำเสงี่ยม"

ชายหญิงอิงอั้ง หมายถึง ผู้ชายและผู้หญิงมีจำนวนมาก

2. ลา ขยายคำนาม หน้า เช่น

"อ้ายนี้หวังดีต่อเจ้าหวังแต่แลกกัน เป็นผัวเดียวเมียเดียวบ่เกี่ยวไผ่ดอกไลเว้น
น้องมาเป็นเนนนี้คำสืออายจนหน้าลา"

หน้าลา หมายถึง หน้าซีดเขียวด้วยความอับอายสอศดูใจ

3. บุคพู้๋ ขยายคํานาม หน้า เช่น

"ลูกสาวตึงแก่พื้นเตะลิมบ่เอ็นดู เบ่งหน้าบุคพู้๋มาคือบ่เคยเห็นกัน"

หน้าบุคพู้๋ หมายถึง หน้าบึ้งตึงด้วยความไม่พอใจ

1.3 การใช้คำซ้ำคำซ้อน ในกลอนลาของลำเรื่องต่อกลอนมีการใช้คำซ้ำคำซ้อน

อยู่ 2 ลักษณะ คือ

1.3.1 การใช้คำซ้ำ คือการใช้คำที่มีรูปและความหมายเหมือนกันซ้ำติดต่อกัน ซึ่งการซ้ำคำแบบนี้จะทำให้มีจำนวนคำและเสียงมากขึ้น เพื่อให้ความหมายชัดเจนขึ้น

ในกลอนลาที่มีลักษณะการซ้ำคำอยู่มาก เช่น คายคาย คั่นคั่น บั่นบั่น ฟ้าวฟ้าว แหวแหว น้อย ๆ น้อย ๆ แพน ๆ แสง ๆ เป็นต้น

ตัวอย่าง

"จิกว่าหนาวเป็นสะบั้น เป็นคายคายคั่นคั่นเป็นบั่นบั่นนอนกอง"

หรือ

"พ่อแม่จงคิดนอย่ำสุไล้สมท้าว ให้พากันฟ้าวฟ้าวทาทาน"

หรือ

"หมอลำมาถึงแล้วเสียงแหวแหวประกาศป่าว"

1.3.2 การใช้คำซ้อน คือการใช้คำที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันมากตั้งแต่สองคำขึ้นไปซ้อนกัน ทำให้มีความหมายชัดเจนมากขึ้น การใช้คำซ้อนในกลอนลาจะพบว่ามีการใช้ในลักษณะที่เป็นคำซ้อนในภาษาถิ่นและคำซ้อนกับภาษากลาง ดังนี้

คำซ้อนที่ใช้ภาษาถิ่นกับภาษาถิ่น มีคำว่า ไวฟ้าว เพ็งฮ้างมุ่น
เพม้าง แหวฮ้างมุ่น ไส้มด้อน เป็ดหน่าย

ตัวอย่าง

"บุญหนาพินางว่าตัดปล่อยฮ้างว่าเปิดหน้าบ่มีสุข"

เปิด หมายถึง เบื่อหน่าย ระอา หน้าย หมายถึง เบื่อ

หรือ

"ทั้งบ้านใกล้บ้านไกล ทางคู้มเหนือคู้มใต้มาโฮมถ้อนอยู่อาราม"

โฮม หมายถึง รวมเข้าด้วยกัน ถ้อน หมายถึง รวบรวม ทำให้รวม

หรือ

"ตกมาเมืองคนเหลวเพพังฮ้างมัน"

เพ หมายถึง ชำรุด หักพัง พัง หมายถึง หักลง ทะลาย ฮ้าง หมายถึง ทิ้งไป
และมัน หมายถึง แผลง

หรือ

"คันประสงค์อยากจ้างให้ไวฟ้าวด่วนจง"

ไว หมายถึง เร็ว รีบ ฟ้าว หมายถึง รีบ ด่วน

คำสอนที่ใช้ภาษาล้านช้างกับภาษากลาง มีคำว่า ทุกข์อุก พบพ้อ
วังเหล่น โคนนาน กลับดำว แน่นอ้ง เวียกงงาน มองเบ็ง คอยดำ กล้าวเว้า บั้นแบ่ง
แลงคำ สร้างก่อ ล้าเมื่อย ชอกคัน ฮ้ายดำ เนาอยู่ บ้อยดำ บ่วงบ้า

ตัวอย่าง

"บานลีเป็นป่วงบ้านมายืนเชื่อบาคแม่ตาย"

ป่วง หมายถึง เสียสติ

หรือ

"ส่วนตัวฉันนี่กะเนาอยู่บ้านเขตถิ่นเมืองอุบลพัน์เหลว"

เนา หมายถึง อยู่

หรือ

"อันนี้เลยชอกคันเอามาฝากสอนใจ"

ชอก หมายถึง คัน เสาะหา

หรือ

"ข่อยผมแน่มมคือลูกบ่มีแม่ แลงค่าเข้าเขาศีล่ายู่ส่วน"

แลง หมายถึง เวลาเย็นค่า

หรือ

"ด้วยเหตุนี้เ้ากลับตำวนครหลวง บาคว่ามีเวลาจ้งคอยมาหย่อมท่าน"

ตำว หมายถึง กลับ

1.4 การใช้คำภาษาต่างประเทศ คำภาษาต่างประเทศที่ปนอยู่ในกลอนลำนั้น
จากการศึกษาพบว่า เป็นภาษาอังกฤษที่ใช้คำพื้น ๆ ความหมายไม่ยาก เป็นคำที่ได้ยินเสมอ ๆ และ

เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป การใช้คำภาษาอังกฤษในกลอนกล่าส่วนมากจะใช้คำทับศัพท์เลย ทำให้เข้าใจ
ได้ดีกว่าการที่จะแปลความหมายเป็นภาษาไทย เช่น

เชียร์ (Cheer) ให้อำนาจ แสดงความยินดี

ครีม (Cream) สิ่งที่มีลักษณะเหลวขาว เช่น น้ำมันทาหน้า ทาผม

ไทยแลนด์ (Thailand) ประเทศไทย

โชว์ (Show) แสดง การแสดง

ซูเปอร์ (Super) เหนือ พิเศษ เกินธรรมดา

ฮิต (Hit) เป็นที่นิยม

ทีม (Team) คณะผู้เล่น

เปอร์เซ็นต์ (Percent) ร้อยละ ต่อร้อยละ

มอเตอร์ไซด์ (Motorcycles) รถมอเตอร์ไซด์

แบงก์ (Bank) ธนาคาร ธนาบัตร

วิตามิน (Vitamin) สารอาหารที่จำเป็นต่อร่างกาย

เทป (Tape) แถบบันทึกเสียง

ฯลฯ

ตัวอย่าง

"ไฉนแม่พิไลวรรณพระจันทร์แจ้ง อัศวินแบ่งออกวาดใหม่"

หรือ

"ฉันมีให้ช้อยเพิ่มเติมไว้ให้ครบทีม แน่นพอบานตอกลิ้มบ่ขาดห่างทางดนตรี"

หรือ

"ลานมีเปอร์เซ็นต์ฝูงศรธำบังจางทั้งกลอนใช้บ่ลึกล้ำ"

หรือ

"ยุคสมัยน้ำมันแพงแบ่งกันวันเพราะเงินเฟ้อ"

หรือ

"ลาเสียงค่อยมันแสนซึ่ง โอ้อ้อยตรงหัวใจอันน้องพี่ เทพจากนายกะยังมีดีตลาด
ออกแล้ว สนใจแท้ให้สิ่งจง"

หรือ

"เกิดอุบาทว์เหลือแสน ดินไทยแลนค้องเฝ้าบมีข้าวอยู่นา"

1.5 การใช้คำสแลง (Slang) คำว่า "สแลง" หมายถึง ถ้อยคำ หรือสำนวน
ที่ใช้เข้าใจกันเฉพาะกลุ่ม หรือชั่วระยะเวลาหนึ่ง ไม่ใช่ภาษาที่ยอมรับกันว่าถูกต้องตามหลักภาษา
— จะใช้กันมากในหมู่วัยรุ่นทั้งผู้หญิงและผู้ชาย เพื่อแสดงให้เห็นถึงความทันสมัย และให้เป็นที่ยอมรับ
ในกลุ่ม เช่น ปิงส์ นิ่ง ช่าส์ เจียบ ช้อบ้อ เวอร์ ฯลฯ ซึ่งคำสแลงเหล่านี้จะได้รับความนิยม
ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เมื่อหมดความนิยมก็มีคำใหม่มาใช้ต่อไป

การใช้ภาษาสแลงนี้ปรากฏในกลอนลาของลาเรื่องต่อกลอนเช่นเดียวกัน เพื่อ
ให้ผู้ฟังเกิดความสนใจและเข้าใจเนื้อหาจากกลอนลาได้ดีขึ้น รวมทั้งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความ
ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ของลาเรื่องต่อกลอนด้วย คำสแลงในกลอนลา เช่น

- เจ้ง - เก้ง เยี่ยมยอด
- โนเนม - ไม่มีชื่อเสียง ไม่มีใครรู้จัก
- สน - สนใจ
- โกย - กอบโกย
- แซว - ส่งเสียงรบกวนหัวเย้า

ฯลฯ

ตัวอย่าง

"ฉันบ่แข็งบ่กล้าอาจารย์ฉันบ่สอนให้อวดเก่ง แต่บ่เคยว่าสิเจ๋งกลอนลาที่นั่นแห่ง
หมั่นเขียน"

หรือ

"หมอลำดังอยู่ก้องท้องถื่นแดนสยาม แผ่นเคยถามเคยทักหลังขวามาลัยล้น
คันไผ่สนกะเซ็ดพ้อบนเวที่ยังคือเก่า"

หรือ

"อันหมอลำโนเนมกับหมอลำมีค่าย เสือเคยลายบ่ย้ายที่"

1.6 การใช้คำทันสมัย ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ลำเรื่องต่อกลอนเป็นเพลงพื้นบ้าน
อีสานที่มีมานานแล้ว ดังนั้นกลอนลำส่วนมากจึงเป็นคำภาษาถิ่นอีสานที่ชาวบ้านใช้ในการดำเนิน
ชีวิตประจำวัน ต่อมาในสมัยปัจจุบันจะปรากฏคำใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น เพื่อความสอดคล้อง
กับเนื้อเรื่อง และทันสมัย คำทันสมัยส่วนมากจะเป็นคำจากภาษาทั้งแบบแผนหรือเป็นศัพท์
วิชาการใหม่ ๆ เช่น คำว่า วิจัย เจียรไน จาระไน จรรโลง ปฏิวัติ ปฏิสังหาร
 เป็นต้น

ตัวอย่าง

"ฮ่าวว่าตกขาดพร่องการันต์เอกโทตรี วรรณคดีบันทึกว่าวิจัยบ่ทันเจ๋ง ฉันบ่แข็ง
บ่กล้าอาจารย์ฉันบ่สอนให้อวดเก่ง"

สำนวน "ปลาแดกไหเก๋า" เช่น

"พรหมลิขิตมันพาส่วยต้องลอยไปตามอ่าว แนวปลาแดกไหเก๋ากินหลายมันกะ เบื่อท้อง
ต้องลองบ้างลิบเคย"

ปลาแดกไหเก๋า มีความหมายเดียวกันกับสำนวนไทยว่า "น้ำพริกถ้วยเก่า"

สำนวน "กินน้ำใต้พื้น" เช่น

"อันแนวบุญหัวโต ได้กินน้ำใต้พื้นคันลุนเพื่อนเสี่ยวสหาย"

กินน้ำใต้พื้น มีความหมายเดียวกันกับสำนวนไทยว่า "กินน้ำใต้ศอก"

สำนวน "บัณฑิตเพ็งยังคา นักปราชญ์ยังพลาดพลั้ง" เช่น

"บ้างมีบ้อยมีแข่งคำหาบหูหนึ่งบกพร่องระหว่างศิลป์ ผู้ไฉนมาแล้วสมคำโบราณว่า
บัณฑิตเพ็งยังคานักปราชญ์ยังพลาดพลั้งต่างฟังเล่นให้ม่วน"

— บัณฑิตเพ็งยังคานักปราชญ์ยังพลาดพลั้ง มีความหมายเดียวกับสำนวนไทยว่า
"สี่เท้ายังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง"

สำนวน "ทำคุณแล้วภายหลังสืเกิดโทษ" เช่น

"นี่หละนอเห็นว่าทำคุณแล้วภายหลังสืเกิดโทษ เขาได้ไกรธให้แล้วสืเนาค้างอยู่จังได้"
ทำคุณแล้วภายหลังสืเกิดโทษ มีความหมายเดียวกับสำนวนไทยว่า "ทำคุณบูชาโทษ"

2. ความหมายอันลึกซึ้งกินใจ ความหมายอันลึกซึ้งกินใจเป็นพลังที่สำคัญยิ่ง
ในกลอนลา เพราะจะสร้างสรรค์อารมณ์ต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นมากมาย เช่น การทำให้เกิด
ภาพพจน์ และจินตนาการชัดเจน การชี้ชวนให้สังเกตและชื่นชมแม้ในสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ
ในชีวิต การชวนให้เกิดความคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม และ

การสร้างอารมณ์ที่ประณีตละเอียดอ่อน ความไพเราะกินใจในกลอนลาของลาเรื่องต่อกลอน มีลักษณะ ดังนี้

2.1 การใช้คำที่มีเสียงไพเราะและมีความหมายพิเศษ เช่น การกล่าวถึงสตรี บุรุษ และบุตร มีดังนี้

2.1.1 คำที่กล่าวถึงสตรี ในกลอนลามีการใช้คำเมื่อกล่าวถึงสตรีในฐานะ คนรักหรือภรรยาด้วยคำที่มีความหมายและไพเราะอย่างยิ่ง ดังตัวอย่างจากเรื่องน้ำตาเมียหลวง

"อันเรื่องนี้แน่มเรื่องเล่น ๆ เห็นพร้อมตั้งเดียวกัน หันไปจามฉัตรามิ่งเมียขวัญอาย"

หรือ

"หล้าคำเอ๋ยเจ้าคือหงส์เห็นฟ้าภรรยาอันดีเด่นตัวหละนาง"

หรือ

"ความหวังดีนางน้องศรีไพล่ามีต่อเฮา พิจิงได้กล่าวไว้มากล่าวปรึกษา"

หรือ

"พึงเบ่งเดือนวลน้องฉัตรให้พึงพี่ ตัวพินท์ากฮักลูกอีหลี"

คำว่า "มิ่งเมียขวัญอาย" และ "หล้าคำ" เป็นคำที่เรียกภรรยาด้วยความอ่อนหวานและอ่อนโยน แสดงให้เห็นถึงความรักความทะนุถนอม และสตรีที่ถูกเรียกด้วยถ้อยคำเช่นนี้ย่อมเป็นผู้ที่เปี่ยมด้วยคุณความดี สามีจึงยกย่องและเทิดทูนให้เป็นเมียแก้วเมียขวัญ

คำว่า "นางน้อง" และ "วลน้อง" เป็นคำที่ให้ความรู้สึกถึงภรรยาหรือคนรักต้องเป็นผู้ที่มีความงามและผิวพรรณงาม คนรักหรือสามีจึงใช้ถ้อยคำที่ให้ความหมายในทางชื่นชมและยกย่องยิ่งกว่าหญิงใด

นอกจากนี้ ยังมีคำว่า แม่สีทอง เจ้าผู้ทองในบ้า และเจ้าผู้ทองคำ ที่ใช้เรียกสตรีแล้ว ให้ความรู้สึก ว่า สตรีคนรักหรือภรรยานั้นมีผิวงามดุจทองและมีค่ามาก เพราะใช้ทองซึ่งเป็นของมีค่า มาเปรียบ ดังตัวอย่าง

"แม่สีทองผู้สวย ใ้เนาแคนไค้อยากทราบชื่อ สัมกับเขาสีมันเป็นจริงตั้งไว้แน่นหนา
บ้านถิ่นใด"

เรื่อง ท้าวสังกะตัต

หรือ

"เจ้าผู้ทองในบ้าผนางคำคือเทพีชายเว้าอย่าเมินหมาง"

เรื่อง ท้าวสังกะตัต

หรือ

"เจ้าผู้ทองคำล้านดอก ไ้บ้านอยู่กลางป่า มีผู้มาจอบพ้อบ่นอนางกล่าวถลง"

เรื่อง ยายหมาขาว

การใช้คำเมื่อกล่าวถึงสตรีนอกจากในฐานะคนรักและภรรยาแล้ว ยังมีคำที่ให้ความหมาย ลึกซึ้งกินใจเมื่อกล่าวถึงมารดาว่า มารดาแก้ว คุณแก้ว ดังตัวอย่างจากเรื่องยายหมาขาว

"ส่วนว่าผู้พี่นั้นมิว่าลิดีใจ มีแต่หันหลังหนีห่างมารดาแก้ว"

หรือ

"พวกน้องอ้ายอู้จักแนคุณไ้ราณ อย่าลืคือตัวฉันผู้เหล่าลืมคุณแก้ว บาดฮ่ามีสขแล้ว
อย่าลืมนแวไ้ครอี่แม่"

คำว่า "มารดาแก้ว" และ "คุณแก้ว" เป็นคำที่ให้ความรู้สึกในทางยกย่องและเทิดทูนในความดีความวิเศษของสตรีผู้เป็นมารดา การเลือกใช้คำว่า "แก้ว" จะให้ความหมายที่ลึกซึ้งกินใจว่า เป็นผู้ที่มีค่า มีคุณค่าต่อบุตรยิ่งนัก

2.1.2 คำที่กล่าวถึงบุรุษ ในกลอนนอกจากจะมีการสรรหาคำมาใช้เรียกสตรีได้อย่างไพเราะเป็นพิเศษแล้ว ยังปรากฏว่ามีคำที่ใช้เรียกบุรุษได้อย่างเหมาะสม และให้ความหมายดียิ่ง ดังตัวอย่าง เช่น

"สุดที่รักคนดีให้พึ่งน้องบ้าง ยามเมื่อยว้าให้ไต่รตรองให้อื่นตรอง"

เรื่อง น้ำตาเมียหลวง

หรือ

"ผัวนางเอ๋ยเมียบ่มีหมองเพ่ง ขอไปตายคาบหน้าคือหมาเอียนเพื่อนบ่มี
ค่อยอยู่ดีเด้อผัวบ่ข่อย ให้คอยดูเลี้ยงลูกอ่อนแน่"

เรื่อง ยาเมาให้ชู้ ยาฆ่าให้ผัว

หรือ

"ย่านบ่าวคือผ้าย่านมันมีความในสามน้องให้พึ่งก่อน"

เรื่อง น้ำตาเมียหลวง

คำว่า "สุดที่รักคนดี" "ผัวนางเอ๋ย" "ผัวข่อย" และ "สามน้อง" คำเหล่านี้ให้ความรู้สึกว่าคุณเรียกว่ามีความรักและเทิดทูนบุรุษผู้เป็นสามีมาก

2.1.3 คำที่กล่าวถึงบุตร บุตรชายหญิงคือ โชทองที่คล้องใจผู้เป็นบิดามารดาความรัก ความเอื้ออาทรที่บิดามารดามีต่อบุตรนั้นแสดงออกให้เห็นได้หลายทาง และการเลือกสรรคำมาใช้เรียกบุตรชายหญิงอย่างไพเราะเป็นพิเศษ ก็เป็นทางหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความรักความผูกพันของบิดามารดาได้

ในกลอนลำมีการสรรหาคำเรียกบุตรชายหญิงอย่างไพเราะและ
เหมาะสม ดังตัวอย่างเช่น

"ลาก่อนเต๋อลูกแก้ว แม่ไปแล้วย่าแอวเต๋อคำแพงเอ๋ย"

เรื่อง ยายหมาขาว

หรือ

"ข้างผ่องบื้อประสงค้อ่นน้อยบุตรา"

เรื่อง ยายหมาขาว

หรือ

"บัดนี้หงส์ทองฝ่ายบินกลางสายน้ำ วิชาณาคิดตามหาเที่ยวพยายามหาลูกน้อยจนทั่วพนา
ทั้งสงสารลูกหล้าผู้เกิดใหม่ยังเด็ก น้ำเนตรนองทั้งเช็ดอาบลองสองแก้ม แม่นาคิดตามเจ้า
บ่เบาบางวางปล่อย มุกตานางอ้อนน้อยมองเห็นแล้วขึ้นพะอวนลูกแม่เอ๋ย"

เรื่อง นางพญาหงส์ขาว

คำว่า ลูกแก้ว คำแพง อ่อนน้อยบุตรา ลูกน้อย ลูกหล้า ลูกแม่เอ๋ย ล้วนเป็นคำที่
แสดงให้เห็นถึง ความรัก ความสงสารห่วงใยที่มีมารดาต่อบุตร คำที่ใช้เรียกบุตรชายหญิงจึงเป็น
สิ่งชี้ให้เห็นว่าบุตรคือสิ่งที่มีความสำคัญในชีวิตของผู้เป็นบิดามารดา

2.2 การใช้กวีโวหาร คือการใช้ชั้นเชิงในการแต่งให้มีรสของถ้อยคำลึกซึ้ง
ประทับใจ มุ่งเอาความรู้สึกด้านอารมณ์เป็นสำคัญกว่าข้อเท็จจริง ได้แก่

2.2.1 ภาพพจน์ (Figure of Speech) คือกลวิธีการใช้ภาษา โดย
เลือกสรรถ้อยคำ หรือใช้กลวิธีการกล่าวอ้างถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยไม่ได้ออกอย่างตรงไปตรงมา
ในกลอนลำของลำเรื่องต่อกลอนจะพบสิ่งที่กล่าวอ้างเป็นภาพพจน์ในลักษณะดังต่อไปนี้

ก. การอุปมาอุปไมย คือการกล่าวเปรียบเทียบโดยตรงหรือ
โดยอ้อมให้เห็นและรู้สึกชัดเจนยิ่งขึ้นกว่าคำอธิบายตามธรรมดา คำที่บ่งการเปรียบเทียบได้แก่

อุปมา ดุจ เจก เช่น เหมือน คือ ราว ประดุจ เสมอ ฯลฯ สิ่งที่ยินยมนาเปรียบเทียบ
ในกลอนลา คือธรรมชาติ สัตว์ พืช และตัวละครในวรรณคดี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การนำธรรมชาติมาเปรียบเทียบ เช่น

"พรหมมาน้อยสังมาดีใจเหลือ คือดังฝนท่าแก้วลงล้างหว่างสุธา"

คำกล่าวเปรียบเทียบถึงความดีใจมีมากเหมือนกับได้เห็นฝนตกลงมาทำให้พื้นดินชุ่มชื้น

หรือ

"สามเฒ่าเฒ่าเป็นหยิ่งช่างมาฮ้ายมั่งตั้งบั้งเหตุหาผล ฮ้อนพอบ่านไพลนพี้อยคำแว้"

เปรียบเทียบการกระทำและคำพูดที่ไม่มีเหตุผลคอยแต่จะหาเรื่องทะเลาะวิวาท เหมือนกับมี
กองไฟสุมในอกให้ร้อนรนกระวนกระวาย

หรือ

"แม่เอ๋ยแม่ลูกนี้เป็นห่วงเจ้า คนแม่มีบายแม่นลิตายเป็นผีกะบ่ลืมลงได้ แม่นลิตายพื้นปฐพี
มาชั่งกับทั้งหกทวีปมีวนมวนเข้ากะบ่ปาน แม่นลิต้าแม่น้ำพื้นแผ่นดินแดนสมุทร บ่เก็งมารดาแก้ว"

เปรียบถึงพื้นดินอันกว้างใหญ่ทั้งหกทวีป และแม่น้ำถึงห้าสายมารวมกันเข้าก็ยังไม่เท่ากับ
ความรักของลูกที่มีต่อแม่

การนำพืชและสัตว์มาเปรียบเทียบ เช่น

"อันว่ากอไผ่นี่เฒ่าชื่อลาคด มันบ่ตรงกันหมดลู่ลาคดดอกเดื่อท่าน เปรียบดังคนเฮอัน
มันมีคิมขั้ว คนทั่วไปกะยอมฮั้นฮันต่างกัน"

เปรียบเทียบกับลำไผ่ไม่ไผ่บางลำก็ตรงบางลำก็คด เปรียบกับมนุษย์ที่มีทั้งคนดีและคนชั่ว
ปะปนกันไป

หรือ

"นางสีชอบอกแจ๋งน้อยหน่มนารี มีบิดามารดาเป็นคังฮ่มโพธิ์ไทรกว้าง ให้เจ้าหาง
เอาไวไผ่อย่าพันให้ฮากโค่น"

เปรียบบิดามารดาดังต้นโพธิ์ต้นไทรที่ให้ความร่มเย็น ดังนั้นจึงควรดูแลเอาใจใส่และ
กตัญญูต่อบิดามารดา

หรือ

"อาคานางเปรียบประดู่ดั่งดอกไม้ พวมบานแบ่งบั้นเจาเสมอเลาเคียงนางล้วนแต่
ทองทาไว้"

เปรียบความงามดั่งดอกไม้แรกแย้ม ผิวพรรณทั่วตัวของนางเหลืองนวลดั่งใช้ทองทา

หรือ

—"คันไผ่สนกะเช็ดพอบนเวที่ยังคือเก่า เชื้อไก่ตีบหนีเหล่าไปทางใดกะชวนได้"

เปรียบว่าคณะผู้แสดงยังคงมีผู้แสดงครบจำนวนอยู่เสมอ ไม่มีใครหนีหายไปไหน ดังเช่น
ไก่ตีบจะไม่หนีหายไปจากพรรคพวก ไม่ว่าจะเป็นที่ใดก็พร้อมที่จะตีเสมอ

หรือ

"ละเอาแต่ท่านลิซี้ดีหรือบ่กะเห็น เป็นผลงานระดับใดแล้วแต่ใจผู้ฟังท่าน
เลื้อยมีดอกยามย่านตกใจเป็นบางบ่อน ละเช่นคือคนเขียนกลอนมีบ่อนดีและชั่ว
ปนเข้าดอกใส่กัน"

เปรียบว่าการเขียนกลอนล้วนแต่ละบทแต่ละตอนนั้น ย่อมจะมีบทดีและไม่ดีบ้างปนกันไป
ดังเช่นเลื้อยร้ายแม้จะเป็นสัตว์ดุร้ายน่ากลัว แต่บางครั้งเลื้อยก็ยังตกใจกลัวได้เช่นกัน

หรือ

"อ้ายได้มองมาโดนลิโค่นใจพังร้าวมาหลายคราว แต่ผ่นละเมอเพื่อหาบ่เว้นว่าง
อ้ายประสงค์ต่อนางเปรียบคือข้างมักอ้อย"

เปรียบให้เห็นว่าฝ่ายชายแอบรักแอบมองฝ่ายหญิงมานานแล้ว แม้นยามหลับก็ฝันถึง
อยากได้ฝ่ายหญิงมาเป็นคู่ชีวิต เหมือนดังกับข้างที่ชอบและต้องการอ้อยเป็นอาหาร ไม่มี
วันเบื่อ

การนำตัวละครในวรรณคดีมาเปรียบเทียบ เช่น

"หนูปานอันวันทองสองหน้า ให้น้ำสาหากใจชั่ว หญิงสองผิวสามผิวหากเลี้ยงบ่ได้
ไปเมื่อย่อยอยู่โดน"

เปรียบถึงพฤติกรรมของผู้หญิงชื่อหนูปาน ที่มีความประพฤติดั่งเช่นนางวันทอง
นางวันทองเป็นตัวละครในวรรณคดีเรื่อง ขุนช้างขุนแผน

หรือ

"มีแต่เจ็บปวดช้ำทุกข์หายน้ำอ้อทางใจ จักว่าไบเสือนามอบแก่เขายังค้าง หลบลงไบ
พอบานล่าง ได้หลงครางบาดแผลด่า พอกันที่บุพผาแนวไมราบ่ท้อเจ้าบุพผาเฝ้าอั้ง
ผู้เดียว"

เปรียบถึงพฤติกรรมของผู้หญิงชื่อบุพผา ที่มีความประพฤติดั่งเช่นนางไมรา
นางไมราเป็นตัวละครในวรรณคดีเรื่อง จันทโครบ

ข. การใช้สัญลักษณ์ คือการนำสิ่งหนึ่งไปใช้แทนอีกสิ่งหนึ่ง เพื่อ
ให้เกิดภาพและความเข้าใจได้ชัดเจน โดยปกตินิยมนำสิ่งที่เป็รูปรธรรมไปใช้เป็นสัญลักษณ์แทน
นามธรรม เช่น ใช้ดอกไม้สีขาวแทนผู้หญิงสาวบริสุทธิ์ ฝั่เสื่อ แทนชายหนุ่มหรือแทนความอิสระ
เสรี การใช้สัญลักษณ์ในกลอนลาภก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน มีการนำสิ่งหนึ่งไปใช้แทนอีกสิ่งหนึ่ง ทำให้
เข้าใจความหมายได้ชัดเจนขึ้น ดังตัวอย่าง

สาวมรนางคิดเบี่ยงทางนักร้องไปหาห้องจนแรมเดือน บาดเทือกกลับเมื่อเดือนเบี่ยงขึ้นแล้ว
เต็มดั่ง บาดยามไปคือหงส์บาดยามกลับคืนบ้านพอบานกาขึ้นแล้วชีวิตเป็นหมอลำเหมือน
สาเกาคันแม่ค้า เวินอยู่ในคันแม่น้ำไ้ยจกลีค่างจอดอยู่ท่าได้"

จากตัวอย่างกลอนลาใช้สัญลักษณ์ หงส์ แทนความสวยงามสง่างาม และความชื่นชมที่ผู้ชม
มีต่อหมอลำซึ่งเคยไปเป็นนักร้องมาก่อน และใช้สัญลักษณ์ กา แทนความไม่สวยงาม ความต่ำต้อย
ไร้คนชื่นชมเมื่อเลิกจากการแสดงแล้ว

หรือ

"พ่อทองแดงผู้คิดตั้งได้เสริมส่งลงทุนหลาย แต่ปีกลายแผนเคยเขียร์อ้ายบ่าวจารย์
ครูเฒ่า เคยลาเอาเงินจ้างบ่าวไปให้มันเสื่อม เพชรเคยมีแววใสเจียรระไนก็ต้อง
เหลื่อมบ่ยอมเปื้อนเข้าสนิม จัดเป็นทีมแข่งกล้ารวมคารามี่หลายข้า ชื่อว่าเชื้อข้าวเก่า
คาแต่เป็นหน่อกล้าบัดค้ำหล่ำบ่เปลี่ยนสี"

ตัวอย่างกลอนลาใช้เพชรเป็นสัญลักษณ์แทนความเข้มแข็งความมีศักดิ์ศรีของคณะหมอลำ
ที่พยายามเสริมสร้างคณะของตนให้มีความก้าวหน้าทุก ๆ ด้าน และใช้ข้าวเก่าเป็นสัญลักษณ์แทน
การมีคุณสมบัติที่ดีของหมอลำ เช่น มีความรับผิดชอบในการแสดงและจริงจังต่อผู้ชมไม่เปลี่ยน
คุดความดีของข้าวเก่าที่เมื่อบัวจะค้ำตั้งแต่เป็นข้าวกล้า และจะค้ำตลอดไม่เปลี่ยนสีไม่ว่าจะ
ปลูกช้าหรือเร็ว

หรือ

"คนสมัยนี้มีอันหัวจรวดแหลมลิบ เพียงขยิบตาขยิบเคียวก็เสียรู้"

ใช้สัญลักษณ์ หัวจรวดซึ่งมีความแหลม แทนสติปัญญาที่เฉลิวยฉลาดของมนุษย์

นอกจากลักษณะการใช้สัญลักษณ์ในกลอนลำดังกล่าวนี้แล้ว จากการศึกษายังพบการใช้สัญลักษณ์ในเรื่องเพศ ซึ่งเหตุผลที่ต้องใช้สัญลักษณ์แทนนั้นก็เนื่องมาจากการต้องการเบี่ยงเบนนัยทางเพศให้ลดลง ทำให้สามารถจกัคกลุ่มรุ่นอายุคนบางกลุ่มได้ คือ เด็กที่ยังไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อนจะไม่สามารถตีความได้กระจ่างเท่าผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์ และเพื่อป้องกันการละเมิดกรอบของสังคม ตามปกติสังคมไม่ยอมให้พูดเรื่องเพศอย่างโจ่งแจ้ง การใช้สัญลักษณ์แทน จะช่วยให้สามารถละเมิดกรอบของสังคมได้โดยไม่ถูกลงโทษ

ในกลอนลำพบว่า มีการใช้สัญลักษณ์ที่ใช้แทนอวัยวะเพศและการร่วมเพศ ดังนี้

ก. สัญลักษณ์ที่ใช้แทนอวัยวะเพศ สัญลักษณ์ประเภทนี้ในกลอนลำจะปรากฏคำว่า ปาก นา ห้วย แทนอวัยวะเพศหญิง ดังตัวอย่าง

"โอ้ยจิงว่าปานไค้ไค้ตะวันโอ้ยจิงสิคำ พอยยากากากันไปคั้นหน่วยตะวัน
น่านไค้เห็นบ่อนหม่องนาสองคองบ่อนห้วยแบ่ง พ้อเค้าแต่งไม้ให้เอาเห็บไค้ดอกใส่หู"
เรื่อง ลูกเขยกกคำข้าง ลูกเขยหล้าต่อนภรรยา

หรือ

"เชื่อว่าลูกนี้หาเลี้ยงเมียบักมสบักมปาก หาเลี้ยงเมียสนุกแต่ปากเทิง ปล่อยให้ทุก
ปากไค้ไค้แล้วลืออยู่เป็น"
เรื่อง ลูกเขยกกคำข้าง ลูกเขยหล้าต่อนภรรยา

หรือ

"อ้ายสูกันลั้งน้องไค้คัณคัณคัณคัณ เลาสินอนทางเฮือนมื่ออื่นมาคัณตอนเช้า
เจ้าอย่าทำใจน้อยเห็นของกินลืออยากวาตี หลูโตนเน่เป็นหยัง หลูโตนปากคัณจ่อหัว
มันเคยแล้วเอ้อยู่บ่เป็น อยู่บ่เป็น โอ้ยละน่า"

เรื่อง เมียหนีเพราะหนี้หลาย

ข. สัญลักษณ์ที่ใช้ในบทอัศจรรย์ ในสังคมไทยไม่นิยมกล่าวถึงบทอัศจรรย์อย่างชัดเจนหรือเปิดเผย กวีไทยจึงใช้ปรากฏการณ์ธรรมชาติมาพรรณนาแทน ในกลอนลำจะไม่มีการใช้สัญลักษณ์แทนการร่วมเพศ แต่จะใช้ถ้อยคำที่กล่าวถึงการเคลื่อนไหวด้วยคำกริยาที่ชัดเจนจนรู้ว่าเป็นการเคลื่อนไหวในเชิงสังวาสหรือมีอารมณ์ทางเพศ เช่น

"บัดนี้เคັบบัดนี้ได้ทำแล้วหัวสัจงคอกหนู จารยฺครุหัยมาเฮียงแตงสะเอียงคอกทางไว้
เต้นขึ้นขี้จนลิม้องลิมพี มั่นพอบานนอคำพัน มั่นมันจ้าวยิ่งกว่ากลอย ใจล้อยลอยไ้อย
ข้อยข้อยแน่นแม่เสียวเอ้ย"

เรื่อง ยาเมาให้ขี้ยามให้หัว

หรือ

"พอมาสอดใต้ล่างไดยินเสียงแม่ว่า เสียงกระเส้าอยู่เทิงเหือน ทั้งเสียงคราง
เสียงหัวมันต่างใจไมตรีท้าว ฟ้ายอยยงขึ้นไปทางหัวเหือนแล้วกะส่อง เห็นจารยฺครุ
อยู่เทิงแม่โตอยู่ใต้ บมีผ้าบมีผอน นอนนากันบิดอวล้าวบานงูเกี่ยวไ้กลาย"

เรื่อง ยาเมาให้ขี้ยามให้หัว

หรือ

"กลางคืนนางนอนหงายแต่งถ่าชายไว้เรียบร้อย กางเกงในน้อยบ่ใส่เลย ตอนหัวค่ำ
เลาย้มบैया ๗ เข้าในบ่อน คอยมือไ้กะเลยมิดไ้ลคบเห็นพอดี้ ผ้าบมีนางปลดเกลี้ยง
คอยชายไ้ขึ้นกาย เว้าบ่อายคอกแม่บ้ายามมันขึ้นมันล่มส่ำหมุ เหลือแงคอยไ้อยไ้ละนอ"

เรื่อง ลูกเขยกค้ำข้าง ลูกเขยหล้าต่อนกกระทา

การใช้สัญลักษณ์ทางเพศในกลอนลำจะพบไม่มาก เพราะกลอนลำของลำเรื่องต่อกลอนส่วนมากจะเป็นนิทานและเรื่องเกี่ยวกับชาดก เรื่องทางเพศจึงมีใช้ในการเจรจามากกว่าจะอยู่ในเนื้อเรื่อง

ค. การกล่าวเกินจริงหรือผิความจริง การกล่าวเกินจริงนี้ กวีที่ประพันธ์วรรณกรรมร้อยกรองนิยมใช้กันมาก ทั้งในบทพรรณนา บทบรรยาย และการ

เปรียบเทียบ ซึ่งจะไม่เป็นไปตามหลักความจริงหรือหลักเหตุผล เพราะจะเป็นการเสียดสีวรรคตไปทันที การกล่าวเกินจริงในกลอนลำก็พบเช่นเดียวกันกับวรรณกรรมร้อยกรองอื่น ๆ ดังตัวอย่าง

"ฟังอ้ายเว้าน้องหล่า เจ้าสง่าสมศรีพันธุ์น้อง สาวพะนางเป็นลิงพิลเป็นต้นไม้
ยุงไยต้นใหญ่ ให้นางไปไต่เล่นเทียมซ้อนหง่าคอน สาวพะนางเป็นขนพิลเป็นกระจ๊วน
ทะเลงเต็นเต็นไต่ สาวพะนางเป็นไฟพิลเป็นคราดน้อยถ่าคอยต้อมต่อมไฟ ขอโทษเคื้อ
สาวพะนางเป็นหมาพิลเป็นปั้นข้าวให้นางเอาไปเป็นเหยี่ยว คั้นแม่นสาวมุกดาเจ้าเป็น
โจรผู้ร้ายขโมยของลักลอบ กุนทะลิกะลิเป็นตำรวจพันธุ์หล่าคอยถ่าจอบผูกไซ่เอาน้อง
ใส่ตะราง..."

เรื่อง นางพญาหงส์ขาว

การกล่าวเกินจริงในข้อความที่ยกมาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความรักของชายหนุ่มที่มีต่อหญิงสาว โดยกล่าวถ้อยคำที่ไม่สามารถจะเป็นไปได้ เช่น ถ้าหญิงสาวเป็นลิงตัวชายหนุ่มจะเป็นต้นไม้เพื่อให้เธอไต่เล่น ถ้าเธอเป็นท่อนไม้ตัวเขาจะเป็นตัวกระจ๊วนวิ่งไต่เล่นบนขนไม้ ถ้าเธอเป็นไฟ ตัวเขาจะเป็นคราดที่คอยดูแลไม่ให้ไฟดับ ถ้าเธอเป็นสุนัขตัวเขาจะเป็นก้อนข้าว และถ้าเธอเป็นโจรผู้ร้ายตัวเขาจะเป็นตำรวจเพื่อจับตัวเธอใส่ตะราง การกล่าวเกินจริงเช่นนี้ก็เพื่อให้ฝ่ายหญิงสาวเห็นใจในความเพียรพยายามของเขาที่ต้องการอยู่ใกล้ตัวหญิงสาวตลอดเวลา

หรือ

"อัครรรยหลายเคั อัครรรยใจไ้หน่ยข้าวสารอยู่ในโอมันโงคอไปคอดไก่ หน่ย
ไม้ไผ่อยู่ในกอ มั่นโงคอไปเกี้ยวช้าง หน่ยปล่ายางอยู่แข่งลิ้งเต็นไปใส่แมว"

เรื่อง ยาเมาให้ขี้ยาเมาให้ฉวี

ข้อความข้างต้นเป็นการกล่าวในสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะสิ่งที่กล่าวมานั้นล้วนเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับความเป็นจริง เช่น ความจริงแล้วไก่จะกินข้าวสาร แต่ข้าวสารอยู่ในตุ่มกลับไปจิกไก่ กอไผ่ไปหยอกล้อและคลอเคลียใกล้ช้าง และปล่ายางกระโดดเข้าไปหาแมว

2.2.2 การพรรณนา การพรรณนาคือ การวาดภาพด้วยตัวอักษร ทำให้สามารถนึกตามแล้วเห็นภาพ และเข้าใจถ้อยคำหรือข้อความอย่างแจ่มแจ้งชัดเจน การพรรณนาลักษณะนั้นแบ่งเป็น 2 อย่าง คือ

ก. การพรรณนาที่ทำให้เห็นภาพอย่างตรงไปตรงมา คือ การพรรณนาตามสภาพที่กวีมองเห็นหรือตามความเป็นจริงในเนื้อเรื่อง การพรรณนาลักษณะนี้ในกลอนลาของลาเรื่องต๋องกลอนใช้มาก เพราะช่วยในการดำเนินเรื่องให้ผู้ฟังสามารถนึกตามและเห็นภาพ เข้าใจเนื้อเรื่องได้อย่างชัดเจน ดังตัวอย่าง

"บัดนี้ว่าโอนอผู้ฟังเอ๋ย สมมุติตามท้องเรื่องประกอบเรื่องให้เหมาะสม แล้วแพน ฯ
ชมผู้สนใจให้รับฟังบ่หวังเก้อ พวมเสนอนิทานเยี่ยมที่เตรียมมาจำวเข้าที่หมอลำดั่งนิทานคื
บทกวีชั้นเยี่ยมเตรียมมาต้อนรับท่านผู้ฟัง..."

เรื่อง เมียหนีเพราะหนี้หลาย

หรือ

"บุญพามาแต่น้องแก่งหวัยฮ้องทางมแห พอแต่ถึงทางเทียวลีแห่วเฮือนไดยินฮ้อง
เสียงเนืองนอง ไปทั้งบ้านก็เลยหย่นขี้ดินเล่น มาถึงเฮือนได้แต่เกือละเมอจ้องอยู่แต่ตา
ฟังเสียงสนั่นฟ้าไวกับย่ำรุมตีกัน อัจฉริยะได้ใจได้แต่โท ฯ เว้าเขา ฯ อย่าตีฆ่าแนวชุม
หมาบ่อายเพิ่นมาคือเกินโศดแท้เขาเจ้าแม่อย่าตี เขาบุพผาเจ้าเฮ็ดจิงขี้ลี้ด้อยกันหยัง
เห็นแต่บุพผานางผัดอ่อนแอหงลงใต้ บาดทางยายพลอยเจ้าเลาทางเอาไม้คานหน้า..."

เรื่อง คีจิงเห็นเหม็นจิงฮู้

หรือ

"ฟังกระแสเสียงเว้า ความหนักเบาได้คิดอ่าน ฟังลูกจามาจนเป็นจิงความลูกเว้า
อยากไปเล่นต่างเมือง เพียงแต่เว้าส่านี้พอกก็อ่านเห็นอก แต่วิดกทางลีไปลูกบ่เคยขายคำ
เอาเกตราเป็นนายหน้าให้พาไปออกเที่ยว ลงเรือไปลาเดียวขอตัวเป็นลูกน้องเอาทุนร่วม

ฮ่วมเขา เอาไว้มืออื่นเข้าไปตามเบ้งให้มันคัก จงเตรียมตัวไปเลยให้แต่งของไปพร้อม"

เรื่อง ท้าวสังกะตัต

ข. การพรรณนาอย่างต้องตีความ หมายถึง การบรรยายที่กวีไม่ได้กล่าวถึงสิ่งนั้นตรง ๆ ผู้อ่านสามารถตีความไปได้หลายทาง ผู้อ่านจะเข้าใจความหมายอย่างชัดเจนได้จากการตีความ เช่น กล่าวถึงระเด่นลันไดว่า "นุ่งกางเกงเข็มทองลงกรณ" ต้องตีความว่ากางเกงเข็มทองนั้นเป็นอย่างไรจึงจะเห็นภาพนั้นได้

การพรรณนาที่ต้องตีความในกลอนลำก็มีเช่นเดียวกัน เช่น

"นี่ละนอคุณแม่เพิ่นนั้นว่า เพิ่นว่าควายกินกล้วยตากเก่ามันเที่ยวไป หมามันเคยกินไซ
มันบ่กลัวหนามล้อม อีกอันหนึ่งกามันเคยกินกล้วยสุกคาเครือก็บินแซว คันมันกินอ้มแล้ว
ลิบเย้ยไล่เจ้าของ"

เรื่อง ยาเมาให้ชู้ ยาเมาให้ผิว

จากตัวอย่างที่ยกมานี้กล่าวถึงการที่คนเคยทำผิดแล้ว

ไม่มีใครจับได้ ก็มักจะได้ใจกระทำผิดเช่นนั้นอีก โดยไม่มีความรู้สึกกลัว ดังเช่นที่ควายเคยกิน
ข้าวกล้วยในแปลงไหนก็มักจะกลับมากินที่แปลงนั้นอีก ไม่ต่างไปจากสุนัขที่กัดกันไซ้เพื่อกินปลา มันก็
จะไม่เกรงกลัวต่อหนามที่เจ้าของเขาเอามาล้อมขอบเอาไว้ มันก็จะแอบมาขโมยกินปลาอยู่เสมอ
การขโมยกินกล้วยจากต้นโดยไม่เกรงกลัวเจ้าของเมื่อกินอ้มแล้วยังร้องเย้ยเจ้าของอีก

หรือ

"แล้วในยามนี้ใกล้แล้วเด้อยาพ่อ ใกล้บ่อนคอนสีใกล้บ้านทามสีใกล้แก่ง แก่งบ่มีอยู่
หน่อแมวเข้าสีนี้เหงา เดี่ยวนี้เมงเมาบินอยู่ฟ้าสีมาสู่กองไฟ ไหมกะเพยอยู่ในบุลีห่างพิม
ขาวเก้า"

เรื่อง ยาเมาให้ชู้ ยาเมาให้ผิว

จากตัวอย่างกลอนลำ กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่เคยอยู่ใกล้กันเป็นคู่กัน จะต้องแยกจากกันหรือเปลี่ยนแปลงไป สิ่งที่ดีทั้งามก็จะห่างกันไป ความเดือดร้อนต่าง ๆ กำลังจะกรายใกล้เข้ามา เช่น ที่ลุ่มที่ดอนที่มักจะอยู่ติดกับแม่น้ำ และนาทามซึ่งเป็นนาที่มีน้ำท่วมขังเพราะอยู่ใกล้กับแก่งหรือแม่น้ำ ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงไปอยู่ในที่ที่ไม่มีน้ำ หม้อแกงก็จะไม่มีแกงอยู่ในหม้อ ทำให้แมวเข้านั่งคอยเก้อ (แมวเข้า หมายถึง แมวที่ไม่มีเจ้าของเลี้ยง ตัวใหญ่ ตามควา ร้องเสียงดัง มีนิสัยชอบขโมยหากินของชาวบ้านในตอนกลางคืน) แผลงเมาที่บินอยู่ในท้องฟ้าก็ จะบินเข้าสู่กองไฟ หรือแม้แต่ไหมที่มักจะอยู่คู่กับฟืนก็จะละทิ้งกันไปคนละทิศละทาง (ไหมกะเพย หมายถึง ไหมที่สาวออกจากรังไหมครั้งแรก ก่อนที่จะได้ไหมละเอียด มีลักษณะหยาบเส้นใหญ่เป็นปม ฟืนขาวเก้า หมายถึง ฟืนที่ทอผ้าให้ละเอียดดี จะได้ผ้าที่เนื้อแน่นและผ้าที่มีคุณสมบัติ)

หรือ

"ย่านคือนกเค้าฮ้องล่ออ้อยอยากกินหนู ย่านคือกบในฮูตั้นเสียงคะนองฟ้า ย่านคือลมตีหญ้า ในศาลอกระต่าย นางย่านคือแม่ไก่ตัวลูกมันเล่น ๆ เห็นมาแล้วดอกฟ้าเอ๋ย ย่านแต่พินละ มาว่าเขียดกะเลยให้นางผัน ย่านแต่เป็นคือลมเป่าดินยามแล้ง เจ้าผู้ใบตองแห้งปลิวลม บ่มีว่าง ย่านบ่คือจิ้งจั่งมันค้ำขื่อสะยัว ฟันดูหนาย่านคือไม้กายฮั้วจักลีต่องทางใต้ จักลีลง ทางดินหรือว่าเงยทางฟ้า"

เรื่อง ลูกเขยยกคำช้าง ลูกเขยหล่อด่อนกระทา

ตัวอย่างกลอนลำ กล่าวถึง การที่ผู้หญิงกลัวความไม่จริงใจของผู้ชาย กลัวจะถูกหลอกหลวง เหมือนกับฟ้าที่ร้องให้กับดีใจเล่นเพราะนึกว่าฝนจะตก เช่นเดียวกับกระแสดมที่พัดให้ยอดหญ้าสุม หลอกให้กระต่ายดีใจว่าเป็นหญ้าอ่อน แต่พอลมพัดผ่านไปแล้วหญ้าก็คงเป็นหญ้าแก่ตามเดิม กลัวเหมือนแม่ไก่เข้าหยอกลูกเล่น ๆ พอให้สนุก กลัวว่าจะพูดให้หลงรอยฝันอยู่ข้างเดียว กลัวจะไม่เหมือนกับไม้ซอกกับไม้สะยัวที่มักจะอยู่คู่กันเสมอ และกลัวจะเหมือนกับไม้พาดรั้วที่ทำความมั่นคง ไม่ได้ ไม่ทราบว่าจะกระดกไปทางใดจะกระดกลงดินหรือเงยขึ้นฟ้า

จากการวิเคราะห์กลอนลำของลำเรื่องต่อกลอนในด้านวรรณศิลป์ พอสรุปได้ดังนี้

1. วรรณศิลป์ในด้านคำที่เลือกสรรใช้ในกลอนลำ พบว่า การใช้คำสรรพนามเป็นการเลือกสรรคำจากภาษาพูดมาใช้ แต่มีการประดิษฐ์ประคองคำให้มีความไพเราะน่าฟังและสุภาพยิ่งขึ้น

เช่น คำเรียกสตรีว่า น้องหล้า หล้าคำ นางนาถ ภาษาพูดปกติจะใช้คำว่า หล้า หรือนาง เท่านั้น การใช้คำวิเศษณ์พบว่า คำวิเศษณ์ที่ใช้ขยายวิเศษณ์ ขยายกริยา หรือขยายนามน่าสนใจยิ่ง เพราะเป็นลักษณะเฉพาะของภาษาอีสานซึ่งแตกต่างจากภาษาถิ่นอื่น ๆ เป็นคำวิเศษณ์ที่ให้ความรู้สึกและนึกเห็นภาพได้ชัดเจน จึงเป็นคำที่เด่นทั้งเสียงและความหมาย เช่น นั่งเท่อเล่อ หมายถึง ลักษณะการนั่งตัวตรงในที่ที่เป็นจุดเด่นมองเห็นได้ชัดเจน ด้วยอาการชะเง้อมองไปข้างหน้า หน้าบุดพู่ หมายถึง หน้าตาบุดบังมิดด้วยความไม่พอใจเป็นอย่างยิ่ง การใช้คำซ้ำคำซ้อนพบว่า การใช้คำซ้ำในกลอนเล่าเพื่อต้องการให้จำนวนคำและเสียงมากขึ้น รวมทั้งให้ความหมายชัดเจนขึ้นด้วย เช่น คำว่า ฟ้าวฟ้าว คายคาย คันคัน ฯลฯ การใช้คำซ้อนพบว่าการสืบทอดคำใช้จากภาษาถิ่นอีสานกับภาษาถิ่นอื่น เช่น คำว่า เพี้ย้ง ไหมถ้อน แว่พยาม ฯลฯ และมีการสืบทอดคำใช้จากภาษาถิ่นอีสานกับภาษากลาง เช่น ทุกข์อุก พบ้อ โดนนาน ฯลฯ การใช้คำภาษาต่างประเทศพบว่าเป็นภาษาอังกฤษที่เป็นคำพื้น ๆ ที่ได้ยินเสมอและรู้จักกันโดยทั่วไป เช่น เขียร์ ไชว อีต ทิม ฯลฯ การใช้คำสแลงพบว่า มีการสืบทอดคำที่เป็นคำรู้จักกันแพร่หลายมาใช้ เพื่อให้เกิดความสนใจ ความเข้าใจเนื้อหา และความทันสมัย เช่น เจ้ง โกย แชว โนเเม ฯลฯ การใช้คำทันสมัยพบว่าเป็นการเลือกสรรคำจากภาษาถิ่นแบบแผนหรือศัพท์วิชาการใหม่ ๆ เพื่อความทันสมัย เช่น คำว่า วิจัย จรรโลง ปฏิสังขาร ฯลฯ การใช้คำพังเพยและสำนวน พบว่า เป็นการสืบทอดคำที่เป็นสำนวนของชาวอีสานมาใช้ และใช้ได้ตรงกันกับความหมายของสำนวนภาษากลาง เช่น สำนวนคมแฝงในปลาแดกไผ่เก่า กินน้ำได้พื้น ฯลฯ

2. วรรณศิลป์ในด้านความหมายอันลึกซึ้งกินใจในกลอนเล่า พบว่า มีการใช้ภาษาที่สามารถสร้างสรรค์อารมณ์ได้อย่างดีเยี่ยม ด้วยการใช้คำที่มีเสียงไพเราะและมีความหมายพิเศษเมื่อกล่าวถึง สตรี บุรุษ และบุตร เช่น ใช้คำว่า มิ่งเมียขั้วอุ้ย นาน้อง นวลน้อง เจ้าผู้ทองคำ ฯลฯ เมื่อกล่าวถึงสตรีที่เป็นภรรยาหรือคนรัก ใช้คำว่า มารดาแก้ว คุณแก้ว เมื่อกล่าวถึงสตรีผู้เป็นมารดา เมื่อกล่าวถึงบุรุษผู้เป็นสามีก็ใช้คำที่ให้ความหมายลึกซึ้งเป็นพิเศษ เช่น คำว่า สุดที่รักคนดี ผัวขั้ว สามีน้อง ฯลฯ และเมื่อกล่าวถึงบุตรก็ใช้คำที่มีความนุ่มนวลอ่อนโยนและไพเราะให้ความหมายลึกซึ้งกินใจ เช่น คำว่า ลูกแก้ว คมแพง ลูกหล้า ลูกน้อย ฯลฯ

3. วรรณศิลป์ในด้านการใช้กวีโวหารในกลอนเล่า พบว่า การใช้กวีโวหารมุ่งให้ความรู้สึกด้านอารมณ์มากกว่าข้อเท็จจริง มีการใช้กวีโวหารในด้านภาพพจน์และด้านการพรรณาด้านภาพพจน์มีการใช้อุปมาอุปไมยจากธรรมชาติ เช่น ผัน ไฟ พันดิน และนำมาเปรียบเทียบ

ใช้อุปมาอุปไมยจากพืชและสัตว์ เช่น กอไผ่ ต้นโพธิ์ ต้นอ้อย ดอกไม้ ไม้ เลื้อย และช้าง มาเปรียบเทียบใช้อุปมาอุปไมยจากตัวละครในวรรณคดี เช่น นางวันทอง นางโมรา มา เปรียบเทียบ การใช้สัญลักษณ์ทั่วไปในกลอนฉันทิการบิลัณฑ์ คือหงส์ กา พืช คือต้นข้าว เครื่องประดับคือเพชร และใช้ห้วงจรดซึ่งเป็นอาวุธแทนสิ่งที่เป็นนามธรรม ส่วนการใช้สัญลักษณ์แทน อวัยวะเพศนั้น พบว่า ใช้คำว่า ปาก นา ห้วย แทนอวัยวะเพศหญิง และใช้ถ้อยคำที่กล่าวถึง การเคลื่อนไหวด้วยคำกริยาเป็นสัญลักษณ์แทนทศวรรษในกลอนฉันทิการบิลัณฑ์ การใช้คำกล่าวเกินจริงพบว่าเป็นการใช้กวีโวหารพรรณนาบรรยาย หรือเปรียบเทียบไม่เป็นไปตามหลักความจริงหรือหลัก เหตุผล เพื่อให้เห็นอารมณ์และความรู้สึก ส่วนด้านการพรรณนาพบว่า การใช้กวีโวหารพรรณนาใน กลอนฉันทิการบิลัณฑ์การพรรณนาที่ทำให้เห็นภาพอย่างตรงไปตรงมา คือพรรณนาตามความเป็นจริงใน เนื้อเรื่อง และการพรรณนาอย่างต้องตีความ คือการพรรณนาที่จะต้องตีความจากกลอนฉันทิการบิลัณฑ์ จึงจะเข้าใจความหมายได้ชัดเจน

วิเคราะห์คุณค่าของลาเรื่องต่อกลอน

วรรณกรรมและสังคมย่อมมีความสัมพันธ์กัน ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมและสังคมต่างก็มีอิทธิพลต่อกัน เนื่องจากผู้แต่งวรรณกรรมนั้น ๆ ต่างก็เป็นหน่วยหนึ่งของสังคม จึงอดไม่ได้ที่จะสอดแทรกความคิดและสภาพสังคมในสมัยที่ตนอยู่ลงไปในวรรณกรรมด้วย วรรณกรรมจึงเป็นเสมือนเป็นกระจกเงาสะท้อนภาพสังคม ทำให้ทราบถึงสภาพบ้านเมือง วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อ ค่านิยม สภาพภูมิศาสตร์ การอาชีพ การปกครอง ตลอดจนความเจริญและความเสื่อมของสังคมในยุคนั้น ๆ ซึ่งเราจะสามารถศึกษาสิ่งเหล่านี้ได้จากวรรณกรรมทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง สำหรับวรรณกรรมร้อยกรองนั้น ลิขิตา พินิจภูวดล และประทีป วาทิกนิกร กล่าวถึงการศึกษาคุณค่าของวรรณกรรมร้อยกรองไว้ว่า

วรรณกรรมร้อยกรองย่อมปรากฏคุณค่าในรูปต่าง ๆ ต่อบุคคลที่ต่างประเภทกัน สำหรับผู้แต่งหรือกวี ร้อยกรองมีคุณค่าเป็นวิถีทางแสดงออกที่สวยงามของความรู้สึก ความคิด ความสะท้อนอารมณ์ ตลอดจนประสบการณ์ของผู้แต่ง สำหรับผู้อ่านร้อยกรองมีคุณค่าหลายรูปแบบคือ ช่วยเร้าอารมณ์และความรู้สึก เร้าจินตนาการ เร้าความคิด เทียบเคียงประสบการณ์ของผู้อ่านและผู้แต่ง ร้อยกรองขยายวงความรู้ ประสบการณ์ และจินตนาการของผู้อ่านให้กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น¹

ดังนั้น การศึกษาคุณค่าของวรรณกรรม จึงเป็นสิ่งที่จะทำให้ทราบถึงความคิดและวิถีชีวิตของคนในยุคสมัยที่วรรณกรรมเกิดขึ้นด้วยเหตุผลดังกล่าวมา และในฐานะที่ลาเรื่องต่อกลอนเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านประเภทหนึ่งของชาวอีสาน ซึ่งแม้จะเน้นหนักไปในด้านให้ความบันเทิงเพื่อสนองความต้องการทางด้านอารมณ์เป็นหลักก็ตาม ลาเรื่องต่อกลอนก็ยังสะท้อนให้เห็นคุณค่าในด้านต่าง ๆ ได้เช่นเดียวกัน เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาองค์ประกอบการแสดงของลาเรื่องต่อกลอนและกลอนลาแล้วพบว่าคุณค่าของลาเรื่องต่อกลอนจะสะท้อนคุณค่าได้ และในการวิเคราะห์ครั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะคุณค่า 2 ด้าน คือคุณค่าด้านอารมณ์ และคุณค่าด้านสังคมวิทยา

คุณค่าด้านอารมณ์

ในสภาพการณ์ปัจจุบัน มีปัญหาหลายอย่างที่ทำให้มนุษย์เกิดอารมณ์เครียด ฉะนั้นภาพยนตร์ละคร หนังสือขำขัน และการแสดงต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์พยายามสรรหาเพื่อผ่อนคลายอารมณ์และลดความกดดันต่าง ๆ ที่รุมล้อมอยู่ แม้จะเป็นเพียงความบันเทิงเล็กน้อยในช่วงเวลาสั้น ๆ ก็ตาม ด้วยฐานะความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน ทำให้มนุษย์แสวงหาสิ่งที่ตนเองยังขาดอยู่ แม้จะเป็นไปไม่ได้ในชีวิตจริง ก็หาเอาจากการได้ดู ได้อ่าน ได้เห็น ในบทบาทของตัวละคร แม้จะเป็นช่วงสั้น ๆ ก็ยังดี สามารถทำให้เกิดความสุข ความพอใจได้เช่นกัน จึงไม่น่าประหลาดใจเลยที่จะพบว่าผู้ชมการแสดงประเภทต่าง ๆ สามารถร่วมอารมณ์กับตัวละครได้ ไม่ว่าจะเป็นอารมณ์เศร้า อารมณ์โกรธ อารมณ์รัก อารมณ์เกลียด หรืออารมณ์หรรษาก็ตาม การแสดงเล่าเรื่องต่อกลอนให้คุณค่าด้านอารมณ์ใน 2 ลักษณะ คือ ให้ความจริงใจ และให้ความเพลิดเพลิน

1. ให้ความจริงใจ คำว่าจริงใจ หมายถึง การที่ได้อ่าน ได้ฟัง หรือได้ชม สิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้ว ทำให้ระดับจิตใจของผู้คนสูงขึ้น ประณีต และละเอียดอ่อนขึ้นกว่าเดิม หรือทำให้มีศีลธรรม มีจริยธรรมดีขึ้นจากคำสอน สุภาษิต และเนื้อหา ที่แฝงแง่คิดจากสิ่งนั้น ๆ แล้วจะมีประโยชน์แก่ผู้ที่รู้จักเก็บ รู้จักนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน

เล่าเรื่องต่อกลอนจะให้ความจริงใจแก่ผู้ชมในลักษณะดังนี้

1.1 ความจริงใจที่ได้จากกลอนเล่า ผู้แต่งกลอนเล่าใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการแต่ง ไม่ใช่เพื่่อมุ่งความบันเทิงอย่างเดียว แต่ทว่าสิ่งที่ผู้แต่งได้แฝงไว้ในกลอนเล่าเพื่อสื่อไปยังผู้ชมก็คือ สารระ ข้อคิดเห็น และคำแนะนำต่าง ๆ ที่ให้ผู้ชมได้รับไปพร้อม ๆ กับความสนุกสนาน ดังตัวอย่างการให้ข้อคิดและคำแนะนำแก่ผู้ชม เช่น

ผู้ฟังเอ๋ย ขวนเอาเมียมั่งเหง้าเข้าไปพ่อนกำลังกาย สมความหมายของเมียแมนสี่เสีย
คอกทางน้อง วรรณทะราเอ๋ยอย่าจองหงอนหาเรื่องแย่งชิงเอาของเพิ่น พระยากรรมลี
เล่นต้องลงหม้อดอกแผ่นแดง ผู้ฟังเอ๋ยผู้ฟังเห็นชัดแจ้งไฟหากแมนคนผิด ผากแพน ๆ หรือ
มวลมิตรพิจารณาด้วย ...

กลอนฉบับนี้ ผากให้ผู้ชมคิดและพิจารณาว่า การกระทำของใครผิดระหว่างท้าวสุมังคะราชผู้รักและหลงภรรยาจนลืมความถูกต้องในการแบ่งสมบัติให้น้องชายกับนางวรรณทะรามเหลื ท้าวสุมังคะราชที่มีความโลภอยากได้สมบัติส่วนที่เป็นของน้องชายสามี

หรือ

...ขอเตือนพวกพี่น้องให้พ้นปองภัยราคะ ภัยโมหะโทสะที่เราเผาฮ้อน เผาสันดานให้จน ช่อนงมตายเปล่า มีแต่ความเอ้าเอาได้กะบ่พอ โทษอัคคีเว้าย่อ ๆ เว้าม่อ ๆ ไฟโมหะแปลออกมาคือความหลงมึตมัวสลัวไว้ อัคคีไฟสามข้อยอดคีชีสิ่ง คือความโลภ โกรธหลงสามประการนี้ให้เว้น สิบเห็นช่องปองพระธรรม ผมขอบอกกล่าวย้าให้เข้าวัดจำศีล ให้กินทานน่ายาหมั้นธรรมคำชี้ ทำความดีเอาไว้ใส่ลิมาเว้าชั่ว ทำตัวขาวสะอาดแล้วใส่ลิเว้าว่าคำ พอเสร็จจากกล่าวย้า ท่านที่รักมวลสนิท ลองตรึกตรองคิดแนเคื้อในคินนี้

กลอนลาบทนี้ให้ข้อมคิดเกี่ยวกับการดำรงชีวิตว่า ไฟที่แผดเผามนุษย์ให้มีความเดือดร้อน และทุกข์ทรมานอยู่ทุกวันนี้มี 3 สิ่ง คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ถ้ารู้จักควบคุมไฟเหล่านี้ก็จะเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต เปรียบดังเช่นการรู้จักควบคุมตนให้ประพฤติดีละเว้นความชั่ว กลอนลาได้ฝากข้อมคิดเหล่านี้ให้ผู้ชมได้นำไปพิจารณาไตร่ตรอง

หรือ

...จำแนเคื้อแม่บ้ำขุมน้อยพุ่มพวมคะนอง อย่าลีพากันเพลินเวียกงานบ่มีได้ พากันหาเงินไวยามจนสิได้เพ็ง ตนเพ็งตนท่อนั้นหาได้ให้ค่อยออม ให้ถนอมเอาไวยามจาเป็น จังใช้จ่าย อย่าสุ่ยสุ่ยรายเงินน้อยหากบ่หลาย เค็นอ

เป็นกลอนลาที่ให้คำแนะนำแก่ผู้ชมให้ขยันในการทำมาหากิน อุดออมเงินไว้ใช้จ่ายในยามจาเป็น อย่าใช้จ่ายสุ่ยสุ่ยราย เพราะผู้ที่จะช่วยเราให้มีชีวิตที่ดีได้นั้นก็คือตัวเราเท่านั้น

ในกลอนลาเรื่องต่อกลอนจะปรากฏให้เห็นถึงความห่วงใยต่อเยาวชนของชาติ ทั้งชายและหญิงที่อยู่ในวัยเรียน โดยแนะนำให้รู้จักหน้าที่ของการเป็นนักเรียนที่ดี และนึกถึงความทุกข์ยากของบิดามารดาที่ขวนขวายหาเงินทองเพื่อส่งให้ลูกได้เรียนหนังสือ ข้อมแนะนำที่เป็นประโยชน์เหล่านี้สามารถเร้าความคิดให้ผู้ชมได้ โดยเสนอผ่านกลอนลาออกมาดังนี้

...เรียนหนังสือให้เจ้าผู้ครูนั้นเห็นสอน อย่าเรียนรักวัยแซบซ้อละมันนอกตำรา
 หาศึกษาเอาความรักระหว่างเรียนแท้มันสิแปรมันสิป่วย เท็งผ่องรักเท็งผ่องเรียน
 คั่นมันสิเคลื่อนไหวเข้าตาคอ จงพากันแม่นัดพิศ คุดพอบิดาผู้เพิ่นหาแม่นเงินทุน
 ส่งเทอมอยู่ทางพ้น หาทุนให้เท็งจนเท็งยากเพราะคิดอยากให้สมด้ามตั้งหมาย
 ลูกชายเอ๋ยลูกหญิงเอ๋ย เจ้าอย่าได้เรียนนอกตำราหาศึกษาใส่โตไว้ อย่าทำใจแม่น
 แนวชั่วมัวเมาทางอื่น ไผ่ขึ้นดังคือคนนั้นบ่ดี ...

นอกจากความจรรโลงใจดังกล่าวข้างต้น เนื้อเรื่องของลำเรื่องต่อกลอนก็ยังให้ความ
 จรรโลงใจแก่ผู้ชมได้เช่นกัน เนื้อเรื่องของลำเรื่องต่อกลอนทั้ง 8 เรื่อง เป็นเรื่องเกี่ยวกับ
 วิถีชีวิตของคนในสังคมชาวบ้านที่มีปัญหาต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นปัญหาครอบครัว เช่น ปัญหาของชายที่มี
 ภรรยาหลายคน ปัญหาของหญิงที่ชิงสุกก่อนห่าม การมีชู้ และลูกกตัญญู เป็นต้น เนื้อเรื่องจึงดำเนิน
 ไปอย่างเผ็ดร้อนรุกร้าอารมณ์ของผู้ชมอยู่ตลอดเวลา และในที่สุดเรื่องก็จะจบลงตามคติความเชื่อ
 ของคนไทยคือเป็นไปตามกฎแห่งกรรม คนทำดีย่อมได้ดี คนทำชั่วย่อมรับกรรมที่ตนก่อไว้ทุกคนไป
 ในเนื้อเรื่องของลำเรื่องต่อกลอนแต่ละเรื่องจะมีสำนวนที่ใช้เป็น "อุทาหรณ์" ให้ผู้ชม
 ได้เข้าใจชีวิตและได้รับความจรรโลงใจดังต่อไปนี้

เรื่องท้าวสังกะตัต ท้าวพรหมทศน์เจ้าเมืองจีนมีเมเหล่ชื่อนางสมุณฑา มีโอรสชื่อ
 ท้าวสังกะตัตได้ขออนุญาตบิดามารดาไปค้าขายต่างเมือง และที่เมืองเชียงใหม่ ท้าวสังกะตัตได้
 พบนางอรุณธิดาเจ้าเมืองเชียงใหม่ คนทั้งสองเกิดความรักต่อกันและลักลอบได้เสียกัน โดยที่
 ท้าวพรหมศรีและเมเหล่ซึ่งเป็นบิดามารดาของนางอรุณธิดาไม่ทราบเรื่อง ต่อมาท้าวพรหมศรีสงสัยใน
 พฤติกรรมของนางอรุณธิดาจึงให้ทหารเอาหลาวไปปักที่ห้องนอนนางอรุณธิดา เมื่อท้าวสังกะตัตลอบเข้ามา
 หานางอรุณธิดาจึงถูกหลาวปักอกก่อนสิ้นใจท้าวสังกะตัตได้ต่อว่านางอรุณธิดาด้วยเข้าใจผิดคิดว่าเป็น
 การกระทำของนางอรุณธิดา นางอรุณธิดาเศร้าโศกและเสียใจมาก จัดการนำศพท้าวสังกะตัตใส่แพลอยไป
 ตามแม่น้ำ ศพท้าวสังกะตัตลอยทวนน้ำไปถึงเมืองจีน ท้าวพรหมทศน์และเมเหล่เสียใจมากเมื่อเห็น
 ศพลูกชาย จึงปรึกษากันว่าจะเก็บศพลูกชายไว้ประมาณ 3 เดือนจึงจะเผา ต่อมานางอรุณธิดาได้เรียน
 วิชาขุบชีวิตคนจากพระอินทร์ นางจึงได้แปลงกายเป็นผู้ชายและเดินทางมาหาพิธีขุบชีวิตท้าว
 สังกะตัตจนฟื้นคืนมาได้ นางอรุณธิดาซึ่งอยู่ในร่างของผู้ชายได้รับความทุกข์ทรมานใจจากการเข้าใจ
 ผิดของท้าวสังกะตัตที่คิดว่านางอรุณธิดาเป็นผู้วางแผนฆ่าท้าวสังกะตัต ในที่สุดเมื่อนางทนความ
 ขอกเข้าใจไม่ไหวจึงหนีกลับบ้านเมือง โดยเขียนจดหมายเล่าเรื่องทั้งหมดให้ท้าวสังกะตัตทราบ

เมื่อทำวสังกะตัตทราบได้เดินทางมาหานางเพื่อปรับความเข้าใจกันและได้เข้าสู่พิธีแต่งงานในเวลาต่อมา อุทาหรณ์จากเรื่องนี้ที่ให้แก่ผู้ชมคือ ความประพฤติดังผู้หญิงที่ประพฤติไม่ถูกต้องตามประเพณีด้วยการชิงสุกก่อนห่าม จึงทำให้ผู้ที่ประพฤติดังเช่นนี้ได้รับความโศกเศร้า ความทรมานใจจากการเข้าใจผิดของสามีและต้องพลัดพรากจากบิดามารดาและบ้านเมืองของตนเป็นเวลานาน ความทุกข์ดังกล่าวเปรียบดังเช่นการลงโทษทางใจแก่ผู้ที่ประพฤติดังท่อนองคลองธรรม

เรื่องนางพญาหงส์ขาว ท้าวสุมังคะราชเจ้าเมืองโคกาศศิริมหะลีชื่อนางวรรณะรา มีน้องชาย 2 คน ชื่อ กุณฑลีและศรีสุวรรณ บิดามารดาได้จัดการแบ่งทรัพย์สมบัติไว้ให้ท้าวสุมังคะราชและน้องชายแล้ว ต่อมากุณฑลีและศรีสุวรรณขออนุญาตพี่ชายเข้าป่าเพื่อไปเรียนวิชา นางวรรณะราพี่สะใภ้เป็นหญิงที่มีนิสัยโลกโมโหสัน ได้จัดการให้ท้าวสุมังคะราชยกทรัพย์สมบัติส่วนที่เป็นของน้องชายให้แก่ตน ท้าวสุมังคะราชก็ทำตามความต้องการของนางวรรณะรา ฝ่ายกุณฑลีได้ไปพบกับนางมุกดาวลีหญิงชาวป่าจนกระทั่งมีบุตรชายหญิง 2 คน เมื่อคลอดบุตรแล้วนางมุกดาวลีก็ป่วยหนัก กุณฑลีได้มาหาพี่ชายเพื่อขอเงินส่วนของตนไปรักษาภรรยา แต่นางวรรณะราไม่ให้ บอกว่าทรัพย์สินทั้งหมดเป็นของตนผู้เดียว และให้เงินกุณฑลีไปพร้อมกับคิดดอกเบี้ย เมื่อกุณฑลีกลับถึงบ้านก็พบว่ามุกดาวลีสิ้นใจแล้ว จึงพาลูกทั้งสองกลับไปอาศัยอยู่กับพี่ชายและพี่สะใภ้ นางวรรณะราพยายามกระทำทุกวิถีทางที่จะบีบบังคับและกลั่นแกล้งกุณฑลีและลูก เพื่อจะได้ออกจากบ้านไป แต่มุกดาวลีซึ่งได้เกิดเป็นนางหงส์ขาวก็คอยให้ความช่วยเหลือสามีและลูกทุกครั้ง จนนางวรรณะราสั่งให้กุณฑลีจับนางหงส์ขาวมาให้ตน และนางได้ฆ่าหงส์ขาวเพื่อกินตับ แต่ทว่าลูกชายหญิงของกุณฑลีได้แอบเอาตับหงส์ขาวไป ตับของนางหงส์ขาวกลับกลายเป็นปิ่นทองคำมากมาย ทำให้กุณฑลีและลูกมีฐานะดีขึ้น นางวรรณะรากล่าวหาว่าลูกของกุณฑลีได้ขโมยปิ่นทองของตนไป จึงให้ทหารนำตัวไปฆ่าแต่พระอินทร์ได้ลงมาช่วยไว้ ภายหลังท้าวสุมังคะราชสาึกตัวได้ว่าประพฤติดังต่อน้องชาย จึงเนรเทศนางวรรณะราออกนอกเมือง ทำให้นางได้รับความทุกข์ยากแสนสาหัสจากการที่ต้องระเห่เร่ร่อนไม่มีที่อยู่อาศัย และไม่มีผู้ใดคบค้าสมาคมด้วย อุทาหรณ์จากเรื่องนี้คือ ผู้ที่มีความโลภอยากได้ของคนอื่นนั้น ย่อมจะพบกับความทุกข์ยากลำบากทั้งจากความทุกข์ทางกายและความทุกข์ทางใจ

เรื่องยายหมาขาว พรานป่าคนหนึ่งได้พบเด็กหญิงสองคนในป่า จึงนำมาเลี้ยงไว้จนเติบโตเป็นสาวงาม ต่อมาภายหลังจึงทราบว่าจันทร์ศรีและมลิทองเป็นลูกของนางหมาขาว จันทร์ศรีไม่พอใจในชาติกำเนิดของตน ได้ทำร้ายมารดาบ่อย ๆ ส่วนมลิทองกลับมีความรักและสงสารมารดาได้ปรนนิบัติดูแลมารดาเป็นอย่างดี ต่อมานางจันทร์ศรีได้พบกับเจ้าเมืองคือท้าวบาดาน

ท้าวบาคานรับนางเป็นเมีย เหลือ ส่วนมลิทองได้แต่งงานกับบุโรหิตชื่อเทพสุวรรณ เมื่อนางหมาขาวไปเยี่ยมลูกสาวคือจันทร์ศรีกลับถูกนางจันทร์ศรีสั่งให้ทหารไล่ตีทำร้ายจนร่างกายได้รับความบอบช้ำมาก นางหมาขาวชмыนไปหานางมลิทอง นางมลิทองและสามีต้อนรับและปรนนิบัติดูแลนางหมาขาวอย่างดี แต่เพราะสภาพร่างกายที่บอบช้ำมาก ในที่สุดนางหมาขาวก็ตาย มลิทองและสามีนำกระดูกของมารดา มารบไหวบูชา จนวันหนึ่งคนทั้งสองก็พบว่ากระดูกของมารดานั้นกลับกลายเป็นทองคำ ฐานะความเป็นอยู่ของคนทั้งสองก็ดีขึ้นเป็นที่ยกย่องนับถือของชาวเมือง เมื่อนางจันทร์ศรีทราบเรื่อง ด้วยความโลภอยากได้ทองคำบ้างก็มาขอไหว้กระดูกนางหมาขาว แต่กระดูกก็ไม่กลายเป็นทองคำ ทำให้จันทร์ศรีโกรธแค้นมากทำลายกระดูกมารดา ต่อมาท้าวบาคานได้เห็นถึงอุปนิสัยที่แท้จริงของนางจันทร์ศรี จึงเนรเทศออกจากบ้านเมือง นางได้รับความลำบากต้องขัดเซพเนจรไปในที่ต่าง ๆ ทุกคนที่พบนางต่างพากันรังเกียจไม่ให้ที่พักพิงอาศัย เพราะเห็นว่านางเป็นลูกอกตัญญูเป็นคนเลว อูทาทรมณ์จากเรื่องนี้คือความประพฤติดของลูกที่กระทำต่อบิดามารดาอย่างไร ก็จะส่งผลให้ลูกได้รับผลตอบแทนอย่างนั้น

เรื่องน้ำตาเมียหลวง พระเจ้าโศธสารมีเมียเอกชื่อมณฑิรา มีโอรส 3 พระองค์ และมีมเหสีรองชื่อศรีไว ศรีไวมีลูกติดจากสามีเดิมชื่อพิมเสน ด้วยความอิจฉาริษยาต่อมเหสีเอกและโอรสทั้งสาม ศรีไวและลูกชายจึงร่วมมือกันให้โหรทำนายว่าโอรส 3 พระองค์ เป็นคนกาลีสืบบ้านกาลีเมือง ต้องจับถ่วงน้ำบ้านเมืองจึงจะเจริญรุ่งเรือง พระเจ้าโศธสารหลงเชื่อคำทำนาย จึงให้นำโอรสไปถ่วงน้ำและขับไล่นางมณฑิราไปอยู่กระท่อมท้ายสวน ต่อมาศรีไวขอให้เลื่อนตำแหน่งนางเป็นมเหสีเอก พระเจ้าโศธสารจึงมาขอร้องนางมณฑิราให้ยินยอมยกตำแหน่งให้แก่ศรีไว นางมณฑิราปฏิเสธ ทำให้พระเจ้าโศธสารและศรีไวโกรธมาก ฝ่ายโอรสทั้งสามรอดพ้นจากความตายเพราะภานี้ได้ช่วยชีวิตไว้และเลี้ยงดูจนเติบใหญ่ ทั้งได้เล่าความเป็นมาให้ฟัง โอรสทั้งสามจึงเดินทางมาหาบิดาและเล่าความจริงทั้งหมดให้ทราบ พระเจ้าโศธสารจึงสั่งให้ประหารชีวิตศรีไวและลูกชาย แต่นางมณฑิราขอลดโทษให้เป็นเพียงโล่ออกจากบ้านเมือง ศรีไวและลูกชายได้ระเห่ร่อนไปตามป่าเขา ลานาไพร ได้รับความทุกข์ยากแสนสาหัส เพราะปราศจากทรัพย์สินเงินทองและยศฐาบรรดาศักดิ์ ที่ตนเคยมี อูทาทรมณ์จากเรื่องนี้คือ ความอิจฉาริษยาและความโลภทำให้ต้องได้รับความทุกข์ยากลำบากทั้งทางร่างกายและทางใจ ปราศจากคนเคารพยำเกรง จะได้รับแต่การตำหนิตืดเย็นและประณามเหยียดหยามจากผู้คน

เรื่องยาเมาให้ขี้ยาเมาให้หัว คำนี้มีภรรยาชื่อบุญแต่งทั้งสองมีบุตรชายหญิงด้วยกัน 2 คน บุญแต่งมีนิสัยรักสวยรักงามและเกียจคร้านในการทำงาน และเนื่องจากเงินทองไม่พอใช้ คำสี

จึงไปเป็นคณงานเก็บเงาที่เมืองจันทบุรี ฝ่ายบุญแต่งเมื่อสามี่ไม่อยู่นางก็ได้ลักลอบเป็นชู้กับจารย์เฒ่าซึ่งเป็นเพื่อนกับคำสี ยายคณเบงซึ่งเป็นแม่ยาก็ตักเตือนแต่บุญแต่งก็คงประพฤติอยู่ ยายคณเบงจึงเขียนจดหมายเรียกคำสีกลับมา เมื่อสอบถามจนได้ความจริงแล้ว คำสีจึงตกลงแยกทางกับบุญแต่ง บุญแต่งนำลูกไปอยู่กับจารย์เฒ่าด้วย ต่อมาคำสีได้ภรรยาใหม่ที่มีความเป็นกุลสตรีที่ดีชีวิตครอบครัวของคำสีก็มีความสุข ส่วนจารย์เฒ่าเมื่อได้บุญแต่งไปอยู่ด้วยก็เกิดความเบื่อหน่ายในอุปนิสัยของบุญแต่ง จึงไล่บุญแต่งออกจากบ้านไป บุญแต่งกลับมาบ้านคำสีเพื่อขอคืนดีด้วยแต่คำสีปฏิเสธ บุญแต่งผิดหวังมากและด้วยความเสียใจในการกระทำของตน บุญแต่งจึงตัดสินใจบวชที่ วัดแห่งหนึ่ง อุทาหรณ์จากเรื่องนี้คือ การลักลอบเป็นชู้กับคู่ครองของผู้อื่น จะทำให้สภาพครอบครัวของแต่ละฝ่ายต้องแตกแยก สร้างความทุกข์ทางใจให้แก่ผู้เป็นสามีหรือภรรยารวมไปถึงผู้เป็นลูกด้วย ที่จะได้รับผลกระทบโดยตรงจากความประพฤติผิดตนเองคลองธรรมของบิดามารดา

เรื่องเมียหนีเพราะหนี้หลาย สุกันได้แต่งงานกับคำปลิวจนมีลูก 2 คน และเพราะความอยากให้ครอบครัวมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สุกันจึงได้สมัครไปทำงานที่ประเทศลิเบีย เมื่อสุกันเดินทางไปแล้ว ได้ส่งเงินมาให้ภรรยาเก็บออมเพื่อสร้างครอบครัว แต่คำปลิวกลับนำเงินที่สามีส่งมาให้ไปซื้อเครื่องแต่งตัว ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย และออกเที่ยวเตร่กับคำจันทร์และลักลอบเป็นชู้กัน เมื่อสุกันทราบข่าวได้เดินทางกลับมาและหย่าขาดกับคำปลิว ทำให้ครอบครัวแตกแยก ลูกชายหญิงเคียดรื้อนเพราะขาดแม่ เช่นเดียวกับครอบครัวของคำจันทร์ที่พบกับปัญหาครอบครัว ทุกคนล้วนได้รับความทุกข์ทางใจเพราะผลจากการประพฤติดีลชั่วของสามีและภรรยา อุทาหรณ์จากเรื่องนี้คือ เงินมิได้เป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่จะทำให้ครอบครัวมีความสุขในเรื่องนี้ หัวหน้าครอบครัวไปทำงานต่างประเทศแล้วส่งเงินกลับมาให้ภรรยาใช้จ่าย แต่ภรรยาประพฤติดนไม่เหมาะสม เพราะสุรุ่ยสุร่าย คบชู้ และไม่ดูแลลูก ในที่สุดครอบครัวก็แตกแยก เงินก็ช่วยอะไรไม่ได้ สู้ครอบครัวที่อยู่กันพร้อมหน้าพ่อแม่ลูก แม้จะมีเงินน้อยถ้ารู้จักใช้ ลูก ๆ ก็จะไม่บ่นมากกว่า

เรื่องดีจังเห็น همینจังฮู้ ยายพลอยมีลูกชาย 2 คน คือบุญหนาและทองลา บุญหนาได้บวชเป็นพระเมื่อลาสิกขาบทพร้อมกับเพื่อนชื่อคำหอมแล้ว ทั้งสองคนได้หลงรักบุพผาสาวงามในหมู่บ้าน แต่บุพผารับรักบุญหนา ฝ่ายยายพลอยเมื่อทราบว่าลูกชายลาสิกขาบทแล้วก็จัดการไปสู้อหฺมฺพามาเป็นลูกสะใภ้ บุญหนาไม่พอใจแต่ขัดมารดาไม่ได้จึงยินยอมแต่งงานกับบุญพาน ต่อมาบุญหนาได้นำบุพผามาอยู่ด้วยในฐานะภรรยาอีกคนหนึ่ง บุพผาอิจฉาริษยาบุญพานเมื่อเห็นยายพลอยรักและยกย่องบุญพานยิ่งทราบว่าบุญพานท้องบุพผาก็ยิ่งโกรธแค้นและหาวิธีกลั่นแกล้งบุญพานโดยมีบุญหนาคอยช่วยเหลือ เมื่อ

ยายพลอยตายเพราะกลอุบายของบุพผา บุพผาและบุญหนาจึงขับไล่หนูพวนและทองลาออกจากบ้าน จากนั้นบุพผาก็ให้บุญหนาไอนทรัพย์สินทั้งหมดให้แก่ตน เมื่อบุพผาได้พบกับคำหอมคนทั้งสองก็ลักลอบเป็นชู้กัน และบุพผาก็หนีไปอยู่กับคำหอมพร้อมทรัพย์สินทั้งหมด บุญหนาเสียใจมากที่ตนเองรักและไว้วางใจบุพผา ลุ่มหลงจนลืมมองเห็นความดีของหนูพวน บุญหนาก่อคิดตามหาหนูพวนและทองลา เมื่อพบกับหนูพวน ๆ ให้ภัยแก่บุญหนา เพื่อให้โอกาสบุญหนาได้แก้ตัว อุทาหรณ์จากเรื่องนี้คือความ ลุ่มหลงและมัวเมาในกิเลสตัณหา ย่อมทำให้บุคคลประพฤติดีได้ เพราะความหยาบและขาดสติ ผู้ใด ประพฤติเช่นนั้น ผู้นั้นย่อมได้รับความชอกช้ำใจ เพราะต้องสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก เช่น มารดา ภรรยา บุตร และความสงบสุขของครอบครัว

เรื่องลูกเขยยกคำช้าง ลูกเขยเหล่าต่อนกกระทา เศรษฐีจำปามีลูกสาว 3 คน คือ สีกา วาสนา และอาคา เมื่อสีกาและอาคาไปทำบุญที่วัด สีกาเกิดความพอใจพระเฒ่า อาคาเกิดความ พ้อใจเณรคำ เมื่อพระเฒ่าและเณรคำลาสิกขาบทแล้ว ได้ส่งผู้ให้เฒ่าสู่ขอสีกาและอาคา ด้วยการที่ จารย์เฒ่าได้บวชเรียนมานานจึงไม่ทราบถึงการปฏิบัติตนของสามีนกรรยา จนกระทั่งเศรษฐีจำปา ต้องให้คำแนะนำ จารย์เฒ่าและเณรคำเป็นลูกเขยที่มีความประพฤติดี ขยันขันแข็งในการทำงาน เศรษฐีจำปาจึงมอบเงินให้คนละหนึ่งช้างไปทำมาค้าขาย จารย์เฒ่าก็คิดว่ามีความรู้มากเพราะ บวชเรียนมานาน และเชื่อว่าตนเองจะต้องพบกับความสำเร็จในการทำมาค้าขาย จึงตกลงใจซื้อ ช้างเพื่อขายต่อเอากำไรเพราะช้างตัวใหญ่กำไรคงจะมากด้วย จารย์เฒ่าจึงขายไม่ได้และไม่มี กำไรออกเงยขึ้นมา ส่วนเณรคำก็คิดว่าไม่มีวิชาความรู้มาก ได้นำเงินไปซื้อนกกระทาตัว เล็ก ๆ แล้วไขนกกกระทาตัวนั้นต่อนกกระทาตัวอื่นมาได้อีกมาก อีกทั้งนกกกระทาก็ยังมีไข่ที่สามารถ ขายได้จึงทำให้เณรคำมีกำไรจากการทำมาค้าขาย อุทาหรณ์จากเรื่องนี้คือผู้ที่ถือว่าบวชเรียน มานาน มีวิชาความรู้มาก หากมีความประมาทขาดการใช้สติปัญญาไตร่ตรองในการทำงานย่อม ผิดพลาดได้ ส่วนผู้ที่บวชเรียนมาน้อยนั้นอาจประสบผลสำเร็จในการทำงานได้ หากมีความพากเพียร ตั้งใจเรียนรู้ เอาใจใส่และค่อยทำค่อยไปทีละขั้น ดังนั้นการเรียนมากหรือน้อยนั้นจึงเป็นเพียง ส่วนประกอบส่วนหนึ่งเท่านั้นที่มีส่วนทำให้การดำเนินชีวิตประสบความสำเร็จ

จะเห็นได้ว่าเนื้อเรื่องจากกลอนลาของลาเรื่องต่อกลอน ผู้แต่งใช้การดำเนินเรื่อง โดยการส่งสารความคิดอันลึกซึ้งไปให้ผู้ชม โดยไม่ต้องสรุปเป็นข้อความว่า "เรื่องนี้สอนให้รู้ว่า..." ทั้งนี้เพราะผู้ชมจะทราบได้ว่า ตัวละครเหล่านั้นจะประสบกับผลกระทบจากการกระทำของตนเองอย่างไร ผู้ที่ประพฤติดีก็ย่อมได้รับผลแห่งความดีตอบแทน ผู้ที่ประพฤติดีก็ย่อมได้รับผลแห่งความชั่วตอบแทน กลอนลาจึงให้อุทาหรณ์แก่ผู้ชม เพราะได้เห็นการดำเนินชีวิตในแง่ต่าง ๆ ทั้งล้มเหลวและประสบ

ผลสำเร็จ โดยผ่านบทบาทของตัวละครและการดำเนินเรื่อง ผู้ชมจะได้รับสารนั้น ๆ ได้เรียนรู้ชีวิตเพื่อถือเป็นบทเรียนที่จะไม่ให้เกิดความผิดพลาดเช่นตัวละครในเรื่อง ได้ฝึกจิตใจให้กล้าแข็ง ละเอียดย่อน มีคุณธรรม ต่อด้านสิ่งชั่วร้ายนอกเหนือจากการได้รับความเพลิดเพลินบันเทิงใจ

1.2 ความจรรโลงใจที่ได้จากการแสดง ในการแสดงของลำเรื่องต่อกลอน การเจรจาของตัวละครขณะที่มีการแสดงก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่จะให้ความจรรโลงใจแก่ผู้ชมได้เป็นอย่างดี เพราะการเจรจาก็เป็นวิธีดำเนินเรื่องอย่างหนึ่ง ขณะที่ผู้แสดงเจรจากันนั้นย่อมสามารถจะสอดแทรก ข้อคิดเห็น คำตักเตือน สั่งสอน และสัพยอกให้แก่ผู้ชมได้ เช่น

บทเจรจาที่ให้ข้อคิด

ตัวอย่าง

น้องเอ๋ยไผ่บทเห่รักวันถือเป็นเรื่องธรรมดา แล้วแต่บุญในมันได้สร้างสรรค์มาให้
จักสิโวหรือข้า บ่มีไผ่สู้ไว้ก่อน แต่พระพุทธเจ้ายังมีมื่อสู่นิพพานดอก
เรื่อง ท้าวสังกะตัต

บทเจรจานี้ให้ข้อคิดแก่ผู้ชมให้สังวรถึงสิ่งที่ทุกคนจะต้องพบไม่ช้าก็เร็ว นั่นคือความตาย เพราะไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ ให้ถือว่าการเกิดแก่เจ็บตาย เป็นเรื่องธรรมดาโลก

หรือ

...นั่นแหละ คันเจ้าอยู่หละดูตัวอย่างให้เต็มตา หม่าขี้เอื้อนนอนอยู่กองขี้ผอย มันยังคอย
ดูแลลูกมัน ให้กินนมทั้งบกบ้องโหยงได้ทุกอย่าง มันเป็นสัตว์แท้ ๆ ก็ยังเลี้ยงลูกเป็น เจ้า
เห็นหม่าบ่นมัน มันกำลังเอาลิ้นเลียคลอเคลียลูกมัน ลูกมันตั้งทำไต่ยาตกินนม มันขนาดมันเป็น
หม่านะนั่นนะ...

เรื่อง ยาเมาให้ขี้ยาเมาให้หัว

บทเจรจານี้ให้ข้อคิดแก่ผู้ชมตรงกับสภาพความเป็นจริงของสังคมปัจจุบันที่แม้บางคนไม่รักลูก
ทั้งลูก หรือบ้างก็ไม่เลี้ยงดูลูกด้วยความรักและเอาใจใส่ ผิดกับสุนัข แม้จะเป็นสุนัขขี้เรื้อน มันก็ยังรัก
ลูกด้วยความรักและห่วงใย แล้วคนที่ทั้งลูก ๆ ตามสถานที่ต่าง ๆ นั้นควรจะเรียกว่าเป็นคนอย่างไร

หรือ

...อดใจสาให้คิดว่า คนเกิดมากจะแค่นี้อย่าหวังได้แต่ฝ่ายเดียว แม่เอ๋ยคิดเอา
พระพุทธพระธรรมเข้าใส่ใจไว้เด้อ ถือว่าโลกนี้มีสิ่งแน่นอน มีสมหวังมีผิดหวังถือเป็น
เรื่องธรรมดา

เรื่อง ตีจิ้งเห็นเหม็นจิ้งจู้

บทเจรจານี้ให้ข้อคิดว่า ในโลกนี้ไม่มีสิ่งใดแน่นอน เมื่อมีสมหวังก็ต้องมีผิดหวังปะปนกันไป
ไม่มีใครที่จะพบสิ่งเดียวด้านเดียวตลอดไปได้ การเจรจານี้ให้ข้อคิดแก่ผู้ชมให้มีสติในการที่จะดำเนิน
ชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข

บทเจรจาที่ให้คำเตือนและสั่งสอน

ตัวอย่าง

...อันคนขึ้นเฮือนเป็นหยั่งจิงไฟดจิงเกินเท่หื้อ มักกะมักไฟดมักเกินแสดงออกทุกอย่าง
เขาสีเว้าพันเว้าขวัญนั้นนะ แม่บ้านแม่เมืองเขาบ่เป็นจิงซี่...

เรื่อง ลูกเขยกกคำข้าง ลูกเขยหล่าต่อนกกระทา

และ

...ตั้งแต่นี้เป็นต้นไป ลูกเต้าให้จื่อจากคำที่พ่อบอกสอน กิริยามารยาทให้เรียบร้อย
เป็นเส้เป็นสาวนั้น...

เรื่อง ลูกเขยกกคำข้าง ลูกเขยหล่าต่อนกกระทา

บทเจรจาที่ยกมา เป็นการตักเตือนและสั่งสอนความประพฤติของหญิงสาวเกี่ยวกับการมี
 กิริยาท่าทางที่ดีใจจนออกนอกหน้าเมื่อได้พบผู้ชายที่ตนพอใจ จนล้มความสำรวมซึ่งเป็นคุณสมบัติที่
 กุลสตรีพึงจะมี

หรือ

...ย่านี่เป็นคนเจ้าบู่เขาคือหลานว่าดอกลูกหล้า เรื่องที่หลานว่ามาก็หากพอเชื่อได้
 หยับมานี้ลูกพวกใดเป็นเด็กเล็กเด็กน้อย อย่าสะพากันปากไปไอดัง เดียวจักท่อยบ้านใกล้
 เรือนเคียงเพิ่นไต่ยีนเข้า...

เรื่อง ยาเมาให้ชู้ยามูให้หัว

บทเจรจานี้แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาและคุณธรรมและยุดิธรรมของผู้ใหญ่ในเรื่อง คือแม่สามี ที่ได้
 พังเรื่องราวต่าง ๆ แล้วไม่เชื่อในทันที ต้องพิจารณาและพิสูจน์ด้วยตนเองก่อนจึงจะเชื่อ
 ขณะเดียวกันก็สอนให้หลาน ๆ รู้จักเก็บปากเก็บคำอย่าเล่าเรื่องที่ไม่ดีของผู้ใหญ่ออกไปพูดหรือพูด
 เสียดัง เพราะจะทำให้รู้ไปถึงผู้อื่นอันจะนำมาซึ่งความเสียหายได้

บทเจรจาที่ใช้สัพพัญญูและคำพังเพย

ตัวอย่าง

...เคยอยู่หนองต้องว่าหนอง เคยอยู่ห้วยต้องว่าห้วย เคยกินผักพิฬวย บ่เคยย่อง
 ว่าไต่ใหญ่ ความสัจจะเพิ่นบอกไว้ความจริงนั้นแม่นบ่ตาย...

เรื่อง ยายหมาขาว

บทเจรจานี้สอนให้ยอมรับความจริงเพราะว่า "ความจริงเป็นสิ่งที่ไม่ตาย" เราเป็นใคร
 มีชาติกำเนิดอย่างไร ก็ควรจะยอมรับความจริง ไม่ควรลืมหืมตาลืมชาติตระกูล ดังคำพังเพยที่ว่า
 "วัวลืมหืมตา"

หรือ

...พ่อแม่เอ๊ย เห็นว่าความรักมันแผดเผาเพียงใด ไม้พานพกะจ้งเห็นหนฮ้าย
หญิงชายนี้นับพันกันสองเพศกามกิเลสลูกกลุ้มมันสมไหมอยู่ส่ววัน เห็นว่าราคะนั้นหาก
จงจำใจจนว่าเธอเป็นทุกข์...

เรื่อง น้ำตาเมียหลวง

บทเจรจาดังตรงกับภาษิตที่ว่า "ที่ใดมีรักที่นั่นมีทุกข์" เพราะถ้ามีรักความรักจะแผดเผา
จิตใจให้เร่าร้อน โดยเฉพาะความรักระหว่างชายหญิง ผู้ใดที่เมามัวหลงระเร่ ไม่มีสติยับยั้ง
ย้อมพาตัวให้ไหม้ไปกับกองไฟแห่งความรักนั้นได้

จะเห็นได้ว่าบทเจรจาของลำเรื่องต่อกลอน ได้แทรกคำสอนหรือข้อคิดคติเตือนใจต่าง ๆ
ในการดำเนินชีวิตแก่ผู้ชม เมื่อเข้าใจชีวิตแล้วหากรู้จักนำมาปรับใจเสียใหม่ให้ดีขึ้น ก็จะอยู่ในสังคม
อย่างมีความสุข

2. ให้ความเพลิดเพลิน

คุณค่าทางอารมณ์ในด้านให้ความเพลิดเพลินใจนั้น หมายถึง การที่ทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกหรืออารมณ์คล้อยตามบทบาทของผู้แสดงในเรื่อง ความเพลิดเพลินที่ได้รับอาจไม่ใช่เฉพาะการหัวเราะขบขันเท่านั้น แต่หมายถึงความรู้สึกเศร้า โกรธ เวทนา ที่ผู้ชมรู้สึกเพลิดเพลินและเห็นจริงเห็นจัง ไปด้วยกับการแสดงตามเนื้อเรื่องจากการแสดงลำเรื่องต่อกลอนความเพลิดเพลินที่ได้มีดังนี้

2.1 ความเพลิดเพลินจากกลอนลำ กลอนลำจะทำให้ผู้ชมเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินได้ เพราะผู้แต่งใช้ถ้อยคำง่าย ๆ ชัด ๆ มีสัมผัสต่อเนื่องเพื่อสร้างสรวลครุสแก่ผู้ชม ทำให้ชวนติดตามเรื่องราวและติดตามบทบาทของผู้แสดง กลอนลำจะเป็นบทให้ตัวละครแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น รัก ลุ่มหลง ริษยา พากลอุบายหลอกลวง คิดร้ายทรยศ ผิดหวัง สิ้นหวัง ดีและชั่ว ทุกข์และสุข พลัดเปลี่ยนเวียนกันอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับครรลองของชีวิตมนุษย์ ผู้ชมจึงได้รับความเพลิดเพลินจากลีลาการแสดงของตัวละครและจากเนื้อหาของกลอนลำ

กลอนลำจะสร้างความเพลิดเพลินให้แก่ผู้ชมได้หลากหลายอารมณ์ เพราะอารมณ์ต่าง ๆ จะเกิดขึ้นจากทั้งลีลาของเสียงในกลอนลำ และความหมายที่เน้นภาพหรือความหมายที่สร้างความรู้สึกให้ผู้ชม ให้มีส่วนเกี่ยวข้องกับอารมณ์ในลักษณะต่าง ๆ และอารมณ์ที่กลอนลำให้แก่ผู้ชมนั้นถ้าแบ่งตามรสของวรรณคดีไทย จะได้ 4 รส คือ

1. เสาวราจนี้ คือบทชมโฉม ชมความงามของตัวละคร
 2. นารีปราโมทย์ คือบทเกี้ยว บทโอ้อวด เป็นบทที่แสดงในทางรักใคร่ หรือ พุดจาโอ้อวด
 3. พิโรธวาที คือบทตัดพ้อ แสดงความโกรธ หึงหวง ประชดประชัน เสียสติ เปรียบเปรย
 4. สัลลาบังคพิสัย หรือบทโศก ได้แก่ บทที่พรรณนาถึงความโศกเศร้าครวญ ในกลอนฉันทของลำเรื่องต่อกลอนจะปรากฏรสของวรรณคดีไทย ดังนี้
1. กลอนฉันทที่ชมความงามของตัวละคร เช่น กลอนฉันทที่ชมโฉมนางอาศาศา ในเรื่องลูกเขย กกคำช้างลูกเขยหล้าต่อนกกระทา กล่าวไว้ว่า

...สมมตินามไปในเรื่องสาวอาศาศาพัวดอกขำ งามพอบานเทวาเทพอมรชั้นฟ้า สีหน้า
น้องผ่องใส อาศาศานางเปรียบประดุจดังดอกไม้ พวมบานแบ่งบ่ทันเฉา เสมอเลาคิ่งนาง
ล้วนแต่ทองทาไว้ หละในหัวใจบ่ทันเบือนราศรีสาวบ่คล้อยต่าง...

และ

...นางผัดแต่เป็นสาวขึ้นนวลละอองนอขาวผ่อง เหลียวเบิ่งท้องกะพวมกลมทางห้วน
กะพวมเกลี้ยง เสียงนางจาเว้ากะม่วน เหลียวเบิ่งหน้าอีนางนวลบ่ได้เปลื้องข้าวแบ่ง
ถึงยามแลงบ่ได้เปลื้องขมิ้น ทั้งหัวขึ้นบ่ได้เปลื้องน้ำย้อม นางงามพร้อมบ่หล้าศรี...

นอกจากนี้ในกลอนลำเรื่องท้าวสังกะทัต พบว่ามีกลอนลำที่พรรณนาถึงความงามของ
พระมเหสีสมุณฑาว่า

สมุณฑาร่างอันเอนพระอินทร์แต่มีแต่งลง คิ้วคาคโค้งเสมอตั้งคันศร กายาขาว
ผิวพรรณอวบน้ำงามย้อย พระถันคือตูมข้อมอญุ่สีนวลเอน ส่องพระเนตรหยาดเยิ้ม
ตาเหลี่ยมดั่งนิล ลักษณะถูกต้องเบญจเพศกัลยาณี...

จากกลอนลำจะเห็นได้ว่า การชมความงามของนางในกลอนลำมีความละเอียดละไมและมีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปจากขนบวรรณกรรมไทยหลายอย่าง น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เช่น ชมความงามของนางอาคว่างามดังเทวดา สีหน้างามผ่องใสเหมือนดอกไม้แรกแย้ม ผิวเหมือนแตงร่มใบนั่นเอง นอกจากนี้ยังชมว่านางอาควานั้นท้องกลม หัวนมเกลี้ยง เสียงเพราะ หน้าก็งามโดยไม่ต้องพึ่งแป้งพึ่งขมิ้นทา นางงามพร้อมไปทุกอย่าง ส่วนความงามของนางสมุณทานั้นชมว่ารูปร่างของนางอรชรอ่อนแอ่นราวกับพระอินทร์ได้แต่งแต้มนางลงมา คิ้วนางโค้งได้เป็นรูปราวกับคันศร ผิวขาวเต่งตึง หัวนมเต่งตมูมิชู้ชู้ ดวงตาทั้งสองข้างแวววาวดั่งนิล นางเป็นหญิงที่มีลักษณะเบญจกัลยาณี

2. กลอนลำที่บรรยายหรือพรรณนาเกี่ยวกับความรัก เช่น ตอนท้าวสังกะตัตมีความรักในตัวนางอรุณี อยากพบเห็นนางเพื่อได้พูดจา มีใจความตอนหนึ่งว่า

ใจพวมหลงลงลายม้วน ท้าวมาโดนพอสสมควรเห็นสาวน้อยนวลสง่า หาจังหวะเวลา
จนว่าได้พบหน้าสาแล้วจึงลีเมือ เสียท้อไต่บ่ย่านราคาแต่งสินคอง ครองเวลาจนลีพบ
พระยอดนางผู้ลือล้า ทองคำเอี้ยสดีชายมันห้อย หัวใจเป็นลอย ๆ กินยาได้กะบ่สว่าง
ความรักเข้าในทรวง หนักปานหินหมื่นล้านพอเห็นน้องคิดบ่ลืม น้อ

ความหมายของกลอนลำบทนี้ กล่าวถึงชายที่หลงรักหญิง แม้จะต้องคอยนานเท่าใดก็คอยได้ ขอแต่เพียงให้ได้พบหน้านางก่อน จะต้องเสียสินสอดทองหมั้นเท่าใดก็จะหามาให้ได้ หากขาดนางแล้ว กินยาขนานใดก็ไม่ทุเลา มีแต่ความทุกข์หนักอกเหมือนหินหมื่นล้านก้อนทับอยู่

หรือ

...วัยของเธอเลยเข้าสับเจ็ดปีพวมพันผ่าน เกิดมีรักทรมาณมาปวดทรวงจนป่วงเซ่อ
อาควาเว้าอย่างบ่อาย คิดเห็นชายกลายมาบ้านแต่วันนางยังห่าง มีศรัทธักักทรวง
ฮักพี่เขียงบ่ได้เว้าอาควาเอ้าอั่งอุรา...

บทกลอนนี้เป็นกรณียกย่องความรักของสาววัยรุ่น 17 ปี ที่มีต่อชายคนรัก ภายในใจของนางรุ่มร้อนทรมานทรนถจะทรมาณคุ่มมีศรมมาบักอก

3. กลอนลาที่บรรยายถึงการตัดพ้อต่อว่าแสดงความโกรธ ซึ่งเป็นพื้นฐานอารมณ์ของมนุษย์อย่างหนึ่ง เมื่อผู้แสดงลาออกมาทั้งถ้อยคำและน้ำเสียงจะคุ้ยกันแน่นเสียดสีเพื่อรุกร้าวอารมณ์ ดังตัวอย่างกลอนลาในเรื่องน้ำตาเมียหลวง ท้าวพิณพิสารโกรธนางมณีราที่ไม่ยอมทำตามคำขอร้องของตน จึงแสดงอารมณ์โกรธ ดังปรากฏในกลอนลาว่า

ไอ้ยัวเต็นนี่มึงกะช่างคอกมกั๊ยัย เป็นตาหน่ายบ่เคยเห็น อีต่ายเวรมึงเอ๊ย
ช่างมาวอนหลายครั้ง หรือลิฝังคานี้เมียอับรึยัวบ่เชื่อ ไอ้ยูกูจ้งแม่นเปิดเพื่อไปตาย
ไล่กะช่างเจ้าบ่มีเว้าคอกกล่าวหา แต่โตมากล้าเว้าคั้นเรื่องเก่าเข้ามาทวน พี่ทวน
หาคิดตั้งแต่นั้นที่นี้ หนีสาเคื้อ หนีกะหนีอย่ามาเว้าวนเวียนตั้งหลายเหล่า ตีนลีเตะบ่อน
หย่าข้าวเดียวลิเว้าแม่นบ่เป็น น้อ

ความหมายของกลอนลาบทนี้ กล่าวถึงความเบื่อหน่ายของสามี ในการที่จะต้องพูดจาอ่อนหวาน กรรยาคัวยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน จะต้องใช้คำพูดร้าย ๆ และรุนแรงต่อนางเสียแล้ว เพราะพูดคืออย่างไรนางก็ไม่ยอมเชื่อ ไม่ยอมตกลงด้วย นับแต่นั้นไปจะไม่มาหาเกี่ยวข้องกับนางอีก ให้นางรีบหนีให้ไกลก่อนที่จะโกรธจะโมโหมากกว่านี้ อาจลืมตัวจนสามารถใช้เท้าเตะปากนางก็ได้

กลอนลาในเรื่องดีจ้งเห็นเหม็นจ้งฮู้ เมื่อกรรยาน้อยคือ บุบผาได้พูดจาอุบายให้บุตุนาเข้าใจผิดหนุพานซึ่งเป็นกรรยาหลวงว่า เป็นชู้กับทองลำน้องชายของสามี ทำให้บุตุนาโกรธมาก แสดงอารมณ์โกรธดังปรากฏในกลอนลาว่า

ปาดไร้สูเป็นปานนี้ตั้งฮู้ฮู้ทำ ส่วนว่าบั๊กทองลามิงสำงมาเฮ็ดได้ บ่อายฟ้าแท้ทำสู
ปาดลีมาฮั่นฮั่นบาคมือมาดับขันธ อีหนุพานกับทองลาจ้งค้อยมาเผยอ้าง สูพากันสร้าง
โลกียแต่โดนอยู่ ยังมีหน้ามาตุ๋ว่าบุตุนาบาบฮ้าย ไปแม้อย่าอยู่โดน ไปเคื้อบั๊กทองลา
พามันหนีให้พ้นกลายเบตคินแดน...

ความหมายของกลอนลาบทนี้ กล่าวถึงความโกรธของบุตุนาที่คิดว่าถูกกรรยาสามีเขาให้โดยแอบไปมีความสัมพันธ์กับน้องชายของตน จึงตำว่ากรรยาและน้องชายและไล่ให้ออกจากบ้านของตนไป อย่าให้มาอาศัยอยู่ในบริเวณเขตบ้านเป็นอันขาด

...ผัวนางเอ้ย จงหันหน้ามาเบิ่งเมียขอก้มกราบเท้า สมมาเจ้าก่อนลิहांเวร
อันได้เมียเคยสร้าง จงวางไปภัยโทษพี่เอ้ย คั่นตายน้องสิกลับตัวไค้มาหาอ้าย
บ่าวพี่ชาย คั่นว่าได้ข่าวน้องว่าตายอยู่ริมถนน ไพรคมีคนเผาเก็บกระดูกหลันบันเมียน
ผัวจงเพียรลูกชายหล่าทาบุญหาเมียอ้ายก่อนผัวเอ้ย แต่งขอวยพรให้ผัวสุขยิ่งล้ำ เมีย
ลาแล้วพ่ออินาง เอ้ย...น้อ

กลอนลาบทนี้ กล่าวถึงการที่ภรรยากราบเท้าขอโทษสามี ที่ได้ประพฤติดื้อต่อสามี ขอให้
สามีโปรดภัยให้แก่นาง ถ้านางไม่ตายไปเสียก่อนคงจะได้กลับมาหาสามีอีกสักครั้ง แต่ถ้านางตาย
ไปขอให้สามีช่วยจัดการกับศพของนางด้วย และขอให้ลูกชายได้บวชเพื่ออุทิศส่วนกุศลถึงนาง นาง
ขอวยพรให้สามีมีแต่ความสุข ตัวนางขอลาสามีไปก่อน

2.2 ความเพลิดเพลินจากการแสดง ผู้ชมเล่าเรื่องต่อกลอนจะได้รับความเพลิดเพลิน
จากการแสดงในด้านต่อไปนี้

เนื้อเรื่อง เนื้อเรื่องหมายถึง เรื่องที่คณะหมอลำนำมาแสดงเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ให้
ผู้ชมได้ชม เนื้อเรื่องของลำเรื่องต่อกลอนทั้ง 8 เรื่อง ล้วนเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรัก เช่น
ความรักฉันชู้สาว คือความรักระหว่างหนุ่มสาวมีเรื่อง ท้าวสังกะตัต ลูกเขยกกคำช้างลูกเขยหล่าต่อ
นกกระทาม ความรักระหว่างสามีและภรรยา มีเรื่องดีจึงเห็นเห็นจึงอยู่ ยาเมาให้ชู้ยามูให้ผัว
เมียหนีเพราะหนีหลาย และน้ำตาเมียหลวง ความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูก มีเรื่อง นางหมาขาว
นางพญาหงส์ขาว ซึ่งเนื้อเรื่องที่แสดงถึงความรักดังกล่าวจะไม่แยกกันโดยเด็ดขาด เพราะจะมี
ความรักประเภทต่าง ๆ ปะปนกันไป เพื่อขูสเรื่องให้สนุกสนานมีหลายหลากอารมณ์ และเมื่อมี
ความรักผลที่ตามมาก็คือความสดชื่นเมื่อสมหวัง และมีความทุกข์เมื่อไม่สมหวัง ในกลอนลำจะแสดง
ให้เห็นสังขารแห่งชีวิตมนุษย์ทุกรูปทุกนามที่ต้องประสบในรูปแบบต่าง ๆ กัน จะเปิดหูเปิดตาผู้ชม
ให้เห็นชีวิตหลายแง่มุมตามที่ตัวละครในเรื่องต้องเผชิญ ทำให้รู้สึกสนุกสนาน มีรสชาติด้วยถ้อยคำ
ที่มีสัมผัสและลีลา จังหวะ น้ำเสียงของหมอลำ สิ่งเหล่านี้ย่อมทำให้ผู้ชมได้รับความเพลิดเพลินจน
เกิดความซาบซึ้งและกลายเป็นความประทับใจในที่สุด

แก่นเรื่อง แก่นเรื่อง หมายถึง สารัตถะ หรือแนวคิดของเรื่องที่ผู้แต่งต้องการจะเสนอต่อ
ผู้ชม และให้ผู้ชมจับใจได้ว่าต้องการกล่าวถึงอะไร แก่นเรื่องของลำเรื่องต่อกลอนทั้ง 8 เรื่อง
มีดังนี้

เรื่องท้าวสังกะทัต ผู้แต่งเสนอทัศนะว่า หญิงสาวที่ชิงสุกก่อนห่าม จะได้รับแต่ความทุกข์ทรมาน แม้แต่สามีของตนเองก็ยังคงถูกเมื่อภายหลัง

เรื่องนางพญาหงส์ขาว ผู้แต่งเสนอทัศนะว่า บุคคลใดก็ตามที่ปล่อยให้ความโลภอยากได้ทรัพย์สินของผู้อื่นเข้าครอบงำจิตใจ บุคคลผู้นั้นย่อมปราศจากความสุข จะมีแต่ความทุกข์วิตกกังวลใจ ในการที่จะหาหนทางให้ได้ทรัพย์สินของผู้อื่น

เรื่องยายหมาขาว ผู้แต่งเสนอทัศนะว่า ลูกที่มีความกตัญญูต่อบิดามารดา ย่อมจะได้รับแต่ความสุขความเจริญรุ่งเรือง และได้รับการยกย่องชมเชยจากบุคคลทั่วไป เป็นสิ่งตอบแทนความดีนั้น ส่วนลูกอกตัญญูจะได้รับแต่ความหายนะ

เรื่อง น้ำตาเมียหลวง ผู้แต่งเสนอทัศนะว่า ผู้ชายที่มีภรรยาหลายคนแล้วไม่มีความหนักแน่นหยาบ ขาดความยุติธรรม ก็จะทำให้ครอบครัวมีแต่ความเดือดร้อนวุ่นวายปราศจากความสงบสุข

เรื่องยาเมาให้ขี้เมาให้หัว ผู้แต่งเสนอทัศนะเกี่ยวกับการครองตนของสตรีที่มีครอบครัวว่า ควรจะประพฤติปฏิบัติตนในฐานะภรรยา ในฐานะแม่ และในฐานะลูกอย่างไร จึงจะทำให้ครอบครัวมีความสุข

เรื่องเมียหนีเพราะหนีหลาย ผู้แต่งเสนอทัศนะว่า ในสภาพสังคมชนบทปัจจุบันที่มีค่านิยมในการไปทำงานตะวันออกของผู้ชาย ผู้ที่อยู่ข้างหลังคือภรรยา ควรจะยึดถือหลักธรรมะในการครองเรือนอย่างไร ครอบครัวจึงจะมีแต่ความสุข

เรื่องดีจึงเห็นเห็นจึงอู้ ผู้แต่งเสนอทัศนะว่า ผู้ชายที่มีภรรยาสองคน แต่ไม่มีหลักในการปกครอง ย่อมทำให้ครอบครัวแตกแยกปราศจากความสงบสุข

เรื่องลูกเขยกกคำข้างลูกเขยหล่าต่อนภรรยา ผู้แต่งเสนอทัศนะว่า ผู้ที่มีความรู้ดีในทางธรรมะ เช่น ผู้ที่บวชเรียนแล้ว ไม่จำเป็นต้องไปที่จะต้องประสบผลสำเร็จในการประกอบอาชีพในทางโลก หากขาดความกตัญญูและการพัฒนาตนเองที่เหมาะสมกับสภาพสังคม

แก่นเรื่องทั้ง 8 เรื่องดังกล่าว มีทั้งเรื่องที่มีแก่นเรื่องคล้ายกันและต่างกัน แก่นเรื่องที่คล้ายกันจะยกทัศนะผู้แต่งว่าเป็นวิสุทธิทัศนะ (Absolute Vision) ซึ่งเป็นสัจธรรมอันเที่ยงแท้แน่นอน ส่วนแก่นเรื่องที่ต่างกันจะทำให้ทราบทัศนะกวีแต่ละคนที่มีต่อโลกและชีวิต ที่เรียกว่าสัมพัทธ์ทัศนะ (Relative Vision)

การดำเนินเรื่อง การดำเนินเรื่อง หมายถึง วิธีการเล่าเรื่อง โดยผู้แต่งเป็นผู้ลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ต้นจนจบ โดยมีความสัมพันธ์กับบทบาทและพฤติกรรมของตัวละคร การดำเนินเรื่องของเล่าเรื่องต่อกลอนมีลักษณะดังนี้

1. การเปิดเรื่อง การแสดงเล่าเรื่องต่อกลอนจะเปิดเรื่องด้วยการใช้กลอนบรรยาย เพื่อเป็นการปูพื้นฐานเรื่องราวที่จะเกิดขึ้นและพฤติกรรมเด่น ๆ ของตัวละครให้แก่ผู้ชมได้ทราบ เพื่อจูงใจให้ติดตามเรื่องต่อไป
2. การพัฒนาเรื่อง การแสดงเล่าเรื่องต่อกลอนมีการพัฒนาเรื่องโดยการสร้างปัญหาหรือสร้างความขัดแย้ง เพื่อให้การดำเนินเรื่องมีความเข้มข้นขึ้นดังนี้

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับตัวละคร มีเรื่อง น้ำตาเมียหลวง และเรื่อง ตีจิ้งเห็นเหม็นจิ้งจู้ ที่เป็นความขัดแย้งระหว่างภรรยาอ่อนกับภรรยาหลวงและแม่ของสามี เรื่องยาเมาให้ขี้เมาให้หัว ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นคือความขัดแย้งระหว่างลูกสะใภ้และแม่สามี เรื่องท้าวสังกะตัต ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นคือความขัดแย้งระหว่างลูกเขยและพ่อภรรยา

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับตัวละครและสัตว์ มีเรื่องนางพญาหงส์ขาว ที่นางวรรณทะรามีความขัดแย้งกับกุนทะลีและนางหงส์ขาว เรื่องยายหมาขาว นางจันทร์ศรีมีความขัดแย้งกับนางหมาขาวผู้เป็นแม่

ความขัดแย้งของตัวละครที่มีต่อสภาพสังคมที่นิยมความมีฐานะทางการเงินและนิยมวัตถุ มีเรื่อง เมียหนีเพราะหนี้หลาย ครอบครัวของสุกัณและคำปลิวมีความขัดแย้งต่อสภาพสังคมที่นิยมผู้มีฐานะดีร่ำรวย และมีเครื่องอำนวยความสะดวก สุกัณจึงต้องเดินทางไปทำงานที่ประเทศลิเบีย เพื่อยกรฐานะของครอบครัวตน

ส่วนเรื่องลูกเขยยกคำช้างลูกเขยหล้าต่อนกกระทา เป็นการพัฒนาเรื่องโดยการสร้างปัญหาให้กับตัวละครว่าจะแก้ไขปัญหาการใช้ชีวิตฉันสามีภรรยาระหว่างจารย์เฒ่าและสีกาอย่างไร

3. การคลี่คลายปัญหา การคลี่คลายปัญหาเป็นการแก้ปัญหาหรือความขัดแย้ง เพื่อให้การดำเนินเรื่องเป็นไปอย่างราบรื่น ในการแสดงของเล่าเรื่องต่อกลอนจะมีการคลี่คลายปัญหาในตอนท้ายเรื่องดังนี้

เรื่องน้ำตาเมียหลวง มีการคลี่คลายปัญหาที่เกิดขึ้นโดยไอรสทั้งสามของท้าวพิมพิสาร และนางมณฑิราเป็นผู้เล่าความจริงให้บิดาฟัง ท้าวพิมพิสารจึงเนรเทศนางศรีไวและลูกชายออกจากบ้านเมือง

เรื่องดีจึงเห็นเห็นจังอยู่ มีการคลี่คลายปัญหาโดยบุญญาได้ทราบถึงอุปนิสัยที่แท้จริงของบุญพา เมื่อจับได้ว่าบุญพาลักลอบเป็นชู้กับคำหอม บุญญาได้สำนึกในความผิดของตน จึงได้ออกติดตามหาบุญพานและลูก

เรื่องยาเมาให้ชู้ยามูให้หัว มีการคลี่คลายปัญหาโดยจารย์เฒ่าไล่บุญแต่งออกจากบ้าน และบุญแต่งมาขอคืนดีกับคำสี่แต่คำสี่ปฏิเสธ บุญแต่งจึงหนีความอับอายขายหน้าด้วยการออกบวชเป็นชี

เรื่องท้าวสังกะทัต มีการคลี่คลายปัญหาโดยนางอรุณีได้ทำพิธีขบขี้วัดท้าวสังกะทัตให้ฟื้นคืนมาได้สำเร็จ และเขียนจดหมายบอกความจริงให้ท้าวสังกะทัตทราบ ท้าวสังกะทัตจึงเข้าใจและออกเดินทางไปหานางอรุณี

เรื่องนางพญาหงส์ขาว มีการคลี่คลายปัญหาโดยพระอินทร์ลงมาช่วยลูกทั้งสองของกุนทะลี และท้าวสุมังคะราชได้สำนึกตนว่าไม่ได้ให้ความยุติธรรมแก่น้อง จึงเนรเทศนางวรรณทะราออกจากบ้านเมือง

เรื่องยายหมาขาว มีการคลี่คลายปัญหาโดยท้าวบาควานทราบอุปนิสัยที่แท้จริง และพฤติกรรมที่ไม่ดีของนางจันทร์ศรี จึงให้เนรเทศนางจันทร์ศรีออกจากบ้านเมือง

เรื่องเมียหนีเพราะหนี้หลาย มีการคลี่คลายปัญหาโดยสุกัณได้ทราบความจริงว่าภรรยาของตนลักลอบเป็นชู้กับเพื่อนรักของตน จึงตัดสินใจหย่าขาดจากภรรยา

เรื่องลูกเขยยกค้าช้างลูกเขยหล้าต่อจนกระทั่ง มีการคลี่คลายปัญหาระหว่างสามีภรรยา โดยเศรษฐีจำปาบิดาของลีกาเป็นผู้ให้คำแนะนำลูกเขยคือจารย์เฒ่าให้เข้าใจธรรมชาติของการเป็นสามีภรรยา

4. การปิดเรื่อง การแสดงเล่าเรื่องต่อกลอนทั้ง 8 เรื่อง จะปิดเรื่องหรือจบเรื่องแบบที่เรียกว่าจบดี (Happy Ending) ตัวละครเอกจะได้พบความสุข ความสมหวัง หลังจากผจญปัญหาต่าง ๆ อย่างทุกข์ทรมานมาแล้ว แต่ด้วยผลของการกลับตัวได้หรือการประพฤติดีมาโดยตลอด ก็จะได้รับผลดีตอบแทนในที่สุด ส่วนตัวละครที่เป็นตัวโกงก็จะได้กับความทุกข์ยากลำบากอันเนื่องมาจากการทำกรรมชั่วนั้น

การเจรจา การเจรจาในเล่าเรื่องต่อกลอน หมายถึง การสนทนาพูดคุยหรือโต้ตอบกันระหว่างผู้แสดง การเจรจจะช่วยในการดำเนินเรื่องแทนการบรรยาย ช่วยเปลี่ยนบรรยากาศและให้แนวคิดแก่ผู้ชม การเจรจาของผู้แสดงเล่าเรื่องต่อกลอน จะทำให้ผู้ชมได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินเป็นอย่างมาก เพราะผู้แสดงจะใช้ปฏิภาณไหวพริบในการโต้ตอบทั้งในบทและนอกบท เช่น การเจรจาแบบตลกเพื่อเรียกเสียงหัวเราะ จะนำเอาเหตุการณ์ปัจจุบันหรือบุคคลที่อยู่ใน

ความสนใจมากล่าวถึงหรือเปรียบเทียบ เช่น การเจรจากันระหว่างจันกับอัม ในเรื่องลูกเขยกก
คำข้างลูกเขยเล่าตอนกระทำความตอนหนึ่งว่า

จัน : ผู้ช้ำว่าแม่นโยคีศัพันเต้ ไอย์บัชชัคคัมใหญ่เอ้ย คณิงผู้ช้ำป่านนั้นหน้า
ข้างมาอยู่ฮ่วมกู่ณะ

อัม : ผู้ช้ำยกะลูกมีพ้อมมีแม่อยู่ดี บ่แม่นลูกตีกเทได้เต้ กูเกิดมามีกรรมตัวจัน บาปนากรรม
ไล่กูแม่ชาติแต่ก็ เลยบ่ช้ำป่านหยั่ง

จากการเจรจาจันบอกว่าอัมขี้เหร่มาก ผิวกัศรูปร่างเหมือนกับชัคคัม ไม่ทราบว่าคนขี้เหร่
อย่างอัมมาเกิดร่วมกับเขาได้อย่างไร อัมก็ตอบว่าแม่ตัวเขาจะขี้เหร่ เขาก็เป็นลูกมีพ้อมมีแม่ ไม่ใช่
ลูกที่ได้มาจากการหว่านแห ตัวเขาเกิดมามีกรรมแต่ชาติก่อน ชาตินี้จึงมีรูปร่างหน้าตาขี้เหร่

ในเรื่องนางพญาหงส์ขาว บทเจรจาระหว่างแปดกับจ้อย ความตอนหนึ่งว่า

แปด : เป็นจิงไค้อ้ายจ้อย เจ้ามาหิวไวหิววาทั้

จ้อย : อันตกมาฮอดนี้กู่หละเป็นจิงขี้ไค้สุ ท้องฮ้องจอกแจ้กจอกแจ้ก คิคอยากกิน

ไคณาโมคือลีแซ

แปด : คือว่าไปทั่วแท้ คิคอยากไคณาโมจิงไค้ไค้ยวนนี้

จ้อย : เอ้า เห็นเขาเขียนไว้ไค้ใหญ่ไค้ว่า ไคณาโม มันลีบแซอยู่เบาะกู่ว่า

การเจรจากล่าวถึงการที่จ้อยหิวข้าวมากจึงบอกกับแปดว่าตนอยากจะกินไคณาโม แปด
จึงบอกว่ากินไคณาโมเข้าไปได้อย่างไร มันไม่ใช่อาหาร จ้อยกล่าวว่าตนเห็นเขาติดป้ายบอกไว้ว่า
ไคณาโม คิดว่าถ้าได้กินเข้าไปคงจะเอร็ดอร่อยมากทีเดียว

นอกจากการเจรจาแบบตลกแล้ว การเจรจาแบบโต้เถียงทะเลาะวิวาทก็สร้างอารมณ์
เผ็ดร้อนถึงอกถึงใจผู้ชมได้เช่นกัน เพราะเล่าเรื่องต่อกลอนเป็นการแสดงในระดับชาวบ้าน การ
เจรจาจึงใช้ภาษาชาวบ้าน ซึ่งบางครั้งเมื่อมีการประคารมกันอย่าง "ถึงพริกถึงขิง" แต่ละฝ่าย
ก็ต้องแสดงว่าตนเหนือกว่า เพื่อเรียกเสียงเฮฮาสนับสนุนจากผู้ชม ฉะนั้นการใช้ถ้อยคำในการ
เจรจา บางครั้งจึงใช้คำรุนแรงถึงขั้นบริภาษ เพื่อให้เกิดความสะใจ เป็นการเพิ่มรสชาติยิ่งขึ้น
ดังตัวอย่างการด่าว่าระหว่างลูกสะใภ้กับแม่สามีในเรื่องดีจิงเห็นเหม็นจิงฮู้ ตอนหนึ่งว่า

บุพผา : อีพลอย อีหนูพาน สู้สู้ไต่สู้ว่า สู้เป็นเคนมนุษย์ บ่มีความหมายเสียแล้ว
 อ้ายบุพผาฮักกูปานแดงแพงกูปานไข่ เพิ่นบ่ได้อักสูแม่แต่พ่อเม็คดิน
 สู้ันตี้น้ำค้ำนอกเฮาะกันปานเด็กน้อยเมื่อวานขึ้น อีพลอยมิงบ่แม่น่ย่างกู
 แต่ลูกชายมิงแม่น่หัวกูอยู่ พวกสูสองคนบ่มีสิทธิ์อยู่บ้านนี้ ไปสูไบได้แล้ว

ยายพลอย : เชอะอีบุพผา มิงกล้าไถ่ท่งลิงจากเฮือนตี้ คั้นกูป๋ตายกูลิบ่หนีไปไส
 เฮือนกูอยู่นี้ มิงอยากลองตีกับกูตี้หือ เข้ามาเลยคั้นกูป๋ตายอย่าคิดว่าสิได้
 เป็นของสู เข้ามาเข้ามาลองกับกู เอาไม้คานมาเร็วหนูพาน แม่สิฟาด
 หัวมันให้ฆน ๗ เนี้ย ๗ เข้ามาหือ ๗ ๗

จากตัวอย่างการเจรจาระหว่างบุพผาและยายพลอย บุพผาได้ตำหนิหนูพานว่า หน้าค้ำ
 คอยออกเฮาะสามี่โดยไม่รู้ตัวหรือกว่า สามี่นั้นไม่มีใจรักให้หนูพานเลย เพราะสามี่จะรักและทะนุถนอม
 ตนเพียงผู้เดียว และบุพผาได้กล่าวกับยายพลอยว่า ไม่นับถือว่าเป็นย่าของตนแม้ลูกชายของยายพลอย
 จะเป็นสามี่ของตนก็ตาม บุพผาได้ไล่ให้หนูพานและยายพลอยออกจากบ้านไปอยู่ที่อื่น ส่วนยายพลอย
 ก็ได้ตอบด้วยวาจาเผ็ดร้อนเช่นกัน นางกล่าวว่าบ้านหลังนี้เป็นของนาง ถ้านางยังไม่ตายอย่าหวังเลย
 ว่านางจะ ไปอยู่ที่อื่นหรือจะตกเป็นของบุพผา นางด่าว่าพร้อมกับถือไม้คานเพื่อจะตีบุพผา

การเจรจาดำเนินแบบตลกผู้ชมจะหัวเราะและให้ร้อง ถ้าเป็นการเจรจาด่าว่ากัน มีการ
 ตบตีกัน ผู้ชมจะสนุกสนานกับการให้จังหวะในการที่ผู้แสดงฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดถูกตีพร้อม ๆ ไปกับ
 เสียงกลองที่ช่วยให้จังหวะ ส่วนมากแล้วผู้ชมจะเอาใจช่วยฝ่ายตัวเอง จะพอใจและดีใจถ้าฝ่าย
 ตัวเองถูกทำร้าย จึงนับได้ว่า ผู้ชมมีอารมณ์ร่วมกับการแสดงซึ่งเป็นผลมาจากการได้รับความพึงพอใจ
 จากการชมการแสดงที่มีรสชาตินั้นเอง

นอกจากความเพลิดเพลินที่กล่าวมาแล้ว ผู้ชมจะได้รับความเพลิดเพลินจากเสียงเพลง
 เสียงดนตรี และลีลาการเต้นของหางเครื่องที่แสดงก่อนการเริ่มเรื่องอีกด้วย

คุณค่าด้านสังคมวิทยา

การศึกษาคุณค่าด้านสังคมวิทยาของลำเรื่องต่อกลอน จะทำให้เข้าใจสภาพความเป็นอยู่
 ความรู้สึกนึกคิด และการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมอีสาน ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะ
 ลักษณะดังนี้คือ

1. สะท้อนค่านิยมเกี่ยวกับความกตัญญู
2. สะท้อนค่านิยมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของคนในสังคม
3. สะท้อนความเชื่อในสังคม
4. สะท้อนค่านิยม
5. สะท้อนวิถีชีวิตมนุษย์
1. สะท้อนค่านิยมเกี่ยวกับความกตัญญู

เพ็ญแข ประจันปัจฉินิก และอ้อมเดือน สดมณี ให้ความหมายคำว่า ค่านิยมว่า

ค่านิยม หมายถึง ความรู้สึกรวมที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง การที่บุคคลมีค่านิยมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้นแสดงถึงความรู้สึก ความพอใจ ทัศนคติ และความต้องการที่บุคคลมีต่อเรื่องนั้น และพร้อมที่จะแสดงออกเพื่อสนองตอบค่านิยมนั้น บุคคลจะขัดขวางและต่อต้านการกระทำที่ขัดต่อค่านิยมที่เขาถืออยู่ ค่านิยมจัดได้ว่าเป็นแหล่งที่มาของพฤติกรรมของบุคคลทั้งทางด้านลบและด้านบวก¹

สุนทรี ไคมิน และสนธิ สัมครการ กล่าวถึงลักษณะของค่านิยมว่า

ค่านิยมมีลักษณะคงทนถาวร แต่อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ ความคงทนถาวรของค่านิยมขึ้นอยู่กับระดับความสำคัญของค่านิยมนั้น และค่านิยมอาจแบ่งออกได้เป็นสองประเภทได้แก่ ค่านิยมวิถีปฏิบัติ กับค่านิยมจุดหมายปลายทาง ค่านิยมประการแรกหมายถึง ค่านิยมที่เป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของบุคคล เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความกตัญญูรู้คุณ เป็นต้น ค่านิยมประเภทหลัง หมายถึง ค่านิยมที่บ่งถึงจุดหมายปลายทางของชีวิตบุคคล เช่น ความมั่งคั่งร่ำรวย การมีชีวิตที่เป็นปึกแผ่นมั่นคง การมีชีวิตที่เป็นสุข เป็นต้น บุคคลย่อมมีค่านิยมทั้งสองประเภทนี้อยู่ด้วยกัน²

¹เพ็ญแข ประจันปัจฉินิก และอ้อมเดือน สดมณี. ค่านิยมของชาวชนบทไทย : ค่านิยมทางวัตถุกับค่านิยมทางระเบียบประเพณี. 2529. หน้า 14.

²สุนทรี ไคมิน และสนธิ สัมครการ. ระบบค่านิยมของไทย : เครื่องมือในการสำรวจวัด. 2522. หน้า 18.

สำหรับค่านิยมเกี่ยวกับความกตัญญูนั้น เป็นค่านิยมที่เป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของชาวไทย เพราะการกตัญญูต่อผู้มีพระคุณนั้น เป็นสิ่งที่คนไทยได้รับการอบรมสั่งสอนให้ยึดถือปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน การรู้คุณที่คนอื่นทำแล้วตอบแทน ถือเป็นคุณธรรมที่สำคัญข้อหนึ่งซึ่งมีอยู่ในคำสอนทุกศาสนา ทางศาสนาพุทธถือว่า ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี และในมงคลสูตรถือว่า ความกตัญญูเป็นมงคลอันสูงสุด ผู้ที่มีความกตัญญูต่อบิดามารดาและผู้มีพระคุณ จะได้รับสิ่งที่ดีตอบแทน และผู้ออกตัญญูก็จะถูกลงโทษ

ในกลอนลาได้กล่าวถึง ความกตัญญูที่มีต่อบิดามารดาและครูอาจารย์ ดังนี้

1.1 ความกตัญญูต่อบิดามารดา บิดามารดาเป็นบุคคลที่ควรแก่การเคารพนับถือบูชาอย่างสูง ทั้งนี้ด้วยเหตุที่ท่านเป็นผู้ให้กำเนิด ต้องแบกภาระอันแสนหนักในการถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงดูบุตรจนเติบโตใหญ่ ผู้เป็นบุตรจึงควรตอบสนองพระคุณด้วยการให้การเลี้ยงดู ช่วยทำกิจธุระต่าง ๆ รักษาชื่อเสียงวงศ์ตระกูล ประพฤติตนเป็นคนดี และทำบุญอุทิศส่วนกุศลถึงท่านเมื่อท่านล่วงลับไป ในกลอนลาได้กล่าวถึงพระคุณของบิดามารดาไว้ดังนี้

พรหมาดาบิดะไรพ่อแม่เป็นนามชั้นสวรรค์ทองเทวโลก พ่อแม่รักเก็กัก้าคือด้ามคั้งดา
แม่เนสิเปรียบใส่ฟ้าอย่างโยชน์สังขยา บ่ปานคุณมารดาแม่เพียรถนอมเลี้ยง แม่นอนไผกิน
ฮ้อนนอนแสนเอาท้องม่วง เอาไผางจ้เข้าเอาไฟจี้กาย จนว่าคิงเบื้อยเบ้เกือบชั่วมรณา
คุณบิดามารดาหาสิ่งเปรียบได้บ่มีเท่าท้อเทียม...

เรื่อง ยายพมาขาว

กลอนลาได้กล่าวถึงบุญคุณของบิดามารดาว่าจะหาสิ่งใดมาเปรียบไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นพื้นฟ้าหรือแผ่นดิน ทะเลหรือมหาสมุทรทั้งมวล และโดยเฉพาะบุญคุณของผู้เป็นมารดานั้นใหญ่หลวงยิ่งนัก มารดาจะต้องลำบากในการรักษาสุขภาพทางกายและจิตใจ เพื่อความแข็งแรงและความปลอดภัยของชีวิตบุตรในครรภ์ จวบจนกระทั่งถึงวันคลอดซึ่งเป็นวันที่ผู้หญิงทุกคนกลัวมาก โดยเฉพาะในสมัยก่อนอัตราการเสียชีวิตของผู้เป็นมารดาที่เสียชีวิตขณะคลอดนั้นมีสถิติค่อนข้างสูง เพราะการแพทย์ยังไม่เจริญเหมือนสมัยปัจจุบัน สมัยก่อนเมื่อคลอดแล้วมารดาจะต้องคอยเลี้ยงดูให้บุตรด้วยตนเอง ขณะเดียวกันก็ต้องอยู่ไฟ การอยู่ไฟของชาวอีสานนั้นมีความทุกข์ทรมานมากจนเรียกกันว่า "อยู่กรรม" กล่าวคือ จะต้องนอนบนแคร่ไม้ไผ่หรือไม้รวก แล้วคนเฝ้าไฟซึ่งก็คือญาติผู้ใหญ่หรือหญิงชาวบ้านที่รับจ้างเฝ้าไฟ ก็จะนำเอาเตาถ่านที่ร้อนจัดมาวางใต้แคร่ไม้นั้นประมาณ 2 - 3 เตา

หรือบางคนใช้แผ่นสังกะสีปูตามยาวแล้วเกลี่ยไฟให้ทั่ว คนเฝ้าไฟจะต้องคอยเติมถ่านไม่ให้ดับ ผู้เป็นมารดาจะต้องนอนอยู่บนแคร่นั้นประมาณ 7 วัน หรือ 15 วัน หรือบางคนอยู่ไฟนานถึง 1 เดือน ดังนั้นทั่วร่างกายของผู้เป็นมารดาจะเปื่อยพองเพราะถูกความร้อนจากถ่านไฟ จึงได้รับความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส แต่ถึงกระนั้นผู้เป็นมารดาก็ยอมอดทน อาหารการกินของมารดาก็เป็นเพียงข้าวต้มกับเกลือ แกงเลียง ปลาแห้ง มีความเชื่อว่าอาหารชนิดอื่นถ้ารับประทานจะส่งผล

การอยู่ไฟของผู้เป็นมารดานั้นชาวอีสานเชื่อกันว่าจะทำให้มดลูกเข้าอู่เร็ว ผิวพรรณจะเปล่งปลั่งสวยงามเพราะเลือดหมุนเวียนดี สุขภาพจะแข็งแรงไม่มีโรคภัยเบียดเบียน และสามารถที่จะเลี้ยงดูลูกและทำงานบ้านได้อย่างรวดเร็ว ในปัจจุบันการอยู่ไฟของชาวอีสานก็ยังปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง เพราะได้กระทำกันต่อ ๆ มา และส่วนมากญาติผู้ใหญ่จะจัดการให้อยู่ไฟ แต่ก็มีชาวอีสานอีกมากที่ไม่นิยมการอยู่ไฟ เพราะสภาพสังคมไม่เอื้ออำนวย อันเนื่องมาจากความเจริญทันสมัยของการแพทย์และความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ประกอบกับความเชื่อดังกล่าวลดน้อยลงจึงทำให้การปฏิบัติตนเมื่อคลอดและหลังจากคลอดของผู้หญิงมีความแตกต่างไปจากสมัยก่อน

จากกลอนลาที่ยกมาดังกล่าว ย่อมแสดงให้เห็นถึงความทุกข์ยากของมารดาในการที่จะต้องเลี้ยงดูบุตรตั้งแต่เกิดจนเติบโตใหญ่ ดังนั้นบุตรจึงควรทดแทนพระคุณของมารดา ดังปรากฏในกลอนลาถึงการให้รู้จักตอบสนองบุญคุณของบิดามารดาว่า

...เป็นจิ้งจี่หละน้องอ้ายเพิ่นว่านามจริง ปฏิบัติตามจริงลูกผู้หญิงโดยด้าม ตามนิทาน
ไขขี้ตัวมาลีเพิ่นบอกกล่าว มาดาบิดอุปถัมภ์ พ่อแม่เลี้ยงมาแต่เนิ่นย เขาต้องคอยตอบ
สน้องคุณ...

เรื่อง ยายหมาขาว

1.2 ความกตัญญูต่อครูอาจารย์ เนื่องจากการแสดงของลาเรื่องต่อกลอนนั้น ก่อนเริ่มการแสดงผู้แสดงทุกคนจะต้องไหว้ครู เพื่อบูชาครูและรำลึกถึงบุญคุณของครูอาจารย์ที่ได้สั่งสอนมาอยู่แล้ว ดังนั้นในกลอนลาจึงปรากฏการกล่าวถึงบุญคุณของครูอาจารย์ค่อนข้างน้อย แต่ก็ปรากฏในลักษณะของการขอให้ครูอาจารย์ช่วยเหลือในการแสดงให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี อย่าได้ติดขัดหรือเกิดอุปสรรคใด ๆ ดังตัวอย่าง

...ก่อนอื่นนั้นเยี่ยมชอภัมกราบเท้า ก่อนลึกล่าวประนมกร ขอให้ครูผู้สอนช่วยใจจำไว้
เยี่ยมลาไปค้นหลงเข่คันเปลอไปทางใหม่ มโนมัยนอบน้อมทางกระด้างอย่าให้มี...

เรื่อง น้ำตาเมียหลวง

และ

...กราบมวลแพนแดนทางกำมาคอยคุดมอสาห์มู กรน้อมต่อมวลครุกัตตญูหมื่นเค้า
คือแก้วกู่ค่า...

เรื่อง น้ำตาเมียหลวง

จากกลอนลาจะกล่าวถึงความกตัญญูที่มีต่อครูด้วยการระลึกถึง และขอให้ครูช่วยไม่ให้
เสี่ยงตกหรือขาดหายขณะที่ลา ในกลอนลาจะไม่ได้กล่าวถึงบุญคุณของครูอาจารย์โดยละเอียด ซึ่ง
อาจจะเนื่องจากเหตุผลข้างต้นดังกล่าวมาแล้ว

2. สะท้อนค่านิยมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของคนในสังคม

ผู้วิจัยศึกษาค่านิยมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของคน 3 ประเภท ดังต่อไปนี้

2.1 ค่านิยมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของหญิงสาว การปฏิบัติตนของหญิงสาวใน
สังคมไทยนั้น นิยมหญิงที่มีกิริยามารยาทเรียบร้อย เชื่อฟังผู้ใหญ่ รักนวลสงวนตัว รู้จักหน้าที่ของ
ลูกผู้หญิง จึงเป็นภาระหน้าที่ของบิดามารดาในการที่จะอบรมสั่งสอน ดังตัวอย่างการเจรจาและ
กลอนลาในเรื่องลูกเขยกกคำช้างลูกเขยหล่าต่อนกกระทา บิดาได้สอนบุตรสาวไว้ว่า

ลูกเอ๋ย เดียวนี้ฉันพ่อไปทางใดมาทางใด เพิ่นกะเว้าพันทวนขวัญ ตีฉินนินทาว่าลูกเต้า
เอ็ดขายหน้าพ่อ ตั้งแต่นี้เป็นต้นไป ลูกเต้าให้จ้อจาคำที่พ่อบอกสอนนั้น กิริยามารยาทให้
เรียบร้อย เป็นส่ำเป็นสาวนั้น มื้อนี้ให้พากันไปเอ็ดเวียก ไปท่งไปนาไปทอฮั่วทสวนอยู่
ท่งอยู่ท่าพุ่นเคื้อลูก

จากการเจรจาของผู้เป็นพ่อ กล่าวถึงการสั่งสอนลูกสาวให้มีกิริยามารยาทที่เรียบร้อย
อย่าให้ชาวบ้านเขาเหน็ดได้เพราะจะทำให้ผู้เป็นพ่อต้องขายหน้า และรู้จักทำงานช่วยครอบครัว
เช่นไปทามา ไปรดน้ำในไร่ในสวน เป็นต้น

และ

เกิดเป็นหญิงเหาควรให้จรรยาามคอง มารยาทแต่ให้ถูกต้องแต่หล่าจิงาม
เพ้นว่าน้ำมีสี่เตือคำ มีเอือนสามจือจาเคื่อนอง พวกกันท่องจดเอาไว้เอือนสามน้ำสี่...

หมายถึง การสอนให้ผู้หญิงมีกิริยามารยาททั้งดงาม นอกจากนั้นจะต้องมีน้ำสี่อย่างคือ
มีน้ำคำที่ไพเราะอ่อนหวาน มีน้ำใจที่เมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำมือคือ มีฝีมือในการทำอาหาร
และมีน้ำในตม คือ น้ำในตมจะต้องเต็มอยู่เสมอ แสดงให้เห็นถึงความขยันขันแข็ง ส่วนเรือนสามนั้น
หมายถึง ต้องมีเรือนกายที่สะอาดเรียบร้อย มีเรือนใจคือมีน้ำใจจิตใจดีเอื้ออารีและเมตตากรุณา
และมีเรือนบ้าน ซึ่งหมายถึงบ้านเรือนจะต้องสะอาดเป็นระเบียบ หญิงที่ดีควรปฏิบัติได้ดังเช่น
คำโบราณได้สอนไว้

หรือ

...มุกดานั่งอยู่ในห้องได้ยินเสียงแม่ถามหา นางเลยทรงภูษาห่อกายไว้มันไว้ว่าฟ้า
มาหาพ่อกับแม่ สองมือแบแบ่พื้นเอียงข้างพ่อแม่ตน...

เรื่อง นางพญาหงส์ขาว

กลอนลำนี้นักกล่าวถึงการปฏิบัติตนของหญิงสาวที่ดีที่อยู่ในโอวาทของบิดามารดา เมื่อได้ยิน
เสียงเรียกของมารดาจะรีบออกมาทันที โดยต้องสวมเสื้อผ้าให้มิดชิดและรัดกุมเมื่อออกจากห้อง
และกิริยามารยาทที่แสดงต่อบิดามารดานั้นต้องอ่อนน้อมละมุนละไม

2.2 ค่านิยมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของสามีภรรยา ในสมัยก่อนจะมีคำสั่งสอนแก่ผู้เป็น
ภรรยาว่า "ภรรยาที่ดีจะต้องตื่นก่อนสามี แล้วเตรียมน้ำล้างหน้าที่มีดอกมะลิโรยไว้ด้วย จะทำให้สามี
มีอารมณ์ชุ่มชื่น และเมื่อถึงเวลาอนต้องนอนที่หลังสามี" ผู้เป็นภรรยาในสมัยก่อนจึงต้องรับภาระ
ในการเป็นแม่บ้านแม่เรือนอย่างเต็มที่ เพราะไม่ได้ออกไปทำงานนอกบ้าน สามีจึงเป็นผู้นำครอบครัว
ภรรยาจะต้องให้ความเคารพเชื่อฟังสามีและเป็นผู้ตามที่ดี

เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษากลอนลำ พบลักษณะการปฏิบัติตนของสามีภรรยาที่อยู่ในลักษณะกึ่งสมัยก่อน
และกึ่งสมัยใหม่ กล่าวคือภรยายังมีความอ่อนน้อมเคารพและเชื่อฟังสามี เช่นสมัยก่อน ส่วนความเป็น

สมัยใหม่นั้นคือการที่ภรรยาไม่ได้เป็นผู้ตามเสมอไป เพราะจะสามารถแสดงความคิดเห็น ให้เหตุผล ให้สติและชักเตือนสามีได้โดยที่สามีเองก็ยอมรับ ดังตัวอย่างจากกลอนลาที่ภรรยาแสดงถึงความเคารพอ่อนน้อมต่อสามี

...ไฉนสามีเฝ้าได้เงงกระจกล่อง ของหอมทาลูบไล้ไวฟ้าว แต่งตัวเสร็จเดินผ่าน
 หันมาถึงที่ตักหัก น้อมตัวลงสามีภักดีผ้าละอองธูปน้อม
 เรื่อง ท้าวสังกะทัต

ภรรยาแสดงถึงการเป็นผู้ตามที่ดียอมทำตามความคิดเห็นของสามีทุกอย่าง เช่น

ส่วนว่าทางฝ่ายกำ หล้าอ่อนเมตตาไฉนสามีจา กล่าววอนวานเฝ้าว่าสิไปเอาเจ้า
 หมอโหรมาทายเบ็ง คันพิ้วจิ้งจันตัวน้องกะบับัน คันเม่นเห็นดีแล้วตกลงกันน้องบ่ว่า
มีเรื่องไต่สุดแต่พิลเฝ้า ทางเมียนี่เม่นบับัน ละเคื้อ
 เรื่อง น้ำตาเมียหลวง

สำหรับลักษณะการแสดงความคิดเห็นและเตือนสติของภรรยาต่อสามี จะปรากฏในกลอนลา
 ดังนี้

พี่เอ๋ย อย่าสะพ้าวเคื้อค้ออ่อนผ่อนไว้ก่อนโทษะ แนวนลิพาคนหลงไปสู่มือบ้ายพัน ทดลอง
ดูเบี่ยงพิ้อท้าวมีฤทธิ์สินได้คือความว่า วาสนานาพาบุต้าวยังอยู่กว้างสินได้ตั้งประสงค์
ลงความเห็นทางฝ่ายน้องอีกจักเทอเบ้งเป็นหยัง...
 เรื่อง ท้าวสังกะทัต

หมายความว่าภรรยาเตือนสติแก่สามีให้รู้จักระงับอารมณ์โกรธ แล้วลองฟังความเห็นของภรรยาบ้างว่า การที่จะทดลองให้มีการชู้ชีวิตท้าวสังกะทัตขึ้นมาใหม่นั้น ก็ไม่ใช่สิ่งเสียหายอะไร การให้ผู้อาสาได้ลองกระทำอาจจะเป็นผลดีก็ได้

หรือ

...ก็ต้องเป็นห่วงเอ็นลูกมาต่อหน้า ถามดูเรื่องเป็นเอาความในใจให้ได้ เอ็นพวกไพร่
มาถามค่อย ๆ พุดจากงาม ๆ อย่าฟ้าวโมให้ฮ้ายสือยากอายชาวบ้านที่หลังฟังไว้ก่อน ฮ้าย
กับดีต้องผันผวน ลูกของเฮาแท้ ๆ ...

เรื่อง ท้าวสังกะตัต

จากกลอนล้นความว่าภรรยาเดือนสดีสามีให้ค่อย ๆ พุด ค่อย ๆ จากด้วยถ้อยคำที่
ไพเราะอย่าพุดออกไปในขณะที่กำลังโมโห เพราะจะทำให้เกิดเรื่องราวที่น่าอับอายแก่ชาวบ้าน
ขึ้นมาได้ควรเรียกลูกสาวออกมาซักถามประสาพ่อแม่ลูกจะได้ผลกว่า

ส่วนการปฏิบัติตนของสามีต่อภรณานั้น ในกลอนล้นจะปรากฏให้เห็นว่าสามีจะไม่เป็นข้าง
ทำหน้าที่เดินหน้าไปฝ่ายเดียว แต่จะชะลอฝีเท้าและยินยอมให้ภรรยาได้เดินเคียงบ่าเคียงไหล่
ข้างในบางครั้ง เพราะการปฏิบัติตนของสามีนั้นจะมีการแนะนำ สั่งสอนและให้เกียรติภรรยา รวมทั้ง
ขอความคิดเห็นและปรึกษาภรรยา ซึ่งลักษณะเช่นนี้ผู้เป็นสามีในสมัยก่อนจะไม่ประพฤติปฏิบัติ

การปฏิบัติตนของสามีที่มีต่อภรรยาโดยการแนะนำสั่งสอน ปรากฏในกลอนล้นว่า

...อย่าไปหาคุยไวอวดไคคุยไม้ กินข้าวโตโตสความท่าน มีผัวจารย์ให้คิดถึ...

เรื่อง ลูกเขยกกคำข้าง ลูกเขยหล้าต่อนภกระทา

จากตัวอย่างสามีจะแนะนำและสอนภรรยาไม่ให้เป็นคนคุยได้โอ้อวดยกยอตัวเอง รวมทั้ง
ให้ถึการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องของคนอื่น โดยเฉพาะภรรยาที่มีสามีเป็นถึงจารย์ครูถ้าประพฤติเช่นนั้น
ย่อมเป็นที่ครหานินทาของผู้อื่นได้

การปฏิบัติตนของสามีต่อภรณาด้วยการขอความคิดเห็นในเชิงปรึกษาหารือ ปรากฏใน
กลอนล้น ดังนี้

...น้องเอ้ย เคียนนี้เฮาหากได้ลูกอ่อนทั้งสาม ผัวพรตงามตั้งกันทั้งสามท้าว แต่หาก
ว่าอยากเอาไหรมาช้อยชืดวงท้าวดอกต่อไป วันข้างหน้าบุตรเฮาผู้เกิดฮ่วมความหวังดี

นางน้องศรีไวหล่ามีต่อเฮา พิจึงได้กล่าวไว้มากล่าวปรึกษา อยากเอาไทรทานายว่า
จั่งใดละน้อง

เรื่อง น้ำตาเมียหลวง

กลอนลาบที่แสดงให้เห็นถึงการที่มีให้เกียรติภรรยา โดยขอคำปรึกษาและความคิดเห็น
จากภรรยาก่อนว่า ควรจะให้ใครมาทานายดวงชะตาของลูกชายสามคนหรือไม่อย่างไร

นอกจากนี้ในกลอนลาบยังปรากฏให้เห็นค่านิยมในการการครองเรือนของผู้เป็นสามีภรรยา
ว่าควรจะมีความรักสามัคคีกัน ช่วยกันทำมาหากิน ฝ่ายหนึ่งหาอีกฝ่ายหนึ่งต้องเก็บ เพื่อสร้าง
ครอบครัวให้เป็นปึกแผ่น ดังตัวอย่าง

...ผัวเมียกันประกอบเข้าเป็นเจ้าพ่อแม่เฮือน เมียลืคหรือชั่ว ช้ากะเป็นอยู่น้ำผัว
ผัวลืคอยู่น้ำเมียค้อยกลมเกลียวไว้ แนวผัวเป็นนักลองไฟเมียผัวใหญ่ทางไฮไล โสแต่
ทางผัดกันบาดฮ่าเงินหมดแล้ว แนวผัวหามาไว้เมียเอาไปใช้จ่าย บัจจซื้อบัจจขาย
ฮู้จักแต่เล่นไฟ ไฟกะเว้าว่าบ่ดี คั้นผัวเมียอย่างนี้มีแต่ทุกข์โศกตาย บ่มีวันเจยก
ดั่งเพ็ญเดือนจัน บางคนผัวหาได้เมียเก็บไปเมียนหมี่ คั้นผัวเมียคู่นี้มีแต่มันบ่สันสาย
คุณนายเอ้ย

เรื่อง ยายหมาขาว

การครองเรือนนั้นสามีภรรยาจะต้องยึดถือด้วยกันทั้งสองฝ่ายว่า ต่างคนต่างก็เป็นคู่ทุกข์
คู่สุขของกันและกันจะต้องช่วยเหลือกันและพึ่งพาอาศัยกันได้ในทุก ๆ เรื่อง ชีวิตการครองเรือนจึงจะ
ราบรื่น เพราะนอกจากจะมีความรักต่อกันแล้วยังมีความเห็นใจกัน อภัยให้กันอีกด้วย ดังปรากฏใน
กลอนลาว่า

เมื่อนั้นท้าวเทพสุวรรณจ่าต่อเมียรัก ยอดเสนหาเอ้ยให้ค้อยฟังเอาเดื่อน้อง ภรรยา
ปริมาสาขา ภรรยาเป็นเพื่อนในเฮือนคู่ทุกข์ยาก ลาบากด้วยครอบครัวนั้นให้เบิ่งกัน...

เรื่อง ยายหมาขาว

2.3 ค่านิยมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของคนทั่วไป การปฏิบัติตนของคนทั่วไปใน
กลอนสุภาพลักษณะดังนี้

ค่านิยมเกี่ยวกับการที่ผู้ชายมีภรรยาหลายคน ในสังคมไทยปัจจุบัน การที่
ผู้ชายไทยมีภรรยาหลายคนไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมเหมือนสมัยก่อน เพราะภรรยาที่ถูกต้อง
ตามกฎหมายจะมีได้เพียงคนเดียวเท่านั้น แต่ก็ยังมีผู้ชายหลายคนที่ยังมีภรรยามากกว่า 1 คน
ในกลอนสุภาพได้กล่าวถึงการที่ผู้ชายมีภรรยาหลายคนไว้ในเนื้อเรื่องหลายเรื่อง และในเนื้อเรื่อง
จะชี้ให้เห็นว่า การที่ผู้ชายมีภรรยาหลายคน จะก่อให้เกิดปัญหาครอบครัว ทำให้ครอบครัว
เดือดร้อนและวุ่นวายไม่เป็นที่สิ้นสุด

ตัวอย่าง

บัดนี้จำตามป้อมตำราทองแล้วดีทั่ว บุปผามาเอาผ้าฐานะเป็นแม่น้อยบ่เคยย่านหย่อน
ผู้หลง ย้อนว่าทางปลอกบัวงั้นผูกจ้องกระຈังเจียว ผัวคนเดียวเมียสองต้องแบ่งดี
ซึ่งแต่มีรอยวันบนหมอนเมียหลวงต้องแกลังกลั่น...

เรื่อง ดีจึงเห็นหมิ่นจึงฮู้

หมายถึง ภรรยาน้อยไม่มีความเกรงกลัวต่อภรรยาหลวง เพราะทราบดีว่าสามีรักและ
เชื่อฟังคำของตน การที่ผู้ชายมีภรรยาสองคนนั้นจะต้องมีการแข่งขันหรือกลั่นแกล้งกันจนกว่า
ภรรยาหลวงจะทนไม่ได้

หรือ

หนูพานเอ๋ย แแนวเมียสองเพิ่นต้องห้าม ตำราว่ากะคือจริง แต่ว่าบุพเพเฮาคาดแต่
แถมมาแล้ว พิกะจนใจแล้วเมียสองกะยากแม่...

เรื่อง ดีจึงเห็นหมิ่นจึงฮู้

หมายถึง การยอมรับของสามีว่า การมีภรรยาสองนั้นย่อมมีเรื่องเดือดร้อนเกิดขึ้น
แต่ทว่าเป็นด้วยบุพเพสันนิวาสจึงทำให้ต้องมีภรรยาสองคน

หรือ

...อีกบ่โดนตอกเคียวบ้า บรรดาแพนสิฐ์ปอง ใฝ่ลีนน้ำตาตกก้อง ผัวสองเมียสไปเพีย
ผู้กก หรือลียกผู้น้อย จิตใจคนสิเหวี่ยงค้อยหรือหนักแน่นแม่นสำได้ เต้...นอ...ละเคื่อ
เรื่อง น้ำตาเมียหลวง

หมายถึง ให้ผู้ชมคอยชมเรื่องราวของผู้ชายที่มีภรรยาสองคน ผู้ชายคนนี้จะรักและ
ลุ่มหลงผู้ใดระหว่างภรรยาน้อยและภรรยาหลวง ผู้ชายคนนี้มีจิตใจที่เที่ยงธรรมและหนักแน่น
หรือไม่

คำนิยมเกี่ยวกับอาชีพ ภาคอีสานเป็นภาคหนึ่งที่ประชาชนส่วนมากมีอาชีพ
ในการทำนา ทำไร่ ทำสวน สืบทอดกันต่อมาจากบรรพบุรุษจนกระทั่งถึงปัจจุบัน อาชีพของ
ประชาชนในเรื่องของลำเรื่องต่อกลอนที่นำมาแสดง อาชีพที่เด่นชัดคืออาชีพทางการเกษตร
คือ การทำนา ทำสวน ทำไร่

ตัวอย่าง

ไยลมกระแสดัดเอ้านาข้าวดอกหัวนั้ไหว มวลพฤษาแมกไม้ใบชูหล่นนั้นพวมเหลือ
เหลียวเห็นเฟื่องอยู่ในนาอร่ามตาแดนเว้ง มองทางเพ็งกลับไปมองทางไ้ ทางหัวใจ
มันเสนห้วง บัดนี้แม่เอ๋ยแม่ ไส้ผืนหนานาท่งกว้างคนเดียวข้อยเกี่ยวบ่ทัน นาผู้อื่นว่านั้
กะแล้วทั่วกันหมด เหลือแต่เพียงนาโตบ่เค็งแถวกระจวนแล้ว...

เรื่อง เมียหนีเพราะหนี้หลาย

จากกลอนล้ากล่าวถึงสภาพของท้องทุ่งนาที่เหลือนาอร่ามไปด้วยรวงข้าว ลำพังผู้หุง
คนเดียวจะเก็บเกี่ยวข้าวไม่ทันเพราะสามีไม่ช่วย ส่วนนาของคนอื่นนั้นเขาได้เก็บเกี่ยวกันไป
หมดแล้ว

หรือ

อ้ายสีพาไปปลูกกระตุน้อย ๆ ทั่วแล้วสีเฮ็ดสวน ละให้บุพผานี้เป็นคนเล่นขั้วนเข้าค่า
ธรรมดา ให้เจ้าหาหินไฟแต่งกินคอยอ้าย ทางโตพี่กะสีไปหาทุ่งหาข้าวตามห้วยฮ้องบ่หวัง
เงินหรือทองหากินเองปลูกสร้างให้นางเจ้าได้ช้อยกันละน้ำ

เรื่อง ตีจิ้งเห็นเหม็นจั่งฮู้

จากกลอนลาฝ่ายชายกล่าวถึงความตั้งใจของตนให้ฝ่ายหญิงฟังว่า ตนจะพาฝ่ายหญิง
ปลูกบ้านหลังเล็ก ๆ อยู่เพื่อจะได้ทำสวน ให้ฝ่ายหญิงเป็นผู้ดูแลบ้านเรือนและทำกับข้าว ตัวเขา
จะเป็นผู้ไปหาปลาหาทุ่งตามห้วยหนองมาให้ การช่วยกันทำมาหากินก็คงจะสร้างครอบครัวได้
เหมือนกับชาวบ้านทั่ว ๆ ไป

หรือ

มาบัดนี้ฤดูกาลหันเข้าวสันต์เข้าปีใหม่แม่ตุ๋เอ๊ย การทำนาทำไร่พวกลูกเต้าก็หากเก็บ
มัดเมียนเอาข้าวขึ้นใส่ฉาง ข้าวขึ้นแล้วเหลือไว้ตั้งแต่ลาน เวียกงงานสานสร้างลูกเต้า
กะแล้วทั่วตุ๋กันไปเหม็ดสู่น้อยอย่าง

เรื่อง ลูกเขยยกค้าช้างลูกเขยหล่าก่อนกกระทา

กลอนลา กล่าวถึงการที่ได้เก็บเกี่ยวข้าวจนเสร็จและนำข้าวไปเก็บในฉางข้าวในเล้าข้าว
เรียบร้อยแล้ว งานที่แสนหนักก็ผ่านพ้นไปด้วยดี เพราะได้ลูกเต้าช่วยกันอย่างขยันขันแข็ง

นอกจากอาชีพการนาทำไร่ทำสวนของชาวอีสานซึ่งเป็นอาชีพหลักแล้ว การเป็นหมอลำ
ก็นับได้ว่าเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่คนอีสานบางคนได้ถือเป็นอาชีพหลักและเป็นอาชีพรองเมื่อว่างจาก
การทำนา ในกลอนลา กล่าวถึงลักษณะอาชีพของการเป็นหมอลำไว้ดังนี้

ตัวอย่าง

แม่เอ๋ย เป็นหมอลำค้าต้อยคันบุญน้อยอยากกะใจ คันลาดีเพิ่นกะเอ็นลูกไว้ บางคนค้า
อยู่คือหมา ไปบ่ทันเวลาจักก่อนคืนหรือฮ่อน นอนกะนอนนาตีกินกะกินนาหื้อ คันแม่นางห่ม
มา หัวหน้าบ่ออกเที่ยว บางคืนเล่นชั่ว โมงเดียวฝนตกลงก็เลิกผ้าขนของขึ้นคันรอนอน อันว่า
ความทุกข์ฮ่อนบ่มีบ่อนสืเป็นสุข อุกใจหลายยามเดินทางบาตรถมนสิพาวิ่ง ชายและหญิงนอน
กับเบาะหลับกันไปในทาง ฮอดฮ้านบ่ฮู้เมื่อ แสนลาปากเอาเหลือก็เหมาะสมต่อสู้คันทนกลืน
เอ๋ย บ่ทวันไหวคันทนกลืน บ่ทวันไหว เอ๋ยละน่า

เรื่อง ท้าวสังกะทัต

ตัวอย่างกลอนลา หมายความว่า อาชีพหมอลำเป็นอาชีพที่ค้าต้อย ถ้าลาดีเป็นที่ถูกใจ
ผู้ชมก็ได้รับค้ายกย่องชื่นชม แต่ถ้าลาไม่ดีหรือไปแสดงช้าไม่ทันเวลาก็จะถูกด่าว่าและถูกขว้างด้วย
ดินหรือก้อนหิน อาชีพหมอลำเป็นอาชีพที่ต้องกินง่าย อยู่ง่าย นอนง่าย เพราะต้องพบกับอุปสรรคและ
ความยากลำบากในการเดินทางไปแสดงตามที่ต่าง ๆ เวลาพักผ่อนของหมอลำก็คือ การนอนใน
ระหว่างเดินทางบนรถยนต์นั่นเอง ดังนั้นอาชีพหมอลำจึงเป็นอาชีพที่ต้องลำบากตรากตรำและ
ต้องมีความอดทน

หรือ

แล้วชีวิตเป็นหมอลำเหมือนสำเภาคันแม่ค้า เว้นอยู่ในคันแม่น้ำไ้อย้จักลีลาค้างจอดทำได้
ในล่วงลางม ไ้อย้เด่น

เรื่อง ลูกเขยยกค้าช้าง ลูกเขยหล้าต่อนกกระทา

จากกลอนลาที่ยกมาได้กล่าวเปรียบเทียบให้เห็นว่า อาชีพหมอลำเปรียบดั่งเช่นเรือสำเภา
ค้าขายสินค้า ที่ต้องเดินทางไปตามทำนน้ำต่าง ๆ ตามแต่จะมีผู้ซื้อสินค้า ซึ่งก็คือผู้ว่าจ้างให้ไปแสดง
ตามที่ต่าง ๆ นั่นเอง

หรือ

คนอยู่ในวงการเชื่อว่าผมชั่วช้าลึมหอดพ่อเจ้าของเอง หนีไปเส้นทางลับห่วงนางเง้า ว่ากะตามคำเขาความในใจคนงั้นผู้มีคุณนั้นคือพ่อ นกหนึ่งยังไปหาต่อไปชั่วคราวชั่วครู่กับนั พ่อเจ้าของ ชีวิตของหมอลำเป็นจิ้งจิกสี่พันอง้อยบ่งพันหลบ เทียวเวียนไปวนมา ดังปออยู่ในดัง...

เรื่อง ลูกเขยกกล้าช้าง ลูกเขยหล้าก่อนกระทา

ตัวอย่างกลอนลำได้กล่าวเปรียบเทียบให้เห็นว่า ชีวิตของหมอลำเปรียบเหมือนหนูที่อยู่ใน กระดัง ที่ต้องมีการไต่ออกไต่เข้ากระดังอยู่ตลอดเวลา จะหยุดนิ่งไม่ได้ อาชีพหมอลำก็เช่นกัน มีการย้ายเข้าย้ายออกจากคณะ ย้ายสังกัดสลับไปมาบ้างด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน เช่น ย้ายคณะเพราะ ได้รับค่าจ้างในการแสดงสูงกว่าคณะเดิม ย้ายคณะเพราะตั้งคณะเองหรือเป็นคณะของครอบครัว ย้ายคณะเพราะความกดดันต่อหัวหน้าคณะใหม่ที่เคยมีปัญหาคู่กัน รวมทั้งต้องย้ายคณะเพราะคณะ เดิมเลิกล้มกิจการ เป็นต้น

ค่านิยมทางวัตถุ เป็นค่านิยมที่จัดได้ว่าเป็นค่านิยมของบุคคลในสังคมพัฒนา ที่จะใช้วัตถุเป็นเครื่องหมายของความสำเร็จและมีชีวิตที่สะดวกสบายด้วยวัตถุ ค่านิยมประเภทนี้ เป็นค่านิยมที่แพร่กระจายอย่างรวดเร็วในประเทศไทย ดังปรากฏให้เห็นชัดว่า ชาวชนบทพยายาม ขายไร่ขายสวน เพื่อนำเงินไปซื้อวัตถุต่าง ๆ ที่สามารถประดับตกแต่งร่างกายและบ้านเรือนได้ รวมทั้งอำนวยความสะดวกให้ได้ ค่านิยมทางวัตถุที่ปรากฏในกลอนลำเรื่องต่อกลอนเป็นค่านิยม ด้านเครื่องประดับตกแต่งร่างกายเพื่อเป็นการแสดงถึงความมีฐานะมีหน้ามีตา โดยเฉพาะยุคที่ ทองคำกำลังแพง ใครประดับทองแสดงว่ามีฐานะดี ดังตัวอย่างกลอนลำ

คันค้ำหอมได้บุพผาเป็นคู่ สีให้อยู่โก้ ๆ สมทางอ้ายได้ฮักหอม สิ่งใด ๆ อ้ายลิหามาให้พร้อมสาวางแต่งทรงกาย นาฬิกาหรือเพชรใส่ทองคำโก้ ให้นางไขว้อยู่ในห้องทางครัวเหือนอ้ายสีแต่ง...

เรื่อง คีจิงเห็นเหม็นจั่งฮู้

กลอนสั้นหมายความว่า ถ้าฝ่ายชายได้ผู้หญิงที่เขารักมาเป็นคู่ครอง เขาจะหาสิ่งดี ๆ สวย ๆ งาม ๆ จากพวกเครื่องสำอาง เครื่องแต่งตัว นาฬิกา เพชร ทอง ให้นางได้สวมใส่ ประดับร่างกาย ส่วนเรื่องงานบ้านงานครัวตัวเขาจะเป็นผู้ทำเอง

หรือ

มาบัดนี้สาวสีกาผัดแต่เป็นสาวขึ้น เอือนหลังเดียวมีสามสี่ เงินขายข้าวแต่ละปีขมาซื้อ
แต่สร้อยทองกระจอนน้อยใส่แต่หู...

เรื่อง ลูกเขยกกคำช้าง ลูกเขยหล้าต่อนกกระทา

กลอนสั้นหมายความว่า นับตั้งแต่นางสีกาเติบโตเป็นสาวขึ้นมา รู้จักแต่งตัวด้วย
เครื่องประดับต่าง ๆ เงินที่ได้จากการขายข้าวในแต่ละปี นางนำไปซื้อสร้อยทองสวมใส่อยู่เสมอ

หรือ

สีกาเอ๋ย ยามที่ไปขายค้ากลับคืนมาซื้อสร้อยเส้นนักใหญ่ สีซื้อแหวนให้เจ้าใส่
เครื่องประดับเครื่องเอ้ ให้นางน้องนั้นแต่งเอา...

เรื่อง ลูกเขยกกคำช้าง ลูกเขยหล้าต่อนกกระทา

กลอนสั้นหมายความว่า เมื่อสามีกลับมาจากการค้าขายแล้วได้เงินมา จะซื้อสร้อย
ซื้อแหวน ซื้อสิ่งประดับต่าง ๆ ที่สวยงามและมีราคาให้ภรรยาได้สวมใส่

3. สะท้อนความเชื่อในสังคม

ความเชื่อ หมายถึง "การยอมรับนับถือ หรือยึดมั่นในสิ่งหนึ่งสิ่งใด ทั้งที่มีตัวตนและ
ไม่มีตัวตนว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง การยอมรับนับถือนี้อาจจะมีหลักฐานอย่างเพียงพอที่จะพิสูจน์
ได้ หรืออาจไม่มีหลักฐานที่จะนำมาพิสูจน์ให้เห็นจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นก็ได้"¹

ความเชื่อส่วนใหญ่ เป็นสิ่งที่ได้รับมาจากการอบรม แล้วสั่งสมและตกทอดมาจากชนรุ่นก่อน
ความเชื่อมีผลต่อพฤติกรรมและความคิดของคนในยุคต่อมา ทั้งนี้ความเชื่ออาจจะมีวิวัฒนาการ
เปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลของสภาพแวดล้อมได้

จารุวรรณ ธรรมวัตร กล่าวถึง มูลเหตุที่ทำให้เกิดความเชื่อว่า

ความเชื่อนั้นเกิดจากปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวัน เมื่อเกิดโรคภัยไข้เจ็บ ภัย
ธรรมชาติต่าง ๆ เมื่อไม่สามารถแก้ไขได้ ก็สร้างความเชื่อว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ เหล่านั้น
เกิดขึ้นจากอำนาจลึกลับต่าง ๆ เช่น ผี วิญญาณ เทพเจ้า หรืออื่น ๆ ดังนั้นจึงต้องประกอบ
พิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อเช่นสรวงบูชาสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นให้คุ้มครองตน จนเป็นมรดกความเชื่อ
ต่อมา ชาวอีสานจะเชื่อในเรื่องไซคลาง ฤกษ์ ความฝัน ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ซึ่ง
จริง ๆ แล้วเป็นความเชื่อที่เกิดจากการสังเกต หรือจากสถิติของคนโบราณ ความเชื่อ
เรื่องสุขภาพ ภูตผีปีศาจ วิญญาณ ความเชื่อลักษณะบุคคล ไทราศาสตร์ คาถาอาคม
เวทย์มนตร์ ยากกลางบ้าน ถือน้ำ ความเชื่อเรื่องขวัญโดยจะมีพิธีสู่ขวัญ ขวัญ¹

สาเหตุที่มนุษย์สร้างความเชื่อ ความเชื่อที่มนุษย์สร้างขึ้นมานั้นเกิดจากเหตุผลใหญ่ ๆ

2 ประการ คือ

1. ความเชื่อเกิดจากความกลัวหรือความไม่รู้ของมนุษย์ หรือบางสิ่งบางอย่างที่มนุษย์หา
เหตุผลไม่ได้ ความเชื่อที่มีสาเหตุมาจากความกลัวและความไม่รู้นี้ เมื่อวิทยาการต่าง ๆ เจริญขึ้น
ก็สามารถอธิบายเหตุผลสืบหาข้อเท็จจริงได้ ความเชื่อบางอย่างจึงอาจเสื่อมคลายหรือค่อย ๆ เลิก
ปฏิบัติไปในที่สุด เช่น เรื่องการขอฝนโดยการปั้นเมฆหรือแท่งนางแมว ทั้งนี้เพราะวิทยาการต่าง ๆ
เจริญขึ้นมีการทำฝนเทียมแทน ดังนั้นประเพณีการขอฝนแบบโบราณจึงมีแนวโน้มว่าจะสูญไปในที่สุด
แต่อย่างไรก็ตามความเชื่อแบบเก่า ๆ ก็ยังไม่สูญไปเสียทั้งหมด เพราะความเชื่อเป็นเรื่องของการ
สั่งสมกันมานานนับเป็นร้อย ๆ ปี จึงเป็นเรื่องยากที่จะเลิกราไปง่าย ๆ ต้องใช้เวลานานในการ
ลบล้างความเชื่อนั้น ๆ

¹จารุวรรณ ธรรมวัตร. คติชาวบ้าน. 2521. หน้า 23.

2. ความเชื่อเกิดจากการที่มนุษย์มีความฉลาดมีประสบการณ์มากกว่า มีเจตนาที่จะให้คนอื่น ๆ ในกลุ่มชนหรือสังคมนั้น ๆ เชื่อฟังปฏิบัติตาม จึงตั้งความเชื่อขึ้นโดยแฝงเหตุผลต่าง ๆ ไว้ การสร้างความเชื่อในข้อนี้มีจุดมุ่งหมายต่าง ๆ กันไป เช่น

2.1 เพื่อความเป็นระเบียบของสังคม เช่น ไม่ให้บัสสาวะในที่ต่าง ๆ เช่น เชื่อว่าถ้าบัสสาวะรดจอมปลวกอวัยวะจะบวม บัสสาวะรดต้นไม้รุกขเทวดาจะโกรธ อย่ากินของที่ฝากไปให้ผู้อื่นจะเป็นโรคคอกพอก อย่าตีบิดามารดาเมื่อจะโตเท่าโบลาน ห้ามคำครูอาจารย์ปากจะเล็กเท่ารูเข็ม ฯลฯ

2.2 เพื่อความเป็นผู้มีมรรยาท มีความรอบคอบและประณีต เช่น ห้ามเอาสากกระเบือขึ้นฟ้าเชื่อว่าฝนจะตกไม่หยุด เวลากินข้าวถ้านอนกินชาติหน้าจะเกิดเป็นงู ห้ามเย็บผ้าในครัว ห้ามทักเมื่อได้ยินเสียงใด ๆ ในเวลากลางคืนเดี๋ยวผีจะเข้า เป็นต้น

2.3 เพื่อสุขภาพอนามัย การป้องกันรักษาโรคและการรักษาความปลอดภัย เช่น ไม่หุงต้มรับประทานอาหาร ห้ามพาเด็กที่หยัง ไม่งอกเข้าไปใต้ถุนบ้านเดี๋ยวพันจะงอก ไม่นอนตอนเย็นตะวันจะทับตา ถ้าสระผมเวลากลางคืนจะแก่เร็ว ห้ามรับประทานอาหารกับคนที่ไม่รู้จักในถ้วยหรือภาชนะเดียวกัน เพราะผู้หนึ่งจะนำเคราะห์มาให้ อย่าเขกหัวเด็กเพราะเด็กจะบัสสาวะรดที่นอน

2.4 เพื่อผลทางด้านจิตใจ เช่น เกิดกำลังใจ เกิดความหวัง เกิดความอดุสหาหรือเพื่อความมุ่งมั่นที่จะทำความดี เช่น ตักบาตรร่วมขันจะพบกันชาติหน้า ทำความดีแล้วจะขึ้นสวรรค์ นุ่งห่มสีตามวันจะเป็นสิริมงคล นุ่งผ้าใหม่วันจันทร์จะมีเสน่ห์ นุ่งผ้าใหม่วันศุกร์จะได้เมีย ไม่ให้ของขวัญกันด้วยผ้าเช็ดหน้าเพราะจะเกิดความเศร้าโศก ฯลฯ

2.5 อื่น ๆ เช่น ต้องการให้เป็นผู้มีเมตตา รู้จักห้ามใจ ฯลฯ นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว เช่น ไม่ให้เคาะหัวแมวเพราะแก้ตัวไปหัวจะสั้นเหมือนแมว เมื่อคนตายอย่าร้องไห้ให้น้ำตารดถูกศพหรือถูกโลงศพ เพราะจะทำให้วิญญาณของผู้ตายไม่เป็นสุขและไม่ได้ขึ้นสวรรค์ เป็นต้น

ประเภทของความเชื่อ มี ๒ พยอรรถ^๑ กล่าวถึงประเภทของความเชื่อว่าเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ซึ่งประกอบด้วย

^๑มี พยอรรถ. "ความเชื่อของคนไทย," ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : ศติความเชื่อ

1. ความเชื่อทั่วไป หรือความเชื่อธรรมดา (Belief) เช่น เรื่องมีนรก สวรรค์ เทวดา เชื่อว่าฟ้าแดงจะถูกกั๊ก ฟ้ารุ่งจักถูกปลา เรื่องผี ฯลฯ
2. ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว หรือความเชื่อทางไสยศาสตร์ (Super Stition)

ความเชื่อทั้ง 2 แบบ อาจแบ่งเป็นพวก ๆ ได้ 12 กลุ่ม เป็นอย่างน้อย ได้แก่

1. ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ
2. ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน
3. ความเชื่อโชคลาง
4. ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิมิตร ผัน
5. ความเชื่อทางไสยศาสตร์
6. ความเชื่อลักษณะของคนและสัตว์
7. ความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนา
8. ความเชื่อเกี่ยวกับการทามาหากินและอาชีพ
9. ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี
10. ความเชื่อเรื่องเคล็ด และการแก้เคล็ด
11. ความเชื่อเกี่ยวกับนรก สวรรค์ ชาติ ภพ
12. ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดี เลขร้าย วันดี วันร้าย

สำหรับความเชื่อของคนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมใดก็ตามอาจแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่

1. ความเชื่อที่เป็นส่วนหนึ่งของศาสนาใหญ่ หรือศาสนาประจำชาติ เป็นความเชื่อที่มีเหตุผล และอธิบายสิ่งที่คนสงสัยได้อย่างแจ่มชัด มีระบบและเป็นตัวกำหนดพิธีกรรม รวมทั้งวิถีชีวิตของคนในชาติ
2. ความเชื่อพื้นบ้าน เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาตามประเพณี ตลอดจนถือปฏิบัติตามประเพณี เป็นความเชื่อที่ไม่สามารถหาเหตุผลมาอธิบายได้ เป็นความเชื่อที่จับไว้ในกรอบยอมรับและปฏิบัติ ไม่ต้องการให้เสียเวลาในการอธิบายเหตุผล

ในด้านความเชื่อของชาวอีสานนั้น เป็นความเชื่อระดับพื้นบ้าน ที่มีความเชื่อถือสิ่งที่ได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ มีความเชื่อหลักคือ เรื่องในการครองเรือน และทามาหาเลี้ยงชีพโดย

ข้อสัจยัสจริต มีความยืนยันหนักแน่นเพียรอดทนในการทำงานหนักเอาเบาสู้ ชาวอีสานมีความเชื่อเรื่องต่าง ๆ แยกได้ดังนี้

1. เชื่อถือในเรื่องฤกษ์ยาม เช่น จะปลูกบ้าน จะแต่งงาน จะต้องดูดวงสมพงษ์ เพราะถือว่าถ้าทำตามฤกษ์ยามที่ดีจะมีผลต่ออนาคต
2. เชื่อในเรื่องเทวดาผีสง นางไม้ พระภูมิ วิญญาณบรรพบุรุษ
3. เชื่อในलगงสังหรณ์ต่าง ๆ เช่น ลางไก่ป่า แร้ง จับหลังคาเรือน งูเห่า งูสิง ขึ้นบ้าน
4. เชื่อในเรื่องประเพณีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติกันในประเทศกาลโอกาสต่าง ๆ เช่น การบูชาผีฟ้า ผีแถน การสู่ขวัญ การตัดกรรมตัดเวร
5. เชื่อในประเพณีฮีสลิสสองคองลิสสี่ ซึ่งถือเป็นจารีตประเพณีของชาวอีสาน และมีสถานะเป็นเหมือนกฎหมายของสังคม

ในการศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อในสังคมจากกลอนเหล่านี้ พบลักษณะความเชื่อในสังคมอีสาน คือความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ความเชื่อเรื่องเทพเจ้าเทวดา ความเชื่อเรื่องภูตผี ความเชื่อเรื่องความฝัน ความเชื่อเรื่องคำสาบาน ความเชื่อเรื่องการเสี่ยงบุญเสี่ยงกรรม ความเชื่อเรื่องโชคลาง และความเชื่อเรื่องการแต่งกายตามสี

1. ความเชื่อทางศาสนา ศาสนาทุกศาสนาล้วนแต่สอนให้คนทำความดี สำหรับคนไทยนั้นพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว คนไทยมีความเลื่อมใสต่อศาสนาพุทธและยึดถือประเพณีปฏิบัติแกนหลัก 3 ประการ คือ การทำจิตใจให้สอาดใส การไม่คิดร้าย และการงดเว้นต่อการปฏิบัติชั่วต่าง ๆ

ในการศึกษาความเชื่อจากกลอนเหล่านี้ พบว่าความเชื่อทางศาสนาจะปรากฏลักษณะดังนี้

- 1.1 ความเชื่อเรื่องกรรมเก่า เป็นความเชื่อในเรื่องของกรรม คือเชื่อว่า สภาพชีวิตที่เป็นอยู่ขณะนี้คือผลแห่งกรรมคือ การกระทำของตนในอดีต

ตัวอย่าง

มเหสีองค์น้องให้เมียถือตามครองว่าเป็นด้วยกรรมเก่า แม่เมตตาเหล่าเลาปอง
 ชาติผูกหมั้นให้มันแล้วเพื่อเวร...

เรื่อง ท้าวสังกะทัต

หรือ

...ผู้จึงหนึ่ง ได้อยู่ติดเก้าชั้นบานว่าเมืองสวรรค์ ผู้บางคนอาชีพเป็นนายพันนั่งโต๊ะกิน
ชั้นเงินร้อย บางคนพลอยมีบ้านเขื่อนชานสีชั้นอยู่ แม่เอ๊ย บางคนได้เป็นครุมีเงินเดือน
ได้เลื่อนชั้น คันบุญนั้นกะมากหลาย ผู้จึงหนึ่งอาชีพเป็นผู้ร้ายเที่ยวลักขโมยของ ตกกลางคืน
หายของคั่นนอนเป็นแมวเป้า บุญของเฮากรรมไผ่สร้างสิทามาแต่เค้าก่อ แม่เอ๊ย

เรื่อง เมียหนีเพราะหนี้หลาย

หรือ

...เหลือใจ คัมการดาบย้อมกรรมยังตั้งแต่ก่อน จังคิดตามแจ่มเจ้าสองหล่าอยู่บ่เขา
หรือว่าชาติก่อนก็แม่ได้เอานกน้อยพรากแม่มันมา หรือแม่เอานกกาพรากฮังครวนั้น จึงมี
กรรมนาบของสองคนลูกแม่...

เรื่อง ยายหมาขาว

จากตัวอย่างกลอนสาละทอนให้เห็นความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมเก่า ชีวิตในปัจจุบันเป็น
ผลมาจากการบันดาลของกรรมเก่าในชาติก่อน เมื่อหมดกรรมหรือใช้กรรมแล้ว เชื่อว่าชีวิตจะดีขึ้น

1.2 ความเชื่อเรื่องการทำบุญทาน เชื่อว่าผู้ที่ทำบุญทานจะได้รับบุญ และบุญจะ
ช่วยให้มีชีวิตที่ดีขึ้น มั่งมีศรีสุข มีบุญวาสนา หน้าตาสะสวย ไม่ทุกข์ลำบาก ได้รับความสุขสบายตลอด
การมีชีวิตอยู่ และเมื่อตายไปก็จะได้ขึ้นสวรรค์ เพราะผลบุญที่ได้หมั่นทำไว้

ตัวอย่าง

...ไผ่ผู้ทำทานสร้างเป็นสายทางคันเที่ยวท่อง จังสิเห็นเป็นป่องขึ้นคันไปพ้อหน่อพระองค์
ไผ่ผู้ใจคดไค้ง โกงหล่ายคั่นวาจา โลกโลกาพญากรรมเพิ่นลีนาดอกเมื่อจ้อลากคอเฮาลงหม้อ
อเวจีจุจี้ พากันสร้างควมคดียึดหลักกรรมท่อนั้น จังเห็นบันดอบ่อนหมาย บุญนั้นบ่อยู่ใกล้
บาบกะแห่งบ่หนีไกล อยู่กับใจไผ่มันบ่แบ่งปันแบ่งได้ ละมีทรัพย์สินอย่าแพงไว้ให้ตัดใจบริจาค...

เรื่อง เมียหนีเพราะหนี้หลาย

หรือ

...ทำเพื่อเล็กทำเพื่อน้อยสิบุญได้สินอมณา บุญนี้จะพาประเสริฐเลิศล้ำ โอ้ โอ้ว โอ้ ไอ้ย มาบัดนี้บุญนี้จะพาประเสริฐเลิศล้ำ ให้ทำแต่ดีการกุศล ผลอนกอนันต์นับลิ้นแ่นอนมานายู่ สุกที่นังยังผลคำทำเข้า ไปพวกพ่อแม่และเฒ่าแก่จึงว่าอายุคล้อยมาแล้วให้มุ่งทาน อย่าประมาทเดื่อ ฟัน้องทำสร้างแม่นส่วนบุญ...

เรื่อง เมียหนีเพราะหนี้หลาย

1.3 ความเชื่อในเรื่องความไม่เที่ยงแท้แน่นอน พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า

"อนิจฺจํ ไม่เที่ยง" หมายถึง ทุกสิ่งทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ ไม่เที่ยงแท้หรือจีรังยั่งยืน ทุกสิ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ดังนั้นทุกคนควรมุ่งสร้างชีวิตเพื่อตนเองและเพื่อสังคม ใน กลอนกล่าวถึงความไม่เที่ยงแท้แน่นอนไว้ ดังตัวอย่าง

มือสืบมือเดือนกะเปลี่ยนเป็นปี โลกคนเหวมนั้นหมุนเปลี่ยนไปแลงเข้า จนกายามันเฒ่า
คนเหวบแน่นแน่น ความเกิดตายเจ็บแก่ วัฏวนเล่นเข้าแลงเข้าเปลี่ยนไป...

เรื่อง ยายหมาขาว

หรือ

อายุไขคงข่อนกายคนนับมือแก่ ปีมันแปรเปลี่ยนขึ้นไปเรื่อยอยู่บ่เขา เป็นหนุ่มสาวแล้ว
กะเฒ่ามันเกิดแต่สังขาร โลกสงสารเมืองมนุษย์เปลี่ยนแปลงแลงเข้า...

เรื่อง ยายหมาขาว

หรือ

...ธรรมดาคนนี้สิ่งจริงจังอืหยังแน่ แต่พระองค์เพิ่นเทก็ยั้งยั้งบ่เที่ยงคง ตั้งแต่ฟ้าฮ้อง
โป้ง ฝนบ่ฮู้กะมีหลาย ขาดิว่าใจของคนอืบ่เป็นเดื่ออ้าย...

เรื่อง ดีจังเห็นเหม็นจังฮู้

จากตัวอย่างกลอนลาที่ยกมานี้ สะท้อนให้เห็นว่าไม่มีสิ่งใดแน่นอน วันเวลาก็หมุนเวียน
เปลี่ยนไป ทุกสิ่งทุกอย่างมีเปลี่ยนไปไม่คงที่ จึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จนปราศจาก
ความสุข เพราะเมื่อตายไปก็ไม่สามารถนำสิ่งใดติดตัวไปด้วยได้

ความเชื่อทางศาสนาที่ปรากฏในกลอนลาดังกล่าวมานั้น แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของ
ศาสนาพุทธที่มีต่อความนึกคิดและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอีสาน ความเชื่อที่สำคัญ คือ เรื่อง
กฎแห่งกรรม ชาวอีสาน จึงเชื่อในเรื่องกรรมเก่าหรือกรรมในอดีต นอกจากนี้ก็เกี่ยวกับความ
ไม่เที่ยงแท้แน่นอนแห่งสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก พุทธศาสนาสอนให้คลายจากความยึดมั่นถือมั่น
ทุกสิ่งเป็นอนิจจัง ไม่มีสิ่งใดเลยที่คงทนถาวร

2. ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ โหราศาสตร์เป็นเรื่องของดวงดาวและฤกษ์ยาม วัน
เวลา ที่มีผลดีผลร้ายต่อมนุษย์ เชื่อกันว่าชีวิตมนุษย์ขึ้นอยู่กับสวรรค์เบื้องบนได้กำหนดไว้ให้ ซึ่งก็คือ
อำนาจของดวงดาวต่าง ๆ จึงมีคติความเชื่อเรื่องวันเวลาในการประกอบกิจการต่าง ๆ เช่น

วันเดือนปี ที่เป็นมงคลแก่การปลูกเรือนคือ วันพฤหัสบดี วันเสาร์ เดือนยี่ เดือนสี่
เดือนหก เดือนเก้า เดือนสิบสอง

วันที่ไม่เหมาะแก่การเดินทางเรือ คือวันแรมสิบห้าค่ำ

วันที่เป็นมงคลฤกษ์ในการแรกนาคือ วันจันทร์ และวันพฤหัสบดี

ถอนกล้าควรจะถอนในวันพฤหัสบดีจึงจะเป็นมงคล เป็นต้น

ในกลอนลาของลาเรื่องต่อกลอน มีบทกลอนที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อในเรื่องของวัน
เดือน ทิศ และฤกษ์ยาม เมื่อจะออกเดินทางจากบ้าน ดังนี้

มาบัดนี้ลูกพ่อเอ๋ย ก่อนลือออกจากบ้าน มาคิดหวนหาข้อคำโบราณเพิ่นสอนสั่งลิไปหยังมาหยัง
ก่อนลือลากได้ คั้นไปแท้คั้นแม่นยาม คำที่พราหมณ์เพิ่นบอกไว้ ไชยลือให้ถมหาศาล ไปถึกวัน
หรือยามดีไชยลือมีคั้นพอได้ ส่วนว่าในวันนี้มีดีหรือว่าบ่ หมอเพิ่นทายบอกไว้พ่อจาได้คั้นบ่ลือ
เพิ่นว่าอาทิตย์พุธเช้า วันศุกร์เสาร์ร้างแก่ พุธหัสเที่ยงแท้ อังคารค้าค่าพาน เดือนยี่สามคั้น
อยู่กำทะวันออก ตกสั้ห้าหกคั้นตกกำฝ่ายอุดร เจ็ดแปดเก้าหับเข้าบูรพา อาคเนย์แนวคั้นอยู่
เผียแผงข้าง บัจจิมมีนาคเกี่ยวพันคาน พายัพกำโครบ่อนหนูอยู่ ไฉยจารย์เอ๋ย ไฉย
เชียงเอ๋ย คั้นแม่นลือลากได้พากันขึ้นขี่ช้างเอาขอจำ แม่นตำวคั้นเคื้อจารย์เคื้อ ไฉย ได้

เรื่อง ลูกเขยยกคำช้าง ลูกเขยหล่าต่อนกกระทา

หรือ

ไฉยยามมหาชัยกล้าน้องขอมือขอลาพี่ พี่เอ๋ย ศรีสวัสดิ์โชคแม้งชโลมล้างแผ่นสุธา ยามน้อง
ออกจากบ้านประสพโชคโดยสวัสดิ์ จงจากัดไพบยภัยระหว่างไปไกลแล้ว...

เรื่อง นางพญาหงส์ขาว

การที่มีความเชื่อในเรื่องของการเดินทางให้ตรงตามเวลาและตามวันนั้นเป็นเพราะความ
เชื่อในเรื่องโหราศาสตร์ โดยใช้วันดีขึ้นแรมทางจันทรคติกำหนดวันดีอันพึงเป็นวันทำการมงคลได้
และวันร้ายซึ่งควรเว้นไม่พึงกำหนดเป็นวันทำการมงคลต่าง ๆ เพราะเชื่อว่าถ้าทำผิดจะเกิดการ
เจ็บป่วย ขาดทุน ไม่ได้ผลตามต้องการ เกิดการวิวาทล้มหายตายจาก ส่วนความเชื่อเรื่องทิศนั้น
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงอธิบายว่า การที่คนมีความเชื่อเรื่องทิศต่าง ๆ คงจะ
เพื่อความสบายใจ โดยเฉพาะชาวอินเดียยึดถือมาแต่ดึกดำบรรพ์แล้วว่าทิศตะวันออกสำคัญกว่าทิศอื่น
เป็นทิศที่เป็นสิริมงคลเพราะชีวิตมนุษย์ดำรงอยู่ได้ด้วยพระอาทิตย์เป็นสำคัญ ในทานองกลับกันก็ถือว่า
ทิศตะวันตก เป็นทิศหายนะ และการที่ได้เดินทางโดยถือตามฤกษ์ยามที่ดี เชื่อว่าจะประสบโชคลาภ
ทำการอะไรก็สำเร็จปราศจากอุปสรรคใด ๆ มาขัดขวาง ชาวอีสานก็มีความเชื่อเช่นเดียวกัน
ดังปรากฏจากกลอนลาที่เน้นเรื่องวันเวลาเดือนและฤกษ์ยาม ความเชื่อเหล่านี้เป็นความเชื่อที่สืบ
ต่อมาแม้กระทั่งปัจจุบันการกระทำใด ๆ ก็ต้องดูฤกษ์ยามประกอบด้วย

นอกจากนี้ยังปรากฏความเชื่อในการทำนาย ซึ่งเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องจากความเชื่อ
ทางโหราศาสตร์เช่นกัน เป็นความเชื่อเกี่ยวกับการทำนายอนาคตโดยอาศัยดวงดาวเป็นเครื่อง
กำหนด ในกลอนลาที่ปรากฏความเชื่อจากการทำนาย ในเรื่องน้ำตาเมียหลวง ดังนี้

...ลูกอ่อนทั้งสามผิพรรณงามดั่งกันทั้งสามท้าว แต่ว่าศรีไว้องมาปรึกษาว่ากับพี่
อยากเอาไพร่ข่อยชี้ดวงท้าวต่อไป วันข้างหน้าบุตรเราผู้เกิดอ่วม พี่จึงเตี้ยต่อเจ้า
อยากว่ากล่าวปรึกษา เอาไพร่มาทำนายว่าจึงได้ สะนอน้อง

1 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. สำนวนสมเด็จพระ เล่ม 19.

และ

เอื้อไทรกะจับเอาได้กระดานส้อมมาขีดเขียน ขีดลงเลขตั้งเป็นด้านสี่แจ๋ คั้นแม่นฮู้เรื่อง
แล้วจึงลิกล่าวคำจา จังสิใบคำควรออกสู่ฟ้างวันนี้

และ

ไย้องค์พระราชาไท่ ไดยินคำพ้อไทรกล่าว สิว่ายาวแน่นเหล่านั่นแล้วกะบ่มาย เพ็น
หากว่าเมืองเฮาเกิดเคราะห์ร้ายยิ่งใหญ่เหลือคณา พ้อไทรว่ามีผีลี้มาขอย นอกจากเอาลูก
ล่องน้ำสามท้าวให้ท้าวตาย...

จากกลอนแล่นแสดงถึงความเชื่อในการทำนายของไทร ที่ทำนายว่าพระโอรสทั้งสามของนาง
มณฑิราเกิดมามีดวงชะตาที่จะทำให้เกิดภัยแก่บ้านเมือง ไม่ควรเลี้ยงไว้ให้น้ำไปปล่อยทิ้งลงแม่น้ำ
ซึ่งจากการทำนายของไทร ก็ทำให้ท้าวพิมพิสารเชื่อและปฏิบัติตามโดยไม่ฟังคำทัดทานของนางมณฑิรา
จึงนับได้ว่าความเชื่อในคำทำนายมีผลต่อการที่จะบันดาลให้บุคคลนั้นควรมีชีวิตอยู่หรือไม่

3. ความเชื่อเรื่องเทพเจ้าเทวดา ความเชื่อเรื่องเทพเจ้าเทวดาที่ปรากฏในกลอน
เป็นความเชื่อในอิทธิฤทธิ์ของเทพเจ้าและเทวดาว่าจะช่วยดลบันดาลให้ได้ในสิ่งที่ต้องการ หรือ
ช่วยเหลือให้กระทำการต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ตัวอย่าง

พ้อแม่เอี้ย เสี่ยงวิหคมันฮู้ฮ้องคือแพนกองดอกส่งพร ลมพระพายพัดย่อนคือแพนกอง
ความมาหา ความพฤษาพนาไพรท่องฮวยลงเพียรตุ้ม กาจัดภูมิลงภายใต้ กาจัดภัยลง
ชั้นหม่มได้บวกรสพัดพรหม มวยผมลงส่วยล้างพอบานแก้วอันแวววาว อิศวรธรรมเทพเจ้า
รินหลังหลังโถม น้าความขมไปเทพาน่านที่เทิงฟ้า น้าความขมไปเทิงฟ้าอย่าเหลือคา
ไว้ค้ำแก่ง

เรื่อง นางพญาหงส์ขาว

กลอนล่ำล้าวถึง พระอิศวรซึ่งเป็นเทพเจ้าองค์หนึ่ง ให้ช่วยนำความทุกข์ ความไม่ดี ความเดือดร้อนไปสู่สวรรค์ให้หมด อย่าเหลือไว้ในโลกมนุษย์ให้ต้องได้รับความทุกข์ยากลำบาก

และ

...พิธีนางก็จึงเริ่มจุดธูปมาลา แล้วจึงวอนบิดาพ่อพระอินทร์อยู่เทิงฟ้า สาธุเด้อถ้าหาก
สังกะทิต้าวลีเป็นหน่อโพธิ์ฤาสมการแข่ง โลกสื้อทั้งค่ายขอให้มีสติตั้งคณมาได้โดยง่าย...

เรื่อง ท้าวสังกะทิต

จากกลอนแลแสดงให้เห็นถึงความเชื่อถือนี่ต่อพระอินทร์ว่าพระอินทร์จะช่วยคลบนันดาลให้
ท้าวสังกะทิตฟื้นคืนจากความตายได้

และ

...ข้าขอวอนถึงไท่เทวดาผู้ทุกพ่อ ผู้เฝ้าอยู่ทางฟ้า พระนางน้อยเมขลา ขอให้มาช่วยข้า
ยามเขียนภาพนพประคิษฐ์ อย่าให้ผดนิทานอ่านเห็นนอเจนแจ้ง...

เรื่อง เมียพื้เพราะหน้หลาย

จากกลอนแลแสดงถึงความเชื่อถือนี่ในเหล่าเทวดาว่าจะสามารถช่วยบันดาลให้ประสบ
ผลสำเร็จในการทำงานครั้งนี้ได้

ดังนั้นความเชื่อในเทพเจ้า เทวดา ที่เกิดขึ้นนี้เพราะเกิดจากความรู้สึกว่าตนเองอ่อนแอ พึ่ง
ตนเองโดยลำพังทั้งหมดไม่ได้ เกิดความกระวนกระวาย วิตกในสภาพที่ไม่แน่นอนของชีวิต ต้องการ
ความอบอุ่นใจ โดยมีผู้คุ้มภัยที่เหนือกว่าตนเอง เหนือกว่ามนุษย์ที่เรียกกันว่า เทพเจ้า เทวดา เป็น
สิ่งศักดิ์สิทธิ์มาช่วยเหลือแล้วจะรู้สึกสบายใจมีที่พึ่ง

4. ความเชื่อเรื่องภูตผี ชาวอีสานส่วนมากจะเชื่อในเรื่องของภูตผี และภูตผีจะ

เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวอีสาน ลักษณะของผีที่ชาวอีสานเชื่อว่ามีผลต่อ
ชีวิต แบ่งออกได้หลายประเภท ดังนี้

4.1 ผีชั้นสูง ได้แก่ "ผีเชื้อ" (ผีเชื้อ) คือญาติผู้ใหญ่ที่ตายไปแล้ว "ผีฟ้า" คือผีที่เชื่อว่าอยู่บนฟ้า มีอำนาจมากคอยคุ้มครองป้องกันผู้ที่นับถือให้อยู่เย็นเป็นสุข "ผีตาบู่" คือผีที่รักษาและคุ้มครองประจำหมู่บ้าน

4.2 ผีชั้นกลาง หมายถึง คนที่ตายไปแล้ว เชื่อว่าได้กลายเป็นผีและไปเป็นผีประจำสิ่งต่าง ๆ เช่น ผีเอื่อน ผีตาแฮก (คือผีประจำนา) ผีป่า ผีไร่ ผีสวน

ทั้งผีชั้นสูงและผีชั้นกลางนี้ชาวบ้านจะเคารพนับถือ พยายามไม่ทำให้ "ผิดผี" คือไม่ทำให้ผีไม่พอใจ มิฉะนั้นผีอาจทำให้เกิดเจ็บไข้ หรือตายได้

4.3 ผีชั้นต่ำ คือ พวก "ผีเบรต" "ผีโพงเป้า" "ผีน้อย" "ผีกองกอย" "ผีนรก" ผีพวกนี้มีอยู่มาก คอยหลอกหลอนมนุษย์หรือขโมยของมนุษย์

ในกลอนลาของลาเรื่องต่อกลอน จะสะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสานคือ ผีป่า และผีนางซึ่งเป็นผีชั้นกลาง ที่มีความผูกพันใกล้ชิดกับชีวิตของชาวบ้านซึ่งเป็นชาวนามาก ดังปรากฏในกลอนลาว่า

...บ่เคยเห็นกะช่างพ้อหรือผีป่ามาบันดาล อุปทานเนาได้มาสร้างเป็นบ้านนี้ ฤทธิ์ยังมาคือกลัววิชาหยังมาคือเก่ง

เรื่อง ท้าวสังกะตัต

และ

อันนี้หละพ่อแม่เอ๊ย นี่ละน้องเห็นว่า ผีนาบันนาให้บันไปคนละอย่าง...

เรื่อง เมียหนีเพราะหนี้หลาย

จากตัวอย่างกลอนลา ชาวบ้านมีความเชื่อในผีนางมีหน้าที่คอยคุ้มครองวัวควาย และข้าวกล้าในนาให้พ้นจากเพลี้ย ภู หนองต่าง ๆ ส่วนผีป่านั้นเชื่อว่า จะคอยคุ้มครองรักษาเมื่อต้องออกเดินทางไปในป่า หรืออาจจะบันดาลให้เกิดอะไรขึ้นก็ได้ถ้าทำผิดผีจนทำให้โกรธ

5. ความเชื่อเรื่องความฝัน ความฝันเป็นความหมายแห่งโชคกลาง เช่น ฝันว่าพันทักจะเจ็บไข้หรือไถยขึ้นว่าร้าย ฝันว่าไฟไหม้จะมีเรื่องเดือดร้อน ฝันว่าเตี๋ยคอกบัวจะได้คู่ครอง ความเชื่อเกี่ยวกับความฝันนั้นบางครั้งก็ไปเกี่ยวข้องกับทางโหราศาสตร์ คือมีการทำนายฝันว่ามีโทษหรือ

มีคุณอย่างไร จะมีโชคหรือร้ายอย่างไร ในกลอนเล่าเรื่องต่อกลอนก็ปรากฏความเชื่อเรื่องความฝัน
ดังนี้

สุริยัน ผันผายพระพายพัดกะโค้งอ่วย เสวยแสงฮวนน้องในห้องที่บรรทม
ทรงสับความฝันเที่ยงคืนตอนนั้น อัจฉรย์แปลกต่างฝันว่าดวงดาวกล้า มันทมาเสียบ
แทงอก พระองค์มอคืออัปรับพัน...

เรื่อง ท้าวสังกะทัต

และ

มอคินนี้ฝันแต่เคพอง ฝันเห็นไฟไหม้เอือน ใจบ่ค่อยดีคิดเห็นหน้าเฝ้าแม่...

เรื่อง ยามาให้ชู้ยามให้ผิว

จากตัวอย่างที่ยกมา แสดงถึงความเชื่อเรื่องความฝันที่เป็นความฝันบอกเหตุการณ์ที่กำลังจะ
เกิดขึ้นว่าจะเป็นเหตุร้าย เพราะฝันว่าดวงดาวพุ่งมาเสียบแทงอก และฝันว่าไฟไหม้บ้าน ความฝัน
ดังกล่าวเชื่อว่าจะต้องมีความเดือดร้อนและเหตุร้ายเกิดขึ้นต่อผู้นั้น หรือญาติพี่น้อง

6. ความเชื่อเรื่องคำสาบาน การสาบานเป็นการให้คำสัตย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่า ถ้าไม่ทำ
ตามที่ได้สัญญาไว้ ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ลงโทษ ความเชื่อเรื่องคำสาบานนี้ชาวอีสานยังคงมีความเชื่อถือ
อยู่ เพื่อนที่รักใคร่สนิทกันจะสาบานเป็น "เสียว" กัน หม่อมสาวจะนิยมสาบานกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อเป็น
การให้สัญญาแก่กันว่าจะรักและซื่อสัตย์ต่อกัน ในกลอนเล่าจะปรากฏความเชื่อเรื่องคำสาบานคือ
เรื่องตีจ้งเห็นหมื่นจ้งฮู้ บុณหนาได้กล่าวคำสาบานกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วว่า จะส่งผู้ใหญ่ไปสู่นางบุบผา
ถ้าเขาไม่ปฏิบัติตามคำสาบานเขาขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้เขาต้องมอดเป็นไป ดังปรากฏในกลอนเล่า
ตอนหนึ่งว่า

...พี่รับรองว่ามาแทขอสาบานได้ทุกอย่าง สาธุเดอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั่วหล้าให้มาฮู้ทั่วกัน
บุณหนาพื่อพยานต่อเจ้าทั้งแผ่นดินนี้ ให้มาเป็นสักขีใส่ลงคำฮ้าย หากบุณหนากลายก้า
คำสาบานให้โทษต่อ...

เรื่อง ตีจ้งเห็นหมื่นจ้งฮู้

และ

...แม่เอ๊ยแม่ ลงสาบานไว้แล้วสิมาเปลี่ยนสันได้ เว้าพื้นกายใจนางได้ส่วนเสียมาแล้ว
แนวว่าศักดิ์สิทธิ์แท้แนวได้กะได้กล่าว สิม่าปะเปลี่ยนไวกะอายฟ้าและแผ่นดิน เว้ากันเหม็ด
ทุกสิ้นโทษสิไล่ค้นหาผืน...

เรื่อง ตีจิ้งเห็นเหม็นจิ้งจู้

7. ความเชื่อเรื่องการเสี่ยงบุญเสี่ยงกรรม การเสี่ยงบุญเสี่ยงกรรม เป็นการกระทำที่
ชาวอีสานจะลองทาดูว่าผลจะได้อย่างไร ตรงกับคำอธิษฐานที่ว่าไว้หรือไม่ ผลที่เกิดขึ้นนั้นเชื่อกันว่า
แล้วแต่บุญหรือกรรมของผู้นั้น

ความเชื่อเรื่องการเสี่ยงบุญเสี่ยงกรรมที่ปรากฏในกลอนลา เป็นการเสี่ยงในลักษณะการ
เสี่ยงเพื่อหาเนื้อคู่ ก่อนจะมีการเสี่ยงหาคุณั้นได้อธิษฐานก่อนว่าผู้ที่ได้สิ่งของที่ส่ง ไปนั้นคือเนื้อคู่
แสดงว่าเคยร่วมทำบุญกันมาในชาติก่อน จึงจะได้เป็นคู่กันอีกในชาตินี้

ตัวอย่าง

บัดนี้จักกล่าวบันนางสิเสี่ยงหาผัว บายเอาไหมค่านั่งลงฮ้อย บุษบาบานสร้อย
พรทึงดอกสมิง การะหวักดอกต่างมันเกมข้อมหม่ควน สารพัดครบถ้วนคำต่างเหลือขาว
มีทั้งขาวแกมแดงดอกแสงแกมส้ม เก็บมาฮวมกันเข้าพวงมาลัยปมใหญ่ ๆ ประมาดได้ท้อ
หม้อพอลิได้อ่อมแก นางสิได้แต่งแต้มแปลงรูปเป็นสาร...

เรื่อง ท้าวสังกะทิต

และ

สังกะทิตบ้ายกมือใส่เทิ้งหัว ปฏิญาณตนตัวเสี่ยงดูยามนี้ ครั้นหากแม่นทางดีขอมาลัย
ฮ้อยลอยมาอย่าได้ไล ครั้นเป็นสิ่งที่มิภัยให้ไล่หนีอย่าอยู่ยั้งวังกว้างให้ล่วงกลาย...

เรื่อง ท้าวสังกะทิต

กลอนลาตัวอย่างดังกล่าว แสดงถึงความเชื่อในการเลี้ยงบุญเลี้ยงกรรมเพื่อหาเนื้อคู่ โดยให้พวงมาลัยดอกไม้พร้อมกับข้อความ แล้วจึงอธิษฐานและปล่อยพวงมาลัยดอกไม้ให้ลอยไปตาม กระแสน้ำ มีความเชื่อว่าผู้ที่เก็บได้แล้วไม่มีเหตุร้ายเกิดขึ้นแก่ผู้นั้น แสดงว่าผู้นั้นเป็นเนื้อคู่กัน

8. ความเชื่อเรื่องโชคลาง ชาวอีสานเชื่อว่าโชคลางและเคราะห์กรรมไม่ได้เกิดจากกรรมเท่านั้น แต่เกิดจากบาปบุญและอำนาจที่มองไม่เห็นบันดาลให้เกิดเหตุร้ายหรือดีได้โดยความ ผิดปกติของร่างกาย หรือสิ่งแวดล้อมรอบตัวอาจบอกลักษณะเหตุการณ์ได้ล่วงหน้า เช่น ข้าวที่ทิ้งไว้ มีสีแดง เป็นลางบอกเหตุร้าย ให้เอาข้าวนั้นไปต้กับขี้เถ้าและทาพิธิสะเดาะเคราะห์ ฐูลี้อย่างหน้า ถือว่ามีโชคลางให้ร้องว่า โชค โชค ฯลฯ

ในการศึกษาความเชื่อเรื่องโชคลางจากกลอนลา พบว่า ลักษณะการเกิดโชคลางที่ แสดงออกจะอยู่ในรูปปรากฏการณ์ธรรมชาติ ได้แก่ สัตว์ และดินฟ้าอากาศจะมีลักษณะผิดปกติเพื่อบอก เหตุต่าง ๆ สัตว์ที่เข้ามามีบทบาทในการบอกเหตุล่วงหน้าว่าเป็นลางไม่ดี ที่ปรากฏในกลอนลาเรื่อง ต่อกกลอนเรื่องท้าวสังกะตัตคือ หนูมีความ เชื่อกันว่า ถ้าหนูส่งเสียงร้องประหลาดในเวลากลางคืน แสดงว่าเป็นลางร้ายอาจเกิดความเจ็บไข้ได้ป่วยถึงขั้นร้ายแรงแก่ญาติมิตร ดังตัวอย่างกลอนล่าวา

เอ๊ะ เสียงมะลิ้งตังตังตังมาจากทางฝา ตกผาแลดูสีแม่น้ำหนองนี้ มองอีกทีบ่เห็นข้า
คลาจนว้าท้าว เอ๊ะเสียงดังมาจากเท่งหัวสังมาคือประหลาดแท้แลแล้วก็บ่เห็น หรือว่าแมว
โศดเต็นเสียงมันไล่กินหนู เจียงหูฟังอีกทีลางบ่ดีจริงแท้...

นอกจากสัตว์จะมีบทบาทในการบอกเหตุการณ์ล่วงหน้าแล้ว กิริยาอาการของคนก็ถือว่าเป็น เครื่องบอกเหตุได้ เช่น เชื่อว่าเขม่นตาขาวจะได้ลาภ เขม่นตาซ้ายจะมีผู้กล่าวถึง เขม่น แก้มซ้ายจะมีผู้รักใคร่เอ็นดู เขม่นแก้มขวาจะมีเรื่องเคียดรื้อน เขม่นที่หน้าอกถ้าเป็นหญิงสาวจะมี คนรักที่ดี ถ้าเป็นหญิงที่มีสามีแล้วจะมีชายชู้มาติด เป็นต้น ในกลอนลาปรากฏอาการเขม่นที่ร่างกาย ซึ่งเป็นลางบอกเหตุ ดังนี้

นางหมากลับคืนบ้านสถานที่ที่งัดดินคอย งอยภูสูงเหวชันล้นสายแล้วคืนบ้าน หนองบ่บาน
กะสันไ้อ์ ไอน่อกนิงลูก กู้ชุกขันจักจั่นฮ้องโขยงเต็นเล่นคิน ตาเสม่นเบื่องซ้ายย้ายมาใส่
ทางขวา ขนหัวลูกท้วคิงไคยีนเชื่อ

เรื่อง ยายพมาขาว

จากกลอนลำนี้นี้ กิริยาอาการทางร่างกายที่เกิดคือ กล้ามเนื้อที่ตึงข้างซ้ายและขวาเกิดอาการกระตุกเต้นเบา ๆ ขึ้นเอง พร้อมกับมีอาการขลุ่ยตึงขึ้น อาการที่เกิดขึ้นนี้เชื่อว่าเป็นลางบอกเหตุล่วงหน้าว่าจะมีเรื่องเดือดร้อนหรือจะได้รับข่าวร้าย

9. ความเชื่อเรื่องการแต่งกายตามสี คนโบราณมีความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับสีเป็นอย่างมาก ว่า มีอิทธิพลต่อชีวิตคนทั้งหลาย ถือกันว่าผู้ใช้สีให้ถูกโฉลกจะโชคดี สาเหตุของความเชื่อเรื่องสีนั้นมีสาเหตุมาจากความเชื่อว่า ดวงดาวมีอิทธิพลต่อมนุษย์ ถ้าวันนั้นแต่งกายให้ตรงกับสีของดวงดาวย่อมจะทำให้ผู้แต่งตัวสีนั้นโชคดี

ในกลอนลำนี้นี้ไม่ได้มีการกล่าวถึงการแต่งกายตามสีสิ้นในแต่วัน แต่จะปรากฏกลอนลาที่เป็นการห้ามไม่ให้ภรรยาแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีแดงโดยเฉพาะจะสวมผ้าถุงสีแดงไม่ได้เลยถ้าสามีไม่อยู่บ้าน อาจต้องเดินทางไปค้าขาย หรือเข้าป่าหาอาหาร รวมทั้งไม่ให้ทาแป้งแต่งตัวให้สวยงาม เพราะจะเป็นลางไม่ดี สีแดงของเสื้อผ้าเป็นตัวแทนแห่งสีของไฟ เชื่อว่าจะทำให้เกิดเหตุร้ายต่อผู้เดินทางได้ กลอนลาที่กล่าวถึงความเชื่อในลักษณะที่กล่าวมามีดังนี้

...หลานางเอ้ย ยามผัวไปหาค้า ขึ้นผืนแดงเจ้าอย่าใส่ อย่าเอาช้อนทางในยามผัว
ไปจากเจ้าสีไปค้าแม่บ่ดี...

เรื่อง ลูกเขยกกค้าช้าง ลูกเขยหล่าต่อนกกระทา

ความเชื่อในสังคมต่าง ๆ จากกลอนลาเรื่องตอกกลอนดังกล่าวมา เป็นความเชื่อของคนอีสานที่ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยโบราณ ที่ยังไม่สามารถลบล้างให้หมดสิ้นไปได้ แม้ในสมัยปัจจุบันชาวอีสานบางคนยังมีความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ เช่น ถ้าป่วยมีพยาธิตัวจิตอยู่ในร่างกายก็จะพึ่งพาหมอไสยศาสตร์ให้ใช้ใบพลูเสกออก หรือป่วยเป็นโรคน้ำก็จะพึ่งพาหมอไสยศาสตร์ให้เอาไข่คูดอกให้ เป็นต้น แม้ว่าความเชื่อของคนอีสานจะได้รับอิทธิพลจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์เข้ามาแทรก และทำให้ความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ คลายความศักดิ์สิทธิ์ลงไปบ้าง ความเชื่อบางครั้งก็เป็นประโยชน์ในแง่ที่เป็นสิ่งช่วยควบคุมสังคมได้ ทำให้คนไม่กล้าปฏิบัติตนให้เป็นที่เดือดร้อนแก่สังคม แต่บางครั้งความเชื่อก็ทำให้เกิดความมั่งงายไร้เหตุผล มุ่งมั่นจะทำตามความเชื่อนั้นให้ได้ จึงเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งในการที่จะพัฒนาคุณภาพของตนเอง และพัฒนาบ้านเมืองให้มีสภาพที่ดีขึ้น

4. สะท้อนคำสอน

ในวรรณกรรมทั่ว ๆ ไป สิ่งหนึ่งที่แทรกอยู่ในวรรณกรรมเหล่านั้นก็คือ คำสอนหรือคติเตือนใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์ และให้แง่คิดในการดำเนินชีวิต เพื่อจะได้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ถ้าเรื่องตลกกลอนแม้ว่าจะเป็นการเล่นตลกที่มุ่งในด้านให้ความบันเทิงแก่ผู้ชมมากกว่าลักษณะอย่างอื่น แต่ในความบันเทิงสนุกสนานนั้นก็แฝงไว้ด้วยแง่คิดและคติสอนใจหลายประการ ดังปรากฏในกลอนลา คือ

4.1 ความอ่อนน้อมต่อผู้อื่น การอ่อนน้อมถ่อมตนเป็นการกระทำที่ดีที่ทุกคนควรประพฤติ ไม่ควรถือตนว่าเป็นผู้มีอำนาจกว่า ร่ำรวยกว่า หรือมีความรู้กว่าผู้อื่น จนลืมการมีสัมมาคารวะและหลักในการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น

ตัวอย่าง

...เพียงแต่ไว้ส่านพ้อก็อ่านเห็นนอก แต่วิดกทางลีไปลูกบ่เคยขายคำ เอาเกตราเป็น
นายหน้าให้พาไปออกเที่ยว ลงเรือไปลาเดี่ยวขอตัวเป็นลูกน้อง เอาทุรร่วมฮ่วมเขา
เอาไว้มืออื่นเข้าไปถามเบิ่งให้มันคัก จงเตรียมตัวไปเลยให้แต่งของไปพร้อม
เรื่อง ท้าวสังกะทัต

ในกลอนลากล่าวถึงการให้รู้จักปฏิบัติอย่างอ่อนน้อมต่อนายสาเภาผู้เป็นเจ้าของเรือสินค้า ท้าวพรหมทัตจะบอกลูกถึงการวางตัวกับผู้อื่น โดยไม่ให้ถือตัวว่าตัวเป็นลูกกษัตริย์ จะทำอะไรตามใจชอบหรือจะต้องเป็นใหญ่ในที่นั้น ๆ เสมอไปไม่ได้ เพราะในบางสถานที่คนเรามีความเชี่ยวชาญต่างกัน ดังนั้นในการเดินทางครั้งนี้ให้ท้าวสังกะทัตปฏิบัติตนให้เหมือนกับเป็นลูกน้องคนหนึ่งของนายสาเภา เพื่อจะได้เรียนรู้การเดินเรือและการค้าขายกับนายสาเภา

4.2 การให้ใฝ่รู้ ผู้ที่ใฝ่รู้ใฝ่เรียน ย่อมเป็นผู้ที่เฉลียวฉลาดและมีความเจริญก้าวหน้าต่อไป ในกลอนลาได้กล่าวถึงความใฝ่รู้ไว้อย่างน่าฟังว่า

...ค้ำมารดาให้ได้ไซ้มาก็จริงอยู่ แม่ผมเอ๊ย เกิดเป็นคนก็อยากอยู่เรียนรู้คู่สู้อัน
ผมก็คนคือกับเขาก็คอนแท้ ๆ บ่เห็นต่างประเพณี...

เรื่อง ท้าวสังกะทัต

กลอนลาบทนี้สะท้อนให้เห็นว่า เกิดเป็นคนไม่ควรยอมพ่ายแพ้ต่อสิ่งที่ยังไม่รู้ ความขยันขันแข็งในการศึกษา การใฝ่รู้ใฝ่เรียนจะทำให้ได้รู้จริง และจะทำให้ได้ทราบว่ายังมีเรื่องต่าง ๆ อีกมากมายที่คอยความใฝ่รู้ใฝ่เรียนจากเรา

4.3 การรักษาศักดิ์ศรี สังคมไทยเป็นสังคมที่ยังคงถือเรื่องความมีศักดิ์ศรี ทุกคนถือว่าตัวเองมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคนเหมือนกัน การที่ลบหลู่ดูหมิ่นศักดิ์ศรีกันเป็นสิ่งที่สังคมไทยส่วนมากไม่ยินยอม ศักดิ์ศรีของคนต่างกลุ่ม ต่างเพศ ต่างวัย ก็มีความแตกต่างกันออกไป สำหรับศักดิ์ศรีของผู้หญิงนั้นส่วนมากจะถือว่าการครองตัวครองตนให้บริสุทธิ์เป็นสิ่งที่ดี จนกว่าจะถึงวันแต่งงาน ฉะนั้นการที่ใครจะมาพูดจาเกี้ยวแกว่งโลมหรือถูกเนื้อต้องตัวด้วยกิริยาที่หยวนหยามผู้หญิงส่วนมากจะถือว่าเป็นการหมิ่นศักดิ์ศรีของผู้หญิงเป็นอย่างมาก ผู้หญิงชาวอีสานก็มีความรู้สึกรักในเรื่องของศักดิ์ศรีเช่นเดียวกัน ดังปรากฏในกลอนลาว่า

...สั่งสินหาหน้าด้านคิดชั่วบ่กลัวอาย
 เว้าเทิงจับเทิงบายลูกผู้ชายใจตื่น อย่าขึ้นจา
 คานี้ บ่แม่นไสเกฉีสินหาเว้าได้ง่าย
 เว้าถึงกันทั้งสองฝ่าย จันเป็นลูกเจ้าฟ้า เจ้าพระยา
 ขึ้นผู้สูง คันพินเว้าชั่วลิเอนใส่ชุมพาร
 จัดเป็นคนอันธพาล สิบาคอบยังค้าง...
 เรื่อง ท้าวสังกะทิต

ในกลอนนางอรุณีไกรธถึงขึ้นด่าว่า เมื่อท้าวสังกะทิตพูดว่านางอรุณีรักตนมาก ทั้ง ๆ ที่เป็นการพบกันครั้งแรก นางอรุณีจึงว่าท้าวสังกะทิตพูดพล่อย ๆ กับนางได้อย่างไร นางเป็นลูกกษัตริย์จะพูดจาดูหมิ่นนางและจับเนื้อต้องตัวเช่นนี้เป็นการไม่สมควร จากกลอนลาจึงสะท้อนให้เห็นถึงการรักษาศักดิ์ศรีของผู้หญิงที่ไม่ยินยอมให้ผู้ชายทำกิริยาหยวนหยามเกียรติตน

4.4 สอนให้ตั้งใจทำความดี ในกลอนลาจะปรากฏคำสอนให้คนหมั่นทำความดี ตั้งใจทำความดี แล้วผลดีจะตอบสนองแม้ผลแห่งความดีอาจจะสนองช้าไปบ้าง แต่ก็ได้รับความชื่นใจและภูมิใจ การทำความดีจะทำให้เป็นที่กล่าวขานถึง คนทุกคนไม่ว่าจะยากดีมีจนอย่างไร ถ้ามีความตั้งใจในการทำความดีอย่างมั่นคงแล้ว แม้ตายไปก็ยังจะมีผู้กล่าวขานถึงด้วยความยกย่อง ตรงกันข้ามถ้ายังมีชีวิตอยู่และกระทำแต่ความชั่ว เมื่อตายไปแล้วไม่ว่าเวลาจะผ่านไปนานเพียงใดก็จะมีคนสาปแช่ง ฉะนั้นคนทุกคนควรยึดถือการตั้งใจทำความดีไว้เป็นแนวประพฤติปฏิบัติตน ดังตัวอย่างกลอนลาว่า

...ทำให้ดีทุกด้านการตั้งสิ่งงาน คนเขาบ่เกียจคร้านถึงวันหนึ่งคงเห็นผลของทำความดี
กะยอมมีมาใกล้ ใฝ่ผู้ทำดีไว้ผลดีตอบสนอง ใฝ่ผู้ทำชั่วชั่ววันหน้าหากลิเห็น...

เรื่อง ยายหมาขาว

4.5 การให้อภัย คนทุกคนไม่มีใครเลยที่จะไม่เคยผิดพลาด เมื่อทำผิดแล้วได้รับการอภัย ย่อมทำให้เกิดแรงบันดาลใจในการที่จะมุ่งมั่นทำความดี ความถูกต้องทดแทนการกระทำที่ผ่านมา ดังนั้นการอภัยต่อกันจึงเป็นสิ่งที่ดีงาม เพราะนอกจากจะทำให้สังคมสงบสุขแล้ว ยังเป็นการสร้างกุศลที่ทำให้ผู้ที่เคยผิดพลาดได้มีโอกาสดำเนินชีวิตใหม่ เท่ากับเป็นการให้ชีวิตใหม่แก่เขาเลยทีเดียว ดังกลอนลาตอนหนึ่งว่า

คุณแม่เอ๋ย หากแต่บุญคุณล้น ตกคราวจวนมาได้อ่าน หนูพานางหากว่ากันบาดทนอ้ายมา
กล่าววอน หนูพานเอ๋ย อ้ายหากเหมิดที่ย้อมหากน้องส่วนอภัยผิว บุญนามันตามัวได้ชั่วเกิน
แล้วยอมไว้ ขอคืนดีนางให้ลืจไปฮอดเท่าชีวิต ขอบพระคุณท้าว น้ำใจเกินประเสริฐแล้ว
นางคือแก้วอันค่าสูง ทองลาเอ๋ยที่นี้อ้ายพลาดมั่งได้ตบถบรลย์กัลป์ อ้ายสาบานที่หลังสับท่า
ดอกเดื่อน้อง...

จากตัวอย่างกลอนลาเรื่องดีจึงเห็นเห็นแจ้งอยู่ เมื่อบุญหนาได้รับการอภัยจากหนูพาน บุญหนักมีกำลังใจที่จะต่อสู้กับชีวิตต่อไป เพื่อจะได้ประพฤติดีเป็นคนใหม่ การที่หนูพานให้อภัยแก่บุญหนานับได้ว่าเป็นการสร้างกุศลดังได้กล่าวมา เพราะกลอนลาจะสะท้อนให้เห็นถึงความตั้งใจจริงในการที่จะทำความดีต่อไปของบุญหนา

5. สะท้อนวิถีชีวิตมนุษย์

ประสาธ หลักศิลา¹ ได้กล่าวถึงเรื่องของวิถีชีวิตไว้ว่า แนวความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมของคนอันเนื่องมาจากความคิด และประสบการณ์ต่าง ๆ และได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาตลอดช่วงเวลาอันยาวนาน อาจกล่าวโดยสรุปว่า วิถีชีวิตหมายถึง พฤติกรรมใด ๆ ของมนุษย์ในสังคมหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นวัน เดือน ปี หรือมากกว่านั้นก็ได้

¹ประสาธ หลักศิลา. สังคมวิทยา. 2514. หน้า 426.

ในกลอนลาของลาเรื่องต๋อกลอน จะสะท้อนวิถีชีวิตของชาวอีสานไว้หลายด้าน ดังนี้

5.1 สภาพความเป็นอยู่ ความเป็นอยู่ของชาวชนบทอีสานขึ้นอยู่กับและเกี่ยวข้องกับภูมิประเทศและดินฟ้าอากาศเป็นสำคัญ ชาวชนบทถือว่าต้องเอาแรงเข้าต่อสู้กับธรรมชาติเพื่อให้ได้พืชพันธุ์ธัญญาหารมา ธรรมชาติเป็นทั้งเพื่อนและเป็นทั้งศัตรู ชาวชนบทอีสานจะต้องเอาชนะด้วยการหักโหมฝ่าฟันในการทำไร่ทำนา หรืออาจเลิกล้มไปเลยเมื่อสู้กับความแปรปรวนของธรรมชาติไม่ได้ ในกลอนลาจะสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวนาอีสานที่ต้องดิ้นรนต่อสู้กับความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกตามฤดูกาล การทำไร่ทำนาจึงทำไม่ได้ และไม่มีผลผลิตที่จะจำหน่าย สภาพความเป็นอยู่จึงอยู่ในภาวะขาดแคลน อันเนื่องมาจากสภาพดินฟ้าอากาศเป็นสิ่งที่กำหนด

ตัวอย่าง

ผู้หังเอ๊ย สองพันปีเลยพัน คนกันดารบ้านเมืองวุ่น ดินแหลมทองเกิดวุ่นฝนฟ้าบ่ชุ่มเรียง
ผิดกับเบ้งเมืองบ้านโบราณเฮาเล่าแก่ คราวตายายพ่อแม่เคยเกิดแห้งแล้งคอนกะข้า
เทียวขอ อีกอันหนึ่งบ่เคยหาบักคือแลกลาแดกหรือเกลือ คนสมัยโบราณเพิ่นชอยเหลือ
กันไว้พ่อแม่เอ๊ย หรือตากว่าศาสนาพระโคลิ้น ดินไทยแลนด์จ้งแห้งใจ ภาคใด ๆ ก็ไปปิ่น
ดินฟ้าขาดฤดู ปีต่อไปไผ่กะยังบ่ฮู้ บ้านเมืองอยู่คือหลังบ่ฮอ ย่านหลายได้ ย่านบุปปลาลาวัง
สิ่งทองลาน้ำ สองพันปีเลยข้ามนาทามน้ำบ่แก่น เกิดอุบาทว์เหลือแสน ดินไทยแลนด์
อึ้งเอ้าบ่มีข้าวอยู่นา เพราะฉะนั้นขอวิงวอนแม่บ่าวประหาราษฎรทั้งหลาย อย่ากระจายคนทาง
แดกระแหงคนกำ อดสาทาอดสาสู...

เรื่อง น้ำตาเมียหลวง

จากกลอนลาแสดงให้เห็นถึงสภาพความแห้งแล้งที่ชาวนาอีสานได้รับ พื้นดินแตกระแหง
ปราศจากน้ำและต้นข้าว ผู้คนพากันว่างงาน และชวนขายดินรนจะไปหางานอย่างอื่นทำ เพื่อ
เลี้ยงชีวิตตนเองและครอบครัว แต่ก็มีชาวนางบางคนที่ต้องทนต่อสู้กับสภาพความแห้งแล้ง โดยการ
ขอกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรมาลงทุนปลูกมันสำปะหลังและปอ หรือ
กู้ยืมเงินเพื่อเดินทางไปทำงานแถบประเทศตะวันออกกลาง ดังนั้นภาวะที่ชาวนาอีสานปัจจุบันต้อง
ประสบอีกก็คือ การเป็นหนี้ธนาคาร ดังปรากฏในกลอนลาว่า

บัดนี้แม่ใหญ่เอ๋ย แม่บ้านเจ้าเป็นหนี้ ธ.กส. คือบ้านตู้ย้อยบ่ เงินขายมันขายปอ
พอได้ส่งแต่ดอกเบี้ย เหลือไว้ตั้งแต่ทุน...

เรื่อง ลูกเขยกกล้าข้าง ลูกเขยหล้าต่อนกกระทา

และ

...คาปลิวเอ๋ยหรือเจ้าเคื่องตัวข้อย ยืมเงินเขาไปเมืองนอก ดอกและทุนปันได้
ส่งให้ หนักใจเจ้าบ่กล่าวจา ไอ่ยเคื่อคำ ไอ่ยน่า

เรื่อง เมียหนีเพราะหนี้หลาย

5.2 การบวช การบวชเป็นวิถีชีวิตที่ชาวอีสานยังยึดมั่นในการปฏิบัติอยู่ เมื่อผู้ชายมี
อายุถึง 21 ปี ถ้าไม่ถูกเกณฑ์ทหารบิดามารดามักเตรียมการให้ได้อุปสมบทเพื่อศึกษาพระธรรม เป็น
การเรียนรู้เกี่ยวกับการครองชีวิตอันชอบธรรม ได้รู้ถึงสิ่งที่ดีงาม ที่ชอบ ที่ควร ซึ่งเกี่ยวข้องกับสังคม
มนุษย์ การกำหนดบวชประมาณหนึ่งพรรษาเท่ากับหนึ่งฤดูฝน ย่อมเป็นเวลาที่จะขัดเกลาปลูกฝังนิสัย
ที่ดีงามเข้าไว้ในนิสัย เมื่อสึกออกมาก็เท่ากับเป็นผู้รู้คนหนึ่ง ผู้ที่สึกจากพระมีชื่อเรียกว่า "ทิศ"
มาจากคำว่า "บัณฑิต" ซึ่งแปลว่า ผู้รู้แล้ว ส่วนชาวอีสานจะเรียกว่า "จารย์" เมื่อจะไปสู่ขอลูกสาว
ใครมาเป็นคู่ครองก็มักไม่มีใครปฏิเสธ เพราะถือว่าได้ผู้รู้แล้วมาเป็นลูกเขยของตน

ในกลอนเล่าจะกล่าวถึงตัวละครที่บวชเป็นพระแล้วและกำลังจะสึกออกมา ไม่ได้กล่าวถึง
พิธีการบวช เพราะส่วนมากแล้วพิธีการบวชสำหรับชาวอีสานจะรู้จักเป็นอย่างดีแล้ว

ตัวอย่าง

บุพผาเอ๋ย พี่หากนอนมโนกลุ่ม โพล่มอกสีแตกมุ่น หรือบุพผาขายนั้เมาฮอดนี้บ่มีข้าต่อไป
บุพผาพื่อนี้จึงอยู่บ่ได้ลิไลห่างสังสาสงฆ์

เรื่อง ตีจิ้งเห็นเหม็นจิ้งอู๋

หรือ

มาบัดนี้ พอได้ฟังเสียงว่าเป็นเลามาคือลิแม่น้ำ วัดโนนฮังคงแบนมีพระอยู่สร้างอาราม
ข้างดอกหม่นหมอง หลวงพี่เฝ้าลี้ก้ำจากลูกน้องไฟล้อยู่ครองวัด บ่มีคนมาบักจลาภบุญกรินไว้
เรื่อง ลูกเขยกกคำช้าง ลูกเขยหล้าต่อนภกระทา

5.3 การเลือกคู่ครอง การเลือกคู่ครองที่ปรากฏในกลอนลาพบว่ามี การเลือกคู่ครอง
เอง คือกลอนลาจากเรื่อง ท้าวสังกะตัต ยายหมาขาว นางพญาหงส์ขาว น้ำตาเมียหลวง ยาเมา
ให้ขี้ยาฆ่าให้หัว และลูกเขยกกคำช้างลูกเขยหล้าต่อนภกระทา ดังตัวอย่าง

สาวรุษนี้น้อยใจได้คิดถี่ จะต้องแนบสามีพลาแนจ่องน้ำวแสนลิว่ากะบ่อาย สิไปหาไซ
ได้คือบ่มาเปรียบจั่งสิคือหน่อท้าวเมืองนี้หากบ่มี ในเวลาตอนนั้นสัญญากันว่าบ่บอน
พ้อตใจไว้สาก่อน ตอนเวลาค่ำค้อยคีนนี้้อย่าลืมน้องสิพิศนคไว้ไปหาอ๋อนอยู่ในบรางค์
น้องสิหาหนทางบ้านหมั่นคนลิเห็นอยู่ พิจจจาไว้หาบันไดพาดหน้าต่าง เข้าไปทางบ่องเอี่ยม
จั่งเทียมน้องเข้าขั้วมนอน

เรื่อง ท้าวสังกะตัต

และ

...ชวนเอาชู้กลับคืนมาหาพ่อแม่ พอกับแม่กะบ่ห้ามตามใจแท้สูอัน กุนทะลิมุกดาพากัน
อดสาหมั่นไคนปี จนมีลูกพอบานเชือกผูกข้อคอไว้บ่ห่างไกล

เรื่อง นางพญาหงส์ขาว

ส่วนอีก 2 เรื่อง คือดีจั่งเห็นหมื่นจั่งอยู่ และเมียหนีเพราะหนี้หลาย เป็นการเลือกคู่ครอง
โดยผู้ใหญ่จัดการให้

ตัวอย่าง

ทศบุณนาได้แต่มายืนเค้น อุกกระสันอยู่ในบ่อน บาดถึงตอนฤกษ์เค้ามายืนเศร้าอยู่
บ่อนนอน แม่เอี้ยผัดมาเลือกคู่ช้อนบักใจหมาย สาวบุพผาแพนชายแม่บ่หมายมาช้อน
แม่ไปหลอนเอาไก้คนทางไกลคุ้มไต้เก่า สาวหนูพานผู้บ่เคยกล่าวเว้าสิมาเข้าคู่สอง...
เรื่อง ตีจิ้งเห็นเหม็นจิ้งจู้

ดังนั้นจึงเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่า การเลือกคู่ครองเองเป็นวิถีชีวิตที่ชาวอีสานในปัจจุบัน
ได้ประพฤติดูอยู่ ยุคสมัยการคลุมถุงชนหรือแต่งงานตามใจพ่อแม่ในวันนั้นจะเหลือน้อยลง ไปทุกที่

5.4 การแต่งงาน ผู้ชายไทยเมื่อได้บวชเรียนแล้วถือว่าเป็นชายที่สมบูรณ์และ
สามารถเป็นผู้นำได้ ก็จะเลือกคู่ครองเพื่อแต่งงาน การแต่งงานของชาวอีสานเรียกอีกอย่างหนึ่ง
ว่า "งานดอง" "งานกินดอง" พิธีการที่นิยมและถือเป็นหลักที่สำคัญคือ การผูกข้อมือ มีบายศรีและ
การสืบทอด ที่บางคนเรียกว่า สูตรขวัญ การสืบทอดในงานแต่งงานมักเรียกกันว่า "สืบทอดบ่าวสาว
กินดอง" โดยมีพราหมณ์เป็นผู้กล่าวบทสืบทอด ดังตัวอย่างบทสืบทอดในพิธีแต่งงานว่า

ศรีศรีลัทธิพระพร บวรวิเศษ อุดมเดชเดโช อาวาทวิวาโห มหาชโย มังคลาติเรก
อเนกด้วยราศรี วันขึ้นเม่นวันดี วันดีอุตตมโชค ไตกอันนี้เม่นไตกไม้จันทน์ ขึ้นใบนี้
เม่นขึ้นไม้แก้ว มีทั้งฝ่ายผูกแขนมีทั้งแหวนใส่ก้อย บัดน้อยสร้อยสังวาลย์ อาหาร
หลายเหลือมาก สรรพภาคพร้อมทุกอัน มีทั้งพลูพั้นและหมากจีบ บัดนี้ข้อยจักเชิญเอา
ขวัญผัวเจ้านี้ให้มาเทียมเนื้อ มาอยู่เรือในถึง ข้อยจักเชิญเอาขวัญนางงามให้เข้ามา
เทียมคู่ ทั้งขวัญเจ้าผู้เป็นผัว มาเนือขวัญเนื้อ...¹

ในกลอนลาจะกล่าวถึงการแต่งงานซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชาวอีสานว่า ผู้ชายจะเป็นชายอย่าง
สมบูรณ์เมื่อได้แต่งงาน

¹ วิสุทธิ์ บุษกุล. วิสุทธินิพนธ์. 2520. หน้า 496.

ตัวอย่าง

นี่แหละบุญหนาเอ๋ย พังแม่ว่าเรื่องแจ้ง บาดลึกใหม่ให้พังสา เจ้าหากเห็นกลายมา แล้วสูอันครองเค้า ศาสนากะไปเข้าเรียนเอาจนหัวป่อง เว้าพื้นตามคองประเพณีทุกด้าน คงเรียนรูแล้วสูอัน ลูกแม่ยังแต่สิ่งหนึ่งนั้นบ่ทันผ่านทันกลาย แแนวเฮาเป็นคนชายต้องรับ อาสาแท้ แม่เห็นดีพร้อมให้เอาสาเมียช่วม อยู่ไปโดนมันสืหล่าหาเอาไ้มาช่อยสา...

เรื่อง คีจิงเห็นเหม็นจั่งฮู้

หรือ

...มีอนี้แม่เลยบ่ได้อยู่ซ้ำได้ตกแต่งตามการ พร้อมทั้งผูงวงวารได้ค่องกันงานเค้า ถึงเวลาสิมาเข้าพาขวัญสูตรต่อ พ่อพราหมณ์เพิ่นมารอคอยถ้าสวดส่งให้พรได้กล่าวขวัญ เหลียวเบ่งทุกสิ่งล้วนกะคือค่องบ่เป็นหยัง...

เรื่อง คีจิงเห็นเหม็นจั่งฮู้

หรือ

สาวหนูพานั้นขอไปตามคองสมมติเป็นกาพลอยพรั้า มาอาศัยลงบ้ำเป็นหลักอิงจนสาวใหญ่ เดียวนี้เพิ่นแต่งให้มาเป็นไก้แม่ย่าพลอย นางบ่ได้ค้างพริ้วฮอดมือแต่งแล้งงานคอง เพิ่นมาจัดพิธีกันแต่งงานเฮื่อนนี้ ทาพิธีนางไ้มาเนาในได้เลี้ยงย่า เลยมัจฉิวิหาที่อยู่ ทางเฮือนย่าพี่ เห็นดีแล้วทุกฝ่ายกันทำตามฮึดพื้นบ้านตกแต่งพิธีการ เดียวนี้บ่วงวงวาร ได้แก่กันเฝ้าพี่ แม่ย่าพลอยได้ไปค้ำนวานเอามาฮอดที่ทุกคนเห็นว่าดี เอาหนูพานแท้ เต้ามาเถิงบ้านแม่ย่านาง

เรื่อง คีจิงเห็นเหม็นจั่งฮู้

จากกลอนสามมีข้อน่าสังเกตคือ ตามสภาพชีวิตจริงของชาวอีสานส่วนมาก เมื่อหญิงชาย แต่งงานกันแล้ว ฝ่ายชายจะย้ายมาอาศัยอยู่กับฝ่ายหญิง แต่ในเนื้อเรื่องของลาเรื่องต่อกลอน ส่วนมากฝ่ายหญิงมักจะไปอาศัยอยู่กับฝ่ายชาย ทั้งนี้เพราะเนื้อเรื่องส่วนมากฝ่ายชายจะเป็น

เจ้าเมืองหรือลูกกษัตริย์ เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายหญิงจึงต้องติดตามไปอยู่บ้านเมืองของสามี และถ้าเป็นเรื่องของชาวบ้านฝ่ายหญิงจะไปอยู่บ้านของสามี เพื่อจะได้ดูแลบ้านเรือนและประเพณีปฏิบัติพ่อแม่ของสามี

5.5 งานศพ วิถีชีวิตของชาวอีสานที่ยังคงปฏิบัติกันสืบต่อมาก็คือ การจัดงานศพ เมื่อมีบุคคลในครอบครัวเสียชีวิตลง จากการศึกษาผู้วิจัยพบการกล่าวถึงงานศพจากกลอนลำในเรื่องดังเห็น همینงอด้ง ดังนี้

...คืนนี้พ่อพี่น้อง ไกลและใกล้ มางันช้อยเฮือนดี ส่วนพี่อีวางเพลิงแล้วทั่วไปแล้ว
ยายเจ้า คืนนี้คนมาเต้าแซวกันจันท้องทั่ว...

และ

...คืนนี้เมียแม่แล้ว มางันกล่อมเฮือนดี พอมันเด็กกลายมาสว่างตายมาเข้า...

จากกลอนลำจะเห็นได้ว่า งานศพเป็นงานที่เพื่อนบ้านชาวอีสานถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องมาช่วยงานตลอดทั้งวันทั้งคืนในช่วงที่ตั้งศพอยู่ในบ้าน ซึ่งอาจจะเป็น 3 วัน หรือ 7 วัน เพื่อนบ้านจะมาอยู่เป็นเพื่อนครอบครัวของผู้ตาย เพื่อก่อให้เกิดความอบอุ่นใจและปลอบประโลมครอบครัวของผู้ตาย ให้คลายจากความทุกข์โศก เพื่อนบ้านที่มาช่วยงานศพ บางคนจะไม่กลับบ้านของตนแต่จะอยู่เฝ้าศพ ซึ่งก็คือ การอยู่เป็นเพื่อนกันหลาย ๆ คน การเฝ้านี้จะเฝ้ากันทั้งคืน ดังนั้นจึงมักมีการละเล่นต่าง ๆ มาแสดงเพื่อให้คลายความทุกข์โศก ชาวอีสานจึงเรียกกงานศพว่า "จันท้องเฮือนดี"

5.6 การปกครอง ในกลอนลำของลำเรื่องต่อกลอนได้สะท้อนให้เห็นการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ครองเมือง จากกลอนลำในเรื่องท้าวสังกะทัต นางพญาหงส์ขาว ยายหมาขาว และ น้ำตาเมียหลวง ซึ่งกษัตริย์ที่ครองเมืองดังกล่าวนั้น ในกลอนลำจะชี้ให้เห็นลักษณะของกษัตริย์ว่าจะต้องเป็นผู้ที่ยอมเสียสละความสุข ความรักของตนเอง เพื่อให้ประชาชนปลอดภัยจากภัยพิบัติทั้งปวง ดังปรากฏในกลอนลำว่า

...แสนเสียดายลูกน้อยอ่อน ต้องตัดใจไว้ก่อนคนสีเอาลูกไว้ เมืองบ้านสีหล่มหลวง
ปวงประชาราชาวเมืองสีท้าวตายทะเลายสิ้น...

นอกจากนี้ในกลอนลาจะชี้ให้เห็นว่ากษัตริย์ผู้ครองเมือง จะต้องเป็นผู้มีความยุติธรรมและ
จิตใจมั่นคง ดังปรากฏในกลอนลาว่า

สามเฒ่า พินิจเป็นกษัตริย์สร้างครองปรางค์ดุมไพร ให้มใจเที่ยงมั่นอย่าผันแปร
เปลี่ยนไป...

ผู้ครองเมืองจะต้องเป็นผู้ที่มีความสรวมและความประพฤติที่งดงามทั้งกายและใจ เพื่อเป็น
เยี่ยงอย่างแก่ราษฎร ดังตัวอย่างกลอนลาว่า

...คาน้ำองอยู่แล้วให้เริ่มตอปฏิบัติ เขาเป็นองค์จักรพรรดิให้น้องสรวมไว้ ขาวทั้งใจ
กายพร้อมนากันสมประกอบ อย่าให้เกลี้ยงตั้งแต่หน้าทางในนั้นหมากตื้อเมง...

จากตัวอย่างกลอนลาที่ยกมา แสดงให้เห็นถึงคุณธรรมและศีลธรรมของกษัตริย์ที่
ปกครองบ้านเมือง ซึ่งล้วนแต่มีจิตใจเมตตาและห่วงใยต่อชีวิตและความสุขของราษฎรเป็นอย่างยิ่ง
ลักษณะของกษัตริย์ที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นลักษณะที่ปรากฏอยู่ในกลอนลา ลักษณะเหล่านี้เน้นถึงความ
ประพฤติโดยอาศัยหลักของพุทธศาสนาและความนิยมของชาวอีสานเป็นข้อยึดถือ ซึ่งหลักเหล่านี้
ไม่จำเป็นจะต้องเป็นเฉพาะกษัตริย์ผู้ครองเมือง บุคคลทั่วไปก็สามารถนำมาประพฤติได้

ในการศึกษาคุณค่าของลาเรื่องต่อกลอน ผู้วิจัยพอสืบคุณค่าของลาเรื่องต่อกลอน ดังนี้

1. คุณค่าด้านอารมณ์ การแสดงลาเรื่องต่อกลอนให้คุณค่าด้านอารมณ์ 2 ลักษณะ คือ

1.1 ให้ความจริงใจ ความจริงใจที่ผู้ชมได้รับมี 2 ด้าน คือความ

จริงใจจากกลอนลาและความจริงใจจากการแสดง จากกลอนลาผู้ชมจะได้สาระข้อคิดเห็น
และคำแนะนำต่าง ๆ ขณะเดียวกันก็จะได้สรวตตะจากเนื้อเรื่องแต่ละเรื่องเพื่อเป็นอุทาหรณ์ใน
การดำเนินชีวิตอีกด้วย จากการแสดงนี้มีการแทรกข้อคิด คำเตือนและสั่งสอนไว้ในกาเจรจา
ของตัวละครในแต่ละเรื่อง

1.2 ให้ความเพลิดเพลิน ความเพลิดเพลินที่ผู้ชมได้รับมี 2 ด้าน คือ ความ

เพลิดเพลินจากกลอนลาและความเพลิดเพลินจากการแสดง จากกลอนลาสามารถสร้างความ
เพลิดเพลินให้แก่ผู้ชมได้หลากหลายอารมณ์ เช่น กลอนลาที่บรรยายถึงการตัดพ้อต่อว่าแสดงความ
โกรธ และกลอนลาที่บรรยายถึงการคร่ำครวญ ความโศกเศร้า จากการแสดงผู้ชมจะได้รับ

ความเพลิดเพลินในด้านเนื้อเรื่อง แก่นเรื่อง การดำเนินเรื่อง การคลี่คลายปัญหา การปิดเรื่อง การเจรจาของตัวละคร รวมทั้งได้รับความเพลิดเพลินจากเสียงเพลง เสียงดนตรี และลีลา การเต้นของหางเครื่อง

2. คุณค่าด้านสังคมวิทยา ล้ำเรื่องต่อกลอนสะท้อนคุณค่าด้านสังคมวิทยาในลักษณะดังนี้

2.1 สะท้อนค่านิยมเกี่ยวกับความกตัญญู ได้แก่ ความกตัญญูที่มีต่อบิดามารดาและครูอาจารย์

2.2 สะท้อนค่านิยมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของคนในสังคม เช่น ค่านิยมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของหญิงสาว ที่จะต้องมีกิริยามารยาทดี รักษาชื่อเสียงตัว และรู้จักหน้าที่ของลูกผู้หญิง ค่านิยมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของสามีภรรยา ภรรยามีความอ่อนน้อมเคารพ เชื่อฟังและให้สัตย์คำเตือนสามีได้ ส่วนสามีก็ให้เกียรติภรรยาด้วยการฟังความคิดเห็น มีการแนะนำและสั่งสอนภรรยา ค่านิยมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของคนทั่วไป เช่น ค่านิยมที่ผู้ชายมีภรรยาหลายคน ค่านิยมเกี่ยวกับอาชีพของชาวชนบทในภาคอีสานที่มีอาชีพทำนา ทำสวน ทำไร่ และมีอาชีพหมอลำ ค่านิยมทางวัตถุ เช่น นิยมเครื่องประดับที่ทำด้วยทองคำและเพชรเพื่ออวดมั่งอวดมี

2.3 สะท้อนความเชื่อในสังคม ลักษณะความเชื่อในสังคมชาวอีสานคือ ความเชื่อทางศาสนาที่เชื่อเรื่องกรรมเก่า เรื่องการทนต์ูทาทาน เรื่องความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ เช่น เชื่อเรื่องวัน เวลา เดือน ทิศ ฤกษ์ยามเมื่อจะมีการเดินทาง และเชื่อการทำนาย ความเชื่อเรื่องเทพเจ้าเทวดา เป็นความเชื่อในอิทธิฤทธิ์ของเทพเจ้าและเทวดาคือ พระอิศวร พระอินทร์ เทวดา และนางเมขลา ความเชื่อเรื่องภูตผี เป็นความเชื่อของชาวอีสานเกี่ยวกับผีป่าและผีนา ความเชื่อเรื่องความฝันแสดงถึงความเชื่อเรื่องความฝันที่เป็นความฝันบอกเหตุการณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้นว่าจะเป็นเหตุร้าย เช่น ฝันว่า ไฟไหม้บ้าน ฝันว่าดวงดาวพุ่งมาเสียดแทงอก ความเชื่อเรื่องคำสาบาน เชื่อว่าถ้าสาบานไว้แล้วไม่ทำตามสาบานจะถูกลงโทษจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องการเสี่ยงบุญเสี่ยงกรรม เป็นการเสี่ยงในลักษณะของการหาเนื้อคู่ ความเชื่อเรื่องโชคลาง เชื่อว่าสัตว์บางชนิดและสภาพดินฟ้าอากาศที่มีลักษณะผิดปกติจะบอกถึงการเกิดโชคลางได้ ความเชื่อเรื่องการแต่งกายตามสี เป็นความเชื่อในลักษณะการห้ามว่าเมื่อสามีจะออกเดินทางไปค้าขายหรือเข้าป่า ห้ามไม่ให้ภรรยาแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีแดง เพราะเชื่อว่าจะเป็นกลางไม่ดีต่อสามี จะทำให้สามีได้รับอันตราย

2.4 สะท้อนคำสอน คำสอนที่สอดแทรกอยู่ในกลอนลำมีความอ่อนน้อมต่อผู้อื่น
การให้เป็นผู้ใฝ่รู้ การรักษาศักดิ์ศรีของสตรี การสอนให้ตั้งใจทำความดี และการให้อภัย

2.5 สะท้อนวิถีชีวิตมนุษย์ ในกลอนลำของลำเรื่องต่อกลอนได้สะท้อนวิถีชีวิตของ
ชาวอีสานไว้ เช่น สภาพความเป็นอยู่และสภาพดินฟ้าอากาศของชาวชนบทอีสาน การบวช
การเลือกคู่ครอง การแต่งงาน การจัดงานศพ และการปกครอง เป็นต้น

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการแสดงลำเรื่องต่อกลอน
2. เพื่อวิเคราะห์กลอนลำของลำเรื่องต่อกลอนในด้านลักษณะคำประพันธ์และวรรณศิลป์
3. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของลำเรื่องต่อกลอน

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

1. กลุ่มตัวอย่าง ใช้คณะหมอลำเรื่องต่อกลอนจำนวน 8 คณะที่เข้ารอบรองชนะเลิศในการประกวดชิงโล่พระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี ประจำปีพุทธศักราช 2533 ซึ่งจัดประกวดที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม ในช่วงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2533 ถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2534
2. เครื่องมือที่ใช้ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลประกอบด้วย เครื่องบันทึกเสียง แถบบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูปพร้อมฟิล์ม และแบบสัมภาษณ์
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและวารสารที่เกี่ยวข้องกับหมอลำ และใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยการสังเกตการแสดงลำเรื่องต่อกลอน ทั้ง 8 คณะด้วยตนเอง และใช้วิธีการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะ ตัวแทนผู้แสดงฝ่ายชายและตัวแทนผู้แสดงฝ่ายหญิง และผู้เชี่ยวชาญในเรื่องหมอลำ เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการแสดงลำเรื่องต่อกลอน และใช้วิธีการบันทึกเสียงเพื่อเก็บข้อมูลด้านเนื้อเรื่อง กลอนลำ และการร้องใช้การสัมภาษณ์หัวหน้าคณะ ผู้แสดง ผู้เชี่ยวชาญ และศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหมอลำ เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ลักษณะคำประพันธ์ วรรณศิลป์ และคุณค่า
4. การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์องค์ประกอบของการแสดงลำเรื่องต่อกลอนจากการสังเกต การสัมภาษณ์ และข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหมอลำในด้านเรื่องที่ใช้แสดง ผู้แสดง เครื่องแต่งกาย การเจรจา ท่วงทำนองลำและลีลาการพ้องฉาก เครื่องดนตรี เพลงประกอบการแสดง และทางเครื่อง วิเคราะห์กลอนลำของลำเรื่อง

ต่อกลอนในด้านลักษณะคำประพันธ์และด้านวรรณศิลป์ วิเคราะห์คุณค่าของลำเรื่องต่อกลอน
ในด้านคุณค่าด้านอารมณ์ และคุณค่าด้านสังคมวิทยา

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

การแสดงลำเรื่องต่อกลอน เมื่อพิจารณาประเด็นต่าง ๆ มีลักษณะดังนี้

ด้านองค์ประกอบการแสดง ประกอบด้วย

เรื่องที่แสดง เรื่องที่นำมาแสดงลำเรื่องต่อกลอนแบ่งได้ 3 ประเภทคือ เรื่องที่เป็นนิทานพื้นบ้านอีสานมี 4 เรื่อง ได้แก่ เรื่องท้าวสังกะตัต นางพญาหงส์ขาว ยายหมาขาว และน้ำตาเมียหลวง เรื่องที่แต่งขึ้นใหม่โดยใช้คำพังเพยอีสานเป็นชื่อเรื่องมี 3 เรื่อง คือ ตีจิ้งเห็นเหม็นจิ้งจู้ ยาเมาให้ขี้ยาเมาให้หัว และลูกเขยยกคำข้างลูกเขยหล้าต่อนกกระทา เรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ตามสภาพสังคมมี 1 เรื่อง คือ เมียหนีเพราะหนี้หลาย เรื่องที่นำมาแสดงดังกล่าวจะมีการลำดับเรื่องโดยเริ่มจาก การเริ่มเรื่อง การดำเนินเรื่อง ความยุ่งยากของปัญหา จุดสูงสุดของเรื่อง การคลี่คลายเรื่อง และการจบเรื่อง

ผู้แสดง ผู้แสดงลำเรื่องต่อกลอนแต่ละคณะจะมีจำนวนประมาณ 10 - 15 คน (ไม่รวมนักดนตรีและหางเครื่อง) ตัวสำคัญในการแสดงแต่ละคณะคือ ตัวพระ ตัวนาง ตัวโกง ตัวตลก ตัวแสดงเหล่านี้มักจะได้รับบทเช่นเดิมตลอดปี ไม่ว่าจะไปแสดงที่ใด

เครื่องแต่งกาย เครื่องแต่งกายของผู้แสดงฝ่ายชายประกอบด้วยเสื้อแขนสั้น คอเล็ก คอปิด คอกลม ตัดโดยใช้ผ้ายัดหรือผ้าตัวมีเสื้อกึ่งสวมทับ กางเกงขาสั้นสามส่วนระดับขอบขา กางเกงด้วยเครื่องตกแต่งต่าง ๆ สวมถุงเท้ายาวสีขาวและรองเท้าหุ้มส้นสีดำ เครื่องประดับของผู้แสดงฝ่ายชายมี หัวมอญ ผ้ารองเคียร เคียร ขนนก ดอกไม้ ปีกขาว ต้มหู รัศเซีย ชายหน้า สนับเข่า 1 คู่ เข็มขัด หัวเข็มขัด สายคอสั้น สายรัดคอ และเครื่องประดับอื่น ๆ เช่น แหวน นาฬิกา สร้อยข้อมือทองคำ กำไลข้อเท้า เครื่องแต่งกายของผู้แสดงฝ่ายหญิงจะนิยมเครื่องแต่งกายที่ใช้ผ้าดินเงินดินทอง นามาตัดเป็นชุดไทยจักรี ไทยเรือนต้น หรือไทยประยุกต์ นอกจากนี้ยังนิยมแต่งด้วยชุดราตรียาว และชุดตามสมัยนิยม เครื่องประดับของผู้แสดงฝ่ายหญิงมี หัวมอญ มงกุฎเพชร ปิ่น ดอกไม้ประดับศีรษะ ต้มหู สร้อยคอ เข็มขัด กำไลข้อมือ นาฬิกา แหวน ถู่น่อง รองเท้า การแต่งกายของผู้แสดงทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะเปลี่ยนไปตามความสมจริงของเนื้อเรื่อง และเพื่อให้เกิดความสวยงามสะดุดตาชวนมอง

การเจรจา การเจรจาจะมี 2 ลักษณะคือ การเจรจาตามบทและการเจรจนอกบท การเจรจาตามบทเป็นการเจรจาที่ผู้แสดงจะต้องท่องบทตามที่ผู้แต่งกลอนลาได้แต่งไว้ให้ ซึ่งจะเป็นถ้อยคำที่สละสลวย บางครั้งมีสัมผัสคล้องจองต่อเนื่องกันไป และมีการเจรจาด้วยภาษาพูดธรรมดาประกอบด้วย ผู้แสดงจะต้องทราบวาทเจรจาของตนอยู่ช่วงใดเพื่อให้สอดคล้องกันพอดี ส่วนการเจรจนอกบทเป็นการเจรจาที่ผู้แสดงคิดคำเจรจาเอง เพื่อเพิ่มหรือเสริมเรื่องให้ทันสมัยตรงกับสภาพสังคมหรือเหตุการณ์ปัจจุบันที่คนกำลังสนใจ ผู้แต่งกลอนลาจะไม่ได้เขียนไว้ให้ ผู้แสดงต้องใช้ปฏิภาณไหวพริบในการเจรจาเอง ซึ่งส่วนมากจะเป็นการเจรจนอกบทของตัวตลก

ท่วงทำนองลาและลีลาการพ้อน ทำนองลาของคณะลาเรื่องต่อกลอนที่แสดงจะใช้ทำนองลาทางยาวเป็นทำนองหลักเพื่อการดำเนินเรื่อง ใช้ทำนองลาเพลิน ลาเต้ย ลาเดินคงเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ เปลี่ยนอริยาบทของผู้แสดง และมีการนำลีลาการลาและน้ำเสียงของจังหวัดต่าง ๆ ในภาคอีสานมาประกอบเป็นทำนองลา เช่น ทำนองสารคาม กาฬสินธุ์ ทำนองขอนแก่น และทำนองอุบล ส่วนลีลาการพ้อนของหมอลำขึ้นอยู่กับความถนัดและความพอใจของหมอลำ ไม่มีท่ามาตรฐานกำหนดไว้ ทำท่าส่วนใหญ่จะใช้มือ แขน ลำตัว และกิริยาท่าทางประกอบไปตามจังหวะและการร้องของหมอลำ

ฉาก ฉากของลาเรื่องต่อกลอนที่แสดงจะเป็นฉากตาย คือไม่มีการเปลี่ยนฉากจะใช้ฉากเพียงฉากเดียว และที่นิยมใช้มากคือ ฉากท้องพระโรง รองลงมาคือ ฉากป่า ฉากเรือสวนไร่นา

เครื่องดนตรี เครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดงประกอบด้วย เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน และเครื่องดนตรีสากล เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานที่ใช้ในการแสดงคือ แคน ซึ่งเมื่อเปิดฉากการลาจะเป่าสายหนังสั้นน้อย และจะใช้ลายนี้เป่าตลอดการลาของหมอลำตลอดเรื่อง เมื่อจะอาลาจึงใช้ลายอ่านหนังสือใหญ่ ส่วนเครื่องดนตรีสากลมี กลองชุด กลองทรงมับ้า ทรัมเบด แยกโซโฟน กีตาร์ เบส และออร์แกนไฟฟ้า ใช้ประกอบการร้องเพลงลูกทุ่งเป็นหลัก และจะใช้กลองและออร์แกนไฟฟ้าช่วยทำเสียงเป็นจังหวะเสริมบรรยากาศเมื่อผู้แสดงมีบทบาทที่ต้องทะเลาะวิวาท ตบตี หรือเศร้าโศก

เพลงประกอบการแสดง เพลงที่ใช้ในการแสดงประกอบด้วย เพลงสรรเสริญพระบารมี เพลงบรรเลงเพื่อไขว่วง และเพลงลูกทุ่ง

ทางเครื่อง ทางเครื่องเป็นองค์ประกอบการแสดงที่ใช้การแสดงท่าทาง หรือการ
เต้นประกอบการร้องเพลงลูกทุ่ง เพื่อให้ผู้ชมได้รับรสทางสายตา ทางเครื่องส่วนใหญ่เป็น
เพศหญิงมากกว่าเพศชาย การแต่งกายจะมีหลายลักษณะกล่าวคือ แต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง
อีสาน ชุดราตรียาว ชุดกีฬา และชุดอาบน้ำที่เปิดเผยสัดส่วน ทางเครื่องแต่ละคณะจะมี
ประมาณ 10 - 12 คน มีอายุระหว่าง 13 - 20 ปี จะใช้เวลาในการเต้นประมาณ
30 - 40 นาทีก่อนที่จะมีการแสดงของลำเรื่องต่อกลอน

ด้านลักษณะคำประพันธ์และวรรณศิลป์ของกลอนลำ ปรากฏผลดังนี้

ลักษณะคำประพันธ์ลำเรื่องต่อกลอน กลอนลำของลำเรื่องต่อกลอนมีลักษณะเป็นร้อย
ในแต่ละวรรคไม่จำกัดจำนวนคำ ส่วนใหญ่จะมีตั้งแต่ 5 - 15 คำ จำนวนคำในแต่ละวรรค
จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับเนื้อความเป็นสำคัญ มีการส่งสัมผัสระหว่างวรรคซึ่งเป็นสัมผัสบังคับ
โดยคำท้ายวรรคหน้าจะส่งสัมผัสไปยังคำใดคำหนึ่งในวรรคถัดไปจนจบบท และภายในวรรค
จะมีสัมผัสในซึ่งเป็นสัมผัสที่ไม่ได้บังคับ แต่ผู้แต่งได้เล่นสัมผัสทั้งสระและพยัญชนะจำนวนมาก
หน้าวรรคหรือระหว่างวรรคมีคำเสริมแต่ละ 2 - 4 คำ คำเสริมที่พบได้แก่คำว่า โอโน
บัดนั้น เมื่อนั้น เทื่อนี้ บ่านนี้ บัดนี้ ละมาบัดนี้ ตอนนี้ แล้วในยามนี้ อันนี้ ในตอนนี้ โอ้ยนอแม่
โอ้ยผู้ฟังเอ๋ย แพนเอ๋ยแพน เป็นต้น ส่วนท้ายวรรคหรือท้ายบทมีคำสร้อยแต่ละ 2 - 4 คำ
คำสร้อยที่พบได้แก่คำว่า แลนา ก่อนหน้า น้อ พื่อน นานี้ น้อแพนเอ๋ย เตละนอ เตหน้า
เตละหน้า เตอคนฟัง เตอนาย ละหน้า ละน้อ ละเต ละเตอ แพนฟังเอ๋ย คนฟังเอ๋ย
พ่อแม่เอ๋ย พื่อนงเอ๋ย แพนแพนเอ๋ย แม่ใหญ่เอ๋ย แพนหมอลำเอ๋ย เป็นต้น และนอกจากนี้
ยังมีการนำคำบาลีสันสกฤตมาใช้ในการขึ้นต้นวรรค และอยู่ระหว่างวรรคอีกด้วย

วรรณศิลป์ในกลอนลำ จากการวิเคราะห์กลอนลำของลำเรื่องต่อกลอน พบลักษณะ
การใช้วรรณศิลป์ในกลอนลำดังนี้ ในด้านคำที่เลือกสรรมาใช้พบว่า การใช้คำสรรพนาม
เป็นการเลือกสรรคำจากภาษาพูดมาใช้ แต่มีการประดิษฐ์ประคองคำให้มีความไพเราะน่าฟัง
และสุภาพยิ่งขึ้น เช่น คำเรียกสตรีว่า น้องหล่า หล่าคำ นางนาถ ภาษาพูดปกติจะใช้คำว่า
หล่าหรือนางเท่านั้น การใช้คำวิเศษณ์พบว่ามีการใช้คำวิเศษณ์ขยายวิเศษณ์ คำวิเศษณ์ขยาย
กริยา และคำวิเศษณ์ขยายนาม เช่น นิ่งเท่อเล่อ เป็นการใช้คำวิเศษณ์ขยายกริยา มีค้อคือ
เป็นการใช้คำวิเศษณ์ขยายวิเศษณ์ และหน้าลา เป็นการใช้คำวิเศษณ์ขยายนาม มีการใช้คำ

ซ้ำในกลอนลาเช่นคำว่า ฟ้าวฟ้าว คายคาย คั่นคั่น การใช้คำซ้ำในกลอนลาพบว่ามีกร
 สรรคำใช้จากภาษาถิ่นอีสานกับภาษาถิ่นอีสาน เช่น คำว่า เหม้าง โฮมถ้อน แว่หย่าม และมี
 การสรรคำใช้จากภาษาถิ่นอีสานกับภาษากลาง เช่น ทุกข์อุก พบหื้อ โคนนาน การใช้คำซ้ำ
 ภาษาต่างประเทศพบว่าเป็นคำภาษาอังกฤษที่เป็นคำพื้น ๆ ที่ได้ยินและรู้จักกันโดยทั่วไป
 เช่นคำว่า เขียร์ ไชว อีต ทิม การใช้คำสแลงพบว่ามีกรสรรคำที่เป็นคำที่รู้จักกัน
 แพร่หลายมาใช้ เช่นคำว่า เจ่ง โกย แชว โนเเม การใช้คำทันสมัยพบว่าเป็นการเลือก
 สรรคำจากภาษาถิ่นแบบแผนหรือศัพท์วิชาการใหม่ ๆ เช่น คำว่า วิจัย จรรโลง ปฏิสนธิการ
 การใช้คำพังเพยและสำนวนพบว่า เป็นการสรรคำที่เป็นสำนวนอีสานมาใช้ และใช้ได้ตรงกัน
 กับความหมายของสำนวนภาษากลาง เช่น สำนวนว่า คมฝักใน ปลาแดกโหดเก่า กินน้ำได้พื้น
 ในด้านความหมายอันลึกซึ้งกึ่งใจในกลอนลาพบว่า มีการใช้ภาษาที่สามารถสร้างสรรความ
 ได้อย่างดีเยี่ยมด้วยการใช้คำที่มีเสียงไพเราะมีความหมายพิเศษเมื่อกล่าวถึง สตรี บุรุษ
 และบุตร เช่นใช้คำว่า มิ่งเมียขวัญอ้าย นาญน้อย นวลน้อย เจ้าผู้ทองคำ เมื่อกล่าวถึงสตรีที่
 เป็นภรรยาหรือคนรัก ใช้คำว่า มารดาแก้ว คุณแก้ว เมื่อกล่าวถึงสตรีผู้เป็นมารดา เมื่อ
 กล่าวถึงบุรุษที่เป็นสามีก็ใช้คำที่ให้ความหมายลึกซึ้งเป็นพิเศษเช่น สู้ที่รักคนดี ผัวขวัญ
 สามีน้อย และเมื่อกล่าวถึงบุตรก็ใช้คำที่มีความนุ่มนวลอ่อนโยนและไพเราะให้ความหมายลึกซึ้ง
 กึ่งใจ เช่นคำว่า ลูกแก้ว คานแพง ลูกหล้า ลูกน้อย ในด้านการใช้กวีโวหารในกลอนลาพบว่า
 การใช้กวีโวหารมุ่งให้ความรู้สึกด้านอารมณ์มากกว่าข้อเท็จจริง มีการใช้กวีโวหารในด้าน
 ภาพพจน์และด้านการพรรณนา ด้านภาพพจน์มีการใช้อุปมาอุปไมยจากธรรมชาติ เช่น ผน โผ
 พื้นดิน และน้ำมาเปรียบเทียบ ใช้อุปมาอุปไมยจากพืชและสัตว์ เช่น กอไผ่ ต้นโพธิ์ ต้นอ้อย
 ดอกไม้ ไก่ เสือ และช้างมาเปรียบเทียบ ใช้อุปมาอุปไมยจากตัวละครในวรรณคดี เช่น
 นางวันทอง นางโมรา มาเปรียบเทียบ สำหรับการใช้อนุรักษ์ทั่วไปในกลอนลามีการใช้
 สัตว์มี หงส์ กา พืชมี ต้นข้าว เครื่องประดับมี เพชร และใช้ห้วงจรดซึ่งเป็นอาวุธแทนสิ่งที่
 เป็นนามธรรม ส่วนการใช้สัญลักษณ์แทนอวัยวะเพศนั้นพบว่า ใช้คำว่า ปาก นา ห้วย แทน
 อวัยวะเพศหญิง และใช้ถ้อยคำที่กล่าวถึงการเคลื่อนไหวด้วยคำกริยาเป็นสัญลักษณ์แทนท
 อัจฉรย์ในกลอนลา การใช้คำกล่าวเกินจริงพบว่า เป็นการใช้กวีโวหารพรรณนาบรรยาย
 หรือเปรียบเทียบไม่เป็นไปตามหลักความจริงหรือหลักเหตุผล ส่วนด้านการพรรณนาพบว่า
 การใช้กวีโวหารพรรณนาในกลอนลามีการพรรณนาที่ทำให้เห็นภาพอย่างตรงไปตรงมาคือ

พรรณนาตามความเป็นจริงในเรื่อง และการพรรณนาอย่างต้องตีความคือการพรรณนาที่ จะต้องใช้การตีความจากกลอนลำจึงจะเข้าใจความหมายได้ชัดเจน

การวิเคราะห์คุณค่าของลำเรื่องต่อกลอน คุณค่าทางด้านอารมณ์พบว่า การแสดงลำเรื่องต่อกลอนให้คุณค่าด้านอารมณ์ 2 ลักษณะกล่าวคือ ให้ความจริงใจจากกลอนลำ และให้ความจริงใจจากการแสดง ในด้านความจริงใจจากกลอนลำผู้ชมจะได้สาระ ข้อคิดเห็นและคำแนะนำต่าง ๆ ตลอดจนได้สำรึกตะจากเนื้อเรื่องแต่ละเรื่องเพื่อเป็น อุทาหรณ์ในการดำเนินชีวิต ส่วนความจริงใจจากการแสดงมีการแทรกข้อคิด คำเตือน และคำสั่งสอนไว้ในการเจรจาของตัวละครในแต่ละเรื่อง ในด้านการให้ความเพลิดเพลิน ผู้ชมจะได้รับความเพลิดเพลินจากกลอนลำและความเพลิดเพลินจากการแสดงจากกลอนลำ เช่น กลอนลำที่ชมความงามของตัวละคร กลอนลำที่พรรณนาเกี่ยวกับความรัก กลอนลำที่ บรรยายถึงการตัดพ้อต่อว่าแสดงความโกรธ และกลอนลำที่บรรยายถึงการคร่ำครวญ โศกเศร้า จากการแสดงผู้ชมจะได้รับความเพลิดเพลินในด้าน เนื้อเรื่อง แก่นเรื่อง การดำเนินเรื่อง การคลี่คลายปัญหา การปิดเรื่อง และการเจรจาของตัวละคร รวมทั้ง ได้รับความเพลิดเพลินจากการเข้าถึงบทบาทของผู้แสดง จากเสียงเพลง เสียงดนตรี และลีลาการเต้นของหางเครื่อง คุณค่าด้านสังคมวิทยา ลำเรื่องต่อกลอนสะท้อนคุณค่า ด้านสังคมวิทยาในลักษณะดังนี้ สะท้อนค่านิยมเกี่ยวกับความกตัญญู ได้แก่ความกตัญญูที่มีต่อ บิดามารดา และครูอาจารย์ สะท้อนค่านิยมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของคนในสังคม เช่น ค่านิยมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของหญิงสาวที่จะต้องมีการรักษามารยาทดี รักษาชื่อเสียงตัว และรู้จักหน้าที่ของลูกผู้หญิง ค่านิยมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของสามีภรรยาพบว่า ภรรยาจะมี ความอ่อนน้อม เคารพเชื่อฟัง และให้สติดักเตือนสามีได้ ส่วนสามีก็ให้เกียรติภรรยาด้วยการ ห่วงความคิดเห็น ปรึกษาหารือ แนะนำและสั่งสอนภรรยา ค่านิยมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของ คนทั่วไป เช่น ค่านิยมที่ผู้ชายมีภรรยาหลายคน ค่านิยมเกี่ยวกับอาชีพของชาวชนบทอีสาน ที่มีอาชีพทำนา ทำสวน ทำไร่และมีอาชีพหมอลำ ค่านิยมทางวัตถุที่คนทั่วไปนิยมเครื่องประดับ จาพวกทองคำ และเพชร สะท้อนความเชื่อในสังคมของชาวอีสาน เช่น ความเชื่อทาง ศาสนาที่เชื่อเรื่องกรรมเก่า เรื่องการทำบุญทำทาน เรื่องความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ความ เชื่อเรื่องโหราศาสตร์ เช่น เชื่อเรื่อง วัน เวลา เดือน ทิศ ฤกษ์ยาม เมื่อจะมีการ เดินทางและเชื่อการทำนาย ความเชื่อเรื่องเทพเจ้าเทวดา เป็นความเชื่อในอิทธิฤทธิ์

ของเทพเจ้าและเทวดาคือ พระอิศวร พระอินทร์ เทวดา และนางเมขลา ความเชื่อเรื่อง ภูตผี เป็นความเชื่อของชาวอีสานเกี่ยวกับผีป่าและผีนา ความเชื่อเรื่องความฝันแสดงถึง ความเชื่อเรื่องความฝันที่เป็นความฝันบอกเหตุการณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้นว่าเป็นเหตุร้าย เช่น ฝันว่าไฟไหม้บ้าน ฝันว่าดวงดาวพุ่งมาเสียบแทงอก ความเชื่อเรื่องคำสาบานเชื่อว่าเมื่อ สาบานไว้แล้วไม่ทำตามคำสาบานจะถูกลงโทษจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องการเสี่ยงบุญ เสี่ยงกรรม ปรากฏในกรณีเป็นการเสี่ยงเพื่อหาเนื้อคู่ ความเชื่อเรื่องโชคลางเชื่อว่า สัตว์บางชนิดและสภาพดินฟ้าอากาศที่มีลักษณะผิดปกติจะบอกถึงเหตุการณ์เกิดโชคลางได้ ความเชื่อเรื่องการแต่งกายตามสี เป็นความเชื่อในลักษณะการห้ามว่า เมื่อสามีจะออกจาก บ้านไปค้าขายหรือเข้าป่าเพื่อหาอาหาร ห้ามไม่ให้ภรรยาแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีแดง เพราะ เชื่อว่าจะเป็นนางไม้ศัตรูสามี จะทำให้สามีได้รับอันตราย นอกจากนี้การสะท้อนคำสอนที่ สอดแทรกอยู่ในกลอนลำ จะสะท้อนคำสอนเช่น ความอ่อนน้อมต่อผู้อื่น การให้เป็นผู้ใฝ่รู้ การรักษาศักดิ์ศรีของสตรี การสอนให้ตั้งใจทำความดี และการให้รู้จักอภัย ส่วนด้านการ สะท้อนวิถีชีวิตมนุษย์ ในกลอนลำได้สะท้อนวิถีชีวิตของชาวอีสานไว้ เช่น สภาพความเป็นอยู่ และสภาพดินฟ้าอากาศ การบวช การเลือกคู่ครอง การแต่งงาน การจัดงานศพ และ การปกครอง เป็นต้น

การอภิปรายผล

ลำเรื่องต่อกลอนเป็นการลำประเภทหนึ่งที่ยังคงสามารถยืนหยัดอยู่ได้นับจากอดีต จนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะได้มีการพัฒนาองค์ประกอบของการแสดงให้ทันสมัย ทันเหตุการณ์ อยู่เสมอ นับตั้งแต่เรื่องที่มาแสดง ผู้แสดง การแต่งกาย ฉากและเวที การเจรจา ท่วงทำนองลำและลีลาการพ้อง ในด้านเครื่องดนตรีสากล เพลงประกอบการแสดง และ การเดินของหางเครื่องนั้น นับได้ว่าเป็นการเพิ่มองค์ประกอบในการแสดงลำเรื่องต่อกลอน ที่ต้องการเอาใจผู้ชมรุ่นใหม่จนกลายเป็นส่วนสำคัญซึ่งจะขาดเสียไม่ได้ในการแสดงลำเรื่อง ต่อกลอนในปัจจุบันนี้

แต่อย่างไรก็ตามการที่ลำเรื่องต่อกลอนได้รับความนิยมจากชาวอีสานมาโดยตลอด นั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับการเพิ่มองค์ประกอบดังกล่าวแต่เพียงเท่านั้น มีข้อน่าสังเกตว่า ถึงแม้บางครั้ง จะไม่มีการแสดงลำเรื่องต่อกลอนบนเวทีตามสถานที่ต่าง ๆ ชาวอีสานก็ยังคง นิยมชมชอบลำเรื่องต่อกลอนได้ด้วยการฟังจากแถบบันทึกเสียงที่มีจำหน่ายทั่วไป ฟังจาก

รายการหมอลำตามสถานีวิทยุกระจายเสียงในภาคอีสาน นอกจากนี้เมื่อผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ชมการแสดง บางคนกล่าวว่าไม่ชอบไปชมการแสดงลำเรื่องต่อกลอนในช่วงระยะแรกของการแสดง เพราะไม่ชอบลีลาการเต้นของหางเครื่องที่ส่วนมากจะมีท่าเต้นที่ไม่สุภาพ แต่งกายด้วยชุดที่เปิดเผยสัดส่วนมากเกินไปและผู้ชมบางส่วนกล่าวว่า ส่วนมากจะเบิ่ววิทยุรับฟังอยู่บ้านจากรายการประจำที่สำนักงานหมอลำได้จัดทำ จากข้อสังเกตดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า แก่นแท้ของลำเรื่องต่อกลอนที่ทำให้ลำเรื่องต่อกลอนมีคุณค่าจนสามารถครองใจผู้ชมชาวอีสานได้ตลอดมานั้น อยู่ที่ความงาม ความมีสาระในด้านวรรณศิลป์ของกลอนลำ ซึ่งก็หมายถึงศิลปะในการใช้ภาษาในกลอนลำที่จะปรากฏทั้งในด้านสุนทรียภาพหรือความประณีตงดงาม ได้แก่ ความงามของเนื้อเรื่อง ความมีสาระของข้อคิดเห็นหรือแนวคิดที่แทรกแฝงอยู่ในเนื้อเรื่อง และความงามของภาษาซึ่งมีลักษณะเฉพาะของภาษาถิ่นอีสาน กล่าวคือมีสำเนียงที่แปลกหู น่าฟัง และมีสำนวนที่คมคายกินใจ บางครั้งก็เป็นภาษาตลกที่แบบยลชวนคิดชวนขำน่าสนใจยิ่งนัก อันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาชาวบ้านที่สามารถใช้ภาษาในกลอนลำได้อย่างมีศิลปะ จนถึงขั้นที่เรียกว่า "กวีชาวบ้าน" ได้ทีเดียว

ศิลปะการใช้ภาษาในกลอนลำจึงถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของลำเรื่องต่อกลอน ไม่ว่าจะเป็นการแสดงบนเวทีหรือการบันทึกเสียง เพื่อออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียง การใช้ภาษาในกลอนลำนอกจากจะมีน้ำเสียงและลีลาที่ไพเราะ คมขำและแปลกหูดังกล่าไปแล้ว ยังให้ข้อคิด คำแนะนำ อุทาหรณ์ และสารัตถะต่าง ๆ ที่ผู้ชมผู้ฟังสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ และขณะเดียวกันภาษาในกลอนลำก็ยังให้อารมณ์หรือรสจากการเจรจา ผู้ชมการแสดงและผู้ฟังจะมีความรู้สึกที่ร่วมกันในความเป็นอีสาน เพราะสามารถเข้าใจถ้อยคำภาษาเดียวกันได้อย่างแจ่มชัด นอกจากนี้ในกลอนลำของลำเรื่องต่อกลอนยังสามารถใช้เป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์นโยบายของรัฐบาลหรือของท้องถิ่นแก่ผู้ชมผู้ฟังได้ โดยการสอดแทรกจุดประสงค์นั้นลงไปในเนื้อหาหรือตอนเจรจา ผู้ชมผู้ฟังก็จะได้รับข่าวสารข้อมูลของบ้านเมืองในขณะนั้นไปด้วย เช่น เรื่องการไม่ขายสิทธิ์ ขายเสียง เรื่องการไม่กินปลาดิบ เป็นต้น จึงนับได้ว่า การแสดงลำเรื่องต่อกลอนมีประโยชน์ต่อผู้ชมผู้ฟังทั้งทางตรงและทางอ้อม ค่าชมก็ไม่ได้เสียหรือเสียถูก ๆ จึงเหมาะกับชาวอีสานซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างยากจนอยู่แล้ว

อย่างไรก็ดีการแสดงลำเรื่องต่อกลอนคงจะต้องมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบ ไปอีกเพื่อให้ทันกับสังคมที่แปรเปลี่ยนไป เช่นเดียวกับที่ดนตรีสากลและการเต้นของหางเครื่อง

กลายเป็นองค์ประกอบเสริมที่สำคัญของการแสดง ต่อ ๆ ไปอาจเปลี่ยนแปลงเป็นรูปแบบอื่นที่จะมาเร้าใจผู้ชมก่อนเข้าเรื่องก็ได้ และถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอื่นไปบ้าง แต่หัวใจสำคัญของการแสดงเล่าเรื่องต่อกลอนก็ยังคือคุณค่าของศิลปะการใช้ภาษาในกลอนเล่าที่จะยังคงดึงดูดความสนใจจากผู้ฟังผู้ชมได้เสมอตลอดไป

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ในการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยจะต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องกับหัวหน้าคณะ ผู้แสดงและผู้แต่งกลอนเล่าว่า ข้อมูลที่ได้นั้นจัดทำเพื่อการศึกษา มิใช่เพื่อจุดประสงค์อย่างอื่น เพราะหัวหน้าคณะ ผู้แสดง และผู้แต่งกลอนเล่าบางคนไม่เข้าใจ เกรงว่าจะนำไปเพื่อเป็นข้อมูลในการแข่งขันกับคณะของตน
2. ผู้วิจัยจะต้องหาช่วงจังหวะเวลาที่เหมาะสมในการสัมภาษณ์ เพราะผู้ให้สัมภาษณ์บางคนจะมีช่วงเวลาในการแสดงที่ต่อเนื่องกันไป ผู้วิจัยควรสัมภาษณ์เมื่อผู้ให้สัมภาษณ์ว่างจากการแสดงและว่างจากภารกิจต่าง ๆ ขณะเดียวกันผู้วิจัยจะต้องไปสังเกตรายละเอียดต่าง ๆ ก่อนที่จะเริ่มการแสดงและหลังจบการแสดง
3. ผู้วิจัยควรใช้ภาษาถิ่นในการสอบถามและสัมภาษณ์ มีความสุภาพอ่อนน้อม ให้ความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ เท่าที่จะช่วยได้ เพื่อสร้างความคุ้นเคยและเป็นกันเอง
4. ควรใช้คำถามที่สอดคล้องและสัมพันธ์เป็นเรื่องเดียวกันด้วยภาษาพูดง่าย ๆ แบบชาวบ้าน หลีกเลี่ยงคำศัพท์ทางวิชาการ และปล่อยให้ผู้ให้สัมภาษณ์เล่า และบอกกล่าวไปเรื่อย ๆ โดยผู้วิจัยใช้คำพูดเสริมบ้างเพื่อจะได้ข้อมูลที่ละเอียด และต่อเนื่อง ถ้าผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ชอบพูดคุย ผู้วิจัยจะต้องเป็นฝ่ายชักถามและแก้ไขปัญหามีสติ
5. ข้อมูลที่ได้รับในแต่ละด้าน ผู้วิจัยจะต้องสอบถามและสัมภาษณ์หลาย ๆ คน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือ
6. ผู้วิจัยจะต้องมีความอดทนและใจเย็นต่อการนัดหมายเพื่อการสัมภาษณ์ที่อาจมีอุปสรรคคลาดเคลื่อนไป ผู้วิจัยต้องนัดวันเพื่อสัมภาษณ์ใหม่
7. การบันทึกเสียงในการแสดงเล่าเรื่องต่อกลอนจะพบปัญหาคือ เมื่อแถบบันทึกเสียงหมดม้วน ต้องเสียเวลาในการบรรจุแถบบันทึกเสียงม้วนใหม่ ทำให้กลอนเล่าบางตอนขาดหายไป รวมทั้งบางครั้งผู้แสดงยืนห่างไมโครโฟน เสียงที่ออกมาจากแถบบันทึกเสียงจึงไม่ชัดเจนหรือขาดหายไป ผู้วิจัยจึงต้องมีการนำใบไปสอบถามกับผู้แสดงอีกครั้งหนึ่ง

ดังนั้นเพื่อไม่ให้เกิดปัญหานี้ ผู้วิจัยควรใช้เครื่องบันทึกเสียง 2 เครื่อง และควบคุมการบันทึกเสียงอย่างใกล้ชิด

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์ลำเรื่องต่อกลอนที่เป็นการประกวดเพื่อชิงรางวัล ดังนั้นจึงน่าจะมีการวิเคราะห์การแสดงของลำเรื่องต่อกลอนที่แสดงในลักษณะทั่ว ๆ ไป เพื่อเปรียบเทียบว่ามีความเหมือนและความแตกต่างในด้านใด อย่างไร
2. คณะหมอลำลำเรื่องต่อกลอนในภาคอีสานมีจำนวนมาก จึงน่าจะมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบแต่ละคณะในด้านต่าง ๆ
3. ผู้สนใจลำเรื่องต่อกลอนอาจวิเคราะห์องค์ประกอบของการแสดงด้านใดด้านหนึ่งให้ลึกซึ้งได้อีก เช่น หางเครื่อง การใช้ภาษาในบทเจรจาและบทบรรยายในลำเรื่องต่อกลอน เป็นต้น
4. มีการแสดงของหมอลำอีกหลายประเภทที่สามารถนำมาวิเคราะห์ในลักษณะเดียวกันกับงานวิจัยนี้ได้ เช่น ลำกลอน ลำเพลิน เป็นต้น
5. ควรมีการวิจัยผู้ชมการแสดง เพราะผู้ชมเป็นส่วนหนึ่งของการสื่อสาร และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกด้านหนึ่งในการแสดง

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กิ่งแก้ว อัทธการ. "วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น," ข้อฟ้า. 4(14) : 14 - 16 ; เมษายน, 2514.
- กิ่งแก้ว อัทธการ และธนรัชต์ ศิริสวัสดิ์. ภาษาไทย 6 (คตินววิทยาสหรับครุ).
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2528.
- กุหลาบ มลลิกะมาส. คดิขาวบ้าน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2509.
- _____. วรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2518.
- คานล กองแก้ว. "ลันและหมอลำ," วัฒนธรรมไทย. 18(1) : 36 ; มกราคม 2522.
- จารุณี กองพลพรหม. "การศึกษาเพลงส้าหรับเด็กอีสาน," ใน รายงานเอกสารสัมมนาเพลงพื้นบ้านอีสาน. เอกสารหมายเลข 18. มหาสารคาม : วิทยาลัยครูมหาสารคาม, 2524. อัดสำเนา.
- จารุบุตร เรืองสุวรรณ. "วรรณกรรมพื้นบ้านภาคอีสาน," วัฒนธรรมไทย. 16(5) : 3 ; พฤษภาคม, 2520.
- _____. ของค้ออีสาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2520.
- จารุวรรณ จันทรเกษ. แนวความคิดด้านค่านิยมในวรรณกรรมร้อยกรองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. คดิขาวบ้าน (ไทย 351). มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2530.
- _____. คดิขาวบ้านอีสาน. กรุงเทพฯ : อักษรวัฒนา, ม.ป.ป.
- _____. "บทบาทของหมอลำต่อสังคมอีสาน," ใน รายงานเอกสารสัมมนาเพลงพื้นบ้านอีสาน. หน้า 91. มหาสารคาม : วิทยาลัยครูมหาสารคาม, 2524.
- _____. ผูกบทกวีของขาวบ้าน. มหาสารคาม : จิตภักดีการพิมพ์, 2526.
- _____. ภูมิปัญญาแห่งอีสาน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2531.
- _____. รายงานการวิจัยเรื่องบทบาทของหมอลำต่อสังคมอีสานในช่วงกึ่งศตวรรษ. มหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2528.

- เจริญชัย ชนไฟโรจน์. ดนตรีพื้นบ้านอีสาน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม, 2526.
- _____. "หมอลำ," วิทยาลัยวิชาการศึกษา มหาสารคาม. 1 : 8 ; มิถุนายน -
สิงหาคม 2516.
- _____. "ເໝີດພິຊາລ່ອງແລ້ວລາຕ້ຳເຂົ້າໄສ້ກັນ," ใน สมบัติอีสาน. มหาสารคาม :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2523.
- ชน บทจร. "กลอนลำสลับเพลงเมื่อเพลงลูกทุ่งข่มขื่นเพลงพื้นบ้านอีสาน," บานไม่รู้โรย.
2(3) : 69 - 79 ; เมษายน 2529.
- ชลธิรา กลัดอยู่ และคนอื่น ๆ . "การใช้ภาษา," ใน ศาสตร์และศิลป์แห่งอีสาน. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์พิมพ์เศศ, 2515.
- ชวน เพชรแก้ว. การศึกษาวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2520.
- ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ. ศิลปการพ่อนาคอีสาน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2532.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. สาส์นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505.
- เทพเวที, พระ. "วัฒนธรรมกับการพัฒนา," ใน สู่โฉมหน้าใหม่ของวัฒนธรรมกับการพัฒนา.
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ : โรงพิมพ์อัมรินทร์
พรินต์ติ้ง, 2532.
- นพมาศ ศิริกายะ. หนังสือเรียนศิลปกรรม ศ 033 การวิเคราะห์บทละคร. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์คุรุสภา, 2524.
- นันทา ขุนภักดี. การวิเคราะห์ความเชื่อของชาวยุโรปในสวัสดิรักษา. พิมพ์ครั้งที่ 2.
นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530.
- บุญเรือง ถาวรสวัสดิ์. "แคนกับลำ," ใน หมอลำ : เอกสารวันชิงชนะเลิศการประกวด
หมอลำกลอน ครั้งที่ 3. หน้า 41 - 49. ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, 2521.
- บุญเลิศ จันทร. แคนดนตรีพื้นเมืองภาคอีสาน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2531.
- บุปผา ทวีสุข. "คติชาวบ้าน : กระจกก่องสังคม," รามคำแหง. 8(9) : 156 - 166 ;
มนุษยศาสตร์ เล่ม 2, 2525.

ประคอง เจริญจิตรกรรม. วรรณกรรมอีสาน : สังข์ศิลป์ชัย. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

ประเทือง คล้ายสุบรรณ. ร้อยกรองท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : สุทธิสารการพิมพ์, 2528.

ประสาธ หลักศิลา. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า, 2514.

ประสาธ อิศรปริดา และคนอื่น ๆ . ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวอีสาน. มหาสารคาม : จินตทัศน์การพิมพ์, 2518.

ปราณี วงษ์เทศ. พื้นบ้านพื้นเมือง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจ้าพระยา, 2525.

ผะอบ โปษะกฤษณะ. "วรรณศิลป์คืออะไร," ใน วรรณศิลป์ปริทัศน์. กรุงเทพฯ : บรรณกิจเทรดดิ้ง, 2518.

ผะอบ โปษะกฤษณะ และคนอื่น ๆ . วรรณกรรมประกอบการเล่นลิเก. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย กระทรวงศึกษาธิการ, 2523.

เพ็ญแข ประจวบจันทน์ และอ้อมเดือน สดคมณี. ค่านิยมของชาวชนบทไทย : ค่านิยมทางวัตถุ กับค่านิยมทางระเบียบประเพณี. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2529.

มณี พยอมยงค์. "ความเชื่อของคนไทย," ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ ศิลปกรรมและภาษา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2525.

วิมลศรี อูปรมย์. นาฏกรรมและการละครหลักการบริหารและการจัดการแสดง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หนอน, 2524.

วิรัช บุษกุล. "ดนตรีพื้นเมืองอีสาน," ใน เอกสารสัมมนาเพลงพื้นบ้านอีสาน. เอกสารหมายเลข 7. มหาสารคาม : วิทยาลัยครูมหาสารคาม, 2524.

วิสุทธ์ บุษกุล. วิสุทธ์นิพนธ์. กรุงเทพฯ : โอเคียนสโตร์, 2520.

วิภา วิสัณเฑ. "แนวทางในการสืบทอดเพลงพื้นบ้านอีสาน," ใน เอกสารสัมมนาเพลงพื้นบ้านอีสาน. เอกสารหมายเลข 19. มหาสารคาม : วิทยาลัยครูมหาสารคาม, 2524.

วีรวงศ์, สมเด็จพระมหา. พจนานุกรมภาคอีสาน - ภาคกลาง. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2515.

วาสนา ต้นสารี. ลำดับ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์. ปรินุณานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2532.

ศักดิ์ ปั่นแห่งเพชร. คุณค่าเชิงวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน. วิทยานิพนธ์ ค.ม. กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

ศิลปากร, กรม. ตำนานและนิทานพื้นบ้านอีสานพื้นอีสาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา,
2531.

สมพงษ์ บุตรโรจน์. "หมอลำ," ใน งานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ 13 8 วิทยาเขต.
หน้า 33 - 35. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, 2532.

สว่าง เลิศฤทธิ์. "หมอลำการเปลี่ยนแปลงที่น่าจับตามอง," วัฒนธรรมไทย. 23(11) : 38 ;
พฤศจิกายน 2527.

สวัสดิ์ จันทหาร. "ลำทางยาว," ใน หมอลำ : เอกสารวันชิงชนะเลิศการประกวดหมอลำกลอน
ครั้งที่ 3. หน้า 50 - 60. ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, 2521.

สิทธา พินิจกุล และทิพย์สุนทร นาคธน. การอ่านและพิจารณาหนังสือ (ท 021).
กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, 2520.

สิทธา พินิจกุล และคนอื่น ๆ . ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, 2515.

สิทธา พินิจกุล และประทีป วาทิกนิกร. ร้อยกรอง. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
2518.

สุกัญญา สุกฉายา. เพลงบักพากย์ : บทเพลงแห่งภูมิภาคของชาวบ้านไทย. กรุงเทพฯ :
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2525.

สุโขทัยธรรมาธิราช, มหาวิทยาลัย. ภาษาไทย 5 - การอ่าน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมาธิราช, 2527.

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. "เมืองไทยสู่สมัยวัฒนธรรมเฟื่องฟูและสับสน," ใน ที่ระลึกงานส่งเสริมศิลปะ
และวัฒนธรรมไทยครั้งที่ 14. หน้า 8. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สงขลา, 2534.

สุนทร โคมิน และสนธิ สมัศกร. ระบบค่านิยมของไทย : เครื่องมือในการสำรวจวัด.
กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2522.

สุพรรณ ทองคล้าย. ลักษณะร้อยกรองพื้นถิ่นอีสาน. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2524.

สุพัตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2520.

สุนนมาลย์ นิเมเนติพันธ์ การละครไทย กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2532.

สุนนมาลย์ เรื่องเคช. เพลงพื้นเมืองจากตำบลพนมทวน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี.

ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2517.

สุรพล วิรุฬห์รักษ์. ลิเก. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2522.

สุวรรณี อุดมผล. วรรณกรรมการแสดงของไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.

เสงี่ยม บึงไสย. บทบาทของล้ากลอนในด้านการเมือง. ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2533.

อนุกุล คลังบุญครอง. "ดนตรีของภาคอีสาน," ใน มรดกอีสาน. หน้า 70. มหาสารคาม : บริษัทการพิมพ์, 2521.

อนุนานราชธน, พระยา. การศึกษาเรื่องประเพณีไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2505.

อภิศักดิ์ โสมอินทร์. "หมอลำ : ศิลปินชาวนา," สารสื่อเสียงฉบับต้อนรับปีใหม่ 2534 มศว มค. 3 : 65 - 68 ; มกราคม 2534.

อรัญญา พรหมนอก. หมอลำหม่อซึ่งเป็นละครประกอบเพลงพื้นเมืองของภาคอีสาน. ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2513.

อริยานุวัตร เขมจารี, พระ. "คติความเชื่อของชาวอีสาน," ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ ศิลปกรรมและศาสนา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ตัวอย่างกลอนลาเรื่องต่อกลอน

กลอนลำเรื่องต่อกลอน
เรื่อง "ดีจังเห็นเหม็นจังฮู้"
คณะ ฟ้าใหม่สารคาม

บรรยาย : บัดนี้บรรดาแพนผู้คอยถ่า หยับมาสมาฟังเรื่อง มาฟังเสียงโอร้องหมอลำพื้นภาคอีสาน มื้อนี้มาแล้วท่านฟ้าใหม่สารคาม พวกกันรวมทีมมาตั้งสัญญาไว้ มื้อนี้มาเสนอให้ ตามแรงใจผู้เห็นชอบ เสียงประกอบต่อเรื่องคืนเพนเจ้าผู้อยากเห็น จึงได้คัดเลือกพันดาราเด่นมารวมทีม ล้วนแต่ขนพลดังสั่งมารวมเค้า บัดนี้หันมาเข้าฟังกันสาธุราเรื่อง เสียงสืบลอมหรือว่าแท่ศรัทธาเจ้าให้ค่อยฟัง เชิญอันยาท่านม่วน ๆ กับบุญหนาได้เลยผู้ข่า

บุญหนาลำ : บัดนี้ขอประกาศก้องไปทั่วทั้งเมืองอีสาน ขอฝากเสียงผลงานมากล่อมหมู่ผู้ฟังเรื่อง มาตามเสียงกระจายผ่าตามลมมาออกเสริมส่ง ทางบ้านป่าเขาตงหรือสุรินทร์ฝ่ายพื้นที่ทางฝั่งทุ่งกุลารัก พวกพ่อลุงและแม่บ้านน้อยหนุ่มชุมสาว คอยฟังเอาผลงานรสนิทานของเรื่อง มาฟังเสียงนิมร้องกาฬสินธุ์ท่านองเอก การะเวกบ่ล้าฟังแล้วบ่เบื้อหู ตอนนี้อยู่ผมสืบลอกให้ฮู้ประจักษ์แจ่มในตา ผมได้ลาครองสงฆ์เป็นทิดมาเวลานี้ สองสามปีเลยพันดาราครองบ่หมองเก่า ปีนี้นั้นไอ้อาวนาสิ่งยังบ่ได้เลยไลเค้าแน่นเก่าครอง...ละนา

บุญหนาว่า : ทิดหนานามข้อย ยายพลอยนั่นคือแม่ พ่อได้ตายจากแล้ว จังเข้าห่มเหลือง เคียวนี้เป็นทิดแล้วย้อนใจแวน้ำสาว บุปผาเป็นคนงามจ่องตั้งใจอ้าย จังได้โลผี้นผ้าสิกขาละเพศ คิดอยากไปกล่าวไว้เอน้องเฮ็ดเมีย บักคำหอมกะลิกมาพร้อมกัน แต่มือนี่ลิกไปเล่นกับสาวบุพผาก่อนมันก่อนนี้а คันเป็นตาจั่งสิเมื่อบอกอ๊แม่

คำหอมลำ : หมอลำหลายชายแมวย้อม พวกกันปลอมแต่ป้ายเปลี่ยน พวกกันหลอกแต่พื้นองเอาป้ายแข่งแต่กัน ฟ้าใหม่สารคามนี้บ่เป็นจังชั้น พวกกันลั่นเต้โตเสียง จับคารามาเรียงออกกระจายตามคลื่น เอาไต่ยีนให้คงที่ทางเวที่กะโตเก่า ออกจั่งไต่ล้าจังชั้นบ่ปลอมหน้าคือไก่ดี บัดนี้พ่อฟังเอาสามมือนี่บทบาทให้ฮู้ทาหรณ์ บทศากลอนเรียงมาลี้ตั้งโฆษณาบ้อจาระไนตามข้อผมคำหอมได้ลิกใหม่ แนวว่าบวชไปหลายหัวใจมันก่านบ้อง เลยตกลม่องอยู่บ่ไหว ย้อนมันอยู่บ่ได้คือไฟจิมโนชั้น ก็เลยตกลองทาง

ห่างผ้าเหลืองวางไว้ ย้อนหัวใจมันบงสาวบุพผาพาให้ขุ่น เลยสะละกองทูนย้อนว่า
บุญบวชน้อยเพียงนี้จึงปล่อยวาง... ละนะ

คำหอมว่า : แม่ใหญ่เอ๋ย คำหอมเป็นทิดแล้วย้อนสวาทมารกวน จังได้สึกขามาปล่อยสบง
ว่าง ย้อนว่าทางบุพผาน้อง มองไปหลายแห่งงามล้น บิณฑบาตเข้าไฉนนางหากยืม
ลัดหน้าลีเป็นน้ำอยู่บ่ทน จนได้สึกออกแล้วมาเป็นทิดบ่มีผม เป็นน้าอารมณ์รักกลม
ใจคือไผ่ลุ่ม บา... บักทิดบุญหนาจะสึกมาพร้อมกัน มื้อนั้นมันไปไส่ น้อ กูลักไป
เล่นสาวบุพผาก่อนมันก่อนน้า

บุพผาว่า : ฟังเสียงการเวกกองกระจายส่งลมไป เป็นจังได้แพน ๆ อ้าวอีสานได้ฟังร้อง
ปีสามสามกับปีพันหลังแต่ครั้งเก่า ปีผ่านมาแล้วนั้นกับปีนี้หากต่างกัน ปีนี้ทุก
หมู่บ้านคงลีต่างสงสัย ปีนี้หันตามรสนิยมหมอลำเรื่อง บางคนเคื่องหูว่าเสียง
ลำน้คือเก่า อย่าสงสัยเตือหมู่เจ้าปีนี้จะดังเดิม แต่มาริเริ่มนิทานใหม่มาปรากฏ
หากแต่เสียงดังมาต่างเพียงแต่กลอนร้อง บัดนี้มาฟังหมองสาวบุพผาผู้เล่าเปลี่ย
ยังบ่มีชายเกี่ยวหัวใจยังเปลวว่างทางซู้สองบ่เห็น คิดต่ออ้ายเจ้ากะคือจังบ่เป็นตา
หม่อมบุญหนาอยู่ทางวัดบ่าวว่าสึกมาแล้ว บุพผานางจังได้แห้วกระวนวายไฉนช่า
หากว่าทิดบุญหนาเป็นได้สึกออกแล้ว อยากเห็นหน้าแม่นเห็นเต้ละนอชาย ละนะ

บุพผาว่า : สาวบุพผาอยู่ในเรื่อง เอือนชานตั้งอยู่หม่อ ทางคุ่มวัดเพิ่นเอิ่นนามคุ่มอยู่
หม่อบาย ทางหัวใจมันว่างจนเหลียวแนมแต่อ้ายหม่อม บุญหนาที่รูปโก้ทั้งรวล้า
กะผ่องกัน ฟังเสียงคนหมู่บ้านว่าอ้ายทิดสึกขา บุพผาเอ๋ยคิดอยากเห็นเต้นอ
ข้างบ่มาทางพี่แทนอ โอ้นั้นได้ มาอีหลี อ้ายหม่อม โอ๊ะอ้ายทิด ขึ้นมาเทิงเอือนพี่
เตืออ้าย

บุญหนา : บุพผาเอ๋ย พี่หากนอมนไถ่ลุ่ม ไผ่สุมอกลิแตกหม่น หรือบุญบวชชายนั้นมา
ฮอดนี้บ่มีข้าต่อไป บุญหนาพี่นี้จังอยู่บ่ได้ลีไถ่ทางสังฆาสงฆ์ พี่จังไส่เตือตกลงฝ่าย
สงฆ์ให้มันอ้าง จังได้ไส่มาสร้างทางกะโยมบ่เอื้ออ่าว ย้อนว่าทางฝ่ายเจ้าไปสิง
เข้าหว่างมโน บุญหนาพี่จังได้คิดอ่าวโอ้หมายใจต่อแต่นางสาว ว่าจังได้สาวบุพผา
บาคทำสึกออกมาแล้ว พอมิแว่นบ่ขอหล่าบาคสึกมาลองถามเบ็ง หรือทางบุญป่าเถิง
บ่ขอทางฝ่ายอ้ายหรือพอได้แต่แผ่นัน บุพผาเอ๋ยหรือว่าทางเจ้านั้นบ่ได้อ่าน พอ
เตียง ๆ หรือลี้กกะแตกาย แต่พี่ชายบ่ทางพี่ หรือว่านางมีแล้วคนจงใจไว้
แล้วฮ่า หรือแม่นทางบุญหนาสึกมาถ่าเกือผันบ้ำแต่ผู้เดียว ละนะ

- บุพผาเว้า : บุพผาเอ๋ยเป็นทิดมากะย่อนเจ้าไปน้ำพวงหมากหัวใจ จังได้โล่งสาผ่าย
สงฆ์อ้อฮ้อง หวังลีมาครองสร้างไสทางคอมกระดุกต่อ คั้นเจ้าบ่ว่าได้ย่านทาง
อ้ายป่วงกะเซิมนั่นเหล่ว เว้าก่อนนำบุพผา
- บุพผาล่า : อ้ายทิดบุพผาเอ๋ย ย่านคือนกเค้าฮ้องล่ออ้อยอยากกินหนู ย่านคือบในฮู้ตั้น
เสียงคะนองฟ้า ย่านคือลมตีฟ้าใบกาล่อกระต่าย นางย่านคือแม่ไก่ตัวลูกมัน
เล่น ๆ เห็นมาแล้วดอกพี่เอ๋ย ย่านแต่พื้นนั้นละมาเว้าเอ๋ย ดิกะเลยให้นางผัน
ย่านแต่เป็นคือลมเป่าดินยามแล้ง เจ้าผู้ไบตองแห้งบิลวลมบ่มีว่าง ย่านบ่คือ
จังคั้งมันค้ำขื่อสะยัว พี่บุพผาย่านคือไม้กายฮู้จักลีเคื่องทางใต้ จักลีลงทางดิน
หรือว่าเงยทางฟ้า เว้าพื้นบุพผาล่าได้ผันมาแต่บางกิม เดียวนี้บ่ทันลืมนั้นหากซิม
อยู่จิงน้ำฟ้าห้วยแม่น้ำฮ่อมเขาละเด้ นอ ละน่า
- บุพผาเว้า : ย่านหลายเค้ ย่านบ่เป็นจิงเว้าว่าจาอ้ายกล่าว หรือแม่นหมายวน้ำให้ปลาเต็น
ขึ้นใส่เฮือ หรือแม่นติแกลงส่มให้ทางเกลือเต็นใส่หรือไค่น้อ หรือแม่นติคะลาดลัม
เดือนห้าก่อนฝนหรือไค้เหล่ว อ้ายทิดเว้าเล่นหรือเว้าฮู้หลิน้อ
- คำหอมล่า : หมอคำหอมว่าแม่นมาก่อนฟ้า ผัดหล่าเพิ่นห้วยปีโต ได้มายืนฟังฟังตะลั่งเฮือน
เคี่ยมฮู้ บ่แม่นตากูถั่วเพิ่นจริงแจ่งกระจ่าง ทิดบุพผามันนั่งอยู่เพิงเฮือนก่อนแล้ว
ฟังเสียงเว้ากล่อมกัน หมอคำหอมเลยได้มาอุดอั้นมันตันอยู่แต่ในอก คิอดยากกลับ
ไปนอนผัดตั้งโตบ่มีแถม ตาเลยแนมทางกัดแบ่พันตาสีหักลอน บักบุพผามาก่อน
หมอคำหอมได้แต่เก้อมายืนเช่อยู่กะไค คำหอมเอ๋ยก็เลยอดบ่ได้สลองเสียงซาตา
ก็เลยตัดใจสาขึ้นนั่งเพิงเฮือนเว้า ทางหัวใจมันท่าวเสียเชิงจิงพาดท่า ก็เลยใส่
วาจาบักบุพผามันนั่งยืม บาดคารวได้แม่นท่ามัน ละเด้ นอ ละน่า
- คำหอมเว้า : เอ๋ย บุพผา ไค้คือเฮ็ดจิงซี้บ่คิดเบิ่งใจเฮา ลาลึกขาลอสงฆ์กะเพราะบุพผา
น้อง เฮาได้จ้องแล้วเด้นี้ แต่บางโดนไค้ฮู้บ เฮาหากคิดต่อตั้งประสงค်น้องผู้
เดียวเด้ ไค้คือเหยียบคือย่ำใจเฮาแท้ทิด บวชนากันลิกนากัน ไค้มาเฮ็ดจิงซี้
- บุพผาเว้า : ฮ่วย ๆ คำหอม หมอไค้มาเว้าจิงซี้ บ่สมอยู่นักแท้ สาวบุพผาบ่ทันเป็นเมีย
ไผ่ดอกหมู่เอ๋ย อย่าหวงก้าง บุพผานางยังคือดอกไม้กางกอบทันบั้น บ่ทันเป็น
ท่อนบ้อง มาลีเว้ากล่าวหวงแท้ คำหอมบุพผาบ่ทันเป็นเมียไค้เด้ เฮามาเว้า
มาจากะสิผิคืออยู่บ้อ ไค้เคียดว่าไค้มาลุนเฮาดี ไค้มาลุนไค้กะเว้าละแม่ เอาบ่
เอาอยู่กับใจเพิ่นดอกหมอ

คำหอมลา : นี่ละบุญหนาเอ๋ย คันโตว่าจั้งขึ้น เขาสองฝ่ายต้องลงกัน แล้วแต่ดวงไฟ
มันลงแบ่งกันเบิ่งเคื้อเพื่อน แนวทางใจมันเป็นเสี้ยนสองทางเขาต้องลงเสี้ยน
สาวบุพผาทำไ้ให้นางเว้าแบ่งใจ ว่าจั้งได้บุพผา ส่วนว่าทางฝ่ายอ้ายคำหอมที่
กะหมายปอง อ้ายได้มองมาโดนสิโค่นใจพังร้าว มาหลายคราวแต่ฝันเพื่อ
ละเมอหาบ่เว้นว่าง อ้ายประสงค์ต่อนางเปรียบคือข้างมักอ้อย บ่เคยพริ้วต่าง
คำ ใจของพิน่หากคือแม่น้ำไหลล่งบ่คืนกลับ อุบไยความฮักอ้ายต่อนางบ่ถอย
ก้าว อ้ายหากหวังมาเข้าตามคอมบ่ได้ขึ้น เว้าพื้นสาวอื่น ๆ มันมีหลายบ่แพ้แต่
ทางอ้ายแม่นบ่ผัน ละน่า

คำหอมเว้า : บุพผาเอ๋ยลองตัดใจเบิ่งคูน้อง ชายมีสองผู้หญิงหนึ่ง ต่างคนต่างอยากได้
ทางอ้ายกะบ่ยอม บาดนี้ให้เจ้านั่งลองเลือกดูที ว่าสิมีจริงใจต่อไผ่ให้ลองเว้า
คินางเอาไต่อ้ายทางสบายบ่ต้องทวง บ่ให้เจ้าหย่างข้าทางอ้ายสิเกียเอาดอก

บุญหนาลา : คำหอมเอ๋ยแนวปลาชีวลอยน้ำเห็นครุยหลังอยู่ค้ำคาว มาคือคุยก่ลาวเว้า
แท่นอเจ้าดอกฮ่ามึง ขาดิว่าคำเคื้อกันบั้งบ่เคยถ่านคือแต่น ไต่ล่างหาญคุยไว
อวดเก่งโตแท่นนี้ ละคีบคำหอมเอ๋ยทางกุส๋องฮอดแก่น มาล่างเว้าแปน ๆ
พอบานเข้าบ่ฮู้แท่นบักทำเอ๋ย หละเหลียวเบิ่งแน่ สาวบุพผาพื้นหากฮ่มอยู่
เปี้ย ๆ บัดโตว่าลือองเอา เหลียวเบิ่งเงาแน่นเคื้อทิด อย่าอวดดีหลายเคื้อท่าน
เว้าพื้นการทางหน้าทางบุญหนาบ่ทำก่อน แล้วแต่ทางบั้นบ่อนวาสนาเคื้อดอกอ้าย
ไ้ชายนี่แม่นบ่คุย ละน่า

บุญหนาเว้า : บุพผาเอ๋ย เว้าพื้นทางอ้ายนี้ บ่ว่าเกียดอกคือเขา คันแม่นบุญหนาชายสิพา
หม่นบู้หาหมองฮ้าง สิพาถางเฮ็ดสร้างหวังได้ช่วยกันดอก คันแม่นอ้ายได้เจ้ากะบ่
เกียคือคำหอมดอก สิพาหย่างเอาดอก

คำหอมลา : บุญหนาเอ๋ย ไตมันคนปัญญาค้อยเหม็ดภูมิท้าแบ่ง แนวคนหัวคิดสั้นบุพผานั้น
น้องบ่เอา คำหอมเอ๋ยฟังเบิ่งบักทิดว่าเฮาอยากเฮียหัวเราะเยาะ สิพาเมียพา
บุกด่างพงด้าว เฮาบ่เอาดอกแนวนั้นมันบ่ดีดอกเคื้อหมู่ คันคำหอมได้บุพผาเป็นคู่
สิให้อยู่ไ้ ๆ สมทางอ้ายได้ฮักหอม สิ่งไค้ ๆ อ้ายสิพาให้พร้อมสาวองค์แต่งทรง
กาย นาฬิกาหรือเพชรใส่ทองคำไ้ ใ้หานางไขว่อยู่ในห้องทางครัวเฮือนอ้ายสิแต่ง
สนใจฮักแสง ๆ อ้ายสิตักคอกน้าอ้ายสิเฮ็ดเอง คำหอมพิน่สับย่าน จังทุนสิแต่ง

เป็นเส้น คันทางแบนเมื่อรับพิทิตหอมสียอมน้อง แม่นว่ายามสินอนห้องค้ำหอมสิ
ไหวก่อน พิลีเป็นนอผู้ป้อนกินเข้าบ่ให้บ้าย ละน้า

ค้ำหอมเว้า : บุพผาเอ้ย อย่าสิเอาเคื่อน้อง บุพผาน้ำนพายาก เจ้าบ่ล้าบากแท้คัน
เอาบ่อยเฮ็ดผัว เจ้าสิบ่ได้กั้วหมองหม่นเมื่อตื่น หอมสิอาสาขับเฮ็ดเองคันได้ ไป
เล่นหันเล่นนี้อ้ายกะสิเกี่ยเอาดอก ยามสินอนอ้ายไหว้ทุกมือเลยกินข้าวอ้ายกะสิ
ป้อนนะ นะ

บุพผาล้า : ตกหว่างทางหลายเส้นมาจนใจบาดสิหย่าง ตกหว่างไม้ก่ายป่องทางน้องสิ
แบ่งใจ แนวความดีชั่วอ้ายพากมองล้าบ่ทันเห็น จักสิเป็นทางใดฝ่ายสิคืบพันอู้
หังค้ำสองซิงสู้บุพผาคูบ่ทันออก ชายมีสองฝ่ายกั้ทางน้องผู้เดียว พังเสียงเพิ่น
เว้าเกี่ยวกะศีลื่นแล้วค้ำหอม แต่บัดเอาจริง ๆ สิล้าได้เด้เจ้า พิค้ำหอมเพิ่นว่า
ยามกินข้าวทางชายสิป้อนหม่าม พิบุพผานาสีพากบ่กันไรถางไม้เฮ็ดนา คุณแม่เอ้ย
ได้ฟังเสียงเพิ่นทำเว้าแบ่งกะศีลหลาย จักสิเอาทางใดดอกแม่เอ้ยทางน้อง แนว
ว่าสองเวยบองทัวใจบ่กล้าแบ่ง ได้แต่ยืนหูแดงพังข้างพุนข้างพืดหันกล้าแม่นว่าเอา
ละเคื่อนอ ละน้า

บุพผาเว้า : พิติตทั้งสองอ้าย บุพผานางบ่กล้าเว้ายังเป็นเค็ง เพียงแต่เคียง ๆ พังซังใจ
บ่ทันได้ ชายคนใดสิคืบแท่นแนวทางใดบ่ทันถัก อ้ายบุพผาเว้าไปอื่อก่อนนำทางเจ้าสิ
แบ่งเขาบ่ได้อ

บุพผาล้า : บุพผาเอ้ย ทางตัวพิติตากบ่มีแนวทำคุดสามหวาดอกอวดหมู่ มีแต่ใจหุดหู้ย่าน
ท่ากายภาคหน้าไปพุนส่องบ่เห็น ทางใดพิติตเลียบกล้าหน่วงเน้นเห็นแนดอกทางไป
บ่ทันหมายอนาคตส่องบ่เห็นดอกทางแจ้ง ละคันแสงสีส่วยบุพผานางคาดเป็นคู้
อ้ายสิพาไปอยู่ปลูกกะตูปน้อย ๆ ทานแล้วสิเฮ็ดสวน จะให้บุพผานี้เป็นคนเล่นช้วน
เข้าค่าธรรมดา ให้เจ้าหาไฟแต่งกินคอยอ้าย ทางใดพิติตสิไปหาทุ่งหาชิวตาม
ห้วยอ่อง บ่หวังเงินหรือทองหากินเองปลูกสร้างให้นางเจ้าได้ช้อยกัน ละน้า

บุพผาเว้า : นี่แล้วความคิดอ้ายบ่คุดดอกเกินโต หวังแต่เพียงพอกินอ้อมปีกะดีแล้ว อยู่คือ
แนวไทยบ้านตามประสาบ่กล้าอวด ย่านนั้นทุกขียากไ้ทางหน้าให้ช้อยกันดอก
คันอ้ายได้เจ้าอ้ายกะสิพาเจ้าไปอยู่เถียงพัวนา หากินปลากินกุ้งเฮ็ดไ้แล้วกะ
เฮ็ดนาช้อยกัน เฮ็ดผู้เดียวบ่ไหวเล็ก ย่านบ่แล้ววะบ่ไหวเค้ออ้ายว่า

คำทอมลา : บุพผาเอ๋ย พังเบ้งดูบุพผาว่ามันไกลกันแท้ละท่า มันลีลาบุพผาไปทานาให้
เก่าเป็นด้ายดั่งดั่งกะปอม บุพผาเอ๋ยทางใต้ฟ้ากมันตงแต่งพร้อมทุกอย่างบริบูรณ์
ลีลาคนสวยอยู่สบายคือนายเจ้า บุพผานางสิบมีความเศร้า ยามวันเสาร์
มือปีใหม่อ้ายลีฟาน้อง ไปหาเที่ยวกรุงเทพแล้วไปหาเล่นต่างแดน ไปเตือนนางไปเบ้ง
เขตต่างแคว้นอินเดียแนลิ่งคโปร์ พานางไปเดินโชว์แถบอเมริกาใต้ พานางไปหา
เล่นทะเลจีนนี้เฮือใหญ่ ขึ้นเครื่องบินกลับไทยอยู่สบายคอกน้องเป็นนางห้องให้พี่ชม
ละนา

คำทอมว่า : พันเหล่วหละ บุพผาเอ๋ยเป็นเมียหอมบ่เกรงไ้มีเงินหลาย ไปหาเที่ยว
ต่างประเทศกะบ่ย่านลีฟาเจ้าขึ้นเครื่องบิน กินขนมต่างข้าวเวลาไปเมืองฝรั่ง
เจ้าลีเฮ็ดอ้ายบ่ขาดคอกน้อง ขอร้องตั้งแต่ดาว คาวนะอ้ายยื้อบ่ถึง
อย่าเอาเถาะเนาะ ลีไปหมบกระดุกหยั่งอยู่หน้าผาแดงเถียงไฮ้เถียงนาล้าสมัย
แล้ว หัวคิดบ่พัฒนาเลย

บุพผาลา : พัง ๆ ไปคือกายห้องไปกันหลายแท้นอท่า เสี่ยงอ้ายคำทอมว่าไปทางต่าง
ประเทศนางเลยย่านคอกเครื่องบิน ย่านทางมันพลิกปั่นตกลงแก่งทะเลหลวง
ย่านนางเป็นเห็นขบาตหนังหลายย่านวินล้า ย่านโค่นไปทางหน้าลีงพุงบ่ได้หย่าง
ขาดได้เป็นขุนนางย่านแต่เป็นบาปอ้ายให้หัวไหวอยู่สู้คืน ย่านไปเมาลูกคลื่นขาดไป
เที่ยวทะเลจีน ย่านนางไปเป็นวินอยู่กลางทะเลกว้าง จับมาตรงดีถ้วนเห็น
สมควรแล้วใจแบ่ง นางลีไปلاغแคงเอาผู้พาเฮ็ดสร้างคือทางอ้ายทิดหนา อ้าย
คำทอมอย่าเสียใจเด้อพี่คำ บาดนางว่าเอาคนทุกข์ บ่หาญเป็นสุขย่านหล่อลอย
บ่พ้อมมือ เห็นทรงคือกะทางพิธีธรรมดาบ่กายเห็น พี่คำทอมให้ค้อยไปสาเก็น
บาดนางเป็นนมแม่ฮ้างจิงมาว่าแม่นเทือสอง ละนา

บุพผาว่า : อ้ายคำทอมเอ๋ย ย่านเปลื้องทุนเงินเจ้า เป็นคุณนายย่านเป็นหล่อ
น้องบ่เคยจิงขึ้นเกรงย่านบ่ทอนสม วาสนาน้องมันเพียงแต่ชาวดิน บ่หาญเป็น
เป็นหงส์ ย่านหมูกาแซท้วงคอกอ้าย น้องลีเอาคนพาเฮ็ดพาสร้างฟัดคอก
น้องบ่กล้าไปเล่นไปเที่ยวคอก ย่านอ้วนลงพุงวะบุพผาเป็นแม่ฮ้างจิงมาว่าใหม่เด้อ

คำทอมลา : คาแต่ไปลมแล้งไปลายแคงบ่ฮู้เมื่อ สาวบุพผานางเขี่ย่านลงพุงนั่งไก้
พังคำไม้พื้ทิดหอม บุพผานางเลยบ่เห็นชอบพร้อมบ่อยากอยู่เป็นสุข น้องอยากเป็น
คนทุกข์ช่วมหัวผู้คนไฮ้ คับบ่หมายคำทอมบ่ชอบเป็นหยั่งคอกพี่ บ่ได้อ้วมคนดีผู้สวย ๆ

จิ้งเจ้าสิกินเข้าดอกบ้ายปลา บ่ได้เมียคือเธอกะบ่ตายดอกหน้า หากเจ้าว่าบ่พอใจ
มันบ่เป็นคือไซ้ใส่ปลายามแล้ง คำหอมพื้สินอนกายแห้งไปหาเอาแม่จ้างฮ่วม
เอาแม่เล่ากะได้เอาเงินจ้างแต่ละคืน ละน่า

คำหอมเว้า : ฮ่วยบุพผา คั่นเจ้าบ่มีกโกสิใส่ฝ่ายทางทุกข์ คั่นบ่หมายคำหอมว่าให้รอดตอนฮ้าง
บ่เป็นหยั่งหอมคอยได้คอยไปขาดเขาบ่ล่อย สิหาซื้อแม่จ้างมาซามไว้ดอกกะเธอ
บุพผาเฮาแพ้ไคแล้วเฮาเมื่อก่อนเด้อ

บุพผาเล่า : ไป ๆ เด้ออย่ามาทำ เดี่ยวบุพผาเอาตีนเบ๊ย ชุมฮักลูกฮักเมียบ่ให้เดิน
หย่างเล่น เดี่ยวมันด้อยหล่อยตาย บุพผาเอี้ยคั่นว่าเอาพี่ได้อ้ายสิบ่ให้คอยโดน
อ้ายสิกลับคืนไปบอกแม่มาขอน้อง พี่รับรองว่ามาแท้นขอสาบานได้ทุกอย่าง สารูเด้อ
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั่วหล้าให้มาฮู้ทั่วกัน บุพผาพื้ขอพยานต่อเจ้าทั้งแผ่นดิน ให้นำเป็นสักขี
ใส่ลงคำฮ้าย หากบุพผากายล้ำคำสาบานให้โทษต่อ คินนี้สารูไว้คั่นทางอ้ายได้
ผ่าผืน บุพผาเอี้ยคั่นนี้หน้าหมอกจันดาวข้างอ่วยลงลับ อ้ายสิเผยความฮักอย่าว่า
ชายเป็นบ้า ว่าแล้วจับแขนหล่าบุพผามาแล้วเทียบไหล่ บุพผาพื้สิบ่เอาผู้ใด
ตัดใจเพียงแต่เจ้าเอามือชวนเม่นไหล่นาง ละนา

บุพผาเว้า : บุพผาเอี้ยเจ้าบ่หวงแห่นห้ามคือคำจาว่ามกพี่ คินนี้เด็กชักใช้ทางอ้ายกะเมื่อยพอ
ให้ทางรอดคอยถ้าวันวิวให้โลดเด้อแน่ อ้ายสิไปบอกแม่มาขอนางมืออื่น เข้าคินนี้อ้าย
สั่งลาก่อนเด้อ บุพผาสสิเมื่อบอกแม่มาขอมาแต่งเอาดอกเด้อ บุพผาเอี้ยอ้าย
เมื่อก่อนเด้อหล่า

บุพผาเล่า : บุพผานางได้แต่เหลียวหน้าอ้าย ชายบุพผาบาดเด็กคั่น ส่องตาไปกลางคินเห็น
แต่พอมุบม่าย ทางใจเต็นกะดั้นแค ย้านหลายเดี่ย่านอ้ายเว้าบ่แน่ล่อให้อยู่คอยตาย
ย้านอ้ายไปซาแซได้แค่สาบานน้อง ยืนเหลียวมองแต่น่าสนใจนางวนย้านตายเปล่า
พื้บุพผาบอกว่ามืออื่นเข้าสิหาเผาแก้มา คินนี้หมอกกองฟ้าอ้ายบอกว่าบ่รอโดน
น้องเลยหักใจทนมมืออื่นเด้อบ่นานแล้ว เลยตกลงสาแหล่คำสาบานอ้ายกะกล่าว
มืออื่นบุพผาสาวสิได้นั่งเท่อเล่อคอยถ่าแต่ส่องทาง...ละน่า

บุพผาเว้า : สาวบุพผาตกลงเอื้อทางใจได้มอบพื้ สาบานทางกล่าวเว้าทางอ้ายรับสู่แนว
ตกลงกันได้แล้วมืออื่นสิมาหา บุพผานางสิไปคอยถ่ารับขันของอ้ายก่อนนา บุพผา
สิไปคอยอ้าย ทิดบุพผามาขอก่อน

- บรรยาย : พอแต่สองทางได้ตกลงใจกันทุกอย่าง บุพพานางได้มอบให้ใจตั้งต่อสู้แนว
ทางบุพพากะบ่ว่าแล้วคำเปลี่ยนก็มีแปลง ลงสาบานจากคำเทพดากะยอมฮู้
มาลองดูทางพี่ทองลาผู้เลี้ยงแม่ เค้ายายพลอยเห็นสีเลือกลูกไก่มาเลี้ยงแม่
ย่าพลอย มันเลืหวานจั่งอ้อยลิ้มขึ้นหรือแนวไค้ มาฟังไปบทตอนบ่อนิทานในคืนนี้
ม่วน ๆ กับทองลาได้เลยผู้ข้า
- ทองลาล้า : บัดนี้มาตามคลื่นลมกระจายก้องยาว คารวะอาวาทพ้อศรัทธาพี่น้องผู้คอยถ้ำต่อ
นิทาน มื้อนี้เคื้อครับท่ามาพร้อมพวมนคณะ มื้อนี้เอาผลงานมาพ่อนคลายความ
กลุ้ม ขอให้ชุมแพนข้าสไมสรสขั่ว แพนอีสานแก้วเว้งอย่าหมองเศร้าหล้าศรี
มาแล้วครับมื้อนี้มาตามเรื่องธรรมดา ผมคือหมอทองลาเป็นข่าวมาพ้อแล้ว เคียวนี้
แนวไวกล้าคนอาสาเลี้ยงแม่ ย้อนพ้อตายจากแล้วจันทนได้ฝ่ายผม การเป็นอยู่กะบ่
ได้อวยลั้มอดมสู่แนวอัน ทองลาคันหาสวนอยู่หยั่งปีบมีว่าง พี่บุญหนาไปครองสร้าง
เป็นแนวสงฆ์อันล้ำค่า เคียวนี้เสียงคนข้าสึกมาแล้วผู้ย้ายบ่ทัน ได้แม่นผ่านมาละนำ
- ทองลาเว้า : ผมคือทองลาอ้ายในนิทานตามจาก หากเป็นคนต้องสู้ทานาเลี้ยงอ้อมแม่พลอย
บุญหนาพี่เห็นหากไปบวชพันทางวัดได้หลายปี เคียวนี้คนเขาจ่าว่าสึกมาแล้ว เอื้อ
คันว่าอ้ายทิดบุญหนาสึกมาแล้ว เห็นคือบ่มาบ้านมาเอื้อนเมื่อนี้ไปไว้กับแม่ก่อนนา
- ยายพลอยล้า : บัดนี้เคื้ออาแม่ เอียงมาไสตะเจ้ามาฟังเอานิทานกลั่น มีแต่กลอนคมจันทบท
นิทานบ่หล้ามาคินนี้ใหม่เสมอ เคียวนี้แม่จอนคนว่าซุบเปอร์ในบทกาศพัยทานองดี
จัดเป็นกลอนเมธีได้เรื่องดีฟังแจ่ง บัดนี้จาแกลงบันโตของจันเป็นยายแก่ ลูกชาย
สองใหญ่แล้ว เคียวนี้บ่าวคะนอง การเป็นอยู่กะคือพวกพี่น้องทำไ้หาสวน หากแต่
พอสสมควรพ้ออยู่ดีพ้อมมี เว้าพื้นหวานหรือลั้มคำสอพลอยบ่เคยว่า อยู่ไปตาม
ประสาธาษฎรต่ำต้อยพ้อมันมมแต่ละปี ละนา
- ยายพลอยเว้า : ข้านี้หล่นนามว่าแม่ยายพลอย มีลูกสองคนพ้อมันหากตายแล้ว แต่ว่าสมบัติสร้าง
ยังหลายพ้อได้เพ็ง สองชายเป็นข่าวแล้ว ไต๋ข่อยแห่งสบาย แต่หนักใจบ่ทัน
แล้วนาบุญหนาลูกผู้ใหญ่ ไปดำรงสืบสร้างครองเค้าศาสนา เคียวนี้สึกมาแล้ว
เสียงคนเว้าว่า บ่เห็นมาเยี่ยมข่อยจักไปเล่นท่องไส ทองลาเอี้ย แม่คิดว้าบนี้
ทิดบุญหนาคันสึกมาแล้ว แม่คิดว่าอยากให้อาแม่ย ปีหน้าไค้จั่งเอาเคื้อบนี้ให้
อ้ายเอาก่อน อีหนุพานคุ่มน้อยพุน แม่คิดว่าสิเหมาะสมกับบักทิดบุญหนาอยู่ มันคือ
นานมาแท้สลองเว้ามันเบ้ง

ยายพลอยล่า : นี่ละบุญหนาเอ๋ย พังแม่เว้าเรื่องแจ้ง บาดลึกใหม่ให้พังสา เจ้าหากเห็น กลายมาแล้วสู้อันครองเค้า ศาสนากะไปเข้าเรียนเอาจนหัวบ่อง เว้าพื้นตามทาง ครองประเพณีทุกด้านคงเรียนรู้อัน ลูกแม่ยังแต่สิ่งหนึ่งนั้นบ่ทันผ่านทันกลาย แนวเขาเป็นคนชายต้องรับอาสาแท้ แม่หากเห็นดีพร้อมให้เอาสาเมียช่วม อยู่ไปโดนมันลืหล่าหาเอาไ้มาช่อยสา คันลืออยู่ล้า ๆ บาดวัยแก่ลิดกเขา เอาเมีย สาเคื้อทิดแม่เคิดมาแต่ไคนแล้ว แนวเป็นชายอย่าตายมีมีเมียแฝงจิงลิแม่น เว้ากัน อย่างแบน ๆ ย่าอยากได้ลูกไ้มาไว้ถ่าช่อยแสง ละนา

ยายพลอยเว้า : นี่ละลูกเอ๋ย บวชกะบวชมาแล้วู้ทุกอย่างสมเป็นชาย บาดลึกขาลาครอง แล้วแม่ขอให้พังเว้า เอาสาเมียมาช่อนอย่านอนเคียวมันตายเปล่า ทิดบุญหนาเอ๋ย หาเอาสาอย่าคิดจ้อไปหน้าแห่งยาวได้ ผู้สาวผู้เจ้ามกนั้นและผู้เจ้าสิเอาผู้ไ้ แม่กะบ่ทันบอกชื้อดอกแม่สิไปเอง ผู้ทิดว่ามกเขานั่นหละ แม่สิไปเว้าไปบอกระดา ตกลงเอาบ่ละทิด เอาโลคนอ

บุญหนาล่า : เป็นสะลิมสะลือชื้อหลายแล้วเคื้ออ้ายทิดใหม่ จักลิแม่นผู้ไ้ละน้อแม่สิเว้า ทางเจ้าช่างบ่เผย ขาหัวใจพออยากลอกเกีย ๆ ถามเบ็งให้มันจิงหญิงคนเป็นเมีย ทิดแม่นไ้่นอกันแน่ สมคือเนทางไว้สาวบุพผาอ้ายบ่ขึ้น หากทางแม่เพิ่นสิมาพลิก ปั้นไปทางหน้าย่านพื้นพัง ผมบุญหนาเลยมาคิดอั้งมั้งเอ้าอั้งในดวงจิต ทรมาณชีวิต บาดแม่จากาที่นี่ ไ้แต่เหลียวตามหลี่สงสัยทางอยู่อ้าหล่า แม่บ่เผยพอศาสาวผู้เป็น ลูกไ้ผู้ไ้แต่แม่ช่างยัง ละนา

บุญหนาเว้า : จิงไ้นอเว้าพื้นเมียทิดนี้แห่งอยากได้ บาดพังแม่คือสงสัยเป็นบุพผาจิงไ้ค่า ดองแพงจ้อย เสียแม่ออยกะคือแล้วคือใจบักทิดอยู่ แม่ผู้ไ้ยังบู้เพิ่นเอาไว้ เอ็ดหยัง แม่เอ๋ยเอาอยู่ดอกเมียนั้น ผู้ข้อยมกมันแม่นไ้ได้ มันสิแม่นผู้คิดไว้บ่ละแม่

ยายพลอยเว้า : แม่ผู้ไ้หากสิู้คั้นเว้าก่อนอยากอายคน ฮอดมือตกลงกันจิงค้อยจาศาเว้า แม่ต้องเอาผู้สมแท้เป็นคนดีคือทิดว่า ผู้ทิดมกนั้นหละแท้แนไว้แล้วตั้งแต่เหิง ทิดเอ๋ย ลูกไ้แม่มันต้องเป็นผู้ลูกแม่มกนั้นละ ผู้ไ้กะสิู้ดอกไ้มันตกลงกันสาก่อน เคียวนี้ ทิดตกลงเอาแล้ว เอ้อ แม่สิไปมือนีละไปเว้าเขามือแสงกะฮู้ดอก แม่ไปในบ้าน หาพิน้องก่อนเคื้อ หาเฝ้าหาแก่พร้อมแม่ไปก่อนเคื้อ

บุญหนาล่า : ทั้งผ่องใจอื้อคือนอกกระสันย่านบ่แม่น ทั้งผ่องคิดแบน ๆ ดีใจอยู่ยาว ๆ สิเอา ชื้อนคู่สอง มาสงสัยจักลิแม่นผู้ไ้ของบุพผาผู้ไ้สาบาน จักลิสมคือผิ่นบ่ละนอทางอ้าย

แต่ทางหมายประสงค์แท้นั้นเนื้อคู่ แต่ว่าแม่ของกุกักลีไปกล่าวไว้เอาทาง
ไว้แน่นับน้อ หมอบุณหนาเลยได้ตั้งทำจ้อรอฟังเบ้งลิเป็นไฟ คอยกันไปเคื้อแพนลิ
แม่นไฟน้อคราวนี้ ไปไปตีทองลาน้องไปนอนคงถ่าฟังข่าว ไปคอยฟังเรื่องราว
ผู้สืเป็นลูกไว้เป็นเมียอ้ายแม่นฮ่วมสอง ละน้า

บรรยาย : บัดนี้ในใจบุณหาย่งขลุมน่งเห็นบ่่อง ผู้แม่เลือกคู่ชื่อนบ่ตันฮั่วผู้ใต้ทางยายพลอย
เพิ่นกะได้หมายต่อหนูพาน ผู้ที่กรรมพลอยพลัดพ่อแม่ตายวายสิ้น นางได้มาอาศัย
ชั้นเฮือนลุงซาแม่บ้ำเพิ่น อยู่ทางคุ่มไต้บ้านไต้จองไว้แต่โดน จนมาถึงบาคัน
ยายพลอยได้มาฮอด พ่อลงกะบ่กันทางบักกะบ่ชั้น ยินดีให้เอาหนูพานไปเลี้ยงย่า
คำคงฮอดบ่ต่อข้าเลยจ้ดม้อสิแต่งดอง มื้อนี้มาฮอดแล้วมือแต่งงานกินดอง มาฟัง
ตอนหนูพานลิกกล่าวไปตามเรื่อง ม่วน ๆ กับหนูพานได้แล้วผู้ข้า

หนูพานเล่า : บัดนี้ฟังเอาหม่องบพสาคัญภาคนีก่อน มาฟังตอนบ่วน่วนในเรื่องต่อนิทาน
เดี๋ยวนี้แม่ตักมาฮอดบ่อนันกวีกลั่นมันสมอง สาวหนูพานนี้ขอไปตามคงสมมติเป็น
กาพลอยพรว้า มาอาศัยลูงบ้ำเป็นหลักอิงจนสาวใหญ่ เดี๋ยวนี้เพิ่นแต่งให้มาเป็น
ไว้แม่ย่าพลอย นางบ่ได้ค้างพริ้วฮอดมือแต่งงานดอง เพิ่นมาจัดพิธีกัน
แต่งงานอยู่เฮือนพี่ ทาพิธินางไว้มาเนาในไต้เลี้ยงย่า เลยมาจัดวิวาห์อยู่
ทางเฮือนย่าพี่ เห็นดีแล้วทุกฝ่ายกัน ทาตามฮึดพื้นบ้านตักแต่งพิธีการ เดี๋ยวนี
ปวงวงวารได้แท่นมาพี่ แม่ย่าพลอยได้ไปดำนวนเอามาฮอดที่ ทุกคนเห็นว่าดี
เอาหนูพานแท่นเต้ามาถึงบ้านแม่ย่านาง -- ละน้า

หนูพานเล่า : หนูพานทั้งยี่นเกือทั้งอายข้ากะผ่อง ย่าไปวานลูกไว้พากันดำนแห่มา บาคมา
ฮอดแล้วนี้ลูกชายย่าจักไปใส อ้ายบุณหนาคือบ่มาคอยรับส่งนางน้อ แม่ย่าเอี้ย
อ้ายบุณหนาคือ บ่เห็นมารับหนูพานน้อ

ยายพลอยเล่า : มื้อนี้เม็งคลเข้ามหายามฤกษ์คอง ราหูตกตามคงประเพณีฮึดเค้าได้เอาไว้แห่มา
มือนี่แม่เลยบ่ได้อยู่ข้าได้ตักแต่งตามการ พร้อมทั้งปวงวงวารได้คองกันงานเค้า
ถึงเวลาสิมาเข้าพาขวัญสูตรต่อ พ่อพราหมณ์เพิ่นมารอคอยถ่าสวดสั่งให้พรได้
กล่าวขวัญ เหลียวเบ้งทุกสิ่งล้วนกะคือคองบ่เป็นหยั่ง ถึงคราวหนูพานนางสิ้น
เคียงกับอ้าย จักว่าไปใสแล้วบุณหนาบ่มาส่ง มาถึงวันกินดองบักทิดเอี้ยลืบฟ้า
จึงไต้แม่หย่างวนละเต้ นอ ละน้า

ยายพลอยว่า : ใจดี ๆ เตื่อหล่าหนูพานลูกไ้ย่า ทิดบุญหนาอยู่ห้องบานนี้มันแต่งโตบ้อ
เป็นหยั่งน้องจั่งบ่ฟ้าวเต่าพราหมณ์เพิ่นกะรอโดนบุญหนาเอี้ย ให้เจ้าไว ๆ สามา
นึ่งเคียงกับน้อง เตื่อ มาเตื่อทิดเฮ็ดหยั่งอยู่นอ

บุญหนาล่า : ทิดบุญหนาได้แต่มายืนเค้น อุกกระสันอยู่ในบ่อน บาดถึงตอนฤกษ์เค้ามายืน
เส่ร่ายบ่อนนอน แม่กูเอี้ยผัดมาเลือกคู่ช้อนบ่ถึกผู้ใจหมาย สาวบุพผาแพนชาย
แม่บ่หมายมาช้อน แม่ไปพลอนเอาไ้คนทางไกลคุ้มไ้เก่า สาวหนูพานผู้บ่เคย
กล่าวเว้าสิมาเข้าคู่สอง บุญหนากะเลยพลาดทำนองบุพผาค่องผู้สาบาน
อ้ายเลยเป็นลนลานแล้ววางการมันเคลื่อน พอบานมีแนวเสี้ยนมาแทงใจบาด
พลาดท่า เลยตัดใจหย่างมาเว้ากันอย่างซิ่ง ๆ บ่อาจิ่งแม่นหว่างใจ ละนา

บุญหนาเว้า : แม่เอี้ยผู้มักคือบ่ได้ลูกไ้ย่าบ่คือผิ้น มาคือเป็นหนูพานผู้บ่เคยจาเว้า
บัดบุพผาผู้คนเค้าเคยสาบานกันแต่ก่อน แม่คือบ่อยากได้เค้าเจ้าผัดเปลี่ยนแปลง
ได้ แม่ คือว่าสิเอาผู้บุญหนามักนอแม่ บาดแล้วคือเป็นหนูพานผู้บ่เคยมักกันมาก่อน
ข้อยบ่เอาดอกแม่งานนี้ยกเลิกไปสาเดื่อ

ยายพลอยล่า : ตายละเดื่อกูนี้มาถึงที่ลูกสืบล้อย ทิดบุญหนารว่าบ่ไ้งานนี้ให้ยกกัน เว้าพื้น
อืบุพผาแม่นี้หากว่ากันลูกผัดวันว่าดีหลาย ลงสาบานควจว่ากันมาแล้ว แม่บ่เห็นดี
เหล่มันผัดทรงบ่ถึกช้อง ย้านมันเป็นคือทอง ไปบนดินกำปั้นสิเป็นเสี้ยนบาดต่อไป
อืบุพผาแม่หากบ่อยากได้เป็นไ้ช่วยย้านผัดกัน ลูกอย่าผัดมันสาข่านทำมันเป็นอ้าย
เอาสาขานายเอาทางน้องหนูพานผู้ควรแก่ มาเป็นลูกไ้แม่ชาตามันก่อนแล้วอย่ามา
ม้างให้แม่งง ละเต็นอ - ละน่า

ยายพลอยว่า : โอ้ยบุญหนาเอี้ย แม่ผัดเจ้าคิดไว้ เอาไ้ช่วยบ่คือผิ้น อีหนูพานคนดีเจ้าว่า
แพนชั่งน้อง ไปหวังบองคนกล้าอืบุพผาปากบลาแตก ย้านแต่แก้ก ๆ เว้าแสง
เข้าคำผัวนั้นหละ ลูกสิเอาอืบุพผานั้นแม่บ่เห็นดีแล้ว แม่กะว่ามันดีคักแล้วหละ
อืหนูพาน แม่เบ็งมาแต่โดนแล้ว แม่บ่มองคนผิด เอาสาลูกอย่าว่าจั้งขึ้นเกาะ
สียกเลิกจั้งไ้ แม่ยกเลิกบ่ได้ดอก

บุญหนาล่า : แม่เอี้ยแม่ ลงสาบานไว้แล้วสิมาเปลี่ยนสันไ้ เว้าพื้นกายใจนางไ้ส่วน
เสี้ยนมาแล้ว แนวว่าศักดิ์สิทธิ์ไ้แนวไ้กะไ้กล่าว สิมาปะเปลี่ยนไ้กะอายฟ้า
และแผ่นดิน เว้ากันเหมิดทุกสิ้นโทษสิไ้ค้นหาผุผิน ลูกบ่ขึ้นดอกควาจะระหว่าง
สัฎฐาน้อง แนวทางใจมันบ่ขอสืบคห็นบ่ออกแน่ ขอความกรุณาแม่ไปรดจง

เห็นชอบด้วยอย่าไปอ้างแต่ฝ่ายดี สาวบุพผาค้นนางฮู้หานี้จักสัวแนวได้
ลูกขอขัตแน่เต๋อใจอี่แม่เอี้ยอย่าผันค่าน คำสาบานอย่ามองข้ามภายหลังย่านเวรไล่
ลูกจึงขอขัตใจอย่าได้ปะบล่อยว่างให้นางเศร้าแม่บ่ควร ละน่า

บุพผาเว้า : แม่เอี้ย คับบ่ถอนงานนี้กะเอาตามคือทิดว่าเต๋อ เอาบุพผามาฮ่วมบ้านเป็น
นางใ้ผู้สอง แม่คั้นงานนี้ยกเลิกบ่ได้คั้นงานแล้ว ให้แม่ไปฮับเอาบุพผามาอยู่
เป็นใ้ผู้สองเต๋อ ถ้าแม่บ่ทาจ้งขึ้นบุพผาบ่เข้าพาขวัญกับหนูพานดอกแม่

ยายพลอยเว้า : เอ้า ทิดเอี้ย ถ้ามิงว่าจ้งขึ้น แม่สิรับอาสา ขอใ้ทกลายวันงานสิแต่งตามคือ
เว้า กูสิเอาบุพผาให้มาเป็นเมียบ่ได้แต่ง ส่วนหนูพานว่านี้แม่สิทิดใ้ใ้ใหญ่โต
เอาละ กูตกลงแต่ก่อนกับคิดว่ามิงมิกฮู้บุพผา ขอแต่งงานนี้มันแล้วไปสาก่อน
กูสิทาทตามคือมิงว่า ไปไปหาแต่งโตมาเข้าพาขวัญกับหนูพานเร็ว

หนูพานเล่า : หนูพานนางได้มาฮู้เห็นจริงบัดใกล้หม่อ อ้ายบุพผานั้นบ่คิดต่อทางฝ่ายน้อง
เห็นทางได้แต่แม่ชาย ส่วนผู้มิกชอบอ้าย บุพผาเพิ่นอยู่เคียมวัด ชายบ่เคียง
พอนิดดอกฝ่ายหนูพานไ้ แต่หากเต็มใจเจ้าว่าพอเอาแต่ทางแม่ ทางลูกชาย
บ่มิกหู้บุพผาเพิ่นผู้เพิ่นบ่อง บุพผาพื้บ่ยอมเอาดอกฝ่ายน้องสิเลิกหางานหนี
หนูพานนางกะเห็นที่ส่วนถอนงานฮ้าง แนวว่าใจบ่ปองสร้างทางอารมณ์บ่ต้องต่อ
หนูพานเห็นคีนอ ตกลงเป็นแม่ฮ้างเพียงเว้าแต่ว่าขอ ละนอ ละน่า

หนูพานเว้า : หนูพานฮู้ชัดแล้วจากหมู่เงาว่ามาหาเอาผัวผู้อื่นเขามาฮ้อน ใ้หานางขอวนเจ้า
เขาสาเล็กโลดแม่ เอานางคีนสั่งคุ่มสาเจ้าแม่ย่าเอี้ย หนูพานบ่กล้าหน้าค่าน
เอาผัวเขามาเฮ็ดผัวโตดอกแม่ เอาหนูพานเมื่อส่งสาแม่

ยายพลอยเว้า : ฮ่วยอย่าฟ้าวใจอ่อนแ่หนูพานแม่ ฮู้บุพผาแม่บ่เห็นคีนว่าแต่งงานมันแล้ว
แนวว่าเขมรกับแม่ หมายกับแม่ให้คิดเบ็ง ย่าบ่มิกลูกไก้สิมาเลี้ยงได้จ้งได้
หนูพานอยู่กับแม่ดอกหล่าใ้มันเอามาโลดมาอยู่ฮือนน้าแม่ แม่สิจัดการมันเอง
มันสิอยู่ได้จักมื่อ ว่าแต่หนูพานอดสาพยายามทาคความดีที่บ่ถนมันจนกว่าเอาชนะ
มันได้ คนจ้งฮู้บุพผามันสิมาอยู่คนได้นอ พอสองมื่อหยังมันกะเปิดอาตหลาด
โลดหละ มรดกแม่สิโอนใ้หนูพานเป็นผู้ครอบครองเหม็ดเอาโลด ลียกเลิกจ้งได้
อายุไทบ้านเพิ่นไปเข้าพิธีใ้มันแล้ว แม่สิพาผู้คน ฮีม มาลูกมา

หนูพานเล่า : จักสิเป็นจ้งได้แหล่วตกระเท็นต้องได้เลี้ยง หัวใจเคี้ยงอยู่จ้งกางไปทางหน้า
ได้ขุ่นตม หากสิก่อเรื่องล้มสงสารย่าผู้วนจา เลยอดสาพหวิดแ่งานได้เตรียม

แล้ว เลยอดสาขาบ่เข้าเอาทางดีคือแม่ว่า คันลีปะฮ้างหย่าคูปัดดอกเจ้า

ไปคราวหน้าจึงลีหมอง คันลิตัดขาดบ่องเสียงวอน ย่าผัดคือออย เลยอดสา

แนมคอยอีกต่อไปให้มันฮู้ แม่ว่าอดทนสู้ทำความดีให้เกินกว่า เอาชนะความชั่ว
ผู้มัน เป็นเลี่ยนก้างนางลองตั้งแม่น่ต่อใจ ละนะ

บรรยาย : บัดนี้พี่น้องเอ๋ย พอแต่งงานพิธีได้กลายไปเลยแล้วทั่ว บุญหนาเป็นคู่น้องหนูพาน
ได้ฮ่วมนอน ส่วนก้าหนึ่งนั้นบุพผาเป็นผู้สาบาน แม่กะอาสาบ่มาฮ่วมเฮือนสองซ็อน
บุญหนาเลยเป็นเจ้าเมียสองสมองแตก เอาบุพผามาอยู่ซ็อน เมียน้อยถ้านั่งมู
พอแต่ผ่าเมื่อมีมั่วลั่วมาหลายปี ทางหนูพานเมียกักผัดจ่อมารมีห้อง ทางบุพผา
น้องผัดหาแนวถ้างใส่ แนวย่าเดียวสองลูกใกล้จาว่าว่าจิงโค่นบุพผาเอ๋ย

บุพผาล่า : บัดนี้จาตามบ่องตำรากองแล้วดีทั่ว บุพผามาเอาผัวฐานะเป็นแม่น้อยบ่เคย
ย่านหย่อนผู้หลวง ย้อนว่าทางบล็อกบ่วงมันผูกจ่องกะจิงเจียว ผัวคนเดียวเมียสอง
ต้องแบ่งดีชิงแต่มี รอคอยวันชนแห่ฮ้อเมียหลวงต้องถ้างกลั่น ว่าพื้นฮื้อหนูพาน
พี่บุญหนาบ่ฮักหมั้นมันบ่เข้าแต่ผู้เดียว ผู้ฮักจิงกล่อมเกี้ยวบุพผาแม่น่เมียจิง
ว่าพื้นผัวบ่มีขัดหากฮื้อบุพผาว่า กูลีหาวิธีเข้าซามทางต่างซัปไล่ หากย่าเผลอยาม
ได้ กูต้องหมายลอบเมียนให้มันฮู้แม่น่เหลียมกู ละนะ

บุพผาว่า : เออ ดีแล้ว กูเป็นรองต้องแข็งก้ามตามตำราคนฉลาด เป็นเมียน้อยบ่แพ้แต่ทาง
แก้หากยอมหลาย มื่อนี้หละกูลิกลั่นถ้างให้ผัวหลงกลกู ตอนอยู่ในครัวฮื้อหนูพาน
กำลังไปซึกผ้าให้ผัวกับย่า กูลีเอาทางเกงในคากูนี้ไปบังคับให้มันซึกจนขาว
หากมันขัดขืนกูลิต้มมันคัมมัน คัมมันให้เจ็บ ๆ ไปก่อน

หนูพานล่า : นับแต่เอาผัวซ็อนมานอนเฮือนได้เลี้ยงย่า หลายเดือนมาเอาพี่ซ็อนทางท้อง
ได้แก่मार ต่างกันหลายแต่อยู่บ้านลงเพิ่นเพียรถนอม บัดมาเอาทางผัวมัน
วันวายบ่มีมือ ทางใจคือกับผัวซังหนองได้แต่ฮ่วน ลางมือเป็นคือควันฮักดีไฟ
ก่อกลุ้มสุมในเข้าฮั่งมโน มือจิงหนึ่งจนได้หลงปากไอ้ครางฮ่วนอยู่ในใจ
ได้แต่บายแพรมาเช็ดน้ำตามันคลอเบ้า ย่าผัดว่าให้อดเอาซามมือมันหนีแม่ใหญ่
หนูพานคิดไปหลายจิงลีเป็นป่วงบ่บาบดคราวท้องแม่แก่मार... ละนะ

หนูพานว่า : แม่เอ๋ย ยากหลายเค้ ซากได้เป็นลูกใกล้มาเลี้ยงย่าบ่ทันโดน เมียผัดมีสอง
คนแข่งแต่ดีกันได้ อี้จู้ไรเมียน้อยมาทำไต่คือเป็นใหญ่ ผัวกะฮักเขาหลาย
ไต่ผัดย่าเต่า ๆ จิงมาเอาฮั่งทรวงแพ้นอ แม่ย่าว่าให้หนูพานทำความดี

จนเอาชนะอ้อมน้อยจนได้ มื่อนั้นหนูพานกะสิเก็บผ้าของผัวและของย่ามาซักก่อนนา
ไอ้ะ ทางท้องกะคือเคืองขึ้นทุกวันไปมากะลำบาก แต่ต้องทนเอา ผ้ากะตั้ง
หลายผืน เมียน้อยเห็นกะบ่ซัดซักเพื่อ

บุพพาว่า : มื่อนั้นได้โอกาสแล้วผัวบ่อยู่จักไปไส ย่าบ่เห็นในเฮือนหากแน่นทึบแล้ว
อีหนูพาน อีสันดานแนวบ้าเหม็ดปัญญาหน้าด้านใหญ่ ผัวบ่มีกบ้านได้ มึงกะมาต่อสู
หวังแย่งผ่ายกู มึงทาทรงบ่ฮู้บาดเห็นยาเอาใจ แต่ว่าใจบุญหนาเขาฮักกูเต็มร้อย
นี่ละอีหนูพาน มึงคนหน้าด้านหน้ามัน ผัวบ่ฮักจักหน้อยมึงกะมาออเขาอยู่ทุกข้อยู่ทน
ย่อนยาให้ทำมึง มึงซักผ้ามึงกะเฮ็ดไว ๆ แน่ คันซักของผัวกูแล้ว แล้วกะมาซัก
กางเกงในให้กูนี้ กางเกงดำ แต่มึงต้องซักให้มันขาวเด้อ คันมึงบ่ซักกุลีเหยียบ
ให้ลูกมึงแตกออกมื่อนี้ละ ย่ามึงกะบ่อยู่ดอกซักไว ๆ มึงอย่ามาเหลียวเบิ่งหน้ากู
กูบ่แม่นที่รักมึง กูคือศัตรูมึง ซักเดี๋ยวนี้เร็ว

หนูพานลา : หนูพานฟังเสียงว่าเขามาจากแกล้งไล่ แนวเมียน้อยกับเมียใหญ่ มันหากเป็น
จิงซีไผ่หน้อแล้วจิงอยากเป็น แม่เอ๊ยแม่ มันหากหลีกบ่เว้นชาตาส่งแต่ปางหลัง
บาดได้ฟังเสียงจาเขาว่ามาคานแกล้ง เขาแสดงความกล้าลองปัญญาผู้เง
เสียงบุพพาไล่เรื่องหาแนวเว้าก่อกวน หนูพานนางเลยได้ฮู้ทุกสิ่งล้วนเขาว่า
ข่มเหงใจ เอากางเกงในดำให้ซักขาวจนได้ ทางหนูพานได้แต่ซึม ๆ ให้ไหล
ซึม ๆ บาดเขาว่า ไอ้ย่น้ออีบุพพามึงข่มเหงผู้แพ้ทางท้องผัดใหญ่มา ละนา

หนูพานว่า : ไอ้ยบุพพาเอ๊ย มาข่มเหงผู้แพ้บาดยามย่าบ่มาเห็น กางเกงในสีดำซักขาว
จิงได้ได้ ออย่ามาทาทเวรให้บาดยามนางท้องใหญ่ ฮู้แล้วว่าบ่สู้อย่าหาเรื่อง
ข่มเหงหลายบุพพา หนูพานเฮ็ดบ่ได้ดอกซักแต่ของย่ากับของอ้ายบุญพานกะเมื่อย
พอแสงแล้ว บัดเจ้าของผัดต้นซิมมือชื้อเอา เป็นหยิงบ่เฮ็ดเอาเองจิกอย่างแน
ในฐานะเป็นเมียคือกัน

บุพพาลา : อีหนูพานเอ๊ยมึงอย่าหาญเสียง กล้ามาเถียงคำกูบอกสั่ง กูบอกหยิงต้องเฮ็ด
ได้ข้างมาด้านต่อกู มึงนั้นยังบ่ฮู้ว่าผัวมีกหลาย ประสาหยิงนอมีงอยู่ไปแต่ขามมือ
กุนีคือผู้เป็นเค้ามลิตที่หลายเกินกว่า เว้าพื้นความฮักผัวกะฮักกุส่าฟ้าประสานี้ล้ำมึง
อีหนูพานสั่งมาหาญทะเล้งขึ้นคำสั่งของกู มึงมันหมูในอวยโง่งมพอบานบ้า มึงมัน
พามาเล็มก้างผัวเขาซังจนเปิดหน้าย จักสิแม่นวันได้บุญหนาชายสิปล่อยถิม
แนวเมียแถมบ่ฮักจิง อีหนูพาน นับแต่เมื่อมึงลี้ยงหนักหน่วงพอบานหิน โตมึงเป็น

มลินแก่คือแนวกำง มึงอย่าหวังกะตามถ่อนมูลมังของอีย่า สุ่มันปัญาหมา กูหื้อ
เคื้อผู้ลีได้ครองเค้าแม่นั่งมุล ละนา

บุพผาเว้า : แนวยามักลูกไก้ลูกชายเพิ่นบ่สนใจ พินุญทาลาวมักแต่กูเดียวแท้ สุ่มันแนแต่
คายนแล้งแพงกันแต่กับยา กูหื้อผู้ลีได้อย่าหวังถ่อนสำสูล มึงสิชักให้มันขาวบ่ ชักแล้ว
กะชักอีก คั้นมึงบ่ชักให้มันขาวกูสิตีมึงให้ตายคามือของกูเลย หี ๆ ๆ อีหนูพาน
ชักไปชักไปจนมันขาว หี ๆ

ยายพลอยลา : ตอนน้อพ่อแต่สัพพีแล้วทางสงฆ์ได้พรส่ง ยายพลอยลงวัดฟ้าวัดมันแล้วหว่างเพล
ทั้งจั่วเฒะพากันเข้าในศาลา ทั้งอ้ายหม่อมทางยายพลอยก็เลยหย่างด้อม ๆ มา
จวนแล้วหว่างชาน จักว่าเสียงในนอด้งอยู่ทางข้างบ้าน ทั้งให้ฮู้ทั้งเสียงตี
ยายก็เลยพอดีมาส่งดูเห็นแจ้ง มายืนบ่ตอแห้งแดงตาไปจอบเบ็ง หัวใจเป็นคือ
เพลิงบาดมาเห็นคักแล้วใจมันเต้นอังกะสัน อีบุพผาหน้าด้านมันแกลังกลั่นหาแนวผิด
ชาติตระกูลผีมารสั่งบ่อายคนเว้า พังมันจาเสียงท้าวอีหนูพานมันตีหน้า อีบุพผา
ชาติด้านมาสั่งหาตุลวงคือแท้นผู้แก่มาร ละนา

ยายพลอยเว้า : บ้าคโทอีบุพผาผิฮ้าย อีตายวายอีพีท่า มึงข้างเฮ็ดบวบบี่หนูพานทอ้งให้เฒะมาร
มึงข้างหาตุลาได้บ่พอใจมึงข้างอยู่ กูบ่เคยรับเลี้ยงมึงไว้แต่ได้ อีหนูพานหากแม่น
ไก้กูได้แต่งแปงเอา มึงมันเคนสังคมมาก่อเวรกวณบ้าน อีบุพผาอีหน้าบ่มียางอาย
มึงมาตีคุมให้อีหนูพานชักกางเกงในคำให้มันขาวได้จังได้ มึงบ่พอใจกะหนีไปกูบ่เคย
ได้ไปอ้อนวนอนมึงมาจักเทือ มึงหากเลือกมาเอง

อีหนูพานลูกไก้กูมึงนะอีนางบาเรอไปหนีจากเอือนกูไปเดียนี่เร็ว

หนูพานลา : แม้ย่าเอ๋ย หากมันเป็นแนวนี้สิทนไปจังได้ยา เออนางคินสั่งบ้านสาเจ้าแม่ย่านาง
ขึ้นอยู่ไปกะสิดะแกล่งม้างพังหม่นบ่มีหยัง แนวมูลมังทั้งหลายลูกบ่หวังแล้วเคื้อเจ้า
ขึ้นทนไปกะหมองเศร้าแนวมารให้เพิ่นตุ๋ อยู่กันไปกะสำนี้ให้เอาหล่าส่งเมื่อ
พินุญทนาเพิ่นบ่ได้อ้าวเอื้อหนูพานเคื้อบายบว เพิ่นไปพัวพันักตั้งแต่บุพผาพัน ถือว่า
บุญของนางพ่นอยบ่หวังคอยดอกมุลยา เออนางคินเมื่อสาวพกลุงซาเพิ่นบ่เว้า
ดอกเคื้อเจ้าหากต้าวเมื่อ ละนา

หนูพานเว้า : แม้ย่าเอ๋ย เออนางคินเมื่อบ้าน เอือนลูงเพิ่นบ่ว่าดอกยา คักว่าอยู่ให้เพิ่นตี
เพิ่นซ่าเป็นเลี่ยนกายเขา แนวบุญทนาบ่บ่เว้าว่าเห็นชอบเมียหลวง มีแต่เคื้อง

แดงใจว่าอีกหลายผู้เมียน้อย ย่าเอี้ยหนุพานทั้งท้องทั้งเพิ่นตีเพิ่นฆ่าจั่งซี่ กะเอา
หนุพานคืนเมื่ออยู่เฮือนลุงสา ยังลืมีความสุขกว่าอยู่ถ่าครองมุลอยอยู่ดอกยา

ยายพลอยว่า : นี่ละหนุพานเอี้ย ย่าเอาเมื่อบ่ได้ลูกไก๋ ย่ามีคนเดียว อีบุพผาผีมารบ่แม่นแน
นามไก๋ มันคือผีกวบ้านแนวต๋หาร้อยสวาท ซาดว่านรกอ้นอย่าไปย่านหย่อนมัน
หนุพานเอี้ยลูกนะเป็นไก่อ่าโดยแท้จริง สมบัติทุกอย่างแม่นหนุพานผู้ได้รับ
ส่วนอีบุพผาแม่ลิไล่มันหนีจากเฮือนเมื่อนี้ อีบุพผามิงอยู่นากูไปอีกบ่ได้แล้ว ไปลงจาก
บ้านจากเฮือนนุไปซะ บักบุญหนาบ่แม่นหัวมิงดอก หัวอีนางหนุพานมิงนะเป็น
โสเก็นางบาเรอไปวัน ๆ ซื่อ ๆ โอกาสเป็นเมียของบุญหนาบ่มีดอก ไปถ่าหาก
มิงบ่ไปกุสเอาไฟจุดคากมิงมือนี่ละ ไปอีบุพผาหนีไปเดี๋ยวนี

บุพผาว่า : อีพลอย อีหนุพาน สู้ฮื้อโตสั่วว่าสู้เป็นแดนมนุษย์ บ่มีความหมายเสียแล้ว
อ้ายทิดบุญหนานะฮักกูปานแดงแพงกูปานไข่ เพิ่นบ่ได้ฮักสั่วแม่แต่พอเมตดินกะบ่มี
สุนันต์หน้าค้ำอขอเขาะกันปานเด็กน้อยมีอวามขึ้น อีพลอยมิงบ่แม่นย่างกู แต่ลูกชาย
มิงแม่นหัวกูอยู่สมควรแม่นสูสองคนบ่มีสิทธิ์อยู่บ้านหลังนี้ต่อไปอีกแล้ว นอกจากกู
ผู้เดียวกับพี่บุญหนาที่นั่น ไปสูไปได้แล้ว สุนันต์ความหมายสำหรับอ้ายทิดบุญหนา
เสียแล้ว พวกบ่มีเส้นห่ปลายจวัก สมบัติอยู่ในบ้านสมควรเป็นของกูผู้เดียว ไป
อีเฒ่าค้ำบ่หนีลิเตะผ่าทิมมิงได้ ถิกใส่กระซางทำมิงไป

ยายพลอยว่า : เชอะอีบุพผามิงกล้าไล่กลางหนีจากเฮือนกูตี เอาหละคั้นกูบ่ตายกุสเอาหนีไปโส
เฮือนกูอยู่ที่นี่ มิงอยากลองตีกับกูตีหื้ออีบุพผาเข้ามาเลย คั้นกูบ่ตายอย่าคิดว่าสิได้
เป็นของสู กูมาลีย่านคนละ เข้ามาเข้ามาลองกับกู เอาไม้คานมาให้เร็วหนุพาน
แม่ลิพาตหัวอี่หานี้ให้มันหมุน ๆ เนี้ย ๆ เข้ามา หื้อ ๆ ๆ

บุพผาว่า : มิงอย่างกองจ้องเคื่ออีพลอย กูมาลีย่านประสาอย่าจั่งมิง กูสิตีอีย่าเฒ่าเอาบุญ
ก่อนหน้า มามิงเข้ามาเนี้ย ๆ ๆ กูกับมิงไฟลิเหมิคแสงก่อน

บุญหนาล่า : บุญหนามาแต่น่องแก้งท่วยฮ้องทางมเท พอแต่ถึงทางเทียวสิแห่วเฮือนได้ยิน
ฮ้อง เสียงเนืองนองไปทั้งบ้านกะเลยหยันบ่ดินเล่น มาถึงเฮือนได้แต่แก้
ละเมอจ้องอยู่แต่ตา ฟังเสียงสนั่นฟ้าไก๋กับยารุมตักัน อัจจรรยได้ใจได้แต่ไท ๆ
ว่า เขา ๆ อย่าตีฆ่าแนวซุมหม่าบ่อายเพิ่น มาคือเกินโพดแท้เขาเจ้าเม่ออย่าตี
เขาบุพผาเจ้าอย่าเฮ็ดจั่งซี่สิตีต่อยกันหยัง เพิ่นแต่บุพผานางผัดอ้อนแอ่งลงได้

ขาดทางยายพลอยเจ้าลาวทางเอาไม้คานหน้า บุดุหนามาคำ ๆ เลยมายกเอา
ไว้เขาว่า แม่อย่าทำ ละนา

บุดุหนาว่า : เขา ๆ ว่า อยากอาศัยบ้านเขายืนมองอยู่ได้ล่าง ย่าตีกันกับลูกไก่เขาว่า
บ่แม่นเนว สองคนมาห่มตีผู้เดียวมันกะตายท่อนั้นตัว อีแม่เจ้ากะเฝ้าชื่อ ๆ มา
หัวขาลูกเต้า หน้าที่สีสิ่งสอนเขา จังได้ผัดมาตีมาฆ่าเขาตีมัน เจ้าอย่าเฮ็ดจักเทื่อ
เดื่อต่อไป สองคนมาห่มตีผู้เดียวจังได้ มันสีฆ่ากันตายอีหีลี้เต้ จาไว้เดื่ออีแม่
ที่หลังหมู่เจ้าอย่าเฮ็ดจังซี่

บุพผาว่า : พี่บุดุหนาจำ หากพี่บุดุหนามาทัน ย่านบุพผาตายคัก ๆ แม่เห็นโลดแบก
ไม้คานแล่นมาตีบุพผาเอา ตีเอ้า ตีเอา เทิงหนูพามาตีช้อยกันเป็นจังซี่ บุพผา
ลิคินเมื่อสาดอก แม่อย่าเพิ่นซังบุพผาเพิ่นฮักแต่หนูพานไปพี่บุดุหนาเอาบุพผาเมื่อ
ส่งแน่ บุพผาอยู่ไปโดนบ่ได้ดอกย่านตายให้ยาสาดอกอ้ายเอ้ย

บุดุหนาว่า : บุพผาลิเมื่อจังได้ อ้ายยังฮักบุพผาคือดวงตาของอ้ายนี้ อดทนเอาบ่ต้อง
เมื่อดอกอยู่ไปเบิ่งอีกก่อน อีหนูพานสุจาไว้เดื่อกะบ่ฮักฮักต่อบุพผาได้ กูบอกแล้ว
แต่มือแรกอีแม่คือกัน บ่พอใจจังได้นำที่สีสอนเอา ชั่วดีกะลูกไก่เจ้าของมาตี
มาฆ่ากันปานเติกน้อย

ยายพลอยว่า : บักบุดุหนา บักนรกลวงหัวมึง มึงกะกำลังหลงเสน่ห์ของผีมารที่มีสันดานต่ำ
ที่มีคุณธรรมของมนุษย์ อีกสักวันหนึ่งข้างหน้ามึงสิฮักดีว่า แม่กับเมียอันใด
สิมีค่ากว่ากัน กูบอกมึงแล้วว่าอีหนูพานคือเมียที่ถูกต้องของมึง แต่มึงกะฝ่าฝืนกู
เอาอีกากิโมรีมาเป็นนางบำเรอ ทำให้รุ่นวายในครอบครัว กูเป็นแม่มึงมัน
ฮักลูกลิ้มลิตาย มึงกะยังว่ากูฮักมัน ไปหนูพานไปหาอาบน้ำสาลูก เว้นน้ำคน
หลงผิดในสันดาน เว้าแล้วมันกะบ่คิดดอก มึงจาไว้เดื่อบักบุดุหนา มึงเอง
หลงเดินทางที่ผิดมากเลย ไปหนูพานเฮาบ่ต้องเว้าว่ามันหลายดอกให้มันไป
สนั่นกะเอา

บุดุหนาว่า : นี่ละบุพผาบ่ต้องน้อยใจ แม่นเจ้าสิมาเป็นเมียผาก แต่เจ้ากะอย่าคิดว่า
ผิวสีบ่ฮักเจ้า วันต่อไปทุกอย่างต้องเป็นของบุพผาคนเดียว ไปไปหาแต่งโต
กินข้าวกับแกงปลาก่อนไป

บรรยาย : สงครามในโลกนี้แม่นันเกิดพังทะลาย บ่ปานสงครามใจตั้งยายพลอยเจ้า
เดียวนี้ยายพลอยเฝ้าพอบานไฟอย่างจี มีแต่ฮั่นแอ้งโหม้ เริงเร่อยู่ทุกขั้ว

แนวมันมีสองไม้ชายเดี่ยวเลยได้บ้วน ปานนรกลวกฮ้อนตอนนี้อ้ายกว่าผี
ไม้เลี้ยงยาข้าเอาท่ามาเฮือน ส่วนว่ายายพลอยเคื่อท่าพ้อปานมันเกินแล้ว
อันว่าแนวคนเผ่าบ้าดูหาใจเลยล้มป่วย ยายพลอยเอ๋ย โรคหัวใจแทรกซ้อน
ทั้งพร้อมประสาทน้าทนอ ยายเอ๋ย

ทองลาล่า : ส่วนว่าทางโตข้าหมอทองลาคะฮู้แน่ ตอนนี๋ทางฝ่ายแม่มาเกิดเจ็บป่วยล้ม
เป็นหน้าอ้ายได้กลิ่นทาง แม่เอ๋ยแม่แม่มาเป็นท่อนก้างกั้นหว่างหัวใจ แม่จึง
เจ็บฝังในใต้ไสยาบ่เขาแล้ว จนว่าเหมิดทางแหล่มันหลายแนวแม่มารผ่า
แนวลูกไม้กับย่ำมันหากเป็นนอจ้งซี่ตำรานี้เพิ่นกะขาน ทางทองลาคะหากฮู้
อยู่ทุกด้านลึกกว่าย่านผัดใจ แนวพี่ชายโตผัดย่อนฝ่ายกามารมณักลุ่ม เป็น
นาต็ดหาหุ้ม มอมเมาหลงสวาท ตอนนี๋เลยขาดสติความยังยั้งไปพึ่งพุ่มแต่ผู้สอง
ละน้า

ทองลาเว้า : อีแม่เอ๋ยการเจ้าเป็นท้าน กะย่อนท่าหรือมารกวน บ่มียาบรรเทาดอกแม่เอ๋ย
อาการเจ้ามีแต่เขา ๆ ไว้อดสาใจให้คิดว่า คนเกิดมากะแค่น้อย่าหวังได้แต่
ฝ่ายเดียว แม่เอ๋ยคิดเอาพระพุทฺธ พระธรรม เข้าใส่ใจไว้เคื่อ ท่องนะโมไปถือ
ว่าโลกนี้มีอนัตตะตา บ่มีสิ่งแน่นอน มีสมหวังมีผิดหวังถือเป็นธรรมดา อ้าย
ทิดบุญหนาเจ้ากะอย่าเอาแต่อารมณ์มาใส่แม่เฮาหลาย อุดใจฟังเพิ่นว่าจักอย่างแน่

ยายพลอยเว้า : พังเคื่อลูกเอ๋ยแม่ได้ล้มเท่อนี้ โรคอันกะเหลือหลายพันแต่ตายโลปะอยู่บ่โดน
ไปได้ แม่สิบันเบงให้จาเอาเคื่อทองลาแม่ ทั้งพูนพานอย่าละถึมเกรงย่านหย่อน
เขา มรดกแต่เคื่อสมบัติแต่มูลมัง แม่สิขอยอยกไว้เคื่อทองลาพี่ กับพูนพานให้
เอาไว้ใผ่มาเถียงกะอย่าบัน กรรมสิทธิ์เพิ่นให้เขินด์ไว้ใส่นามเคื่อ พิณกรรม
ให้ลงไว้พูนพานเอ๋ยขาดสิ้นหนุ่ อย่าให้เขาบอบกล้ำบุญหนาพูนแย่งเอาเคื่อ
ไคยิบบักบุญหนามิงนั้นคนหลงผัดเอาชะหัวโนนเถียงนั้น หม่องอื่นทุกสิ่งอย่างกูขอ
มอบให้เป็นของทองลากับพูนพานเคื่อ มิงเอาโนนเถียงกะพอแล้วหละ กับโนนโนน
กอกหม่องน้ำบ่ถึงนั้นเคื่อจาไว้เคื่อสุคน โอะ โอ้ย เว้าแยงกะเจ็บ

บุญหนาล่า : บาดมาตกดาส่วยบุญหนาช่วยบาดแม่ป่วย ของโนววยเพิ่นแยกให้ทองลาน้อง
แล้วสุอัน กับพูนพานว่านั้นได้สองส่วนมรดก ไคมาตกเป็นรองถ้องโนนเถียงฮ้าง
กับทั้งคองทางข้างแดนกลางโพนกกกอก ผนบ่ดีกะบ่ได้คำจ้อยเพิ่นแบ่งมา บาดให้
แม่มันกะสำว่าบ้านนั้นตัวท่าบ่สมกัน บาดทางผมสองเมียได้ส่วนเดียวเพียงน้อย

ส่วนบุพพนาข้อยบ่สมเป็นอ้ายผู้ใหญ่ เจ้ามาเฮ็ดจั่งได้คือมาเฮ็ดจั่งซี่ ทางชุมชน
แน่นบ่ยอม ละน่า

บุพพนาเว้า : ฮ่วยคันเจ้าเฮ็ดจั่งซี้กะคือยาทางใจ นั้นเหล่วแม่ ไกลตายบานไคยังปากแข็ง
คากล้ำ บาดทองลาผู้เป็นน้องทั้งหนูพานไก่อ้อ้อ ๗ มาคือเคนมอบให้หลายล้นกว่า
ลูกชายแท้ เอาละแม่ข้อยบ่ว่าดอก คันเจ้าเฮ็ดได้กะเฮ็ดไป อี้กสักมือหนึ่ง
เจ้าสิู้สิู้สิู้ จั่งไคเจ้าจั่งไปให้สิู้สิู้ลูกไก่อถึงขนาดนั้น บาดบุพพนาบ่แม่นลูกไก่อ
เมียผู้ข้อยฮักข้อยแพงคัก ๗ เจ้ากะลืบเห็นใจเขาจักพ่อยตี้ เจ้าซังเขากะล่าเจ้าซัง
ลูกชายเจ้านั้นหละ คอยเบ็ง

บุพพนาเว้า : เอาหละอ้ายบุพพนา อย่าได้ตกใจคันถ้าแม่ไปสิู้เห็นดอก ย่านนั้นบ่มีค้อย
ทุกวันนั้นแห่งขวย ให้เห็นขวยไปให้แต่หนูพานจั่งลองเบ็งกับทองลาผู้น้อยสิรู้รองได้
ล่าไค น้อ อี้ยาอี้พลอยบาดลูกชายมึงคัก ๗ มึงกะบ่กล้าให้ อี้หยังตี้ ๗ จักอย่าง
อี้หนูพานกับบักทองลามืออี้หยังพื่อ มาคือให้หลายแท้ เหลียวเบ็งไกลสิู้ตายแล้ว
กะยังเว้าแก่งอยู่ กูลิข้าให้มันตายสาบ้อ มึงเห็นกูเป็นหยังพื่ออี้พลอยอี้ยา อี้กพั่ง

บุพพนาเว้า : เอาหละบุพพนา บ่ต้องไปซ้าไปเติมมันดอกเดี๋ยวกะตายเองดอก พอแล้ว
บ่ได้เฮากะสิเอาเฮ็ดหยัง เขาคิดว่าเฮาบ่มีความหมาย ไป ๗ พอแล้ว ไป
บุพพนาไป แม่เบ็งวันข้างหน้ากะแล้วกัน ใผ่สิเป็นผู้ซู้ซู้ ไปบุพพนา

ยายพลอยเว้า : อี้บุพพนาบักบุพพนา บักขี้บาบ กูลิตายอยู่แล้วมึงกะยังมาสาปมาแข่งกูอยู่
มึงเถอะมึง สู้สองคนสิู้ตกรกทั้งเป็น อี้บุพพนาอี้เปรตผิดิบ บักบุพพนามึงไปโลด
ไปไกล ๗ อย่าให้กูเห็นหน้ามึง โอ๊ะอ้อยหนูพานทองลาเอาแม่แม่แม่เจ็บแม่คัน
ลูกเอี้ย ฮือ ๗ ๗

หนูพานล่า : จักสิเอาจั่งไคซ้าแนวบิธุหมันเริ่มแก่ ทั้งผ่องสงสารแม่ ผู้ลาวเจ็บป่วยใช้
เลยมาได้ฮ้างทรวง ย่าว่านาท่งกว้างพร้อมสิ่งสมบัติ เพิ่นได้ตกลงเซ็นต์ให้ฝ่าย
หนูพานน้อย ทั้งอาวทองลาข้อยเป็นคนครองไปอีกต่อ เฮ็ดจั่งไคเดินอบาตมา
หนักหน่วงแล้วบุพพนาเจ้าผัดบ่แล อาวทองลาเอี้ย เฮานี้ตกหว่างแย้สิู้แตกฝ่าย
สามัคคี นามันมีสองเหมืองมันดังเมืองสองท้าว อดทนเอาเคื้อเจ้าบาดตก
คราวมาฮอดท้วง เอาพระพุทธเป็นทางถื่อว่ากรรมเก่าใช้สาเคื้อเจ้า แม่ย่า
เอี้ย ละน่า

หนูพานแว้ว : ย่าเอ๋ยสิ่งใด ๆ ลูกกับอวสรับไว้ บ่ให้ขึ้นไปไสขอให้ใจดี ๆ ทนอย่าคิดหลาย
 เต๊อเจ้า เอานะไมทวนไว้ทางใจอย่าเป็นห่วงเต๊อ ลูกสิหวงฮักไว้แนวเจ้าไป
 แบ่งปันดอก หนูพานสิรักสาบต่อหลานไปพันละยา อวทงลามาโทรมเอาแม่เฮา
 ไปในเฮือนช้อยกัน มาอว โอย ระวังเต๊อ ย่า ตั้งใจดี ๆ เต๊อ ค่อย ๆ
 หย่างเต๊อ เอ้าอย่าเฮ็ดแสงหลายอว ไป ย่าค่อย ๆ หย่าง

บุพผาลา : บัดนี้เห็นหัวตั่งบั้งไฟแสนลือกท่า คิตชะนวนทั้งหม่อสยองแล้วสิบั้ง บุพผาเอ๋ย
 หลายเสนียดท่อนกางมาขวางหว่างในอก ย่าบ่ปันมูลมังไปฮักหลายลูกชายน้อย
 บาดบุพผาผิวช้อยผัดโนนเถียงหม่องเพิ่นแบ่ง มันเลยเป็นค้ายแดงต้องเอาให้
 ชนะได้ แนวเป็นไก้ผู้รอง บุพผานางสิได้ใส่บั้งคล้องเพิ่นแล้วปองสิเอาจริง
 กุสียาพิษไปใส่มันให้ตายแท้ มันสิเค็ยรัจจานเข่มารผีกะบ่ว่า มื้อนี้ได้แกงปลา
 พร้อมกับยาพิษแล้วสิลงกลั้วแม่ในใส่ปน ละน้า

บุพผาแว้ว : มึงโลดเต๊ออีหนูพาน กุสียงหารฆ่าให้ตายสามมืงอย่าอยู่ กูวางยาพิษฮ้ายปน
 ลงหม่อบาดท่าแกง มึงอย่าแข็งกะตามก่อนคนดีของอีย่า แกงปลาเกลือกลั้วปน
 แล้วพิษยา อ้ายบุพผาคันเจ้าฮักบุพผาอีหลีนี้ เอาแกงปลาโตใหญ่ ๆ พร้อมกับ
 ใส่ยาพิษไปให้มันกินเต๊อ แล้วให้มันตาย เฮาสองคนสิได้อยู่อย่างมีความสุข
 เจ้ากล้าบ่คันเจ้ากล้าแสดงว่าเจ้าบ่ฮักช้อย คันเจ้าฮักช้อยก็ต้องเอาไปให้มันกิน
 แล้วมันสิได้ตายพันที

บุพผาลา : แนวอารมณ์มาพาบ่า ทางคัฒหากะกลุ้มทั่ว ตาเหล่ล้ามัวมิดคื้อ บ่เห็นแจ้ง
 ป่องไป บุพผาเอ๋ย เว้าพื้นทางทิศอ้ายมันเปิดหน้ายพอบานหยั่ง อีหนูพานั้น
 มาขัดหว่างใจคือไฟจี้ อ้ายบ่มีดอกใบเยื่อ คันมันตายอ้ายแห่งช่วง ย้อนแม่โต
 พาหวงมันจึงได้ทำตั้งเลยมีแต่มีชนะไป สองคนเฮาแม่นั้นจึงบ่ได้เลยส่วนเมรดก
 เฮาเลยตกเป็นรองได้แต่หมองมโนฮ้อน สัตติรอนทางสำนางเอายาแล้วพิษใส่
 บุพผาเพิ่นแห่งพอใจเรื่องเอาไปอ้ายบ่ย่านละเตื่อน้องสำลิลวง ละน้า

บุพผาแว้ว : โอ้ยบุพผาเอ๋ยมันหากดีแท้ ๆ คันบุพผาสิคิดว่ายาพิษใส่แกงปลาเอาไปลวง
 หลอกให้มันกินแล้วให้เล่าตาย สองคนเฮาแห่งสิได้ครองรักให้มันหวาน
 อีหนูพานคันมันตายอ้ายแห่งตั้งแต่โดนแล้ว เอามา เอามา บุพผาบาดให้แกงปลา
 ค่อใหญ่ อย่างดี มันบ่กินมันกะบ่ทำท่อนั้นละวะ ไส้ยังฮ้อน ๆ อยู่ อ้ายสิเอาไป
 เต๊ยวันนี้ เต๊อไปก่อนละ

บุพผาลา : ในแผนการคราวนี้อีหนูพานต้องตายแน่ หากกินยาพิษแล้วจึงได้นี้จึงซีเหลือ
 ย้อนนึกคิดก่อเกื้อหวังแต่อยากเป็นดี ภูเลยมาเสียที่ย้อนยาพาบึงบึง กูลี
 หาทางหม่องเอาสาให้เกินกว่า แนวว่าทางฝ่ายผัวกะเห็นดีพาพร้อม ตกลง
 ได้แล้วทำกู อีหนูพานเอ๋ย มึงนี้ยังบู้ว่ากูเก่งปานใด นี่ละใจผีมารหากบ่เคย
 ย้อมแพ้ มันลิดาหรือเหล่บ่เกรงกลัวดอกบาบใหญ่ มื้อนี้มึงต้องตาย ย้อนมือกู
 แท้ ๆ แนแล้วว่บ่เกิน ละนา

บุพผาเว้า : เอาหละอีหนูพาน มึงมันสันดานมู หนูในอวยอีหน้าเ้งกูลีฆ่ากะได้ กูลีเลี้ยง
 กะได้ย้อมผัวพร้อมฝ่ายกู มึงต้องตายแน่ ๆ อีหนูพานตายโดยบู้สีกโตมาก่อน
 ตายโดยบ่มีความหมาย เอาละบุพผาต้องลีไปนอนร่อถ้าฟังข่าวว่า เขาลีเอา
 ศพนันไปฝังหม่องใด เฮอะ ฮ้า ๆ ๆ มึงต้องเสรีจูนอีหนูพาน

หนูพานลา : มาตคหว่างย่าเยแม่ย่าป้วยบ่มียา พิษหนูพานบ่หวัชผัดแห่งกวนแต่คำเว้า
 ทางหนูพานมีแต่ทนหม่องเศร้า สงสารเลาบาดลัมป้วย ตกคราวซาตาชวยแล้ว
 เตื่อทางย่าเล่า หนูพานเฝ้าบาดแก่จวนก็เลยค้นต่อม้วนย้อนเห็นส่วนเพิ่นดีหลาย
 อดสาไปชามพราง ย่าอีนางบาดนอนลัม เว้าพื้นหวานหรือลัมขมเค็มบ่ได้ว่า
 แนวโตมาอาสาเป็นนามไ้ผู้ค้นได้ทนเค้นกะบ่ติง เว้าพื้นหนูพานผัวแห่งนับมือ
 แต่ลี้ยงไปให้ทำแต่เมื่อยสอง แม่ผุ้นอนครางโอยฮอดบ่ตามค่าน้อย หรือเพิ่นคอย
 แต่ชอมมือหรือไ้ด้นบู้ฮู้เงื่อน หนูพานจนวังเวียนทั้งคัวน่าย่าเล่า ผัดทางท้อง
 แม่แห่งวงครรภ์ ละนา

หนูพานเว้า : เป็นกระวนกระวายลันแต่ทนเอาย้อนย่าป้วย คือชวยลงเรื่อย ๆ ผัวช้ผัด
 บ่มอง ยากะบ่ถูกต้องโรคประสาทหัวใจ ได้แต่อมขอมแสงค่อยจาแลงเข้า
 อ้ายบุพพานมือนี่จึงได้คือสิ่งเอาหยักินส่งให้หนูพานจั้งซี เจ้าเฮ็ดเองตีอ้าย
 บาดไ้คือเป็นตาแซบ แท้

บุพพานลา : บุพพานเอ๋ยกะเลยตีสีหน้า เอาบุญญามาหลวงหลอก บอกคือใจอีกแท้
 ทาพร่งเว้ากะอ่อนหวาน บ่ได้คาสะท้านไหวหวั่นในหัวใจ วางนีสัยมารยาเว้า
 อ่อยจาเมื่อยอ้าย แต่ว่าทางในไส้บ่ยอมไขให้อู้งเงื่อน แกงบลายาพิษย้ายลิว
 เว้าให้อ่อยกิน หนูพานเอ๋ยธรรมดาน้องนางอันว่าทุกสิ่งลันมันบ่แน่เสมอไป
 เฮามาเอาตามลายระหว่างดวงมันบึง อันว่าความแพ่งน่องกะเพียงกัน
 ทั้งสองฝ่าย พืหากจนใจหลายบาดเป็นหลักแก่นยังแนวสองข้างเพ็งสุคอน ละนา

บุญหนาว่า : หนูพานเอ๋ย แแนวเมียสองเพ็นต้องห้ามตำราว่ากะคือจริง แต่ว่าบุพเพ
เฮาคาดแต่ถนมาแล้ว พิกะจนใจแล้วเมียสองกะยากแน่ มื้อมันง่ายจังซี
ทางอ้ายกะปล่อยมาดอก หนูพานกะมีลูกอยู่ในท้องเพ็งพิกะคิดอยากเอาสิ่งที่มีน
แซบ ๆ อ้ายเลยเอาปลาค้อโตใหญ่มาแกง แล้วกะแบ่งมาให้หนูพานกินลอง
เบ่งว่ามันลิแซบบ่ กินสาเดื่อหนูพานเดื่อ อ้ายไปหาพาธุระก่อนเดื่อหล่า
เจ้าอย่าแบ่งให้ผู้อื่นกินเดื่อ เจ้ากินโลดอ้ายไปก่อน เอ้อแม่เฮาสบายขึ้นบ่
เจ้าเบ่งเอาโลดเดื่อ

หนูพานลา : ทางหนูพานหากแต่แนวทางอ้ายบุญหนาขายคือผิดเก่า พังแต่เสียงปากไว้วันน
กะต่างหลาย เป็นหยั่งนอพออ้ายจึงได้แต่งแกงปลาคือเอามาให้นางกิน แต่ก่อนมา
บ่เคยได้ มื้อนี้เป็นหยั่งอ้ายคือทรงตืบคือก่อน คือจัดแกงปลาต่อน มาส่งเมียผู้ใหญ่
ท้องหนูพานน้องมาต่างตา ตั้งแต่ก่อนคือจึงเป็นดั่งบ้าไว้ว่ากะทรงแข็ง มื้อนี้
พังวาจาอ่อนอ่อนละมุนนออ้าย หนูพานนางบ่ทันตกลงให้ลิกินแกงปลาก่อน
คิดเห็นย่านุ่นนอนอยู่ในเฮือนป่วยไข้เลยไว้ให้ยา กิน ละน้า

หนูพานว่า : เอ๊ะ หนูพาน ดูทำอ้ายบุญหนาพิกะคือดีเกิน มีแกงปลาจัดเตรียมมาส่งหนูพาน
น้อง คั่นสลองชิมเล่นนางคิดเห็นตั้งแต่ย่า ผู้นอนเจ็บไข้อาหารข้าวกะบ่กิน
แกงปลาดี ๆ หอม ๆ คือนี้หนูพานบ่กล้ากินก่อนยาดอก แซบบ่แซบกะลีเอาไป
ให้ยา กินลองเบ่งก่อนนา เพ็งกินบ่เหม็ดหนูพานจึงลิกินดอก แม่ใจดี ๆ ไว้แม่
คือว่ามันผ่านแล้วอย่าได้คิดมันหลาย พาสบายในอกตั้งบ่มีเยื่อ อดสากลิ้น
กินเข้าคั่นมันเหี่ยวกะน้ำล่อง นี่แม่อ้ายบุญหนาเอาแกงปลา มาส่งให้หนูพานข้า
ฮอดบ่กิน ย้อนคิดเห็นย่าเจ้าว่าท้องเป่าบ่กินหยั่ง นางเลยอดสากมาให้ทางเจ้า
ย่านี้แกงปลาค้อใหญ่ อ้ายบุญหนาเพ็นว่าเอามาให้หนูพานกินผู้เดียว หนูพานกินก่อน
บ่ได้ดอก คั่นยาบ่กินสาก่อน คั่นยาบ่กินบ่เหม็ดหนูพานจึงลิกินดอก แม่ย่า เอา
อดสากินจักคำสองคำ แน่นแม่นี้ น้ำล่อง

ทองลาลา : พังเสียงเฮอนฮ้อง หมอทองลาเลยพ้าวแล่น มาจับแขนอ้อมแม่เจ้าเห็นลาวตื่น
ปากบ่ดั่ง ออกกูเอี่ยมมันสิแตกแหล่งม้างบาดเห็นแม่ได้เหม็ดบุญ ได้แต่ขอบุญคุณลั่นแน
บุญทางเจ้า สองคนนอได้แต่พากันเศร้าบ่เห็นเงาแล้วอ้อมแม่ ได้แต่เหลียวตาแล
พากันให้ละอันพอบานคลั่นนั้นถึงหิน ทองลาเอ๋ยได้แต่ชักคั่น ๆ ฮ้องให้อยู่คือกา

แม่มุไกลโลลาแม่ผู้ได้สืมาคุ้ม เหลือแต่ชุมผีฮ้ายคราวโค่นไปเขาสีหยา
อีแม่เอี้ยฮอดบั้งพอกำบาทสัดบคราบเมียนทองลาฟ้าวเล่นบั้น ละน่า

ทองลาว่า : แม่เอี้ยมือคีนนี้ยังเว้าอ้อมเสียงจา บาดท่ามายามสายผัดบั้งสาจ้อย
เหลือแต่ฮอยหล่นอนี้ ตายเป็นผีแล้วอีแม่ ขอให้ขึ้นชั้นฟ้าเด้อเจ้าอยู่สบาย
พื้นางหนูพานแม่เฮาตายย้อนโรคหัวใจแท้ เพราะอ้ายกับเมียน้อยเว้าให้แม่
ช้ำใจตายแท้ ๆ

หนูพานลา : หนูพานเหมิดหวังแล้วบ่มีแนวฮอดสิว่า เหมิดจากบุญย่าแล้วไผ่สืคุ้มต๋อมนาง
อวทองลาเอี้ย นับแต่มือเขาสีพังก้าม้างบาดคราวย่าบั้งเหลือ ย้านเฮาเป็น
เฮือผั่งบ่มีลลวยเว้ง ย้านแต่เพลิงมันฮ้อนโกลาหลได้แตกผ่าย ผัวแห่งหมาย
อยู่แล้วคอยมือแต่สิเฮา บาดมาสิ้นแล้วย่าเจ้าไกล้อยู่หน้าไผ่ อวทองลาอย่า
ตัดใจให้เบ้งไปแน่เด้อเจ้า ไปดีเด้อยายเผ่าเนาสวรรค์ ฟันเด้อย่า หนูพาน
นางสิรับชมบอบท่าทนต์ดอกหว่างเวร ละน่า

หนูพานว่า : สาธุเด้อ ย่าเจ้าบาดคับชาติให้ไปดี ขอให้วิญญาณลอยสู่สรวงสวรรค์ฟ้า
อวทองลาอย่าไลข้อยขออาศัยบาดท้องใหญ่ บาดย่าตายจากแล้วผีลี้ดัดบ่มเพง
แท้แล้ว อวทองลาเพ็งพื้นางแน่เด้อ ย่าเอี้ยอย่าเป็นห่วงทางหลังเด้อ

บุญหนาลา : วางแผนการผัดทางแล้ว บ่มีแนวฮอดสิว่า บานสิเป็นป่วงบ้านยามเย็น เชอบาดแม่ตาย
อีหนูพานมันผัดคิตชั่วฮ้ายมันผัดบ่ยอมกิน มันเอายอกไปให้ยากินแกงนั้น ไคของ
มันบ่ซิมจ้อยเอาถั่ววอยมาให้ย่า กูลิหาเรื่องเว้าว่ามันฆ่าแม่กู บุญผาเอี้ยบอก
มันเด้อให้อูบั้นเรื่องให้มันเหมาะ ว่ามันเอยาพิชให้ยากินอันามบ้า ว่ามันเป็น
คนสาวยายพลอยกะสมตุ เพราะมันเป็นคนดูบาดย่าเจ็บป่วยล้ม มันสมแล้วบาด
เรื่องจริง ละน่า

บุญหนาว่า : อีหนูพานแม่มุเว้าอยู่จ้อย ๆ แต่เข้าเพิ่นกะยังลูก บาดว่าสวย ๆ มาผัดว่าตาย
สาแล้ว มิ่งนี้เนนามฮ้ายผีสาถลักฆ่าย่า มิ่งเอยาพิชฮ้ายมาให้ยากินแม่นบ่
คั่นแม่เนยาพิชแม่มุบ่ตายไวบำนันคอก สุตสองคนร่วมใจกันฆ่าแม่กูแม่นบ่ที บักทองลา
อีหนูพาน สุนะบ่ฮู้จักบุญจักคุณคนแท้นอ ไปพวกชาติชั่ว หนีออกจากบ้านกูไปเดี๋ยวนี
กูเมียนผู้เดียวกะได้คอกศพแม่กู คั่นสุลิวถึงบ้านนี้อยู่ร่วมชาติากูไปบ่ได้คอก

บุพผาเว้า : อีหนูพานเดียวรจจานผีฮ้ายคมฝังในทาทหน้าไว้ บาดได้มันเสี่ยงสันทาเชอโง่คน
ก็เลยไปพันขาดนี้แน้นคำจริง มึงเป็นคนเลวฆ่าอย่าตายกับมือแท้ ภูหากแนมดูแล้ว
บ่ผิดคาถูกดอกเป็นยาพิษฮ้ายทางเต่าอย่าจ้งตายแม่อย่ากูตายด้วยยาพิษของมึงแท้
โล่มันหนีโลดฮ้ายบุพผา ขึ้นเอาไว้มันกะสีฆ่าเฮาอีกเป็นต่อไป ไปอีหนูพาน
หนีไปเดี๋ยวนี้

หนูพานลา : พังเสียงผัวกับเมียน้อยมากอยหาแต่เรื่องแห่ เสียงเพิ่นแหวว่าเต่าตายย้อนมาย
อีนาง เสียงเขาหาเรื่องม้างมาเว้าถึงให้ควรสม มันหากคือคำเขาใส่มาจาแจ้ง
พอบานควันดินแห้งมากมตาจนมืดหมี่ เขาหาว่าเป็นราศีว่าหนูพานชั่วช้า เขาหา
เว้ากล่าวประนาม ยาหากตายย้อนนั้นแกงพิบุดหนาผัวผัดมาหาคาบใส่เมียว่า
ทาร้าย คันลิตกลงให้หนูพานไกลกะบ่ว่า ให้นางเมียนคราบยาพอได้บุญส่งยุ่งก่อน
เด้อฮ้ายจ้งโล่นาง ละน่า

หนูพานเว้า : บุพผา มันหากสมอยู่ดอกเจ้าคำเจ้ากล่าวว่หนูพาน เมียได้สังหารยาย
หากแต่สมควรแล้ว แต่ว่านางขอไว้สองสามวันเมียนคราบยาจ้งค่อยขับไล่ก่อน
ขอไว้อย่างเดี๋ยวนีละพี

บุพผาเว้า : อีหนูพานหากมึงรับปากแล้วว่าเป็นผู้ทำลายแม่กูตาย ย้อนนิ่งทาใส่อาหารไว้
ไป ไปสาแหมมารฮ้าย หนีไป ตายโลดอีท่า ฆ่าแล้วยังลีเมียนมันลีเบื้อนเก่ากู
ลีมาเมียนเฮ็ดหยัง มือมึงสกปรกลีมาแต่ต้องคราบแม่กูบ่ได้ ไปเดี๋ยวนีมึงลีไป
บ่หือ กูลิตีฮั่นให้มันตายคามือก่อนนา ไปหนีหือ ๗

ทองลาลา : หยุต ๗ ก่อนเด้อพีเจ้าอย่าฟ้าวใส่ไมโท อย่าฟ้าวใส่ทางผิดใส่พื้นางให้พ้งน้อง
เจ้าอย่าตัดไยข้องทองลาคูว่าบ่แน้น แม่เฮาตายย้อนดับแค้นทางเจ้านั้นก่อกว
พิบุดหนาเอี้ยฮั่นว่าทุกสิ่งล้วนเจ้าคิดเบ้งให้มันคัก ใผ่นอเป็นคนผิดให้คิดดูก่อน
เด้อฮ้าย อย่าฟ้าวตีไผให้หนูพานหมายว่าฆ่าอย่า เจ้าผู้ก่อปัญหาให้แม่ตายย้อนซ้ำ
คือมาย้องว่าแต่ดี บุพผาเอี้ยเจ้าเว้ามาจ้งขี้บ่ฮ้ายแน้ผู้เขาเห็น เจ้าหากหลง
ตามัวแต่ผู้เดียวแท้นฮ้าย ทองลายังบ่ทันให้พื้นางดอกจากห่าง แน่วปัญหาทุกอย่าง
มันหากเกิดย้อนเจ้า จงทางเต่าอี่แม่ตาย ละน่า

ทองลาเว้า : หยุตก่อนฮ้าย อย่าฟ้าวใส่พื้นางผิด เจ้านั้นควรตรองคิดเรื่องที่เป็นมาแล้ว
มันหลายแนวแต่ทางเจ้าหลายปัญหาจนเมบ่บ่วย บัดแม่ตายหานี้ผัดหาเรื่องราว
พื้นาง แม่เฮาตายย้อนความเจ็บช้ำน้ำใจ เพราะเจ้าเป็นคนสร้างปัญหา พื้นาง

เห็นจังได้ลืกล้ำซ่า บ่แม่นเจ้ากับเมียน้อยเจ้า แถมลืมาไล่เห็นหนีอีกท้องต่อ
กะตานี้ เจ้าสิบับผิดชอบ เอาดีคิดเบิ่งคัก ๆ สาก่อนจิงเว้า

บุพผาลา : นี่ละพี่บุตุนาเอ๊ย ไตมันกินไก่อ้อยมาเว้าว่าให้บังอาย ข้อยหากเห็นกับตา
ตั้งแต่โดนมาแล้ว อวทองลาข้อยหากเห็นมาแล้วแต่หลายที่แต่จอบเบิ่ง
เป็นมาแต่หิง ๆ มันหากหลายเทื่อแล้วแต่ทางข้อยผู้ซอม อีหนูพานมันกะว่าชอบ
พร้อมข้อยหิงเบิ่งวาจา จนว่ามันถือพาท้องใหญ่มาปานนี้ คันสิหาที่ด้านแต่ปางกาล
ย่ายังอยู่ บุพผาย่านเห็นคู่ว่าเป็นคนปากม้ามามาหาเว้าแต่เรื่องคิน บัดนี้ความจริง
มันหากหนีบพันหิงเบิ่งแนค้จา ส่วนว่าอวทองลามันหากเป็นใจเดียวแล้ว ฝ่าย
หนูพานน้องทำเป็นทองในเข้าความผิดไต่ผิดบ่ตุ๋ มาหาสอนแต่หมู่คือจิงประเสริฐแท้
ใจนั้นแม่นชั่วหลาย ละนา

บุพผาเว้า : เบิ่งแนอ้ายบุตุนา เบิ่งเห็นทำท่าว่าสอนหมู่ว่าดีเกิน บาดความผิดของไต
จนว่าหนูพานท้อง ข้อยเห็นมาหลายหม่อง คันสิจาผิดเคื่องย่า บาดเห็นตายจาก
แล้วทางข้อยหากสืเผยดอก เจ้าคิดเบิ่งคัก ๆ อ้ายบุตุนาสิบมือขาวมือเจ้ากะ
นอนอยู่กับข้อย เจ้าว่ามันสิท้องได้จิงได้ข้อยเห็นกับตาข้อยหลายเทื่อแล้ว
สองคนนี้ เป็นกันมาแต่โดนแล้ว เจ้าสิให้มันอยู่กันไปได้จิงได้ ไส่หนีไปนากันโลด

บุตุนาลา : ปาดไ้สูเป็นปานนี้ตีมีงอผีทำ ส่วนว่าบักทองลามึงข้างมาเอ็ดได้บ่อายฟ้าแท้
ทำสู บุตุนาเอ๊ยบาดสิมาฮนฮ้อน บาดมือแม่มาดบับันท์ อีหนูพานกับทองลา
จิงค่อยมาเผยอ้าง สู้หากพากันสร้างโลกียแต่โดนอยู่ ยังมีหน้ามาคู้ว่าบุตุนา
บาบฮ้ายไปเมื่อย่ายอยู่โดน ไปเคื้อบักทองลาพามันหนีให้พันกลายเขตดินแดน
มึงหากเป็นมวยแทนจนว่าหนูพานท้อง อีวันทองสองหน้าให้หนีสาหากใจชั่ว
พญิงสองผิวสามผิวหากเลี้ยงบ่ได้ ไปเมื่อย่ายอยู่โดน ละนา

บุตุนาเว้า : บักทองลาความลับในโลกนี้มีดอกอย่าปิดบัง แนวพินางกับอวหากค่องคือ
บัดหิงเว้า ว่าบุพผาเคาดันกูแนมมิงก็หากต่าง กูเว้าหิงกะบ่ได้มิงขัดไว้
มันแม่นจริงแล้วหละ ลูกอยู่ในท้องอีหนูพานกะลูกมิงนั้นหละ ไปอีวันทองสองใจ
อีโมรากาก็มิงเลี้ยงเลี้ยงเลี้ยงคมมิงมาโดนแล้ว แม่กูตายย่อนยาพิษของสูสองคน
หมุ่นรทหลวง ไปบักขี้ข้าตาขาวบักทองลาพากันหนีจากบ้านกูเดี๋ยวนี เหลือเฮง
กูฮักสู ทุกอย่างกะมอบให้สูสองคนเหมิด บาดแล้วกะมาตายย่อนน้ำยาพิษสู

ไปพากันไปหาออกลูกหม่องอื่น สิไปค้นไปทองลาเอาตีนกูชะทื่อ ไปอีสองใจ
มือนี่กลีเอาให้ตายมือนี่ละ

หนูพานลา : ไปเคื่ออวบาดคราวฮ้อนถอนใจสาอย่าลืต่อ ถึกหรือผิดให้เบ้งไว้อย่าไปสั
กะข้างตาม เฮาหากเป็นฝ่ายข้ากะตามข้างให้ทนเอา ขอให้บริสุทธิ์เฮาแล้ว
แต่คนลืจาว่า เสียงเขาหาคำเข้าทลายเฮาอย่าฟ้าวหัน เขาบ่ให้อยู่บ้าน
บาดยามม้อย่าบ่มี ไปสาก่อนท้านนี้หลีกทางเพิ่นก่อนเคื่ออว บุตุนาหลงมัวเมา
ส่วนเสน่ห์ลมแล้ง เฮาคือขอนตายแห้งเขาระแวงเอาเรื่องตี๋ม ทั้งผ่องซิมบาดแล้
เขามาแต่หน้าดี บุตุนาเอี้ยเมียขจากท้านนี้ขอให้ตี๋มสุข อย่าลืหมองมัวทุกข
คั่งเมียผู้ไกลเจ้า อย่าได้หมองมัวเศร้าตกเวรน้องเอิ้นสั่ง สุขสมหวังคั่งแม้ง
เคื่ออ้าย อย่าเก๋าหมองละนะ

หนูพานว่า : อวทองลาเอี้ยถืว่ากรรมเก่าใช้ บาดเพิ่นโล้วเอาผิด เจ้าอย่าหมองใจ
คิดหากว่าบริสุทธิ์แล้ว สารุขอให้อุตุนาแม่ย่าจงได้ฮู้ได้เห็นความดีความชั่ว
ในครั้งนั้นแน่เคื่อ ไปอวเจ้าสิพาบ่ยไปทางใดกะไป

ทองลาลา : พอบานอกสิฟังคว่า ได้ฟังความเขาว่าโล้ว ทองลาใจคดเลี้ยวทางอ้ายได้
เชื่อเขา ฟังเสียงเพิ่นกล่าวว้าใจมาเน่าแล้วทางใด พินางโสทางไปหลีก
บ่องเขาให้มันแล้ว คือว่าทานไปแล้วมารดาตายบ่ได้อยู่ เลยได้ปะคราบถ่มทาง
อ้ายได้โล้วดี อ้ายบุตุนาเอี้ยคันเจ้าเป็นจิ้งจก้องบ่ล่อยให้เป็นกรรม ถืว่ากรรม
แต่คราวหลังจ้องมาแต่คราวนี้ เห็นหว่างพอกันนี้บ่อลาที่น้องยอมชั่ว คราบแม่บ่ได้
เมียนทางอ้ายผิดโล้วนี้ บุตุนาเอี้ยจากกันเคื่อท้านนี้ สะไก้พิทะพอใจถึงอวไป
ลงเอือน เกลื่อนน้ำดาลาอ้ายคันอยู่ไปกะเป็นก้าง ทางพินางบ่อยากอยู่ เอา
อวไปเป็นหมู่พอได้จาปากว้าขอลาเจ้าแล้วพี่เอี้ย ละนะ

ทองลาว่า : อ้ายเอี้ย น้องยอมเป็นผู้แพ้เจ้าว่าชั่วบ่ยอมเถียง น้องบออาสารับเพื่อพินาง
ผู้มารทอง เจ้าหวังครองมูลเคื่อเอาสาอย่าหมองหม่น คันว่าว่าน้องอ้ายเลว
ข้าลืสั่งลา ไปพินางเฮาไปให้ได้สมหวังเขาชะ คันบ่ตายเฮาคงลืเห็นความจริง
ของคนสันดานชั่วจักมื่อดอก

บุตุนาลา : คุณยายเอี้ย วางแผนการเคื่อเอาไวบ่ตรงหมายเลยเป็นแม่ ว่าลืสาอีแก่
อีหนูพาน ผู้คาดไวมันเลยหลังท่าเสีย จังมาขมขื่นเพี้ยมาฆ่าแม่เจ้าของตาย
แต่หากเป็นความหมายดั่งกันที่ทวนไว้ เหมิดแล้วความหมองไหม้อโหลแน่เคื่อแม่

ลูกบ่ได้ตั้งแกลังห้วงฆ่าดอกแม่เอ๋ย แต่มันพลาดทำเปี้ยเลยมาติดต่อพันสา
ตกคราวตามันมีลูกชั่วเกินแล้วคราวนี้ ไป ๆ ตี้ บุปผาล่าหาเอาโลงมาใส่ยา
ช้อยกันเด้อบุพผาเออย่าไปเมี้ยนไว้มันจะได้แม่นส่วนบุญ ละนา

บุพผาเว้า : สาธุเด้อแม่เอ๋ย ลูกบ่ได้ตั้งแกลังมันพลาดทำมาเอง อย่าได้เป็นกรรมเวร
เทื่อหลังคราวพัน ลูกสิทำบุญให้อานิสงส์ดอกแม่ บุปผามาเอาแม่อย่าเฝ้าไป
หาเมี้ยนช้อยกัน เอาบุพผา เอ้าเฮาเมี้ยนเองเลย บ่ต้องให้ไทยบ้านเพิ่นยาก
หน้าดอกไป

บรรยาย : ตอนนี รุ่งรังไร้ว บุปผาเอ๋ยหาว่าไก้ฆ่าย่า บาดได้ไต่แท้ ๆ เป็นคนฆ่า
แม่เอง แล้วผัดมาใส่เฟ่งว่าน้องฮ่วมพันางสา ตกลงลากันหนี้ย่อนว่าบ้านบองร้าย
ทางบุพผาลูกชายเต่ายายพลอยได้เมี้ยนแม่ ไทบ้านนอฮั่งตุ้มอาลัยไหว้ช้อยกัน
คินนี้มันเฮือนดีเต่ายายพลอยผู้ตายจาก กล่าวคำหอมพอได้ฮู้ข่าวแล้วสิมาเล่น
ช้อยงานสาแหล่ว ม่วน ๆ กับคำหอมได้เลยผู้ข้า

คำหอมลา : พังเอาบทคติไว้ สงครามใจผู้เมียมาก หากพอสังเขปฮู้พื้นที่ทาง
หมอคำหอมนับแต่เว้าฮู้ฮ้าง บุปผาสั่งเอาทางเขา ไตมาเหงาโดยไม้อยู่ผู้เดียว
คือคนบ้า ใจยังวนหน้าหล่าสาวบุพผาเมียเพิ่น สาวหากมีเต็มเค้นคือบ่สนอยาก
เกี่ยวมันเทียวไอ้ท่วงแต่นาง เสียตายเด้เสียตายแต่ฮู้ฮ้างคินนี้ท่วงบาดยามเด็ก
นอนบ่หลับตาลงส่งแต่ใจไปทางน้อง มันมาเป็นโยฮ้องหมอคำหอมมกเมียหมู่
เลยบ่เป็นตาอยู่คือสืขาดเค็งบ้องนอ้นแม่นหว่างใจ ละนา

คำหอมเว้า : บ้า มาช่างเป็นจิงซีใจทำกินเม็งเอ๋ย ผู้สาวมีหลาย ๆ บ่มีกไฟ่ส่าจ้อย ใจคือ
ลอยแต่น้ำขี้ สาวบุพผาผู้เมียหมู่ อยู่จนลืบได้ คิดเห็นท่ายเป็นเว็นนาง เอ
เขาวาแม่บักทิดบุพผาตาย คนกะพากันไปงันเฮือนฮ้างยาว ๆ คินนี้คำหอมคิด
อยากรู้หน้าบุพผาหลายแท้ ๆ ลองไปงันเฮือนฮ้างน่าเขาก่อนนา ลางเทื่อ
ได้เห็นหน้าบุพผาได้เว้าได้ถามข่าวกะเอาดอก บ่านนี้คนมาโฮมหลายแล้วตี้
ไปลองเบ็งก่อนนา

บุพผาลา : ตอนนีสมหวังข้านางบุพผาได้ตัวไว้ เดียวนี้ได้ทำไก้แนวแต่มชะเขา ทุกสิ่ง
อย่างมันหากเป็นจิงเว้าคิดว่าบ่มีผิด ได้ฮอดสิทธิ์เฮือนนาสู้อันละเด้อนี้ มันมา
สมใจนี้ปฏิกูดีแล้วเสียอย่าง ทางบุพผาเลาจิงกรรมสิทธิ์ให้แล้วบ่มีแบ้วดอก
หว่างใจ คินนี้พอพิน้องไกลและใกล้มันช้อยเฮือนดี ส่วนพิธีวางเพลิงแล้ว

ทั่วไปแล้วยายเจ้าคีนี่คนมาเต้าแซวกันจนท้องทั่ว ส่วนว่าใจคามีบุพผาเหิมค
เสนียดแล้ว พอปานขึ้นนั่งวิมานละน่า

บุพผาเว้า : พอปานใช้สว่างแล้วบาดครวญ่าตายไปเสีย เมียผู้สองทั้งอวาระส่งทางไปแล้ว
ฮอดบ่เหลือหยิ่งแหล่กรรมสิทธิ์เหิมคทุกอย่าง บุญหนาวางมอบให้ บุพผาได้แต่
ผู้เดียว สบาย ผู้ตายกะตายไป เอา ผู้จันกะจันไป บุพผาสีเฮ็ดจั่งได้กะได้
บุญหนาบมีสิทธิ์มาหวงห้ามได้ดอก อ้าว! อ้ายทิดคำหอมกะมานาหมู้ดี เจ้าเจ้า
ทันเอาเมียไปคือมาหล่อกว่าเก่าแท้ อ้าย ขอเป็นน้อยแน่เด้อ

คำหอมเล่า : คำหอมเอ๊ย พอแต่มาถึงบ้านเฮือนแขวงจันเฮือนอ้างม่วน ไตเลยมายืนทวน
ท่าทำเป็นเช่อ ๆ ท่าตาเหม่อจั่งบ่เห็น บ่ทันนานใจมันสั่นเต้นเห็นขี้เก่ามา
วานจา เห็นบุพผามาถามว่าแต่งงานแล้วบ่ อ้าย ทางคำหอมมันมาเสียในไส้
ตาบ่าในน้องยืมต่อพ่อยากตายเด้นอ ไตมันบ่อุปบ่องเสียคายน้องเป็นคู่เขา
ปานได้จั่งสิอ้างละเจ้า สิบ่ต่อราคาตอง สาวทั้งหลายบ่เหลียวมองดอกที่
หอมจันนอนว่าง รอคอยปีบุพผาอ้างพันผิวไปถามข่าว ไกลลีถึงแล้วบ่อครว
บุญหนาสิบปล่อยเจ้า ให้ลองเว้าแม่นเบิ่งดู ละน่า

คำหอมเว้า : โอ้ยบุพผาเอ๊ยคาดสินนอนคาวางสาวทางได้กะบ่ว่า มักแต่ขี้อ้างพันนอนได้
บ่อึดตา บุพผาเอ๊ย ปานใดนอสิเป็นอ้างวางผิวพอฮู้ข่าว ยังคิดต่อบาดอ้างทาง
เจ้าอยู่บ่ว่างเด้ ไกลลีได้บ่ผิวละบ่อ บุพผา คิดต่อแต่เจ้าบ่ผิวท่อนั้นแหละ
จั่งสิได้แต่งงานนั้น

บุพผาเล่า : อ้ายคำหอมเอ๊ย เจ้าว่าคอยวันอ้างบุพผานางจนทางเจ้าบ่มีคู่ อ้ายยังถ่า
น้องอยู่ชามบุญหนาลอยอ้างนางฟังแล้วผัดอ้อนใจ พี่คำหอมเอ๊ยอ้างบ่อ้างกะได้
ตัวพี่ประสาทยัง เว้าพื้นบุพผานางบ่ได้เกรงทางย่าน ไปนากันบ่คีนี่สิทธิ์นางมี
แล้วทุกอย่าง มันเป็นสิทธิ์ของนางเฮือนหรือน้องกะได้ ไปขายเล่นบ่ว่ากัน
บุพผานางนี้กะบ่ได้ย่านประสาดอกทางผิว ชาติว่าใบสำคัญแม่นอยู่นางพี่
ไปหรือตีคั่นทางอ้ายคำหอมชายเจ้าเว้าแน่ บุญหนาบักผีแก่บ่ามันตายอยู่นี้
มาไปลิ้แม่นเลี้ยงฮอย...ละนา

บุพผาเว้า : คำหอมเอ๊ย คินแม่นทางเจ้าพร้อมคอยท่วงอยู่คือหลัง บ่เป็นหยิ่งบุพผาข้าผิว
บ่เกรงย่าน ใบสำคัญนาฮู้เฮือนฮ้างได้มอบส่วน เฮาไปขายกะได้ไผ่ลิ่วานอ
ชื่อนาง บ่ประสาดอกอ้าง บ่ประสาดอกอ้าง เอากันโลดคั่นพอใจ เฮามาไป

กลางคืนแล้วแต่ไฟสั้แซวว่า อยู่ไปกะสำนั้นหละ แนวเป็นน้อยเขา บักบุญหนา บ่มีความหมายดอกสำหรับบุพผา ใบนาใบเอือนกะลงซื้อบุพผาแล้ว เฮากะเอา ไปขายมาสร้างเอือนเฮาไฟสั้ว่าหยัง ไปอ้ายคำหอมไปคืนนี้หละ

คำหอมลา : แนวคำผ้นั้นเป็นแท้ หลับตาแน็คถักบ่อง บุพผามองเบ็งแล้วทางหน้าว่า บ่เคื่อง ไรเอ้อย ไรยังบ่ทันไล่เตี้ยมมือคือเหงียงมาหลายตก บุพผาหักใจมา บอกว่าไปคืนนี้ ไป ๆ ที่คันทางเจ้าสั้เฮาอ้ายเป็นคู่ ผัวนอนชูลิปล่อยฮ้าง บ่เป็นช่างดอกยกากวน บุพผาเอี้ยหากนางตั้งท่าม่วนมาทางพี่คำหอม น้องหาก ตัดคอฮ่อมปล่อยผัวมานาอ้าย นางหากตกลงให้ทางหัวใจบ่เบื่อนต่าง มันหาก สมความหวังแล้วเคื่อทางฝ่ายอ้ายมาไปเคื่ออย่าอยู่โดน ละนะ

คำหอมว่า : บุพผาเอี้ยคันเจ้าตัดใจฮ้างวางผัวว่าบ่เกี่ยว คือกับผ้นี้แล้วเคื่อหล่าหากว่าเฮา อ้ายบ่คิดว่าเจ้าสั้ฮ้างฮักจะตามมัน ไปนากันกับหอมสั้เอือนนางว่าสาวจ้อยดอกไป ตั้หละบุพผา ใบนาใบเอือนเจ้าเอามาแล้วตั้ ไปย่านคนเห็นหลายมาไว ๆ มาเมื่อนอนอยู่เอือนบ่อยพุ่นไลด บักบุญหนาสินานักจะช่าง

บุญหนาลา : คืนนี้เมียนแม่แล้วมางันกล่อมเอือนดี พอมันเด็กกลายมาสว่างตายามเช้า ฟังเสียงสกุณาท้าวแซวเสียงออกหาเหยื่อ ส่วนบุพผานางเมียเห็นแต่มีค้อยจ้อย อยู่ในห้องกะบ่มี บุพผาเอี้ยเจ้าไปสั้หานี้ แดจจนส่องบ่เห็นกลับจักไปนอนอยู่ บ่อนได้บ่ทันฮู้ ฟังแต่เสียงคนขู่จากกันพอฮู้บ่อง ว่าบุพผาใจสองลักหนี่นั้ผู้บ่าวแล้ว แต่คืนนี้พื้นชาดัง บุญหนาพินางว่าตัดปล่อยฮ้างว่าเบิดหน่ายบ่มีสุข นางเลยพิน ความทุกข์บ่เห็นทางพร้อม หมอคำหอมเสียงคนว่ามาออยเออว่าขึ้นว่า ส่วนว่าทางบุญหนาได้เตียนเท่อเล่อมาวนเข่ออยู่จ้งลิง ละนะ

บุญหนาว่า : ฮ่วยตายแล้วเคื่อทางอ้ายมาเป็นไปทางบ่แม่้น เล่นพินนี้ผู้บ่าวแล้วคนแซว ว่าชาดัง แต่ก่อนตรึงคือบ่ต่างในตาได้ใบนากับใบเอือนผัดลักไปนาฮู้ จ้งได้ ปานนี้บักคำหอมมันคือมาหักหลังกูคักแท่นอ กูสิ่นาไปเหยียบม้ามมันก่อนนา

คำหอมลา : ตอนนี้มีค้อยคือ เป็นมือใหม่บ่ยอมลุก พวกบักบุญสองคนจนอ่อนกายโคลย้อย ตอนนี้คำหอมบ่อยได้บินคอยตั้งแต่ท่า ส่วนว่าทางบุพผานางบ่ปะปล่อยวาง มันสาบแจงบ่หวั่นหยัง คำหอมพินางว่าอยู่ซึ้งมั้ง ได้เมียใหม่จิงทนบั้น จนว่า ตาลิมมีนได้แต่มีนจลิมแจ้ง เคียวนี้แสงทองขึ้นเลยเงยคอกออกมาส่อง จนว่า หมดแสงทองกลายเป็นแดดแก่กล้า บุพผาน้องบ่ตื่นนอน สงสารเคื่กับบุญหนาสั้

- เคื้อคร้อนตาตีบาดคนจา กูเอาบุพผามาเข้าฮ่วมสองนอนใกล้ กูมันพอบานไข่ สามปีแต่ล้าอ่อน แแนวชากมาพ้อต่อนกินเอาสมอยากได้จนขาว ไม้แผ่นลูกมา ละนา
- คำหอมว่า : มาคือคักแท่นนี้เหล่าพื้นหัวปีโต คั้นเอาจนสมมักลูกมาได้ขาว ไม้ ตาจนลาย แล้วแต่เหล่าสาวบุพผากะโดยตั้ง ต่างคนต่างอยากได้กะเลยล้าอ่อนพอ โอ้ย
- เมื่อยเว้ย อ้าวบุพผา นั้นบุญหนาบักบุญหนามานาเจ้าแล้ว เป็นไต่เฮี้ยงที่ไผ่ที่มัน เค้ทานบาดที่เฮาโตเป็นจิงไต่ความรูสึกนะ
- บุญพาลา : พอบานใจหลุขี้หัวใจเพื่อนฮอดสนั่นอง มาเห็นเขาทั้งสองคือเสี่ยงคนซ่าว่า มันสิริแล้วส่วนใจ บุญพาลาเอ้ยจนว่าปากกะบ่ได้บ่คาดสิเป็นจิง บุพผานาง หากเป็นหญิงบ่เที่ยงใจให้ชายเก้อ ได้มายืนเหวินเว่อบุพผาเธอนั้นใจดำ ละเอา คำหอมมาย่ำหัวใจผิวแท้เหล่า มันสิริบ่ได้แต่โอ้ย กูเอ้ยกูพอบานหมากักไต่ยแท่นอ ทำบาดมาเห็น จนหัวใจมันแซนชักกะแตกค้ำจาง คำหอมเอ้ยมึงเป็นเพียงจิงมา สร้างจองกรรมกุนอหมู่ ส่งบุพผามาให้กูสาเดื่อมึงมื่อนี้ มึงคือกล้าแม่นย่ากู ละนา
- บุญพาลาว่า : คำหอมเอ้ยไต่คือเฮ็ดจิงขึ้นมาหาญเหยียบหัวใจเฮา ไต่ช่างออยเอาเมียกู มามาต้ม บุพผาเอ้ยแม่นเจ้าขมขังอ้าย อีหยังนางจิงฮ้างพี คั้นเมื่อสามมื่อนี้ บ่ถือเจ้าดอกเรื่องกาย ไปบุพผาคินเมื่อเดี๋ยวนี บุญพาลาคิดบ่ถึงเลยว่่าเจ้าสิ ใจอ่อน หลงเชื่อคนไวปานนี้ มันเป็นบาปเป็นกรรมเค้เหล่า ลักลูกลักผิวหนึ บักคำหอมกยอมตายวะ ถ้าหากมึงบ่ยอมปล่อยให้เมียกูคินมาหากู คำหอมเอา บุพผาส่งมาเดี๋ยวนี เว้ย
- คำหอมว่า : อ้าว บุญพาลาเอ้ย ของหมู่นี้มันบ่แนกกับไผ่ เมียโตเป็นเมียเฮาบ่แปลกหยัง ดอกเคื้อเพื่อน เฮาขอเตือนไต่สิท้อบ่มีสิมาอยู่ เฮาบ่ได้รับรู้บุพผานี้แล้วแต่เธอ ไต่สิเอาคินไปแม่เฮาบ่ว่า บุพผาเอ้ยเจ้าสิเอาฝ่ายพีหรือคินบ้านฝ่ายผ้วนอ แล้วแต่บุพผาเคื้อ ไต่สิมาโทษเฮาผัดบ่ได้เค้ บุพผาแม่คนสวยเจ้าสิเอาคินไปนา บุญพาลา หรือเจ้าสิอยู่นาคำหอมละ พังให้ตีเดื่อนายพังบุพผานางสิว่าจิงไต่
- บุพพาลา : พี่บุญพาลาเอ้ยธรรมดาคนนี้สิจิงจิงอียังแน่ แต่พระองค์เพิ่นเท้กะยังยังบ่เที่ยง คง ตั้งแต่ฟ้าฮ้องไปง่ฝนบ่ฮั่วกะมีหลาย ชาติว่าใจของคนอ้อมบ่เป็นดอกเคื้ออ้าย คือกับคนเป็นไขคินบ่เซากะตายแน่ คือกับไปบ่ยังทางหน้าหากสิเห็น บุญพาลาเอ้ย เจ้าอย่าไต่เน็นจิงเน็นวันคร ตั้งแต่เห็นศิลาเบ็งยังยอมพังเพ่ได้ พรหมลิขิตมันพา ล้วยต้องลอยไปตามอ่าว แแนวปลาแดกไฟเก่ากินหลายมันกะเบื้อท้อง ต้องลอง

บ้างสิบ่เคย พี่บุญหนาอย่าว่านางเว้าเย้ยกลับเมื่อก่อนอย่ามาทวน ส่วนว่า
กรรมสิทธิ์กะแม่นของนางพี่ ไปสาขายสิกลับไปเป็นหนี้สิบอกกันกะบ่ว่า ส่วนใบ
ใช้ เอื่อนนา นางสิขายจ่ายแล้วทางเจ้าส่วนมี ละน่า

บุพผาเว้า : จ้านแต่แจ่วปลาแดกแห้งถ้วยเก่ากะเหมิดอวย ธรรมคาคนเฮาต้องเปลี่ยนหา
กินเรื่อย เจ้ามั่นเพื่อยหนามแห้ง บ่มีหยังเหลือแต่ใบ นั้นหละสิทธิ์อยู่บ่ค่อยพี่
อย่ามาเว้าเท่าเสี่ยงเด้อ บุพผาฮู้รสฮู้ชาติของเจ้าแล้วละอ้ายบุญหนา บุพผา
เบือแล้ว สู้รสชาติอ้ายคำหอมบ่ได้ดอก ไปเมื่อสาบบุพผาบ่ไปดอกไปอ้ายคำหอม
เข้าห้องเดี๋ยวนี

คำหอมเว้า : ได้ยินขัดบ่บุญหนา ไตมันเหมิดรสชาติอันหอมหวานแล้ว สู้รสชาติของคำหอม
บ่ได้ดอก อ้ายหน้าโง่หลงคารมแม่ญิงจนลืมไต่ผ้าได้ฮอดแม่ไต่เอง มึงฮู้ว่ามึง
ชั่วขนาดใด มึงนะเป็นเต่าล้านปี ไปอย่ามารบกวนความสุขของพวกกู พวกกู
สองคนกำลังมีความสุข ส่วนความทุกข์ไปให้มึงแบกไปกองไว้ไกล ๆ ตู
มึงสิไปเดี๋ยวนี บ่เคียวกูลิขิตด้ามเสียมใส่หน้าผากมึงเด้ ไปจากนี้เร็วบักชั่วข้า
หน้าโง่ ไปบุพผาเข้าห้องหาความสุขเฮา อย่าสนใจคนที่บ่มีราคา

บุญหนาลา : เสียใจเด้จนเฮฮ้อง ได้เหลียวมองแต่ตาเท่อ สองเขาไปบาเรอโต
มาเผลอนั่งเศร้าเสียงนางเว้าว่าไล่หนี บุญหนาเอี้ยคักแท้บาดหานี้ บ่ฮู้ที่ทางไป
แม่มาตายเป็นผีฝ่ายเมียกะวางฮ้าง บาดไค้ในอุผัดเป็นคนสร้างไต่เอง
น้อให้พังไค้ ย้อนมันเชื่อใจคนฮักเขาหลายจึงพ้อบ่เหลือข้อจ้งบักขาม บุญหนา
เอี้ยมีแต่เจ็บปวดข้าบุพผาอย่าหนีทางใจ จักว่าไบเอื่อนนามามอบแก่เขายังค้าง
หลบลงไปพอบานสำงได้หลงคราวบาดพลาดท่า พอกันที่บุพผาแนวไมราบ่ต่อเจ้า
บุญหนาเอ้าอั้งผู้เดียว ละนา

บุญหนาเว้า : บุญหนาเอี้ยอุทาหรณ์สอนให้เหมิดไปหลายจ้งฮู้ตื่น มันคืนอีกบ่ได้เป็นหน้าอ้าย
เชื่อผู้หญิง บุญหนาเอี้ยนับแต่มือแห่งสิยังหนักค้มกันหลาย แม่กะตายย้อนไต่ทราม
จ้งแม่นกรรมสินบ้อง ทั้งหนูพานทองลาน้องกะหนีไปบ่ฮู้ที่ ย้อนหลงเชื่อนางผี
บุพผามารบอบเป้าจ้งเหลือไว้ตั้งแต่มือ บุญหนาจักสิไปทางใด จ้งสิเห็นหนูพานกับ
ทองลาน้อ ขอจ้งกันที่เด้อฮือมารสังคม

บรรยาย : พี่น้องเอี้ยผัดเป็นครุฑราเว้ากะเป็นจริงคิกกล่าว คือบุญหนาพลาดพลั้งจ้ง
เห็นแจ้งส่องทาง อนาคตเลยแตกม้างเลยหมดหว่างสิเดินไป บุพผาใจเป็น

มารัจได้ชิมชาบ้ำ ส่วนว่าหนูปานหล่ากับทองลาผู้พรากถิ่น ไปตามชาตาจีน
หาอาศัยพี่น้องตามพื้นบาดห่าจน พวกนั้นเซาะซอกค้ำมาค้างอยู่กับลุงชา ทองลา
หาเอียนตองกระตูปพรางพอนั้น จนย่อนผ้าเป็นบ้าตามัวจึงได้หมั้น ทองลามา
อดทนย่อนพื้นางแก่ท้องเดียวนี้ได้ออกมา แล้วเว้าเบ็งก่อนนาทองลาเอี้ย

ทองลาล่า : นับแต่ตั้งใจแพ้วกันเขยย่อนอายไล่ มากับพี่สะใภ้ย่อนมารฮ้ายก่อกรวน
เลยเป็นไม้ห่าค้ำวนบมีฮ้อมเงาใบ มาอาศัยเฮือนลุงพื้นูปานยัง พวกนั้นขบพัน
สร้างปลูกเฮือนฮ้างพอนอยู่ อาศัยหมู่พี่น้องชาวบ้านเพิ่นอยู่ไป เดียวนี้แม่
ส่วนทางพี่สะใภ้ได้ลูกใหม่บ่ทันแข็ง พวกมอดสาทอมแสงออกแค้นมาพอมัม ย่อนว่า
ความหวังหล่มพวกนั้นจนย่อนแม่จาก เลยได้มาทักขี้ยากอาศัยพวกพี่น้องไต่บ้านเพิ่น
อยู่ไป ละนะ

ทองลาเว้า : เป็นคนจนย่อนอายได้สำแม่เจ้าของตาย ย่อนพี่ชายโตทราวมังเงลาบัตฎาบู
ทองลาเอี้ยได้มาอดสูอาศัยไต่บ้านเพิ่น บางทีเป็นบาดบังกะทนได้เพื่อพื้นาง
เดี๋ยวนี้เพิ่นได้ออกลูกน้อยคิงยังบ่ทันแข็ง ทองลาคิดเห็นคำพี่ชายจาวาน้องเป็นกับไก
ว่าพื้นางกับข้อยเป็นใจเดียวจนท้องแก่ ทั้งไล่หนีจากบ้านเลยทูลู้เพื่อพื้นาง
ลีเป็นได้จั้งไคพื้นางเพิ่นกะดีหลาย มื้อนี้เพิ่นไปไส่ฮ้อมาปรึกษาหารือกันเบ็งก่อนมา
เฮาสีเฮ็ดไปจั้งไค

หนูปานล่า : หลายเวลาล่วงย้ายแต่ผ้าใส่ค้ำประจาน ว่าหนูปานกับอาวได้ฮ่วมกันเขา
ยอเรื่อง เหลือเพียงตีนกับมือว่างบมีเพียงผ้าก็ไล่ อาวทองลาดีหลายใจเพิ่น
เกินประเสริฐล้าบคืออ้ายผู้ขุ่นหมอง มื้อนี้อาวทองลาจักเพิ่นได้กล่าวฮ้องมาเว้า
เรื่องอียังฮือ นางเลยถือเอาแพรฮ้อมบักหามาพันงเว้า นับแต่มาหมองเศร้า
อาศัยลุงบุดูอยู่ เสี่ยงไต่บ้านกะตั่วอาวเป็นคู่ฮ้อนพื้นางไคเพิ่นเล่ากัน
อาวทองลาเพิ่นบ่เป็นจั้งขึ้นใจหากเที่ยงบ่เอียงโอน เพิ่นอดสายอมทนเพื่อพื้นาง
บาดคราวท้อง เพิ่นมาตัดไยข้องผีมารสันดานชั่ว อาวพาหนีไกลผัวมาหาออก
ลูกน้อย น้อเดี๋ยวนี้แม่นสว่างใจ ละนะ

หนูปานเว้า : อาวเอี้ยจั้งแม่นเจ้าเที่ยงอ้ายใจแก่นพอบาน คนเขาลือว่าเฮาสองว่าแต่เป็น
กันแล้ว พื้นางคือจริงแหล่วใจอาวหากบ่แห้ว นี่มันจั้งแม่นแท้ชายกล้าเก่งเกิน
อยู่กันอย่างพี่น้องปานลูกแม่เดียวกัน บ่ฟังจาคนเฮาอยู่ไปตามพื้น กะช่างดอกอาว

สองคนเข้าบริสุทธฺิ แล้วมันบ่เป็นหยั่ง เจ้าสิว่าอีหยั่งกับบ้อยละอาว เอื่อนั้นแม่น
ใผ่มา น้อ เบิ่งทรงหย่างมาคืออ้ายเจ้าแท้อาว เพิ่นสิมาหาเฮาเอ็ดหยั่งละอาว
อ้ายบุญหนาอีหลี

บุญหนาลำ : บุญหนาเดินกะเข็มบ้ำเหมิดอาลัยแล้วตายอยาก ยามบ่เหลือซากแก้วได้จับแท
สิหมุ่นผง หนูพานนางเขาว่ามาอยู่ซ่งบ้านเต้าพ่อลุงเดิม บุญหนาเดินเข็ม ๆ สิบ
ข้าวหาบาดนอนไธ้ ละบางที่หลงครางให้มาเสียดายพระเจ้าแม่ ย้อนฮีนางผีแก่
มันมากวนหลอกต้ม เลยจมนแล้วฮอดบ่เหลือ บุญหนาเอี้ยจ้งมาคิดก่อเกื้อคึงห้วง
บ่วายสำ หนูพานกับทองลาหากบ่จริงคือท้วง ละบุญหนาเป็นคนข่วงหาแนวขวาง
บ่ฮักพิง บาดมาเห็นความจริงแม่นไธ้พิชัวข้า มันเป็นบ้าย้อนมักเขา บาดนี้เด้อ
บาดนี้ได้แต่เว้านสิบข้าวมาเถิง ฮอดแล้วเถียงเมียฮักคิออยากอ้ายได้ซิมง่วน
ละจักสิทวงถามเว้าจ้งไค่น้อมาฮอดที่ มาจุนใจเอานี้บาดมาทุกบ่ละมอดเกี้ยง
มายืนเกือส่่งแต่ตา ละน้า

บุญหนาเว้า : หนูพาน ทองลาเอี้ย บุญหนาเหมิดบอดเกลี้ยงแก่ความโง่เจ้าของเอง
อื้อพุพามันสองใจหลอกพิไปหมดเกลี้ยง เหลือแต่ตีนกับมือไว้ พอมาขอยกกราบ
ด้วยรับผิดแล้วละน้องอภัยให้แน่เด้อ ทองลาหนูพานเอี้ย แม่กะแม่นอ้ายนี้แหละ
เอาแกงบปลาที่อื้อพุพามันใส่ยาพิษมาให้กินจ้งได้ตาย เดียวนี้อื้อพุพามันหลอกให้
อ้ายมอบสิทธิทุกสิ่งทุกอย่างให้แล้ว มันกะขายนาขายเฮือนได้เงินแล้วกะหนีตาม
ชายชู้แล้วละ ทุกอย่างอ้ายบ่เหลือเลยทองลา หนูพาน อโหลสิให้อ้ายแน่หล่า
ลูกเฮาเด้หล่า

ทองลาลำ : พี่บุญหนาเอี้ยความคึดมันชั่วฮ้ายมันได้ก่อทันตาเห็น นี่ละคือกรรมเวรบาปหลวง
ผู้ทำไว้ คุณในหลายเจ้าบองฆ่าหากเกินชั่วหาใส่นอจ้งสิได้ บาดตายแล้ว
อีแม่พลอยบาดนี้น้อได้มาชด ๆ ย้อยน้ำหลังอาลัยหา เจ้าไปเอาคืนมาได้บ่ฮ้อยามนี้
บ่คือเฮาเป็นหนี้ยังหาเขาได้อยู่ บาปกินหัวบาดเขาไปคบชู้จ้งมาเว้าอ้าวหา
ตั้งแต่ก่อนมีแต่ฮักท้อฟ้า ให้เขาเป่าในสมอง เดียวนี้เป็นจ้งไค้ทองอ้ายกว่าดิน
ทรายแล้ง บาดมาเหมิดตายแห่งจ้งมาแดงบู้ที่ นี่ละคุณความดีทองลากับพิสะไก้
ได้ทำไว้แล้วบ่เสีย บุญหนาเอี้ยเจ้าเป็นหมาล่าเนื้อให้พรานป่าบ่มีหยัง เหมิด
ฮอดมูลมังเดิมมาหย่างเข็มอยู่คือบ้ำ แนวเป็นหมูให้เขาฆ่าจ้งมาโอยบาดพลาดท่า
นี้บ่ฮอหลวงปัญญาหมายังคึกว่าข้า กรรมเจ้าให้รับสำ ละน้า

- ทองคำแว้ว : กรรมเวรเจ้าสร้างไว้ให้ทนต์รับเอาสา ทุกชะตามันน่าจ้องกรรมเวรใช้ ส่วนอภัยหรือนั่นบ่ทันจาให้คิดเบ้ง ห่วงผู้คือเจ้าชุมทางข้อยหากชั่วทรามน น้ำกะยอมเพ็งน้ำคนชั่วอาศัยดี คิดเอาดีให้มันตักเฮ็ดจั่งได้ลืตี้ได้ เคียวนี้พินาง กะออกลูกแล้ว ข้อยกะส่วนดีใจหลาย ๆ อยู่ยากันแบบที่แบบน้องคนลืว่าเป็นพัว เป็นเมียกันกะช่าง พวกหมู่ข้อยเข้าใจกันดีแล้ว เจ้านั้นตี้ลืไปอยู่ไสอยู่นี้กะขาด ๆ เชน ๆ ตามประสาทุกขียากันหละ พินางลืให้เพิ่นอยู่น่าอยู่บ้อ
- หนูพานแว้ว : ฮ่วยแนวผูกเองต้องแก้ได้ ชันตัวคนมันจิงแม่น มาลืให้ผู้อื่นแกลืเห็นส่นเงื่อน น้าบ้อ คนโลภาคัดหาฮ้ายตายสาสิดีกว่าแนวเจ้ามักชั่วแล้วอย่ามากลัวผู้คี่เคื้อ พินไปตายกะตามแหล่ววันละชาวกะบ่ท้วง แนวเอาแล้พาดแล้วลืออยแว้วข้อยบ่เอา เด็ก ไปโสกะไปโสตลูกข้อยออกมานี้กะบ่แม่นลูกเจ้าดอก ลูกอวทองคำตัวคันแม่น ลูกเจ้าข้อยบ่เอาไว้ดอก ข้อยลืปะให้มันตายโลดละข้อยย่านมันชั่วคือพ้อมัน ไปหนีไปไกล ๆ อย่ามากวนความสุขของพัวเมียเขา อีหนูพานบ่เคยมีดอกพัวผู้จิงชี่ อวทองคำพัวข้อย
- บุญทาล่า : ออกสะเทือนพอบานคลื่นทะเลเบือนมาพาดพั้ง ออกบุญหนาแทบลืม้าง เห็นทาง เข้ามาถึงแพง ละเมียพัวเอี้ยเรื่องใด ๆ หากแม่นพัวนี้เกล้งหาแนวกลั่นย้อนความ หลง ย้อนว่าตามันชั่วจริงคือนางแว้ว ที่เป็นคนหลกเหง้าทำลายเสีย ม้าง ทุกอย่าง ขอให้หนูพานนางอภัยพัวเกิดเจ้าอ้ายขอกัมกราบเลียบตั้น หนูพานเอี้ย ตอนนี้อ้ายคงมอดลั่นจนได้แล่นมาหา สงสารตาแน่คือนางเพื่อหลังบ่ทำแล้ว จักลืหาใส่แหล่วลืปานนางผู้ใจชื้อ อ้ายบ่หาเคื้ออีกแล้วขอเพียงเจ้าผู้เดียว จริงอยู่แม่อ้ายเป็นคนโลดเลี้ยว กะยอมรับบ่ปิดบัง ตอนนีเหมิดเคื้อหนทาง อ้ายจิงขอยอมไว้ ให้พัวขอมาไหวจักพันที่กะบ่ว่า ลงโทษเลยเมียจำ เจ้าลื ซ่ากะบ่ตั้น ยอมตายได้ บ่หน่ายแพง...ละน่า
- บุญหนาแว้ว : ทองคำ หนูพานเอี้ย เจ้าลืลงโทษอ้ายจิงได้แนลียอมรับ กราบจักสามพันที่พัวกะ ยอมทำได้ ขอโหลให้คินตักกันอีกเพื่อ หากควักเบี้ยกะบ่ย่าน อยู่ตามพินชั่วทรามน ดอกหล่า หรือหมู่เจ้าลืซ่าพัวให้ตายไปคือแม่เฮา พัวกะยอมเพราะพินชั่ว ถ้า หมู่เจ้าให้อภัยต่อไปนี้พัวกะลืไปไสอีกแล้ว หากว่าบ่ให้อภัยพัว พัวกะลืฆ่าโตตาย อยู่กับหมู่เจ้านี้หละ ให้ไหวจักเพื่อหนูพานจิงลืสมใจหมู่เจ้า

ทองคำแว้ว : พี่นางเอ๊ย ย้านเฮาบาบฮ้ายลิตัดบาดอาลัยสา ให้อภัยเพียงที่เทื่อสองลงบ้าง หากเทื่อเป็นคราวหน้า จังเอาพันใส่หน้าแข็ง เทื่อนี้ขอร้องเจ้าให้เอาอายเพิ่น คั้นสาพี่นาง คั้นเป็นอีกเทื่อหน้า ทองลาลิจัดการเองดอก เทื่อนี้ให้อภัยลงสา ก่อน เจ้าสิกราบเพิ่นจักที่กะกราบสาดี เพิ่นลิตินดีให้เจ้าให้เพิ่นคั้นสาพี่นางเอ๊ย

หนูพานลา : หนูพานหักใจเข้าฟังคำอาวอีกจักเทื่อ เพิ่นว่าเสียท่าหน้า บัฟังแล้วปล่อยกัน อาวทองคำบอกพี่ว่าจั้งซันลิจาใส่ในหัวอก หากว่าเป็นที่หลังเ็นสิ่งดินโลกเดื่อฟ้า เพิ่นว่าขอนหล่าหนูพานอีกครั้งหนึ่ง ลงเบ็งอีกเทื่อครั้งทางข้อยลืบขึ้น อาว บอกว่าทุกสิ่งสิ้นเพิ่นสิรับอาสา หากว่าเป็นภายหลังลืบปล่อยวางไปบ่ยัง แม่นว่า ทางใจยัง พอแสงอาวบอกข้อย ย้อนเพิ่นมาเว้าอ้อย ให้คั้นสาท่านี้ ฟังอาวชี้แจง คำ เว้าเพิ่นความชอกช้ำมันหลายชั่วคณาแสน บ่อยากแบนมื่อลงได้สองเพิ่น แต่คราวพุ้น กะเลยเอาความขุ่นขังในไว้สาก่อน เพิ่นแก่อาวมาวอนหนูพานเลย รับเอื้อลิตินไว้แม่นเทื่อสอง ละน่า

หนูพานแว้ว : คั้นอาวว่าจั้งซันพี่สิรับรองดู แนวว่าหนูกับแมวหากบ่วางใจได้ ฟังคำอาว วอนไหว้ บ่ขี้ใจ ผู้ดีต่อ ขาใจเจ็บบ่เสียตายดี ๆ ลิตินให้ย่อนฝ่ายเอื้ออันนี้บ่ได้ ให้เจ้าคั้นด้วยความฮักความแพงเดื่อ เพิ่นแก่หน้าอาวผู้เพิ่นมีคุณงามความดีชื้อ ๆ แต่เทื่อหลังหากเจ้ากลับใจบ่ได้บ่ต้องเว้ากันเดื่อ

บุญพานลา : คุณแม่เอ๊ย หากแต่บุญคุณล้นตกคราวจนมาได้อ่าน หนูพานนางหากว่ากัน บาดทมอ้ายมากล่าววอน หนูพานเอ๊ยอ้ายหากเหมิดที่ฮ้อมหากน่องส่วนอกภัยผิว บุญพานตามันแมวได้ชั่วเกินแล้วยอมไว้ ขอคั้นคั้นางให้ลิจาไปฮอดเท่าชั่ว ขอบพระคุณทูลท้าวหน้าใจเกินประเสริฐแล้ว นางคือแก้วม้นค่าสูง ทองลาเอ๊ยที่นี้ อ้ายพลาดมั่งได้ตบุงบรล้วยกลับ อ้ายสาบานที่หลังลืบทำดอกเดื่อน้อง พี่รับรอง กะยังได้จนวันตายอ้ายลิจ้อ ยังแต่คั้นกับมือ คือบทเรียนท่านี้ คติให้พวกหมู่แพน เรื่องนี้อุปมัยตั้งแบ้นบูแผ่นสะเทือนใจ อุทาหรณ์มาในเรื่องขยายในคั้นนี้ จาเอาดี ผู้ฟังบ้อ โอ้ยเดิ่นอู้ผู้น้อยท่ม หลงคึดหาพามีคดลุ่ม โอ้ยซุมเจ้าให้อ่านสา ตอนนี้ เดื่อฟ้าใหม่ขอฝากแม่บ้าม่วนท่านอย่าไลหนี ตอนนี้อวสานลงแล้วส่งเสียงลาเจ้า อยู่สบายเดื่อคนเฒ่า ทาระกาหรือน้อยท่ม ซุมพ่อแม่เพิ่นองลงบ้ำอย่าได้หมอง ขอลาแพน...ละน่า...

กลอนลาเรื่องต่อกลอน

เรื่อง ท้าวสังกะตัต

คณะ ไทรทองบันเทิงศิลป์

พากย์เรื่อง : พังเคื้อผู้คนเฝ้าให้พังเอาบั้นบ่อน นิตานธรรมตั้งแต่ก่อน บ่แม่นเรื่อง
 แอบอ้างแฝงซ่อนบ่อนนิยาย มีบ่อนดีบ่อนฮ้ายเป็นบ่อนสลับกัน หันมาพังทางนี้
 นิตานคัสสัยเก่า สมัยคนผู้เฝ้าคงลืออยู่กะมี บัดนี้เปิดคัมภีร์ไขตู้ใบลานออกมา
 อ่าน เพื่อลูกหลานผู้เกิดใหม่ยังบ่ชู้ นิตานนี้เป็นจิงได้ แน่แนวทางบอกไว้
 สิไขปองทางเดิน เข็ดสุดับและโสตะรับฟังในคินนี้ บ่อนใดดีให้จำไว้ติดในใจ
 เป็นเค้าเงื่อน ครูผู้เขียนกลอนกำลังเรียน บ่อนใดมันบ่เรียนฟังแล้วให้อภัย
 ขาวคณะไทรทองความรู้หน่อยบ่ทันเด่นคือเขา ความรู้เบาบางบ่ให้ช้อยจุ
 พยงซี่ พรรณามานี้พอสมควรม่วนไว้ก่อน บัดนี้ตกเข้ามาถึงบ่อน ตัวคาเนิน
 ในท้องเรื่องเข็ดพื้นน้องได้รับฟัง

ท้าวพรหมทศน์ลา : อาหังอันว่าข้า...ขอน้อมต่อ กราบพี่น้องที่เคยรอ ผู้มาออดังซ้อง
 อยากรองดำเบ็งลา ผมขอโทษล่วงหน้า อันญาท่านอย่าถือผิด เดียวนี้ตกลสมัย
 ลือฤทธิ์เขาฮึดเพลงกันทั้งสิ้น ศิลปินทุกวันนี้ไขว่ดนตรีเล่นก่อน อนุโลมให้
 ผันผ่อน บทประเคิมริเริ่มสมัยนี้ต่างหลัง ทางหนุ่มสาวเขานั่นตั้งใจจจจ
 อยากรฟังเพลงดอกยายเอ๋ย ดูขาวาวไขว่ซุ่คว้าม่วนยินสมัยนี้ หากผิดใจ
 ผู้คนเฝ้าอยากฟังลาให้อู้เรื่องสำเนียงเพลงฟังบ่ฮู้บางคนว่าคำมา ฉะนั้น
 ขอภัยทุกท้าวหน้า ทั้งฝ่ายอโหสิพวกหมอลำคันบ่มีดนตรีว่าบ่ทันสมัยข้า
 มิหน้าคนไปจ้างถามดนตรีมีครบ บ่คันบ่มีให้ช้อยเพิ่มเติมไว้ให้ครบทีม แน่นพอ
 ปานดอกหลิมบ่ขาดห่างทางดนตรี อโหสิแน่เด้อยายบัดว่า เพลงสมัยนี้
 หมอลำดีต้องมีพร้อมอุปกรณ์ต่าง ๆ ไรไปจนสว่างมีทั้งหัวและให้
 เตรียมตัวไว้ละแม่ยาย...หนอ...

ท้าวพรหมทศน์ว่า : สบายดีทุกก้า ผมลือขอแนะนำเป็นราชาผู้ยิ่งใหญ่ ได้ปกครองพวกไพร่
 ราษฎรไพร่ฟ้าประชาเชื้ออยู่เย็น นามว่านั่นเรียกชื่อพรหมทศ สุ่มตามเหล
 เป็นคู่เคียงเอียงซ้อง ประชากรสมบูรณ์ด้วย เมืองจันประเสริฐยิ่ง พระบมี
 บุตรหญิง มีบุตรชายเกิดร่วมโสภาคเพียงผ่องใส งามละมัยละเมียดพร้อม

ท้าวขึ้นชื่อสังกะตัต กิจการประจำวันเคยเที่ยวลงไปสรงน้ำ มือนี่ถึงยามแล้ว
ลีไปครองน้องพี่ ผู้ที่เป็นเมเหละเขาสีมากล่าวว่า ผูกคนเล่าให้คอยฟัง

ท้าวพรหมทัตสน์ลา : ไฉนจากลอนบงม่วนไว้ แต่หว่างพอสสมควรจึงคอยพ้อกันจากใหม่ แขน
พังเอ๋ย ตกสมัยทุกมือนี่หมอลำเรื่องพัฒนา วงได้ ๆ กะอยากก้าวหน้า
ทั้งอวดเก่งเลื่องดี ทาคนตรีมาเสริมก่อเอาเงินท่ม ชุมได้อุปกรณ์น้อย
ลีลาไปกะบ่เด่น ลำบ่มีเปอร์เซนต์ผู่ศรัทธาบ่จ้าง ทั้งกลอนใช้บ่ลิกขา ชาว
คณะไทรทองกะบ่ดีลิกล้ำ ลำบ่ม่วนเข้าถึงจิต ผากแน่เดื่อมวลมิตรให้ช่วย
เขียร์ไปบ้าง มีจดหมายไปถึงบ้านหนองจิกคำบ้านหมอยู่ อาจารย์ณรงค์ผู้พา
ชูสายรถยนต์ไปฮอดบ้าน ลีเห็นป้ายคณะลา ลียินได้รับใช้หรือตอบส่งทาง
จดหมาย ทั้งแพนหญิงแพนชาย รูปถ่ายนาลายเซนต์พร้อม ผมขอยอมแต่
การเล่น ถ้าคิดเป็นเปอร์เซนต์มันยังน้อยบ่ทันหมู่ท่านนักปราชญ์หรือคุณครู
ผู้แต่งกลอนกะบ่เทียม บ่เทียมเท่าท่านผู้เคย...

สุเมณฑาลา : อดีตกาลนานมาแล้วมีโผลั่นคิ้ว หัวบ่ดีคิดมั่วสมองเสื่อมต่ำลง บอกกัน
อย่างจิ้ง ๆ ให้เห็นแน่กับตา อาจารย์จันประพันธ์มากว่าสมควรแล้ว
แนวหมอลำทั้งหลายเมินเฉยบ่เปิดอ่าน นิทานธรรมเรื่องนี้ไว้แต่ประภม
องค์โคตมเห็นว่าไว้บางบ่อนเป็นคติ มีคำสอนหลักธรรมบาปบุญควรฮู้ กตัญญู
กตเวทิตานพวกศรัทธาเป็นงานถ้าอยากได้หมอลำเด่น เห็นสมควรไปว่าจ้าง
เอาค่าบ่แพง บางคนก็กลั่นเกล้งหาเรื่องอิจจา ตามเห็นมาถูกไทรทองปลอม
พลาดหวังหลงฮ้อง ตรึกตรองแล้วให้เชิญถึงบ้านอยู่ หนองจิกเดื่อเป็นถิ่น
ยั้งให้จำไว้ใส่สมอง ไทรทองบันเทิงศิลป์ชื้อก้อง บ่ได้อ่อนกิจการ เพื่อน
ร่วมงานมีหลายครบทีมเต็มแล้ว แถวบ่เคยไปเล่น คันพวกเจ้าอยากเห็น
ผลงานอันยิ่งใหญ่ รีบไวมือเดื่อพี่น้องผู้ได้ข้าสับทัน ว่าท่อนั้นคือชั่วพินิจเอา
ต่างกว่าเขาทั้งหลายผ่านนิทานบ่มือนั้น จันจามาคงจำได้หันเข้ามาตามหน้าที่
สุเมณฑาร่างอันอ่อนแอพระอินทร์แต่มีแต่งลง คิ้วคาดโค้งเสมอด้งคันศร กายา
ขาวผิวพรรณอวบอ้วนงามย้อย พระธันคือตุ้มข้อมืออดุชะสนี้แว่น สองพระเนตร
หยาดเอี่ยมคำเหลี่ยมดั่งนิล ลักษณะถูกต้องเบญจเพศกัลยาณี ได้เวลาพอดี
หม่อมพระนางลีเดินย้าย...

- สมณฑาว่า : ขอเฉลยเขยข้าง แนะพอเป็นแนวทางให้เห็นอยู่ในท้องเรื่อง ฉันเป็น
แม่นางเมือง สมณฑาซื้อน้องผู้เทียมข้างผ่าธูลี มเหสีเจ้าฟ้าเมียบาน
องค์ชัตรี มีลูกชายสังกะทัตผู้งามปานเต็ม มื้อนี้ตะวันเสียงฮ่าวฟ้าไปวันทา
กราบพี่ ฉันผู้เป็นมเหสีต้องลงไปจากห้อง ไปทูลท้าวเบ็งกะนา
- พากย์เรื่อง : ได้ยินเสียงสำเนียงแล้ว สิพพังบ้านแน่น บัดนี้กล่าวถึงสังกะทัตน้อยหน่อ
ผู้ที่เป็นลูกเจ้าฟ้าโพธิ์กว้างฮ่มงาม ขณะประทับอยู่หอปราสาทหลังสูง พาลุง
ตามมาพบพระองค์ตอนนี้
- สังกะทัตลา : อโฌใส่อุทัยแถม คือบัวขาวขยายจิบ รีบแต่งตัวล้างหน้าขโลมโลกลิ่นสุคนธ์
เสด็จจรผ่านพ้นลงจากพระตำหนัก ไปสวามิภักดิ์ต่อบิดาเจ้า เคียงในใจสี
ไปว่าลงนาวาอยากไปเที่ยวใจคิดน้าแต่ทางเดียว กามคุณจุตฮ้อนาย
เอ้าตั้งเพลิง นอนในเบิงขาดคู่ซอแนมแสนเปลี่ยวมีสับ วยถึงชาวกลิ้งลูก
ขาดคู่ครองสองซอ้น คิดอาวรณ์แต่น้ำขี้ ไผเคื้อสิได้เป็นเนื้อคู่ แสงตะวัน
พอพุ่มพู่ท้าวเดินลงจากห้องไปลองเว้าพ้อเบ็งนา...
- สังกะทัตว่า : สุขสถาพรท่าน ผู้ติดตามผลงานลูกหลานน้อมขมาต่อ สมมุติตัวเป็น
นายหน่อ สังกะทัตลูกเจ้าฟ้าลือก้องชาไกล เมืองกงจิ้นว่านั่นแม่น้ำใหญ่
ไหลจด นายสำเภาเกตราเคยเที่ยวขายของซื้อเสียงเขาลือว่านางหล่า
สาวอรุณกันนักใหญ่ อยู่เมืองศรีเชียงใหม่ ว่าสาวงามอยู่ฮ้อนายไปค้า
สิ่งของความในใจอยากไปเห็นหน้าน้อง สีสมาคนลือลือถือไต่ขึ้นไปหาเว้า
พ้อเบ็งกะนา
- พรหมทัตล้า : สายกระแสน้ำต้องสาขาท้ายแก่ง ผูกวิหคนกน้อยมันเริ่มคั่วแมลง ถือ
เป็นยามมือเข้า อากาศโปร่งลมหวน ทำให้ชวนมองดูหมู่สุกุดาเต็น
ตามภาษามันเล่นงอยคอนเฮียกู่ บ้างพ่องหยิกหยอกซู้แล้วขึ้นพระทัย
เหลียวเบ็งทางฝ่ายใต้แม่น้ำผ่านไหลจด ชวนาวาเที่ยวหาขายซื้อ ถือว่า
มีสับล้นประชาชนก็ชมขึ้น บมีเมืองได้สี่หลั่นทรัพย์สมบัติข้าวน้ำ อุดมด้วย
พืชพันธุ์ สิ่งสำคัญคิดน้าแต่ลูกน้อยผู้มาเกิดเทียมอกคิดวิตกอนาคตผู้คู่เคียง
สีเสียงท้าว สาวในเมืองจิ้นนี้สังกะทัตกุมารท้าวบได้เที่ยวต่อ มื้อนี้ผู้เป็นพ่อ
ต้องลือคอยอยู่ถ้ามณฑาน้องส่างบมา...นา

- พรหมทัตส์ว่า : ทุกในใจคนนี้มีแนวโน้มเพิ่มต่อ พรหมทัตส์คิดต่อหวังสีให้ลูกน้อย
เกลิงราชเป็นกษัตริย์ แต่มันขัดพระทัยบ่อยากเอาไฟซ้อน สำนวนครจีน
นี้ ล้วนแล้วแต่กลุสตรืท้าวบ่ได้เที่ยวต่อ ต้องลั่นงคยรอปรักษาหาความ
กับลูกน้อย ทั้งแก้วมิ่งเมี่ยมกะนา...
- สุมณฑลว่า : สิริรังวิโสทะเยนั้น เป็นพลังอันยิ่งใหญ่ พันธ์องเอาใจใส่ให้ใจใสตั้งแก้ว
ทานแล้วอย่าจ่มน้ำ ผลผลาท่อนั้นลั่นาส่งให้ถึงสุข อย่าได้มัวเมาทุกข์เกียก
กามาแก้ว ให้พาตัวหนีมคมคตหากามกิเลสเหตุสุพาเกิดชั่วควรเว้นให้ห่าง
ไกล คีลสุราและกาเมนั้นบอกไว้ ให้แจ่มแจ้งเห็นชัดควรสังวรณปฏิบัติก่อนสี
นิกคณบ้าง อย่าได้ตกลงสร้างให้พาตัวขึ้นมมฝั่ง ความโมโหให้ยับยั้งระวัง
ไว้ก่อนสีจา มื่อนี้ลงปรางคณันเข้ามาฮอดพระสามี ขอคุณงามความดีพิณว
จงปกเกล้า...
- สุมณฑาว่า : ทูลละอองปกครองน้อม ทูลองค์เสด็จพี่ มเหสีเป็นผู้น้อยจอมเจ้าไว้ที่สูง
ชั้นหละเสด็จพี่
- พรหมทัตส์ว่า : คำนี้้องอยู่แล้วให้เริ่มต่อบุบิติ เฮาเป็นองค์จักรพรรดิให้้องสำรวมไว้
ชาวทั้งใจกายพร้อมนากันสมประกอบ อย่าให้เกลี้ยงแต่หน้าทางในนั้น
หมากเคื่อแมง
- สังกะทตลว่า : วยถึงชาวมาปี่นี้ คิคอยากมีนารีสาวน้อยนวลสง่า ความอดอาไว้อั้งแน่น
แสนลั่นกะบ่ไหว ความในใจท้าวอยากพ้อผู้สาวชื้ออรุณี แต่ท้าวโล่ก็ทุกข์
ได้ขำวานาคณว่า เขาวางามฮ้ายเจ้าผู้คิงงามหลาย แม่เนื้อเกลี้ยงอยาก
เฮียงฟาง ลืออยู่โสละนอนางสีหาทางหลอกล่อ ขอลาเจ้าไปเที่ยวจร ทาทำ
เป็นพ้อค้อออกเที่ยวทางนาวา ลงนาวาเกตราบัตห่าบุญพายุ ห่าสายแนนชูค้ำ
ต้อนนาความไปเว้าพ้อเดินไปอย่างบ่รือร้อ พอมมาถึงต่าหนักพ้อเจ้าสีจา
เว้าพ้อบนาน...หนอ
- พรหมทัตส์ว่า : ลูกชายเอ้ย หน้าตาเจ้าโคกเศร้าต้องการสิ่งหญิงได้ เคียงในใจ
อย่าอาเลยบอกพ้อเลยอย่าอายเว้า อยากได้เมียตั้ลูกหล่า เว้าโลด
อย่าอายพ้อ

- สังกะตต์เว้า : ความในใจผมตอนนี้ บ่อยๆก็มีมึนเหลืในใจท้าวอยากออกเที่ยว
ลงสำเภาเที่ยวค้าไปทางน้ำหยอกผู้สาว ให้สนุกม่วนเล่นเป็นคนหนุ่มให้
สุขใจ พ่อสียินดีให้เอาไผตอนลูกคี่เฒ่าบ้าน ให้ลูกไปเที่ยวซะก่อน
ลูกจั่งลี้คี่เฒ่าเอาดอกเม็ย
- สุ่มธทาเว้า : ลูกแม่เอ๊ย เขาเป็นเชื้อหน่อฟ้าเชื้อเหล่าปรางกู ต้องถือตนทงยศจั่งสิ
ควรนั้นตัวท้าว ยังลี้ไปขายค้าลงนาวาแกมพวกไพร่ ราษฎรใหญ่่น้อยเขา
ลี้เว้ากล่าวขวัญ บ่สมควรลี้เดินหนีจากเมืองตอนนี้
- สังกะตต์เว้า : พ่อเอ๊ย ผมอยากลองไปค้าทางกำไรบ่ได้เก็ย ท้าวบ่ไปหาเสี่ยงทุน
กำไรบ่ต้องเว้า อยากไปเล่นต่างเมือง บางเทื่อมีสาวไ้เอามาไซว
ต้อนพ่อ ขอบจอนญาติให้บ่าท้าวปล่อยไปน้อพ่อน้อ
- พรหมทศน์เว้า : พ่อนี้ตกลงแล้วตามใจเจ้าสุ้อย่าง มีสิ่งของต่าง ๆ ให้เจ้าจัดแต่งไว้
ทั้งคนใช้ให้ช้อยกัน เอาไว้มืออื่นนั้นไปเอื้อนพ่อสำเภาตรา คั้นไปเห็น
สาวงามเจ้าอย่าลืมคึ้นบ้าน เตื่อท้าว
- สังกะตต์ลา : พ่อผมเอ๊ย ลูกขึ้นมามือนี้มันม่ักไผ่ใจสนุก ทุกข์แล้วบ่ถือตามลูกบ่อายุดอก
ไ้บ้าน ต้องการสุขสนุกล้วนไผ่ลี้มากวนใจ กระผมบ่บ่ได้เก็ย เกิดเป็น
คนชาติเดียวอายุยืนบ่ฮ่อคร้อยมีหน้อยผู้ลี้ถึงบันเท็ยสุขทุกชั้นมันต้องอยู่ใน
หัวใจ จิตไผ่มันกะสากันแล้วแต่กรรมกระทำไว้ บัดว่ามรณาไปมีแต่เขาเผา
ถึมกองนอนถ่อนบ่เฒ่า บ่สาคัญดอกพ่อเจ้าตายแล้วคึบเห็น เป็นกษัตริย์
เจ้าหน้าลี้ทอปรุหี ก็ยังมีใจรักไผ่สยงหมองมัว มัวนากามอารมณ์ช้ำ
บ่สาคัญดอกเจ้าพ่อคนบ่มีแต่คอ เจ้าแผ่นดินกะบ่ได้เอาไม้หล่อแทน
แม่นจั่งไค่ละมือนีต้องลาพ่อแม่ทั้งสอง คึดอยากลงนาวาไปเที่ยวขายของบ้าง
แต่สตาบ่บ่ดใช้ ความในใจอยากออกเที่ยว ผมบ่ไปคนเดียวเตรียมเอาฝูง
อาฆาตย์พร้อม ไปทางน้ำล่องสำเภา
- สุ่มธทาลา : หัวใจผมตาฮ้อนพังลูกอ่อนเฒ่าวอนตอนนี้ล้งมาต่าง ลูกขายเอ๊ยเงินตั้งกือ
ค่าตั้งล้านลี้ไกลบ้านไปจั่งไค่ สาวสนมปล่อยไว้ไผ่ลี้มาอาบน้าล้างส่วยโฉมศรี
ฝูงนารีหากมีหลายหมื่นกือกองล้าน สาวเมืองเฮากะมีแล้วยังลี้หนีเสี้ยจาก
ไผ่ลี้มาหย่างเล่นปรางค์กว้างให้แม่เงง ค่าแลง ๆ แม่ลี้แลดูหน้าไผ่คั่นลี้

มาคอง กองบุญเอี้ย ฟังคำแม่เจ้าห้ามอย่าขึ้นคือผ้าไป แม่ย่านี้ภัยต้อง
ขวางทางบ่อนลูกหย่างให้ลูกเนาในปรางค์แม่ลีหาผู้ซ่อนให้ครองบ้านนั่ง
เสวย...ลูกแม่เอี้ย

สังกะทิตลา : ฟังคำขอคำห้าม ล้วนแต่คำงาม ๆ มารดาเจ้าประโลมอ้อย คำนี้จริงคัน
อยู่แล้วมารดาแก้วเจ้าสู่ฟัง แต่บ่อาจยับยั้งได้คาดท่างตกทางไป ความในใจ
ของผมได้ลั่นปลงลงไว้ คำมารดาให้ไขมาก็จริงอยู่ แม่ผมเอี้ย เกิดเป็น
คนก็อยากเรียนรู้คู่สู้อัน ผมก็คนคือกันเขาก็คมนเท้ ๆ บ่เห็นต่างประเพณี ผีลี
มาเกินคนลูกบ่เคยได้ยินว่า คิดเบิ่งเอาตั้งแต่จ้วมน้องยังอาอ้อฮ้องคือพ่อ
ชื่อว่าคนเฮนอตายแล้วบ่ได้ตมกินขึ้นดั่งจัว ผมบ่กลัวดี ๆ ไม้ต้องเกิดมา
ผจญ คนต้องมึนินทอย่าว่าเลยลีหนีพัน โสตกกลางทางฮ้างวางมารดาพร้อมทั้ง
พ่อ ลีขอไลแต่มือนี้ไปลงคำเที่ยวสาเกา

พรหมทศนลา : ฟังกระแสเสียงว่า ความหนักเบาได้คิดอ่าน ฟังลูกจามาananเป็น
จึงความลูกว่า อยากไปเล่นต่างเมือง เพียงแต่ว่าสำนี้พ่อก็อ่านเห็นนอก
แต่วิตกทางลีไปลูกบ่เคยขายคำ เอาเกตราเป็นนายหน้าให้พาไปออกเที่ยว
ลงเรือไปลาเคียวขอตัวเป็นลูกน้องเอาทุนร่วมฮ่วมเขา เอาไว้มืออื่นเข้า
ไปถามเบิ่งให้มันคัก จงเตรียมตัวไปเลยให้แต่งของไปพร้อม สมณฑาเอี้ย
น้องอย่าทาทรงเศร้าท้อใจให้สดชื่น ฮอดมือฮือมืออื่นอยู่ไหนไปหากสิ่ง
บุตราน้อยได้ตัวคืน เจ้าอย่าคิดหม่อตันทรงโคกโคกา พลิพาไปเขาพักให้
ผ่องใสกะใจแจ้ง

พากย์เรื่อง : บทแสดงหนักไปเรื่อย นิทานธรรมไบเป็นบ่อง พ่อกับแม่ลีมาครอง
สังกะทิตลือกบ้าน ไปค้าล่องสาเกา เดือนหกมาฟ้าแห่งเต้าเล่าคลื่น
ระงมฝน ประชาชนชาวเมืองกะขึ้นชมต่อนั้น หันมาจนถึงบ้นนายสาเกา
ลือกเที่ยวเคียวนี้ฮอดมือแล้วให้ลองว่า เบื่อก่อนนา

นายสาเกาลา : สาธุชนชาวท่าน ตกสมัยพัฒนาการหมอลาเรื่องได้ออกส่ง บรรจง
เสียงข้าก้องหวังอยากให้เด่นดัง พี่น้องฟังอยู่บ้านขึ้นส่งสถานี ทางทีวี
โทรทัศน์ชัดปานแว่นไว้ คณะได้มาเล่นทางทีวีออกส่ง คงลีเห็นอยู่แล้ว
สมัยนี้แห่งเจริญ เข็ดพ่อแม่พี่น้องให้เลือกหน่วยผลผลา ฮู้ว่าหวานเผ็ดเค็ม

จิตจางกะคงอยู่ คอยฟังวันนี้คือปีนยุคใหม่ ชาวคณะไพร่ทองขอเป็นทาส
รับใช้จงไว้ให้ช้อยงาน...น่า...

นายสาเกาว่า : สบายดีลุงป้า ผมเป็นนายสาเกาตราเคยนาของออกจากถิ่น ผมอยู่
เมืองกงจีนเคยนาของออกจ่ายค่าไปพร้อมพราหมณ์ ลงทุนไปบ่หน้อยสาเกา
ใหญ่จนเต็มลา เอาสมุนไปนาพราห์กันเป็นเพื่อน

สังกะทัดว่า : เออ สบายดีนายสาเกาตราท่าน ผมนี้มาทันการวันนี้เลือกเที่ยว ขอไป
นำจ่ายค่าเอาทุนร่วมช่วมกัน ส่วนกำไรว่านั้นบ่ขอแบ่งพอต่างค์ ให้พ่อสาเกา
ตราเป็นคนนำทาง อยากเที่ยวสาวหาเล่น

นายสาเกาว่า : โอ้ อันนี้เจ้าหน่อหน้อยอยากพลอยช่วมลงทุน เป็นเพราะบุญของผม
ลูกพระยาอยากไปด้วย บ่หวังรวยเงินล้านอยากหาความสำราญ อยากชม
สาวประเทศอื่น ผมบ่ผีนัยยังรู้สึได้ผ่าละเองแล้วเจ้าข้า...ขุนเอ๋ย
คันจั่งขึ้นให้เตรียมตัวออกทำ หันสาเกาล่องน้ำเดี๋ยวนี้แม่นยามแหลง..
ขอเชิญองค์กุมารลงสู่ในสาเกา ตัวผมนี้เลือกก่อนให้ไทชุ่นอยู่ท้าย
กุมารเจ้านั่งอยู่กลาง

สังกะทัดว่า : ยามเมื่อสังกะทัดท้าวได้ลงสู่สาเกา หันหัวเรือลงจรดหมู่สมุนเอาท้าย
เรือกลายมาตามคลื่นลมพอดีพองดังก้องผั่ง ท้าวได้มาจากวังขี้สาเกา
ล่องน้ำตามจ่ายฝ่ายนี้

ลำเดิน : ว่าท่อนั้นได้ล่องสาเกาตรา นาวาไหลล่องไปน้ำน้ำ ไกลเมือง
บ้านสถานทองพราหมณ์ท่ามอคงสองฟากข้างปลาบ่อนไล่กัน หลายชาติเชื้อ
เข้าปึงแงงโค ชิวชาวเข็งหลากหลายเที่ยวบ่อน ขอนกันขึ้นน้ำกันเป็นหมู่
ชมหมู่ปลาแห่งบ่อนบัวกะย่อนแอ่งตึง ใจจริงอยากเที่ยวตามหาคู่ เจ้าไป
อยู่ที่ใดหน่อหนามนจากกันแต่เมื่อคราวเวหน จะตามหาหนามนจนจะสิ้นชีวา
สุดปัญญาบ่ทันเจอบ่ออวเลยสิ้นบ้าน

พากย์เรื่อง : บัดนี้เจ้าจ้อ ๆ เอาแต่บ่อนั้นจริง บ่อยากพรรณาหลายกล่าวไกลให้
มันกว้าง ตอนนี๋ดวงกมลท้าวลงเรือมาไกลแม่ ตามกระแสแม่น้ำได้เนาค้าง
อยู่สาเกา หันมาจาถึงเจ้า นครศรีอีกจากหนึ่งนิทานพวมลี้กซึ้งลิพาท่าน
ออกพบตัว

พรหมศรีลา : พังควาอาศัยอาศัยเฝ้าฮั่น มันเป็นกลอนมันเปลี่ยน คือจันทนามและเลียน
 แหงไว้ไล่สมอง ขอเตือนพวกพี่น้องให้พ้นบ่วงภัยราคะ ภัยไมหะโทะสะที่
 เราเฝ้าฮั่น เฝ้าสันดานให้จนขบถมลายตายเปล่า มีแต่ความอ้งเอ้า
 เอาได้กะบ่พอ โทษอัคคีไวย่อ ๆ เว้าหม่อ ๆ ไฟไหมะ แผลออกมาคือ
 ความหลงมีคิ้วสลับไว้ อัคคีไฟสามข้อยอคดียี่สิบ คือความโลภโกรธหลง
 สามประการนี้ให้เว้นเสียเห็นช่องบ่วงพระธรรม ผมขอบอกกล่าวอย่าให้เข้า
 วัดจาศิล ให้กินนันทานยาหมื่นธรรมคำชี้ ทำความดีเอาไว้ใฝ่สมาเว้า
 ชั่ว ทำตัวขาวสะอาดแล้วใฝ่สัจว่าคำ พอเสร็จจากกล่าวยันที่รัก
 มวลสนิท ลองตรึกตรองคิดแน่เคื้อในคืนนี้

พรหมศรีเว้า : สบายดีทั่วทุกหน้า ชาวพระชาน้องพี่พรหมศรีนามชื่อเรื่อง บ่เคื่อง
 ฮั่นอย่างใด มเหสีว่านั้นเทียมผางเสียงสอง ได้ปกครองชวานิกรบมี
 ค้าฮั่น โฉมบังอรงามยิ่งเป็นนามหญิงคนชา ชื่ออรุณลักษณ์หลางามแท้
 ตั้งเขียน พระองค์อัถยั้งเสมอเนตรดวงตา ชาวพารามาขบถยอมให้ไปฮั่น

เทวีลา : พังคำสอนเบ้งบ้างต่างให้แนบประจักษ์ตา เป็นที่สังวรณคิดเหตุเคิมรองเค้า
 จาไว้นือผองคนเผ่าสาธชนคนเฮาสีแก้ไขให้เห็นเงียน ลาให้มันเลียน ๆ ให้
 แบนเกลี้ยงตั้งกระดาน พวกปารมาอาจารย์ผู้รู้นักปราชญ์หรือบัณฑิต ผู้ชินชา
 ทางกลอนกราบอภัยเมื่อเขียนพลั้ง จักว่าหลังหรือหน้าผู้เขียนกลอนบัญญัติอ่อน
 ขอบภัยเป็นบางตอนท่าบ่าวบ่แจ่มแจ้งน้อยแบบบ่ไหว มื้อนี้มน้อยอ้อแอ้น
 ยอดสง่าผู้เลอโฉมไปถวายเป็นคัมเบ็งก่อนวันนี้

เทวีเว้า : สถาพรจันชนอนมประชาชนน้อยใหญ่ ผู้ที่เอาใจใส่มาฟังล้ามนื้อนี้
 จันชนอนมมัสสะดี พระมเหสีพระพี่เจ้าเฮียงข้างพระราชานามฉายา
 สมมุติชื่อเทวีแก้ว นับแต่อภิเษกซ้อนสมสู่พระราชา เวลากาลนานถึง
 ได้ลูกมาเป็นสาวแล้ว เคียวนี้รุณนี้หล้าเป็นสาวมาสวยยิ่ง มีทั้งผุพังที่เลี้ยง
 เป็นพุ่มนากัน มื้อนี้มองดูตะวันสายลิด่วนทางไปหาอ้าย...

อรุณนี้ลา : ตอนนี้รุณนี้หล้าเป็นสาวมาอยู่คอมแม่ อายุนางถ้วนเข้าสิบเก้าถ้วนก่ายมา
 ในหัวใจมือนื้อนี้คิดอยากไปอาบน้ำพระอินทร์บ้นดวงใจ คิดอยากลงวังเวียง
 ไปอาบสรงลงล้าง ท้องฟ้าสาธุอภัยแจ้งแสงทางไปเว้าพ่อ ทาของหอมลูป

กายชะโลมเนื้อ แพร่สะไบบางตัมสิ่งงามน้ำหนึ่ง ออกเอาจริงรัดเกล้าคลี่นิ้ว
ใส่พลอยทะยอยออกจากห้องพี่เลี้ยงค่อยตามหลัง เสด็จจรไปวังพ่อแม่นาง
ก่อนหน้า

อรุณเภา : ประสาทรตอนนี้อรุณเภาขึ้นห่อหุ้ม เดียวนี้นางใหญ่แล้วอยู่คอมแก้ว
พ่อแม่นาง เวียงการงานบ่ได้สร้างมีคนแต่งจัดหา เพราะเป็นแนวราชา
พ่อแม่นางทวงไว้ ไผ่ลามาจากด้านหลายหัวเมืองได้ยืนยาวแต่รุณเภาเป็นสาว
บ่เคยเกินล่วงข้อคำไว้พ่อแม่สอน แต่นางนอนคั่นนี้ทรงสุบินฝันต่าง ทางที่ดี
นางสิไปกล่าวไว้ให้สองเจ้าพ่อแม่ฟังเบื่งก่อนนา...

พรหมศรีลา : นิทานธรรมหนักมาเรื่อยให้ฟังกันสืบต่อ กล่าวประโยคมาคิดต่อพรหมศรี
ท่านท้าวคราวนี้บ่อยู่นคร บ่มีความเดือดร้อนดูพวกไพร่ก็มีสุข บ่ได้เวทนา
ทุกข์ทรมานหมองพอน้อย ออกมาคอยครองถ้าภรรยาและลูกอ่อน สิ่งเกิดทุกข์
คือนิเวศตอนนี้พักยังถ้าฟังเรื่องแม่น่เรื่องราว ทนคราวนี้

เทวีลา : สารยายบ่จบสิ้น ยามนี้หน่อนินไปทูลว่าเสด็จพี่ ขึ้นตาทนกับพระสามี
โอกาสดียามมือนี่ สิบไปเฝ้าภักสดา ลงปรากฏฉันบ่เข้ามาฮอดพระตำหนัก
ขอสวามิภักดิ์ต่อพระองค์ผู้ทรงกล้า

อรุณเภา : ใจบ่ยอมหยุดยังพอมมาถึงบัลลังก์ลิฐลว่าเสด็จพ่อ ใจของนางหดท้ออยู่
มานานผ่านมือคือสิไข่ป่วยกาย เป็นพนทวยออกอ้อนนอยากจรเที่ยวคือสิสุข
ลูกน้อยตนทุกข์อยู่นานไฉนแล้ว คือตั้งเปลวไฟเฝ้าเฝ้ากายจุดจี๋ ขอบไป
เที่ยวตามนที่อุทยานประพาสเล่นเย็นเนื้อสิดำมา กรุณาลูกบ้างบ่ได้เที่ยว
ไปไส เป็นภาไรชีวิตให้คิดดูเบื่งเด้อเจ้า

อรุณเภา : ในใจฉันมันเศร้าอนคินมันใจลูกต่าง เป็นจึงได้กะสร้างค้นบ่ได้เที่ยว
เล่น คือสิไข่ป่วยบ่ขึ้นห่อหุ้มเสด็จพ่อ

พรหมศรีเภา : เอ้ออาการเป็นจึงขึ้นคิดความันดี ในใจเจ้าอยากไปเที่ยวอุทยาน
ริมแม่น้ำ ทั้งสองเจ้าพ่อแม่ขึ้น อย่าให้มีมลทินขัดห้ามมาถึงบ้าน การที่เป็น
กษัตริย์นี้ให้เตรียมตัวไว้ถ้า ให้รักษาระบอบเบื่องประชาเชื่อจึ่งนับถือ
ลูกเอ๋ย

เทวีเว้า

: รุณนี้เอ๋ย ผิดชอบนั้นเจ้าอยู่ด้วยกัน ความสำคัญในใจสิ่งใดควรอยู่
พิจารณาให้มันถ้วน สิ่งใดมันสมควรแม่สอนเจ้าคงลืมนึก
ลูกอย่าถือ แนวน้ำมันลิเปื้อนเหือนลิเคร้าเก่าสี ขึ้นละ ไปลูกเอ๋ย

อรุณเภา

: กตัญญูทศเวทนั้น พระจอมทนต์ได้ตรัสว่า คุณบิดามารดาหาสิ่งเปรียบ
บ่ได้มีเท่าที่เทียม ต้องเตรียมใจไว้บ้างศิลปะประกอบแนวสะกิด เป็นสตรี
ให้หวนคิดสิ่งที่ล่วงแล้ว น้ำเคยใสอย่าให้มันขุ่นบ่ว่าโทษหรือคุณต้อง
เรียนรู้เอาไว้ก่อน เดียวนี้ตกบันไดนางสีไปเที่ยวเล่นชมด้าวอ่าวทะเล
ใจหันเห่วงบ้าใจเป็นห่วงสายแนนเพนฉั่นเนาทางใดคู่ครองบ่ทันพอ บ่าน
นี่คือหนักแน่นแนของกุสไปเกิดโสทนต์ หรือว่าทำวใหญ่แล้วเอาเมียซ้อน
ก่อนพระนาง ความในใจบ่ทันสิ้นยามนี้ไฉนยุพินมาชมสวนประพาสป่า
ทั้งพวกไพร่เสนาติดตามมาพร้อมฮ่อมใกล้หม่อสวน จวนมาฮอดแม่น้ำ
ถึงที่ศาลาพัก ใจนึกคังเคียงอยากเลื่องหาชายชู้ คูมาลาบานแย้มผ่องแมลง
ตอมได้ ดอกน้อย ๆ ใหญ่ ๆ คูสภาพราบรื่นนางยืนจ้องส่องหลัง แแนวเป็น
หญิงว่านี่ต้องมีคู่เคียงแขนง มีผิวมาชมเขยจั่งลีเป็นสุขได้ ไฟตมทาเผา
กลุ้มคล้ายกับมรสุม มาตาเต้าให้ลืมนายจั่งลีมีความหมายเอาผิวมาอยู่ซ้อน
ตอนนางไฉ้อ่าวกระสัน

อรุณเภา

: พี่แก้วเอ๋ย มาชมสวนแต่เช้าอย่าฟ้าวตัวคืนกลับเมื่อมันบ่เสียเวลา
เพราะว่ามันยังเข้า เก็บมาลามาฮ้อยเป็นพวงบุ่มใหญ่ ๆ เขียนสารติด
ล่องน้ำเฮาเอาดวงดอกไม้เป็นคนใช้ส่งสาร ท้าวสนาสมการมีคู่ครอง
ลีมาพอ

อรุณเภา

: บัดนี้จักกล่าวบันนางสีเลื่องหาผิว บายเอาไหมค่านั่งลงเลยฮ้อย
บุษบาบานสร้อยพรทนต์ดอกสมังการะหวังดอกต่างมันเกมซ้อนหม่อสวน
สารพัดครบถ้วนคำต่างเหลือขาว มีทั้งขาวแกมแดงดอกเส้าแกมส้ม
เก็บมาฮวมกันเข้าพวงมาลัยบุ่มใหญ่ ๆ ประมาได้ท่อนหม่อพอลีได้อ้อมแกง
นางสีได้แต่งแต้มแปลงฮูปเป็นสาร บายได้ดินสอมากระดาขพราวลงตั้ง
นางเลยว่า โอนอสารนี้เขียนจากรุณนี้้องผู้นอนครองถ่าพี นครศรีเป็น
บ่อนั่งอยู่แควใกล้ฝั่งนที ติดกับบ้านแม่หนองกระแสะ วันที่สามสิงหาได้
ต่อกันลงตั้ง ปีกุลเดื่อลงน้ำสมุคไหลบปล่อย ให้พี่คอยรับตอนเอาไว้ถ่า

หล่นแรง ถ้าผู้ใดตั้งแกลังบ่เคยฮ่วมเป็นผัว อย่าได้เอาไปเคื้อสิ
วอดวายตายเมี้ยน ไผผู้วนเวียนเกี้ยวบ่ของเฮาคาดได้ฮ่วม เชิญพี่
ไปเที่ยวเล่นนครกว้างฮ่วมพระนาง คั้นผู้ใดอยากได้ควักแก่งกวมตา
ให้หน้าดวงมาลาเสียบนทีคงพ้อ เคี้ยวนี้พระนางน้องได้นอนครองคิดฮ่ำ
ให้หน้าดวงดอกไม้มาพ้ออยู่ครอง...

อรุณเวิ้ง : บอ เขาต้องเอาดอกไม้ไปวางลงปล่อย ไหลล่องน้ำไปตามแก้วถึง
ผัว สาธุเคื้อ ถ้าหากผัวของข้าไปเกิดอยู่ทางใต้ แม่สิไกลแสนไกลให้ด่วน
ไปถึงอ้าย ชายใดเป็นผัวน้องลงมาแต่ผัดเกิด ชายใดได้รับแล้วให้ตามแก้ว
ด่วนมา สาธุ...ลงเล่นน้ำพร้อมกัน สาวสนม...

อรุณเวิ้ง : พอแต่สมควรแล้วนางสนมล้างส่วย แสงตะวันเริ่มอวยแสงอาทิตย์บัง
ฮ่มไม้ เป็นยามค่ำย่ำลง อรุณเวิ้งว่าสิไค้งกลับสู่หอปราศได้สะสาง
มลทินสิ่งอยู่ในใจแล้ว แนวนิทานบทนี้ไกลมันยังหลายอย่าฟ้าวด่วน รอถ้า
คอยบ่อ้วนสังกะตลีสืบซึ่เป็นแต่อย่างใด ตอนนั้นขอพักไว้ค่อนน้อย
ประเดี๋ยวเดียวประริโยสารสุตลิกกล่าวบาดานท้าว

สังกะตลาล : ลงเรือมาพาเรือฝ่ายตามสายธาร ประมาณได้เจ็ดวันกว่า ดีหรือชั่ว
มโนจิตเกิดแล้วหนาวหรือฮ้อนกะบ่มีใจกำหนดอยู่ที่ความเขาส่าว่าสาวงาม
ปรากฏเสียงสาเนียงจาเข้าใส่หูคังคอง มองไปน้ำสายน้ำตามระนาบ
สังกามคอง เห็นบัวทองขาวจีบอ้างามสะพรั่งอ้งออ แม่น้ำงอดคเคี้ยว
เที่ยวตามป่องพองดี สายานที่สุดตาจิงแม่นางมเหลือล้น บ่เคยเห็นสังมา
พ้อดูทิวเขี้ยวฮ่อม ดอกไม้ย้อยเป็นพุ่ม ๆ ธรรมชาติแต่งตั้งดูแล้วคิดสะออน
จรเรือมาบ่ยั้งจนถึงฝั่งหนองโสน ปาตติโหมลามันล่องมาน้ำ ใจ
จนสนเทห์เป็นล้งเลสังมาต่าง สีมี่ลางเคราะห์ร้ายอันใดแท้พ้อแม่เอ๊ย
บ่เคยเห็นกะช่างพ้อหรือผัวมาบันดาล อุปทานแนวไค้มาสร้างเป็นบ้านนี้
ฤทธิ์หยั่งมาคือกล้าวชาหยั่งมาคือแก่ง หรือว่าเทพประทานไค้บันดาลให้
สังมา สังกะตลาลบ่ซำยกมือใส่เทิงหัว ปฏิญาณตนตัวเสี่ยงดูยามนี้
ครั้นหากแม่นทางดีขอให้มาทางฮ้อยลอยมาอย่าได้ไล่ ครั้นเป็นสิ่งที่มิภยให้
ไล่หนีอย่าอยู่ยัง วังกว้างให้ลวงกลาย พอว่าแล้วท่อนั้นเม็นตาหล่มองไปเห็น

แต่พวงมาลัยล่องมาวนทั่ว ชาวมือไปทันใกล้ดวงมาลาเตี้ยมาใส่ สารติด
อยู่ภายในพวงดอกไม้หอม หอมเห็นแล้วลี้อ่านดู... นอ...

สังกะตัตเว้า : พุคจอยยังเขาเบ้งมาลา ประหลาดตางามทรูผู้ได้เป็นคนฮ้อย ไทขุน
เอี้ยให้โถลงลอยน้ำไปเอามาเบ้ง เขาได้ทอดพระเนตรเยี่ยมเห็นแล้ว
แม่นพระทัย

ไทขุนเว้า : ผู้ข้าเอาบ่ได้มันลอยล่องหลบหนี คือตั้งมีวิญญานหลอกเขาลวงล่อ ข้า
ขอเชิญจอมเจ้าองค์พระอวไนให้เอาเบ้ง ฮ้อยมาลาดอกไม้มีไหวเฝ้าตั้งคน
ขึ้นห่อพระองค์

สังกะตัตเว้า : ชุมทหารสุเจ้าเขาคือเอาได้ง่าย ลงเรือมาค้าขายวาสนาส่งให้
ไผ่ผู้น้องสารเขาลี้อ่านสู่ฟัง

สังกะตัตลา : โอน้อสารนี้เขียนจากขุนนางน้อย ผู้คอยฮ้อมสายแนน เนาเมืองแมน
แดนถาวรแต่มาลีเอาซ้อน นครศรีเป็นเมืองยัง บ่อยสารมาตามวัง
ปรารภนาเนื้อคู่ สายแนนเก่าได้พาชูเคยได้เป็นคู่น้องคันไผ่ได้ดอกดวง
เชิญไปฮอดบ้านเอาเนื้อคู่ไปนอนเฮียง เคียวนี้นางนอนคิอยู่คอยอยาก
เห็นชู พอแต่ทำวู้แล้วเอามือผ่าตอก น้ำตาตกทางในกะเหล้ากลืนลงท้อง
นายสาเภตราเจ้าให้เอาเรือเข้าจอดฝั่ง เขาต้องเซาพักยังไปหาเล่น
แมนเที่ยวขาย

สังกะตัตเว้า : พ่อนายสาเภตราเอี้ย ผมลีเซาอยู่เมืองนั้นนครศรีบ่อนสาวข้า คันพ่อไปให้
กลับมาผมลีถ้าอยู่นี้ไปหาเร่เที่ยวขาย ผมกับนายเหลินลีขายอยู่นี้ ให้พ่อ
กลับคืนมาเอาพวกผมเด้อ

นายสาเภตราเว้า : ให้ท่านคอยอยู่ทางฟ้ คันหากเห็นของดีซื้อไปไว้ค่อนพ่อแม่ ปลาสมอกัน
เขาแผ่เอี้ยนใส่เกลือตากแห้ง แลงเข้าอย่าชะลิมเด้อ

นายสาเภตราเว้า : เอ้อผมลีไปขายค้า ยามผมกลับคืนมาขอขิดไว้สักเดือนหนึ่ง ครบกำหนด
แมนเมื่อเค็งความว่านัดหมาย ขายกันไปเรื่อย ๆ จนกว่าลีถึงเดือน พอ
ถึงวันผลัดนัดลือ้วยคืนมาทางฟ้...

สังกะตัตเว้า : เหลินเอี้ย เขาบลอมตัวเป็นพ่อค่าน้าของแจกจ่าย ความใจหมาย
อยากพ้อเห็นหน้าผู้ซื้ออรุณ

ลำเค็น : โอ้หนอใจของคนซึ่งพันธุ์ คิดไม่ถูกว่าวันหน้าจะจางหาย พี่รักแล้ว
 แก้วตาไม่กลัวตาย แม้ชีพวายถึงไหนก็ถึงกัน รักบางที่ไม่ดีก็มีโทษ
 ว่าไม่ไกรธรอกน้องอริชฐาน ขอบนบานเทพให้เป็นพยาน ขอสาบานว่า
 รักมั่นนิรันดร์ ให้สมการส่งข้าผู้มาเกิด ให้ประเสริฐสมใจข้าตั้งแต่หัว
 ใจให้จริงยั่งยืนให้อุ้มชูวงศ์ตระกูลให้พ้นาจากไป ในใจข้าอยากเห็นสาว
 คีร์ติ ควรประสรแต่ต้นวันนี้บ่กลาย ว่าแล้วพายห่อผ้าหมวกกะใส่ทางหัว
 เดินไปตามคาเมบนานเลยมัม

อรุณเภา : โคนประมาได้เจ้ตราครี้น่าน สักดาที่หนึ่งกะคือนานแต่เอาสาร
 ล่องน้ำ หาชายผู้ประสงค์ ตื่นขึ้นมาเมื่อเป็นว่าแหวกงา ทอดสายตา
 ไปมองเห็นผู้คนเขาเข้า เห็นคนเดินขายค้าตามทางมาเป็นก้อนกลุ่ม
 เห็นชาวเมืองห่อหุ้มเป็นป้อมอ้อ คนช่างหลายกะคือเขากายกรรม
 ทำให้รุณนี้คิดอยากเบี่ยงกับเขาบ้าง พ้าวลงปรางค์เดินย้ายทอดสายตา
 แลมอง เอาตาจ้องมองเหล่าพอสายตาสอดจ้องมองอ้ายเปิดเป็น... นอ...
 เห็นหนุ่มชายผู้มาค้า เอาแสงตาออกหมาย ประสบแสงตาชายคิดละอาย
 เกิดกระด้างทางน้องเสมนต์ว งามแท้หนีฮู้ฮ้อยอยากฮู้ชื่อนามกร คิด
 อารมณ์สะออนหลายที่ผู้มาขายค้า ตามาหวานคือน้ำผึ้งสวเล้ง ๆ อรุณน้อง
 อยากเป็นคู่ พออยากเช็ดหอมอ้ายไปน้องเข้าสู่วัง ในใจมิช้อนไว้
 ช้อนเงื่อนไว้ในอก ยิ้มแต่เพียงเปรย ๆ กล่าวจาถามอ้าย ชายของดีบ่
 นอเจ้าลิดคิดเป็นราคาตัวน้องสิเหมาย ที่หนุ่มมีก็ล้านลองจาต้านเบ่งแทนนา..

สังกะทิตลา : ตกตะลึงยืนเกือ เห็นเธอมายืนติดสะกิดว่าคำม่วน อ่วยหน้าเบิ่งแต่
 พอควรพอประสบบ่น้อง เห็นแล้วเกือบแม่วิน คนในดินแผ่นพื้นบ่มีเก็ง
 เสมอเหมือน คือจิงราทุ้งเหลียมเงาพระจันทร์ไว้ ความในใจฝังแน่น
 อรุณนางนี้ต้องแม่น นี้ออแพนต่างหน้าเรามาค้าเพื่อประสงค์ จงใจว่า
 ต่อน้องบอกคำราคาของ บ่เอาเลยพอดังถ้าแม่คุณประสงค์แท้ เอาหละแม่
 อย่างนี้หนึ่งพุดให้มีความจริงอย่าหลอนว่าเป็นความหล่าย ผมนำของมาขาย
 . กะไรแต่ละน้อยพอใจแล้วบ่ว่าเลย...

สังกะทิตเว้า : คั้นพอใจเอาแม่ หรือให้น้ำไปส่ง ของมีอยู่เต็มดงประสงค์แพรและผ้า
 ตามใจเจ้าลิดเลือกเอา

- อรุณเวิ้ง : ขอนอกกายราคานั้นสำคัญดอกจันว่า พุดอย่างมีปัญหาราคาของเป็นล้าน ๆ สิมาว่าว่าบ่เอา
- บรรยาย : สาวอรุณเวิ้งเห็นอ้าย ผู้นำของมาขายใจสาวน้อยคั่นคั่น ๆ ใจกระสันปวดจ้าวคราวเมื่อได้พบชาย คิคือยากอายไพร่ฟ้าคนลือไปโดน ทนผืนใจอดอับกล้าวคำแล้วคืนบ้าน ผงหมู่คนไทบ้านก็คืนเมื่อเลิกอย่าง มีแต่ยายหมู่เอาค่าซื้อต่อของ
- สังกะตัตเวิ้ง : แม่ยายเอ๋ยสาวผู้ตัดดอกไม้มีนามชื่อจันได้ กิริยาพาที่ลูกผู้มีชั้นคู่สี่สิบในหน้าว่าจกัเวิ้งม่วน เป็นผู้ที่พอสมควรมารยาทก็เรียบร้อย เอือนเพี้ยน่องอยู่ใส
- ยายเวิ้ง : สาวผู้ตัดดอกไม้มีนามชื่ออรุณเวิ้ง เป็นลูกพระยาในเมืองแห่งนครศรี
- สังกะตัตลา : พอได้ข่าวน้องนามว่าอรุณเวิ้ง เกิดปริศนาเกษมสันต์กับวันคงเจอนั่น วางอารมณ์เพร่าให้ยายเวิ้งพา สี่เขาเป็นพ่อค้าลือไปค้างอยู่น่า มื้อนี้มีดคำแล้วมีที่อาศัย ผมเป็นคนจรจัดได้พามาทางนี้ นครศรีเมืองนี้เจริญดีเป็นน่ายอยู่ ขออาศัยอยู่เป็นหมู่ส่วนว่าเงินค่าจ้างสี่เขาทั่วว่าสำได้...
- ยายเวิ้ง : วันนี้ฮอดมือแล้วสินาส่งดวงมาลา ให้แก่อรุณเวิ้งลูกพระยาทางพันครอบครัวจันมีวันได้สองชายมาเป็นหมู่ อยู่กันบ่โคกเคร้าแลงเข้าม่วนยิบของทุกอันทุกสิ่งช้อยกันแต่งกันหา บอกสองบ่าให้เฝ้าเอือนแม่สี่ไปนครพันบ่ไปโดนนานเข้าเอามาไปส่ง ทางสองชายให้อยู่เฝ้าเอือนน้อยอย่าหนีแม่เคื่อ
- สังกะตัตเวิ้ง : ไส เบิ่งพวงดอกไม้ผมขอเบิ่งแก่ยาย ผมนี้ขอจับบาย บ่า ข่างทำเป็นแท้ พอยายเอามาให้จดหมายใส่ทางในยายนั้นบ่ฮู้เงื่อน ผมลือค้อยอยู่เอือนให้หมู่ไปฟ้า ๆ บ่ไปเล่นอยู่ไกลดอกหมู่
- สังกะตัตลา : ใจพวมหลงลงลายม่วน ท้าวมาโดนพอสมควรเห็นสาวน้อยนวลสง่าหาจิงพะเวลาจันว่าได้พบหน้าสาแล้วจิงสี่เมื่อ เสียท่อใต้บ้านราคาแต่งสินคอง ครองเวลาจนสิพบพระยอดนางผู้ลือล้ำ ทองคำเอ๋ย สติชายมันห้อยหัวใจเป็นลอย ๆ กินยาได้กะบ่ส่วงความรักเข้าสู่ในทรงหนักปานหินหมื่นล้านพอเห็นน้องคิบลิ้ม... น้อ...

- อรุณเณลา : ภายในปรางค์ทองกว้างวังกลวงอลหม่าน นับตั้งแต่วันวานธิดาไปเห็น
หน้าอ้าย ชายคำสั้งของ ทำให้ใจอึ้งนิ่งเป็นว่าแห้วกังขา คือจิงชายลี
เดินมาสู่ปรางค์ทองนี้ ในกลางคืนวันนั้นคิดเห็นชายผู้ดีตอนเห็นอ้ายอยู่หัวคำ
ปานนี้พอทองคำลิเห็นหน้าอึ้งนิ่งผู้อนค่าง แน่บ่น...
- อรุณเณเฝ้า : เพียงแต่ตาสอดจ้องบอกรักว่าความรัก แนวมืดมอยู่ในผัดส่องเห็นแต่
ทางด้าน ส้มงามามเอาอ้ายแต่ผัดชายบ่มีไผ่ลิเทียมต่อ บาดที่หลังได้พบ
พ่อลีถามอ้ายอยู่เรื่องราว
- อรุณเณลา : พอเขยพวงดอกไฉ่นางกะเหล้าเห็นสาร กระดาษนางเคยเขียนตั้งแต่
คราวลอยน้ำ นั้นมันสายแนนบ่ยลียลอมมาจูงจ้อง ขนหัวพองพ้ออ่านอึ้ง
ใจความนั้นบ่ยอมหมาย มีใจความต่อท้ายนามชื่อสังกะตัต ที่เป็นคนได้รับ
ฮอดพวงมาลัยน้อง เดียวนั้นนอนคั่นค่างอยู่เอื้อนยายเต่าพญา ปลอมตัวเป็น
พ่อคำขายเห็นน้องแต่มีอ้วน สารตราคั่นส่งน้องฝากเต่าพญามาหา คั้นเธอ
มีจิงหะขอพบนางอยู่สวนกว้าง ขอโทษเด้ออย่าว่าชายเกินข้อให้ลิฝาก
ไว้ก่อน ในใจความบางบ่ยอมคิดคั่นพิบแล้ว พอยากอึ้งให้ส่วงใจ
- บรรยาย : สาวอรุณเณเห็นจดหมายที่นางเคยเลี้ยงกับพวงมาลัยแล้ว แสนคี่ใจ
ชมชื่นมีผู้รับทราบแล้วจดหมายน้อยส่งมา จะต้องเป็นพ่อคำคณา
เทียวขายของ นางจึงตรองออกความคิดต่อยายตอนนั้น
- อรุณเณเฝ้า : ยายเอ๊ย มืออึ้งเข้าลีไปกินงายฮ่วม อยากชมสวนประเล่านยามเช้า
ก่อนงาย
- อรุณเณลา : บทคาถาถอนตอนนั้นอรุณเณแสดงเป็นเยี่ยงอย่าง ประพฤติดีดีแนวทาง
เป็นสาวมาตั้งแต่บ่มีพริ้วเฮงยังหงวย บ่เคยคิดชั่วชั่วสร้างก่อ
กามคุณ บัดนี้ย่านแต่สุญทางกายสิ่งที่หวงแทนไว้ อัดคี่พวมมาใกล้ไผ่คัฒหา
เผาะจุค พุดกันอย่างหล่อน ๆ ย่านเล่ให้เหลียมผู้ชาย พวกคนฟังอย่าพ้าว
เห็นต่อนอ้ายเป็นเพียงแต่อุปมา พวกศรัทธาควรคิดเป็นที่สังวรณบ้าง
- บรรยาย : ภายในปรางค์คั่นนั้นอรุณเณนางนั้นบ่เป็นตาอยู่ มืออึ้งแสงพุ่มพุ่มจนมาฮอด
มือเข้าทันมาเฝ้าผู้ยู่สวน

- สังกะตล้า : แสงสัวยามเช้าเสียงงูขางแกมูเห่า เสียงกาเหว่าส่งก้องเป็น
ตอนเช้ามือใหม่มาท้าวจิงลู่สวยหน้าคอยหุ้ยลิม่าเตือน ความพากเพียร
ทนอดเพื่อยากเห็นรุณน้อง คงมือไค้สีเห็นหน้าผมนี่อุตสำหรับพอได้ว่า
น้ำแค้น เกือบแม่นลิมพอแม่นัวความรักท่อนั้นอยากผันเพื่อตั้งแต่นาง มือนั้น
ฟ้ากระจ่างแล้วท้าวยืนอยู่ปลายชาน ไผ่ผู้เดินทางมาเข้าสู่สวนมาทางพี่...
- สังกะตล้า : หุ้ยเอ๋ย แม่นผู้ไค้ลิมานี้ ล้วนแต่เป็นนารีทรงฟ้าวเปิดไล่ ทรงไว ๆ
ฟ้า ๆ ผมไปลี้ก่อนเคื่อ
- ยายว่า : นี่แม่นรุณนี้้อยแนวราชาลูกท่าน ลิม่าเทียวอุทยานเสด็จมาตั้งแต่เช้า
ให้ไปลี้ก่อนลูกชาย
- บรยาย : รุณนี้ฮู้คักแล้วว่าผู้อยู่เนาสวน แต่หากเผยคำจาย่านแม่ยายฮู้จักเรื่อง
เพราะว่าจดหมายน้อยสารตราบอกไว้ก่อน ขึ้นเฮื่อนมาแล้วเห็นบ่อนคือ
ลิลูกแต่เช้า ย่านยายฮู้เรื่องนา มารยา ท่อนั้นเคนจิงบ่จับผิด คั้นลิกาม
คิอดยากอายแม่ยายเจ้า จังหันมาจาว่าคำเฉลยลงเบ็ง แสดงว่า
นางใจเกินหนีจากวังมาถึงสวนดอกไม้จิงไปว่าต่อแม่ยาย
- อรุณนี้ว่า : ยายเอ๋ยไผมาอนนาเจ้าสะมาเป็นสามบ่อน ไผมาเนาอยู่ยัง
คอมเฒ่าหุ้ยยาย
- ยายว่า : โอ้ย บ่มีไผมาดอก บ่มีจักเทื่อมีแต่แม่อยู่นี้เฮือนน้อยผู้เดียว
- อรุณนี้ว่า : ยายเอ๋ย จันอยากได้ดอกไม้ไปถวายพ่อตอนกลับ ใหยายอาสา
รับ
ดอกดวงมาพ้อย ยามเมื่อตวันค้อยอรุณนางจิงลิต้าว ยายไปเก็บดอกไม้
มาให้แก่จันเน่นา
- สังกะตล้า : พอเห็นยายลงบ้านท้าวผู้เนาในเฮือนกะเลยเกี้ยวออกมาส่อง พอเห็น
สีทองเหลืองบานคำผากไว้หัวใจยังอยู่บ่เป็น ปาตทิไทความรักคนมันบ่แม่น
เล่น ๆ จนเขม่วนทางกลาย บ่อยากอายสาหายามลิกล่าวจาคอมน้อง
แม่สีทองผู้สวยไ้เก้เนาแดนไค้อยากทราบชื่อ สมกับข่าวเขาลือมันเป็นจริง
ตั้งว่าแม่นเนาบ้านถิ่นไค้
- สังกะตล้า : เจ้านั้นเนาทางกันแดนไค้อยากทราบชื่อ ไค้ยินแต่ข่าวเขาลือ
สาวนครศรีไ้เก้ เห็นแล้วจิงแม่นจริง

อรุณเณลา : ยินแต่เสียงถามด้านเรือนชานบ้านอยู่ ฟังเสียงจ่านางหากู้แม่่นายชู้
ผู้ที่หมาย รูปชั่วดีย์ร้ายไปได้ห่อพันตอง จักทองจริงหรือปลอมให้พี่ชอมคู่บ้าง
คารมหวานปลายลิ้นลิ้นพันกันไว้ย่อย ฟังชายจาแต่ละน้อยคือเคยลึงแก่กัน
พี่เอ๋ย ส่วนน้องนั้นเฝ้าอยู่นครศรี ชื่ออรุณเณลฉันอยู่นครศรีนี้ ชายผู้ดีเฝ้าก้ำ
ทางใต้ให้บอกชื่อ เบื้องรูปร่างลึงมาคือชายผู้เป็นพ่อค้าได้มาแร่เที่ยวของ...
คุณพี่เอ๋ย

อรุณเณลว่า : สีมาจองทองคือคือคนเคยลึงแก่กัน ไว้มาอย่าแบน ๆ เนาแคนไต่บ่อยู่
จิงมายังอยู่สวน

สังกะทิตลา : ตามขบวนเบื้องต้นลีลาธกเป็นความจริง บ่ได้อิงอาพรางหว่างที่มา
เดี๋ยวนี้ เป็นคนจนมาค้าขายตามผองทั่ว ลงเรือมาตามวังสายแนงมา
เกี่ยวพัน มาเห็นน้องแม่รุณ เป็นเพราะบุญเก่าพันเคยได้ฮ่วมเคียงแขนง
เขยในเมื่อนครศรีลิ้นแม่ชานี้ตัวน้อง เจ้าผู้ทองในเข้าผนางค้าคือเทา
พี่ชายไว้อย่าเมินหมาง รักบ่จางดอกอัน้องตาคุณห้องว่ารักผม...นา

สังกะทิตว่า : สังกะทิตเป็นชื่ออ้ายเฝ้าอยู่เมืองจีน ยังเป็นชายนอนเดียวได้เที่ยวหา
ขายค้า ลงทุนมาขายผ้ามาเห็นสาวโสภาเลยโยนผ้าถ่มเข้าป่า ลักษณะ
กิจจาเธอนี้สมประกอบแล้ว อยากเอาช่อนเฮ็ดเมียชั้นหละ

อรุณเณลา : อ้ายลึงมาหน้าด้านอ้ายเว้งง่ายเกินความ สีม่าหลู้กันบ่ท่อนเกรงยาบ้าง
หรือแม่่นายกินเหล้าเมาชาบบัน มาหวังคืนฮ้อน ๆ ระวังฮ้อนใส่กระบาล
สังกะทิตหน้าด้านคิดชั่วบ่กลัวอาย ไว้เพ็งจับเพ็งบายลูกผู้ชายใจดี อย่า
บีนจากันนี้บ่แม่่นโสภะลึงมาไว้ได้ง่าย ไว้ถึงกันทั้งสองฝ่ายจันเป็น
ลูกเจ้าฟ้าพระยาชั้นผู้ยศสูง คั้นพี้นไว้ชั่วลิเอนใส่ชุ่มทหาร จัดเป็นคน
อันธพาลลีปาดคอบยังค้าง...

สังกะทิตลา : หัวกะคิดเคียดอ้ายขมเคียดในใจ บายเอาพวงมาลัยแกว่งวิทางอ้าย

อรุณเณลา : พี่ลึงไม่ให้อ้ายคำเบ็งเอาโผด หรือพี่ไกรธให้น้องมาแล้วตั้งแต่โคน...
น้อ พี่เอ๋ย

สังกะทิตลา : บ่ได้เคียดให้น้องนางนาอรุณเณล เคียดให้ดวงดอกไม้มันได้แต่งแปลงสาร
จักวายักษ์บีนผิ้อำไ้ค้มันฮ้อง บาดพีมาถึงแล้วอรุณนางไว้บ่แม่่น ว่าเธอ
เสียงสายแนนบาดพีมาฮอดแล้วฟังเธอไว้สับคือ...น้อ

- อรุณเณลา : พี่เอ๊ย อันว่าฮอดดอกไม้หนึ่งได้แต่งสารไป อันว่าพวงมาลัยนางได้แปลง
ลงน่าน้ำ พี่สั่งตามพวงดอกไม้เดินทางมาบ้านหย่าง บ้านแห่งไกลทาง
แห่งเย็นโคกแห่งกว้างเลื้อยข้างล่างบ่กิน อันหนทางไกลสุดเหี้ยจั่งได้ขาง
มาได้
- สังกะทิตลา : นางเอ๊ย พี่นี้มาทางน้ำตามคลองล่อยล่อง พี่เป็นคนรับต้อนเอาได้ดอก
ดวง พี่ได้คู่คาคว่าพระนางนอนค้าง หัวใจชายมันหักเขียวท้นมาคือปอน
กินบ่เป็นนอนบ่ได้คือจั่ง ไม่ถึงหาคนแพงเอ๊ย
- อรุณเณลา : สารุณเณน้อยในใจได้คิดถี่ จะต้องแม่นสามี่ผลาแนจ้องน้ำแสนสิไว้กะ
บ่อาย สิไปหาใส่ได้คือปามาเปรียบ จังสิคือหน่อท้าวเมืองนี้หากบ่มี ใน
เวลาตอนนี้สิญญากันว่าบ้านบ่อน สังกะทิตเอ๊ย พี่อโคใจไว้สาก่อนตอนเวลา
คำค้อยคีนื้อยาลิม นื่องสิผัดนัดไว้ไปหาอ่อนอยู่ในบาง นื่องสิหาหนทาง
ย่านหมู่ คนสิเห็นฮู้ พี่จงจำไว้หาบันไดพาดหน้าต่าง เข้าไปทางบ่อเอี่ยมจั่ง
เทียมนื่องเข้าฮ่วมนอน...
- อรุณเณเว่า : ให้พี่เตรียมตัวจ้อรไปจนฮอดคำ ทาบันไดเข้าบ่อเอี่ยมคีนื้อยาลิม
- บรรยาย : อีกบ่มีพรมแดนกันบ่หลายวันกะเชื่อ ผู้เป็นพ่ออยู่เมื่อลูกสาวลักเล่นซู้
ซู้ซ้อเข้าฮ่วมชาย เดือนเคยหงายกะเลยเศร้าสิสนร์ุณกะเริ่มเปลี่ยน
ถูกความรักเป็นบทเรียนสังกะทิตเข้ามาทางบ่อเอี่ยมเทียมซ้ออยู่สัวัน
ตอนสาคัญบ่ทันฟังบิดาออกเริ่มต่อ กล่าวถึงผู้เป็นพ่อลูกสาวลักเล่นซูลาวสิ
เว่าว่าจั่งได้
- พรหมศรีลา : ใจความจริงมาเรื่อยคอยฟังกันลูกกับพ่อ กล่าวประโยคมาติดต่อพรหมศรี
ท่านท้าวคราวบั้นอยู่นคร เสวยสุขบ่ทุกข์ฮ้อนนอนนั่งสบายจิต ไฉนโนบ่เคยคิด
เรื่องใดสิมาย่ง กับพระเทวีน้องปกครองปางมานานยังลูกเป็นหญิงงาม
พอบานหน่วยแก้ว วันนั้นมาส่งเหงาเหลียวเบ้งทรงโคกเศร้าเกิดขึ้นอย่าง
ปัจจุบัน เพียงเวลาเจ็ดวันมาเปลี่ยนแปลงเอาฮ้าย ชายบ่กลายมาไกล
ฮักลูกสุดหัวใจบ่มีไฉนเทียมท่อเมียของพ่อยารื้อ เทวีเอียนากน่องพี่คงเว่า
ให้ด้วนมา
- เทวีลา : ได้ยินเสียงสามี่เว่าได้เงงเงากระจกส่อง ของหอมทาลูบไล่ไ่ว้พ้าว
แต่งตัว เสด็จเดินผ่านพ้อมมาถึงที่ต้ำหนักน้อมตัวลงสวามิภักดิ์ฝ่าละอองธุลีหม

- เทวีเว้า : พระจอมเมืองมีการยุ่งมีแนวไต่คือแปลกต่าง คูสีหน้าแล้วกะฮู้ต้องมีเรื่องขุ่นมัว
- พรหมศรีเว้า : เทวีเอี้ยลูกสาวเฮาเดี่ยวนัดต่างคราวหลัง ตั้งแต่ไปชมสวนตำมาถึงบ้าน หน้าบ้านเอาฮ้ายสี่สนั่งมาต่าง หรือมีคนลวงเข้ามานอนซ้อนอยู่ปรางค์ เหลียวเบ็งสี่สนั่งต่างหลังเอาฮ้าย
- เทวีเล่า : แม่ผู้ใดมาเว้าเขา ๆ เสด็จพี่ ทหารมีตั้งล้านไฟลึกล้ำผ่าพื้น ยามกลางคืนว่านั่นพี่เลี้ยงอยู่นอนด้อมถ้าหากมีคนลักลอบมาต้องเห็นฮู้ ต้องถามคูให้มันแจ้งโรคภัยมาแข่งกีนยาแล้วกะบ่ส่วง พี่ต้องเป็นห่วงเอิ้นลูกมาต่อหน้าถามคูเรื่องเป็นจังได้ เอาความจริงให้ได้เอิ้นพวกไพร่มาถาม ค่อยพูดจากางาม ๆ อย่าฟ้าวโมโหฮ้าย ลือยากายชาวบ้านที่หลังฟังไว้ก่อนฮ้ายกับคีต้องผ่นอ่อนลูกของเฮาแท้ ๆ อย่าทรงบ้ายเรื่องบ่ดี...สามพี่น้อง
- เทวีเว้า : เอ็นทาสี่พี่เลี้ยงมาถามเบ่งประจักษ์จริง ลูกสาวเฮาเป็นหญิงอย่าฟ้าวโมโหฮ้าย มันลือยากายชาวบ้านที่หลังฟังไว้ก่อน เอิ้นลูกมาอ้อยเว้าได้ถามขึ้นตัวเสด็จพี่
- พรหมศรีเว้า : เอ้อ พวกทาสี่พี่เลี้ยงได้ยินเสียงให้รีบด่วน ให้นำตัวพระลูกมาเผ้าพ้ออย่านาน
- อรุณเภา : สาวรุณนี่ในตอนนั้นฟังบิดาพาทิสติตั้งใจยังเที่ยง เสียงพ่อกำลังว่าด้านทั้งย่านนั้นสาย พอแตกคลายจากห้องท้องถื่นพระโรงหลวง ทรงสะบัดกายาให้ตั้งเดิมคือเค้า เข้ามาเฮียงบิดาแล้วประนมกราบพ่อก่อน กระแสเสียงเสียงสั่งเอิ้นบิดาเจ้ามีเรื่องหยิง...พ่อเอี้ย
- พรหมศรีเว้า : รุณเอี้ยฉันใดเท่าอาการลูกมาต่าง คูท่าทางโคกเศร้าบ่คือแท้เก่าหลังแต่ลูกไปชมสวนตำมาถึงบ้าน หน้าบ้านจักเทื่อ
- อรุณเภา : ลูกหากนอนคั่นผ่นผ่นเป็นประหลาดต่าง ทรงสุบินมือนั้นให้ฉันคิดบ่ลิมข้อหนึ่งนั้นผ่นว่าราหูอมพระจันทร์ ไทกวาดแกว่ง ตกแต่ฟ้ามาถึงเท้าหม่อมพระนาง ข้อสองนั้นผ่นว่านางได้ลอยน้ำสมุทรหลวงกว้างใหญ่ผ่นว่าแม่ใหญ่ฮ้ายดิ่งน้อยเข้าฮ่วมวัง ผ่นจั่งขึ้นลูกจั่งจ่อยไซเหลือองกายานางจั่งจ่อยบางคือเกี้ย

- พรหมศรีว่า : บ่จริง อันว่าความผันนี้สีทาคนให้เป็นป่วย อีลูกสาวเอ็งชวยสิมาตัว
หลอกล่อความผันนี้ให้ป่วยการ หรือมีชายมานอนน้าจ้งจ๋อยไซปานนี้
- เทวีว่า : เสด็จพี่ สู้ความดีมีได้อ่าไมโทเคียดเคร่ง สีคือความลูกว่าคำฮ้าย
พ้ออย่าจา อดใจไว้ก่อนน่าน้องสีจาประโลมอ่อย คอยมือหลังพ้งมือหน้าโทสา
ฮ้ายอย่าเดือดดาล ความผันเป็นอุปทานกะจ๋อยไซลงได้ตัวพี่ แก้วพาน้องไป
พักสา
- พรหมศรีลา : ความเดือดดาลทวีเพิ่มเติมมากะเลยขุน บ่ว่าโทษหรือคุณย่านอับอาย
ขึ้นหน้าประชาเชื่อไพร่กร ในหัวใจออกฮ้อนนึ่งยิ่งกว่าไฟเผา เราต้องหา
หวัคืดเท็จจริงต้องเห็นฮู้ ไทยขุนสุเจ้าเราราชาสีตรสสิ่ง พังบัญชาสิ่งใช้ให้
จาไว้สู่คน ในแผนการข้อต้นให้จัดแต่งแปลงหาหาชะโลมของหอมใส่ที่นอน
พระนางไว้ ถ้ามีไผมานอนร่วมความหอมสิดุคตัมซิมเข้าติดเสื้อผ้ากายร่าง
ตั้งหมาย กายมืออันบได้ไปสืบเบ่งของหอม ซอมเบ่งติดกับไผลากค่อมันมาพี่
- ไทยขุนว่า : ใช้แผนการวิธีนี้มันแสนดีขนาดยิ่ง ธรรมดผู้หญิงหาของหอมอยู่แล้ว
อ้ายคนร้ายบ่คณิง ผมเห็นจริงครั้งนี้เห็นแน่คงประจักษ์ ไผผู้เป็นขโมยลัก
ลูกพระองค์กะคงฮู้
- พรหมศรีลา : ม้าพวมไวใจพวมฮ้อนแนวสานบุงบ่มีค่า คอยไปโดนย่านเสียท่าลูกสิมาร
จ่อท้องชาวบ้านสิห่มฮ่อ ลูกผู้ได้บ่ได้จ้อมันล่างก่อความผิด มันสิมีอิทธิฤทธิ์ข้า
ได้บ่มีย่าน พวกทหารอย่ารอช้าให้มาไวเป็นการคว่น ให้รีบเร่งอย่าเรรวน
ชวนกันมาเป็นร้อย ๆ ถ้าคอยแล้วสิสั่งการ
- พรหมศรีว่า : มืออื่นเข้าให้ออกเที่ยวหาดม แต่อย่าลืมของหอมค้อยชะโลมไว้ ไผผู้
มาคินนี้ต้องเห็นศักันมืออื่นเข้าให้สู่เจ้าออกเที่ยวดม
- พรหมศรีลา : ความกังวลบ่ทันสิ้นพวมสิห่มคณลทินพวมสิจ้อเข้ามาหม่อ ลูกสาวเป็นผู้ก่อ
พ้อสิเป็นผู้แก้ไผสิแนกกว่ากัน ตั้งใจพ้งบ่อนบั้นนิทานเก่าบางบรม ตกสมัยนิยม
ได้พื้นพุนิทานพื้นบ้าน ในกลางคืนวันนั้นจัดมาตีพวกนกแอ่ว ไททองบันเทิงศิลป์
นี้แล้วกำลังทั่วอีสาน พัฒนาอยู่เรือนนายคตามสมัย ระบบไฟแสงสีฝ่ายดนตรี
บ่ยอมแพ้ จัดว่าเป็นแนวหน้าจัดสรรหาคารามาร่วมให้แน่นถึ เคยออกผ่าน
ทางที่ว้อออกอากาศส่งก้องชาวพื้นน้องฮู้สู่คน ฉากนี้ขอผ่านพ้นรอก่อนประเดี้ยว
เดี้ยว ประริโยसारสุดสิกลกล่าวบาดานท้าว

บรรยาย : ผู้ทหารคนใช้จัดการตามหน้าที่ เป็นคำสั่งของภูมิลังกะที่จับผู้กระมาเข้า
อ้วนนอน สม่เสฟซ้อนจวนสว่างกะเลยหนี ผู้ทหารเสนากะเที่ยวคุมตอนเข้า
คมไปหาเหมิดยั้งแต่เอือนจอมสวน เค้าพญาลาวบวคาหนีไม่ลวบลูกแต่เข้า
คลุมผ้าตั้นสาย ลังกะที่ตบาคานไปอยู่สวนหลังบ้าน

ลังกะที่ตลา : ใจบ่ยอมหยุดยั้งคิดเห็นวันหลัง ๆ เคยนอนซ้อนนอนมาง บ่อยากห่าง
พอวาบ่อยากลาหม่อมน้องแต่จำต้องห่างหนี ความประพฤตินี้เป็นนิจ
เสมอมา พออยากวาจาขานให้พ่อนางเห็นฮู้ แต่รุณีนางหากขอร้องให้
คอยฟังยั้งไว้ก่อน เคยเว้ากันอยู่ในบ่อนเมื่อนี้ว่าสิเว้าให้มันแจ้งกระจ่างขาว

พรหมศรีเว้า : บัดนี้เฮาฮู้คักแล้วแนแนเป็นประจักษ์ ฮู้ว่ามีคนลักลอบมานอนลูกสาวแล้ว
จงพากันไปหย่างเอาโยนหลาวตั้นป่อง สายสะพานให้ตึงจ้องคั่นกันมา
ต่อตองให้ตาเข้าระหว่างทรง

บรรยาย : ใผผู้ปฎิภากร้างครองคูกะฮ้อยู่ สาวอรุณเฝ้าผัวคิดวาพอบฮ้อย่านไล่เกิด
เป็นทนอน ตอนนั้ชายลังกะที่ตลาผู้เนาสวนกว้างดวงตะวันสุญเคร้าบังเขา
เงียบขี้ลี เสียงจักจั่นแมลงฮ้อยู่จิ้งหรีดเสียงน้ำค้าง เสียงครางฮ้องหมูคนาย
บ่ให้กลายเวลานี้เม่ยายบ่ฮู้เรื่อง ท้าวลูกจากห้องฟ้าวแต่งไค่รุ่งผ้ามาพร้อม
ฟ้าวขน

อรุณเณลา : สาวตามทางวางตามเส้นอย่าเหม็นหมางเบิดหน้าย หล่ายวันมาแต่ฮ่วม
อ้ายเอาชายขู้เข้าฮ่วมนอน ผุงชาวเมืองกะบ่ฮู้พอนคิบัติตาย มื้อนี้เคือนหงาย
งามเล่าเสวยแลงแล้ง จิตใจยังเปิ่นเปื้อวันหลังครั่งก่อน ตอนพ่อกามไถ่
ข้อขอไว้เกือบบ่ฟัง แก่ปฎิภาต่อหน้าครั้งหนึ่งหายไป ความสงสัยบ่ทันหวิดคิด
ทางสิหาแก้ เสียงกระแสรานพร้าวดคิดเห็นคราวอ้ายลิด่วน หัวลมวอย
หนาวจ้อย ๆ นอนคอยถ่าฟี่ลิม

อรุณเณเว่า : ทุกวันคินพอบานนี้เคยเห็นชายขึ้นหน้าต่า ลางฮ้อยังมือนั้นหาคือฮ้อย่ง
เท่าหอน บ่ออนซอนน่าเสียงหยังได้แต่นั่งฟังคอยอ้าย

บรรยาย : ในขณะตอนนั้สาวรุณเณบ่ฮู้เรื่อง ผู้เป็นพ่อพระญาเมืองบอไทยขุนหย่าง
ท้าวไวชายชูป่องลิม ลังกะที่ตบ่เข้าบันไดกายทางเคยเที่ยว บ่เฉลียวใจ
เลยวักยลิมาค้อย สายยนต์บ่อนหย่างท้าว โดยบ่ฮู้เรื่องราวพอดั้นตะ

ฮอดพื้น หลาวตาเข้าหว่างทรวง ดวงกลมท้าวขาวตายคั่นกัน ๆ สาวอรุณ
เลยสะคั่งเลยไข่มอให้ใส่ผ้า

อรุณเฒ่า : สาวอรุณนี้ฟ้าวทะยานโตนเต้นฮอดพี ฟ้าวโถมกอดพระสามมีมาใส่เพล
แล้วเขย่าประโลมเจ้าผ่องจา คราวนี้โทษมันหนักท้อฟ้าย่านถึงแก่ชีวิต
น้องบ่มีความผิดต่อพี่ชายสาบานได้ สามมีเอ๋ย อดพองเอยหน้าขึ้นเนินตาว่า
ต่อน้องแน่ เลือดไหลหลังเต็มเชิงแพรทั้นใจลงอิมท้องพระอวนอ้ายแน่นบ่

สังกะทิตลา : เจ็บในทรวงจนเขลัมเกือบสลิหมดลมคั่นหัวใจอันเค่นจ่อหล่อ ยังฝันใจว่า
ต่ออรุณนี้เอ๋ยเจ้ากะล่างเฮ็ดได้หัวใจน้องเป็นจังใด คือสียงบ่ได้คือช้วนาฬิกา
คอกคี่ อันวาโยลมกะหมดแสงหายสิ้น เว้าบ่มีศีลหมั่นความที่สัณฐานกันตลอดชั่ว
พี่หลงรักจนเฒ่ามัวอยากมีผ้าเบี่ยงบ่ว่า อยากเอาช้อนผู้ใหม่แทน เว้า
แบน ๆ บอกเกี้ยงตัวพี่มีแหงมาตาแดงนอนมันสมใจเจ้า เว้าไปโตน
หายใจสิ้นโลหิตคั่นเลือดไหลหลังเพ่นเอั้นมรณังคั้นมีจริงชาติหน้าลาต่อน้อง
จิงฮ่วมกัน

อรุณเฒ่า : หัวใจหายใจป็นสิ้นเสียงจาสามมีสั่ง เลือดในทรวงไหลหลังลุ่มบ่เดินมิด
อั้งตึงเอ็นเนื้อกะบ่ติง นางทิ้งให้เกือกกลิ้งโถมกอดพระสามมี ไคก็กาสรवल
ทุกบ่เป็นห่วงนาระกาไ้อ์ ปาตติโทไผมาทาปองร้าย เหลือแ่งตั้งความหมาย
ว่าตอนเช้าสื่อกพอ กรรรมอันใดไผก่ขอให้ได้แก่ผู้้นผู้มันเกล้งแต่งกรรรม
จนฮอดคี่ใหม่แจ้งบ่ยอมท่างวางหนี ยังกอดศศพสามมีเลือดแปดกาย
เประอะเปื่อน ยังเวียนจาเวียนว่าน้ำตาไหล บ่เขาคือเจ้าอ้ายยังอยู่
ฝูงชาวเมืองเขาช่าตึงตอนเช้าสว่างมา พอทั้งหยามน้ำหน้าบ้อยด่าลามก
ตกอเวจี ทั้งเป็นกะแม่นจันตอนนี้ สาวอรุณนี้เป็นลมลัมแม่ของจันไข่มโลมเว้า
ให้ยั้งก่อน ความแม่เว้าบางบ่อนมีสติระลึกได้ใจยังเพื่อห่วงพี่ชาย

เทวีลา : ลูกเอ๋ย มนุษย์คนเฮานี้มีเกิดแก่เจ็บตาย ผลศีลทานไผหลายจิงอยู่ยืน
ไปได้ อนิจจังวัดสังขารานันบ่มีแนวสิมันแก่น แล้วแต่ท่วงสายแนนผลาเฮา
ส่งให้ผู้เคยได้ฮ่วมกัน วัฏวันโลกนี้บ่มันแก่นคือนิพพาน มนุษย์ในสงสาร
ฮ่อนลือลืหนี้ม คึงอารมณั้มาสร้างหาหนทางไปอีกใหม่ ราชฎหรือไพร่เป็น
พระญากะบ่มักตายแท้แม่นดั่งกัน...ลูกแม่เอ๋ย

- เทวีเว้า : เจ้ายาคิดหมอตี๋ไปทางอื่น พอกับแม่บ่ถือสาอยู่ในความพิจารณา
อุเบกขาเฉยไว้ อันฉะในกรรมนั้นมารดาได้ยกโทษ บ่ได้ไกรธลูกน้อยทำผิด
แล้วว่าอภัย ตัวลูกหล่า
- พรหมศรีเว้า : รุณเอย เห็นประจักษ์คักแล้วคักแน่ตำตา อย่ามาโสกาทุกข์แก้บ่ทัน
สายแล้ว เจ้านี้ใจเลี้ยวเอาชายจรเข้านอนฮ่วม ยังเอาความมาหลอกล่อ
อยากเอาง้าวปาดคอ
- เทวีเว้า : ขอนาเสด็จพี่เจ้ายามาเป่าให้ไฟลุก คนกำลังมีทุกข์ลี้ตีมถามดวงจ้าว
อย่าฟ้าวไมให้อ้าย ผู้มันตายสมใจพี่ สงสารลูกรุณเอยผู้เดียวท่อนี่ลีหน้าข้า
ต่ำลง
- พรหมศรีเว้า : ความประสงค์ครั้งนี้มันได้ตั้งใจหมาย จับเอาชายพเนจร ไปจุดเผา
ให้มันสิ้น หรือเอาไปฝังถินในดินให้สิ้นสว่าง มันตายคาบาศักบ่วงสมหน้า
บักขโมย
- อรุณเอยเว้า : จันลีอาสาค้าหาศพขายบ่ให้เกี้ยว สิจัดการคนเดียวบิตาเจ้ายาคินง
- อรุณเอยเล่า : ความเสียค่ายบ่ทันสิ้น จันผู้มีมลทินเป็นแม่ฮ้างบ่วงพี่ พ้อใจดำเอาหนี
บาปกรรมหนักท้อฟ้าสั่งมากล้าเฮ็ดลง ปลงสังขารครั้งนี้พระเจ้าพี่สั่งกะทัด
นางนั้นเตรียมแพรผืนแดงเรือแซวน้อย ผูกไทยนุเขาช่วยตระหวาง
คราวช่วยบิตาเจ้าบ่มองหล่า ซอยกันเฮ็ดกันทาบพอดราวเรียบร้อย ใจมศพ
อ้ายขึ้นใส่แพ แลเบิ่งหน้าพี่แล้วน้ำตาบ่เขาไหล ฟ้าวเดินไปวังหนองล่อง
พี่ขายไปตามน้ำ...
- บรรยาย : หลักความจริงมันมีแท่นางรุณาเฮื้อแพเอาศพอ้ายลงใส่ เอาไปไหล
ล่องน้ำตามเห็นฮู้เรื่องมา ศพของบาเอล่องแพหน้าน้ำ น้ำตีฟองไหลคลิ้นสาว
รุณนางน้ำตาหลัง น้ำแห่งทันเรือแห่งเต็นปานลิล่มเคิงวังเป็นท้อศจรยฮ้าย
บ่เคยเห็นมันเกินเชื่อ น้ำไหลลงฝ่ายใต้ศพท้าวไหลตัดแม่น้ำไหลขึ้นสู่เหนือ
ไวพอบานแสงตาส่องนាប់เห็นส่น จนว่ามาถึงท่ากงจีนเมืองเก่า ผูกไทยนุ
ไปพบพ้อเห็นแล้วจึงมา พากันไปทูลเกล้าพระญาเมืองผู้เป็นใหญ่ ตอนนี้
พระบาทเจ้าลีไบด้านว่าจ้งได้
- พรหมทศน์เล่า : พระพายพัดโบกเบื่องอ่วยกวยส่น ในสมองกังวลคิดบ่มียามเอื้อน จนลี้ถึง
เดือนแล้วได้อุตส่าห์ทำเพียรครองท้าวลีไค้งอ่วย บ่สำเร็จประโยคด้วยเจ้า

ลูกแสง หรือบ่สมมามาแม้งไปหาเที่ยวคุยสาว ได้เวลาแรมเดือนบ่่วยคืน
ดอกมาน้ำ

พรหมทัศน์ว่า : ไตบประมาณนได้ลูกเฮาไปไกลเมืองปานนี้ยังบ่ตัว หรือเจ้าบ่
ไอ้อ่าวใจคิงนาลูกน้อยคือข่อยติแม่สุ

สุมณฑาว่า : คิดน้าหลายจนว่าน้องสีเป็นน้ำ ลูกบ่กลับคิมามมณฑาน้องย่านตายก่อน
ตอนนื้อคือค่าแล้วสามี่แก้วให้เล่านอน

พรหมทัศน์เล่า : สุริยันผันฝ่ายพระพายกะไค้งอ่วย เสวยแสงฮ่วมน้องในท้องที่บรรทม
ทรงสุบินความฝันเที่ยงคืนตอนนั้นอัศจรรย์แปลกต่าง ฝันว่าดวงดาวกล่า
มันมาเสียบแทงอก พระองค์มือค้วฮับรับบ่ทันตอนนั้นคำคือฮ้ายองค์ูบาล
สะคั่งตื่น ลูกขึ้นยืนว่าสีฮ้องเสียงยังก้องอยู่หลัง เอ๊ะ เสียงมะลิ่งตั้งตังตก
มาจากทางฝา ตกผวาแลดูสีแม่นหนูบ่สนื้อ มองอีกที่บ่เห็นข้าคล้าหาจนว่าทั่ว
เอ๊ะ ดังมาจากเทิงหัวสังมาคือประหลาดแท้แลแล้วกะบ่เห็น หรือว่าแมว
โดดเต็นเสียงมันไล่กินหนู เจียงหู่ฟักอีกที่ลางบ่ดีจริงแท้ เดียวนี้เลยคิน
ข่อยหัวลมวอนตอนสว่าง ทอดพระเนตรมองทางพวกไทยขนมาแต่เข้าวันนื้อ
มีเรื่องหยั่ง...นื้อ

พรหมทัศน์ว่า : ผูงคนหลายเหลือล้นซุ่มซนอลม่าน เหลี้ยวเบ็งทรงคือสีผ่านเหตุการณ์ได้
หนอเรื่องยุ่ง คือหมายมุ่งมาสู่เฮาแท้

ไทยขุนลา : หัวอกของผู้เป็นทหารพระราชามีการฮ้อนต้องรีบด่วน กิจธุระอัน
สมควรเห็นแล้วอยู่บ่ได้สิไปแจ้งข่าวการ เข้าประตูเขตมานถึงที่พระตำหนัก
ฮอดปรางค์ฉั่นสาธุสีนี้ทูลแถลงตามเรื่องกระแสเสียงน้ำตาหลัง ไหวจา
ฟ้าวผั่งบอกเหตุการณ่พระพ่อเจ้าทูลว่าเรื่องขบวน...

ไทยขุนว่า : เดียวนี้พระลูกเจ้าสังกะตักกุมาร จักถูกไฟสังหารศพใส่เปลอยน้ำ
เดียนวันเวียนยังอยู่วังชลเทียบท่า ผู้ไปเห็นมาว่าสีลงอาบน้าเลย
ไปพ้อพระกุมาร

พรหมทัศน์เล่า : ตกตะลึงยิ้น เช่พ้อไทยขุนได้ทูลเรื่อง ปานฟ้าผ่าลงกลางเมืองสติหลง
พรว้าเพื่อละเมอฮ้องจ่มคาง หัวใจขาดอ้างม้างพอบานว่าปรางค์หัก เสียของ
แพงของฮักเพื่อไค้บ้านนี้ น้าศหมามาพ้อไทยขุนให้รีบด่วน ขวนกันไปอย่าอยู่ช้า
เอาบาท้าวเข้าสู่วัง...น้า...

พรหมทัตส์เง้า : จงไปเอาศพท้าวมาปรากฏค้อย่าเข้าอยู่ในใจเธออยากอยู่เห็นหน้า
พระลูกชาย

สุมณฑาลา : บานพระทัยลัดด้นมเหสีสุมณฑาพออยากล้มสลบท้าว พอแต่ได้รู้ข่าว
ว่าลูกตายล่องน้ามายังฝั่งนี้ อัสนีแทบม้วยท้าวเป็นป่วยประการใด
หรือแม่นไผจงเวรได้ก่อเบียดบงร้าย อธิบายบทนลินได้ยินเสียงไทขุนท้าว
ได้ยินรอรอยู่ บ่พอคราวเขาหามศพลูกน้อยมาพื้ที่พระโรง ปงลูกลงต่อหน้า
บาดให้ทำเป็นความจริง หัวใจของมณฑาแทบวามันลืดยุดตัน เวรอิหยังน้อ
ท้าวบ่เคยทาสร้างก่อ เจ้าได้ยินแนบ่เสียงแม่วอนแม่เอ็นวิญญาณเจ้าไป
อยู่ไส... ลูกคำเอ้ย

พรหมทัตส์เง้า : น้องเอ้ย ไผ่บทนี้หลักพันถือเป็นเรื่องธรรมดา แล้วแต่บุญไผมันได้
สร้างสรรค์มาไว้ จักสืโวหรือข้าบ่มีไผรู้ไว้ก่อน แต่พระพุทธเจ้ายังมีมือสู่
นิพพานดอก

สุมณฑาลา : สุมณฑานางให้อักลูกสุดหัวใจแม่นดินฟ้ากะบ่ท้อ บ่มีแนวสิดิตต่อเหลือ
แต่ความโศกเศร้าสงบเท่าทวันคร มณฑาวอนลูกน้อยบ่พินต้นค้นหา หมดปัญญา
สุดฤทธิ์คิดบ่เห็นทางแก้ พ้าวหาแพรพาผ้ามาปกกายห่มท้อ น้ำหอมสรงโสด
ด้วยมารดาเจ้าบ่ห่างไกล ลูกแม่เอ้ยคันเจ้ามีคู่ช่อนกะยังยอมพอไค ยังมี
บุตราสืบเผ่าพงศ์สกุลไว้ ความสงสัยบ่ทันล้นจับคิงบาสั่งมาอุ้น คิงบ่แข็ง
กระด้างคือแท้ดั่งบ่ตาย

พรหมทัตส์เง้า : วัฏสงสารนั้นมันเวียนตายเวียนเกิด สิ่งทีประเสริฐแท้คือธรรมเจ้าหน่อ
พุทธโธ พากันเก็บศพแล้วสามเดือนจึงเผาจุด อัสนีเมียนให้เอาไว้ในเมรุเตื่อ

พรหมทัตส์เง้า : มหะเลื่องค่น้องให้เมียถือตามครองว่าเป็นด้วยกรรมเก่า แม่เมตตาล่า
เลาป้องกันผูกหมั้นให้มันแล้วเทื่อเวร ชีวิตเวรมอบไว้แบ่นต่อความตาย
ของนอกกายยังมีหยังส่วนสืเอาไปได้ สุมณฑานางให้ให้มีใจถือเชื่อ
ตายแล้วเกิดแสนเทื่อยังบ่มีทีล้นสุดแท้แต่निพพาน ธรรมสังเวชเกิดขึ้น
เรียกว่าสงสาร พิจารณาอาการทุกข์ยากสืเห็นทางแจ้ง เข้มมโนคกลั่นขันติ
ช่วยพาคนให้ไปพ้นรอดฝั่ง หันใจลงเหยียบหยั่งเวทนาเป็นที่ตั้งความอ่อน
กะเขาหาย... น้องเอ้ย

สมณฑลาลา

: วิริยะสัจจะวางไว้ทุกบ่เกิดเพราะสมุทัย ให้เป็นหลายอย่าง นิโรธ ส่วนหนทางมรรคผลนิพพานเกิดขึ้นหาได้พบญาณ สันดานจิตอยู่หนึ่งตั้งเป็น สิ่งมัวหมอง แนวสัดบกองทุกบ่แม่นธรรมพุทโธเจ้า เอาทั้งหลายบ่หลุดพ้น ยังเป็นห่วงกังวลอยู่ในห้วงกรรมเก่า เทียวสงสารหลายเหล้า วณเกิดตาย บ่แล้วหาสร้างก่อเวร พยายามหลีกเลี่ยงให้ไกลจากทางอบาย เมตตาสัตว์ ทั้งหลายอย่าผูกเวรกันไว้ สัพเพสัพพาเวลาโหด มีในตัวแล้วจิตใจบ่ เบี้ยวค่าง เว้าให้เห็นเป็นตัวอย่างคือคำสอนเบื้องต้น คือโพธิ์กว้างฮ่มงาม ลูกตายไปครั้งนี้ถือว่ากรรมเก่าเจ้าของ ลองฟังผลงานชาวคณะ ลีว่าไปให้ บั้นแจ้ง...

บรรยาย

: ตอนนี้อยู่ที่บ้านสมณฑลาลา ขอนแก่นักปราชญ์เจ้าถวายไว้ที่ควร ประมวลเอาจ้อ ๆ เสมอตั้งตาเห็นบ่อยากพรรณาหลายยาวไกลว่า มันเย็น เดินตามทางสาวตามเส้นให้เห็นกันบ่อนม่วน เด็กมาพอสมควร เตี้ยวนี่จวนลิ้งแสดงเรื่องกะเค็งฮอม ฮอมเบ็งพวกพี่น้องกะลิ้งพอ บานหยั่ง ฟังนิทานมาจนจบพบนิทานบ่ทันได้ ตอนนั้นก็ว่าบ่อนบั้นคนพ่อ พระอินทรา ท่านผู้มีตาทิพย์ส่องเห็นหมดสิ้น เตี้ยวนี่รู้นางหล้าได้ไต่กาน้ำพิฆัง นางหากเป็นนามหญิงลีเดินเตี้ยวกะบ่ได้ ลีลงช่วยชวยพะนาง ว่าแล้วกลับเพศเปลื้องเป็นสกุณาทั้งสองตัวมาต้อยดีเถียงคำ มาตักกัน ต่อหน้านางหากฮู้จอบเห็น ตัวหนึ่งนั้นว่าวิเศษแท้เสมอตั้งยาพิษ คนตายแล้ว สามปีบ่เบื้อยว่า แต่เนื้อถูกต้องกายเจ้ากะเล้าคิน ตัวสองนั้นพนันว่าตัวมีฤทธิ์เหลือหลายตั้งกันบ่ยอมแพ้ โอ้งเบื้องซ้ายช่ายกินแล้วได้เกิดเป็นหญิง โอ้งเบื้องขวาถ้าหากหญิงมากินเกิดเป็นชายแท้ พอพนันกันแล้วตักันตาย ทั้งคู่ พอนางรุณได้ฮู้เห็นแล้วชื่นใจ นางจึงได้ฝังฟ้าย่างนกทันที โตหนึ่ง นางเอาไปปักห่อตองเป็นส้ม โตหนึ่งนั้นนางอย่างจ้เลยกินบ่เบื้องขวาเพศ นางเลยเปลี่ยนหน้าเป็น ชื่อหน่อช่าย

อรุณนีลา

: โคนประมาณนานได้เวลากาลได้เริ่มเปลี่ยน รุณได้รับบทเรียนชีวิต นางยากยุ่งหาทางแก้บ่ไหวเกือบสามเดือนกะว่าได้แต่ทนทุกข์อกใจ วันนี้ มาพอไคได้เปลี่ยนกายโฉมร่าง อยากหาทางแก้เอาพี่ช่ายคินไว้ใจสิช่วง ใจพระนางยังเป็นห่วงแม่นหลายเดือนผ่านพ้น นางเคยเว้ากล่าวถึงคิดบ่

ถึงว่าสีได้เฝ้าผู้บ่อนยาพิษ เกิดเห็นในทันตาหากแม่นยำน้อย ฉันได้เป็น
ชายแล้วสีตามัวอยากทราบเรื่อง ลูกของพ่อพระยาเมือง ศพของชายที่
ล่องน้ำสีถึงบ้านแน่นอน...

- อรุณเภา : ฉันตั้งใจมากลั่นร่างกายเปลี่ยนได้ทันตา พอได้กินสกุณาได้เกิดเป็นชาย
แล้ว แนวที่นางคาซังบัดใจตั้งแต่ก่อน ตอนนั้นของสีพิเศษแล้วสีไกลบ้านออก
เที่ยวตาม ห่าเพื่อสมการมีสีตัวคืนเป็นคนได้บางทีศพของอ้ายผู้ลงแพลอย
ล่อง คาดได้เป็นคู่ครองค้นพบเจอแล้วต้องคืนได้ดังประสงค์
- อรุณเภา : สาวอรุณเภาสีไกลบ้านได้ลาวังยังบ่อยู่ เพราะใจเป็นห่วงผู้ตายแล้ว
ตั้งแต่นั้น ว่าแล้วก็กราบเท้าสีลาจากหอปรารค์ ตกถึงคราวจำเป็นสีห่าง
กันตอนนี้ ลาต่อปรารค์ทองกว้างเพียงนอนนิ่งมาน บ่อนที่เคยเดินผ่าน
สุขเกษมแต่ก็มาตอนนี้สีห่างกัน นอกจากนั้นสวนดอกมาลาที่ได้เคยชมหอมดอก
ดวงพวงฟ้า บัดนี้ตนตัวน้องบ่ได้มารู้ลาก่อนเด้อทำที่หน้าจ้งพ้องกัน...
- บรรยาย : สาวอรุณเภาเมืองบ้านไปไกลบ่ได้สั่ง บรรดาคนในวังเลยบ่ฮู้เมื่อข้างว่า
นางน้องลักหนี ผู้เป็นพ่อได้กั๊กโกบพัวลูกสาวห่างนครไป ให้ทวนถึงความหลัง
ว่าโตได้ทำร้าย ในความหมายครั้งนั้นเมืองกรุงจีนได้ออกข่าวลือศพ
พระยาบ่าวถึงกำหนดครบมือ คอยฟังว่าหมู่สนม
- ทาสีเภา : หมู่เอ๋ย ไผกะฮู้อยู่แล้วเป็นคำสั่งพระราชฯ เป็นงานศพของบา
ลูกพระองค์ตอนนี้ เฮาหาสื่อyaroxaไปหาเตรียมน้ำท่า แขนกลีมามืออื่นเข้า
วันหน้าสีแม่นงาน ขึ้นหละหมู่
- อรุณเภา : เดินทางมาบ่นานเมื่อถือของดีบ่วางปล่อย พระอินทราให้ชู้ช้อยมือนี้ถึง
ทำน้ำดินคัมค่านนคร ว่าสีเขาพักฮ้อนพักผ่อนสบายจิต ทางหัวใจบ่หยุดคิด
ห่วงนาแต่ชายชู้ ตาเหลียวมองไปเห็นป้ายติดกางอยู่เทียมท่า มีอักษรบอกว่า
เมืองกรุงจีนใหญ่กว้างมาถึงเป้าบ่อนหมาย อันนี้จริงคักแล้วมันสมตั้งใจบ่
คงเวลาหากว่ามีคนพ้อ
- อรุณเภา : ฉันเดินมาถึงแล้วเมืองจีนที่ชายอยู่ สารุเคื้อค้นหากเป็นเนื้อคู่ศพของ
บาขอให้เนาอยู่ค้ำ กายอ้ายอย่าเปื่อยเพ อย่าให้คนทั้งหลายเขาจุตเผา
สุญสิ้น

- ทาสีเว้า : พวกกันไปไว้วางบัพพครวระฮอดท่า มอไปเบ็งศาลาเห็นผู้ขาย
แปลกหน้างามไก่อตั้งเขียนอยากเพียรถามว่าท้าวเนาอยู่เมืองใด ว่า
แม่นขาววังจับเคยเห็นพอ ต้องขอมให้มันฮู้เหลียวมองดูบาดท้าวอ่วย
เบ็งรูปร่างมาคือสวยแม่นเจ้ามาแต่กำเมืองบ้านแม่นถิ่นใด คุณพี่เอ้ย
- ทาสีเว้า : หมูเอ้ย ลังมางามเอาฮ้ายทางตาบานเต็มแต่ง เฮาบเอาจักแดงคันแม่น
ท้าวอยากซ่อนเฮาสีพ่อนอย่างบ๋าย
- ทาสีเว้า : ฮือโถล่งไปหาเว้าประสาเฮาขี้ฮ้ายใหญ่ ประสาเป็นพวกไพร่ผันบนอน
กะล่งเว้าบ๋าย
- อรุณเว้า : เออ พวกเจ้าบขี้ฮ้ายคอกงามอยู่คือกัน วันสำคัญแนวโจจ้งควมมาตักน้ำ
นามกรฮ้ายเชียงลุนสีใหม่ ใจผกไฟ่อยากเที่ยวเล่นมาที่ต่างเมืองขึ้นคอก
- ทาสีเว้า : พี่เอ้ย การที่มาตักน้ำเป็นงานศพลูกท่าน ลังกะทัดเพิ่นได้ตายแต่นานสี
จูดศมมืออื่นเข้า คินนี้ลีม่วนกัน คินบมีหยังเชิญไปวังน่าน้องพอกันเป็นหมู่
ลีมาเขาอยู่ศาลาน้อยได้จ้งได้
- อรุณเว้า : ผมนี้ขออาสาว่าลีเอาคินมาได้ พวกไปทูลให้พระญาเมืองผู้เป็นใหญ่
คินเพิ่นอนุญาตให้เชิญพวกหมู่ทาสี กลับคินมาทางนทีที่ศาลาน้อย ผมลียอย
พ้งเว้าบหนีไปทางอื่น เจ้าอย่าทรงหน้าคินลิเห็นหละบาดนคินตายแล้วลี
เหล่าคิน พี่แก้วเอ้ย ผูทาสีไปแล้วความเป็นสาวซ่อนเหงีย่น พยายาม
ทาเพียรอย่าให้คินนั้นฮู้ว่าเฮานี้เป็นผู้หญิง ให้จรงจ้งเป็นชายคั้งที่เฮา
หมายไว้
- พรหมทศน์เล่า : วิริเยนะทุกขะมะเจติ ก่อนลิล่วงทุกข์ได้เป็นเพราะความเพียร
เวียนมาจบครบสองเดือนแล้ว มีพระชนมายุกว่าถึงวันนี้ เอาขันติทนไว้
ภวนัยถือว่าใช้กรรมเก่า ลูกชายเอ้ยร่างกายคือสียูคนเฒ่าเอ็นหรือหนังลี
เปื่อยเปี ลีเหลือไว้ตั้งแต่โครง ปลงวาจาออกแล้วเอ็นบ่าวขาวนิกร ราษฎร
ชาวเมืองฮู้ทั่วกันวันนี้ เผอฮู้ของท้าวเดือนขาวเมืองออกกล่าว พระองค์
มานั่งเจ้าน้ำตาลออบเข้า พระองค์เจ้าท่วงกุมาร...
- พรหมทศน์เล่า : เฮาต้องไว้ทุกข์บ้างใส่ชุดสีดำ ถือตามครองประเพณีฮู้เมืองครองบ้าน
สมุณท้าน้องให้ทำใจสดชื่น ฮอดมืออื่นลิลองศพลูกน้อยเอาท้าวขึ้นใส่เพลิง

- ทาสีว่า : คือว่าชายหนุ่มน้อยหมอนหมิ่นจระจัด เคี้ยวนี้มา เขาพักอยู่ศาลาริมน้ำ ให้พวกฉันมาทูลท่านพระญาเมืองผู้เป็นใหญ่ คั้นพ่อตกลงใจศพของ พระลูกเจ้าสี่คืนร่างดั้งเดิม ขึ้นแล้วคุณพ่อ
- พรหมทศน์ว่า : ไผช่างมากล่าวว่าอวดเก่งสามท้าว คนตายมาสามเดือนว่าสี่เอาคืนได้ อย่างสะพาโลน้ำเขาสาอย่างงี้เกี้ยว เคี้ยวกูสุนเลียดฮ้ายสี่เอาง้าวบาดคอ
- สุมนทาลา : พี่เอ๋ย อย่างสะพาว่าเคียดฮ้ายผ่อนไว้ก่อนโทษะ แนวนสี่าคนหลงไปสู้ภูมิ อบายพื้น ทดลองดูเปี่ยงพี่ทำทำมีฤทธิ์สี่คืนได้คือความว่า วาสนานาพา บุญทำยังอยู่กว้างสี่คืนได้ตั้งประสงค์ ลงความเห็นทางฝ่ายน้องอีกจักเทอ เบ้งเป็นหยั่ง ถ้าบ่เป็นความจริงแล้วแต่ตามใจพี่ ผูกทาสีให้ไว้ฟ้าวไปนาพา ให้มาเบ้ง ทำบุญหลายทำพินมาได้ให้หนึ่งเมือง...
- พรหมทศน์ว่า : ดูหรือท้าวหนุ่มน้อยเจ้ามาจากทางใต้ จังมาอาสารับว่าสี่เอาคืนได้ คนตายไปแต่สามแล้วแล้วสี่คืนมาสืบ คั้นแม่นจริงจังว่าสี่เอาเจ้าขึ้น หนึ่งเมือง คั้นบ่เป็นความจริงสี่ปาดคอตายเมียน
- อรุณเณลา : พ่อเอ๋ย อันวิชาความรู้เรียนมาหลายอยากรองเบ้ง ก่อนสี่เอาสุ่มเพลิง ขอตกลงเบ้งข้าง อาจารย์นั้นสั่งกระหม คั้นมันสมมาดแน้มแสดงว่าเป็น ความจริง พ่อสียอเมืองจันให้หนึ่งเมืองขึ้นบ่อเจ้า ปลงวาจาความว่าให้เจ้า เอาแน้มแน้ม คั้นผมเป็นฝ่ายแพ้ทำท้าวบ่ตัวคิน ขอรับบทพินให้ลงโทษถึง ประหาร สิต้องการแนวไคบ่ว่าเลยดอกทางท้าว
- พรหมทศน์ว่า : โทขุนเอ๋ย โจมเอาศพนามาพิกกับศพเหลือนอีกคนหนึ่ง เอาผ้าขาวมาบัง ทาพิธีเบ้งนำหาดอกไม้รูปเทียน
- อรุณเณลา : เขาเอาศพนาวางไว้ตาเมินมองเห็นพี่ ศพของชายบ่เปื่อยเปี้ยยังคือแท้ แต่เก่าเดิม พิธินางก็จังเริ่มจุศฐูปมาลา แล้วจั่งวอนบิดาพ่อพระอินทร์ อยู่เทิงฟ้า สารุเคื่อถ้าหากสังกะทิต้าวสี่เป็นหน่อโพธิญาณ สมภารแสงโลก สลือทั้งค่าย ขอให้มีสติตั้งคินมาได้โดยง่าย ถ้าหากบุญของชายเคยได้เป็น คู่ช่อน อย่างอนหนึ่งให้ตัวคิน สัมมนกน้อยด้อยปากคนตาย อย่าให้กลายนาที่ ขอให้มีสติพื้น ยินฐุคำธรรมเนียม สักคี่สี่ฤทธิ์ในเคนอยู่ ภูเขาช่วยท่วยให้ มาช่วยหล้ามอง คั้นแม่นคู่อันน้องมาใส่วิญญาณ ขอให้มาทันการอย่างนานไวฟ้าว

บังพรธาวบายลั่มห่อตองมาค้อยปากฟี่ อันเป็นแนวยาตีติดตัวมาเพืออ้าย
หมายลัให้ฟั่วคิ่น...

สังกะทิตล้า : ยามนั้นสังกะทิตท้าวองค์ประเสริฐพระภูบาล ร่างกายมีวิญญูณดั่งบ่ตาย
แต่คราวก็ มีสติคนตั้งเป็นเวียงวังของพ่อ เป็นขงมงคือบ่วงบ้ำเฮามาได้
จั่งได้ พ่อกับแม่มาอยู่ใกล้เอาใจจ้อใจจด คนไชโยไชแซวหมดทั่วเมือง
ดั่งก้อง ใจยังมีสติตั้งบ่ลืมหองหลังเค้าเหงียน ผมได้รับบทเรียนตายไป
จากพ่อแม่แล้ว คินมาได้แม่นจั่งได้

สังกะทิตเว้า : ผมคือตายอยู่พื้นเมืองไกลประเทศอื่น ใผ่มาเอาคิ่นคือจั่งวิเศษท่อยาก
เห็นหน้าพ่อพระคุณ

พรหมทศน์ล้า : เป็นยังบุญประเสริฐแล้วลูกแก้วพ่อทูลหัว คนตายไปแล้วกลับคิ่นพ่อบ่เคย
เห็นฮู้ บุญพามาพจั่งได้มีคนควิชากล้าเดินก่าย พ่อกับแม่หมดความหมาย
ถึงยามแสงค่าเช้า มีแต่เศร้าเหี่ยวตรอม บุญหลังมาช่วยพร้อมเจ้าคิ่นซีฟ
เป็นคน บ่กังวลหัวใจมันผ่องใสพระทัยแล้ว

พรหมทศน์ล้า : ยังมีชายหนุ่มน้อยเขานั่นชื่อ เชียงลุน ท้าวผู้มีอิทธิฤทธิ์กว่าคนเมืองนี้ มี
ปัญญาเหลือล้นคนใดบ่เทียมท้อ ได้พันกับพ่อว่าลืขอมอบบ้านคันท้าวดำคิ่น
เดี๋ยวนีหากพินคินดั่งสมใจ สิดวายุภวนัยให้หนึ่งเมืองเป็นเจ้าคิ่นแม่นท้าว
หนุ่มน้อยเป็นเพศแนวหญิง พ่อให้เป็นแม่เหลืคูครองของท้าว เสียที่เป็นชายนั้น
ให้เจ้านานากันทั้งสองท้าวให้เป็นเลี้ยว พวกไทยขุนให้เขาเอ็นพระสหาย

สุมณฑลล้า : สุมณฑลให้ใจเมืองบ่เคื่องขุ่น นี่จั่งเป็นยังบุญเจ้าได้ช่วยช่วยอยู่ชู้ไว้
บัดท่าจน ต่อแต่นี้ลูกของแม่ทั้งสอง ให้เจ้าเป็นสหายเกลอเลี้ยวกันเดื่อท้าว
แม่ลืยอนครให้บ่ครองเมืองเลียงไพร บ่ให้หนีไปไสทรงเสวยสืบสร้าง
บรารค์กว้างให้ฮ้างเฮือง

สุมณฑลเว้า : พี่เอี้ย ลูกของเฮาหากพินกลับชาติเป็นคน ย่านหมู่ผีไฟไฟเียดเบียน
หน้าตอง เฮาต้องหาเอาเหล่าสาโทหรือกลั่น ตกแต่งตั้งพาท้าวเบิกผัจจัดเป็น
งานบายศรีสู่ขวัญท้าว

บรรยาย : สังกะทิตคินมาได้สมใจพ่อกับแม่ ได้บายศรีลูกเอ็นขวัญแล้วผ่านไป
หกเจ็ดวันผ่านพันพันมากล่าวสังกะทิต ใจคิดเห็นนางรุดนี้เคียดสุดเทิงคั้น
ว่านางคิดบองร้ายทาลายหมายอาฆาต คินแม่นพ่อบพบหน้าลันั้นเมียนบ่ให้เหลือ

ที่แท้เมียมายู่นาตัวแล้ว บ่เจ็ลยวใจข้าว่าเมียมายู่นาคิดอยากไกลตั้งแต่
เสี้ยว แผลกใจอยู่แนวเดียวยามต้องคืบได้จักใจเพื่อนเป็นจังได้

สังกะทิตลา : ขันติหมายถึง ความอดกลั้นบ่ปลักตันออกเว้ง่าย เคื่องในใจแต่บ่ว่า
ความเค้าแต่เก่าหลังสหายเอ๋ย ไตอย่าคิดหม่อตันไปเป็นอื่นเสมอเหมือน
ไตนั้นคุณเหลือหลายหาสิ่งแทนบ่เทียมเท่า เนาในวังอย่าเคื่องเค้นลง
ใจเดียวได้อักท้อ ชีวิตเฮาขอมอบต่อบ่พอใจให้เสี้ยวว่าประสงค์แท้นสิ่งได้

สังกะทิตว่า : แต่เสี้ยวมาอยู่ยังเป็นแปลกต่างกังขา ขอจับไตซุนคิงคั่งผู้หญิงทรงบ้าน
กิริยาความเว้าคือรუნนางคนเก่า ผิดแต่รูปร่างเจ้าเป็นเชื้อหน่อชาย

สังกะทิตลา : ได้หลายวันแต่ผ่านพ้นแต่ชนชี่พินกลับ ใจคิงคี่งเคื่องแต่เรื่องหลัง
บ่มีเอื้อน ใจยังทำเพียรตั้งความหวังไว้กับเสี้ยวแผลกใจอยู่แนวเดียว
บ่ให้เอนฮ่วมห้องหวงต้องส่วนคิง เจียบสนิมคิงคี่งฮอดแต่ความเคิม
เคิมลงความทวิสุนคิมบ่เขาใจท้าว ความสงสัยบ่ทันแจ้งสียงทางไปตาม
เสี้ยว เบ็งกายารูปร่างสังคือแท้คั่งผู้หญิง

สังกะทิตว่า : ไอ้ยยังสบายคินอ ยังสบายคืออยู่บ่เสี้ยว คือบ่ออกหาเที่ยวหรือว่าคิด
ฮอดบ้าน ให่ลองเว้าเบ็งก่อนนา

สังกะทิตลา : เมาทางใจมันซิมเคร้าคินเมายากะไคแน่ กินบักนาวแค่น่วยแก้กระหาย
จ้อยเพื่อปะทัง ในความหวังที่ตั้งหวังว่าประจักษ์จริง ลิงกลายเป็นเสือ
เรื่องบ่มีไคยินเว้า ต้องสิไปจาเว้าวนออยเว้าออย เอน้าอ้อยน้ำเผ่ง
ไปวนเว้าให้อ่อนใจ ชัยชนะจะต้องได้ตกส่วนมามือ ถือเขามิบุญคุดบ่
เสื่อมสูญยอไว้

อรุณเילה : สาวอรุณนางไทได้หลายวันพ้นผ่าน บ่มีสิ่งได้พานอันตรายเกิดขึ้นคินมือได้
เปลี่ยนแปลง ปรากฏคือแห่งแจ้งผกไฟใจสนิท สุขสบายทางกายส่วนใจ
กะยังเกือ เพลอสิมตัวบางครั้งเกือบแม่นยำความจริงนั้นไปเว้าต่อพิ
ใจเป็นท่วงพระสามีสติพอระลึกได้บางครั้งจึงบ่จา ย่านแต่วันข้างหน้า
ที่จาตอบอาอด ต้องทำตัวสำนึกทุกวันเอาไว้ อยู่พังไปเบื้องหน้าเวลาให้
พ้นผ่าน จาทนทุกบ่ทรมานสังเกตุการณ์ไปสู่มือ สิถือน้องไปสำไค...พี่เอ๋ย

อรุณเילה : สาวอรุณเินยืมหัวใจหลดหล่า เสี้ยวสะท้านคกประหม่ายามเขามาบังไกล
ใจเต็นเสม้นตัว กลัวแต่เขาสิจับพิรุจจุจา เขากาแนบบายมือฝ่ายใจ

กะเคียมฮ้าย สุขสบายอยู่นาเพื่อนันตรายบ่มาสู่ เฮาส่งสัยตั้งแต่หมู่ควา
เมื่อตายตั้งแต่กี้ มันเป็นเรื่องเรื่องอิหยัง พอสิว่าเรื่องได้สติเที่ยงคือ
เคิมบ่ขอ ขอสหายทบทวนเรื่องหลังอยากฟังว่า ตัวของเฮาบ่ทันฮู้ขอลถาม
คุณิดหน้อย เฮาเป็นเลี้ยวสิรอกอยสถามการณที่ผ่านพันลองว่าเบ็งกะนา...

สังกะทตล้า : ฟังเคื่อ สาเหตุเบื้องเรื่องเก่าเคิมมา พรรณาไปหมดตั้งแต่
คราวหลังพัน เฮาลงทุนไปค่านานาวาออกเที่ยว ไปขายของต่างบ้าน
เห็นสาวน้อยผู้งาม ไปถูกเขาล้อต้มใจคนบ่ถือสัตย์ เขาจัดการปฎิวัติอย่าง
เฮาบ่ทันฮู้ บอกสินอนคองถ้าเอาบันไดพาตหน้าต่าง คนลั่นคิดหมคทนทาง
ฆ่าได้แม้กระทั่งฮู้ใจเทียมดั่งมาร เฮาสาบานไว้แล้วหาเจอจวบยามได้
สินำพันนาผลาญอย่างทรมานซ้ำ ในค้ำหลังตอนพันเฮาจาดีเสมอเก่า
สหายเอี้ย เวลามาสุนอยู่บ่แล้วแม่สาวน้อยผู้ช้ออรุณ...อยู่เมืองพัน

สังกะทตล้า : ค้ำหลังเว้ามาทั้นเข้าใจตัวผู้เป็นเลี้ยว คั้นเห็นโตเฮาสีฆ่าให้มันลั่น
สว่างใจ

อรุณนี่ล้า : ความโทโสบ่ทันลั่น ให้มันหมคทนอย่าหมายร่างสร้างก่อ เกิดเป็น
ชายอย่าสร้างก่อสิ่งทั้นผ่านพันให้มันผ่านพันไป คิดท้อใจให้แจ่มแจ้งหลักทาง
ทางไทสะ อูเบกขาทำเจอย่าอ้าวนาสิกรรมต้อง บางทีสาวเขานั่นคั้นมีใจ
ฮักอยู่ ผู้เป็นพ่อบ่ฮู้หาเลห์เหลียมอุบาย ใจนางรูปประสงคส์ล้าอ้ายให้ถือว่า
อุบาทถน เวลานั้นกาลไกลให้เลี้ยวลืมความเค้า...

อรุณนี่เว้า : เฮานี้ขอจาว่าเขาความหลังอย่าโอ้อ้าว เรื่องที่มันเกิดขึ้นให้มันนั้น
ผ่านไป ใจเฮาฮักอยู่แล้วหมั้นเที่ยวหวังประสงคส์ คงเป็นน้าบิดาพ่อเขา
ชั้นดีเพื่อน ลืมความหลังซะ

สังกะทตล้า : เฮาสีลิมบ่ได้มันฝังอยู่ในจิต จนกระทั่งชีวิตแม่นบ่ยอมคั้น ตายเป็นผีสิ
น้าปล้นนาคุมมาไล่เห็นโตมันไกล ๆ สิเองจ้าวบาตคอ

อรุณนี่เว้า : เฮานี้เว้าล้าทั้นขอโทษคั้นผิดใจ ตราบใดมีชีวิตลิมขิ้นบ่เพื่อน มื้อนี้ใจ
ของเฮาฮันฮื้อนอยากนอนเดียวพักผ่อน เฮาอยากอยู่ว่าง ๆ วันหน้าจิง
เล่าคุย ความสัมพันธ์มีฮ้างจิงค้อยคุยที่หลังพัน เฮาสหายอยากขอร้องให้
คีนบรารงค์โตสาก่อน เฮาขอพักผ่อนเล่นในห้องส่วนตัว

อรุณเณลา : ความกังวลบั่นทอนสิ้นได้ยินเขาไว้ว่า ทำอาฆาตผูกหมั้นกับมีสินล่างสุด
ภายในใจเกิดวุ่นใจนางอ่อนสะออนจิต คำนี้เขาจับผิดตั้งแต่รุ่นนี้เอง
เขาได้หมายบองฆ่าไทโสหลาย หมายหม้างบ่หยุดหย่อนเรื่องความ
หลังครั้งก่อนสาวรุ่นนี้ผู้ทำร้ายแม่พ่อนาง นี่ละน้อเพิ่นว่าทำคุณแล้ว
ภายหลังลีเกิดโทษ เขาได้ไกรธให้แล้วลีเนาค้างอยู่จังได้ อยู่ต่อไปบางที่
เขานั้นรู้ว่าเป็นเพศแนวหญิง รู้จักหลักความจริงย่านบ่ยังคือว่า ตัดสินใจ
ต้องไกลอายมันบ่มีความหมายไผไว้กะบ่เชื่อ รู้ว่าเขาเปิดเบือเลยเอนใส่
พี่แก้ว วันน่อย่าอยู่นาน

อรุณเณลาว้า : พี่แก้วเอ๋ย มื้อนี้เขาได้มากล่าวว่าเรื่องเก่าความหลัง เขานั้นยังเฮา
หลายหวังลีเอาตายแน่ เฮานี้เป็นหญิงแท้ทำบางที่เผลอตัว เขาสิู้หมองหม่น
เฮาต้องหนีให้พ้นบ่ทนสู้อีกต่อไป เมืองเชียงใหม่น้อยอยู่ใกล้พอกับแม่คงใสกา
เวทนาเป็นทุกข์มารีบไปตอนนี้

อรุณเณลา : ใจหลงไหลแต่ชายชู้หลายหัวภูก็ได้ผ่าน ข้ามภูผาย่านน้ำมาพี่เพื่อ
ประสงค์ ความจางค์อยากได้อ้ายหมายสิ่อยัยเฮียงอีก เขาสะละบ่โยตี
ได้เกิดเป็นเห็นฮู้คิดอดสูาสนาสิจ่า้างไปตามทางวางบ่อน สิ่งเกิดทุกข์คือ
นิเวศตทหว่างจรละบาดนี้ลีหนีอายห่างไกล สาวรุ่นนี้นางจั่งได้จับกระดาศ
คินสอ เขียนอักษรลายลักษณ์ลี้ลั้งลาตอนท้าย ในความหมายตอนนีขอลาที่
ให้โยหยิ่ง ย่านที่ฮู้ความจริงน่องเป็นหญิงอยู่แล้ว สิหมายแพ้แต่ก่อนมา พี่
ได้เกลียดหน้าสิบอห่างไกลหนี ให้พี่เนาบรวงค์หรืออย่าได้ไปตามน่อง
ให้บกรองแลบ้านเนาเมืองจันดอมพ้อมแม่เมืองนี้อยู่บ่ได้ขอลาอ้ายก่อนเคื้อ
คันทากที่อ่านฮู้รายละเอียดยจดหมาย ชายผู้เป็นสหายเกลอชื่ออรุณเมียอ้าย
น่องได้แปลงกายร่างมาเห็นผัวมึง คันทู้หลักความจริงให้พี่เนาอยู่พี่ อย่า
ตามน่องเกิดพี่เอ๋ย

อรุณเณลาเดิน : ฉันทะได้ลาห้องที่เคยสุขสำราญ มาพักนอนนานแล้วจะลาจากไป ไกล
จากที่นารีไทยหวาน หอมช่อลาदनชวนขึ้นอร่า ลาบรวงค์กว้างบ่เหลียวหลัง
คินสิ่ง ไกลจากวังแห่งห้องตามองไม้หมักคณา เห็นสกาเคียงค้อยู่ปลายคอน
จิตอาวรณ์ไศกเศร้าใจน่องผ่องระทม ชมดูแล้วแนวหญิงพารากถิ่น เกือบแม่

วินป่วงเชื่อเทิงกัมจ่มหมอง หนูนางน้องคอยเทียวสัจจร พังเสียงกาเวาออน
สีท่างคอนมันฮ้อง...

สังกะทิตลา : ครองในปรางค์มานานเมื่อคือบ่เห็นสหายเลี้ยว หรือว่าไปเทียวเล่นแต่
ยามเข้าก่อนนายแต่กลายจากมือนั้นแปลกต่างมาสนิท แม่นไผทำผัดใจจึง
เปลี่ยนใจแลงเข้า เค้นเข้ามาถึงเค้าเตียงนอนบ่อนท้าวอยู่ เห็นจดหมาย
วางอยู่จำหน้าของบอกไว้ ดูแล้วแม่นชื่อผม สังกะทิตจึงกัมจับกระดาดขึ้นมา
ไข ภูวนัยฮู้จักซัดได้อ่านคุดมเกลี้ยง ฮู้ว่ารุณน้องแปลงกายมาหาพี่ ชีวิต
คินชีพได้เพราะนางไผ่ผู้เดียว ว่าเธออยู่บ่ได้อุ้ความรักของชาย มันบ่มี
ความหมายลืออยู่ไปสิดายแน่ จริงละแหมคั้นเธอคงกลัวจนตัวสั่น แต่ผมว่า
เรื่องนั้นสีหน้ากะเปลี่ยนแปลง แสดงว่าต้องคักแล้วเป็นรักที่ฝังจิต เธอบ่มี
ความผัดพอนางตอนนั้น เป็นจิงได้กะติดตามนางน้องผู้หมายปองตลอดชั่ว
มือนั้น คือนมลิ้นแต่เด็กลูกแต่เข้า สีไปเว้าสู่พ่อฟัง...

พรหมทัศน์ลา : เวลานั้นนานล่วงข้ามพันผ่านมาแรมเดือน ลูกมีชีวิตต่อมาคินได้ แสนคี่ใจ
พระทัยปลื้มปลื้มคุดลูกเลี้ยว ผู้มีฤทธิ์ประเสริฐล้าวิชากล้ายิ่งกว่าคน ความ
สุขมีมากล้นบ่มีสิ่งมัวหมอง มองเบิ่งสองกุมารขาดคู่เคียงเฮียงซ้อน หันไปจา
บึงอรน้องเมียแพงให้รีบด่วน มีเรื่องใหญ่พอควรได้ยินเสียงพี่แล้ว เมียแก้ว
ให้ควนมา

สมณฑาลา : ภายในปางค์ตอนนี้เป็นวังเวงว่างเปล่า เสียงพี่มากล่าวว่าแต่ตอนเข้า
ก่อนนาย สมณฑาจึงได้ลงจากพระตำหนัก แยกไปสวามิภักดิ์ที่พระองค์
ทรงเกล้า ไปฟังผิวสิจาว่ากิจการค่านต่าง ๆ พอมาถึงในปรางค์บ่อนสามมี
ประทับยังวังเจ้าพี่พระองค์

สมณฑาเว้า : มีอันใดให้เชิญว่าในนครของเฮายังสบายอยู่บ่พี่ พระสามมีได้
เคียดฮ้อนเคืองแค้นเรื่องใด

พรหมทัศน์เว้า : สุขสบายมากล้นประชาชนบ่ไหวหวั่น สิ่งสำคัญที่ลืมนึกว่ามณฑาน้องจงคอยฟัง
อยากสิหาคู่ซ้อนให้ลูกอ่อนเฮาทั้งสอง ให้บ่ครองหอบปรางค์นั่งเถลิงแทนบ้าน
เจ้าผู้สมภาคกว้างเขียงลุนลูกเลี้ยว มีเรื่องเดียวท่อนี้หรือนางน้องลืว่าได้

สมณฑาเว้า : มันกะดีตัวเจ้าบุณคุณเขามียิ่ง ทาสีงเปรียบบ่ได้คือท้าวหากบ่มี น้องนี้
เห็นชอบด้วยมีประโยชน์เหลือหลาย ให้ลูกชายอยู่ครองปรางค์กว้าง

- สังกะทัตลา : ความเสียใจสั่งมาเพิ่มเติมลงสั่งมาเต็ม คือน้ำบ่ไหลซึมแน่นลิเกีย
 : ถิ่นหลายมือขอตอบเป็นเธอได้หลบหลีกถิ่นที่ทางนครไป บ่อลัยไยดีทวงนา
 พี่ชายบ้อ พอแต่มาถึงแล้วบัลลังก์ของพ่อแม่ ก็กราบพ้อบรีอเคื่องในใจลิ
 ค่อยเว้า บิดาเจ้าค่อยส่าราญ...อยู่หรือนี่
- พรหมทัตน์เว้า : มีอันใดคือทรงเศร้าพระสหายลูกชายเสียว คือบ่มาพำพร้อมบาทาวไป
 อยู่ไส .
- สังกะทัตลา : พ่อผมเอ๊ย เดียวนี้เกิดเหตุร้ายกำผ่ายทางตัวผม ตอนทมิในราตรีคำคั้น
 วันนี้ สหายทมิแล้ว มันมีแนวเบื้องกล่าว ผมเป็นห่วงบ่เขาจึงได้มากล่าวเว้า
 ทั้งสองเจ้าให้ค่อยฟัง เดียวนี้ชายหนุ่มน้อยผู้นามชื่อเชียงลุน เธอเป็นเมีย
 ของผมตั้งแต่คราวหลังพุน เขานั้นเปลงกายได้จักแนวไค่บู้เรื่อง ได้ลักหนี
 จากเมืองไปแต่ตอนสี่ทุ่มคืนนี้บ่สั่งคำ เขียนจดหมายฝากไว้ให้พ่ออ่านทวนดู
 ตอนแต่วันเกิดประตูลงกลอนว่าแม่นนอนหลับแล้ว ไปนากับกับเชียงแก้วเอา
 จดหมายเป็นคนสั่ง ผมนี้มาอูกอ้งอยากนาขอโทษน้องบิดาเจ้าสิว่าไค่นอ...
- สังกะทัตเว้า : ตั้งแต่เวนนอนเล่นยังเว้ากันหยิกหยอก พอประมาณสี่ทุ่มกะหลับแล้วผู้คน
 จนเวลาผ่านพ้นตอนตีสี่ผมเลยปลุก บานประตูเลยเผยเพียวหาบ่เคยพ้อ
 งอคินมาทางห้องะเตียงทองก็ว่างเปล่า เห็นจดหมายน้อย ๆ วางถ่มอยู่เตียง
- พรหมทัตน์เล่า : พอแต่อยู่ท่อนั้นเอามือพาดทรวงอก น้ำตาตกทางในกะเหล่กลืนลงท้อง
 เจ้าจงตามเอน้องคินมาคือเก่า ไผ่ผู้ไปกล่าวเว้าให้เคื่องขุ่นจั้งขุ่นหมอง
 ลองติดตามตัวมาเท้จริงอยากเห็นแจ้ง พอลิตามไปค้วยทั้งเสนาพอหมื่น
 ฮอดมือฮือมืออื่นเวลานานอยู่บ่ได้ ไปน้องให้แต่งโต...น้อ
- พรหมทัตน์เว้า : มณฑาเอ๊ย ให้น้องเตรียมตัวพ้าวตามคินมาให้อยู่เรื่อง นางได้หนีจาก
 เมืองเคียงใจหยั่งจั้งบ่เว้าเมืองสิเศร้าเก่าสู่ขุ่นหละน้อง
- อรุณนีเล่า : แต่ได้ไกลเมืองอ้ายสิคั้นเมื่อบ้านเก่า เคนลัดคอนนอนเหล่าได้หลายวัน
 ผ่านพ้น ยังทนยังอยู่ตะลอนเดินทางมากะหม่อข่อนไกลถึงบ่อนบ้านเมืองโต
 โสทางตัดสินใจบ่ทวงนาทางอ้าย บ่เสียดายเอาข้าเขาใจดาเอาหนี่ คิด
 เบ็งแน่แต่เขาตายเป็นผี จันยังคอยรับคำทาให้อ้ายคำวคั้น พอเขาคืนชีพ
 แล้วบ่พวยโกรธความหลังหวังสิเอาทางตายยังบ่หายความแค้น ตกมาแดนโต

แล้วลีเขาทางให้หายเหนื่อย พนทางไกลก็อดเมื่อยพอตะวันตกค่ำค่อยจูง
เข้าสู่เมือง...พี่แก้วเอ๋ย

สังกะตล้า : นาฮอยมาพากันค้น ลอดตามเครือเถาว์ลย้งน้อย ๆ ใหญ่ ๆ ตามป่าดง
พงห้วยมาช่วยแท่พ่อแม่เอ๋ย เงยตาหาว่าลีพ้อขึ้นนอนหม่อมแนมทาง แนวน่เคย
เที่ยวดงเมื่อยกระซิ่วมันแสนหล้า ปีนภูผาลงตามจ้ายเวลากายได้พ้นผ่าน
ไกลจากดงว่าลีถึงบ่อนบ้านประสานฮ้องส่งเสียง หูได้ยินเป็นสำเนียง
เสียงว่าคือเค้าเงียนนางรูด แก้วพิทุลลีซาพิกลีแม่นางละนอ้น

สังกะตล้า : รูดเอ๋ย พี่ได้เห็นจุดหมายน้องได้หนีมาบ่สัง เรื่องความเก่าความหลัง
พี่ได้หายโกรธแล้ว ตัวน้องว่าจิงได้

สุมณฑล้า : โอนอลูกสะไ้แก้วอีแม่ผู้หวังดี สังมาหนีไกลบ่าสังคำพ่อน้อย แม่ได้
คอยไกลบ้านติดตามมาพร้อมกับพ้อ ในหัวใจตั้งต่อว่าอยากได้ลูกน้อยเป็น
เมียท้าวบ่าสัง เจ้าอีค้อตหยังในใจคันเรื่องใดอยากฟังว่า...

อรุณนล้า : พ้อเอ๋ย ลูกหากคิดฮอดฮ้ายผู้นามชื่อสังกะตล้า ผู้เพิ่มรณาดับจากไปแต่
คอนั้น ของสำคัญก็มีแท่เป็นมังสาเนื่อนกจอก มันมาบอกให้ฮู้เถียงทำต้อยดี
ลูกจิงมีวิชาฤทธิ์กว่าคนทั้งค่าย พ้อเอ๋ย ขึ้นนกจอกของวิเศษยาคี ไ้้องเบื่อง
ซ้ายซายกินแล้วกลับเกิดเป็นหญิง ไ้้องเบื่องขวาหากผู้หญิงมากินเกิดเป็น
ชายแท่ กับทั้งคนตายแล้วสามปีบ่เบื่อง จันมีส่มกันน้อยคอยถักลิ้นคนนั้น
กะต้าวคั้น มีออื่นเข้าลูกลีต้าวเป็นหญิง มันหากเป็นคำจริงตั้งจามา...

สุมณฑล้า : โจมเจลาเจ้าอรุณนางสะไ้แม่ ให้เจ้าส่งสารแน่พ้อกับแม่เฒ่า ๆ
นำมาว่าให้คิดดู แม่ได้ฮู้ตลอดแล้วของวิเศษอยู่นานาง กลับร่างกายให้
เป็นหญิงตั้งซายกะทำได้ ขอให้เห็นใจด้วยให้คืนกลายร่างเปลี่ยน แม่
มาอนกล้าวว่านางน้องให้อ่อนใจ

พรหมศรีว่า : รูดเอ๋ย เวลานั้นหลายมือพ้อตามหาจนอดอ่อน แม่เจ้าอนฮ้องให้อยู่
ปรางค์กว้างข้าวบ่กิน เจ้าคือมีวิชาฤทธิ์เกิดเป็นชายได้ ท่านเอ๋ย ลูกของ
เฮาพอใจแล้วดอมกันบ่ได้เกียง เชิญท่านเข้าในเมืองหาวันอภิเษกให้
สองเจ้าเป็นคู่กัน

ภาคผนวก ข

ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์
หัวหน้าคณะล่าเรื่องต่อกลอน

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....
 สถานที่.....
 ชื่อคณะล่าเรื่องต่อกลอน.....
 ชื่อเรื่องที่แสดงคือ.....
 ชื่อสกุลหัวหน้าคณะ.....อายุ.....ปี เพศ.....
 ระดับการศึกษา.....อาชีพหลัก.....อาชีพรอง.....
 อยู่บ้านเลขที่.....ตำบล.....อำเภอ.....
 จังหวัด.....

-
1. เรื่องที่นำมาแสดงได้มาอย่างไร.....
 2. มีหลักการในการเลือกเรื่องที่จะแสดงอย่างไร.....
 ถ้าเป็นการแสดงทั่ว ๆ ไปจะแสดงเรื่องแบบใด.....
 ถ้าเป็นการแสดงเพื่อประกวดจะแสดงเรื่องแบบใด.....
 3. เรื่องที่แสดงมีการตัดทอนหรือแต่งเสริมหรือไม่.....
 เพราะอะไร.....
 4. การเสนอเรื่องเพื่อการแสดงมีขั้นตอนอย่างไร.....
 5. การจบเรื่องจะจบตามต้นฉบับของเรื่องหรือมีการปรับปรุง.....
 6. การเลือกตัวผู้แสดงให้สวมบทบาทต่าง ๆ มีหลักการอย่างไร.....
 7. การเลือกผู้แสดงเป็นพระเอกนางเอก ต้องคำนึงถึงอะไร.....
 8. การฝึกซ้อมในการแสดงทำอย่างไร.....

9. การแต่งกายและการแต่งหน้ามีผู้กำหนดหรือไม่.....
เพราะอะไร.....
10. มีหลักในการแต่งกายแต่งหน้าอย่างไร.....
สมัยก่อนแต่งอย่างไร.....
ปัจจุบันนิยมแต่งอย่างไร.....
11. เครื่องแต่งกายเครื่องประดับเป็นของผู้แสดงหรือของคณะ หรือเช่า.....
ถ้าเป็นของคณะตัดเองหรือมีผู้รับผิดชอบ.....
ถ้าเช่าอัตราค่าเช่าเป็นอย่างไร.....
12. ฉากที่ใช้ในการแสดงวาดเองหรือจ้างผู้อื่น.....
เพราะอะไร.....
13. ฉากที่นิยมใช้ประกอบการแสดงคือฉากประเภทใด.....
14. การตัดสินใจเลือกฉากนั้น ๆ เพราะอะไร.....
15. ฉากที่ใช้นั้นมีความหมายหรือสัมพันธ์กับเรื่องหรือไม่.....
16. แคมมีบทบาทอย่างไรต่อการแสดง.....
.....
17. เหตุใดจึงต้องมีเครื่องดนตรีสากลประกอบการแสดง.....
.....
18. เพลงที่นำมาประกอบการแสดงเป็นเพลงประเภทใด.....
เพราะอะไร.....
19. ทางเครื่องมีความสำคัญต่อการแสดงหรือไม่.....
เพราะอะไร.....
20. ท่าเต้นของทางเครื่องสื่อความหมายแก่ผู้ชมหรือไม่.....
21. บทเจรจาของผู้แสดง จะคิดเองหรือเจรจากับต้นฉบับของเรื่อง.....
เพราะอะไร.....
22. หัวหน้าคณะจะบอกมุขตลกหรือแนวทางในการเจรจาแก่ผู้แสดงหรือไม่.....
เพราะอะไร.....
23. การตั้งคณะใช้หลักเกณฑ์อย่างไร.....
มีจุดมุ่งหมายอะไร.....

24. การฝึกซ้อมการแสดงของคณะใช้ช่วงเวลาใด.....
มีวิธีการอย่างไร.....
25. การรับงานของคณะทำอย่างไร.....
ต้องสังกัดสำนักงานหรือไม่.....
เพราะอะไร.....
26. มีการแบ่งรายได้ในการแสดงแก่ผู้แสดงอย่างไร.....
.....
27. จะประกอบอาชีพนี้ไปนานเท่าใด.....
.....
28. ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการดำเนินงานมีหรือไม่.....
ถ้ามีคืออะไร.....
แก้ไขอย่างไร.....

แบบสัมภาษณ์

ตัวแทนผู้แสดงเล่าเรื่องต่อกลอน

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....
 สถานที่.....
 ชื่อสกุล.....อายุ.....ปี เพศ.....
 ระดับการศึกษา.....อาชีพหลัก.....อาชีพรอง.....
 บทที่รับแสดง.....สังกัดคณะ.....

1. ผู้แสดงทําอย่างไรเมื่อได้รับบทการแสดงแล้ว.....

2. ผู้แสดงมีการซักซ้อมบทที่ได้รับหรือไม่.....
 เพราะอะไร.....
3. ผู้แสดงชอบเรื่องที่แสดงหรือไม่.....
 ถ้าชอบชอบเรื่องประเภทใด.....
 เพราะอะไร.....
 ถ้าไม่ชอบไม่ชอบเรื่องประเภทใด.....
 เพราะอะไร.....
4. การแต่งกายและแต่งหน้ามีผู้กำหนดหรือไม่.....
 เพราะอะไร.....
5. มีหลักในการแต่งกายแต่งหน้าอย่างไรบ้าง.....

6. เครื่องแต่งกายและแต่งหน้าเป็นของตนเองหรือไม่.....
 ถ้าเครื่องแต่งกายเป็นของตนเองตัดเองหรือว่าจ้างผู้อื่น.....
 ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากน้อยเพียงใด.....
7. การแต่งหน้าจะบอกถึงลักษณะของตัวละครหรือไม่.....

8. การใช้เครื่องประดับจะบอกถึงลักษณะของตัวละครหรือไม่.....
.....
9. มีความคิดเห็นอย่างไรต่ออาชีพหมอลำ.....
.....
10. หมอลำในปัจจุบันควรมีการปรับปรุงแก้ไขอะไรบ้าง.....
.....
11. ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการแสดงมีหรือไม่.....
ถ้ามีคืออะไร.....
แก้ไขอย่างไร.....

ผู้สัมภาษณ์

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ นางไศยิตสุดา อนันตรักษ์

เกิดวันที่ 22 มกราคม พุทธศักราช 2497

สถานที่เกิด อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านพักอาจารย์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม ถนนพหลโยธิน
อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 44000

ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน อาจารย์ 2 ระดับ 5

สถานที่ทำงานปัจจุบัน วิทยาลัยอาชีวศึกษามหาสารคาม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 44000

ประวัติการศึกษา พ.ศ.2517 สำเร็จการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง
(ป.กศ.สูง) วิชาเอกภาษาไทย จากวิทยาลัยครูอุดรธานี

พ.ศ.2519 สำเร็จการศึกษาระดับการศึกษามัธยมศึกษา (กศ.บ.) วิชาเอก
ภาษาไทย จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม

พ.ศ.2534 สำเร็จการศึกษาระดับการศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.)
วิชาเอกภาษาไทย จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร

การวิเคราะห์เรื่องต่อกลอน

บทคัดย่อ

ของ

ไศกิตสุตา อนันตรักษ์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย

กันยายน 2534

การศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาองค์ประกอบของการแสดงลำ
เรื่องตลกกลอน วิเคราะห์กลอนลำของลำเรื่องตลกกลอนในด้านลักษณะคำประพันธ์และ
วรรณศิลป์ และวิเคราะห์คุณค่าของลำเรื่องตลกกลอน โดยใช้ข้อมูลจากกลอนลำและจาก
การแสดงของคณะหมอลำเรื่องตลกกลอนจำนวน 8 คณะ ที่ผ่านการเข้ารอบรองชิงชนะเลิศ
ในการประกวดลำเรื่องตลกกลอนชิงโล่พระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราช
กุมารี ประจำปีพุทธศักราช 2533 การเก็บข้อมูลภาคสนามใช้การสังเกตจากการแสดงของ
คณะหมอลำเรื่องตลกกลอนระหว่างเดือนพฤษภาคม 2533 ถึงเดือนเมษายน 2534 และ
จากการสัมภาษณ์หัวหน้าคณะ ผู้แสดง ผู้แต่งกลอนลำ และผู้เชี่ยวชาญด้านหมอลำด้วยการใช้
แบบสัมภาษณ์และการสนทนาวอย่างไม่เป็นทางการ

ผลการวิเคราะห์พบว่า องค์ประกอบการแสดงของการแสดงลำเรื่องตลกกลอน
ประกอบด้วย เรื่องที่แสดง ผู้แสดง เครื่องแต่งกาย การเจรจา ท่าทางของลำและลีลาการ
พ้อง จาก เครื่องดนตรี เพลงประกอบการแสดง และหางเครื่อง ลักษณะคำประพันธ์ของลำ
เรื่องตลกกลอนเป็นร้อยีสาน (อ้าย) คือในแต่ละวรรคจะไม่จำกัดจำนวนคำ นิยมใช้คำ
ภายในวรรคตั้งแต่ 5 - 15 คำ เน้นสัมผัสในซึ่งไม่ใช่สัมผัสบังคับทั้งสัมผัสสระและสัมผัส
พยัญชนะ ลักษณะการแสดงนั้นเริ่มต้นด้วยการไหว้ครู ต่อด้วยการแสดงของวงดนตรี นักร้อง
และหางเครื่อง แล้วจึงเริ่มการแสดงตามลำดับเนื้อเรื่อง โดยผู้แสดงแต่ละคนจะลำต่อเนื่อง
กันเป็นเรื่องราวเดียวกันไปจนจบการแสดง ด้านวรรณศิลป์ในกลอนลำพบว่า การเลือก
สรรคำมาใช้เน้นการใช้คำสรรพนาม การใช้คำวิเศษณ์ การใช้คำซ้ำคำซ้อน การใช้คำภาษา
ต่างประเทศ การใช้คำสแลง การใช้คำทันสมัย และการใช้คำพังเพยและสำนวน
ด้านการใช้คำที่มีความหมายลึกซึ้งกินใจพบว่า มีการใช้คำที่มีเสียงไพเราะและมีความหมาย
พิเศษและมีการใช้กวีโวหาร การใช้คำที่มีเสียงไพเราะและมีความหมายพิเศษจะใช้เมื่อ
กล่าวถึง สตรี บุรุษ และบุตร สำหรับด้านการใช้กวีโวหาร พบว่า มีการใช้ภาพพจน์และ
การพรรณนา ด้านการใช้ภาพพจน์ในกลอนลำมีการใช้อุปมาอุปไมยด้วยการนำธรรมชาติ
พืช สัตว์ และตัวละครในวรรณคดีมาเปรียบเทียบ มีการใช้สัญลักษณ์ทั่วไป และสัญลักษณ์
ที่ใช้แทนอวัยวะเพศและสัญลักษณ์ที่ใช้ในทอศรัย มีการกล่าวเกินจริงหรือผิดความจริง
ส่วนด้านการพรรณนานั้นแบ่งได้เป็นการพรรณนาที่ทำให้เห็นภาพอย่างตรงไปตรงมา และการ
พรรณนาที่ต้องตีความ ด้านคุณค่าของลำเรื่องตลกกลอนที่ปรากฏพบว่าให้คุณค่าด้านอารมณ์และ

คุณค่าด้านสังคมวิทยา ลำเรื่องต่อกลอนให้คุณค่าด้านอารมณ์ 2 ลักษณะคือให้ความจริงใจ
และให้ความเพลิดเพลินจากกลอนลำ และจากการแสดง คุณค่าด้านสังคมวิทยา พบว่า
สะท้อนค่านิยมเกี่ยวกับความกตัญญูที่มีต่อบิดามารดาและครูอาจารย์ สะท้อนค่านิยมเกี่ยวกับ
การปฏิบัติตนของคนในสังคม ได้แก่ การปฏิบัติตนของหญิงสาว การปฏิบัติตนของสามีภรรยา
และการปฏิบัติตนของคนทั่วไป สะท้อนความเชื่อในสังคมได้แก่ ความเชื่อทางศาสนาที่เชื่อ
เรื่องกรรมเก่า การทำบุญ ความไม่เที่ยงแท้ ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ความเชื่อเรื่อง
เทพเจ้าเทวดา ความเชื่อเรื่องภูตผี ความเชื่อเรื่องความฝัน ความเชื่อเรื่องคำสาบาน
ความเชื่อเรื่องการเสี่ยงบุญเสี่ยงกรรม ความเชื่อเรื่องโชคลาง และความเชื่อเรื่องการ
แต่งกายตามสี สะท้อนการสอน ได้แก่ การให้เป็นผู้ใฝ่รู้ การรักษาศักดิ์ศรีของสตรี การสอน
ให้ตั้งใจทำความดี และการให้อภัย สะท้อนวิถีชีวิตมนุษย์ได้แก่ สภาพความเป็นอยู่ และสภาพ
ดินฟ้าอากาศของชาวชนบทอีสาน การบวช การเลือกคู่ครอง การแต่งงาน การจัดงานศพ
และการปกครอง

AN ANALYSIS OF "LAM RUANG TOR KLON"

AN ABSTRACT

BY

SOPITSUDA ANANTARAG

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree in Thai
at Srinakharinwirot University

September 1991

This analytical study aims to investigate the elements of lam ruang tor klon performance, to analyze klon lam verses of lam ruang tor klon concerning verse forms and literary art, and to analyze values of lam ruang tor klon. Data are obtained from klon lam verses and the performances of eight troupes of mo lam ruang tor klon that won to the runner-up round in the Annual Lam Ruang Tor Klon Contest for the Trophy Awarded by H.R.H. Crown Princess Maha Chakri Sirinthon, 1990. The field data were obtained through observations of the performances of the troupes of mo lam ruang tor klon from May 1990 to April 1991 and from informal Conversations and interviews given to the troupe heads performeraers, klon lam composers, and mo lam experts.

The study reveals that the elements of a lam ruang tor klon performance are a story to be performed, performers, dresses, dialogues, lam singing styles and dancing styles, settings, musical instruments, songs accompanying the performance, and hang khruang dancers. The form of lam ruang tor klon in rai isan, "an Isan verse form" called hai in Isan, with limit number of words in each punctuation. The punctuation of five to fifteen words in the preferable form. Rhymes within the punctuation, both assonance and alliteration, which are not not required for the form, are emphasized. The performance begins with wai khru, "paying respect to teachers", followed by performance of the music band, singers, and hang khruang dancers; and then the performance of lam ruang tor klon begins in order of the story. One performer lams, "sings", after another in order of the same story up to the end of the performance. It is found in literary art that the words chosen for usage are pronouns, adverbs,

reduplication of words and words with similar meaning, foreign words, slangs, up-to-date words, and locutions and idioms. It is found in the usage of deeply impressive words that the usage includes words with beautiful sounds and special meanings and usage of poetic eloquence. The words with beautiful sounds and special meanings are used when saying about women, men, and children. It is found in the usage of poetic eloquence that figures of speech and descriptions are used. In the usage of figures of speech in klon lam verses it is found that simliles and metaphors are used by comparing with natural phenomena, plants, animals, and characters in literature; general symbols are used; and symbols of sexual organs and symbols of sexual intercourse actions are also used. Hyperboles or overstatements are employed too. The usage of descriptions can be separated into straight-forward description and interpretative description. It is found in the values of lam ruang tor klon as appearing that it gives emotional value and sociological value in two aspects: inspiration and entertainment from klon lam verses and performances. It is found in the sociological value that it reflects the value of gratitude to parents and teachers. The reflections of values of behaving themselves of the people in the society are behaving themselves of young women, behaving themselves of husbands and wives, and behaving themselves of people in general. The reflections of beliefs in the society are belief in Buddhism concerning past deeds, making merits, and uncertainty; belief in astrology; belief in gods and goddesses; belief in spirits; belief in dreams, belief in swear-words; belief in trust to luck; belief in fate and omens; and belief in dressing in colors. The reflections of teachings are being

knowledge wishers, guarding prestige of women, teaching people to do good intentionally, and forgiving. The reflections of the way of life of people are living conditions and weather conditions of Isan rural people, ordaining, choosing spouses, marriage, funeral, and governing.